МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ХАРКІВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ»

МАТЕРІАЛИ
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
СТУДЕНТІВ ТА АСПІРАНТІВ
«УКРАЇНА І СВІТ:
ГУМАНІТАРНО-ТЕХНІЧНА ЕЛІТА
ТА СОЦІАЛЬНИЙ ПРОГРЕС»

23-24 квітня 2026 р.

Харків
НТУ «ХПІ»
2026

У45

УДК 321.01 (477)

Редакційна колегія:

Головний редактор: проф. Кіпенський А.В.

Заступник головного редактора: проф. Тверитникова О.Є.

Секретар: доц. Мотенко Я.В.

Члени редакційної колегії:

доц. Білоус О.В.

доц. Волоснікова Н.М.

проф. Горовий Д.А.

проф. Ігнатюк О. А.

проф. Савченко Л.П.

доц. Лисенко І.В

проф . Тараоєв Я.В.

проф . Терещенко Д.А.

доц. Фрадкіна Н.В.

доц. Шишкіна Є.К.

Рекомендовано до друку Вченою радою Навчально-наукового інституту соціально-гуманітарних технологій Національного технічного університету «ХПІ» (протокол № 4 від 19 травня 2026 р.)

Україна і світ: гуманітарно-технічна еліта та соціальний прогрес: [Електронний ресурс] : матеріали всеукр.наук.-теорет. конф. студ. та аспірантів, 23-24 квітня 2026 року / гол. ред. А. В. Кіпенський ; Нац. техн.ун-т «Харків. політехн. ін-т» . - Харків : НТУ «ХПІ», 2026. – 549 с . – Укр, англ., мовами

ISBN 978-966-593-534-6

Збірник містить тези доповідей студентів і аспірантів – учасників щорічної Всеукраїнської науково-теоретичної конференції, присвяченої актуальним проблемам гуманітарної підготовки майбутніх фахівців, які становитимуть інтелектуальну еліту та впливатимуть на подальший розвиток економіки, соціальної та культурної політики своїх країн.

Для студентів, аспірантів, викладачів, усіх, хто цікавиться історичними, філософськими, психолого-педагогічними, морально-етичними, політико-правовими, мовознавчими, соціально-економічними проблемами сучасного українського суспільства.

Матеріали опубліковані у електронному репозитарії Національного технічного університету (ISSN 978-966-593-534-6). Дані репозитарію інтегровані до: проекту OpenAire, системи Bielefeld Academic Search Engine, системи пошуку у відкритих архівах України та індексуються Google Scholar.

Матеріали друкуються в авторській редакції.

Оргкомітет конференції може не поділяти висловлену авторами позицію.

ISBN 978-966-593-534-6 © НТУ “ХПІ”, 2026 р.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА **23**

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ **24**

Гончаренко Є.О. ФЕНОМЕНОЛОГІЧНА СОЦІОЛОГІЯ ПРО ЦІННІСТЬ ЗНАННЯ АБО ПРО АНТРОПОЛОГІЧНИЙ ПОВОРОТ У СУСПІЛЬСТВОЗНАВСТВІ ПОЧАТКУ XX СТ 24

Rahulina P. O. GNADENFELD: A SHORT STORY OF THE LONG EXISTENCE OF A VILLAGE, FOUNDED BY GERMAN MENNONITES 25

Стаднік Ю.О. ДОСЛІДЖЕННЯ МУЗИКИ ТА ЗВУКУ У ПРАЦЯХ ПРОФ. О. В. ВЕТУХОВА (1920 – 1930 РР.) 27

Волченко М.Ю. ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ЧИННИК ЕФЕКТИВНОГО ЛІДЕРСТВА: КОУЧИНГОВИЙ ПІДХІД У ФОРМУВАННІ САМОРЕГУЛЯЦІЇ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ 28

Ломая І.П. МІЖНАРОДНА ПОЗИЦІЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ: ВИКЛИКИ ТА СТРАТЕГІЧНІ ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ 30

Шутов Д.К. ІННОВАЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ НА ДЕРЖАВНОМУ РІВНІ: AI, BIG DATA ТА АВТОМАТИЗАЦІЯ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ 32

Павленко Р. В. ПРОБЛЕМА ЗАХИСТУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ТА АДМІНІСТРАТИВНИЙ АСПЕКТ 34

Вировець Л. П.РОЛЬ ПРОФЕСОРА Б. В. КЛИМЕНКА В ІНТЕГРАЦІЇ НТУ «ХПІ» У БОЛОНСЬКИЙ ПРОЦЕС 36

Pavlenko R.V. BTS PHENOMENON AND ITS INFLUENCE 37

СЕКЦІЯ 1. ФІЛОСОФСЬКА ДУМКА УКРАЇНИ ТА СВІТОВА ФІЛОСОФІЯ **40**

Антонюк Є. О. ВОЛЯ ДО ВЛАДИ ЯК ОСНОВА СВІТУ 40

Гринь В.В., Климко Ф.Н. ФІЛОСОФСЬКІ МОТИВИ У ТВОРЧОСТІ Т. Г. ШЕВЧЕНКА 43

ДУН ТІНТІН (DONG TINGTING) НАЦІОНАЛЬНІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ МАРКСИЗМУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ: ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ НА ПРИКЛАДІ КИТАЮ І УКРАЇНИ 45

Заяць Д. О. ЕТИЧНІ Й ЕПІСТЕМОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ БІОСЕНСОРІВ І ТЕЛЕМЕДИЦИНИ....47
Касімова А.А. ВІЙСЬКОВІ ТАТУЮВАННЯ ЯК КУЛЬТУРНИЙ ФЕНОМЕН 49
Косс А. М. ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У БІОІНЖЕНЕРІЇ: АРХІТЕКТОР АНТРОПОЛОГІЇ МАЙБУТНЬОГО....52
Кривенко С.В. ҐЕНЕЗА ТЕХНОСФЕРИ З ПОГЛЯДУ ФУТУРОЛОГІЇ....56
Кузьомкін А. О. ДОЛЯ ЛЮДИНИ....57
Мандзяк К.Г., Стефаненко М.І. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ТРАНСГУМАНІЗМУ: АНТРОПОЛОГІЧНИЙ ТА ТЕХНОЛОГІЧНИЙ ВИМІРИ....60
Марчук К.О., Коломієць Г.Р. ФЕНОМЕН ДОВІРИ В ЕПОХУ ШІ: ТРАНСФОРМАЦІЯ СТОСУНКІВ «ЛІКАР-ПАЦІЄНТ-МАШИНА». ФІЛОСОФСЬКО-ЕТИЧНИЙ АСПЕКТ....61
Михасюк Є. Є. САМОСТІЙНІСТЬ МИСЛЕННЯ ТА ЙОГО АСПЕКТИ....64
Небиліченко О. ПРЕДСТАВНИКИ ФІЛОСОФІЇ СЕРЦЯ В УКРАЇНІ....65
Равікович Г. М. NFT-АРТ ЯК ФЕНОМЕН СУЧАСНОЇ ЦИФРОВОЇ КУЛЬТУРИ....67
Соник І.С. АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ПЕРЕРИВАННЯ ВАГІТНОСТІ....69
Сун Чанлун (Sun Changlong) ФІЛОСОФСЬКИЙ ПОГЛЯД НА «ЦИВІЛІЗАЦІЙНІ МАТРИЦІ» ГЛОБАЛІЗМУ ТА ПОДОЛАННЯ АСИМЕТРІЇ ЗНАНЬ В СУЧАСНОМУ СВІТІ: АНАЛІЗ НА ПРИКЛАДІ ПОРІВНЯННЯ КИТАЮ ТА УКРАЇНИ....71
Юркова А.Д. ПРОБЛЕМА ВПЛИВУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА ТА ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА РОЗВИТОК ЛЮДИНИ І ЦИВІЛІЗАЦІЇ 73
СЕКЦІЯ 2. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ....75
Арутюнян Т.Р. КРИМСЬКОТАТАРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ РУХ....75
Байдакова А.Є. ДЕПОРТАЦІЇ КРИМСЬКИХ ГРЕКІВ ЯК МЕХАНІЗМ КОЛОНІЗАЦІЇ ТА ЕТНІЧНОЇ ЧИСТКИ....76
Баранкова Є.С. ЕТНОКУЛЬТУРНИЙ РОЗВИТОК СІЛ ЧЕРКАСЬКІ ТА РУСЬКІ ТИШКИ: ВІД КОЛОНІЗАЦІЇ XVII СТ. ДО РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ 2022 РОКУ....78
Бойченко П.С. БОРОТЬБА З ПОЖЕЖАМИ НА ТЕРИТОРІЇ БУКОВИНИ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XIX СТОЛІТТЯ....80

Вашев І.В. ВИПУСКНИК ХТІ ОЛЕКСАНДР КОВАЛЕНКО – ЧЛЕН ХАРКІВСЬКОЇ ГРОМАДИ, ПОЛІТИЧНИЙ ТА ДЕРЖАВНИЙ ДІЯЧ, НАУКОВЕЦЬ.....82

Гонтар А.О. ЧОМУ САМЕ ГОЛОД БУВ ОБРАНИЙ КП(Б)У ЯК ЗАСІБ УПОКОРЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО СЕЛЯНСТВА В 1932–1933 РР.? РОДИННИЙ ВИМІР.....84

Гурко М.О. УКРАЇНА ФЕСТИВАЛЬНА: МІЖНАРОДНІ ФЕСТИВАЛІ ТА КОНКУРСИ ЯК ФОРМА КУЛЬТУРНОГО ОБМІНУ.....85

Гусак О.В. ЦИФРОВІ ІНСТРУМЕНТИ ВИВЧЕННЯ РАННЬОМОДЕРНОЇ ДОБИ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ ЯК ЗАСІБ АКТИВІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ У 8 КЛАСІ.....87

Дегтяр А. О. ІСТОРІЯ ПОЯВИ МІСТА БОГОДУХІВ ТА ПОХОДЖЕННЯ НАЗВИ.....89

Зазуляк К.І. ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ УКРАЇНСЬКИХ ТЕРИТОРІЯХ.....91

Іванчіхіна К. М. ПЕЙЗАЖІ СЛОБОЖАНЩИНИ СЕРГІЯ ВАСИЛЬКІВСЬКОГО.....92

Крупський С.С. БОРОТЬБА З ПОЖЕЖАМИ НА КИЇВЩИНІ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XIX СТОЛІТТЯ.....94

Маркевич К.О. ЗАРОДЖЕННЯ ПОЖЕЖНОЇ СПРАВИ НА ВІННИЧИНІ У XIX СТОЛІТТІ.....96

Педько О. О. ОЛЕКСІЙ БЕКЕТОВ – ВИКЛАДАЧ ХАРКІВСЬКОГО ТЕХНОЛОГІЧНОГО ІНСТИТУТУ.....97

Писаренко Д. С. МУЗЕЙ НТУ «ХПІ» - ВІХИ ІСТОРІЇ ТА КУЛЬТУРИ УНІВЕРСИТЕТУ.....99

Рилєєв Д.Р. БОРОТЬБА З ПОЖЕЖАМИ НА ТЕРИТОРІЇ ЛЬВІВЩИНИ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XIX СТОЛІТТЯ.....101

Сміян А.О. «РОЗСТРІЛЯНЕ ВІДРОДЖЕННЯ» ЯК ІСТОРИЧНИЙ ЗЛАМ У РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ.....103

Соломченко О.В. ДОСВІД В'ЄТНАМСЬКОЇ ПОЛІТИКИ «ДОЙ МОЇ» ЯК ОРІЄНТИР ДЛЯ СТРАТЕГІЧНОЇ РЕКОНСТРУКЦІЇ УКРАЇНИ.....105

Трипольська К.С. БОРОТЬБА З ПОЖЕЖАМИ НА ТЕРИТОРІЇ ЗАКАРПАТТЯ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XIX СТОЛІТТЯ.....106

Ходаковська А.А. ЗАЛУЧЕННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ ДО ЛОКАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ....108

Ялишева О.Р. УКРАЇНА В ІМПЕРСЬКИХ ПРОЄКТАХ РОСІЙСЬКОЇ ТА АВСТРО-УГОРСЬКОЇ ІМПЕРІЙ....109

Юхно К.В. НАСЛІДКИ МІФУ ПРО СТВОРЕННЯ ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИХ МІСТ КАТЕРИНОЮ ІІ....111

Шевченко А.С. ОСОБЛИВОСТІ ЕВОЛЮЦІЇ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ У ХХ СТОЛІТТІ....113

СЕКЦІЯ 3. ДУХОВНА КУЛЬТУРА УКРАЇНИ: ТРАДИЦІЇ ТА СУЧАСНІСТЬ....115

Алімова В.М. ФІЛОСОФІЯ МОВИ О. ПОТЕБНІ ЯК ФІЛОСОФІЯ МИСЛЕННЯ....115

Андреєв Є.А. ЯПОНІЯ – КРАЇНА, ЩО МАКСИМАЛЬНО ВИКОРИСТОВУЄ ГЕОГРАФІЧНИЙ БРЕНДИНГ....117

Антюхова В.В. ПАВЛО ВИШЕБАБА ЯК ФЕНОМЕН СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ: МІЖ СЛОВОМ, ДІЄЮ ТА ДУХОВНИМ СЛУЖІННЯМ....118

Дронов Н.Р. СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ ВИМІР ДИДЖИТАЛІЗАЦІЇ120

Колеватих І.О. ДУХОВНА КУЛЬТУРА УКРАЇНИ: ТРАДИЦІЇ ТА СУЧАСНІСТЬ....122

Кошляков О.Д. ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У МЕНЕДЖМЕНТІ КУЛЬТУРНИХ ПОДІЙ (НА ПРИКЛАДІ ВИСТАВОК У PINAKOTHEK DER MODERNE, м. МЮНХЕН)....124

Кулик А.С. АРХЕТИПИ У МИСТЕЦТВІ АВАНГАРДУ (ІНТЕРПРЕТАЦІЯ К.Г.ЮНГА І К.ПІРСОН)....126

Маглич А.І. ТРАДИЦІЇ СЛОБОЖАНСЬКОЇ СИМВОЛІКИ – ВАЖЛИВА СКЛАДОВА УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ....127

Москаленко А.Я. СИНЕСТЕТИКА В КУЛЬТУРОЛОГІЧНОМУ ВИМІРІ....130

Немченко Д.С. СВЯТО ІВАНА КУПАЛА В КОНТЕКСТІ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА АКТУАЛІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ОБРЯДОВОЇ ТРАДИЦІЇ....131

Остапенко К.А. СУЧАСНИЙ КОРЕЙСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ ДІАЛОГ КУЛЬТУР....133

Петрова В.Д. ТРАНСФОРМАЦІЯ МОНОМІФУ В СУЧАСНІЙ ВІДЕОГРІ

(FINAL FANTASY VII).....135
Подовжня С.М. ЕВОЛЮЦІЯ ТА СЕМАНТИКА ГЕОМЕТРИЧНИХ СИМВОЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ ВИШИВКИ. АНАЛІЗ ЕКСПОНАТІВ ХАРКІВСЬКОГО ІСТОРИЧНОГО МУЗЕЮ ІМЕНІ М. Ф. СУМЦОВА.....136
Пшеничний М.О. ГНАТ ХОТКЕВИЧ – СТУДЕНТ ХАРКІВСЬКОГО ТЕХНОЛОГІЧНОГО ІНСТИТУТУ.....138
Ребріна Г.Ю. УКРАЇНСЬКА ДУХОВНА КУЛЬТУРА ЯК ОСНОВА.....140
НАЦІОНАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ.....140
Слєпцов Є.Г. АЛЕЯ СЛАВИ – СУЧАСНИЙ ПРОЯВ КУЛЬТУРИ ВІЙНИ...142
Спіца А.О. РОЗВИТОК МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В ХАРКІВСЬКОМУ ТЕХНОЛОГІЧНОМУ ІНСТИТУТІ В 1885–1919 РР.....143
Сухомлин Д.В. Б. ІГНАТОВИЧ – ПІОНЕР АВАНГАРДНОЇ ФОТОГРАФІЇ, СТУДЕНТ ХПІ.....145
Хірін Є.А. МУЗИКА ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ФЕНОМЕН ПРИФРОНТОВОГО МІСТА В УМОВАХ ВІЙНИ.....147
Фенько Т.В. DIGITAL ART ЯК НОВІТНІЙ НАПРЯМ У ТВОРЧОСТІ.....149
Юско Ю.М. КУЛЬТУРНА ПАМ’ЯТЬ ЯК ОСНОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ.....151
СЕКЦІЯ 4. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ТА УПРАВЛІНСЬКО-СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ФАХІВЦЯ-ЛІДЕРА.....153
Артеменко О. В. РОЛЬ САМООЦІНКИ У ФОРМУВАННІ ЖИТТЄВИХ ПЕРСПЕКТИВ СТАРШОКЛАСНИКІВ ЯК МАЙБУТНІХ ЛІДЕРІВ.....153
Бейка І. А. МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ ЗВ’ЯЗКИ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ З ІНШИМИ НАУКАМИ В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ФАХІВЦЯ СОЦІОНОМІЧНОЇ СФЕРИ ДІЯЛЬНОСТІ.....155
Бєльська Я. СТРЕСОСТІЙКІСТЬ ЯК ВАЖЛИВА ЯКІСТЬ У ФОРМУВАННІ ОСОБИСТОСТІ ФАХІВЦЯ-ЛІДЕРА.....156
Білоножко О. Є. ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК КЛЮЧОВА СКЛАДОВА ФОРМУВАННЯ ФАХІВЦЯ-ЛІДЕРА.....158
Богородицька Ю. П. ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ЗМІНИ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЖІНОК У ПЕРІОД ДОРОСЛОСТІ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ.....159
Болгаріна Ю. О. РОЗВИТОК ЛІДЕРСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАЙБУТНІХ

КОМАНДИРІВ ЯК ОБОВ'ЯЗКОВА ВИМОГА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ.....161

Borysova A.V. PECULIARITIES OF IDENTITY IN UKRAINIAN ADOLESCENT REFUGEES IN A NEW CULTURAL ENVIRONMENT.....163

Бородай Я. О. КОУЧИНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ УДОСКОНАЛЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ.....165

Борщ К. С. ЦІННІСНО-СМИСЛОВІ ДЕТЕРМІНАНТИ ПРОФЕСІЙНОГО ВИБОРУ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПСИХОЛОГА.....167

Боряк К. В. ПІДПРИЄМНИЦЬКА САМОЕФЕКТИВНІСТЬ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ФАХІВЦЯ-ЛІДЕРА.....169

Голозубова А. В. ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК КЛЮЧОВИЙ ПСИХОЛОГІЧНИЙ КОМПОНЕНТ ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОГО ФАХІВЦЯ-ЛІДЕРА.....171

Голубнича О. РОЛЬ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ У ФОРМУВАННІ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ.....172

Dai Jiajun, China UKRAINE AND A WORLD: GEOPOLITICS, SECURITY, AND THE REDEFINITION OF GLOBAL ORDER.....173

Денисьєва Н. ОСОБЛИВОСТІ ЖІНОЧОГО ЛІДЕРСТВА ЯК ФАКТОР ПРОФЕСІЙНОЇ УСПІШНОЇ КОМУНІКАЦІЇ.....175

Деремешко Г. А. ДІАГНОСТИКА РІВНЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....178

Дзюба В. О. ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ФАКТОР ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ (РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ) ЛІДЕРА.....180

Долгова Т. РЕГУЛЯЦІЯ ЕМОЦІЙ ЛІДЕРА ЯК ЗАПОРУКА ПСИХОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ КОЛЕКТИВУ.....183

Дульська С.О. ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДІВ АРТ-ТЕРАПІЇ В РОБОТІ З ПІДВИЩЕНОЮ ТРИВОЖНІСТЮ.....184

Дяченко В. І. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МАЙБУТНЬОГО СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА-ЛІДЕРА НА ОСНОВІ МІЖДИСЦИПЛІНАРНОГО ПІДХІДУ.....186

Жибовська А. Ю. ПСИХОЛОГІЧНІ БАР'ЄРИ НА ШЛЯХУ ДО ЛІДЕРСТВА: СИНДРОМ САМОЗВАНЦЯ ТА ШЛЯХИ ЙОГО ПОДОЛАННЯ.....187

Zejun Wang, China UPLIFTING AND SUSTAINABLE LEADERSHIP IN

CHINA AND IN OTHER COUNTRIES.....188

Золотоверха Є. Ю. ЛІДЕРСТВО В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ ТА КРИЗОВИХ СИТУАЦІЙ.....190

Зуб Г. І. ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ВІД ВИКОНАВЦЯ ДО ЛІДЕРА В УМОВАХ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ КРИЗИ.....193

Ісакова Д.М. ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА З ДІТЬМИ З НЕБЛАГОПОЛУЧНИХ СІМЕЙ ТА ЇХ БАТЬКАМИ.....195

Кабанова Д. Г. ОСОБИСТІСНІ ЧИННИКИ ВИБОРУ ПСИХОЛОГІЧНОГО КОНТЕНТУ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ.....197

Касімова С.В. ЛІДЕРСТВО ЯК СКЛАДОВА ЕФЕКТИВНОГО КЕРІВНИЦТВА В СУЧАСНІЙ ОРГАНІЗАЦІЇ.....199

Квасник О. В. МОВА ВИВЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ МАЙБУТНІМИ ПСИХОЛОГАМИ ЯК ПОКАЗНИК ЇХНЬОГО ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ.....201

Квасник О. В., Старостіна Є. ФОРМУВАННЯ ЗНАНЬ ПРО ІМІДЖ НАУКОВОГО ВИДАННЯ У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ.....203

Клименко О. І. РОЗВИТОК ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ СУЧАСНОГО ФАХІВЦЯ.....205

Кравець О. В. ЕМОЦІЙНА СТІЙКІСТЬ ЯК ПРОФЕСІЙНА ВАЖЛИВА ЯКІСТЬ ВИКЛАДАЧА-ЛІДЕРА.....207

Леонов В. О. ЦИФРОВІ ПІДХОДИ ДО РОЗВИТКУ РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....209

Лисенко Д. К. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ТА УПРАВЛІНСЬКО-СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ФАХІВЦЯ ЛІДЕРА З ІНКЛЮЗІЇ.....211

Литвинова Н. А. ХАРИЗМА ЯК ІНСТРУМЕНТ ЕФЕКТИВНОГО ЛІДЕРА ПРИ ФРАГМЕНТОВАНОМУ МИСЛЕННІ АУДИТОРІЇ.....214

Lytvynenko P. PRACTICE-ORIENTED APPROACH TO FORMATION OF FUTURE PSYCHOLOGISTS' ORGANIZATIONAL COMPETENCE.....215

Малинка О. А. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ФАХІВЦЯ-ЛІДЕРА В СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ.....217

Mezentseva T.S. STRESS RESILIENCE AS A PSYCOLOGICAL RESOURCE

OF A LEADER 220

Меліхова О.В. ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПОРТРЕТ ФАХІВЦЯ-ЛІДЕРА СОЦІОНОМІЧНОЇ СФЕРИ ДІЯЛЬНОСТІ 223

Мельник А. П. ЗРІЛІСТЬ ЯК ЗДАТНІСТЬ ДО ПРИЙНЯТТЯ НЕЙРОВІДМІННОСТІ БЕЗ ОЦІНЮВАННЯ 225

Нарбекова Д. С. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОКРАСТИНАЦІЇ В УМОВАХ СУЧАСНОГО СТУДЕНТСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА 227

Нестерюк М. І. ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКОГО ХАРАКТЕРУ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ В КОНТЕКСТІ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ ТА УПРАВЛІНСЬКО-СОЦІАЛЬНИХ ПІДХОДІВ 229

Нетребенко А. С. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ТА УПРАВЛІНСЬКО-СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ФАХІВЦЯ-ЛІДЕРА 232

Носач К. В. ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА 234

Носач К.В. РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЯК ФУНДАМЕНТУ ЛІДЕРСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ 236

Носова О. В. ВИКОРИСТАННЯ EDTECH ТА ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ФОРМУВАННІ ЛІДЕРСЬКИХ НАВИЧОК 237

Одноволикова О.В. СТРЕС У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СПІВРОБІТНИКІВ АКАДЕМІЧНИХ БІБЛІОТЕК 239

Однорал К. Ю. РОЗВИТОК ЛІДЕРСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ В УМОВАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ 241

Павлюк М.О. ПРИЧИНИ ФОРМУВАННЯ НИЗЬКОЇ САМООЦІНКИ У ПІДЛІТКІВ 243

Pedorenko V. THE CULTURE OF PSYCHOLOGISTS' PROFESSIONAL COMMUNICATION AS A FOUNDATION OF NON-DOMINANT LEADERSHIP IN HELPING INTERACTION 245

Першина К. В. ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ У ВІЙСЬКОВОМУ ЛІДЕРСТВІ 246

Полюлях Є. С. ФОРМУВАННЯ АДАПТИВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО НАПРЯМУ ПІДГОТОВКИ В УМОВАХ МАГІСТРАТУРИ 248

Полюлях Є. П. ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ БЛАГОПОЛУЧЧЯ

ОСОБИСТОСТІ ЯК ОСНОВА РОЗВИТКУ УПРАВЛІНСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ 250

Пономаренко О. А. ФОРМУВАННЯ АДАПТИВНИХ КОПІНГ-СТРАТЕГІЙ ЯК ЧИННИК СТАНОВЛЕННЯ ФАХІВЦЯ-ЛІДЕРА В УПРАВЛІНСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ 252

Романенко І.В. ПСИХОЛОГІЧНА СТІЙКІСТЬ ЯК КЛЮЧОВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ФОРМУВАННЯ ФАХІВЦЯ-ЛІДЕРА В УМОВАХ СОЦІАЛЬНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ 254

Романова С. В. ПРОФЕСІЙНЕ ВИГОРАННЯ ТА СТІЙКІСТЬ ПОСАДОВИХ ОСІБ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ: УПРАВЛІНСЬКО-СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ 256

Саліхов Д. О. SOFT SKILLS ТА СОЦІАЛЬНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПСИХОЛОГА-ЛІДЕРА: ХАРАКТЕРИСТИКА ТА СПІВВІДНОШЕННЯ 258

Свистун К. Є. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ТА УПРАВЛІНСЬКО-СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ФАХІВЦЯ-ЛІДЕРА В УМОВАХ СУЧАСНОЇ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ 260

Світлична Н. О. РОЛЬ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ В СТАНОВЛЕННІ ФАХІВЦЯ-ЛІДЕРА 263

Сидоренко О. О. РОЗВИТОК І РЕАЛІЗАЦІЯ ФЕНОМЕНУ ЛІДЕРСТВА В СИСТЕМІ «ВИКЛАДАЧ-ЗДОБУВАЧ» У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ДО ПЕДАГОГІЧНОЇ ТВОРЧОСТІ У ВИЩІЙ ШКОЛІ 266

Танько М.А. РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЯК БАЗОВОГО КОМПОНЕНТА ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ ФАХІВЦЯ 268

Трунова Т. Ю. ПСИХОЛОГО-СОЦІАЛЬНІ ЧИННИКИ СТАНОВЛЕННЯ ЛІДЕРА У ВІЙСЬКОВИХ ПІДРОЗДІЛАХ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ 269

Філімонова Т. В. ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ПРОКРАСТИНАЦІЇ З КОПІНГ-ПОВЕДІНКОЮ У ВИМУШЕНО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ, ЯКІ ПРОЖИВАЮТЬ ЗА КОРДОНОМ 271

Целіщева К.І. ЕМПАТІЯ ЯК БАЗОВА ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ФАХІВЦЯ-ЛІДЕРА 273

Шевченко П. М. ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ПЕРЕДУМОВА УСПІШНОЇ СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ФАХІВЦЯ СОЦІОНОМІЧНОЇ СФЕРИ 275

Шелкоуденко В. С. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ТА УПРАВЛІНСЬКО-

СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ МАЙБУТНЬОГО ПСИХОЛОГА-ЛІДЕРА 277

Яворський А. Р. ПЕДАГОГ ЯК ЛІДЕР ТА ОРГАНІЗАТОР ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ 279

Янчук Д. СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ СТРАТЕГІЇ МОТИВАЦІЇ ТА САМОРОЗВИТКУ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ-ЛІДЕРІВ 281

СЕКЦІЯ 5. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН ТА ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ 283

Rohach A. O. THE ROLE OF VAT IN ENSURING UKRAINE'S ECONOMIC STABILITY IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION PROCESSES 283

Бєлоброва А.О. УПРАВЛІННЯ КОМАНДАМИ МІЖНАРОДНИХ ПРОЄКТІВ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ 285

Бланар-Дубініна П. О. ВПЛИВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ОБЛІКУ НА ЯКІСТЬ ФІНАНСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА 287

Боровенський Є. В. УПРАВЛІННЯ ЛОГІСТИЧНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ НА ТОРГОВЕЛЬНОМУ ПІДПРИЄМСТВІ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ 289

Ворожбит І. І. ЗНАЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ДЛЯ ЗАЛУЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ ПАРТНЕРІВ 291

Галецький К. Р. МІЖНАРОДНЕ СТРАТЕГІЧНЕ ПАРТНЕРСТВО ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОСИЛЕННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ У ГЛОБАЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ 292

Гапоненко Л. І. ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА ЕКОНОМІЧНУ ІНТЕГРАЦІЮ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ 294

Гаркуша А.Є. АНАЛІЗ СУЧАСНИХ ТЕНДЕНЦІЙ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ ТА ЇХ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК ПІДПРИЄМСТВ 295

Гулак О. Г. ЯКІСТЬ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ ЯК ФАКТОР ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ ПІДПРИЄМСТВА 297

Гусарчук А. С. СТРАТЕГІЧНА РОЛЬ СТАЛОГО РОЗВИТКУ У ФОРМУВАННІ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ ПІДПРИЄМСТВ 299

Гусарчук А. С. АВТОМАТИЗАЦІЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ У ПІДПРИЄМНИЦЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ 301

Жван Д. О. ІНВЕСТИЦІЙНА ПРИВАБЛИВІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА: ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ 302

Жмака К.О. ОСНОВНІ КОНЦЕПЦІЇ ТА МОДЕЛІ МОТИВАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ 304

Камаєва В.Д. ФОРМУВАННЯ КОРПОРАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ ПІДПРИЄМСТВА ЯК ІНСТРУМЕНТ СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ БІЗНЕСУ 306

Ковтуненко В.В. «ПЛАН МАРШАЛЛА 2.0»: РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ ІНСТИТУЦІЙ У ПОВОЄННІЙ ВІДБУДОВІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ 307

Колодочка А. С. РОЛЬ ЛОГІСТИЧНИХ ВИТРАТ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ 309

Лебедєв О. О. ГЛОБАЛІЗАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ 311

Литвиненко А.С. ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ЕКОНОМІКИ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ 313

Мачихіна М. А. УПРАВЛІННЯ ПРОДУКТИВНІСТЮ ПРАЦІ ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА 314

Мащенко В.В. ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА 316

Мащенко Д.Р. СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА 318

Мащенко Р.В. ОСОБЛИВОСТІ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЄКТІВ ЯК ОБ'ЄКТІВ РИЗИКУ 320

Насвіт Є. В. КОРПОРАТИВНА СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА ЯК НАПРЯМ СОЦІАЛЬНОГО ПРОГРЕСУ ТА СТАЛОГО РОЗВИТКУ 322

Опашко М. Є. «АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН ТА ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ» ... 324

Петришина Д. А., Грицюк Т. В. ПОДАТКОВІ РИЗИКИ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ 325

Піструй А. С. РОЛЬ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРОЗОРОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА НА МІЖНАРОДНИХ РИНКАХ.....327

Пушенко О.С. КАДРОВИЙ ГОЛОД ТА ТРУДОВА ІМІГРАЦІЯ ЯК АКТУАЛЬНА ПРОБЛЕМА В ПОБУДОВІ МІЦНИХ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН ТА ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ 329

Смолка В.О. ПОНЯТТЯ І ПРИНЦИПИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА 331

Тітов М. О. УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА ТА ШЛЯХИ ЇЇ ПІДВИЩЕННЯ.....333

Хорошилов А. О. ВПЛИВ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ НА МАКРОЕКОНОМІЧНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ 335

Шатна А.В. АНАЛІТИЧНА ОЦІНКА КІБЕРБЕЗПЕКИ УКРАЇНИ У ГЛОБАЛЬНОМУ КОНТЕКСТІ ДЛЯ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНИМИ РИЗИКАМИ В УМОВАХ ГІБРИДНИХ ЗАГРОЗ.....337

Шматько І.І. ПРОЄКТНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ У МІЖНАРОДНИХ ІТ-КОМПАНІЯХ: РОЛЬ КОМАНДНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ.....338

СЕКЦІЯ 6. СУЧАСНЕ СУСПІЛЬСТВО: СОЦІОЛОГІЧНИЙ ТА УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТИ.....341

Баштан Д. А. ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ІНСТРУМЕНТ СОЦІАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ.....341

Биковченко О. О. ЕТИЧНІ ТА СОЦІАЛЬНІ ВИМІРИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПУБЛІЧНИХ СЛУЖБОВЦІВ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ 343

Білополець Д.С. ВИКЛИКИ ТА НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ: ВІД УМОВ ВОЄННОГО СТАНУ ДО СТРАТЕГІЙ ВІДБУДОВИ.....345

Гетта З.О. КОНЦЕПТУАЛЬНА БАЗА ФЕНОМЕНУ СОЦІАЛЬНОЇ СОЛІДАРНОСТІ.....347

Гнутов А. В. ТИПОЛОГІЯ ПІДПРИЄМСТВ ЗА СОЦІАЛЬНИМИ ЧИННИКАМИ УСПІХУ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ 348

Гурова А. УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ЦИФРОВОЇ ГРАМОТНОСТІ СТУДЕНТІВ ЗВО В КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНОЇ НЕРІВНОСТІ ДОСТУПУ

ДО ЦИФРОВИХ РЕСУРСІВ.....350
Д'яченко К.С. ЦИФРОВІЗАЦІЯ ЖИТТЄВОГО ЦИКЛУ ПРОЄКТІВ ППП: ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЗОРОСТІ ТА МОНІТОРИНГУ ЕФЕКТИВНОСТІ....352
Журавель В. А. СУЧАСНЕ СУСПІЛЬСТВО В УМОВАХ СОЦІАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ: СОЦІОЛОГІЧНИЙ ТА УПРАВЛІНСЬКИЙ АНАЛІЗ 354
Каширова Н.М. МЕДІА ЯК АРЕНА І МОДЕРАТОР ІНСТИТУТУ РЕПУТАЦІЇ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ.....356
Клочко В.С. СПЕЦИФІКА АДАПТАЦІЇ ІНСТРУМЕНТІВ ШІ НА РИНКУ ПРАЦІ УКРАЇНИ.....360
Конопльова І.О. МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: СОЦІАЛЬНІ ВИКЛИКИ ТА МЕХАНІЗМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ.....362
Крутько Т. СТУДЕНТСЬКЕ САМОВРЯДУВАННЯ ЯК СОЦІАЛЬНИЙ ЧИННИК ФОРМУВАННЯ КОРПОРАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ ЗВО.....364
Лаптій В.М. ДИТЯЧІ ЦЕНТРИ ДОЗВІЛЛЯ УКРАЇНИ ЯК ІНСТРУМЕНТ СОЦІАЛЬНОЇ ІНКЛЮЗІЇ: СОЦІОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД.....366
Лебідь Д.В. МАСОВА СВІДОМІСТЬ ЯК ОБЄКТ СОЦІОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОТИБОРСТВА.....368
Лук'яненко А.А. ПЕДОФІЛІЯ ЯК СИМПТОМ ПАТРІАРХАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ: СОЦІОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ВІКОВИХ НОРМ ФЕМІННОСТІ.....370
Петрусенко В. ЕМОЦІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ТА НАВИЧКИ САМОРЕГУЛЯЦІЇ ЯК БАЗОВІ КОМПОНЕНТИ ЛІДЕРСТВА У СУЧАСНОМУ СВІТІ.....371
Потапенко Ю. В. СОЦІАЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСІБ ПЕНСІЙНОГО ВІКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....373
Радченко І. О. ПРОМТ-ТЕХНОЛОГІЇ ЯК НОВА КОМПЕТЕНЦІЯ ФАХІВЦІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....374
Радюк П.К. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СОЦІОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ ЗДОРОВ'Я ТА СОЦІАЛЬНОЇ НЕРІВНОСТІ.....376
Терещенко А.А. ЦИФРОВА ВЗАЄМОДІЯ СТЕЙКХОЛДЕРІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЩОДО ВНУТРІШНЬОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЇЇ ЯКОСТІ.....378
Тищук О.М. ПРАКТИКА АКРЕДИТАЦІЇ ОСВІТНІХ ПРОГРАМ: ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРОВЕДЕННЯ ТА ОБЄКТИВНІСТЬ ОТРИМАНИХ

РЕЗУЛЬТАТІВ.....380
Часнікова І. В. ПОГІРШЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО САМОПОЧУТТЯ ТА ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ У СУЧАСНИХ УМОВАХ.....382
Шумська В. В. СОЦІОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ДІЯЛЬНІСТЮ У СФЕРІ ФРІЛАНСУ.....383
СЕКЦІЯ 7. ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА І ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ В УКРАЇНІ.....386
Kononova O. O. TERRITORIAL STRUCTURE OF UKRAINE.....386
Kosenko R. A. STRUCTURAL ELEMENTS OF THE LEGAL SYSTEM OF UKRAINE: THEORETICAL ANALYSIS PRACTICAL APPLICATION.....388
Kosenko S. A. INTERNATIONAL LAW: FUNDAMENTAL PRINCIPLES AND THEIR IMPLEMENTATION IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION.....389
Pererva P. O. PROCEDURAL STATUS OF FOREIGN VOLUNTEERS: COMPARATIVE ANALYSIS OF THE LEGAL REGIME OF COMBATANTS AND MERCENARIES.....391
Гарна У. Ю. ПРАВОВА ОХОРОНА ТОРГОВЕЛЬНИХ МАРОК ТА БОРОТЬБА З НЕДОБРОСОВІСНОЮ КОНКУРЕНЦІЄЮ.....393
Гаєвая Е. Є. ПОЗБАВЛЕННЯ ЛЮДЕЙ СТРАХУ БУТИ ПОКАРАНИМИ «ЗА ІНІЦІАТИВУ» Й САМОСТІЙНІ ДІЇ.....395
Даньшина А. О. «ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРАВОВОЇ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ: ВПРОВАДЖЕННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ТА АНТИКОРУПЦІЙНИЙ ЕФЕКТ ЕКОСИСТЕМИ «ДІЯ».....397
Дідич Л. В. ПРАВА ПСИХОЛОГІВ НА «ОБОВ'ЯЗКОВУ СЕРТИФІКАЦІЮ».....399
Жмур Д. М. ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА В УКРАЇНІ: ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ.....401
Ігнатьєв О. А. ПРОБЛЕМИ ВОЛОНТЕРСЬКОГО РУХУ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ.....403
Касьяненко А. Ю. ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЯК ГОЛОВНИЙ ВЕКТОР ВИВЧЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ.....405
Кириліна О. Д. ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЕЛЕКТРОННОГО ДОКУМЕНТООБІГУ.....407
Кліщук Д. В. ПРОБЛЕМИ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТСЬКИХ ГРОМАДСЬКИХ

ОРГАНІЗАЦІЙ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ.....408

Ковалик В.В. ГРОМАДЯНИН У СУЧАСНОМУ ГРОМАДЯНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ: РОЛЬ ТА ШЛЯХИ ВЗАЄМОДІЇ.....410

Ковальова Д. А. ПРОБЛЕМАТИКА СКАСУВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ.....412

Корпан В. В. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОТИДІЇ БІДНОСТІ В УКРАЇНІ.....414

Косенкова І. Д. РОЗВИТОК ЕКОЛОГІЧНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В УКРАЇНІ ТА НЕОБХІДНІСТЬ ПРИЙНЯТТЯ НОВОГО ЗАКОНУ.....416

Кузнецов М. О. КІБЕРЗЛОЧИНИ: КЛАСИФІКАЦІЯ, ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ ТА ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ.....417

Лепетень Д. А. СТАН ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТЕХНОЛОГІЧНИХ ПАРКІВ В УКРАЇНІ.....418

Логачова О. О. ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО ЯК ПРАВОВА ПРОБЛЕМА ТА ШЛЯХИ ЇЇ ВИРІШЕННЯ.....420

Мастеров Ю. Л. КОРУПЦІЯ ТА НЕЕФЕКТИВНІСТЬ ДЕРЖАВНИХ ІНСТИТУЦІЙ.....421

Можаєва К. Є. ВПЛИВ ПОВІТРЯНИХ ТРИВОГ НА ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС В УКРАЇНСЬКИХ УНІВЕРСИТЕТАХ.....423

Назарова В.В. ЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ ЯК УМОВА РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ТА СТАНОВЛЕННЯ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ УКРАЇНИ.....425

Несвітайло А. С. ТОЛЕРАНТНІСТЬ ТА ІНКЛЮЗІЯ ЯК ЧИННИКИ РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА.....427

Несмашна А. Ю. ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ КАПІТАЛ ТА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ ЯК ОСНОВА ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....428

Овчаренко А. Т. ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО І ПРАВОВА ДЕРЖАВА В УКРАЇНІ: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ....430

Парфьонова К. Ю. РОЛЬ ГРОМАДЯНСЬКОЇ АКТИВНОСТІ У ФОРМУВАННІ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ.....431

Пивоваров Б. О. СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНА НЕРОЗВИНЕНІСТЬ ГРОМАДЯНСЬКОЇ УЧАСТІ.....433

Подригун А. Ю. РЕФОРМУВАННЯ ВИБОРЧОГО ЗАКОНОДАВСТВА В

УКРАЇНІ....434
Пруць Д. П. КРИЗА ДОВІРИ ЯК ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ....436
Раїнчик І.М. ІНСТИТУЦІЙНІ ВИКЛИКИ РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ТА ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ СУСПІЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ....437
Рибальченко В. Р. ПРАВОВИЙ СТАТУС ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ....439
Рисований І. М. РОЛЬ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ «СУСПІЛЬСТВОЗНАВСТВО» У ФОРМУВАННІ АКТИВНОЇ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ПОЗИЦІЇ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ....441
Романюк Ю. Р. СУРОГАТНЕ МАТЕРИНСТВО: ПРАВОВІ КОЛІЗІЇ МІЖ БАТЬКАМИ, ВИНОШУВАЛЬНИЦЕЮ ТА ДИТИНОЮ. МІЖНАРОДНЕ СУРОГАТНЕ МАТЕРИНСТВО ТА ПРОБЛЕМИ ОТРИМАННЯ ГРОМАДЯНСТВА....443
Семенюк К. Д. ОСНОВНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ....444
Скрипник А. Р. ЧЕТВЕРТЕ ПОКОЛІННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ: ЮРИДИЧНІ ВИКЛИКИ ТА ЕТИЧНІ ДИЛЕМИ СУЧАСНОСТІ....447
Степанов М. С. ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ТА ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ....449
Ткачов Є. І. РОЛЬ ГРОМАДЯН У СТАНОВЛЕННІ Й ФУНКЦІОНУВАННІ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА....450
Фінашкіна А. В. ДЕМОКРАТИЧНІ ІНСТИТУТИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА....452
Чернега І. В. КОНСТИТУЦІЙНИЙ ЛАД УКРАЇНИ: ЗМІСТ ТА ПРИНЦИПИ....453
Шацький А. В. ГРОМАДЯНСЬКА АКТИВНІСТЬ МОЛОДІ В УМОВАХ КРИЗИ ДОВІРИ ДО ДЕРЖАВНИХ ІНСТИТУТІВ....455
Шуріга О. С. АВТОРСЬКЕ ПРАВО В ЦИФРОВУ ЕПОХУ: ПРОБЛЕМИ КОПІЮВАННЯ ТА РОЗПОВСЮДЖЕННЯ КОНТЕНТУ....457
СЕКЦІЯ 8. ІСТОРІЯ НАУКИ ТА ТЕХНІКИ....460
Гриценко С. О. ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ МЕРЕЖЕВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ПРОТОКОЛІВ TCP/IP....460

Ілюхін С. Є. ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ РАДІОЗВ'ЯЗКУ В УКРАЇНІ ТА ЙОГО ТЕХНІЧНЕ ОСНАЩЕННЯ (1895-1950).....462

Кравченко А. О. ІСТОРІЯ КОМП'ЮТЕРІВ: ВІД МЕХАНІЧНИХ ОБЧИСЛЮВАЧІВ ДО ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ.....464

Меньшиков С. О. ВНЕСОК КАФЕДРИ ТУРБІНОБУДУВАННЯ НТУ «ХПІ» У РОЗВИТОК АТОМНОГО ТУРБІНОБУДУВАННЯ.....466

Папушин О. О. ІСТОРІЯ КОМУНІКАЦІЙ В УКРАЇНІ.....468

Рашевська Ю.В. ІСТОРИЧНІ ВИТОКИ ПСИХОЛОГІЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ.....469

Саприкін Г. О. ВНЕСОК ХАРКІВСЬКИХ ДОСЛІДНИКІВ У ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ ІСТОРІОГРАФІЇ ЕЛЕКТРОТЕХНІКИ УКРАЇНИ.....471

Свічкар О. С. А. К. ВАЛЬТЕР ЯК ІНІЦІАТОР ЗАСНУВАННЯ КАФЕДРИ: МОТИВАЦІЯ ТА КОНЦЕПЦІЯ.....473

Таран Д. А. ІСТОРИЧНІ ЕТАПИ РОЗВИТКУ БЕЗДРОТОВОЇ МЕРЕЖІ WI-FI.....475

Чупахіна М. В. ЗАПОЧАТКУВАННЯ ЕЛЕКТРОТЕХНІКИ В «ХПІ».....478

СЕКЦІЯ 9. МІЖНАРОДНА ОСВІТА, МОВА ТА НОВІТНІ ТЕНДЕНЦІЇ СВІТУ.....480

Ануліч А.О. ОБМЕЖЕННЯ ОНЛАЙН-ПЕРЕКЛАДАЧІВ У ПОВСЯКДЕННОМУ ЖИТТІ ТА НАВЧАННІ.....480

Бєлогуб Л. Ю. МОЛОДІЖНИЙ СЛЕНГ ЯК СОЦІОЛІНГВІСТИЧНИЙ ФЕНОМЕН.....481

Блудова А.В. ПРОБЛЕМИ ЗАПОЗИЧЕНЬ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ: НЕОБХІДНІСТЬ ЧИ ЗАГРОЗА?.....483

Братишкін А.А. ВЗАЄМОДІЯ МИСЛЕННЯ ТА МОВЛЕННЯ В УМОВАХ ПУБЛІЧНОГО ВИСТУПУ.....485

Василенко А. М. ВЗАЄМОДІЯ МОВЛЕННЯ ТА МИСЛЕННЯ ЯК ЗВ'ЯЗОК МІЖ ВНУТРІШНІМ СВІТОМ ЛЮДИНИ ТА ЇЇ КУЛЬТУРНИМ СЕРЕДОВИЩЕМ.....487

Войцехівська Х.І. АКАДЕМІЧНА І ПРОФЕСІЙНА ТОЧНІСТЬ ОНЛАЙН-ПЕРЕКЛАДАЧІВ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....489

Воловик С.К. ЕВОЛЮЦІЯ ПЕРЕКЛАДАННЯ БАГАТОЗНАЧНИХ СЛІВ ОНЛАЙН-ПЕРЕКЛАДАЧАМИ.....490

Гіль І.О. ЯВИЩЕ МОЛОДІЖНОГО СЛЕНГУ 492
Горбатенко Є.В. МОЛОДІЖНИЙ СЛЕНГ ЯК СУСПІЛЬНЕ ТА МОВНЕ ЯВИЩЕ 494
Гордієнко І.Д. ТИПОВІ ПОМИЛКИ ОНЛАЙН-ПЕРЕКЛАДАЧІВ У РІЗНИХ КОМУНІКАТИВНИХ СФЕРАХ 496
Горова Є.А. АВТОМАТИЧНИЙ ПЕРЕКЛАД І РОЛЬ ЛЮДСЬКОГО РЕДАГУВАННЯ 497
Діченко Є.А. ВЗАЄМОДІЯ МОВЛЕННЯ ТА МИСЛЕННЯ 498
Дружиніна С.А. НЕДОЛІКИ ОНЛАЙН-ПЕРЕКЛАДАЧІВ 500
Збукер М.О. ІНТЕРНЕТ І СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ЯК ГОЛОВНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ МОЛОДІЖНОГО СЛЕНГУ 502
Ільєнко Н.А. СУЧАСНИЙ СТАН УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ: ВИКЛИКИ, ТРАНСФОРМАЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ 504
Кайдаш К.А. ІНШОМОВНІ ТЕРМІНИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ 506
Константінова Н.Р. МОЛОДІЖНИЙ СЛЕНГ У СУЧАСНОМУ МОВНОМУ ПРОСТОРІ 508
Космачов В.О. ЗМІНИ В УКРАЇНСЬКОМУ ПРАВОПИСІ (2019 РІК) 510
Лаврик М.А. ЗМІНИ В УКРАЇНСЬКОМУ ПРАВОПИСІ – БАЛАНС МІЖ ТРАДИЦІЯМИ ТА ПОТРЕБАМИ СУЧАСНОГО МОВЦЯ 511
Лапицький Д.Р. ХАРКІВ – ОСЕРЕДОК ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВОЇ МОВИ 513
Левченко Є.Р. ВПЛИВ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ВОЄННОГО СТАНУ НА РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ 514
Липовецька К.І. ІСТОРИЧНЕ СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ: ЗНАЧЕННЯ МОВНИХ ЗМІН 516
Литвиненко А.А. ОНЛАЙН-ПЕРЕКЛАДАЧІ: НЕДОЛІКИ 518
Yang Man DIGITAL SECURITY IN CHINESE UNIVERSITIES 520
Миронюк Б.Я. КУЛЬТУРА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ 522
Моцна К.О. УКРАЇНСЬКА МОВА: ВИТОКИ ТА ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ 523

Ніколенко О.В. НЕОЛОГІЗМИ ТА АРХАЇЗМИ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ.....525
Онищенко Н. О. ГЕНЕЗА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І РОЗВИТОК ПИСЕМНОЇ ТРАДИЦІЇ.....526
Печенізька А.Р. СУЧАСНЕ СУСПІЛЬСТВО: СОЦІОЛОГІЧНИЙ ТА УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТИ.....528
Піддубний Б. А. ЕТИМОЛОГІЧНА ПРИРОДА ЗАПОЗИЧЕНИХ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ.....530
Позднякова Ю. О. ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ХІМІЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ.....532
Поліванов Є.В. ПОЧАТКОВІ ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ.....534
Романова А.І. ТЕРМІНИ ІНШОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ.....536
Салата М.С. ВИНИКНЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ПИСЕМНОСТІ....537
Федорова М.Р. НЕОЛОГІЗМИ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ.....539
Холодний М.А. НОВОТВОРИ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ.....541
Чайкова К.Д. ФРАЗЕОЛОГІЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ.....543
Шевчук С.Є. ОНОВЛЕННЯ В УКРАЇНСЬКОМУ ПРАВОПИСІ: ЗМІНИ 2019 РОКУ.....544
Юхно К.В. ПИТАННЯ ФЕМІНІТИВІВ В АКАДЕМІЧНОМУ МОВЛЕННІ 546
СПИСОК СКОРОЧЕНЬ.....**549**

ПЕРЕДМОВА

Протягом усієї своєї історії НТУ «ХПІ» виступає не лише осередком підготовки висококваліфікованих інженерних кадрів України, а й провідним центром розвитку наукових ідей та інновацій. Сьогодні університет є потужним науково-освітнім комплексом, що динамічно розвивається, водночас дбайливо зберігаючи свої академічні традиції та послідовно інтегруючись у європейський і світовий освітній простір. Невіддільним компонентом діяльності університету є науково-дослідна робота студентів та аспірантів. НТУ «ХПІ» забезпечує сприятливі умови для наукової роботи молоді: в університеті діють 40 авторитетних наукових шкіл, активно функціонують базові кафедри у співпраці з академічними інститутами, впроваджуються сучасні освітні програми та всебічно підтримуються ініціативи молодих дослідників. Університет підтримує тісні зв'язки з понад 100 підприємствами й науковими установами, серед яких – провідні інститути НАН України. Така синергія науки та практики створює широкі можливості для наукової самореалізації вихованців НТУ «ХПІ». Цьогорічна конференція, всупереч труднощам воєнного періоду, об'єднала понад 200 учасників з 14 закладів вищої освіти України. Молоді науковці активно долучаються до розв'язання нагальних проблем сучасності –від філософських узагальнень до інженерних інновацій, від соціологічного аналізу до питань міжнародної співпраці. Саме міждисциплінарність, творче мислення та усвідомлена соціальна відповідальність формують основу справжньої гуманітарно-технічної еліти. У цьому контексті щорічна Всеукраїнська науково-теоретична конференція студентів і аспірантів, організована Навчально-науковим інститутом соціально-гуманітарних технологій НТУ «ХПІ», стала відкритим майданчиком для генерування нових ідей та формування сучасного світогляду. Організаційний комітет висловлює щиру подяку всім учасникам підготовки й проведення конференції – студентам, аспірантам, викладачам, науковим керівникам, завідувачам кафедр і представникам ректорського корпусу закладів вищої освіти. Щиро бажаємо вам творчого натхнення, професійного зростання, нових наукових здобутків і, найголовніше, віри в майбутнє України.

З повагою,

Організаційний комітет конференції

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

Гончаренко Є.О.,
науковий керівник: д-р філос. н., проф. Дольська О.О.
НТУ «ХПІ»

ФЕНОМЕНОЛОГІЧНА СОЦІОЛОГІЯ ПРО ЦІННІСТЬ ЗНАННЯ АБО ПРО АНТРОПОЛОГІЧНИЙ ПОВОРОТ У СУСПІЛЬСТВОЗНАВСТВІ ПОЧАТКУ XX СТ.

Тема цінностей, і зокрема цінності знання, посідає важливе місце в багатьох концептуальних підходах до дослідження суспільства. Показовими в цьому контексті є соціальні дослідження Георга Зіммеля, який пов'язував цінність із дистанцією між суб'єктом і об'єктом: чим менш досяжним стає об'єкт, тим більшою є його значущість. Цінності, за Зіммелем, не зводяться до раціональних оцінок, а включають емоційний вимір, що є невід'ємною складовою соціальних взаємодій. У праці «Філософія грошей» він також демонструє взаємодію матеріальних і ідеальних чинників, наголошуючи, що жоден із них не має самодостатнього визначального статусу.

Феноменологічна соціологія формується як наукова позиція після появи феноменології Едмунда Гуссерля, який розглядав подолання психологізму як одну з головних задач філософії. Феноменологічний підхід зосереджується на аналізі свідомості та процесів конституювання смислів, у межах яких світ постає не як об'єктивно даний, а як осмислений у досвіді суб'єкта. Такий підхід створив передумови для переосмислення знання як феномена, що має не лише теоретичний, а й життєсвітовий вимір.

Макс Шелер, розвиваючи феноменологічну методологію, переносить її у сферу соціології знання. Він трактує аналіз знання як форму теоретичного споглядання, предметом якого виступають цінності. При цьому пізнання цінностей здійснюється через емоційне апріорі, пов'язане з екзистенційним буттям людини. У 20–30-ті рр. XX ст. такий підхід сприяв антропологічному повороту в суспільствознавстві та відходу від позитивістської орієнтації. Шелер окреслює взаємозв'язок знання й суспільства, підкреслюючи, що знання

формує соціальне буття, а суспільство, своєю чергою, визначає структуру й типи знання.

Феноменологія Альфреда Шюца розвивається в іншому напрямі, ніж феноменологія Гуссерля. Шюц зосереджується на аналізі «життєвого світу», у межах якого соціальна реальність сприймається як безпосередньо дана в природній настанові та не потребує теоретичного доведення свого існування. Знання в цьому контексті розглядається не як абстрактна теорія, а як практично зорієнтована структура смислів, що формується в повсякденному досвіді.

Подальший розвиток цієї лінії простежується у працях Пітера Бергера та Томаса Лукмана, які аналізують реальність повсякденного життя як соціально сконструйовану. Вони показують, що знання виникає в процесах взаємодії, інституціоналізації та легітимації, набуваючи статусу об'єктивної реальності для членів суспільства. Такий підхід остаточно закріплює антропологічний поворот у соціально-філософських дослідженнях і засвідчує відмову від позитивістськи орієнтованого розуміння суспільства.

Rahulina P. O.
Scientific advisor: Candidate of Sc., Associate Professor, Dvorkin I.V.
NTU «KhPI»

GNADENFELD: A SHORT STORY OF THE LONG EXISTENCE OF A VILLAGE, FOUNDED BY GERMAN MENNONITES

In 1835, Nicholas I issued a decree on the resettlement of 40 Mennonite families from the villages of Brinkenhofwalde and Franzthal in the province of Brandenburg (Prussia). The newly formed colony No. 42 was named Gnadenfeld (meaning 'mercy given by the tsar'). It was also known by another (popular) name – Kantov (Four-Row) Numer. In terms of religion, they were Old Flemish Mennonites, who were very active in the religious life of the Molochna colony, which included the Gnadenfeld colony.

The village developed rapidly, and after 30 years, there were already 89 houses with 691 inhabitants. In 1854, a Mennonite church was built, which later became the only church in the colony to house an organ. Gnadenfeld became a true centre of

culture and education. From the very beginning of settlement, a four-year elementary school operated there. Later, a central school, a brotherhood school, a central school, and a school for girls were founded, which later, on the eve of World War I, merged with the central school, a reading club and library, prayer houses, a medical clinic and a post office, and Bible meetings and brotherhood conferences were organised. In 1900, thanks to the efforts of educators from Gnadenfeld, Mennonite schools in the Berdiansk district received the Grand Prix at the World Exhibition in Paris.

In 1915, Gnadenfeld was renamed Bohdanivka. During World War I, many refugees from western regions settled here, as well as Austrian prisoners of war. During the Ukrainian Revolution, 40 residents of the village were killed, and some emigrated. In 1920, battles took place in the village between the Red Army (D. Zhloba's cavalry corps) and Wrangel's forces. 110 Zhloba's soldiers are buried in the local cemetery. N. Makhno, P. Dybenko, O. Kollontai, and other famous military figures of that time were present in the village.

In the 1920s, the locals' situation was dire. Prozagonivtsi shot the residents of the village, Yakov Neifel and Yakov Williams. In 1921-1923, all the residents of the village starved, and five of them died. After the Soviets came to power, Mennonite land ownership was restricted, and Ukrainian villages were established on some of their land, including Mokry Stav, Zamistya, Boyove, and others. During the NEP period, peasant farms regained strength, and the first tractors and other equipment began to appear. In 1930, the K. Marx collective farm was established in the village, and in 1934, the Bohdanivska MTS, which served the surrounding collective farms, was established. In 1930, 20 of the best farmers were dispossessed and evicted from their homes, and eight families fled to the Caucasus to escape repression. During the Holodomor famine of 1932–1933, 9 villagers died of starvation, including 4 children.

The situation of the village's residents with German roots during World War II was not easy. The authorities and locals despised them for their origins, and the Germans who came to them with the war did not treat them much better. During Stalin's repressions, 65 men were repressed in the village, almost all of whom were killed. With the outbreak of World War II, 159 German-speaking men from Bohdanivka were repressed, nearly all of whom died in camps. During their retreat,

the Nazis burned almost all the houses in the village and took all the German-speaking residents with them. 673 residents of the village left with the retreating Nazi army, 24 of them died on the way. After the end of the war, 284 of them were repatriated and sent to Siberia.

After the war, migrants from other villages and regions began to settle in the village. In the post-war years, almost all residential buildings, a school, a kindergarten, a club, shops, livestock complexes, a mechanised barn, a garage and storage facilities were rebuilt in the village. The village started to develop. A kindergarten, school, library, shops, churches, farm, music school, etc., were opened.

Russian troops have temporarily occupied the village since 26 February 2022. Many residents of the village came to defend our homeland from russian aggression.

Стаднік Ю.О.
Науковий керівник: д. іст. н., проф. Скляр В.М.
НТУ «ХПІ»

ДОСЛІДЖЕННЯ МУЗИКИ ТА ЗВУКУ У ПРАЦЯХ ПРОФ. О. В. ВЕТУХОВА (1920 – 1930 РР.)

Українське національне відродження 1920-х рр. сприяло започаткуванню та актуалізації багатьох напрямів досліджень в етнології. Деякі з них відроджуються і в сучасних розвідках. Однак через наступ радянської влади на провідні наукові центри УСРР наприкінці 1920-х – 1930-х рр., зокрема у Харкові, значний пласт напрацювань дослідників не був опублікований та залучений до історіографії проблематики. О. В. Ветухов, більш відомий у науковій літературі як педагог і популяризатор наукової спадщини О. О. Потебні, протягом усього професійного шляху вивчав питання мови та словесності. У процесі розробки цього дослідницького напряму вчений звернув увагу і на історію народної музики.

На наукові погляди О. В. Ветухова (інш. вар. Вєтухова, 1869–1941) значний вплив мав М. Ф. Сумцов, відомий багатогранністю своїх етнологічних студій. За його підказкою О. В. Ветухов розпочав працювати над темою «Народные колыбельные песни» (1892). У 1920-х рр. Олексій Васильович, працюючи завідувачем літературно-етнографічної (пізніше – етнологічно-

краєзнавчої) секції Харківської науково-дослідної кафедри історії української культури (1922–1929), знову звернувся до проблематики історії музики. У колекції Музею історії університету Харківського національного університету В. Н. Каразіна зберігаються рукописи праць ученого, зокрема дві розвідки на тему «Походження мови в зв'язку з походженням звуку та музики» (1925 та 1927). Окрім розробок у галузі духовної культури, як зазначає А. Ковалівський у статті «Праця проф. Вєтухова на полі етнології», дослідник працював над розвідкою «До питання про походження мови за даними матеріальної культури (музичне приладдя)» (1927). У 1930-х рр. учений був дійсним членом Українського інститут матеріальної культури при НКО (м. Харків). До цього часу належить ще одна чернетка рукопису – «Музична етнографія» (1931). Вказані праці досі не були опубліковані і нині разом з десятками інших матеріалів О. В. Ветухова зберігаються в колекції Музею історії університету ХНУ імені В. Н. Кразіна. Тому досі складно визначити реальний спектр наукових зацікавлень та напрацювань вченого.

Отже, у 1920-х і 1930-х рр. проф. О. В. Ветухов неодноразово звертався до теми історії музики та звуку на етнологічному матеріалі, однак ці праці досі не були введені до наукового обігу. Тому подальша розробка проблеми передбачає аналіз змісту цих напрацювань, оцінки їх дослідницької ваги.

Волченко М.Ю.
Науковий керівник: к. психол. н., доц. Книш А.Є.
НТУ «ХПІ»

ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ЧИННИК ЕФЕКТИВНОГО ЛІДЕРСТВА: КОУЧИНГОВИЙ ПІДХІД У ФОРМУВАННІ САМОРЕГУЛЯЦІЇ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ

У сучасних умовах високої турбулентності та швидких соціальних змін ефективність лідера визначається не лише професійною компетентністю, а й здатністю до саморегуляції та усвідомленого прийняття рішень. Дослідження у сфері нейропсихології доводять, що якість лідерських рішень безпосередньо залежить від взаємодії трьох рівнів мозку - лімбічної системи, яка продукує емоційну реакцію, рептильного мозку, відповідального за імпульсивну

поведінку, та неокортексу, який забезпечує аналітичне мислення та раціональну оцінку ситуації. Саме тому здатність лідера розпізнавати власні емоції й переводити їх у свідоме осмислення є ключовою передумовою зрілих управлінських рішень.

Окремі дослідження у межах теорії множинних інтелектів (H. Gardner) та когнітивної нейропсихології демонструють, що лідерська результативність формується у взаємодії трьох типів інтелекту: IQ (раціонально-логічний), EQ (емоційний) та VQ (візуально-просторовий, пов'язаний зі стратегічним баченням та здатністю працювати з образами і складними концептами). Зокрема, результати досліджень R. Boyatzis у галузі лідерства показують, що EQ і VQ є більш прогностичними для успішності лідера, ніж IQ, оскільки визначають стиль реакції, емоційну стійкість, здатність до емпатії та широту стратегічного мислення.

У цьому контексті коучинг та саморефлексія виступають ефективними інструментами розвитку саморегуляції майбутнього фахівця-лідера. Коучинг, відповідно до ability-based моделі емоційного інтелекту J. Mayer і P. Salovey, сприяє трансформації емоційної реакції з рівня лімбічної системи на рівень неокортексу завдяки використанню саморефлексивних питань. Такі питання («Що я зараз відчуваю?», «Який сенс несе це відчуття?», «Яку потребу воно виявляє?», «Який варіант дії буде найбільш конструктивним у цій ситуації?») активують аналітичні механізми мозку та забезпечують свідомий вибір подальших дій.

Застосування коучингового підходу дозволяє майбутнім лідерам опановувати навички емоційної саморегуляції, що зменшує ризик імпульсивних рішень, підвищує якість комунікації та сприяє формуванню конструктивного стилю управління. Візуальний (VQ) компонент допомагає лідеру вбудувати власні емоційні стани у ширший контекст ситуації, бачити взаємозв'язки між діями та результатами, а також мислити комплексно, що є необхідною навичкою в умовах невизначеності.

Таким чином, розвиток емоційного інтелекту в поєднанні з коучинговими методами та саморефлексією формує основу для зрілого лідерства. Такий підхід дає змогу майбутньому фахівцю формувати стійкі, проактивні та результативні моделі поведінки, що є критично важливим у професійних сферах, орієнтованих на прийняття рішень, взаємодію з людьми та управління соціальними процесами. Крім того, систематичне застосування саморефлексії сприяє своєчасному розпізнаванню психологічних, емоційних і фізичних сигналів перевантаження, що підвищує здатність лідера до превенції професійного вигорання та підтримання оптимального функціонального стану. Це забезпечує не лише ефективність окремих рішень, а й довготривалу стабільність лідерської діяльності.

Ломая І.П.
Науковий керівник: к.е.н., доц. Яцина В.В.
НТУ «ХПІ»

МІЖНАРОДНА ПОЗИЦІЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ: ВИКЛИКИ ТА СТРАТЕГІЧНІ ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Глобалізація формує нову архітектуру міжнародних відносин, у межах якої держави змушені адаптувати власні політичні та економічні моделі до постійних зовнішніх викликів. Для України цей процес має подвійний характер, наприклад: з одного боку, він відкриває можливості для інтеграції у світові ринки та міжнародні інституції, з іншого – посилює вразливість до геополітичних, фінансових та безпекових ризиків. Після 2014 року, а особливо після початку повномасштабної агресії Росії у 2022 році, міжнародне становище України кардинально змінилося. Країна стала важливим елементом європейської безпекової системи. Підтримка з боку ЄС, НАТО, МВФ та Світового банку визначає не лише обороноздатність держави, а й макрофінансову стабільність. Водночас залежність від зовнішньої допомоги створює додаткові зобов’язання щодо реформування інституцій, підвищення прозорості державного управління та боротьби з корупцією.

Однією з ключових проблем міжнародних відносин України є необхідність балансування між інтеграцією до західних структур і збереженням економічної стійкості в умовах воєнного конфлікту. Статус кандидата на вступ до ЄС відкриває перспективу повноправного членства, але передбачає виконання складних критеріїв у сфері верховенства права, конкуренції, судової системи та антикорупційної політики. Невідповідність внутрішніх інституцій європейським стандартам може уповільнити інтеграційний процес і вплинути на довіру міжнародних партнерів. У сфері економічного розвитку Україна стикається з комплексом структурних проблем. Воєнні дії спричинили значні втрати інфраструктури, скорочення виробництва, зменшення експорту та відтік людського капіталу. Порушення логістичних ланцюгів і блокування портів у чорному морі вплинули на аграрний сектор, який традиційно є одним із головних джерел валютних надходжень. Водночас підприємства та адаптація бізнесу до нових умов засвідчили певну гнучкість економіки. Глобалізація посилює конкуренцію на світових ринках. Україна змушена конкурувати не лише за інвестиції, а й за технології та інтелектуальні ресурси. Масова трудова міграція створює ризик довгострокового дефіциту кваліфікованих кадрів. Для подолання цієї проблеми необхідні системні реформи в освіті, створення сприятливого інвестиційного стану та гарантії безпеки для бізнесу і громадян. Окремої уваги потребує питання енергетичної безпеки. Тривала залежність від імпорту енергоресурсів, а також атаки на енергетичну інфраструктуру продемонстрували необхідність диверсифікації джерел постачання та розвитку відновлюваної енергетики. Інтеграція української енергосистеми до європейської мережі стала важливим кроком у цьому напрямі, однак повна модернізація сектору потребує значних інвестицій. Ще одним викликом є трансформація зовнішньоекономічної структури. Традиційна орієнтація на сировинний експорт обмежує потенціал зростання. Для забезпечення довгострокового розвитку необхідний перехід до моделі, що базується на високій доданій вартості, інноваціях та технологічному виробництві. У цьому контексті співпраця з країнами ЄС може стати каталізатором модернізації

промисловості. Глобальні процеси також впливають на фінансову систему України. Хвилі світових ринків, інфляційні хвилі та зміни монетарної політики провідних держав безпосередньо відображаються на валютному курсі та рівні державного боргу. Збереження макроекономічної стабільності потребує виваженої бюджетної політики та ефективного управління зовнішніми запозиченнями.

Отже, актуальні проблеми міжнародних відносин та економічного розвитку України в умовах глобалізації мають комплексний характер. Вони охоплюють безпекову, політичну, економічну та соціальну площини. Подальша інтеграція до європейського простору створює історичний шанс для модернізації держави, однак реалізація цього потенціалу залежить від внутрішніх реформ, ефективності управління та здатності адаптуватися до швидких змін глобального середовища. Також треба зазначити, щоб Україна змогла відстоювати свої інтереси під час вступу до союзу – це є одним з найважливіших факторів. Україні необхідно поєднати зовнішню підтримку з внутрішньою відповідальністю і своїми власними інтересами, щоб трансформувати виклики глобалізації на джерело стійкого розвитку.

Шутов Д.К.
Науковий керівник: д. держ. упр., проф. Мороз В.М.
НТУ «ХПІ»

ІННОВАЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ НА ДЕРЖАВНОМУ РІВНІ: AI, BIG DATA ТА АВТОМАТИЗАЦІЯ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ

Якість вищої освіти визнана в Україні одним з пріоритетних напрямів публічної політики, що зафіксовано у Стратегії розвитку вищої освіти на 2022–2032 роки. З огляду на обмеженість ресурсів українських закладів вищої освіти та необхідності удосконалення механізмів державної акредитації та рейтингування, існує потреба у пошуку нових підходів до забезпечення якості вищої освіти. Традиційні підходи до контролю якості, які побудовані на суб’єктивних оцінках експертів та паперових звітах, мають певні обмеження

щодо ефективності управління. Вагомий внесок у розвиток теорії управління якістю вищої освіти здійснено В.М. Морозом, О.Л. Кірдан та О. В. Поступною, які розглядають якість освіти як обов'язковий елемент системи державного управління та складну багатовимірну категорію, що потребує комплексного підходу. У цьому контексті з'ясування можливостей цифрових технологій у системі державної акредитації та контролю якості вищої освіти може вважатися актуальним напрямом наукових пошуків.

За результатами проведеного аналізу нами було виокремлено три технологічні механізми, які потенційно можуть сприяти удосконаленню системи управління якістю вищої освіти на державному рівні: штучний інтелект (AI), Big Data (великі дані) та автоматизація бізнес-процесів (RPA). Штучний інтелект дозволяє обробляти великі обсяги даних про освітній процес, виявляти закономірності та ризики у якості освітніх програм. Системи на базі AI можуть проводити порівняльний аналіз показників ЗВО та ідентифікувати заклади, показники яких не відповідають очікуванням суспільства та держави. Big Data надають можливість консолідувати інформацію з різних рівнів освітньої системи (оцінки студентів, результати тестування, дані про витрати, інформація про працевлаштування випускників) у єдину аналітичну платформу. На основі такої інтегрованої інформації держава матиме можливість отримати об'єктивну інформацію та виявити кращі практики забезпечення якості вищої освіти. Автоматизація бізнес-процесів (RPA) оптимізує адміністративні процедури акредитації та контролю якості. Системи RPA можуть автоматично збирати дані з інформаційних систем ЗВО та перевіряти їх на відповідність нормативним вимогам, що скорочує часові витрати на акредитацію.

Інтеграція цих трьох механізмів створює передумови для поступового удосконалення практики управління якістю вищої освіти. Замість описового контролю на основі суб'єктивних суджень експертів, може бути розвинена система з більш об'єктивним оцінюванням. AI аналізує дані, Big Data забезпечує повноту інформаційної бази, а RPA упорядковує робочі процедури. Така система потенційно може підвищити об'єктивність управлінських рішень

та знизити адміністративне навантаження на ЗВО в умовах обмежених ресурсів. Реалізація цих механізмів потребує поступового наближення до розуміння механізмів їх впровадження та адаптації до вітчизняної системи вищої освіти.

Презентована проблематика може набути подальшого розвитку за такими напрямами: теоретико-методологічне обґрунтування функціональних вимог до ІТ-систем; аналіз міжнародного досвіду впровадження таких технологій; опрацювання рекомендацій щодо впровадження AI, Big Data та RPA у практику управління якістю вищої освіти.

Павленко Р. В.
Науковий керівник: канд. юрид. наук, доцент Гаєвая О. В.
НТУ «ХПІ»

ПРОБЛЕМА ЗАХИСТУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ТА АДМІНІСТРАТИВНИЙ АСПЕКТ

Сучасні технології штучного інтелекту (ШІ) суттєво трансформують підходи до створення, розповсюдження та захисту інтелектуальної власності. Генеративні моделі набули здатності відтворювати тексти, зображення, музичні твори й інші результати творчої діяльності з такою точністю, що інколи важко визначити межу між оригіналом та підробкою. За таких умов норми українського законодавства – зокрема статті 176, 177 і 229 Кримінального Кодексу України та стаття 51-2 Кодексу України про Адміністративні Правопорушення – виявляються недостатньо адаптованими до нових форм порушень.

Інтелектуальна власність (ІВ) – це сукупність прав на результати розумової, творчої діяльності людини до яких належать: авторське право, патенти, торговельні марки та комерційні таємниці.

Стаття 176 ККУ, що спрямована на захист авторських і суміжних прав, традиційно застосовується до неправомірного копіювання й поширення творів. Стаття 177 ККУ охороняє права промислової власності – винаходи, корисні моделі, промислові зразки.

Стаття 229 ККУ регламентує незаконне використання знаків для товарів і послуг.

Проте із виникненням та розвитком ШІ значна частина контенту може відтворюватися автоматично, без участі людини. Проблема полягає не лише у самому факті відтворення, а й у визначенні суб'єкта правопорушення, особливо у промисловості. Користувач, який створює контент або генерує логотипи чи знаки за допомогою нейромережі, може не усвідомлювати, що модель була навчена на матеріалах, захищених авторським правом та факт того, що нейромережа не має критичного та креативного мислення, тож при створенні логотипів буде користуватись тим, що вже існує. З іншого боку, розробник алгоритму не завжди контролює, як саме цей контент потім використовується. Це створює правові прогалини, які ускладнюють притягнення до відповідальності за статтями 176, 177 та 229 ККУ.

Не менш важливим аспектом є адміністративна відповідальність за статтею 51-2 КУпАП, що передбачає покарання за порушення прав на об'єкти авторського права та суміжних прав. В епоху ШІ щоденні дії користувачів –поширення згенерованих зображень, використання моделей у комерційних цілях, внесення фрагментів захищених творів до навчальних проектів – можуть підпадати під ознаки адміністративних правопорушень. Проте ефективність застосування статті 51-2 залежить від можливості точно визначити, чи містить контент ознаки копіювання, та від того, чи існують технічні можливості для встановлення джерела генерації.

Таким чином, прогрес розвитку штучного інтелекту ставить перед українським законодавством нові, значною мірою безпрецедентні завдання. Статті 176, 177 і 229 ККУ та 51-2 КУпАП залишаються важливими засобами охорони інтелектуальної власності, але вони мають значний недолік, адже були сформовані в часи, коли порушення вчиняла виключно людина. У сучасних реаліях є потреба в модернізації правової бази, зокрема в уточненні суб'єкта відповідальності,запровадженні вимог відкритості даних, на яких навчаються моделі ШІ, а також створенні технічних засобів для розпізнавання походження

згенерованого контенту. Адже тільки поєднання модернізованої правової бази та високотехнологічних рішень дозволить забезпечити реальний захист інтелектуальної власності в умовах стрімкого розвитку ШІ.

Вировець Л. П.
Науковий керівник: к.і.н., доц. С. А. Радогуз
НТУ «ХПІ»

РОЛЬ ПРОФЕСОРА Б. В. КЛИМЕНКА В ІНТЕГРАЦІЇ НТУ «ХПІ» У БОЛОНСЬКИЙ ПРОЦЕС

Інтеграція України до Європейського простору вищої освіти стала одним із ключових напрямів модернізації національної освітньої системи на початку XXI століття. Важливу роль у формуванні науково-методичних засад цієї інтеграції відіграли провідні науковці та організатори освіти. Серед них вагоме місце належить професору Борису Володимировичу Клименку –вченому, чия методична та громадська діяльність заклали підґрунтя для переходу НТУ «ХПІ» до нових стандартів ведення освітньої діяльності.

Вагомим поштовхом для освітніх реформ стала публікація у 2004 році монографії «Болонський процес і навчання впродовж життя», де Б. В. Клименко виступив співавтором з іншими корифеями технічної освіти – М. Ф. Степком та Л. Л. Товажнянським (тогочасний ректор НТУ «ХПІ»). Цю працю оприлюднили ще до офіційного приєднання України до Болонської співдружності, яке відбулося у 2005 році в Бергені. Таким чином, вона фактично випередила час, ставши «дорожньою картою», яка дозволила почати адаптацію внутрішніх процесів ще до того, як реформи стали обов’язковими на державному рівні. Окрім того, спираючись на системний аналіз низки важливих документів (від Великої хартії університетів до Берлінського комюніке), ця робота забезпечила розуміння широкому загалу підходів Болонського процесу, розпочатого 19 червня 1999 року, коли було підписано Болонську конвенцію.

Науково-методичний внесок професора Клименка мав концептуальний характер. Вчений обґрунтував необхідність переходу до студенто-центричної моделі навчання, де головним мірилом успіху стають не

просто прочитані години лекцій, а конкретні результати навчання та компетентності здобувача. Разом з колегами Борис Володимирович детально проаналізував механізми кредитно-трансферної системи (ECTS), що дозволило розпочати реальну гармонізацію навчальних планів університету з європейськими стандартами. Його бачення концепції «lifelong learning» (навчання впродовж життя) як інструменту соціальної адаптації та професійної мобільності стало фундаментом для оновлення нормативної бази освітнього процесу в університеті.

Логічним продовженням цієї наукової та організаційної роботи стало офіційне визнання університету на міжнародному рівні. Саме підготовлене Б.Клименком та його колегами підґрунтя дозволили ректору НТУ «ХПІ» у вересні 2005 року підписати у Болонському університеті Велику Хартію Університетів (Magna Charta Universitatum). Цей крок засвідчив приналежність харківської політехнічної школи до єдиної європейської академічної родини.

Тяглість цього вектору розвитку ми спостерігаємо і сьогодні. Символічним підтвердженням вірності обраного шляху стала участь ректора НТУ «ХПІ» Євгена Сокола у підписанні оновленої Великої Хартії Університетів (MCU2020) у Лодзі в жовтні 2023 року.

Ця подія підкреслює, що ідеї, закладені професором Клименком два десятиліття тому, залишаються життєздатними та актуальними в умовах сучасних викликів. Таким чином, Бориса Клименка слід розглядати як одного з ключових архітекторів інтеграції НТУ «ХПІ» до європейського простору, чия наукова спадщина продовжує визначати стратегію розвитку університету як сучасного європейського центру освіти та науки.

Pavlenko R.V.
Academic Supervisor: Podolska Y.A
NTU «KhPI»

BTS PHENOMENON AND ITS INFLUENCE

BTS (Bangtan Sonyeondan - bulletproof boys) is the most famous Korean music group, which consists of seven members: RM, Jin, SUGA, J-HOPE, Jimin, V

and Jungkook. BTS is a symbol of protecting youth from social stereotypes and pressure. Debuting in 2013, they started as a hip-hop team, but quickly grew into world-class artists, gathering sold-outs at the world's largest stadiums and breaking music records one after another. All seven members of the group have their own bright role and aesthetics:

- ·RM – leader, philosopher and author of texts and music, rapper;
- ·Jin – visual, humor and voice with a silver timbre, vocalist;
- ·SUGA/Agust D – producer-legend, genius of the music industry, deepest lyrics, rapper;
- ·J-HOPE – the author of lyrics and music, the sun of the group, dance and rhythm, leader of the dance team and rapper;
- ·Jimin - artistry, plasticity, emotionality, vocalist;
- ·V – velvet vocals and unusual visual style, vocalist;
- ·Jungkook - "golden maknae", the main vocalist, is famous for being able to literally do everything.

Their music and lyrics were written by themselves (RM, SUGA and J-HOPE are the official authors and producers of dozens of the group's compositions), which is why they were the first to raise socially important topics.For instance, popular music genres had not addressed before the problems of societal pressure, school competition, anxiety and insecurity, the path to self-esteem, mental health and so on. Today, they are the official ambassadors of the President of South Korea for international diplomacy, the first Asian artists who performed at the United Nations (they performed twice in 2018 and 2021) and the White House, participated in UNICEFF global projects, launched the "Love Myself" campaign, were the first Asian artists to be nominated for a Grammy, performed at major American shows more than once headed the Billboard Hot 100 and conducted a stadium world tour that is compared only with the superstars of the West. They are the ambassadors of such brands as DIOR, GUCCI, VALENTINO, CELINE, Celvin Klein, Bottega Veneta, Louis Vuitton, TIFFANY, Cartier. Today, their influence on Korean economy and culture cannot be overestimated:

- BTS annually bring $4-5 billion to the country
- Up to 0.3% of GDP in the country is connected with their brand
- A huge increase in interest in the Korean language and culture (like learning Hangul to understand their songs and live broadcasts without subtitles or dubbing)
- The growth of tourism increased by 30%, and places where MVs were filmed, cafes, shops, even benches became attractions.
- Popularity of Korean style, cosmetics, fashion
- Another phenomenon of BTS was the creation of ARMY - the oldest and largest fanbase in the world, which is famous for high culture and present in all countries of the world. The fans do a lot of charity projects: every year collecting millions of dollars to help children, animals, victims of natural disasters.

Today, they are more than just artists and ambassadors; they are icons of Korean culture, blending new trends with traditional culture. Their sincerity also makes them powerful influencers for young people.

СЕКЦІЯ 1

ФІЛОСОФСЬКА ДУМКА УКРАЇНИ ТА СВІТОВА ФІЛОСОФІЯ

Голова секції: проф. Тараброєв Я.В.
Секретар секції: доц. Дишкант Т.М.

Антонюк Є. О.,
науковий керівник: канд. філос. н., доц. Дишкант Т.М.
НТУ «ХПІ»

ВОЛЯ ДО ВЛАДИ ЯК ОСНОВА СВІТУ

Фрідріх Ніцше (1844–1900) запропонував радикальний погляд на світ як на безперервний процес становлення, де ключовою рушійною силою є «воля до влади» (Wille zur Macht). Ця концепція, що охоплює онтологічні, етичні та психологічні виміри, відкидає традиційну метафізику статичного буття, пропонуючи бачення світу як динамічної взаємодії сил, що прагнуть самоствердження та розширення.

Онтологія: світ як боротьба сил. На онтологічному рівні «воля до влади» є основою буття. Ніцше розглядав світ як сукупність центрів сили, що постійно взаємодіють і конкурують, формуючи складну мережу впливів. Ця ідея знаходить відображення в соціальних експериментах, таких як Стенфордський тюремний експеримент 1971 року, де учасники, поділені на «охоронців» і «в'язнів», швидко адаптувалися до ролей, демонструючи, як прагнення до влади трансформує поведінку. Аналогічно, експеримент «Всесвіт 25» Джона Келхуна показав, що щури, втративши мету боротьби в умовах перенаселення, впадали в апатію та самознищення. У людських суспільствах подібне спостерігається в авторитарних системах, де пропаганда, придушує індивідуальну волю до влади, замінюючи її конформізмом.

Ця концепція може бути розширена до розуміння природи. Ніцше припускав, що навіть природні явища – грози, вулкани чи еволюційні процеси –можна інтерпретувати як вирази боротьби сил. Наприклад, конкуренція в екосистемах, де види борються за виживання, відображає ніцшеанське бачення

природи як арени волі до влади. Проте це не означає, що природа є свідомим агентом; радше, вона є полем, де проявляються універсальні принципи боротьби та самоствердження.

Етика: переоцінка цінностей. Ніцше різко критикував «мораль рабів», яка прославляє слабкість і покору як чесноти. Він закликав до переоцінки цінностей, що сприяють життєвому розквіту та творчості. У сучасному світі ця критика актуальна: держави та корпорації часто маніпулюють мораллю, перетворюючи її на інструмент контролю. Наприклад, у тоталітарних режимах патріотизм може бути спотворений до сліпої лояльності, як це було в нацистській Німеччині, де ідею «надлюдини» перекрутили в расову ідеологію. У демократичних суспільствах соціальні мережі, такі як X, створюють ілюзію свободи, але алгоритми часто формують інформаційні «бульбашки», що обмежують критичне мислення. Наприклад, таргетована реклама чи тренди можуть непомітно спрямовувати поведінку користувачів, замінюючи автентичний вибір маніпулятивними наративами.

Ця критика спонукає до переосмислення сучасних етичних норм. Чи є «свобода слова» в інтернеті справжньою, якщо вона обмежується алгоритмами? Ніцше закликав би ставити під сумнів такі системи та створювати цінності, що ґрунтуються на індивідуальній силі та відповідальності.

Психологія: самоподолання та пастки свободи. На психологічному рівні «воля до влади» проявляється як прагнення до саморозвитку та самоподолання. Проте Ніцше попереджав про пастки: навіть бунт проти системи може бути її частиною. Наприклад, у сучасних авторитарних суспільствах «контрольована опозиція» створює ілюзію свободи, дозволяючи критику, яка не загрожує владі. У демократичних контекстах подібне відбувається через поп-культуру чи рухи за саморозвиток. Наприклад, мотиваційні тренери чи «гуру продуктивності» пропонують інструменти для «звільнення», але часто їхні методи є комерційно орієнтованими, замінюючи справжню автономію новою залежністю від брендів чи ідеологій.

Виходом, за Ніцше, є постійний скептицизм: «Чи є мої цінності справді моїми?» Це питання особливо актуальне в епоху інформаційного перенасичення, де люди можуть несвідомо переймати нав’язані ідеї, вважаючи їх власними.

Критика та вплив: від спотворень до сучасності

Концепція «волі до влади» часто інтерпретувалася поверхово. Нацисти спотворили її для обґрунтування расової переваги, тоді як екзистенціалісти, такі як Сартр, бачили в ній заклик до індивідуальної свободи. Сьогодні ніцшеанські ідеї відлунюють у постмодерністській критиці метанаративів, у мистецтві (наприклад, у фільмах, що досліджують межі людської природи, як-от «Джокер» 2019 року) та в політичних рухах, що кидають виклик авторитаризму, таких як протести в Гонконзі 2019–2020 років.

Проте сучасні політичні рухи, що використовують риторику «свободи», можуть приховувати власні інтереси. Наприклад, популістські партії нерідко апелюють до ідеї «волі народу», але на практиці можуть посилювати контроль. Ніцше, ймовірно, критикував би такі рухи за брак автентичності та творчого потенціалу.

Висновок: свобода як творчий акт.

Світ за Ніцше – це виклик, де «воля до влади» вимагає не сліпого бунту, а творчої відповідальності. Системи – від релігії до алгоритмів соціальних мереж – прагнуть обмежити людський потенціал. Експерименти, як-от MK-Ultra, показали, що навіть свідомість можна програмувати, але справжня свобода досягається через постійний сумнів і творення нових цінностей. Надлюдина Ніцше – це не диктатор чи бунтар, а той, хто здатен створювати сенс, не піддаючись новим кайданам. У сучасному світі, де інформація стає новою формою влади, цей заклик залишається актуальним: свобода – це не лише руйнування обмежень, а й створення світу, що відображає індивідуальну силу та автентичність.

Гринь В.В., Климко Ф.Н.
науковий керівник: к.філос.н., доц. Смоляга М.В.
НТУ «ХПІ»

ФІЛОСОФСЬКІ МОТИВИ У ТВОРЧОСТІ Т. Г. ШЕВЧЕНКА

Творчість Тараса Григоровича Шевченка традиційно розглядається в межах літературознавчої та історико-культурної парадигм аналізу, однак її філософський вимір і потенціал досі залишаються недостатньо вивченими і, що ще важливіше, недостатньо осмисленими. Шевченкова спадщина містить системний комплекс світоглядних, етичних, антропологічних і соціально-філософських ідей, що дозволяє інтерпретувати його не лише як національного поета, а і як мислителя, чия творчість формує оригінальний філософський дискурс у межах української духовної традиції.

Ключовим філософським мотивом творчості Шевченка є проблема свободи, яка постає як фундаментальна онтологічна та етична категорія. Свобода у його поезії не редукується до політичної емансипації чи національної незалежності, а осмислюється як кардинальний іманентний стан людського буття, нерозривно пов’язаний із гідністю, відповідальністю та моральним вибором. Несвобода ж набуває подвійного виміру: з одного боку, вона є наслідком зовнішнього соціального та імперського гноблення, з іншого –результатом внутрішньої моральної деградації особистості, що втратила здатність до етичного самовизначення. У цьому контексті Шевченко тяжіє до класичної етичної традиції, поєднуючи елементи християнської антропології з інтуїціями, близькими до стоїчного розуміння свободи як внутрішньої автономії.

Антропологічний вимір творчості Шевченка характеризується глибоким трагізмом. Людина у його поетичному світі постає як істота, залучена до історії, але водночас відчужена від власної сутності в умовах соціального насильства та морального спустошення. Шевченкова антропологія не є ані раціоналістичною, ані оптимістичною у просвітницькому сенсі. Проте вона зберігає гуманістичне

ядро, що ґрунтується на вірі у потенційну здатність людини до морального відродження. Образ «простого народу» у цьому контексті набуває філософського значення топосу історичної пам’яті та морального досвіду, що виходить далеко за межі його подання лише у значенні соціального чи етнографічного типу.

Виразний соціально-філософський характер має шевченківська критика влади, імперських структур і соціальної несправедливості. Поетичне слово Шевченка функціонує як форма етичного судження над історичною реальністю, викриваючи механізми дегуманізації, символічного та фізичного насильства. У цьому сенсі його творчість можна інтерпретувати як ранню форму критичної рефлексії над соціальними структурами, що передбачає пізніші концепції соціальної філософії та критичної теорії.

Особливе місце у творчості Шевченка як реалізації філософського мислення займає релігійний мотив, який має виразний етико-екзистенційний характер. Християнські образи та символи у його творах не зводяться до догматичного богослов’я, а постають як засіб осмислення проблем справедливості, страждання та історичної відповідальності. Водночас Шевченко радикально дистанціюється від інституціоналізованої релігії, в тій мірі, в якій вона стає інструментом легітимації соціального гноблення та морального лицемірства.

Отже, творчість Т. Г. Шевченка може бути осмислена як цілісне філософське явище, що інтегрує етичну, соціально-філософську, антропологічну та історіософську проблематику. Його спадщина виходить за межі суто літературного канону й постає як джерело національного українського філософського мислення, релевантного сьогоденним викликам щодо свободи, гідності, відповідальності, моральної засади історичного буття людини.

ДУН ТІНТІН (DONG TINGTING)
науковий керівник: д-р філос. н., проф. Тараоєв Я.В.
НТУ «ХПІ»

НАЦІОНАЛЬНІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ МАРКСИЗМУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ: ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ НА ПРИКЛАДІ КИТАЮ І УКРАЇНИ

Роман Тиса, в статті «Вперед», спеціально для «Історичної Правди» написав, що марксистська традиція в Україні бере свій початок з 1870-х років і пов'язана з іменами Миколи Івановича Зібера (1844-1888) та Сергія Андрійовича Подолинського (1850-1891). Важливою звернути увагу, що виявляється, як пише Роман Тиса ще у післямові до другого німецького видання першого тому праці «Капітал» Карл Маркс відзначив працю Зібера як таку, що інтерпретує його теорію вартості, грошей і капіталу як закономірне продовження класичної лінії Сміта–Рікардо. Для нас це надзвичайно важливо і цікаво, оскільки це відкриває невідомі досі сторінки розвитку та просування марксизму у світі. Насамперед, ці факти можуть засвідчити раннє включення української академічної думки в європейський дискурс політичної економії і розвиток загалом марксизму не як певної окремої доктрини, а як етапу загального розвитку економічної теорії. Оскільки питанню розгляду марксизму у сучасних українських науковців присвячено достатньо статей, це наводить на думку, відповідно до якої можливо побачити, що після здобуття незалежності марксизм загалом перейшов у сферу академічних досліджень, де розглядається критично – як історичний, філософський і соціально-економічний феномен. Серед авторів є нагода назвати, наприклад, С. Грабовського, який у 2018 році видав статтю у відомому українському журналі «Філософська думка», яка мала назву «Постколоніальні студії та український марксизм». Серед інших сучасних авторів можемо назвати В. Туренко з статтею «Український організований націоналізм і марксизм в ідеологічному дискурсі», яка вийшла у журналі «Політичний менеджмент», О. Куць з матеріалами «Ментальна географія українського соціаліста: на прикладі Дмитра Донцова» (2023 рік) та Н. Годзь

«Питання особливостей сучасної китайської філософії в площині аналізу феноменів глобалізму, цифрової освіти та філософії марксизму в Китаї» (2024 рік). Таким чином дослідження Н. Годзь, як бачимо, створило певний зв'язок між вивченням китайської та української філософії в площині аналізу специфіки розуміння сучасного марксизму. Серед китайських авторів є нагода згадати Ван Сєнь з його працею «Критика, використання та засвоєння: переосмислення дискурсів марксистських класичних письменників про націоналізм» та Цзен Чжишен «Реконструкція марксистських досліджень: вступ до «Збірки есеїв з марксистських досліджень Любеля», Лі Цзе та Вей Цзя «Про інституційні корені потрясінь в Україні», Сунь, Ці. «Марксизм у Китаї та Польщі» (що підкреслює зацікавленість науковців у Європі до питання марксизму) та спільної праці Андерсона Кевін та Лінь Сянхуа «Опір чи визволення: Фуко, Маркузе, Маркс та сьогодення. Дослідження з марксистської естетики».

Таким чином, аналіз історичних і сучасних інтерпретацій марксизму засвідчує безперервність китайської та української, польської інтелектуальних традицій і свідчить, що навіть в XIX столітті марксизм входив в український простір як складова загального світового та європейського дискурсу політекономії, та на сучасному етапі розвитку України після здобуття незалежності інтерес до марксизму розкривається у вигляді як об'єкту філософської, історичної рефлексій. Водночас сучасні українські та китайські дослідження демонструють поступове формування міжкультурного діалогу, у межах якого є ймовірність, що марксизм буде репрезентовано в дослідженнях як відкритий інтелектуальний простір для аналізу націоналізму, глобалізму та еволюціонування та розвитку культурної ідентичності. Таким чином, зіставлення українських і китайських підходів створює цікаве підґрунтя для глибшого розуміння специфіки сучасного марксизму, як багатовимірного світоглядного феномена.

Заяць Д. О.
науковий керівник: д-р філософії (PhD), доц. Міщенко В.І.
НТУ «ХПІ»

ЕТИЧНІ Й ЕПІСТЕМОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ БІОСЕНСОРІВ І ТЕЛЕМЕДИЦИНИ

Сучасна медицина переживає стрімку цифрову трансформацію, зокрема через розвиток телемедицини та біосенсорів. Телемедицина – це надання медичних послуг на відстані за допомогою телекомунікаційних технологій, що стало особливо актуальним під час пандемії COVID-19. Паралельно розвиваються біосенсори – переносні або імплантовані пристрої для реєстрації фізіологічних показників (електрохімічні, оптичні, п’єзоелектричні тощо), що інтегруються в телемедичні системи моніторингу.

Ці технології відкривають нові можливості для персоналізованої медицини, підвищення доступності та ефективності лікування. Водночас постають нові етичні та епістемологічні виклики. Виникають запитання: як гарантувати збереження конфіденційності, як перевіряти достовірність даних сенсорів, хто несе відповідальність за рішення, ухвалені на основі таких даних? Це вимагає філософського осмислення на перетині етики та теорії пізнання в сучасній науці.

Стрімке впровадження телемедицини і біосенсорних технологій супроводжується браком етичних регламентів і методологічних засад. Проблема полягає в необхідності знайти баланс між технічним прогресом і моральною відповідальністю. З одного боку, йдеться про права пацієнта: конфіденційність, автономія, інформована згода. З іншого боку – про епістемологічні обмеження нових форматів медичного знання, побудованого на дистанційному зборі та інтерпретації даних.

Телемедицина та біосенсори ставлять під сумнів класичну модель медичного пізнання, де центральною є взаємодія лікаря й пацієнта під час особистого огляду. У дистанційній моделі дані отримуються технічними

засобами, що породжує ризик зниження якості діагностики: сенсори можуть помилятися або не охоплювати всіх параметрів.

Також виникає проблема перевірки достовірності даних. Не всі пристрої сертифіковані, їхня точність може бути низькою, а алгоритми – непрозорими. Як зазначають дослідники, хибнопозитивні сигнали можуть спричиняти зайве занепокоєння або непотрібне лікування.

Ще один аспект – інтерпретація великих обсягів даних. Біосенсори генерують масив інформації, яку складно аналізувати без алгоритмів. Виникає питання: хто є суб'єктом пізнання – лікар чи система? Розвиток алгоритмів штучного інтелекту, що беруть участь у сортуванні та попередній оцінці даних, ще більше ускладнює ситуацію: лікарю іноді доводиться покладатися на рішення, механізми яких він не до кінця розуміє.

Крім того, у філософії науки актуалізується питання «сліпих зон» – того, що лишається поза полем збору даних. В умовах дистанційного моніторингу знижується ймовірність помітити індивідуальні особливості, неочевидні симптоми або контекст пацієнта. Пізнання стає фрагментарним, а не цілісним образом людини.

Крім важливих філософських гносеологічних питань, слід звернути увагу і на етичні аспекти, до складу яких слід віднести проблему конфіденційності, як ключову етична проблема. Біосенсори можуть передавати надчутливу інформацію, що потребує надійного захисту. Пацієнти мають бути поінформовані, хто і з якою метою має доступ до їхніх даних. Інформована згода є обов'язковою: пацієнту попередньо повідомляють мету, обсяг і ризики дистанційного спостереження, порядок захисту даних, а також здійснюють ідентифікацію пацієнта та лікаря; пацієнт може відмовитися або відкликати згоду у будь-який момент.

Також важливою є проблема справедливості: не всі пацієнти мають доступ до телемедицини через технічні або фінансові бар'єри. Це може поглибити соціальну нерівність у сфері охорони здоров'я. Крім того, пацієнти з особливими потребами або похилого віку можуть не мати достатньої цифрової

грамотності для повноцінного користування телемедичними послугами. Таким чином, впровадження нових технологій має супроводжуватися політикою інклюзивності й адаптації.

Отже, телемедицина і біосенсори змінюють уявлення про медичну допомогу та наукове пізнання. Водночас вони породжують виклики: епістемологічні – щодо обґрунтованості знання, етичні – щодо прав і безпеки пацієнтів. Для гармонійного розвитку цифрової медицини слід розробляти етичні кодекси, нормативні регулювання та нові моделі взаємодії між людиною і технологією в медичному пізнанні. Крім того, важливо посилити підготовку медичних працівників до цифрових технологій – зокрема в частині етики, безпеки та інтерпретації даних. Довіра пацієнтів до телемедицини залежить від прозорості процесів, пояснень лікаря та впевненості у збереженні даних. З огляду на зростання ролі алгоритмів у медичних рішеннях, потрібно забезпечити їхню відкритість і контроль фахівцями.

Етичні та епістемологічні аспекти телемедицини – це важливе філософські міркування, практичний фундамент для справедливої, безпечної та ефективної цифрової медицини. Їх вирішення зміцнить довіру до охорони здоров’я та підвищить якість життя пацієнтів у XXI столітті.

Касімова А.А.
Науковий керівник: канд.філос.н., доц. Білецький І.П.
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

ВІЙСЬКОВІ ТАТУЮВАННЯ ЯК КУЛЬТУРНИЙ ФЕНОМЕН

В умовах сучасних геополітичних трансформацій та повномасштабної збройної агресії проти України, мілітарний дискурс став визначальним вектором розвитку національної культури. Військове татуювання у цьому контексті постає не просто як елемент субкультури, а як складний антропологічний та семіотичний феномен. Воно виступає специфічною формою візуальної мови, що транслює екзистенційні досвіди, ціннісні

орієнтири та ідеологеми захисників. Дослідження тілесних практик військовослужбовців дозволяє глибше зрозуміти процеси формування колективної пам'яті та конструювання нової героїчної ідентичності, де людське тіло перетворюється на динамічний медіум, що фіксує історію «тут і зараз».

Генезис військового татуювання сягає корінням у глибоку давнину, де натільні знаки виконували функцію соціальної стратифікації та магічного захисту. Зокрема, аналіз архаїчних культур, таких як скіфська (VI–IV ст. до н. е.), демонструє використання складних зооморфних композицій у «звіриному стилі», що маркували елітарний статус воїна. Таке татуювання було формою «духовного обладунку», покликаного наділити носія якостями тотемної тварини – силою, швидкістю та невразливістю. Свідчення Геродота підтверджують, що наявність натільних знаків у воїнів античної доби вважалася ознакою шляхетного походження та високого соціального рангу.

У середньовічний період та добу раннього модерну традиція натільного маркування в Україні трансформувалася під впливом християнської етики та козацького лицарського кодексу. Для козацтва (XVI–XVIII ст.) візуальна репрезентація ідентичності через символи (хоча й частіше реалізована в атрибутиці) мала на меті підкреслити приналежність до «братерства по зброї» та відданість вірі. Образ «Козака Мамая» або використання символіки хреста та сонця заклали підвалини того ментального простору, який сьогодні актуалізується в сучасному українському мілітарному тату.

XX століття принесло у військову тату-культуру прагматизм та функціональність. Світові війни перетворили татуювання на засіб ідентифікації (група крові, номер частини) та маркер професійної гордості (десантні, морські символи). Проте, крім утилітарної функції, татуювання почало відігравати роль «емоційного якоря», допомагаючи солдату зберегти зв'язок із мирним життям або зафіксувати пам'ять про полеглих побратимів.

Сучасний етап (2014 р–до сьогодення) позначається справжнім ренесансом візуальних практик у лавах ЗСУ. Сьогодні військове татуювання в Україні – це синтез історичної спадковості та новітніх мистецьких стратегій. У

підрозділі 1.3 дипломної роботи було обґрунтовано, що найбільш ефективним інструментом аналізу цього явища є семіотичний підхід. Татуювання розглядається як система знаків (ікон, індексів та символів), де кожен елемент має глибоке змістовне наповнення.

Наукова новизна дослідження полягає у визначенні татуювання як інструменту психологічної резистентності. В умовах граничного досвіду війни, нанесення символу на тіло стає актом суб'єктності – воїн самостійно обирає, які сенси він транслює світу. Ми виділяємо три основні групи сучасних мілітарних татуювань:

Ідеологічні та патріотичні: (тризуб у різних художніх інтерпретаціях, орнаменти, цитати з української класики), що легітимізують боротьбу за незалежність.

Професійно-корпоративні: (символіка родів військ, хижі тварини, специфічне озброєння), що зміцнюють горизонтальні зв'язки у підрозділі.

Екзистенційні та меморіальні: (дати битв, імена загиблих, релігійні обереги), що виконують функцію «живого меморіалу».

Окремої уваги заслуговує терапевтична функція тату. Процес візуалізації травматичного або героїчного досвіду на власному тілі сприяє його кращому усвідомленню та інтеграції в особисту історію, що є важливим елементом соціокультурної реабілітації ветеранів. Таким чином, мілітарна тілесність трансформується у «живий наратив», який неможливо цензурувати чи видалити.

Проведений аналіз дозволяє стверджувати, що військове татуювання є цілісним культурним феноменом, який еволюціонував від магічного оберега до складного інструменту конструювання ідентичності. У сучасній Україні воно постає як «нецифровий» носій історії, що фіксує етичні принципи воїна: честь, обов'язок та відданість. Вивчення цього феномену відкриває нові перспективи для гуманітарних досліджень у галузі візуальної антропології та менеджменту культурних проєктів. Напрямками подальших досліджень є вивчення впливу

цифрової епохи на трансформацію військової символіки та розробка меморіальних стратегій, що включатимуть аналіз візуальної культури сучасних захисників України.

Косс А. М.
науковий керівник: д-р філос. н., проф. Дольська О.О.
НТУ «ХПІ»

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У БІОІНЖЕНЕРІЇ: АРХІТЕКТОР АНТРОПОЛОГІЇ МАЙБУТНЬОГО

Сучасна біомедицина та генна інженерія переживають фундаментальну трансформацію, зумовлену інтеграцією штучного інтелекту (далі – ШІ). Якщо раніше наука фокусувалася переважно на описі та вивченні природних механізмів, то нині відбувається перехід до активного конструювання живих систем із заданими властивостями. Набуває особливої актуальності зміна парадигми сприйняття людини, адже біологічне тіло перестає бути виключно продуктом природної еволюції і стає об’єктом інженерного проєктування: від молекулярного рівня до макроструктур органів. Водночас трансформується і тілесність – як спосіб буття та суб’єктивного проживання тіла (власної фізичної оболонки).

На нашу думку, цей процес породжує три групи викликів. До епістемологічних можна віднести здатність алгоритмів глибокого навчання (Deep Learning) долати когнітивні межі людського сприйняття, виявляти приховані патерни та ставати автономними суб’єктами наукового пізнання. До технологічних – необхідність ретельної валідації алгоритмів *in silico* (моделювання ШІ) перед впровадженням *in vivo* (у живі організми). До етичних викликів належать втручання в геном (зокрема, в зародкову лінію), феномен «дизайнерських немовлят», а також можливі побічні ефекти від ліків, які алгоритми ШІ класифікували як безпечні. Крім того, виникає фундаментальне питання ідентичності: чи залишається сконструйований суб’єкт людиною в

класичному розумінні, якщо його базова структура (геном та нейроархітектура) була змінена не еволюцією, а алгоритмом?

Об’єктом дослідження є феномен тілесності людини в умовах стрімкого розвитку біотехнологій. Предметом дослідження є функціональна роль та онтологічні наслідки застосування генеративного ШІ в практиках проєктування (модифікації тіла) та трансформації тілесності.

Мета роботи – розкрити специфіку застосування ШІ в біоінженерії як ключового інструменту в сучасних практиках проєктування тіла та конструювання нових форм тілесності. В межах мети поставлено наступні завдання: 1) Проаналізувати перехід від вивчення природи до синтетичної біології та створення організмів з унікальними властивостями. 2) Дослідити роль нейромереж у моделюванні молекулярних взаємодій, дизайні білків та редагуванні геному. 3) Охарактеризувати методи віртуальної валідації (*in silico*) та цифрових двійників. 4) Визначити можливості відновлення та модифікації тілесності на макрорівні (3D-біопринтинг, регенеративна медицина). 5) Окреслити етичні ризики у розумінні біологічної матерії та визначити межі втручання в структуру людської природи.

Наукова новизна дослідження полягає у системному обґрунтуванні ролі генеративного штучного інтелекту як «цифрового архітектора» у проєктуванні тіла і тілесного. У роботі узагальнено концепцію ШІ в біоінженерії: від *de novo* дизайну білків до створення цифрових двійників людського організму.

Сучасна синтетична біологія використовує інженерні принципи для створення біологічних систем, які не виникли в процесі природної еволюції. ШІ виступає тут вже не лише як інструмент аналізу (помічник), а й як автономний суб’єкт конструювання (генератор нових форм), перетворюючи біологію з описової науки на технологію програмування та цілеспрямованої перебудови біологічної матерії. Ключовим проривом є можливість *de novo* дизайну білків (створення «з нуля»), де генеративні моделі дозволяють одночасно проєктувати структуру, послідовність і функцію, що раніше не були представлені у природі.

Відбувається зміна інструментарію: від евристичних алгоритмів до глибинного навчання. Евристичні алгоритми обмежені залежністю від попередньо встановлених характеристик і працюють за принципом пошуку подібності. До таких алгоритмів можна віднести Bowtie та Basic Local Alignment Search Tool (далі – BLAST). Bowtie – це ультрашвидкий алгоритм вирівнювання саме коротких послідовностей ДНК. BLAST є більш універсальним інструментом і проводить пошук подібності як амінокислот білків, так і нуклеотидів ДНК. Натомість глибоке навчання усуває ці обмеження через автономне вилучення репрезентативних ознак. Згорткові нейронні мережі (Convolutional Neural Networks, далі – CNNs) здатні ідентифікувати приховані мутації у довгих ділянках ДНК, тоді як графові нейронні мережі (Graph Neural Networks, далі –GNNs) моделюють організм як складну мережу взаємодій.

Таким чином, глибоке навчання дозволяє зрозуміти системний вплив генетичних змін і проводити моделювання емерджентних систем. Інтелектуальні алгоритми забезпечують прецизійну точність та передбачуваність генетичних модифікацій, оптимізуючи роботу молекулярних «ножиць», наприклад, системи CRISPR-Cas9 (Clustered Regularly Interspaced Short Palindromic Repeats - associated protein 9 – кластеризовані регулярно інтерсперсні короткі паліндромні повтори - асоційований білок 9), що дозволяє мінімізувати помилкові розрізи ДНК. Перед фізичним втіленням зміни проходять валідацію *in silico*, що скорочує розробку препаратів з років до місяців (зокрема, при створенні мРНК-вакцин). На макрорівні алгоритми аналізують масиви даних для 3D-біопринтингу тканин, а також допомагають розшифрувати нелінійні зв’язки «генотип–фенотип». Це дозволяє прогнозувати не лише зовнішні ознаки, а й схильності до певних поведінкових патернів (наприклад, при розладах аутистичного спектра), перетворюючи суб’єктивні спостереження на об’єктивні дані. Таким чином, спостерігається все більший перехід до ери морфологічної свободи, де тіло стає динамічним інтерфейсом, а можливість редагування сенсорних систем на генетичному рівні може відкрити

шлях до розширення спектра сприйняття, що ще фундаментальніше змінить людську суб'єктивність.

Висновки: 1) Підтверджено, що біоінженерія трансформувалася в дисципліну активного проєктування тіла і тілесного, де ШІ все більше уможливлює створення синтетичних організмів та білків з функціоналом, який відсутній у природному середовищі. 2) Встановлено, що алгоритми глибокого навчання допомагають долати обмеження людського сприйняття. Зокрема, йдеться про системи передбачення структури білків, такі як AlphaFold (розробка Google DeepMind) та RoseTTAFold (продукт Вашингтонського університету), а також нейромережі архітектур CNNs/GNNs, які моделюють нелінійні біологічні зв'язки, що раніше вважались хаотичними або непізнаваними. 3) Доведено, що етап валідації *in silico* є критично важливим, адже цифрові двійники дозволяють відсіювати небезпечні сценарії до втручання в живий організм. 4) На макрорівні інтеграція ШІ з нанотехнологіями та 3D-біопринтингом забезпечує створення функціональних замінників органів, прискорюючи розвиток регенеративної медицини та дозволяючи здійснювати контроль фенотипічних проявів. 5) Прогнозується, що подальший розвиток ШІ-біотехнологій призведе до розмивання межі між «природним» і «штучним». Проте фундаментальна відмінність зберігається у способі виникнення: природна структура людини є продуктом стихійної самоорганізації та біологічної еволюції, тоді як штучна структура є результатом цілеспрямованої інтелектуальної діяльності та проєктного задуму. Зміна базової структури –геному та нейрофізіологічної основи – фактично означатиме створення нової антропологічної сутності, яка може вийти за межі біологічного визначення виду *Homo sapiens*. Проєктування несе потенційні ризики та непередбачувані довгострокові наслідки для виду і вимагає посилення етичного регулювання для запобігання катастрофічним сценаріям. Одночасно з цим сучасні тенденції в біотехнологіях можуть вплинути на структуру людського досвіду і формування нових форм тілесного.

Кривенко С.В.
Науковий керівник: д-р філос. н., доцент,
проф. кафедри філософії Годзь Н.Б.
НТУ «ХПІ»

ҐЕНЕЗА ТЕХНОСФЕРИ З ПОГЛЯДУ ФУТУРОЛОГІЇ

Насамперед слід нагадати що поняття «ґенеза» означає не просто процес виникнення, становлення та розвитку чогось у часі та просторі, але й розкриває питання вивчення походження явища, тобто дослідження того, звідки і як з'являється щось (явище, феномен, тощо). Окрім того «ґенеза» це означення процесу формування та послідовності етапів розвитку будь-чого і, також це поняття означає історичне становлення як аналіз умов, чинників і закономірностей загального розвитку. Таким чином ми підходимо до розуміння, що Ґенеза техносфери мусить в першу чергу розумітися як процес історичного виникнення, становлення та розвитку техносфери як особливого штучного середовища, створеного в першу чергу людською діяльністю та людським розумом (але останнє в наш час ймовірно переходить в питання проблемного поля взаємодії та контрдії людського та штучного інтелекту). Поняття техносфери сформувалося у XX столітті в контексті розвитку ідей про біосферу та ноосферу. В основі фундаторів напряму стоять імена українського науковця, Володимира Вернадського (насамперед теорія біосфери та ноосфери) та П'єр Тейяра де Шарден (ідея ноосфери). В працях науковців інколи прописується концепція впливу праць Едуарда Леруа (Наука і філософія (1899) - Science et philosophie; Ідеалістична вимога та факт еволюції (1927)- L'Exigence idéaliste et le fait de l'évolution; «Походження людини та еволюція інтелекту» - Les Origines humaines et l'évolution de l'intelligence (Буавен, 1928, перевидано в 1931 році.) –ми умовно взяли декілька його праць аби означити сферу його наукової зацікавленості та предмет опису).

Насьогодні здебільшого техносфера розглядається як складова частина біосфери, яка відповідно трансформована технічною діяльністю людини, або навіть як нова штучна «оболонка» планети. Серед авторів які дотичні працями до досліджуваного питання можемо назвати В. Ворончак, А. Довгань та їх

працю «Гуманітарна філософія техніки»; В. Касьян «Соціокультурний розвиток постіндустріальної цивілізації (у контексті наукових досліджень О. Тоффлера)». Цікавою є стаття М. Бейлін, «Гуманітарні аспекти розвитку техносфери» в якій висвітлюється питання формування соціокультурних регулятивів поведінки, які зможуть ефективно допомагати вижити людству та природі.

Історична генеза техносфери загалом може бути представлена етапами доіндустріального періоду, індустріального етапу (XVIII–XIX ст.) де техносфера почала відокремлюватися від біосфери як автономна система та період науково-технічної революції (XX ст.), саме тут відбувається її початок глобалізації та поширення у світі. Сучасний етап носить назву «Цифрово-глобальний» і почався він наприкінці XX сторіччя. Особливість її полягає в тому, що ймовірно Техносфера переходить у форму інфосфери, мережевої реальності, що вже втручається у зміни не лише довкілля, а й самої людини. Якщо на початку виникнення техносфери відповідно було згадано імена В. Вернадського, П. Тейяра де Шардена, Е. Леруа, то в більш пізній період наводять таких авторів як Мартін Гайдеґґер, Жак Еллюль та Герберт Маркузе.

Загалом слід сказати, що досліджувана тематика на теренах України є перспективною. Серед інших науковців можливо звернути увагу на напрям досліджень та праці Н. Годзь, яка вивчає питання не тільки екологічної футурології, але й прогностики, культурних стереотипів. Можливо назвати працю В. Кавалерова «Від техносфери до ноосфери: філософсько-освітній аспект», ландшафтну техносферу вивчає О. Лаврик, питанням дослідження ландшафтів приділяє увагу і Г. Фесенко.

Кузьомкін А. О.
науковий керівник: д-р філософії (PhD), доц. Міщенко В.І.
НТУ «ХПІ»

ДОЛЯ ЛЮДИНИ

Питання про долю людини – одне з найглибших і найдавніших у філософії. Люди завжди намагалися зрозуміти: чи існує наперед визначений шлях, який ми просто повинні пройти, чи кожен сам будує свою долю? І що

саме ми називаємо «долею» – невідворотні події чи наслідки власних рішень? Роздуми над цим приводять до глибокого усвідомлення ролі свободи волі, морального вибору та відповідальності в житті кожної особистості.

З одного боку, долю часто уявляють як дещо фатальне, наперед написане. У різних культурах існували образи богів або сил, які керують долями людей: Мойри в Давній Греції, Норни в Скандинавії. У релігійній традиції також зустрічається ідея Божого провидіння – тобто вищого задуму щодо життя кожної людини. У такому підході доля постає як щось поза межами людського контролю, як шлях, який уже визначений кимось або чимось.

Проте інші філософські школи – особливо екзистенціалізм – пропонують зовсім інше бачення. Французький філософ Жан-Поль Сартр писав, що «людина приречена бути вільною», адже навіть відмова робити вибір – це вже вибір. У цьому контексті доля – не сувора програма, а результат рішень, які ми ухвалюємо щодня. Ми формуємо свою долю діями, словами, навіть думками. Таке розуміння надає життю глибокого сенсу, адже воно визнає, що кожна людина – творець свого шляху.

Водночас не можна заперечувати вплив об’єктивних обставин: народження, виховання, соціальне становище, історичний період. Ці фактори формують «площину», на якій ми діємо. Але навіть у найважчих умовах людина може проявити силу духу й змінити своє життя. Прикладом цього є долі багатьох історичних постатей або героїв літератури. Згадаймо, наприклад, Андрія Соколова з повісті Михайла Шолохова *«Доля людини»*. Він втратив усе –родину, дім, спокій – але не зламався. Його рішучість узяти на виховання сироту, чужу дитину, стала актом морального перетворення власної долі. Через вибір добра він знайшов новий сенс життя.

Таким чином, доля – це не лише те, що з нами відбувається, а й те, як ми на це відповідаємо. Саме в реакції людини на події, у її виборі між добром і злом, у готовності брати відповідальність – і полягає справжня сутність долі. Вона не подарована нам, а вибудовується поступово – щоденно, у боротьбі, у сумнівах і надіях.

Отже, доля людини – це не фіксований шлях, а простір свободи, який ми наповнюємо своїм змістом. У цій свободі й відповідальності – і гідність, і трагізм людського існування. Адже ми несемо відповідальність за власну долю, і саме в цьому – джерело нашої сили.

Однак важливо пам’ятати, що поняття долі не обмежується лише зовнішніми обставинами чи особистими виборами. Воно також пов’язане з внутрішнім покликанням людини – тим, що ми часто називаємо «життєвим сенсом» або «місією». У різних духовних традиціях вважається, що кожна людина народжується з певним внутрішнім потенціалом, який вона має реалізувати. Це не означає, що все вже визначено наперед, але вказує на те, що наше життя набуває повноти лише тоді, коли ми відкриваємо й реалізовуємо власні можливості. Доля у цьому сенсі – це процес самопізнання, духовного зростання і творення себе.

Неможливо говорити про долю, не торкаючись теми страждання. Часом доля виявляється жорстокою, несправедливою, навіть абсурдною. Філософ Альбер Камю у творі *«Міф про Сізіфа»* описував людину як істоту, що шукає сенсу в абсурдному світі. Але навіть тоді, коли світ позбавлений логіки чи справедливості, людина здатна чинити спротив. Прийняти абсурд – і жити попри нього – це теж акт вибору, отже, формування власної долі. У цьому й полягає глибокий парадокс: навіть там, де здається, що вибору немає, він усе ж є – і саме в цьому свобода.

У реальному житті ми щодня стоїмо перед виборами, часто не помічаючи їх: мовчати чи говорити, пробачити чи мститися, поступитися чи боротися. Кожен такий вибір стає маленькою цеглинкою в будівництві нашої долі. І хоча ми не можемо передбачити все, що нас чекає, ми можемо обрати, як на це реагувати. Саме ця здатність – відповідати на виклики з гідністю, чесністю і внутрішньою силою – робить людину творцем власної історії.

Свідома й активна позиція щодо власної долі вимагає мужності. Адже набагато легше зняти з себе відповідальність і перекласти її на «долю», «випадок», «обставини» чи «інших людей». Проте справжня зрілість

починається з моменту, коли людина визнає: я несу відповідальність за своє життя – за те, що роблю, і за те, чого не роблю. Така позиція не лише надає сенс існуванню, а й відкриває шлях до внутрішньої свободи.

Мандзяк К.Г., Стефаненко М.І.
науковий керівник: к.філос.н., доц. Смоляга М.В.
НТУ «ХПІ»

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ТРАНСГУМАНІЗМУ: АНТРОПОЛОГІЧНИЙ ТА ТЕХНОЛОГІЧНИЙ ВИМІРИ

Сучасний трансгуманізм постає не просто як сукупність футурологічних прогнозів, а як цілісна філософська доктрина, що обґрунтовує необхідність переходу людства на якісно новий еволюційний етап. В основі цієї парадигми лежить ідея «керованої еволюції», де людина перестає бути пасивним продуктом природного добору і стає архітектором власної біологічної та когнітивної природи.

Фундаментальний внесок у розробку цієї концепції зробив шведський філософ Нік Бостром (англ. Nick Bostrom, швед. Niklas (Nik) Boström - Ніклас (Нік) Бустрьом). Бостром визначає трансгуманізм як рух, що стверджує можливість і бажаність фундаментального покращення людського стану за допомогою того, що він називає «*прикладним розумом*» (ймовірно, тут філософ натякає на недостатність класичної кантівської діади теоретичного і практичного розуму). Бостром наголошує на етичному імперативі подолання таких обмежень, як старіння, низький рівень інтелекту, невідворотність страждань.

Важливою складовою доктрини трансгуманізму є ідея «*морфологічної свободи*», яку просуває американський філософ і футуролог Макс Мор (англ. Max More). Кожна особистість, стверджує Мор, має невід'ємне право на модифікацію власного тіла та свідомості, що є логічним продовженням ліберальних цінностей свободи, власного вибору проекту свого життя і т.п.

Центральне місце в трансгуманістичному дискурсі посідає концепція *сингулярності*, детально описана американським футурологом та винахідником

Реймондом Курцвейлом (англ. Raymond Kurzweil). Експоненціальне зростання потужності обчислювальних систем неминуче призведе до злиття біологічного інтелекту зі штучним, каже Курцвейл. Це відкриває шлях до радикального подовження життя та «цифрового безсмертя».

Питання подолання біологічних меж смертності активно ставиться у працях британського біогерантолога та математика Обрі ді Грея (англ. Aubrey David Nicholas Jasper de Grey) який розглядає старіння як сукупність накопичених клітинних пошкоджень, що підлягають інженерному виправленню (Ді Грей є автором і розробником т.з. концепції SENS, що часто перекладають як «Стратегія перемоги над старінням»).

З останнім корелює важлива у межах трансгуманізму проблема *когнітивного вдосконалення* (enhancement). Так оксфордський філософ Джуліан Савулеску досліджує нові методи відтворення та покращення фізичних і когнітивних можливостей за допомогою ліків або генетичних модифікацій та їх онтологічні та етичні аспекти. Савулеску розвиває концепцію «*біологічного добробуту*», в межах якої обґрунтовує, що ми маємо моральне зобов'язання використовувати генетичні та нейротехнологічні засоби для покращення моральних та інтелектуальних якостей майбутніх поколінь.

Таким чином, трансгуманістична доктрина пропонує радикальний перегляд гуманістичних ідеалів, де кінцевою метою є досягнення стану «постлюдини» – істоти, чиї можливості настільки перевищують нинішні людські стандарти, що її проблематично класифікувати як Homo sapiens у традиційному розумінні.

Марчук К.О., Коломієць Г.Р.
Науковий керівник: к. іст. н., доцент Хіріна Г.О.
Національний фармацевтичний університет

ФЕНОМЕН ДОВІРИ В ЕПОХУ ШІ: ТРАНСФОРМАЦІЯ СТОСУНКІВ «ЛІКАР-ПАЦІЄНТ-МАШИНА». ФІЛОСОФСЬКО-ЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Штучний інтелект дедалі активніше впроваджується в медицину, допомагаючи діагностувати, лікувати та персоналізувати догляд за пацієнтами.

Водночас його використання ставить нові етичні та соціальні питання, зокрема щодо довіри. Довіра завжди була основою взаємин між лікарем і пацієнтом, а ШІ змінює цю систему: пацієнт має вирішувати, кому довіряти – людині, алгоритму чи обом.

Інтеграція штучного інтелекту в медицину не лише змінює технологічні процеси, а й порушує фундаментальні філософські питання про природу довіри, відповідальності та морального вибору. Довіра між лікарем і пацієнтом завжди базувалася на людському досвіді, емпатії та етичних принципах, а тепер її формування частково делегується алгоритмам. Аналіз цих змін має важливе значення для розуміння сучасної етики, взаємин людини і технологій та розробки практичних підходів до безпечного і морально обґрунтованого використання ШІ в медицині. Метою цієї роботи є осмислення впливу штучного інтелекту на фундаментальні взаємини довіри між лікарем і пацієнтом, дослідження, як поява технологічного «партнера» переосмислює моральний вибір, відповідальність та етичні принципи у сучасній медицині.

Довіра в медицині є фундаментом лікування, що перетворює послугу на терапевтичний союз, і забезпечує відвертість пацієнта, знижує тривожність і сприяє дотриманню рекомендацій. Без довіри навіть сучасні методи діагностики втрачають ефективність.

Лікар, як носій знань і відповідальності, відіграє ключову роль, будучи експертом і моральним гарантом безпеки пацієнта. Головні інструменти довіри – емпатія та особистий контакт. Вислухати, пояснити план дій і проявити співчуття допомагає пацієнту відчути себе особистістю, а не «клінічним випадком», що важливо для одужання.

Штучний інтелект трансформує сучасну медицину, стаючи не просто інструментом, а «партнером» у процесі прийняття рішень, та відкриває нові можливості для точнішої діагностики, прогнозування перебігу хвороби і персоналізованої терапії, орієнтованої на унікальні особливості пацієнта. Водночас поява ШІ ставить важливі філософські питання: як змінюється довіра пацієнта, яка роль людської емпатії та відповідальності лікаря і хто несе

моральну відповідальність за рішення, ухвалені з участю алгоритмів. Дослідження цих аспектів важливе як для практичної медицини, так і для осмислення етичних і соціальних наслідків технологічного прогресу.

Поява ШІ перетворює класичний дует лікар–пацієнт на складний трикутник. Лікар уже не є єдиним джерелом знань, а стає інтерпретатором та етичним посередником, надаючи людський зміст даним ШІ. Довіра до машин ґрунтується на точності та витривалості алгоритмів, але моральна відповідальність залишається за людиною. Психологічно ШІ сприймається з надією на об'єктивність і страхом дегуманізації. Головне завдання – не допустити, щоб медицина перетворилася на «ремонт біологічного механізму»: ШІ виконує обчислення, а лікар зберігає співчуття та особисту присутність.

З погляду філософії, довіра до ШІ – це не технічне питання, а криза людської ідентичності. Ми стикаємося з онтологічним парадоксом, створюємо сурогат розуму, якому делегуємо право вирішувати долю «творця». Проблема відповідальності тут перетворюється на пошук суб'єктності – якщо ШІ приймає рішення, чи не стає він новим «цифровим суб'єктом», і чи не втрачає людина свою свободу волі, покладаючись на алгоритм? Прозорість рішень стає питанням епістемології: чи можемо ми взагалі вважати «знанням» те, що видає машина, якщо логіка її висновку недоступна людському розуму? Зрештою, ми ризикуємо опинитися в ситуації «технологічного відчуження», де медицина перетворюється на обчислювальну функцію, позбавляючи страждання пацієнта його екзистенційного значення та людського співчуття.

Підсумовуючи, цифровізація медицини трансформує довіру з міжособистісного акту на віру в безсторонність алгоритму. Головний виклик тут – «прогалина відповідальності» та ризик дегуманізації, де за математичною точністю втрачається особистість пацієнта. Філософський баланс полягає у збереженні суб'єктності: ШІ має бути лише інструментом аналізу, тоді як лікар залишається етичним гарантом та носієм емпатії. Гармонійна взаємодія можлива лише за умови антропоцентризму, де цифрова логіка слугує людській гідності, а не заміщує живий діалог, необхідний для справжнього зцілення.

Михасюк Є. Є.
науковий керівник: д-р філософії (PhD), доц. Міщенко В.І.
НТУ «ХПІ»

САМОСТІЙНІСТЬ МИСЛЕННЯ ТА ЙОГО АСПЕКТИ

Актуальність теми полягає у необхідності формування “самостійності мислення в умовах впливу на свідомість інформаційного суспільства, впровадження штучного інтелекту. Станом на сьогодення самостійність мислення набуває неоднозначну цінність, що зумовлена стрімким розвитком цифрових технологій, зростанням великого потоку інформацій та легкого доступу до неї в інтернет-просторах. З одного боку, сучасні інтернет-технології дають можливість швидко знайти потрібну інформацію, заощаджуючи власний час, однак з іншого боку̃ такий об’ємний потік інформації знижує схильність людини до самостійного й критичного мислення, а також ускладнює здатність до глибокого осмислення отриманих знань.

Слід зазначити, що самостійність мислення характеризується вмінням людини ставити нові завдання й розв’язувати їх, не вдаючись до допомоги інших людей. Самостійність мислення ґрунтується на врахуванні знань і досвіду інших людей, але людина, якій властива ця якість, творчо підходить до пізнання дійсності, знаходить нові, власні шляхи і способи вирішення пізнавальних та інших проблем. Самостійність мислення тісно пов’язана з критичністю. Головна цитата знаменитого філософа Іммануїла Канта зазначає “*Май мужність користуватися своїм розумом!*”, що підкреслює важливість наявності самостійного мислення як невід’ємної риси зрілої особистості, незважаючи на можливі труднощі та соціальний тиск.

Позитивні аспекти самостійного мислення часто проявляються у здатності людини формувати власний світогляд, вмінні чинити опір та обґрунтовувати власну думку. Відтак самостійне мислення – це творче мислення. Воно також дає спроможність розрізняти правду і брехню, добро і зло. Але, водночас, самостійність мислення має і негативні аспекти. Зокрема,

мислення по типу “не як усі” може призвести до відчуження, конфліктів, непорозуміння або навіть психологічного тиску з боку соціума. Самостійність мислення вимагає розуміння того що людина може йти проти більшості, залишаючись в меншості, а то і поодинці. Це передбачає готовність до опору та наявність внутрішньої сили з боку особистості, які формують людську індивідуальність. Поняття індивідуальності розкриває людину як самобутнього індивіда з його неповторною здібністю бути самим собою. Одним із основних способів подолання труднощів, пов’язаних з негативними аспектами є усвідомлення та прийняття свого мислення як невід’ємної частини свого внутрішнього та особистісного розвитку. Здатність розвивати емоційну стійкість та впевненість у своїх переконаннях дасть змогу зберегти цілісність особистості у складних ситуаціях.

Можна зробити висновок, що самостійність мислення є одним із ключових ознак вільної та сформованої особистості. В умовах постійного потоку інформації та соціального тиску, ця риса дає можливість не піддаватися критиці, мати своє підґрунтя та внутрішню гармонію з собою. Хоча самостійне мислення може призвести до труднощів чи небажаних конфліктів, сама здатність залишатися вірним своїм переконанням сприяє стрімкому внутрішньому розвитку. Таким чином, самостійність мислення ~ це не лише філософське поняття, а і важлива необхідність людини, яка прагне до розвитку та участь в суспільному житті.

Небиліченко О.
Науковий керівник: д-р філос. н., доцент,
проф. кафедри філософії Годзь Н.Б.
НТУ «ХПІ»

ПРЕДСТАВНИКИ ФІЛОСОФІЇ СЕРЦЯ В УКРАЇНІ

Філософія серця – філософське вчення, що спирається на біблійну традицію ототожнювати духовну реальність із серцем. Сам термін з’явився завдяки Дмитру Чижевському, який послуговувався культурологічним підходом

для дослідження розвитку філософського процесу в Україні. Український філософ досліджував доробок видатних діячів української філософії та культури таких як Тарас Шевченко, Пантелеймон Куліш та Памфіл Юркевич. Твори цих діячів наштовхнули Дмитра Чижевського до формулювання терміну "філософії серця".

Згідно з тлумачним словником, серце - символ зосередження почуттів, настроїв, переживань; здатність почувати й розуміти інших, чуйність, сердечність; внутрішній психічний світ людини; вдача людини.

Символ серця як центр зосередження почуттів можна зустріти ще за часів Русі-України. Київський митрополит Іларіон, шануючи князя Володимира за хрещення Русі, відзначає, що "в серці князя засяяв розум".

Далі філософія серця продовжилася у працях Пантелеймона Куліша, який у своїх творах зображував боротьбу між серцем, в якому зосереджені всі переживанні та надії людини, та зовнішнім. І таке протиріччя він вбачав не лише у одного індивіда, а й у суспільстві в цілому. Символ серця є найулюбленішим в його поезії. Наприклад, у поезії "Великі проводи" можна зустріти такі рядки:

"Глибокий колодязь, -
Тільки дно блищиться:
Твоя думка глибше
У серці таїться."

Також принципами філософії серця послуговувався сучасник Пантелеймона Куліша – Тарас Шевченко. Серце в його поезії – це живий образ, який сповнений почуттів. Наприклад, у вірші "Я не нездужаю нівроку", поет написав такі рядки:

"І серце жде чогось. Болить,
Болить, і плаче, і не спить,
Мов негодована дитина.
Лихої, тяжкої години"

У 19 столітті Памфіл Юркевич виклав працю під назвою «Серце і його значення в духовному житті людини за вченням слова Божого». У ній він виклав ідею, що серце – це центр духовного та морального життя людини. Ця праця була спрямована проти типового для його часу погляду, що увесь духовний світ – це лише мислення, без почуттів та емоцій. Він вважав, що за допомогою розуму людина пізнає навколишній світ, але пізнати таємничість та красу можна лише серцем.

Равікович Г. М.
Науковий керівник: канд.філос.н., доц. Білецький І.П.
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

NFT-АРТ ЯК ФЕНОМЕН СУЧАСНОЇ ЦИФРОВОЇ КУЛЬТУРИ

У сучасному світі стрімкий розвиток цифрових технологій суттєво впливає на всі сфери культурної діяльності, зокрема на художні практики та форми візуального мистецтва. Одним із найбільш помітних явищ останніх років став NFT-арт, що функціонує на основі технології блокчейн та дозволяє фіксувати унікальність і право власності на цифрові об’єкти. Актуальність дослідження зумовлена зростанням популярності NFT-проєктів у глобальному мистецькому просторі, трансформацією механізмів авторства та появою нових моделей взаємодії між художником і аудиторією у цифровому середовищі. Попри активне поширення цієї технології, її культурне значення, естетичні характеристики та вплив на сучасне мистецтво потребують ґрунтовного наукового осмислення.

Цифрове мистецтво є важливою складовою сучасної культури, що формується на перетині художньої творчості, інформаційних технологій і нових форм медіакомунікації. Його розвиток почався у другій половині XX століття з експериментів із комп’ютерною графікою та алгоритмічними зображеннями. У 1990-ті роки з поширенням Інтернету з’явилися нові художні форми, зокрема мережеве мистецтво, мультимедійні інсталяції та інтерактивні проекти. Подальша інтеграція цифрових технологій у культурний простір сприяла

формуванню нових моделей художньої комунікації, у яких глядач часто виступає активним учасником творчого процесу.

На сучасному етапі важливим напрямом розвитку цифрового мистецтва став NFT-арт, що ґрунтується на використанні невзаємозамінних токенів. Технологія NFT дозволяє створювати цифрові сертифікати автентичності для мистецьких об’єктів, фіксуючи інформацію про авторство та право власності у блокчейн-мережі. Це вирішує одну з ключових проблем цифрового мистецтва –неконтрольоване копіювання та складність визначення оригіналу. У результаті цифровий твір отримує статус унікального об’єкта, що може бути предметом колекціонування, продажу та інвестицій.

Соціокультурні передумови виникнення NFT-арту пов’язані з розвитком глобальної цифрової економіки, поширенням соціальних мереж та зміною способів споживання культурного контенту. Сучасна аудиторія дедалі частіше взаємодіє з мистецтвом у віртуальному просторі, де онлайн-платформи стають основними каналами презентації творчих робіт. У таких умовах NFT-технології створюють нові можливості для художників, дозволяючи їм самостійно поширювати свої роботи, продавати їх без посередників та отримувати винагороду від подальших перепродажів.

NFT-арт також характеризується специфічними художніми особливостями. До них належать інтеграція цифрових медіа, використання генеративних алгоритмів, поєднання різних візуальних стилів і активна взаємодія з інтернет-культурою. Часто такі проєкти існують у формі колекцій, які об’єднують серії цифрових персонажів або образів, що мають власну естетику та символіку. Важливу роль у популяризації NFT-арту відіграють онлайн-платформи та соціальні медіа, які забезпечують швидке поширення інформації про нові мистецькі проєкти.

Наукова новизна дослідження полягає у розгляді NFT-арту як комплексного культурного феномену, що поєднує технологічні, економічні та художні аспекти. Аналіз цього явища дозволяє визначити його місце у структурі сучасної цифрової культури та окреслити основні напрями

трансформації художньої діяльності у цифрову епоху. NFT-технології не лише змінюють механізми функціонування артринку, але й формують нові моделі авторства, де художник отримує більше автономії та можливостей для безпосередньої комунікації з аудиторією.

Отже, NFT-арт є важливим елементом сучасної цифрової культури, який впливає на розвиток візуального мистецтва та трансформує традиційні уявлення про мистецький твір. Його поява відкриває нові перспективи для художників, колекціонерів і дослідників культури. Подальші наукові дослідження можуть бути спрямовані на аналіз естетичних стратегій NFT-проєктів, їхнього впливу на глобальний артринок, а також на вивчення культурних, економічних і технологічних аспектів функціонування цифрового мистецтва у сучасному суспільстві.

Соник І.С.
науковий керівник: д-р філософії (PhD), доц. Міщенко В.І.
НТУ «ХПІ»

АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ПЕРЕРИВАННЯ ВАГІТНОСТІ

Питання переривання вагітності (дітовбивства) як у філософському так і соціальному дискурсі не може розглядатись лише як медична маніпуляція чи приватне рішення людини. Це глибока онтологічна проблема, яка зачіпає фундаментальні засади людського буття. З позиції традиційної філософії та природного права, людське життя є цілісним процесом, що розпочинається в момент зачаття. Відмова від визнання плоду як суб'єкта життя призводить до розмивання поняття «людини» як такої. Коли ми ставимо цінність життя в залежність від стадії розвитку, ваги чи наявності певних функцій, ми руйнуємо переконання, що гідність людини є вродженою, а не дарованою державою чи суспільством.

Моральна шкода від поширення практики абортів проявляється у девальвації відповідальності людських стосунків. У класичній етиці свобода завжди нерозривно пов'язана з обов'язком. Легалізація та суспільне схвалення

абортів формує культуру «тимчасовості», де життя сприймається як об’єкт споживання, а не як священний дар або найвища цінність. Це призводить до моральної занепаду суспільства: руйнуються традиційні родинні зв’язки, послаблюється батьківський інстинкт та відчуття спадкоємності поколінь. Суспільство, яке звикає розв’язувати соціальні чи особисті проблеми шляхом знищення життя, неминуче стикається з кризою загальним зниженням морального порогу.

З точки зору демографії, масове переривання вагітностей (дітовбивство) є шляхом до самоліквідації народу або групи. Демографічна криза, яку ми спостерігаємо в сучасному білому світі (а особливо гостро вона відчувається в Україні), безпосередньо корелює з цькуванням та зневагою традиційних християнських цінностей, небажанням народжувати через урбанізацію (одночасно прикриваючись «благородством» і розмовами про «нестабільність сучасного світу», хоча по їхнім міркам «стабільності» в XX столітті дітей взагалі народжували якісь «божевільні», але ж ми якраз через тих людей всі зараз і живемо). Кожен аборт – це не просто ненароджена дитина, це втрачена гілка генеалогічного дерева, нестворені сім’ї та відсутність майбутніх поколінь. Порушення природного відтворення населення призводить до старіння нації, втрати її життєвої сили та поступового зникнення унікального культурного коду (етноцид), який передається від батьків до дітей. Без належного відтворення нації будь-які розмови про майбутнє держави стають суто теоретичними.

Економічні наслідки (чи не найголовніші для пересічного плебея) цієї проблеми є на диво не менш руйнівними, хоча вони проявляються не одразу. Економіка – це передусім люди, їхній творчий та трудовий потенціал. Масові аборти створюють ситуацію «демографічної ями», яка через кілька десятиліть обертається дефіцитом робочої сили та неспроможністю підтримувати соціальні системи. Старіння населення накладає величезний тягар на систему охорони здоров’я та пенсійне забезпечення, оскільки кількість працюючих стає недостатньою для утримання непрацездатних. Таким чином, те, що сьогодні

видається «вирішенням фінансової проблеми» для окремої особи, завтра стає економічним колапсом для всієї країни, оскільки інвестиція в людину є найефективнішою інвестицією в історії цивілізації.

За всю історію незалежності України щороку помирало більше людей ніж народжувалося. Найгірша ситуація у 2024 році, – в Україні померло 495,1 тисячі осіб, тоді як народилося лише 176,1 тисячі дітей. Це означає, що на кожного новонародженого припадає майже три померлих! Але і це ще не все. Аборт – основна причина смерті у 2025 році: у світі вбито 73 мільйони ненароджених дітей. Економіка, демографія та мораль є взаємозалежними елементами єдиного організму суспільства. Захист життя на його початковому етапі – це не обмеження свободи, а єдина можливість зберегти цивілізацію від духовного та фізичного виснаження. Справжній прогрес полягає не у вдосконаленні методів переривання життя, а у створенні таких умов, де кожне нове життя сприймається як шанс для розвитку та процвітання всієї спільноти.

Сун Чанлун (Sun Changlong)
Науковий керівник: д-р філос. н., доцент,
проф. кафедри філософії Годзь Н.Б.
НТУ «ХПІ»

ФІЛОСОФСЬКИЙ ПОГЛЯД НА «ЦИВІЛІЗАЦІЙНІ МАТРИЦІ» ГЛОБАЛІЗМУ ТА ПОДОЛАННЯ АСИМЕТРІЇ ЗНАНЬ В СУЧАСНОМУ СВІТІ: АНАЛІЗ НА ПРИКЛАДІ ПОРІВНЯННЯ КИТАЮ ТА УКРАЇНИ

У багатополярному світі взаємне розуміння стає чинником безпеки, саме тому важливо провести порівняльно – зіставляючий аналіз розуміння специфіки національного в сприйнятті феномену глобалізму. Наприклад, такі українські автори, як І.О. Іващук, І. О. та М.Р. Орнат, пишуть, що двадцять перше сторіччя можливо охарактеризувати як рух до глобалізації, яка в першу чергу мусить бути проаналізована за допомогою аналізу змін економічного простору та врахуванням феномену багатополярності. Все це стимулює вивчення питання аналізу та відповідної розробки спільних механізмів взаємодії країн у глобальному просторі, оскільки питання економічної вигоди актуально для всіх країн, на разі дуже

актуально і для України і для Китаю. Важливо їх зауваження що розвиток цивілізацій показує, що серед країн рівнозначно є стійкі до зовнішнього середовища та слабкі. Причина занепаду та нестійкості для деяких країн на їх думку може полягати і в духовній сфері, оскільки країни з розвиненою спільною ідеєю та високим рівнем духовної сфери стійкі до впливу негативних елементів впливу глобалізації. Прикладом стійкості та досконалості автори наводять сучасний Китай як країну з постійним самовдосконаленням і організованістю, саме тому вони вважають, що для України розвиток співробітництва з Китаєм залишається одним із ще нереалізованих програм і саме тому потребує дослідження напрямів запозичення результативних китайських реформ.

В межах дослідження тематики особливостей збереження та опору національного в глобалізмі відповідно цікаві як українські, так і китайські автори, які писали про Україну та глобалізм. Серед них маємо нагоду назвати праці Цю Тінчжень, Го Вупін і Цю Тінчжень, які висвітлювали питання стратегічного вибору шляху національного розвитку України в межах тематики глобалізму, Чжан, Чіа-Лінг; Чжу, Сінь-Мн; та Чжан, Чіа-Лінг які досліджували тематику регіональної безпеки Східної Європи виходячи з питання становища України та матеріалів дослідження Ян Саньї відносно тематики відношення ЄС до України у глобалізаційному політичному просторі. Слід підкреслити, що на жаль матеріали дослідження з боку наших китайських авторів слід продовжити і поширити, оскільки тематика на нашу думку не розкрита і сучасний стан потребує додаткового вивчення. Обидві країни мусять більше приділити уваги для системного інвестування вивчення інших країн, оскільки фрагментарність вивчення є небезпечною. Саме фрагментарність та асиметрія знань (на разі і в питання національних особливостей глобалізму) створює ризик створення невивчених питань, що не сприятиме поглибленню загальносвітового розвитку глобалізаційних кроків.

Саме порівняльний аналіз національних особливостей в глобалізації та її реалізації та розвитку дозволяє як виявити смислові розбіжності, так і створює

ймовірність уникнути феномену «хибних очікувань» і що важливо, продуктивно формувати рівноправний культурний та економічний діалог країн у всьому світі.

Юркова А.Д.
науковий керівник: д-р філософії (PhD), доц. Міщенко В.І.
НТУ «ХПІ»

ПРОБЛЕМА ВПЛИВУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА ТА ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА РОЗВИТОК ЛЮДИНИ І ЦИВІЛІЗАЦІЇ

Сучасна цивілізація перебуває на етапі стрімкого розвитку інформаційного суспільства, у якому інформація та цифрові технології стають головним ресурсом впливу на економіку, культуру й свідомість людини. З одного боку, це відкриває безпрецедентні можливості для самореалізації, освіти та глобальної комунікації, а з іншого – породжує низку філософських проблем, пов'язаних із трансформацією особистості та суспільства в цілому.

Однією з ключових проблем інформаційного суспільства є *зміна способу мислення людини*. Постійний потік інформації, кліпове мислення, швидка зміна образів та смислів призводять до зниження здатності до глибокого аналізу й критичного осмислення дійсності. Людина все частіше споживає готові інтерпретації замість самостійного формування світогляду. У філософському сенсі це створює загрозу втрати автономності особистості та її свободи мислення.

Ще однією проблемою є *заміщення реальних соціальних зв'язків віртуальними*. Соціальні мережі створюють ілюзію постійної комунікації, однак часто знижують глибину міжособистісних відносин. Людина починає оцінювати себе через кількість лайків, переглядів і схвалення з боку цифрового середовища, що впливає на самооцінку та ідентичність. З філософської точки зору це ставить питання про автентичність людського існування в умовах цифрової реальності.

Крім того, інформаційне суспільство сприяє *маніпуляції свідомістю*. Алгоритми, медіа та штучний інтелект формують інформаційні «бульбашки», у

межах яких людина бачить лише ті погляди, що відповідають її попереднім переконанням. Це обмежує плюралізм думок і ускладнює діалог у суспільстві, що може призводити до соціальної поляризації та конфліктів.

Шляхи вирішення цих проблем полягають насамперед у розвитку критичного мислення та філософської освіти. Людина повинна вміти аналізувати інформацію, відрізняти факти від маніпуляцій і усвідомлювати механізми впливу цифрового середовища. Філософія в цьому контексті виступає не як абстрактна наука, а як практичний інструмент самопізнання та відповідального ставлення до інформації.

Важливим шляхом вирішення є також формування цифрової етики. Це передбачає усвідомлене використання технологій, повагу до приватності, відповідальність за поширення інформації та збереження балансу між онлайн- і офлайн-життям. Людина має залишатися суб’єктом, а не об’єктом технологічного впливу.

Отже, інформаційне суспільство є не лише технічним досягненням цивілізації, а й серйозним філософським викликом. Від того, наскільки усвідомлено людство підійде до вирішення проблем цифрової епохи, залежить збереження свободи, критичного мислення та гуманістичних цінностей у майбутньому розвитку цивілізації.

СЕКЦІЯ 2

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Голова секції: доц. Шишкіна Є.К.
Секретар секції: доц. Дворкін І.В.

Арутюнян Т.Р.
Науковий керівник: к.і.н., доц. Мотенко Я.В.
НТУ «ХПІ»

КРИМСЬКОТАТАРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ РУХ

Упродовж століть Кримський півострів зберігає своє геостратегічне значення для здійснення військово-економічного контролю над Чорноморським регіоном. У Війні за Незалежність України 2014-2026 рр. російська окупація Криму створила плацдарм для розгортання Кремлем повномасштабної континентальної війни, що поставила під загрозу існування української державності та спричинила системні порушення прав кримських татар (киримли) як корінного населення півострова. У цьому геополітичному вимірі кримськотатарський національний рух постає важливим чинником репрезентації інтересів української держави, оскільки згідно з Законом «Про корінні народи України» №1616 – IX від 01.07 2021 р. кримські татари є корінним народом України, який не має власної держави за межами України. Після окупації Криму у 2014 р. російські агресори відновили репресивну етнополітику, започатковану ще імператрицею Катериною II у 1783 р. і спрямовану на русифікацію кримських татар та їхнє витіснення з півострова. Кульмінацією вирішення росіянами «кримськотатарського питання» стала депортація близько 238 тис. киримли 18 травня 1944 р. до Сибіру та республік Середньої Азії згідно з постановою ДКО СРСР «Про кримських татар» від 11.05.1944 р. З початком процесу відновлення української державності кримські татари отримали можливість повернутися на свою етнічну територію. У 2015 р. Постановою Верховної Ради України №792-VIII депортацію

кримських татар 1944 р. було визнано актом геноциду. В умовах нової російської окупації Криму кримськотатарський національний рух орієнтується на свій історичний досвід самоорганізації та активізацію правозахисної діяльності. Рух киримли продовжує підтримувати Україну та вимагає деокупації Криму. Його роль у 2014-2025 рр. увиразнюється тим, що кримські татари виступають не лише за власні права, але й за відновлення територіальної цілісності України, підкреслюючи нерозривну єдність півострова з українською державою. Таким чином, кримськотатарський національний рух є прикладом стійкого спротиву, який у сучасних умовах набуває особливого значення для боротьби за права людини та дотримання міжнародного права.

Байдакова А.Є.
Науковий керівник: к.і.н., доц. Дворкін І. В.
НТУ «ХПІ»

ДЕПОРТАЦІЇ КРИМСЬКИХ ГРЕКІВ ЯК МЕХАНІЗМ КОЛОНІЗАЦІЇ ТА ЕТНІЧНОЇ ЧИСТКИ

Історія кримських греків є одним з прикладів системності примусових переміщень населення в політиці Російської імперії та тоталітарній політиці СРСР. Депортації XVIII та XX століть демонструють, чому подібні дії є не випадковим злочином, а методичним інструментом для реалізації геополітичних цілей, колонізації територій та «етнічної чистки». Актуальність дослідження зумовлена необхідністю вивчення історичного прецеденту депортацій як доказу системності й сучасних злочинів проти людяності, які здійснює Російська Федерація, депортуючи громадян України з окупованих територій.

Перша масова депортація, об’єктом якої стали кримські греки, а також вірмени та волохи, відбулася ще за часів Російської імперії у 1778 році. Ця подія була тісно пов’язана з військово-дипломатичними планами Катерини II, зокрема з наслідками Кючук-Кайнарджийського мирного договору 1774 року з Туреччиною, який приніс Росії велику територію Південної України. Головною

причиною була критична незаселеність Дикого Поля. Переселення греків та інших християн Криму також підірвало б економіку Кримського ханства, оскільки саме християни займалися основними галузями економіки півострова. Для легітимізації депортації був запущений міф про визволення «братів-християн» з-під «магометанського гніту». Під прикриттям «дружніх багнетів» 31386 християн було депортовано з Криму. Греки залишали свої будинки, виноградники та майно. Зокрема, були випадки відкритого спротиву і навіть повстань, які жорстоко придушувалися військами. Землі, які були відведені грекам, звільнялися від українських козаків, які ще залишалися на цих територіях після руйнування Січі у 1775 році.

Друга депортація, що розглядається, сталася у травні-червні 1944 року. Ця подія вже була частиною репресивної політики тоталітарного режиму в СРСР. На початку Другої світової війни греки, італійці та турки підлягали превентивній депортації як народи, що перебували під підозрою у можливій співпраці з ворогом. У 1944 році виселення кримських татар, греків, вірмен, болгар та інших народів відбувалося як своєрідна «чистка антирадянських елементів». Греків виселили до Марійської й Башкирської АССР, а також Кіровської, Молотовської, Свердловської областей. Це було зроблено з метою асимілювати народи до нібито подібних культур та релігій, щоб вони більше не боролися за власні території.

Ці дві хвилі депортацій демонструють історичну спадкоємність імперської та радянської політики, де людина і нація розглядаються як ресурс або «зайвий елемент», який необхідно примусово перемістити для реалізації геополітичних цілей. Сучасні дії Росії стосовно України є відтворенням того самого механізму: депортація українців з окупованих територій до віддалених регіонів РФ, вивезення українських дітей. Мета залишається та сама: чистка території для її колонізації та демографічна маніпуляція для знищення національної ідентичності. Так, депортація кримських греків є доказом системності агресивної політики, що використовує депортації як інструмент геополітичної трансформації та геноциду. Подальше дослідження може бути

спрямоване на порівняльний аналіз політичних, економічних і соціокультурних наслідків депортацій кримських греків у Російській імперії та СРСР, а також на вивчення впливу депортацій на демографічну структуру, культуру й національну ідентичність переселених народів в порівнянні із сучасними практиками насильницького виселення з окупованих територій України.

Баранкова Є.С.
Науковий керівник: к.і.н., доц. Дворкін І. В.
НТУ «ХПІ»

ЕТНОКУЛЬТУРНИЙ РОЗВИТОК СІЛ ЧЕРКАСЬКІ ТА РУСЬКІ ТИШКИ: ВІД КОЛОНІЗАЦІЇ XVII СТ. ДО РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ 2022 РОКУ

Історія Слобожанщини є яскравим прикладом фронтирної колонізації, де процеси заселення земель відбувалися в умовах постійної військової загрози та взаємодії різних етносоціальних груп. Унікальним об'єктом для дослідження мікроісторії регіону є агломерація сіл Черкаські та Руські Тишки, розташованих у заплаві річки Харків. Їхнє становлення, розвиток та сучасна трагедія руйнування в ході російсько-української війни (2022 р.) відображають ключові етапи українського державотворення.

Згідно з архівними джерелами, первинне поселення Тишки виникло орієнтовно у 1656 році в ході масової хвилі переселення з Правобережжя. Етимологія назви традиційно пов'язується з іменем першопоселенця – козака Тишка (народна форма імені Тихін), хоча існують версії щодо походження від застарілого терміну, що позначав елементи оборонних частоколів. Переломним моментом в історії поселення став 1663 рік, коли відбувся адміністративний та етнічний поділ єдиного масиву на дві частини. Ця дата фіксує прибуття на слобожанські землі групи «служилих людей» з Московської держави, які осіли поруч із українськими козаками, утворивши окрему громаду – Руські Тишки.

Топонімічна диференціація чітко відобразила соціально-етнічний склад населення XVII–XVIII століть. Назва «Черкаські Тишки» маркувала поселення

«черкас» – так в офіційних документах Московського царства іменували українських козаків. Мешканці цього села належали до Харківського слобідського козацького полку, зберігаючи полковий устрій, звичаєве право та українську мовну традицію. Натомість Руські Тишки формувалися як анклав російського служилого стану, що виконував функції охорони кордону Білгородської засічної смуги. Протягом XVIII–XIX століть важливу роль у розвитку обох сіл відіграв шляхетський рід Тихоцьких. Саме коштом поміщика Андрія Тихоцького у 1830 році в Черкаських Тишках було зведено кам'яний храм Різдва Пресвятої Богородиці, який став духовним центром громади та пам'яткою архітектури, що поєднала обидва села.

Трагічні події XX століття, зокрема Друга світова війна, залишили глибокий слід у пам'яті регіону – день вигнання із сіл нацистських загарбників радянськими військами (16 серпня 1943 року) довгий час відзначався як свято громади. Однак повномасштабне вторгнення Російської Федерації 24 лютого 2022 року перекреслило радянські наративи про «братські народи». Обидва села були окуповані в перший же день війни та перетворені російською армією на плацдарм для артилерійських обстрілів Харкова, до якого звідси менше 15 км.

Період окупації, що тривав до 10 травня 2022 року, став часом гуманітарної катастрофи. Звільнення сіл Збройними Силами України викрило масштаб руйнувань: окупаційні війська, відступаючи, застосовували тактику «випаленої землі», використовуючи зокрема і фосфорні боєприпаси. Парадоксом історії став той факт, що село Руські Тишки, засноване вихідцями з Росії зазнало тотального нищення саме від російської зброї. Це остаточно десакралізувало міф про захист російськомовного населення, продемонструвавши геноцидний характер сучасної російської політики, що не розрізняє цілей за етнічною назвою.

Отже, історія Черкаських та Руських Тишків – це шлях від козацького фронтиру та етнічного співіснування до трагедії в умовах сучасної російсько-

української війни. Топоніми, що збереглися з XVII століття, сьогодні слугують свідченням глибокого історичного коріння української присутності на Слобожанщині. Відбудова цих сіл після перемоги вимагатиме не лише інфраструктурного відновлення, але й меморіалізації подій 2022 року, як нової точки відліку в історії громади.

Бойченко П.С.
Науковий керівник: д.і.н., проф. Харламов М.І.
НУЦЗУ

БОРОТЬБА З ПОЖЕЖАМИ НА ТЕРИТОРІЇ БУКОВИНИ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XIX СТОЛІТТЯ

Друга половина XIX століття стала періодом глибоких соціально-економічних змін у Центрально-Східній Європі. Буковина, як адміністративна провінція Австро-Угорської імперії (з 1849 року – окремий коронний край із центром у Чернівцях), переживала процеси урбанізації, розвитку ремесел і торгівлі. Проте значна частина населених пунктів залишалася дерев'яною, що спричиняло часті й масштабні пожежі. Питання боротьби з ними стало одним із ключових завдань як місцевої влади, так і громадськості.

У середині XIX століття більшість населених пунктів Буковини мала забудову з дерева, соломи та глини. Особливо пожежонебезпечними були міста Чернівці, Сторожинець, Кіцмань, Вашківці, де щільність забудови поєднувалася з відсутністю належного водопостачання. Архівні джерела Державного архіву Чернівецької області свідчать, що у 1850-1870-х роках великі пожежі знищували цілі квартали, зокрема в Чернівцях у 1859, 1866, 1873 роках, Вашківцях – у 1875 році, Садгорі – у 1878 році. Економічне піднесення, поява фабрик, складів та залізничних об'єктів у 1860-1880-х роках збільшили ризики займання. Це спонукало австрійську адміністрацію запровадити суворіші вимоги до протипожежного нагляду, особливо у промислових районах та на ринках.

Після адміністративної реформи 1867 року, коли Буковина отримала ширші автономні права, крайові органи влади приймали локальні розпорядження щодо протипожежних заходів. У 1870-х роках було запроваджено обов'язкові пожежні нагляди в містах, а з 1880-х було введено регулярні інструкції щодо будівництва кам'яних димарів, зберігання пороху та горючих матеріалів.

Важливою формою боротьби з пожежами на Буковині стали добровільні пожежні товариства. Перше таке товариство було створене у Чернівцях у 1869 році, а в подальші десятиліття подібні організації виникли в Кіцмані, Сторожинці, Вижниці, Вашківцях, Заставній. Їх діяльність поєднувала елементи самоврядування, громадської ініціативи й освіти. Членами товариств ставали ремісники, вчителі, службовці, які добровільно брали участь у ліквідації пожеж, навчали населення правилам пожежної безпеки, організовували показові виступи та паради. У 1884 році у Чернівцях було проведено крайовий з'їзд пожежних товариств Буковини, на якому було ухвалено створення об'єднаного союзу з координації діяльності дружин, обміну досвідом та спільного забезпечення інвентарем. Цей союз став прообразом крайових пожежних управлінь початку XX століття.

Значну роль у зміцненні пожежної охорони відігравала місцева влада. Міські бюджети Чернівців і Сторожинця виділяли кошти на закупівлю ручних насосів, діжок, сокир, рятувальних мотузок, а з кінця 1880-х років – перших кінних пожежних возів. Від 1885 року в Чернівцях діяла школа для підготовки добровольців, де вивчали основи пожежної тактики, правила поведінки при гасінні, організацію ланцюгової передачі води, а також першу допомогу потерпілим. Поступово формувався образ пожежного як поважного члена громади, що поєднував фізичну підготовку, громадянську відповідальність і моральний обов'язок.

Вашев І.В.
Науковий керівник: к. філол. н., проф. Красіков М.М.
НТУ «ХПІ»

ВИПУСКНИК ХТІ ОЛЕКСАНДР КОВАЛЕНКО – ЧЛЕН ХАРКІВСЬКОЇ ГРОМАДИ, ПОЛІТИЧНИЙ ТА ДЕРЖАВНИЙ ДІЯЧ, НАУКОВЕЦЬ

Олександр Коваленко (27.07.1875 – 18.10.1963) – інженер-механік, військовий та політичний діяч УНР, один із засновників РУП, дипломат і публіцист. Його життєвий шлях є прикладом формування української ідентичності та активної боротьби з російським імперіалізмом ще зі студентських років.

Олександр народився у містечку Ромни Полтавської губернії. Вчився в місцевій реальній школі, де проявив хист до математики та співу і вже у 14 років був призначений диригентом учнівського хору. Значним джерелом натхнення для хлопця стало перебування в селі Базилівці Конотопського повіту, де він проводив літні канікули у родині братів Тимошенків. Старовинний маєток у стилі козацького бароко, за словами Коваленка, сприяв пробудженню «голосу крові» та українського романтизму. Ще в реальній школі Коваленко рішуче виступив проти вчителя, який назвав українську мову «безобразным жаргоном». У відповідь на вимогу говорити лише російською учень «з запалом прочитав педагогу цілу лекцію про Котляревського і Шевченка».

Після закінчення Роменського реального училища Олександр 1895 року вступив до Харківського практичного технологічного інституту (зараз НТУ «ХПІ»). Він навчався на механічному відділенні. Під впливом студентів Юрія Колларда та Дмитра Антоновича Коваленко долучився до заснування нелегального українського студентського гуртка, який пізніше називався «Харківською Громадою». Гурток об’єднувався під гаслом «Геть самодержавство!». Навесні 1899 року через масові студентські виступи та арешти «українофілів» Коваленка виключили з інституту та наказали покинути Харків. Він виїхав до Кобеляк, де організував драматичний гурток, але вже у

вересні того ж року поновився в ХТІ та продовжив навчання. Взимку 1900 року учасники «Громади» переформатувалися у Революційну українську партію (РУП) – першу українську політичну партію на Наддніпрянщині. Коваленко був її співзасновником, а її програмою став маніфест «Самостійна Україна» Миколи Міхновського.

Олександр успішно завершив повний курс навчання 1903 року, отримавши звання технолога. Того ж року він розпочав працювати флотським інженером-механіком у Севастополі, де разом із Левком Мацієвичем, теж випускником ХТІ, пропагував українську ідею, зокрема друкуючись під псевдо «Журбенко» у нелегальних виданнях. У 1905 році він став головою революційного комітету на панцернику «Князь Потьомкін», виступаючи за визволення народу від самодержавства і за політичні права для українців. Після поразки повстання емігрував до Румунії, жив у Швейцарії та Франції, де викладав математику. У Парижі разом із Володимиром Винниченком заснував українську громаду.

Після повернення в Україну (1917 р.) працював директором департаменту морської освіти в Міністерстві морських справ УНР. Його зусиллями 29 кораблів Чорноморського флоту підняли український прапор, а колишній «Потьомкін» був перейменований на «Борець за свободу». У добу Директорії виконував обов’язки консула УНР у Парижі. З 1922 року викладав математику та механіку в Українській господарській академії (УГА) в Чехословаччині. У 1923–1925 рр. був деканом інженерного факультету УГА. У 1932 р. став професором заснованого на базі УГА Українського технічно-господарського інституту. У поважному віці Олександр Коваленко опікувався українськими пластунами (отримав прізвисько «Адмірал»). Помер в еміграції у Швейцарії 18 жовтня 1963 року. У Харкові, на відміну від Сум, нема вулиці О. Коваленка, нема присвяченої йому меморіальної дошки на стінах ХПІ, але, безперечно, ця людина заслужила вдячну пам’ять харківців, адже саме він і його друзі по ХТІ вітались словами «Слава Україні!» з відповіддю «По всій землі слава!»

Гонтар А.О.
Науковий керівник: к.і.н., доц. Дворкін І. В.
НТУ «ХПІ»

ЧОМУ САМЕ ГОЛОД БУВ ОБРАНИЙ КП(Б)У ЯК ЗАСІБ УПОКОРЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО СЕЛЯНСТВА В 1932–1933 РР.? РОДИННИЙ ВИМІР

Проблема Голодомору 1932-1933 рр. залишається однією з найтрагічніших і водночас найболючіших сторінок історії України. Вона є не лише історичним фактом, а й моральним викликом сучасності, адже порушує питання про відповідальність держави, ціну людського життя та цілеспрямоване нищення української нації. Актуальність теми полягає в тому, що Голодомор не можна розглядати лише як наслідок економічної політики чи неврожаю – це був свідомо спланований інструмент політичного тиску, спрямований на упокорення українського селянства і придушення будь-яких проявів самостійності.

Після поразки визвольних змагань та встановлення радянської влади українське село залишалося осередком опору більшовицькій політиці. Саме селяни – носії національної традиції, мови, побуту – становили основу української ідентичності. Тому удар було спрямовано саме проти них. Колективізація та хлібозаготівлі перетворилися на форму політичного терору, у якому економічний тиск доповнювався репресивними методами.

У моїй родині збереглися спогади про ті події. Про все це мені розповіла моя бабуся Гузенко (Коваленко) Марія Іванівна, яка в свою чергу дізналася ці історії від своєї матері - моєї прабабусі Коваленко Агафії Максимівни. Вона жила у Водолазькому районі Харківщини й пережила два голодомори – 1921–1923 і 1932–1933 років.

Завдяки першому страшному досвіду вона та її родина знали, що влада може забрати все, навіть насіння, тому заздалегідь приготували мішок зерна, який закопали під хатою. Раніше сільські будівлі мали іншу конструкцію, тому схованку вдалося ретельно замаскувати, і той мішок не знайшли під час

обшуків. Саме це зерно врятувало їх від голодної смерті. Бабуся згадувала, як прабабуся розповідала про те, що люди варили шкіру зі старого взуття, аби хоч трохи втамувати голод. Ховали зерно у підвалах, обкладали засуви дверей ганчір'ям та готували його переважно вночі, щоб не привертати уваги «буксирних бригад». Для них це був не лише спосіб вижити, а й форма мовчазного спротиву - бажання залишитися людьми, зберегти гідність і життя.

Такі історії свідчать, що політика КП(б)У була спрямована не просто на вилучення продовольства, а на злам українського селянства, його волі до спротиву й незалежності. Голодомор 1932–1933 рр. був системним і цілеспрямованим злочином. Він супроводжувався блокадою сіл, забороною виїзду, «чорними дошками» та конфіскацією будь-яких запасів. Радянська влада прагнула створити умови, в яких селяни не могли вижити без покори режимові. Це була спроба перетворити вільного хлібороба, основу українського народу, на безправного виконавця волі держави.

Ця родинна історія, передана через покоління – є лише краплиною в морі людських трагедій. Але саме завдяки таким історіям ми краще розуміємо головне: голод був не випадковістю, а інструментом упокорення. Ті, хто пережив ці роки, передали наступним поколінням не лише біль, а й урок незламності. У сучасному вимірі осмислення Голодомору набуває нового значення. Воно вчить нас не забувати, що за кожною цифрою статистики стояли реальні людські життя, і що пам'ять про цю трагедію є запорукою того, щоб подібне більше ніколи не повторилося.

Гурко М.О.
Науковий керівник: к.і.н., доц. Кабачек В.В.
НТУ «ХПІ»

УКРАЇНА ФЕСТИВАЛЬНА: МІЖНАРОДНІ ФЕСТИВАЛІ ТА КОНКУРСИ ЯК ФОРМА КУЛЬТУРНОГО ОБМІНУ

У сучасному світі комунікація, взаєморозуміння та повага між країнами є неодмінною складовою мирних та продуктивних відносин. Фестивалі та творчі

конкурси створюють умови для обміну досвідом та сприяють взаєморозумінню між народами. Україна, маючи безліч культурних традицій, активно доєднується до творчого руху з найрізноманітніших сфер, від музики та театру до народної творчості, кулінарного мистецтва й кіноіндустрії.

Фестивальний рух України є важливою складовою не лише сучасного культурного процесу, але й платформою для культурного діалогу, налагодження міждержавних контактів та інтеграції України у світовий культурний простір.

Авторка роботи є компетентною у даній темі, адже понад 10 років бере участь у різноманітних культурних заходах, як в Україні, так і за кордоном. Вона також є учасницею Театру Естрадного Танцю «Карнавал», що дає змогу представляти український танець на міжнародному рівні, активно співпрацювати з українськими та європейськими продюсерами та вивчати тему фестивалів не поверхнево, а цілковито зануривши в неї. Останні фестивалі, на яких вона перебувала проходили у Парижі, Берліні та Празі. На заходах були присутні представники з Нідерландів, Іспанії, Франції, Німеччини, Чехії, України, Італії, тобто народи з кардинально різною культурою. Та незважаючи на це, панувала атмосфера поваги та прагнення до порозуміння. У всіх учасників були абсолютно різні мови, костюми та традиції, але всіх пов’язувала цікавість до культури та творчості. Незалежно від мови чи традицій, усіх об’єднувало мистецтво. Після виступів учасники фестивалю обмінювалися враженнями, розучували національні пісні одне одного, пробували освоїти нові танцювальні рухи та намагалися вимовити якісь фрази іншою мовою. Таким чином фестивалі є не просто концертами, а справжньою школою культурного обміну.

Також окрім досвіду для досягнення мети використовуються наукові та науково-популярні статті, у яких розглядається розвиток фестивального руху в Україні, його значення для культури, туризму та міжнародного іміджу держави. Серед таких - праці С. В. Виткалова, культурологічний альманах «Фестивальний рух в Україні: генеза та сучасність». Аналіз літератури показав

значний внесок фестивалів у формування національної ідентичності. Встановлено, що важливою є державна підтримка культурних фестивалів, зокрема започаткування «Червоної рути».

Виховна та культурно-мистецька роль фестивалів надзвичайно велика. Під час їхньої підготовки і проведення активізується культурне життя, забезпечується залучення людей до культурних цінностей, розширюється культурна інфраструктура. Фестивальний рух в Україні є важливою складовою її культурного середовища. Багато фестивалів, що увійшли в історію культури країни, мають регіональне, всеукраїнське та міжнародне значення. Фестивалі є ефективним інструментом культурної дипломатії, оскільки вони об'єднують людей, сприяють обміну культурними цінностями та сприяють формуванню позитивного іміджу країни. Також фестивальний рух має гарні перспективи у майбутньому, але слід комплексно вирішити проблеми з недостатнім фінансуванням, робочими кадрами, нестачею потрібного обладнання, безпекою, адже це сприятиме розвитку фестивального руху в Україні. Перспективи подальшого дослідження теми полягають у спеціальному аналізі впливу фестивального руху на розвиток культурного туризму та формування позитивного іміджу України у світі.

Гусак О.В.
Науковий керівник: к.і.н., доц. Чернікова І.В.
ХНПУ імені Г.С. Сковороди

ЦИФРОВІ ІНСТРУМЕНТИ ВИВЧЕННЯ РАННЬОМОДЕРНОЇ ДОБИ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ ЯК ЗАСІБ АКТИВІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ У 8 КЛАСІ

На сучасному етапі розвитку історичної освіти особливої актуальності набуває питання пошуку інструментарію, здатного трансформувати складний академічний контент у доступну та особистісно значущу форму для учнів. Ранньомодерна доба історії України (XVI–XVIII ст.), попри свою насиченість героїчними та державотворчими сюжетами, часто сприймається учнями 8-х класів як перелік абстрактних дат та територіальних змін. Проблема активізації

пізнавальної діяльності в цьому контексті полягає не лише у візуалізації матеріалу, а й у створенні умов для самостійного конструювання знань. Використання цифрових інструментів дозволяє розв'язати це завдання шляхом залучення імерсивних та інтерактивних методик, що відповідає стратегічним цілям Нової української школи щодо формування цифрової та громадянської компетентностей.

Дослідження механізмів активізації пізнавальної діяльності дозволяє виокремити найбільш ефективні цифрові інструменти, що забезпечують перехід учня від пасивного спостерігача до активного дослідника. Використання геоінформаційних систем (зокрема платформ ArcGIS та StoryMaps) дозволяє реалізувати метод динамічного картографування. Учні не просто вивчають кордони Гетьманщини, а створюють мультимедійні проєкти, де воєнні походи Б. Хмельницького або І. Сірка інтегровані з першоджерелами та аудіовізуальними коментарями. Це сприяє розвитку просторового мислення та здатності встановлювати причинно-наслідкові зв'язки.

Наукова новизна підходу полягає у залученні технологій генеративного штучного інтелекту для антропологічної реконструкції образу історичної постаті. Впровадження інструментів на кшталт MyHeritage (Deep Nostalgia) або нейромереж для синтезу мовлення дозволяє учням «оживляти» портрети діячів епохи, створюючи навчальні подкасти чи «відеоінтерв'ю» з гетьманами та просвітителями того часу. Такий метод персоніфікації історії значно підвищує емоційну залученість та сприяє глибшому засвоєнню біографічного матеріалу.

Додатковим чинником активізації є гейміфікація навчального процесу через використання вебквестів на платформі Genially. Розроблені сценарії «цифрових ескейп-румів», де просування за сюжетом вимагає аналізу «Пактів і Конституцій» П. Орлика або козацьких літописів, перетворюють роботу з текстом на інтелектуальну гру, що стимулює критичне мислення та аналітичні здібності восьмикласників.

Отже, застосування цифрових інструментів у процесі вивчення історії України у 8 класі є дієвим механізмом інтенсифікації навчання, що дозволяє

індивідуалізувати освітню траєкторію учня. Цифровізація забезпечує високий рівень інтерактивності та сприяє формуванню цілісної історичної картини світу. Перспективним напрямом подальших розвідок у цьому сегменті є вивчення можливостей доповненої реальності (AR) для віртуальної реконструкції зруйнованих пам'яток козацької архітектури, а також розробка методики оцінювання компетентностей, набутих учнями у процесі створення цифрових історичних продуктів.

Дегтяр А. О.
Науковий керівник: к.і.н., доц. Дворкін І. В.
НТУ «ХПІ»

ІСТОРІЯ ПОЯВИ МІСТА БОГОДУХІВ ТА ПОХОДЖЕННЯ НАЗВИ

В Україні існує багато міст та містечок, що виникали в різні періоди існування країни і мають різні передісторії виникнення. Знання історії рідного краю є безумовно важливим для формування національної свідомості кожної людини. Моє рідне місто – це Богодухів, що знаходиться в Харківській області. У цій роботі пропоную розглянути історію його появи.

Перші згадки про місто з'являються ще в часи козацької доби. У 1571 р. у загальному описі сторож і станиць російської держави згадується укріплення під назвою «Дяків острог», що мав знаходитися близько сучасного Богодухова. Деякі дослідники на основі цієї згадки ототожнюють місто з укріпленням, однак прямих доказів цьому немає. Достовірніші дані про заснування міста пов'язані з освоєнням Дикого поля і очевидно відносяться до пізнішого періоду. Першими жителями новоствореного поселення стали переселенці (1096 селян та 33 міщанина) з Правобережжя, що прибули сюди разом з отаманом Тимошем Крисою. В описі 1662 р. це поселення згадується як «Богодухівська слобода». В цей період було збудовано укріплення, яке згадується в описах як «Богодухів город».

Як можна помітити, в цих описах вже згадувалась назва «Богодухів», яку місто має зараз. Варто зауважити, що в назви є декілька версій походження. У книзі М. Бєляєва «Наш край – Богодухівщина» згадуються три варіанти. По-

перше, за народними переказами, на берегах річки Мерла, на якій збудовано місто, знаходилося багато трясовин, в яких тонули люди і відповідно «віддавали богу душу». По-друге, є подібна версія про те, що люди «віддавали Богу душу», але вже через напади грабіжників на лісових дорогах. Однак є і єдина письмово зафіксована версія. Філарет (Гумілевський) у книзі «Історико-статистичний опис Харківської єпархії» 1857 р. описує припущення, що назва має культове походження і походить власне від першої збудованої тут церкви Бога Духа Святого. Враховуючи той факт, що після заснування міста тут було побудовано багато церков, то така версія виглядає найбільш ймовірною.

Майже з початку свого існування поселення зазнавало нападу татар. Було багато спроб нападів, від яких жителі міста намагалися захищатися, однак місто все одно зазнавало руйнування. Наприклад, напад 1680 р. вважається одним з найбільш руйнівних – було вбито і взято в полон багато жителів, а також було зруйновано багато дворів.

В період з 1681 до 1765 рр. Богодухів був сотенним містечком Охтирського слобідського полку. У складі цього полку Богодухівська сотня брала участь у багатьох воєнних операціях, наприклад, в походах російських військ проти Кримського ханства. Північна війна теж зачепила Богодухівщину: у 1709 році шведські війська намагалися через цю територію пробити собі шлях до Москви. Окрім бойових дій в цей період в місті розвивалося і культурне життя, будувалися церкви. Наприклад, в 1685 р. було збудовано дерев'яну Покровську церкву, а в 1716 р. на місці згорілої Успенської церкви було збудовано новий храм.

Протягом свого подальшого існування Богодухів ставатиме свідком історичних подій, зазнаватиме руйнування через війни. Однак місто вистояло, що було зруйновано – відбудували. Сьогодні місто продовжує рости і розвиватися. Богодухів залишається прихистком як для місцевих жителів, так і для людей, що переселилися сюди в пошуку більш безпечного місця для проживання в умовах війни, навіть за умови близького перебування до кордону. Хоч місто і невелике, воно заслуговує на те, щоб люди знали його історію.

Зазуляк К.І.
Науковий керівник: к.і.н., доц. Олешко. Н.П.
ХНАДУ

ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ УКРАЇНСЬКИХ ТЕРИТОРІЯХ

Порушення прав людини на тимчасово окупованих територіях України є однією з найгостріших та актуальних проблем, що виникла внаслідок російської збройної агресії. Це явище становить пряму загрозу для життя, свободи та гідності цивільного населення. Як підкреслюють у своїй аналітичній роботі експерти Центру прав людини ZMINA, окупаційні режими системно застосовують переслідування, залякування та насильницькі методи контролю.

В умовах окупації спостерігається масове обмеження фундаментальних прав: свободи слова, свободи пересування, права на освіту, приватність та особисту недоторканність. За даними дослідження, опублікованого Офісом Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, багато громадян стикаються з незаконними арештами, катуваннями, насильницькими зникненнями та примусовим нав’язуванням російського громадянства.

Особливо небезпечним є переслідування громадських активістів, журналістів та працівників освіти. Окупаційна влада намагається знищити українську ідентичність шляхом заборони української мови, знищення культурних символів та впровадження пропагандистських програм у школах. Це безперечно має ознаки цілеспрямованої політики асиміляції та тиску на цивільне населення.

Окрему увагу привертають порушення прав дітей. На тимчасово окупованих територіях фіксуються випадки примусового вивезення неповнолітніх до РФ, що було підтверджено низкою міжнародних організацій. Зокрема, 2 грудня 2025 р. у штаб-квартирі ООН у Нью-Йорку відбувся тематичний захід «Одинадцять років російської окупації України: наслідки порушень прав людини для цивільних та дітей», який організували Постійні представництва України й Литви та такі організації як Кримська правозахисна

група, Центр прав людини ZMINA, КримSOS, Регіональний центр прав людини за підтримки Фонду домів прав людини і Human Rights First. На заході заступниця Міністра закордонних справ України Мар'яна Беца наголосила на системності й масштабності злочинів, які російська окупаційна влада чинить проти мирного населення, і підкреслила, що повернення кожної незаконно вивезеної дитини є моральним обов'язком міжнародної спільноти. Катерина Рашевська з Регіонального центру прав людини наголосила, що РФ систематично вводить світ в оману щодо питання повернення дітей і здійснює підміну понять: з «примусове вивезення українських дітей» і «депортація» на «евакуація». Це не відповідає дійсності. У статті Української Гельсінської спілки з прав людини зазначено, що такі дії є порушенням міжнародного гуманітарного права та можуть мати ознаки воєнного злочину.

Таким чином, ситуація з правами людини на тимчасово окупованих українських територіях вимагає постійної міжнародної уваги та документування. Системні порушення, що здійснюються окупаційною владою, ставлять під загрозу життя й свободу мирних мешканців та порушують основні принципи міжнародного права. Виявлення, фіксація й правова оцінка цих злочинів є ключем до майбутньої справедливості та притягнення винних до відповідальності.

Іванчіхіна К. М.
Науковий керівник: к.і.н., доц. Кабачек В.В.
НТУ «ХПІ»

ПЕЙЗАЖІ СЛОБОЖАНЩИНИ СЕРГІЯ ВАСИЛЬКІВСЬКОГО

До початку XIX століття пейзажний живопис в українському мистецтві не існував як самостійний жанровий напрям, а виконував здебільшого функцію фону у фресках, іконописі, гравюрах та книжковій графіці. Водночас формування пейзажної традиції відбувалося в межах портретного живопису, що зумовило появу нових художніх завдань у процесі створення портретів. Зображення природи почали виконувати роль не лише декоративного елемента, а й важливого засобу посилення емоційного та поетичного звучання твору,

формування нового естетичного відчуття природного середовища. В українському мистецтві пейзажні мотиви також простежуються у роботах, створених на замовлення литовських та польських феодалів, де вони часто мали інформативний характер, відображаючи специфіку місцевих ландшафтів, особливості територій, паркових ансамблів та фільваркових комплексів.

Творчість Сергія Івановича Васильківського (1854–1917) є однією з найяскравіших сторінок в історії українського мистецтва другої половини XIX – початку XX ст. Його пейзажні твори, присвячені рідній Слобожанщині, стали не лише відображенням краси української природи, а й своєрідним символом національного світогляду. Васильківський поєднав у своїй творчості реалістичне відтворення довкілля з глибоким історико-культурним змістом, перетворивши пейзаж на важливий елемент формування національної ідентичності. Актуальність теми полягає у тому, що дослідження творчості Васильківського дозволяє зрозуміти процес становлення українського пейзажного живопису як самостійного жанру, простежити його розвиток у контексті європейських тенденцій, а також оцінити роль художника у формуванні національної школи. У XIX ст., з посиленням реалістичних тенденцій, відтворення природи зазнало значних змін. Сам реалізм базувався на зображенні дійсності, натуралістичних зображеннях і проявлявся в індивідуальних стилях художників. Якщо поглянути на картини Сергія Васильківського, то можна побачити, що мальовничі пейзажі займають важливе місце у творчості цього художника. Поєднання мистецтва та національної ідеології вперше простежується саме в його творчості. С. Васильківському вдалося поєднати наукові завдання етнографізму з романтичними ідеями патріотизму та реалізмом.

Український пейзажний живопис кінця XIX – початку XXI ст. є яскравим свідченням гармонійного поєднання національних традицій із європейськими мистецькими процесами. Він передає не лише мальовничу красу рідної природи, а й відображає важливі соціальні та культурні перетворення, що відбувалися в Україні в цей період. Ця художня спадщина залишається

значущою й сьогодні, надихаючи сучасних митців і дослідників на подальший розвиток жанру в сучасному мистецькому просторі.

Здійснене дослідження не вичерпує всіх аспектів, пов'язаних зі становленням і розвитком мистецтва Сергія Васильківського, адже творчість митця є багатогранним явищем, яке потребує досконалого поглибленого вивчення, цілої низки наукових досліджень зокрема в напрямах архівно-документальних студій, порівняльно-стилістичного аналізу, створення електронного каталогу резоне, дослідження рецепції та виставкової історії, етнографічного контексту та популяризації спадщини митця (наприклад: через освітні ініціативи чи цифрові реконструкції).

Крупський С.С.
Науковий керівник: д.і.н., проф. Харламов М.І.
НУЦЗУ

БОРОТЬБА З ПОЖЕЖАМИ НА КИЇВЩИНІ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XIX СТОЛІТТЯ

Пожежі у XIX столітті становили одну з найсерйозніших загроз для міського й сільського населення України, особливо в умовах швидкого розвитку міст і промисловості. Київщина, як один із найважливіших економічних і культурних центрів українських земель у складі Російської імперії, переживала глибокі трансформації в системі місцевого самоврядування та міського управління, що безпосередньо впливали на організацію пожежної безпеки. Друга половина XIX століття ознаменувалася реформами, серед яких важливу роль відіграли земська і міська реформи, що створили умови для розвитку органів громадського управління, у тому числі в галузі пожежної охорони.

У середині XIX століття Київська губернія охоплювала великі за площею території з переважно сільським населенням, проте саме міста – Київ, Васильків, Фастів, Бердичів, Умань, Білоцерківщина – ставали центрами промислового розвитку. Урбанізація супроводжувалася збільшенням кількості

дерев’яних будівель, складів, майстерень, що підвищувало ризики виникнення масштабних пожеж. Як зазначав київський губернатор у своєму звіті за 1874 рік – «найчастіше пожежі трапляються через недбалість домовласників і відсутність належного нагляду за димоходами та печами». У цей час державна політика щодо пожежної безпеки залишалася фрагментарною – основна відповідальність покладалася на міські управи та земства.

Боротьба з пожежами у другій половині XIX століття регулювалася загальноімперськими актами, зокрема «Положенням про міські поліції», «Правилами про утримання пожежних інструментів» та «Уставом про попередження і гасіння пожеж». На їхній основі місцеві органи влади формували пожежні команди, розробляли інструкції для вартових і наглядових комісій. У Києві міська управа організувала перші професійні пожежні команди вже у 1858-1860 роках, що складалися з постійних найманих робітників – «караульників». У менших містах Київської губернії пожежні функції часто виконували представники міської поліції або місцеві мешканці на громадських засадах. Після проведення земської реформи 1864 року пожежна справа стала одним із напрямів діяльності земських управ, які розробляли бюджети для закупівлі інвентарю – насосів, бочок, гаків, відер, коней для виїздів. Однак фінансування залишалося недостатнім, а сільські громади рідко могли утримувати власні команди.

Попри розвиток організаційних форм, технічна оснащеність залишалася низькою. У звіті Київської міської думи за 1888 рік зазначалося, що у місті лише три виїзні пожежні бригади мали насоси, здатні подавати воду на висоту понад 8 метрів, що було недостатньою для кам’яних багатоповерхівок. Проблемою залишалася й відсутність централізованих водопроводів у більшості населених пунктів губернії – гасіння здійснювалося переважно з колодязів або річок, що ускладнювало оперативність. У 1890-х роках у місті Києві почали впроваджувати нові парові насоси, які підвищили ефективність гасіння пожеж.

Маркевич К.О.
Науковий керівник: д.і.н., проф. Харламов М.І.
НУЦЗУ

ЗАРОДЖЕННЯ ПОЖЕЖНОЇ СПРАВИ НА ВІННИЧИНІ У XIX СТОЛІТТІ

Одна з перших відомостей про пожежну службу міста Вінниця датується 1814 роком. При поліцейському управлінні Вінницького міського магістрату знаходилося дев'ять пожежних. На великому плацу знаходився цегляний будинок, який опалювався і освітлювався, в ньому знаходилися пожежні вогнегасні інструменти. Окремо були приміщення для перебування вогнеборців «обігрівний будинок» та «з'їжджа кімната», де знаходилися пожежні під час чергування. ЦІ факти двічі згадуються в історичних документах, що зберігаються у Державному архіві Вінницької області: у справі «Відношення Вінницького повітового суду про перенесення споруди, де знаходиться пожежне майно» та в «Справі про видачу коштів Магістратом Вінницькій міській поліції для будування нового пожежного депо». Таким чином, датою заснування пожежної охорони в м. Вінниця прийнято вважати 5 липня 1814 року.

За даними вцілілих архівних документів, перша професійна пожежна команда у Вінниці була створена у 1851 році, хоча раніше вона існувала в складі міського поліцейського управління, про що свідчить опис пожежі, яка сталася 07.03.1817 року, в діаруші (щоденнику) вінницької гімназії: «Поліція, забравши усе пожежне знаряддя, заходилася обороняти від вогню армійські лазарети...». З архівних документів відомо, що у 1886 році жителі Немирова підняли клопотання перед Подільським Губернатором про створення в цьому містечку Брацлавського повіту пожежної команди. Через два роки, тобто 11 червня 1888 року, згідно наказу губернатора N 1929 було сформовано команду вогнеборців з 14 чоловік. До її складу входило 6 представників від дворянства, а 8 – від інших верств. Штат команди складали 5 осіб: 1 старший і 4 молодших службовці. На озброєнні вогнеборців тоді знаходилося : 1 ручний насос, 1 діжка для води, 20 відер і шанцевий інструмент. При оформленні на роботу чоловіки

укладали з пожежною командою контракт на один рік. У 1891 році у місті Вінниця було створено постійну добровільну пожежну дружину. Команда вогнеборців розміщувалась в приміщеннях, орендованих у графа Строганова.

Педько О. О.
Науковий керівник: к. філол. н., проф. Красіков М.М.
НТУ «ХПІ»

ОЛЕКСІЙ БЕКЕТОВ – ВИКЛАДАЧ ХАРКІВСЬКОГО ТЕХНОЛОГІЧНОГО ІНСТИТУТУ

Історія вищої технічної освіти в Україні тісно пов’язана з діяльністю видатних вчених, інженерів та архітекторів, які поєднували наукову та педагогічну роботу з практичними прикладами. Одним із таких вчених є Олексій Миколайович Бекетов (1862–1941) – відомий архітектор, педагог і громадський діяч, який значно вплинув на розвиток архітектурної та інженерної освіти наприкінці XIX – початку XX століття. Особливе місце в його біографії займає робота в Харківському технологічному інституті (ХТІ), де він зробив вагомий внесок у формування системи підготовки інженерних кадрів.

Дослідження полягає в необхідності осмислення педагогічного досвіду О.М. Бекетова в контексті сучасних викликів вищої освіти. У сьогоденних умовах звернення до історичного досвіду видатних викладачів дозволяє визначити ефективні моделі навчання, що є актуальними і в наші часи.

О. Бекетов розпочав викладацьку діяльність у ХТІ, маючи певний практичний досвід у галузі проєктування та архітектури. Саме поєднання реального практичного досвіду у поєднанні з глибокими теоретичними знаннями стало характерною рисою його педагогічного стилю. У процесі викладання він приділяв особливу увагу розвитку просторового уявлення та інженерних складових архітектурних рішень. Він наголошував на тому, що проєктна діяльність має враховувати не лише технічні параметри споруди, а й потреби суспільства, історичний контекст та культурне середовище, що й в наш

час є важливим. Такий підхід сприяв вихованню фахівців, здатних до стратегічного мислення та усвідомлення відповідальності перед громадою.

Викладаючи дисципліни, пов’язані з архітектурним проєктуванням, будівельною графікою та основами композиції, Бекетов спрямовував навчальний процес не лише на засвоєння технічних навичок, а й на формування професійної відповідальності майбутніх архітекторів і інженерів. Він заохочував студентів до самостійного аналізу проєктних рішень, що сприяло розвитку критичного мислення та творчого підходу. Педагогічний аспект діяльності О. Бекетова часто залишається другорядним у порівнянні з його архітектурною спадщиною. Однак викладацька діяльність академіка в Харківському технологічному інституті стала важливим чинником формування харківської архітектурної школи, що поєднувала відточену інженерну точність із художньою виразністю. Варто зазначити, що Бекетов дотримувався принципу цілісного підходу до підготовки фахівців. Він розглядав архітектуру не як ізольовану структуру, а як складову технічної та культурної системи міста. Даний підхід сформував розуміння майбутніх спеціалістів та їх здатність працювати в умовах стрімкої урбанізації та промислового розвитку, характерних для того часу. Крім того, О. Бекетов приділяв значну увагу індивідуальній роботі зі студентами, заохочуючи молодь до самореалізації, сприяючи розвитку їх професійних інтересів та формуванню власного стилю мислення. Така педагогічна модель сформувала сприятливе інтелектуальне середовище в ХТІ. Виходячи за межі традиційного навчального процесу, Бекетов побудував систему, що мала комплексний характер, поєднуючи освітні, наукові й виховні аспекти. Це дозволяє розглядати його педагогічну спадщину як важливу частину розвитку вищої технічної освіти в Україні.

Отже, діяльність Олексія Миколайовича Бекетова як викладача Харківського технологічного інституту мала фундаментальне значення для розвитку інженерно-архітектурної освіти в Україні. Його педагогічні принципи, засновані на інтеграції теорії та практики, сформували покоління фахівців із комплексним баченням професійних завдань. Перспективи подальших

досліджень полягають у детальному аналізі навчальних програм Харківського технологічного інституту, до розробки яких був причетний О.М. Бекетов, його підручника з архітектури, а також у вивченні педагогічних ідей, які заклали основу професійної майстерності учнів та послідовників академіка.

Писаренко Д. С.
Науковий керівник: к. філол. н., проф. Красіков М.М.
НТУ «ХПІ»

МУЗЕЙ НТУ «ХПІ» - ВІХИ ІСТОРІЇ ТА КУЛЬТУРИ УНІВЕРСИТЕТУ

В умовах сучасних соціокультурних викликів університетські музеї набувають особливого значення як простори збереження історичної пам’яті, формування цінностей та національної ідентичності молоді. Для здобувачів вищої освіти вони стають не лише джерелом знань, а й важливим чинником особистісного та професійного становлення. Музей НТУ «ХПІ» є унікальним культурно-освітнім осередком, який репрезентує понад 140-річну історію одного з провідних технічних університетів України та Східної Європи.

Історія НТУ «ХПІ» починається в 1885 році, коли в Харкові було відкрито Харківський практичний технологічний інститут. Його створення було зумовлене стрімким розвитком промисловості та потребою у висококваліфікованих інженерних кадрах.

У першій половині ХХ століття інститут став потужним науковим центром. Його викладачі та випускники зробили значний внесок у розвиток машинобудування, енергетики, хімічної промисловості, авіа- та танкобудування. У музеї представлено матеріали про наукові школи, що сформувалися в ХПІ, а також про видатних учених, чиї імена пов’язані з розвитком технічної науки.

У 1920–1930-х роках інститут активно долучався до індустріалізації країни, готуючи фахівців для нових заводів і підприємств. Цей період відображений у музейних експозиціях через фотохроніку, студентські залікові книжки, дипломи та документи про реорганізацію закладу.

Окремий розділ музейної експозиції присвячений подіям Другої світової війни. У 1941 році інститут був евакуйований, але навіть у складних умовах продовжував освітню та наукову діяльність. Викладачі й студенти брали участь у розробці оборонних технологій, працювали на потреби фронту.

Після війни НТУ «ХПІ» став одним із центрів відбудови промисловості. У 1950–1960-х роках університет активно розвивав нові напрями підготовки, зокрема автоматизацію, приладобудування, електроніку. Музейні матеріали цього періоду демонструють динаміку зростання університету, розширення матеріально-технічної бази та міжнародних наукових контактів.

У незалежній Україні НТУ «ХПІ» зберіг статус провідного технічного університету, поєднуючи традиції з інноваціями. Музей університету постійно оновлює експозиції, відображаючи сучасні досягнення науки, міжнародну діяльність та студентське життя.

Для студентів музей є простором живого діалогу з історією. Він допомагає усвідомити, що сучасні здобутки університету є результатом праці багатьох поколінь науковців і студентів. Знайомство з історією ХПІ формує повагу до академічних традицій, відповідальність за якість освіти та власний внесок у майбутнє країни.

З позиції студента спеціальності «Туризм і рекреація» музей НТУ «ХПІ» можна розглядати як перспективний об’єкт освітнього, культурного та наукового туризму. Він є важливою складовою культурного простору Харкова та може бути інтегрований у тематичні екскурсійні маршрути, що популяризують історію науки й освіти України.

Музей НТУ «ХПІ» відіграє значну роль у формуванні особистості студента. Він сприяє розвитку історичної пам’яті, патріотизму, професійної ідентичності та громадянської відповідальності. Усвідомлення приналежності до університету з багатовіковою історією мотивує до саморозвитку, наукової діяльності та активної участі в житті академічної спільноти.

Музей НТУ «ХПІ» є не лише сховищем історичних фактів, а й важливим культурно-освітнім простором, що поєднує історію, науку та виховання. Він

відображає ключові віхи розвитку університету, демонструє внесок НТУ «ХПІ» у становлення технічної освіти та формує ціннісні орієнтири сучасної студентської молоді. Для майбутніх фахівців у сфері туризму та рекреації музей виступає прикладом ефективного використання історико-культурної спадщини як ресурсу розвитку освіти й культури.

Рилєєв Д.Р.
Науковий керівник: д.і.н., проф. Харламов М.І.
НУЦЗУ

БОРОТЬБА З ПОЖЕЖАМИ НА ТЕРИТОРІЇ ЛЬВІВЩИНИ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XIX СТОЛІТТЯ

Друга половина XIX століття стала періодом активних соціально-економічних трансформацій на західноукраїнських землях, що входили до складу Австро-Угорської імперії. Урбанізація, зростання промислового виробництва, розвиток транспортної інфраструктури та зміни в архітектурному плануванні населених пунктів істотно вплинули на рівень пожежної небезпеки. Львівщина, як один із найбільш урбанізованих регіонів Галичини, гостро потребувала впровадження ефективних заходів пожежної безпеки та створення спеціалізованих органів боротьби з пожежами. У середині XIX століття Львівщина характеризувалася високою щільністю забудови, переважанням дерев'яних конструкцій у міській та сільській архітектурі, а також відсутністю централізованого водопостачання в більшості населених пунктів. Часті пожежі призводили до значних матеріальних збитків і людських жертв.

За даними львівських магістратських звітів 1850-1870-х років, лише у Львові щороку траплялося від 40 до 80 пожеж різної інтенсивності. Значна частина інцидентів виникала через необережне поводження з відкритим вогнем, пічним опаленням та використанням свічок і ламп. Після революційних подій 1848 року, коли пожежа знищила частину середмістя Львова, питання організації пожежної охорони набуло державного та суспільного значення.

Австрійська адміністрація розпочала розробку загальних правил пожежної безпеки для муніципалітетів.

У 1854 році в Австро-Угорщині було ухвалено «Закон про громадську безпеку», який уперше на рівні імперського права передбачав створення пожежних формувань при міських управліннях. Водночас із прийняттям «Патенту про пожежні команди» у 1859 році розпочалося формування місцевих пожежних служб, що підпорядковувалися магістратам і староствам. На території Львівщини пожежна справа перебувала під контролем окружних управлінь та громадських рад. Міські бюджети передбачали видатки на придбання насосів, відер, драбин і засобів оповіщення. Згідно з архівними джерелами, у 1861 році у Львові вже існувала постійна міська пожежна команда, чисельністю близько 60 осіб, оснащена двома кінними помпами та резервом води.

Однією з найважливіших тенденцій другої половини XIX століття стало створення добровільних пожежних товариств. Перше таке товариство у Львові виникло у 1869 році з ініціативи міських ремісників і торговців. Його діяльність регламентувалася статутом, затвердженим крайовим управлінням у 1870 році. Добровольці брали участь не лише у гасінні пожеж, а й у профілактичній роботі, навчанні населення та проведенні технічних оглядів будівель. Подібні організації швидко поширилися у Дрогобичі, Стрию, Бродах та інших містах краю. Добровільні товариства часто мали підтримку місцевої інтелігенції та духовенства, а також фінансову допомогу від громад. Зокрема, львівське товариство отримало субсидію від міської ради у розмірі 1000 гульденів на утримання пожежного інвентарю. У Львові діяли спеціальні курси для членів пожежних команд, які проводилися двічі на рік. У 1895 році в місті було засновано «Школу пожежних вправ», що стала прототипом сучасних пожежно-технічних навчальних закладів.

Сміян А.О.
Науковий керівник: к.і.н., доц. Чернікова І.В.
ХНПУ імені Г.С. Сковороди

«РОЗСТРІЛЯНЕ ВІДРОДЖЕННЯ» ЯК ІСТОРИЧНИЙ ЗЛАМ У РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

1930-ті роки стали переломним етапом в історії української культури, коли її розвиток було не просто обмежено, а цілеспрямовано зламано радянським репресивним механізмом. «Розстріляне відродження» – також відоме як «Червоний ренесанс» - у цьому контексті постає не лише як умовна назва трагічного періоду, а як означення цілого літературно-мистецького покоління в Україні.

У цей час українська література, кінематограф і образотворче мистецтво переживали інтенсивне піднесення: на культурну арену виходило нове покоління митців, чиї творчі здобутки в літературі, живописі, музиці та театрі вирізнялися високим художнім рівнем і стали основою формування модерної національної культури. Водночас українська культура, що століттями боролася за сам факт свого існування, зазнала чергової хвилі нищення: її намагалися стерти не лише заборонами й замовчуванням, а й цілком фізично, приговорюючи самих митців, які цю культуру творили, до арештів та розстрілів.

Історичний перелом 1930-х років насамперед виявився у знищенні самостійності культурної сфери. Радянський режим у цей час остаточно запровадив жорсткий контроль над мистецтвом, підпорядкувавши його тогочасним ідеологічним настановам. Культурна діяльність набула ролі засобу політичного тиску, а будь-які прояви незалежної думки розцінювалися як небезпечні для державної системи.

Історичний злам супроводжувався масовим фізичним знищенням діячів культури. Репресії охопили не окремі постаті, а ціле покоління українських письменників, поетів, режисерів, науковців і митців інших сфер. У період сталінських репресій було знищено або усунено з культурного процесу близько

500 найталановитіших літераторів; за окремими підрахунками, у 1930-х роках із творчого життя було виключено до 4/5 української інтелігенції. Арешти, сфабриковані справи та табори зруйнували інтелектуальний осередок української культури, позбавивши її лідерів і безперервності розвитку.

Наслідки «розстріляного відродження» мали тривалий і глибокий характер. Насамперед утвердилася атмосфера страху й самообмеження, яка на десятиліття визначила умови культурного життя в Україні. Митці змушені були підкорятися вимогам режиму або припиняти творчу діяльність. У рідкісних випадках праця митців зводилася до існування в жорстко окреслених межах. Водночас знищення провідних діячів культури спричинило інтелектуальний застій: звузилося коло тем і стилів, знизився рівень культурної дискусії. Українська культура втратила можливість повноцінного діалогу з європейським культурним простором. Ще одним наслідком стало витіснення національної проблематики. Українська ідентичність подавалася в ідеологічно спотвореній формі, що посилювало відчуття другорядності й меншовартості власної культури.

Сучасне осмислення «розстріляного відродження» відіграє важливу роль у відновленні історичної пам’яті. Повернення імен репресованих митців до культурного простору незалежної України стало кроком до відновлення справедливості та переоцінки втраченої спадщини. Їхні твори відкривають уявлення про можливий, але насильно перерваний шлях розвитку української культури. В умовах нинішньої російсько-української війни ця тема звучить особливо гостро, адже знищення української культури знову використовується як засіб тиску на національну ідентичність. У цьому сенсі «розстріляне відродження» постає не лише як сторінка минулого, а й застереження. Таким чином, події 1930-х років стали глибокою колективною травмою, що надовго визначила розвиток української культури. Усвідомлення цієї трагедії є вкрай необхідним для розуміння як історичного досвіду, так і сучасних викликів.

Соломченко О.В.
Науковий керівник: к.і.н., доц. Мотенко Я .В.
НТУ «ХПІ»

ДОСВІД В'ЄТНАМСЬКОЇ ПОЛІТИКИ «ДОЙ МОЇ» ЯК ОРІЄНТИР ДЛЯ СТРАТЕГІЧНОЇ РЕКОНСТРУКЦІЇ УКРАЇНИ

В умовах Війни за Незалежність України 2014-2026 рр. питання відбудови та модернізації економіки України набуває пріоритетного значення. Історичний досвід країн, що пройшли шлях від масштабних руйнувань до стабільного економічного зростання, є цінним джерелом для формування національної стратегії відновлення. Особливої уваги заслуговує досвід В'єтнаму, який після десятиліть виснажливих воєн зумів трансформувати свою економіку та інтегруватися у світовий простір, і є країною з тривалими культурними зв'язками з Україною. Дослідження в'єтнамської політики «Дой Мої» («Оновлення») та порівняння її з трансформаційними процесами на пострадянському просторі дозволяє виокремити ефективні механізми відбудови, що базуються на прагматизмі та національних інтересах.

Після об'єднання країни у 1975 році В'єтнам постав перед викликом масштабної відбудови зруйнованої інфраструктури та консолідації суспільства. Перший етап (1975–1986 рр.), що базувався на копіюванні радянської моделі централізованого планування, призвів до економічної стагнації, інфляції та міжнародної ізоляції. Цей негативний досвід є важливим застереженням для України щодо небезпеки надмірної бюрократизації та ігнорування ринкових механізмів у процесі повоєнного відновлення. Переломним моментом стала проголошена у 1986 році політика «Дой Мої», яка передбачала перехід до ринкових відносин при збереженні політичної стабільності. Ключовими елементами реформ стали лібералізація малого та середнього бізнесу, залучення іноземних інвестицій та поступове звільнення цін. Результатом цих змін стало послідовне зростання ВВП та інтеграція країни у світову економіку. Для сучасної України цей досвід підкреслює важливість створення сприятливого клімату для приватного підприємництва та інвесторів як двигуна

відбудови, замість покладання виключно на державний ресурс чи зовнішню допомогу.

Окремим аспектом проблеми є людський капітал. Програми навчання в'єтнамських студентів у вишах України сформували прошарок фахівців, які сприяли розвитку В'єтнаму та зберегли лояльність до України, що підтверджується дипломатичною підтримкою та визнанням незалежності України. Використання подібних освітніх та культурних зв'язків може стати інструментом для залучення міжнародної підтримки у процес відбудови України.

Досвід В'єтнаму доводить, що навіть після руйнівної війни та періоду стагнації можливе швидке відновлення за умови впровадження прагматичних економічних реформ. Для України уроки в'єтнамської відбудови полягають у необхідності: відмови від неефективних моделей управління на користь лібералізації підприємництва; пріоритетності національних економічних інтересів та залучення інвестицій; використання потенціалу міжнародного партнерства.

Трипольська К.С.
Науковий керівник: д.і.н., проф. Харламов М.І.
НУЦЗУ

БОРОТЬБА З ПОЖЕЖАМИ НА ТЕРИТОРІЇ ЗАКАРПАТТЯ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XIX СТОЛІТТЯ

У другій половині XIX століття Закарпаття, що входило до складу Транскарпатських комітатів (Мараморош, Угоча, Берег, Унг, Земплин) Угорського королівства, залишалося переважно аграрним і малопромисловим регіоном. Типова дерев'яна забудова населених пунктів, тісно розташовані господарські будівлі, відсутність систем водопостачання та елементарних засобів пожежогасіння зумовлювали постійну небезпеку масштабних пожеж. Закарпаття впродовж XIX століття залишалося одним із найвідсталіших регіонів Угорщини. Основна маса населення проживала в сільській місцевості,

а забудова містечок, таких як Мукачево, Хуст, Ужгород, Свалява, Берегове, складалася переважно з дерев'яних і солом'яних будинків. Гірський рельєф, часті вітри та сухі періоди створювали умови для швидкого поширення вогню. Архівні матеріали свідчать, що лише у 1860-1880-х роках у комітатах Берег та Мараморош щороку фіксувалися десятки пожеж, унаслідок яких знищувалися цілі вулиці, млини, церкви, а подекуди – цілі села (зокрема, у Хустському та Іршавському округах у 1879-1883 роках).

Після прийняття в Угорському королівстві «Закону про запобігання пожежам» (Tűzrendészeti Szabályzat) 1863 року, а також «Закону про організацію пожежної охорони» (Tűzoltósági Törvény) 1874 року, місцевим органам самоврядування було надано право створювати пожежні дружини, визначати порядок інспекції будівель і встановлювати штрафи за порушення правил протипожежної безпеки. Угорська адміністрація активно заохочувала створення добровільних пожежних товариств у містах і більших селах. Водночас державна підтримка обмежувалася здебільшого видачею інструкцій і контролем, тоді як фінансування покладалося на громади.

Добровільні товариства функціонували на основі статутів, затверджених угорським Міністерством внутрішніх справ. Структура дружин складалася з командувача (пожежного начальника), його заступника, технічного відділу, відділу гасіння, відділу водопостачання та рятувального підрозділу. Пожежники регулярно проводили навчання, а у великих містах – щорічні паради, на яких демонстрували вправність і технічне оснащення. Ці заходи мали і пропагандистський характер, популяризуючи культуру безпечної поведінки. Значна частина пожежних дружин брала участь у порятунку під час повеней, обвалів і буревіїв, що було особливо актуальним для гірських районів Мараморошу та Рахівщини.

Важливим етапом у розвитку протипожежної справи на Закарпатті стало заснування перших добровільних пожежних товариств (önkéntes tűzoltó-egyesületek). Угорська влада підтримувала їх як елемент громадського самоврядування. Перше пожежне товариство на Закарпатті було створене в Ужгороді у 1872 році, за ініціативи міського магістрату й місцевих ремісників.

У 1875 році подібна організація виникла в Мукачеві, а згодом – у Берегові, Хусті, Тячеві, Сваляві, Великому Бичкові. До початку 1890-х років у регіоні діяло понад 20 пожежних дружин, які налічували понад 1000 членів. Добровольці забезпечувалися примітивним інвентарем: бочками, ручними помпами, гаками, драбинами. Поступово міські управи закуповували кінні вози, металеві діжки, а в Ужгороді з 1898 року вже використовувалася перша механічна драбина.

Ходаковська А.А.
Науковий керівник: к.і.н., доц. Чернікова І.В.
ХНПУ імені Г.С. Сковороди

ЗАЛУЧЕННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ ДО ЛОКАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Важливим елементом досліджень на локальному рівні є залученість, а особливо це стосується молоді, що має можливості для активної та продуктивної діяльності. На сьогоднішній момент існує багато можливостей для вивчення історичних особливостей конкретної місцевості, але вагома проблема стосується саме залученості та зацікавленості учнів.

Як показує практика, учнівська молодь в переважній більшості байдужа до власної локальної історії. Це яскраво доводить аналіз опитування, що проводилось серед молоді Валківщини учасниками шкільного парламенту КЗ ,,Валківський ліцей імені О.С. Масельського'' у 2021 році. Лише 48% респондентів цікавляться історією загалом, а з них всього 12% знають історію рідного краю. Така статистика змушує задуматись і вжити заходів для виправлення ситуації. Саме тому гостро постає питання мотивації. Яким же чином замотивувати?

Ефективним способом є творення вуличного мистецтва. Це передбачає інтеграцію певного історичного сюжету в міський простір. Наприклад, при відкритті парку «Історія оживає» учні розігрують сценку реальної взаємодії історичних постатей. Іншим можливим методом є урбан - експедиції, що являють собою не просто відвідування конкретного місця, а дослідження занедбаного історичного об'єкту в регіоні. Все це дає можливість не просто

вивчити, а відчути причетність та зрозуміти, що це не просто земля, а територія з багатою історією, яка впливає на нас і зараз. В темі залученості учнівської молоді варто виділити й питання розвитку критичного мислення, адже це перетворює пасивного споживача, на активного дослідника.

Локальна історія потребує роботи з більш конкретними джерелами: архівами, мемуарами, фотографіями, епістолярною спадщиною та усними свідченнями. А це в свою чергу вимагає аналізу, системного мислення та відмови від стереотипів. Критичність – це про конструктивні сумніви і важливо при вивченні локальної історії бачити результат процесів та людських рішень. Щодо локальних джерел: з одного боку говоримо про складність у вивченні за рахунок обмеженості та більш вузького питання місцевого значення, а з іншого – цікавість, адже знову ж таки це про історію сімей, які знає молодь, історію рідної території. І дізнатись маловідомі факти можливо шляхом інтерв'ювання. Це дає змогу вивчити конкретний аспект справи не лише на архівах та документах, а й виділяючи усні джерела інформації, що є не менш важливими, проте й складними в аналізуванні.

Отже, учнівську молодь необхідно залучати до вивчення локальної історії, бо саме вони є рушійною силою, що може досліджувати, зберігати та популяризувати локальну історію на прикладі свого краю.

Ялишева О.Р.
Науковий керівник: к.ю.н., доц. Олійник О.М.
ХНПУ імені Г.С. Сковороди

УКРАЇНА В ІМПЕРСЬКИХ ПРОЄКТАХ РОСІЙСЬКОЇ ТА АВСТРО-УГОРСЬКОЇ ІМПЕРІЙ

Актуальність теми зумовлена необхідністю осмислення імперської спадщини в історії українських земель та з'ясування її впливу на формування національної ідентичності й політичної культури. Порівняльний розгляд моделей управління в Російській та Австро-Угорській імперіях дає змогу простежити відмінності в політичній, соціальній і культурній політиці щодо України.

Українські землі упродовж тривалого часу перебували у складі двох імперій – Російської та Австро-Угорської, що зумовило специфіку їхнього соціально-політичного, культурного й національного розвитку. Обидві імперії розглядали Україну як важливий елемент власних імперських проєктів, надаючи цим територіям значення стратегічного, економічного та демографічного ресурсу. Моделі інтеграції українських земель до імперських структур мали вагомі відмінності, що спричинило довготривалі наслідки для формування української національної ідентичності.

У Російській імперії українські землі послідовно включалися до централізованої адміністративної системи, що передбачала уніфікацію управління та обмеження регіональної автономії. Ліквідація Гетьманщини й Запорозької Січі, а також запровадження загальноімперських правових і соціальних норм свідчили про прагнення імперського центру інтегрувати українські території без урахування їхньої історичної специфіки. Важливою складовою стала політика культурної та мовної асиміляції, спрямована на заперечення окремішності українського народу, що проявлялося у заборонах української мови в освіті, пресі та публічному просторі.

Натомість Австро-Угорська імперія застосовувала іншу модель управління українськими землями, насамперед у Галичині та Буковині. Попри збереження імперського контролю, тут існували умови для розвитку місцевого самоврядування, діяльності громадських організацій, культурно-освітніх товариств і української преси. Легальне використання української мови в освітньому й культурному просторі створило сприятливіші умови для формування національної еліти та інституційного розвитку українського руху. Водночас українці в Австро-Угорщині також зазнавали політичних і соціальних обмежень, зокрема в контексті польсько-українського протистояння в Галичині.

Перша світова війна справила визначальний вплив на історичний розвиток і українських земель. Мільйони українців, мобілізованих по обидва боки фронту, змушені були брати участь у бойових діях, часто опиняючись по різні боки лінії зіткнення та під чужими прапорами.

Та з іншого боку, війна стимулювала і прискорила процес формування національної свідомості та політичної активності. У складних умовах мобілізації, економічної руїни й суспільного хаосу виникли обставини, за яких український рух перетворився з переважно культурницького й просвітницького в політичний і державницький.

Революційні зрушення 1917 р. в Росії та Австро-Угорщини 1918 р. відчинили «вікно можливостей» для появи українських державних утворень. Саме в цей період ідея незалежності України, яка ще перед війною здавалася багатьом надто сміливою чи недосяжною, перейшла у практичну площину. Незважаючи на об'єктивні та суб'єктивні труднощі, війна виявилася чинником, що прискорив перехід українців до якісно нової стадії розвитку – стадії боротьби за реальну незалежність.

Отже, перебування українських земель у складі Російської та Австро-Угорської імперій зумовило різні моделі політичного й культурного розвитку та справило тривалий вплив на формування національної ідентичності. Перша світова війна стала чинником прискорення національної мобілізації й політизації українського руху, сприяла появі власних військових і державницьких проєктів. Події 1917–1918 рр. засвідчили закономірність переходу українців від культурного національного руху до боротьби за незалежну державу, що стало підсумком попереднього імперського досвіду.

Юхно К.В.
Науковий керівник: к. і. н., доц. Дворкін І.В.
НТУ «ХПІ»

НАСЛІДКИ МІФУ ПРО СТВОРЕННЯ ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИХ МІСТ КАТЕРИНОЮ ІІ

Повномасштабне російське вторгнення 2022 р. змусило багато українців задуматися про справжнє походження міст на Півдні України. Через ряд реформ, зокрема губернської «Новоросійської», та «грецького проєкту», російська імператриця Катерина ІІ, хотіла створити плацдарм на сучасному

Півдні України, щоб просуватися далі до Константинополя й відродити Візантійську імперію.

Новоросійська губернія була створена у 1764 році, паралельно з ліквідацією Гетьманщини, а потім згодом у 1803 році була поділена на три менші губернії: Катеринославську, Таврійську та Херсонську (попередньо Миколаївську). Наступні з міст, засновані у 1778 році, які наразі часто зустрічаються в наративах агресора, – Херсон, колишній Великий Перевіз, заснований козаками; а також Маріуполь, який був заснований греками та італійцями, які були виселені з Кримського півострова імперією. Важливим є також Катеринослав, сучасне місто Дніпро, яке було проголошене заснованим у 1791 році, незважаючи на те, що місто Новий Кодак було засноване раніше козаками на тому ж місці. Хаджибей, або Кочубій, – порт, що дав початок Одесі, яка була заснована у 1794 році – є чи не найбільш показовим наслідком імперської політики, адже українці брали неабияку роль у подальшій розбудові міста. Прикладом є Рішельєвський ліцей (один з перших вищих навчальних закладів російської імперії), попри назву на честь новоросійського губернатора, у 1817 році забудований на Дерибасівській Андрієм Шостаком з Лівобережжя.

Характерною рисою для «заснувань» цих міст є попереднє існування поселень, в яких навіть крізь роки репресивних реформ Катерини II, наприкінці XVIII століття серед мільйона жителів територій Новоросійської губернії налічувалось понад 70% українців. Така політика «маркування» лишила по собі російську топоніміку в південноукраїнських містах. Прикладом загарбницького характеру є назва Херсона, яка була запозичена з назви Херсонеса, що було спробою Катерини II показати прагнення до володіння Кримським півостровом. Також це штучне зближення її «надбань» до історії Києво-Руської держави, адже саме в Херсонесі хрестили Володимира Великого.

Неабияку роль зіграли фаворити імператриці, зокрема Григорій Потьомкін, губернатор Новоросії, який займався більшістю проєктів локально. За часи його діяльності виникли так звалі «потьомкінські села», які

простягалися вздовж Дніпра й були забудовані перед оглядами Катерини II здобутків губернатора навесні 1787 року.

Протягом повномасштабного вторгнення росіяни активно використовують історію російської колонізації Півдня України задля виправдання агресії. Однак «цивілізаторський» внесок імперії на південноукраїнських територіях є сумнівним, як і наратив, що до приходу росіян Дике Поле пустувало чи було заселене лише татарами, чиї території вони захопили.

Шевченко А.С.
Науковий керівник: к.і.н., доц. Шишкіна Є.К.
НТУ «ХПІ»

ОСОБЛИВОСТІ ЕВОЛЮЦІЇ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ У XX СТОЛІТТІ

Банківська система є важливою складовою економіки, без якої неможливе нормальне функціонування держави. Актуальність дослідження еволюції банківської системи України у XX столітті обумовлена тим, що цей період був надзвичайно насичений подіями, під час яких українські банки зазнали кардинальних змін. Аналіз того, як банки розвивалися раніше, дозволяє краще зрозуміти принципи їхньої роботи сьогодні. Мета роботи полягає у тому, щоб показати, як змінювалася банківська система України протягом XX століття, виділити основні етапи розвитку та ключові події, а також зрозуміти, як історичні процеси вплинули на сучасну фінансову систему. На початку століття банки в Україні функціонували в рамках Російської імперії та були представлені державними і комерційними установами. У період Української Народної Республіки (1917–1921 рр.) робилися спроби створити власний Державний банк і запровадити національну валюту – гривню, проте через воєнні події система не встигла оформитися повністю. У 1920–1930-х роках радянська влада повністю взяла контроль над фінансами: приватні банки зникли, а головним став Держбанк СРСР. Після Другої світової війни банки займалися фінансуванням відбудови країни, а Ощадбанк активно працював із

населенням. У 1960–1980-х роках відбулися певні зміни: поширилися безготівкові розрахунки, банки стали більш організованими, але залишалися під повним контролем держави. Наприкінці 1980-х років з'явилися перші комерційні банки, що стало початком переходу до ринкової моделі. Після проголошення незалежності у 1991 році був створений Національний банк України, а в 1996 році запровадили сучасну гривню, що стало важливим кроком у формуванні власної банківської системи. Отже, протягом XX століття банківська система України пройшла великий шлях від імперської та радянської моделі до створення власної національної системи. Найважливішими були періоди революцій, радянської централізації та реформ 1990-х років. Створення Національного банку України та введення гривні стали основою сучасної банківської системи. Знання історії розвитку банків допомагає глибше розуміти сучасні економічні процеси та проблеми.

СЕКЦІЯ 3

ДУХОВНА КУЛЬТУРА УКРАЇНИ: ТРАДИЦІЇ ТА СУЧАСНІСТЬ

Голова секції: доц. Фрадкіна Н.В.

Секретар секції: асп. Стаднік Ю.О.

Алімова В.М.
Науковий керівник: д.філос.н., проф. Титар О.В.
Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна

ФІЛОСОФІЯ МОВИ О. ПОТЕБНІ ЯК ФІЛОСОФІЯ МИСЛЕННЯ

О. О. Потебня вважає, що наслідує та продовжує працю Вільгельма Гумбольдта, що теж займався ідеями появи мови та причинами цієї появи, її процесами і значущістю, хоча їх точки зору були відмінні. В. Гумбольдт виходив з ідеї свідомої появи мови, роблячи з цього картину проявлення. О. Потебня ж навпаки займався мовою як явищем несвідомим, її недовільним проявом, що виходить із несвідомих імпульсів мозку людини.

Борячись із теоріями, що генетизують мову, роблять із неї явище загального характеру, природного, він навпаки вважає доцільним подивитися на її відмінність у вираженні у різних несхожих один на одного процесах. Таким чином він нападає на фізіологічну теорію Беккера на початку своєї книги «Думка і мова», де повністю критикує його погляди, як зовсім неясні та формалізовані ідеєю свавілля людини щодо мови, замість цього він пропонує ідею необхідності розвитку. Також само він спростовує теорію Шлейхера, що базується на ідеї «ототожнити граматику лише з логікою», тим самим спрощуючи розуміння мови як готової конструкції.

Незважаючи на вказані відмінності теорій щодо появи мови, вчення О. Потебні ріднить із вченням Гумбольдтом саме бачення мови як індивідуальної творчості, що пізніше переходить в колективну творчість та прагне кантівського універсалізму, універсального розвитку.

Проблемою суб'єктності і об'єктивності мови у Гумбольдта стає той висновок, що людині для можливості суб'єктивного розвитку власної мови є необхідною взаємодія з іншими людьми, коли колективна необхідність до об'єктивізації є прямим шляхом до розвитку суб'єктивного. Це в свою чергу нагадує нам про гегелівське значення у його філософії фігури Іншого як рівного собі. Саме В. Гумбольдт виражає насамперед наявність у мові ряду нерозв'язних антиномій щодо явищ суб'єктивності та об'єктивності слова, мови та розуміння, свободи та необхідності, неподільного індивідууму («атомізованого») та народу. Це все також перегукується із філософією Гегеля, оскільки мова є способом нашого спілкування, пізнання та сприйняття світу, яке складається за рахунок наших нескінченних взаємодій.

Тут також можна помітити вже у О. Потебні зв'язок між ніцшеанським розривом і неодмінною цілістю діонісійського та аполонічного начала вже для мови, за рахунок яких виникають розриви і трагічність самої мови і її індивідів, яку, як він справедливо каже, не погоджуючись з думкою Гумбольдта, належить не вважати логічною помилкою самої існуючої мови, а намаганням замирити існуючі у ній протиріччя. О. Потебня тим самим виходить далі від цього фактичного протиріччя, і будує свою оригінальну теорію згідно якої він поєднує психологізм та історизм, щоб довести спорідненість мови із міфом, взаємодію цих двох дотичних сил як творчої та поетичної енергії мови.

Тим самим він окреслює відмінність між цариною думки та цариною власне слова або мови. Навіть глухонімий може мислити, ми можемо говорити зокрема про висловлювання математики і скульптури, хоча їх спосіб виразу змісту, їх «мова» не має вираження у словах. Слово, у свою чергу, для О. Потебні є прагненням душевної діяльності до пізнання самої себе. Потебня висловлює тезу, що мова є дещо самостійне щодо мисленнєвої діяльності і навіть історично розвивається поряд з нею у різних часто незв'язаних напрямках. Мова для людини є знаряддям ірраціонального, що виводить її до глибин власної індивідуальності, і насамперед є знаряддям творчості.

Андреєв Є.А.
Науковий керівник: к. філос.н., доц. Фрадкіна Н.В.
НТУ «ХПІ»

ЯПОНІЯ – КРАЇНА, ЩО МАКСИМАЛЬНО ВИКОРИСТОВУЄ ГЕОГРАФІЧНИЙ БРЕНДИНГ

У сучасному світі дуже важливо вивчати багато нових аспектів існування життя на нашій планеті, адже це може допомогти у подальших експериментах і теоретичних розробках для покращення економіки, умов життя та багатьох інших сфер. На світовій арені розпочинається боротьба між лідерами за високий рівень якості життя в їхніх країнах, і кожна з них прагне здобути щось нове – певну ідею для власного розвитку. Якщо поставити питання, яка країна досягла значного успіху в економіці, науці та поширенні своєї культури на інші держави, то можна впевнено сказати, що до таких належить Японія.

Це держава, яка, у порівнянні з багатьма іншими, максимально ефективно використовує географічний брендинг. Дослідження цього явища на прикладі Японії з наукової точки зору є надзвичайно важливим завдяки його практичній цінності. Для науки це означає пошуки та аналіз успіху у сферах розвитку економіки, географії, маркетингу й культурології, що взаємопов’язані між собою. Створення теоретичних моделей територіального брендингу та методів оцінювання його ефективності відкриває нові можливості для дослідження міжнародної конкурентоспроможності. З практичного боку досвід Японії дає змогу науковцям розглядати питання інвестування, підвищення привабливості територій для інвестицій і туризму, ефективної монетизації культурної спадщини, розвитку мультиплікаційних проєктів, орієнтованих на підліткову аудиторію, а також шляхів подолання політичних суперечностей.

У чому ж може полягати наукова новизна японського досвіду? По-перше, у методах, якими Японія поширює свою культуру та впливає на аудиторію. Це аніме, манґа та відеоігри. Завдяки популяризації цих мультиплікаційних і медійних творів Японія поширює свої традиції, обряди, культурні цінності й технології серед підлітків - майбутнього покоління, яке легко сприймає нову

інформацію. Це спричинило значне зростання інтересу молоді до країни та її культури. По-друге, у поєднанні тисячолітніх традицій і певної «закритості» країни з передовими технологіями найвищого рівня. Закритість Японії відіграла важливу роль у формуванні туристичного інтересу, адже саме вона посилила бажання людей відвідати країну та дослідити її унікальні місця. Можливість гармонійно поєднувати минуле й майбутнє робить японський досвід у сфері брендингу по-справжньому унікальним.

Таким чином, географічний брендинг Японії формує цілісну та впізнавану модель, яка демонструє, як гармонійне поєднання культурної спадщини й сучасних технологій здатне посилити імідж держави на світовій арені. Досвід країни підтверджує, що інновації, підкріплені традиційними цінностями, створюють сильний комунікаційний ефект, а популяризація через культурні продукти нерідко працює краще, ніж пряма реклама. Унікальні природні та територіальні риси також можуть стати ключовими елементами конкурентної переваги, якщо їх грамотно позиціонувати. Японська практика залишається важливим орієнтиром для держав, які прагнуть сформувати власний привабливий географічний бренд в умовах глобальної конкуренції. Подальші наукові дослідження можуть допомогти розробити ще ефективніші підходи до розвитку територій і зміцнення їх брендової ідентичності.

Антюхова В.В.
Науковий керівник: к. іст. н., доц. Хіріна Г.О.
Національний фармацевтичний університет

ПАВЛО ВИШЕБАБА ЯК ФЕНОМЕН СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ: МІЖ СЛОВОМ, ДІЄЮ ТА ДУХОВНИМ СЛУЖІННЯМ

У сучасному світі, позначеному кризами цінностей і швидкими суспільними змінами, особливої ваги набувають постаті, життєвий шлях який ґрунтується на духовному служінні та відповідальності перед людиною і суспільством. Біографія Павла Вишебаби є прикладом поступового становлення особистості, для якої слово не відокремлене від дії, а духовні цінності – від відповідальності. Актуальність дослідження зумовлена

необхідністю осмислення ролі сучасних митців і громадських діячів в умовах війни та глибоких суспільних трансформацій в Україні.

Павло Олександрович Вишебаба, український письменник, військовий, музикант та очільник громадської організації «Єдина Планета», народився 28 березня 1986 року в Краматорську. Навчання на факультеті журналістики Маріупольського державного університету стало першим кроком у формуванні його громадянської та духовної позиції. Після завершення навчання Павло переїхав до Києва, де активно долучився до Революції гідності, працюючи в пресцентрі Штабу національного спротиву. Ці події закарбувалися як перший досвід поєднання переконань і дії- того, що згодом визначить весь його життєвий шлях. У 2014 р., у відповідь на окупацію рідного міста Краматорська, він відмовився від використання російської мови.

Як громадянський діяч і еко-активіст, очолював організацію «Єдина Планета» і просував компанії на захист тварин та довкілля. Серед яких анти-хутрова ініціатива «NutroOFF», де Павло Вишебаба та його команда «Єдиної Планети» сприяли створенню документального фільму про умови утримання тварин фермах України. У 2022 році Павло добровільно вступив до Збройних Сил України, також в той час з’явилась його перша поетична збірка «Тільки не пиши мені про війну», до якої увійшли понад 40 віршів, написаних як до, так і після повномасштабного вторгнення та відразу стала українським бестселером. Один із найзворушливіших віршів із цієї поетичної збірки Павла Вишебаби «Донці» – написаний як відповідь на лист його донці. Цей твір став символом глибокого особистого зв’язку та прагнення зберегти світлий образ дому й родини під час війни. Вірш «Доньці» та оповідання «Марсіани» увійшли до навчальної програми з української літератури для закладів загальної та середньої освіти, що підкреслює їхнє культурне та освітнє значення. У цих творах відображено біль і надію, війну й любов, пам’ять і майбуття, що робить їх важливими не лише як мистецькі твори, а й як засіб виховання духовних та моральних цінностей у сучасних школярів. Паралельно з поетичними книгами він виступає як музикант і вокаліст гурту «One Planet Orchestra», де власні

тексти звучать під музику, утворюючи міст між словом звуком і переживанням сучасності. Навіть у фронтових окопах Павло не полишає творчість, читає на сценах благодійних вечорів, їздить із поетичними турами, де його творчість стає містком між тими, хто бореться, і тими, хто чекає перемоги. У 2024 р., до Дня української писемності та мови, Павло Вишебаба став читцем Всеукраїнського радіодиктанту національної єдності, де в ефірі українського радіо прочитав текст «Магія голосу» від Оксани Забужко. Ця участь стала ще одним свідченням його підтримки української мови та культури навіть у воєнний час, коли мовна єдність набуває особливого значення.

Життєвий та творчий шлях творця демонструє його активну участь у громадському і сучасному житті України. Його книги привертають увагу не лише українських читачів, але й стали відомими за межами країни, адже вірші автора стали голосом часу. Участь у культурних проєктах, організаціях демонструють, як його діяльність сприяє просвіті, підвищенню обізнаності та утвердженню гуманних цінностей у сучасному суспільстві. Таким чином, Павло Вишебаба є прикладом цілісної сучасної особистості, яка через творчість, громадську активність і службу державі формує моральні та культурні цінності, надихає інших на активну участь у житті суспільства і демонструє, що духовність і сучасність можуть існувати разом у реальних діях та вчинках.

Дронов Н.Р.
Науковий керівник: д. філос. н, проф. Титар О.В.
Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна

СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ ВИМІР ДИДЖИТАЛІЗАЦІЇ

Цифрова комунікація радикально змінила логіку соціальної взаємодії. Соціальні мережі, алгоритмічні стрічки новин, цифрові аватари і віртуальні платформи створили нові простори соціального буття, де міжособистісні зв’язки вибудовуються за принципами гейміфікації, персоналізації та змагальності. Виникає парадокс: з одного боку, цифрове середовище розширює

можливості для соціального включення, а з іншого провокує фрагментацію, інформаційні бульбашки і симулякрність спілкування. Теоретики диджиталізації (Шошана Зубофф, Бернар Стіглер, Юваль Харарі) звертають увагу на процес «платформізації» соціального життя: цифрові платформи стають новими інституціями, які визначають темп і стиль життя, змінюють ринок праці, освіту і політику. Ці платформи не лише посередники, а й активні агенти моделювання соціальності. Людське буття набуває рис керованого, прогнозованого і частково позбавленого спонтанності.

У центрі диджиталізації перебувають дані як новий ресурс. Інформація про дії, уподобання, емоції та звички індивіда стає комерційним і політичним інструментом. Це породжує нову форму етичного виклику: хто має право на дані, які межі збору і використання даних є допустимими, чи може людина залишатися автономним суб'єктом у світі, де її поведінка аналізується і коригується в реальному часі.

Поняття «цифрової конфіденційності» сьогодні виходить за межі класичної приватності. Йдеться вже не лише про збереження таємниці, а про право не бути об'єктом цифрового моніторингу, не бути зведеним до набору статистичних параметрів. Сучасні концепції етики даних (наприклад, в роботах Л.Флоріді) пропонують підхід «інформаційної гідності» як захисту людської особистості в цифровому вимірі, що враховує контекст, інтенцію і цілі збору інформації.

Диджиталізація викликає радикальний перегляд класичних антропологічних уявлень. Людина більше не мислиться виключно як тілесна істота, що живе у фізичному просторі. Її образ, дії, голос і поведінка транслюються, відтворюються і коригуються в цифрових середовищах, де тілесність стає розмитою або вторинною. Більше того, виникає феномен «алгоритмізованої суб'єктивності»: рішення індивіда часто визначаються підказками штучного інтелекту, логікою рекомендованого контенту, впливом цифрових рейтингів. Людина делегує частину своєї ідентичності машинним

процесам. Це змінює саму структуру суб'єкта: від автономної до гібридної, розподіленої, можливо, навіть фрагментарної.

Висновки. Антропологічні виклики диджиталізації вимагають нового осмислення понять волі, відповідальності, часу і тілесності. Диджиталізація є не тільки питання технологій, але й нова форма соціальної влади. Мішель Фуко у своїй концепції біовлади передбачив, що сучасне суспільство буде ґрунтуватися на «м'якому» контролі над тілами і поведінкою. Цифровий контроль є тим контролем, що проникає всюди у соціально-культурну тканину, але не завжди є видимим. Люди добровільно підкоряються логіці самодисципліни: носять смарт-годинники, публікують дані про себе, дотримуються цифрових норм «успішності» чи «збалансованості». Однак диджиталізація містить також потенціал емансипації. Цифрові технології можуть слугувати засобом мобілізації, активізації громадянської участі, розвитку альтернативних форм спільноти. Таким чином, соціально-філософський вимір диджиталізації є ареною боротьби між контролем і свободою, капіталом і суб'єктом, автоматизованим та спонтанним.

Колеватих І.О.
Науковий керівник: к. пед. н., доц. Гура Т.В.
НТУ «ХПІ»

ДУХОВНА КУЛЬТУРА УКРАЇНИ: ТРАДИЦІЇ ТА СУЧАСНІСТЬ

Соціокультурні трансформації сучасного українського суспільства актуалізують осмислення духовної культури, що набуває не лише теоретичного, а й практичного значення, оскільки пов'язане з проблемами збереження національної ідентичності, ціннісної стабільності та суспільної згуртованості.

Формування духовної культури українців відбувалося в умовах тривалої бездержавності, що зумовило особливу роль культури як засобу самоствердження та збереження національної суб'єктності. Як зазначає М. Жулинський, культура в українському історичному досвіді виконувала

функцію «заявлення про себе» у світі, компенсуючи відсутність політичної державності. Саме духовна культура забезпечила збереження мови, історичної пам’яті та ціннісних орієнтирів українського народу.

Важливою складовою духовної культури України є традиційна народна культура, зокрема звичаї, обряди та календарна обрядовість. Матеріали Календаря-щорічника українознавства та праці з культури і побуту України засвідчують, що народна духовна традиція формувала гармонійний зв’язок людини з природою, родиною та громадою. Через обрядовість передавалися моральні норми, уявлення про добро і зло, сакральне й буденне, що сприяло ціннісній стабільності суспільства. Значний вплив на духовну культуру українців справила християнська традиція, яка інтегрувалася в народний світогляд і стала основою морально-етичних принципів. Такі цінності, як милосердя, жертовність, повага до батьків, праці та родини, сформували стрижень народної моралі. Християнська етика органічно поєдналася з давніми народними уявленнями, утворивши унікальний духовний синтез. Філософське осмислення духовної культури України пов’язане з ідеєю кордоцентризму, розробленою в працях Д. Чижевського та С. Кримського. Відповідно до цієї концепції, українська духовна традиція ґрунтується на пріоритеті внутрішнього світу людини, емоційно-морального начала та «культури серця». Такий підхід дозволяє розглядати духовну культуру як простір морального вибору, відповідальності та свободи особистості.

Елемент наукової новизни полягає у сучасній інтерпретації духовної культури України як динамічного ціннісного простору, в якому традиційні світоглядні засади не протиставляються модерним процесам, а переосмислюються й адаптуються до нових соціокультурних реалій. У цьому контексті духовна культура постає не лише як об’єкт збереження, а як активний чинник формування світоглядних і життєвих орієнтацій.

У сучасних умовах духовна культура України зазнає трансформацій під впливом глобалізаційних та цифрових процесів. Водночас ці зміни не

призводять до втрати базових цінностей, а радше стимулюють їх оновлення. Як зазначає М. Попович, українська культура історично демонструє здатність до саморозвитку, зберігаючи власну ціннісну основу. Особливий інтерес становить інтерпретація духовних вимірів сучасного українського світогляду. Ірина Мацко у праці «Секрети українського щастя» (2019) розглядає щастя як духовно-екзистенційну категорію, що ґрунтується на внутрішній гармонії, свободі, родинних цінностях і національній самосвідомості. Як зазначає Сава Божко у цій же книзі: «Серед чорної мли, коли помітно вогник, – то щастя».

Отже, духовна культура України постає як динамічний ціннісний простір, у якому поєднуються традиція і сучасність. Вона функціонує як важливий ресурс духовної стійкості, суспільного розвитку та національної самоідентифікації. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на аналіз трансформацій духовної культури в умовах цифрового суспільства, а також на міждисциплінарне вивчення взаємозв'язку духовних цінностей, ідентичності та світоглядних орієнтацій сучасного українського суспільства.

Кошляков О.Д.
Науковий керівник: д. філос. н, проф. Титар О.В.
Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна

ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У МЕНЕДЖМЕНТІ КУЛЬТУРНИХ ПОДІЙ (НА ПРИКЛАДІ ВИСТАВОК У PINAKOTHEK DER MODERNE, м. МЮНХЕН)

Сучасна культурна сфера перебуває у процесі глибокої цифрової трансформації. Використання цифрових технологій - від віртуальних турів і мультимедійних інсталяцій до онлайн-комунікації та цифрового маркетингу –стає ключовим інструментом у менеджменті культурних подій.

Pinakothek der Moderne у Мюнхені є одним із провідних європейських музеїв сучасного мистецтва, який активно впроваджує інноваційні технології в експозиційну діяльність, організацію виставок та взаємодію з публікою.

Мета дослідження – проаналізувати роль цифрових технологій у менеджменті культурних подій на прикладі виставкової діяльності Pinakothek der Moderne та визначити ефективність їх застосування в організаційних і комунікаційних процесах.

Дослідження даної теми дозволяє простежити, як цифровізація змінює підхід до управління культурними подіями, підвищує рівень доступності мистецтва та формує нові комунікаційні моделі.

Актуальність теми зумовлена необхідністю вивчення досвіду європейських інституцій у застосуванні цифрових рішень у культурному менеджменті та адаптації цих практик до українського контексту.

Ступінь дослідження проблеми. Проблематика цифровізації культурних подій активно розробляється у працях європейських науковців, проте питання менеджменту цифрових інновацій у музейному секторі розкрите недостатньо повно, особливо у контексті практичних кейсів. Це робить дане дослідження актуальним і науково новим для українського культурного менеджменту.

Завдання дослідження наступні:

1. Визначити сутність цифрових технологій у контексті культурного менеджменту.

2. Розглянути основні форми впровадження цифровізації в організацію культурних подій.

3. Проаналізувати досвід використання цифрових інструментів у Pinakothek der Moderne (віртуальні тури, мобільні додатки, мультимедійні експозиції, онлайн-просування).

4. Оцінити ефективність таких інструментів з точки зору залучення аудиторії та оптимізації менеджмент-процесів.

5. Розробити рекомендації щодо інтеграції аналогічних підходів у практику українських культурних інституцій.

Методологія дослідження. Складається з аналізу і узагальнення наукових джерел з теми цифровізації у сфері культури; застосування кейс-методу

(вивчення практики Pinakothek der Moderne) та методу контент-аналізу онлайн-комунікацій та цифрових платформ музею. Також передбачений порівняльний аналіз між німецьким і українським досвідом з інтерв'ю або анкетуванням відвідувачів чи представників установи (за можливості).

Кулик А.С.
Науковий керівник: д. філос. н., проф. Титар О.В.
Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна

АРХЕТИПИ У МИСТЕЦТВІ АВАНГАРДУ (ІНТЕРПРЕТАЦІЯ К.Г.ЮНГА І К.ПІРСОН)

Архетипи – це своєрідні первинні образи, що закладені в підсвідомості людини і проявляються у творчості через символи, сюжети, кольори та композиційні рішення. Їх інтерпретація у візуальному мистецтві відкриває можливість для глибшого розуміння не лише естетичного змісту твору, а психологічних механізмів художнього вираження. Через архетипи мистецтво набуває універсальності, долає культурні й часові межі, стаючи своєрідною мовою колективного досвіду.

Мета дослідження – розкрити особливості інтерпретації архетипів К..Юнга та К. Пірсон у візуальному мистецтві авангарду, виявити їхні естетичні, психологічні та культурні функції.

У сучасному культурному просторі спостерігається зростаючий інтерес до вивчення символічних і образних аспектів візуального мистецтва. Активний розвиток цифрових медіа, візуальних комунікацій і нових художніх практик сприяє переосмисленню природи образу, його впливу на свідомість і колективні уявлення. У цьому контексті особливо актуальною стає концепція архетипів колективного несвідомого Карла Густава Юнга, та архетипи, виділені Керол Пірсон, які дозволяють розглядати мистецтво як відображення універсальних структур людського досвіду.

Попри популярність архетипного підходу у західній культурології, в українському науковому просторі комплексне вивчення архетипів Юнга та

Пірсон у контексті сучасного мистецтва залишається недостатньо розробленим, вплив архетипів на розвиток авангарду. Це зумовлює актуальність обраної теми, адже вона поєднує психологічний і естетичний аналіз, що дозволяє глибше зрозуміти механізми формування художнього образу в авангарді та його вплив на глядача.

Маглич А.І.
Науковий керівник: к. іст. н., доц. Хіріна Г.О.
Національний фармацевтичний університет

ТРАДИЦІЇ СЛОБОЖАНСЬКОЇ СИМВОЛІКИ – ВАЖЛИВА СКЛАДОВА УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

Слобожанщина є особливою культурно-історичною часткою України, у межах якої сформувалася оригінальна система символів та образів, що відображає світоглядні уявлення, духовні цінності й життєві орієнтири українського народу. Символіка цього регіону сформувалася внаслідок взаємодії різних культурних традицій і стала важливим складником національної культурної спадщини, закарбованої у вишивці, орнаментальних мотивах, народному вбранні, декоративно-ужитковому мистецтві та фольклорі.

Дослідження слобожанської символіки дає змогу глибше осмислити регіональну ідентичність України, адже символи виконують не лише естетичну, а й світоглядну та комунікативну функції. У сучасному культурному просторі актуалізація традиційної символіки сприяє збереженню національної пам’яті та забезпечує духовну спадкоємність поколінь.

В умовах сучасної війни в Україні особливої актуальності набуває збереження національної культурної спадщини як важливого чинника формування ідентичності українського народу. Слобожанська вишивка є унікальним носієм історичної пам’яті та символічного коду народу, а оригінальні орнаментальні традиції залишаються недостатньо дослідженими й представленими широкій громадськості в цифровому просторі. «Слобожанський код. Українська вишивка» є сучасним культурно-освітнім

проєктом, реалізованим ГО «КЛІО ХАБ» за підтримки Українського культурного фонду та Харківського історичного музею імені М. Ф. Сумцова, метою якого є популяризація традиційної слобожанської вишивки як важливої частини української культурної спадщини.

Слобожанщина, багата своєю природою та тваринним світом, поєднала у своїй вишивці різноманітні образи та символи, де кожен має своє унікальне значення. Значне місце у вишитих орнаментах займають зооморфні образи. Ще у скіфську добу зооморфні мотиви досягли особливого розвитку в «звіриному стилі», де тварини постали як тотеми й сакральні образи. Динамічні композиції з оленями, хижаками, птахами та міфічними істотами відображали уявлення про світ як простір вічної боротьби й рівноваги та знайшли своє відображення у вишивках.

У слов'янській традиції тварини виконували роль посередників між людиною та природою, шанували тотеми, використовували в обрядовому одязі як обереги, наділяючи символікою сили, родючості й продовження роду. У декоративному мистецтві зооморфні мотиви часто поєднувалися з рослинними орнаментами та образом Дерева життя, підкреслюючи гармонію людини й довкілля.

Щодо самого Дерева Життя, то воно уособлює уявлення про будову світу та єдність усього живого. Знаходимо його зображення на рушниках і традиційному одязі, які зберігаються в ХІМ імені М. Ф. Сумцова, і мають не так декоративне, як глибоко сакральне значення, яке бере початок ще з неолітичної доби та зберігає свою символічну силу донині. Археологічні знахідки свідчать, що символ Дерева використовувався як модель космогонічного світобачення, у якій поєднувалися небесний, земний і підземний рівні буття. У скіфський період ця структура набула чіткого оформлення: верхній світ пов'язувався з божественним, середній - із життям людей і тварин, нижній – із потойбіччям. Таким чином, Дерево Життя постає як міст між рівнями буття та символ безперервності життя.

У світогляді наших предків народження нового життя асоціювалося з жіночим началом, уособленням якого була Мати-Земля. Звідси походять орнаментальні мотиви «жінки-древа» або «дерева у вазоні», що символізують народження, ріст і продовження роду. З часом образ Дерева, під впливом міської орнаментики, зазнавав стилістичних змін, трансформуючись іноді у двоголового орла, церкву чи інші центральні фігури але незмінно зберігав своє сакральне значення. У слобожанській рушниковій традиції мотив Дерева є одним із центральних. Рушники з птахами, квітами та вазонами не лише прикрашали оселі, а й виконували роль оберегів, у яких закодовано уявлення про гармонію світу та зв'язок людини з космосом. Таким чином, образ Дерева Життя у вишивці постає як візуальне втілення тисячолітньої духовної традиції, що поєднує небо, землю і людину в єдину систему буття.

Висновки й напрямки подальшого дослідження проблеми. Слобожанська символіка є важливою складовою культурної спадщини України, адже у ній зосереджено глибинні уявлення про світобудову, місце людини у Житті та систему духовних цінностей українського народу. Вона формувалася протягом століть під впливом природного середовища та світоглядних уявлень місцевого населення, що надало їй особливої змістової глибини та символічної насиченості. З плином часу символіка зазнавала певних змін, але її зміст та посил залишалися тими самими. Дослідження слобожанської символіки відкриває можливість глибшого осмислення ментальності українців, ставлення до природи, праці, родини та духовного світу. Через орнаменти, символи та образи простежується тяглість традицій, які передаються з покоління в покоління та формують основу національної пам'яті. Тож, слобожанська культура є невід'ємною частиною загальноукраїнського культурного простору, доповнюючи його своєю регіональною унікальністю та збагачуючи спільну національну ідентичність.

Москаленко А.Я.
Науковий керівник: д. філос. н, проф. Титар О.В.
Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна

СИНЕСТЕТИКА В КУЛЬТУРОЛОГІЧНОМУ ВИМІРІ

Актуальність дослідження. Сприйняття світу людиною ніколи не було одновимірним або обмежено пласким в сенсориці. Реальність – це складна система взаємопов'язаних відчуттів оточуючого світу. Звук може викликати асоціацію з кольором, емоція – запах, а місце може нагадати тактильне відчуття. Ця здатність формувати асоціативний ряд в людському мозку між сенсорними відчуттями називається синестезія. Цей феномен привертав увагу людей різних напрямків професій, таких як філософів, митців, науковців. В сучасному світі та завдяки новітнім технологіям ми маємо більше можливостей для того, щоб детальніше розглянути та дослідити синестезію на більш складному та поглибленому рівні, простежити, як синестезія вплинула на культурний та мистецький світ. Феномен синестетики та синестезії фіксує особливості сприйняття людей різних сенсорних чуттів, тілесного сприйняття, символічного мислення та патернів, що транслювалися та продовжують транслюватися в культурному просторі, адаптуючись з часом під різні форми, але залишаючи та зберігаючи внутрішню структуру. Також актуальність звернення до теми синестетики полягає у тому, щоб простежити спадкоємність культурних сенсів, побачити та зрозуміти тонкі зв'язки між мистецтвом, людською свідомістю, міфами, ритуалами та щоденними практиками людей. Дослідження синестетики дозволяє нам по-новому подивитися та інтерпретувати культурні аспекти, тексти, художні образи та образи різних історичних часів.

Ступінь дослідження теми. Феномен синестезії вже привертав увагу філософів та дослідників в минулому. Перші системні підходи були зазначені ще в XIX столітті, з дослідників того часу можна виділити Т. Фехнера, В. Вундта. В XX столітті тема синестезії стала активно розвиватися в сферах психології та нейронаукових дисциплін, як дослідників того часу можна виділити Р. Цитцера та К. Голдштейна. В гуманітарному середовищі

синестетика та синестезія почали осмислюватися як культурний та естетичний феномен, зокрема П. Клее, Ш. Бодлер, М. Мерло-Понті, В. Тернер, К. Леві-Строс.

Метою роботи є комплексне осмислення синестетики як культурного феномену та аналіз її ролі у формуванні антропологічного досвіду людини в різних історичних і культурних контекстах.

Методологія дослідження Для досягнення мети нами у дослідженні застосовано міждисциплінарний підхід, що дозволяє всебічно проаналізувати феномен синестетики як складного культурно-антропологічного явища. З огляду на багатовимірність теми, яка охоплює чуттєве сприйняття, тілесність, символічні системи та історичні форми культури, у роботі використано комплекс взаємодоповнювальних методів, кожен з яких виконує окрему функцію у структурі дослідження: описовий метод застосовується для фіксації та систематизації основних понять, пов'язаних із синестезією, синестетичним сприйняттям, чуттєвим досвідом, тілесністю та символічним мисленням; порівняльний метод використовується для аналізу проявів синестетичного мислення в різних історичних епохах і культурних традиціях; міждисциплінарний підхід та культурологічний, антропологічний аналіз застосовується для інтерпретації синестетики як універсального механізму формування культурного досвіду. Метод дозволяє розглянути синестетичне сприйняття в контексті міфологічного мислення, ритуалу, сакральних систем і повсякденних культурних практик, а також виявити його роль у конструюванні смислів та колективних уявлень.

Немченко Д.С.
Науковий керівник: к. іст. н., доц. Хіріна Г.О.
Національний фармацевтичний університет

СВЯТО ІВАНА КУПАЛА В КОНТЕКСТІ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА АКТУАЛІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ОБРЯДОВОЇ ТРАДИЦІЇ

Свято Івана Купала – одне з найдавніших і найяскравіших українських обрядів, яке має глибоке коріння у дохристиянських віруваннях та слов'янських

традиціях. Воно пов’язане з літнім сонцестоянням, стихіями вогню, води, рослин і символізує очищення, здоров’я, кохання та родючість. Купальські традиції передавалися з покоління в покоління і становили важливу частину духовної культури українців. Актуальність теми зумовлена тим, що українські народні звичаї та обряди є важливою частиною культурної спадщини, формують національну ідентичність і духовні цінності суспільства. У сучасних умовах глобалізації та урбанізації традиційні свята, зокрема Івана Купала, трансформуються, обряди адаптуються до сучасного життя у вигляді фестивалів, майстер-класів та культурних заходів. Дослідження таких трансформацій має наукове значення, оскільки дозволяє вивчати збереження та зміни культурної спадщини, а практичне – використовувати традиції у вихованні молоді, розвитку туризму та формуванні екологічної свідомості. Купальські обряди, що символізують єдність людини з природою та очищення через вогонь і воду, зберігають свою культурну та виховну цінність у сучасному суспільстві.

Свято Івана Купала є одним із найдавніших та найпоширеніших календарних обрядів української народної культури, яке має глибоке коріння в дохристиянських віруваннях та календарних уявленнях про цикл природи і родючість. Учені підтверджують, що перші письмові згадки про купальські обряди на українських землях сягають середньовіччя (XIII ст.) та містяться у Волинському літописі і в інших джерелах XVII ст. Традиційні обряди свята Івана Купала є частиною літнього циклу календарної обрядовості, що поєднує елементи магії, міфології, символізму та фольклору. Багаття, вода, трави та плетені вінки – це не лише атрибути святкування, а й символічні елементи, що виражають прагнення людини до очищення, захисту, здоров’я та єднання з природою. Так, купальське вогнище вважалося очищувальним вогнем, через який стрибали для символічного оновлення, а вода сприймалася як джерело зцілення та життєвої сили.

Наукові дослідження фіксують, що обряд Івана Купала інтегрує в собі як дохристиянські вірування, так і елементи християнського календаря: християнська традиція прив’язала святкування до дня народження Іоанна

Хрестителя, що відбулося в процесі християнізації Східної Європи. Це поєднання символів демонструє складну динаміку культурних трансформацій у народній свідомості. Серед ключових елементів обряду виділяють пошук «папороті цвіту» – міфічної рослини, що в народних уявленнях приносить щастя й багатство, та ворожіння за вінками, що пливуть водою, як спосіб передбачення майбутньої долі. Ці елементи відображають давні уявлення про магічну силу природи та її вплив на життя людини, що є предметом аналізу в етнологічній літературі як невід'ємна частина традиційної світоглядної системи. На сучасному етапі обряд Івана Купала переживає процес адаптації, традиційні практики трансформуються в культурно-мистецькі фестивалі та соціальні заходи, що поєднують народну спадщину з сучасними формами дозвілля. Такі зміни мають практичне і наукове значення, оскільки дозволяють вивчати механізми збереження і відтворення традицій у сучасному суспільстві, їхню культурну трансформацію та роль у формуванні національної ідентичності, особливо серед молоді.

Отже, свято Івана Купала є важливою частиною української культурної спадщини, що зберігає давні традиції та символізує зв'язок людини з природою. У сучасному суспільстві воно трансформується у фестивалі та культурні заходи, сприяючи популяризації народних звичаїв серед молоді. Подальші дослідження доцільно спрямувати на вивчення регіональних особливостей святкування, впливу сучасної культури на традиції та використання обрядовості у розвитку культурного туризму й вихованні молодого покоління.

Остапенко К.А.
Науковий керівник: д. філос. н., проф. Титар О.В.
Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна

СУЧАСНИЙ КОРЕЙСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ ДІАЛОГ КУЛЬТУР

Період сучасної культурної трансформації пов'язаний із реформами президента Кім Йон Сама (1993), який стимулював діалог культур. Як вказано у дослідженні Національного інституту історії Кореї Korean Cultural History, уже

в середині 1990-х Сеул став глобальним мегаполісом, де іноземні виставки, бієнале та мистецькі події (зокрема Gwangju Biennale, 1995**)** сприяли формуванню світогляду відкритості та міжкультурного співіснування. Це наділо стимул для розвитку феномена, завдяки якому Південну Корею знають по всьому світові, Корейської хвилі, або «Халлю», коли Корейська хвиля стала символом «м'якої сили» держави. Це поняття охоплює глобальну популярність корейської масової культури. Президент США Барак Обама у 2012 році назвав Халлю одним із головних національних пріоритетів Південної Кореї. Країна отримала від так званої Корейської хвилі не лише культурний, а й економічний ефект: частка «Халлю» у ВВП Кореї зросла з 0,2% у 2004 році до 12,3 мільярдів доларів у 2019 році, сприяючи зростанню держави до рівня 12-ї економіки світу. Чи може стати південнокорейський культурний досвід у пригоді для інших країн?

Україна має подібний потенціал для модернізації власного культурного образу. Згідно з дослідженнями українського вченого Сергія Безклубенка, після 1991 року розпочався процес відродження культурної самосвідомості: повернулися імена репресованих митців, активізувалися громадські організації, зокрема «Просвіта» та Народний Рух України. Важливим кроком процесу модернізації культурного образу України стало ухвалення «Закону про мову» (1989), що утвердив державний статус української мови, а також «Основ законодавства про культуру» (1992) як першого системного документа незалежної України, що визначив засади її культурної політики. Як наслідок, українська культура поступово набуває ознак модерного культурного бренду: поєднання фольклору з електронною музикою, традиційної символіки – з мінімалістичним дизайном, народних мотивів – із цифровими технологіями. Це створює новий наратив України як країни свободи, гідності та творчої сили.

Модернізація українського національного образу, на нашу думку, має базуватися на таких принципах: збереження ідентичності та історичної пам'яті, інноваційності і креативності як рушіях розвитку, відкритості до глобального світу, трансляції цінностей свободи й гідності через культуру і сучасні

мистецькі форми, цифрові платформи та міжнародні культурні події. Це сприятиме не лише підвищенню престижу держави на світовій арені, а й зміцненню внутрішньої єдності українського суспільства.

Взаємодія традиційного та сучасного є основою модернізаційного процесу. Подібно до Південної Кореї, Україна має можливість сформувати свій власний унікальний культурний код, що буде зрозумілий і привабливий для світу. Корея зуміла показати, що навіть невелика країна може впливати на глобальні культурні процеси завдяки творчості, освіті та стратегічному мисленню. Україна також стоїть на цьому шляху: вона має багату історію, унікальні культурні традиції та потужний потенціал молодого покоління, що прагне осучаснити національний образ, не втрачаючи його сутності.

На основі проведеного історико-генетичного і компаративного історико-культурного аналізу формування національного образу двох країн: Південної Кореї та України ми маємо достатньо підстав стверджувати, що південнокорейський культурний досвід може слугувати прикладом для модернізації українського національного образу. Модернізація українського національного образу в контексті південнокорейського досвіду – це шлях до створення нової моделі культурної ідентичності, де поєднуються історична пам’ять і сучасність, духовність і технологічність, локальне і глобальне. Україна може перетворити культуру на свій головний дипломатичний інструмент, зробивши її джерелом сили, натхнення і міжнародного визнання.

Петрова В.Д.
Науковий керівник: д. філос. н., проф. Титар О.В.
Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна

ТРАНСФОРМАЦІЯ МОНОМІФУ В СУЧАСНІЙ ВІДЕОГРІ (FINAL FANTASY VII)

Міфи досліджував ряд дослідників, зокрема Дж. Кемпбелл, К. Леві-Строс, Р. Барт та інші. Важливим внеском Джозефа Кемпбелла у дослідження міфології стала його книга «Тисячоликий герой», в якій автор запропонував поняття мономіфу або подорожі героя, що є шаблоном багатьох фольклорних історій. Сучасна масова культура звертається до теорії мономіфу як до

універсальної теорії для створення гармонійних художніх творів, в тому числі відеоігор.

Мета дослідження - прослідкувати трансформацію мономіфу на матеріалі сучасних відеоігор, зокрема Final Fantasy VII. Серед основних методів нашого дослідження є аналітичний, семіотичний, метод контент-аналізу.

Завдання. Прослідкувати типологію персонажів, відповідно до теорії мономіфу; проаналізувати використання міфологічного мислення у сучасній популярній культурі; розкрити механізми популяризаторської діяльності відеоігор.

Відеогра Final Fantasy VII, яку випустила компанія Square Enix у 1997 році стала однією з найуспішніших ігор серії Final Fantasy, що робить цю частину культовою в ігровій індустрії. Final Fantasy VII є яскравим прикладом ігор в жанрі JRPG (японська рольова гра), особливістю якого є емоційна та філософська насиченість сюжету та персонажів, яка дозволяє гравцю поринути у сюжет і пережити те саме, що і головний герой гри. Окрім головного персонажа гри – Клауда Страйфа – яким керує гравець, сюжет рухають й інші персонажі, яким допомагає Клауд і які відіграють ту чи іншу роль у світосприйнятті головного героя.

Таким чином, саме приклад відеогри Final Fantasy VII та її різноманіття персонажів, кожен з яких має свій характер та цілі, дозволить нам продемонструвати складну сюжетику та складну типологію персонажів, в якій можна вибудувати певні закономірності в рамках теорії мономіфу.

Подовжня С.М.
Науковий керівник: к .іст. н., доц. Хіріна Г.О.
Національний фармацевтичний університет

ЕВОЛЮЦІЯ ТА СЕМАНТИКА ГЕОМЕТРИЧНИХ СИМВОЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ ВИШИВКИ. АНАЛІЗ ЕКСПОНАТІВ ХАРКІВСЬКОГО ІСТОРИЧНОГО МУЗЕЮ ІМЕНІ М. Ф. СУМЦОВА

Українська орнаментика – це архаїчна мова символів, що формувалася протягом тисячоліть: від наскальних малюнків палеоліту до складних композицій на рушниках XIX–XXI ст. Вишивка виступає не лише декором, а й

космогонічною моделлю світу, де через геометричні, зооморфні та рослинні образи зафіксовано уявлення людини про всесвіт, природу та власне буття.

У Харківському історичному музеї імені М Ф. Сумцова зберігається унікальна колекція вишитих речей – рушники, жіночі, чоловічі та дитячі сорочки, керсетки, юпки, пояси, які були вперше оцифровані та представлені широкій публіці в онлайн просторі. Цей великий проєкт харківських музейників по оцифруванню та аналізу зразків слобожанської вишивки дозволяє зберегти автентичні візерунки, систематизувати їх як знакову систему та зробити доступними не тільки для наукового й освітнього вивчення, але й втілення у сучасних мистецьких та побутових витворах. Реалізація цього проєкту сприяє інтеграції традиційної культури в сучасні цифрові формати та актуалізує регіональну складову української культурної спадщини.

Найдавнішим типом орнаменту, який міститься на вишивках XIX ст. є геометричний код. Встановлено, що ромб, який у палеоліті відтворював малюнок на кістці мамонта, трансформувався у символ плодючості та засіяної землі. Геометричні фігури квадрати та розетки виступали як мова космічної гармонії та магічного захисту від стихій. Прямі та хвилясті лінії, їхні перетини й поєднання у прості фігури відображали первісне осмислення світу та залежність людини від природних стихій. У давньослов'янську добу геометричні візерунки стали мовою, через яку передавалися уявлення про родючість, космічний порядок і гармонію буття.

Основними елементами геометричного орнаменту є лінії, коло, квадрат, ромб, трикутник, розетка та зірка, які мали сакральне значення й виконували захисну функцію. Горизонтальні смуги символізували воду, хвилясті лінії -дощ, а замкнені форми уособлювали землю та сонячну енергію. Особливе місце серед елементів посідав ромб як знак плодючості та життєвої сили, пов'язаний із землеробськими уявленнями та культом родючої землі.

Геометричні орнаменти завжди були популярні у ткацтві, кераміці та вишивці. Слобожанські рушники XVIII – початку XX ст. з колекції Харківського історичного музею імені М. Ф. Сумцова зберігають локальні

варіанти цих мотивів, у яких кожен орнамент є носієм символічної пам'яті та світоглядних уявлень предків. Через голку й нитку передавалося не лише мистецтво, а й бачення гармонійного всесвіту. Різноманітними геометричними орнаментами прикрашені жіночі керсетки, де на чорному фоні тканини перетинаються гострі та хвилясті різнобарвні лінії, формуючи оригінальний і неповторний візерунок.

Геометричні узори зустрічаються як на речах, виготовлених майстринями вручну, так і на юпках фабричного виробництва початку ХХ ст., де вишиті трикутники були нашиті поверх тканини, а не вшиті.

Висновки й напрямки подальшого дослідження проблеми. Сучасні орнаменти Слобожанщини зберігають візуальні коди, закладені ще з давніх часів. Первісна магічна функція геометричних символів поступово переросла в систему оберегів, де кожен елемент залишається частиною діалогу з предками, а пізніше й в естетику слобожанського ужиткового мистецтва. Оцифрована і доступна через Інтернет колекція вишитих виробів Харківського історичного музею імені М. Ф. Сумцова підтверджує, що слобожанська вишивка є унікальним синтезом загальноукраїнських архетипів та локальних художніх особливостей, і дає можливість сучасним майстрам відтворити давні геометричні орнаменти, зберігаючи традиції нашого краю.

Пшеничний М.О.
Науковий керівник: к. філол. н., доц. Красіков М.М.
НТУ «ХПІ»

ГНАТ ХОТКЕВИЧ – СТУДЕНТ ХАРКІВСЬКОГО ТЕХНОЛОГІЧНОГО ІНСТИТУТУ

Постать Гната Мартиновича Хоткевича займає особливе місце в українській культурі кінця XIX – першої половини ХХ ст. Його діяльність охоплювала літературу, театр, музику, етнографію та педагогіку, а формування його світогляду значною мірою відбувалося в роки навчання в Харківському технологічному інституті (ХТІ).

Аналіз студентського періоду життя Г. Хоткевича дозволяє глибше зрозуміти витоки його творчої активності, становлення громадянської позиції та соціокультурного досвіду, що згодом визначили його внесок у розвиток української національної культури. Вивчення цієї теми є важливим також для дослідження історії самого ХТІ як середовища, в якому формувалася українська технічна інтелігенція, здатна впливати на культурні та суспільні процеси.

Гнат Хоткевич вступив до Харківського технологічного інституту в 1896 р., обравши спеціальність інженера-механіка. У цей період ХТІ був одним із провідних технічних закладів Російської імперії, відомим високим академічним рівнем і, одночасно, активним студентським середовищем. Зазначимо, що роль інститутського кола в становленні Г. Хоткевича як митця досі лишається недостатньо висвітленою.

Архівні матеріали, спогади сучасників і власні записи Г. Хоткевича свідчать, що, попри технічний профіль навчання, він активно займався культурницькою діяльністю ще під час студентства. У студентські роки він розпочав свої літературні спроби, зокрема писав короткі оповідання та нариси, у яких помітні риси майбутнього стилю – соціальна чутливість, увага до народного середовища, інтерес до психології людини. Саме в цей час Г. Хоткевич почав активно виступати як бандурист, ставив аматорські вистави і грав у них, проводив творчі вечори та інші культурні заходи серед студентів.

За участь у громадській діяльності Г. Хоткевича неодноразово переслідувала поліція, а відтак і адміністрація інституту; в 1900 р. його було відраховано через «неблагонадійність». Проте потім здібного студента було повернуто до інститутських лав, і Гнат Мартинович блискуче захистив свій дипломний проєкт. Важливо, що саме ХТІ надав йому можливість увійти до кола харківських інтелектуалів, де формувалися українські культурні ініціативи нового типу.

Студентські роки Гната Хоткевича в Харківському технологічному інституті стали фундаментом його творчого та громадянського розвитку. Попри

технічний профіль закладу, ХТІ відіграв значну роль у становленні його як письменника, музиканта й активного учасника українського культурного руху. Інститутське середовище сприяло формуванню його світогляду, а діяльність у студентських колах спричинила розвиток його багатогранного таланту.

Подальші дослідження цієї теми можуть включати аналіз конкретних студентських ініціатив Г. Хоткевича, вплив окремих викладачів на його становлення, а також порівняння його освітнього досвіду з досвідом інших діячів української культури, які здобували технічну освіту. Перспективним напрямом є й вивчення ролі технічних вишів у становленні українського культурного руху на межі XIX–XX ст.

Ребріна Г.Ю.
Науковий керівник: к. іст. н., доц. Хіріна Г.О.
Національний фармацевтичний університет

УКРАЇНСЬКА ДУХОВНА КУЛЬТУРА ЯК ОСНОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ

Українська духовна культура є багатовимірним явищем, що охоплює систему цінностей, традицій, моральних норм, світоглядних установок, мови, релігійних практик та форм культурного самовираження. Вона формувалася протягом багатьох століть у контексті історичних випробувань, боротьби за свободу, незалежність, збереження самобутності та прагнення до державності. У сучасних умовах глобалізації, інформаційних впливів і суспільних трансформації духовна культура виступає не лише культурним надбанням, а й фактором згуртування нації та зміцнення її стійкості.

Актуальність теми зумовлена тим, що духовна культура в умовах сучасних викликів набуває особливого значення як основа національної єдності та внутрішньої опори суспільства. Україна переживає період глибоких змін, пов’язаних із соціально-політичними процесами та необхідністю захисту власної ідентичності. У таких умовах духовні цінності – патріотизм, гідність, свобода, взаємопідтримка, відповідальність – стають важливими складовими

національної стійкості. Практична значущість проблеми полягає у формуванні ефективних підходів до збереження культурної спадщини, підтримки моральної витримки громадян та розвитку соціальної згуртованості.

Українська духовна культура проявляється через історичну пам'ять, традиційні обряди, народну творчість, мистецтво, національну символіку та особливе ставлення до родини й громади. Важливою її ознако є здатність до самооновлення й адаптації до нових умов без втрати ключових духовних орієнтирів. Це підтверджує, що духовна культура виконує не лише функцію збереження культурної спадщини, а й є джерелом соціальної мобілізації.

Наукова новизна дослідження полягає в осмисленні духовної культури як ресурсу національної стійкості, що виявляється у здатності суспільства протистояти кризам, зберігати моральну цілісність і підтримувати власну ідентичність. Саме духовна культура допомагає українця не лише витримувати випробування, а й формувати активну життєву позицію. Зокрема, у критичні періоди підсилюється роль мови як маркера ідентичності, культури як простору єднання та релігійно-етичних цінностей як джерела моральної підтримки.

Сучасний етап розвитку духовної культури також характеризується розширенням її форм: традиційні елементи поєднується з новими проявами –волонтерським рухом, громадянською солідарністю, активізацією культурних ініціатив, поширенням українського культурного продукту. Таким чином, духовна культура України стає не лише спадщиною минулого, а й чинником активного творення майбутнього.

Висновки й напрямки подальшого дослідження проблеми. Отже, духовна українська культура є фундаментом національної стійкості, оскільки забезпечує ціннісну єдність суспільства, підтримує безперервність історичного розвитку та сприяє збереженню національної ідентичності. Вона виконує єднальну, виховну й захисну функції, допомагаючи суспільству протистояти зовнішнім і внутрішнім загрозам. Подальші дослідження доцільно спрямувати на аналіз механізмів впливу духовної культури на формування громадянської свідомості

молоді, дослідження ролі культурної пам’яті та визначення ефективних стратегій популяризації духовних цінностей у сучасному інформаційному просторі.

Слєпцов Є.Г.
Науковий керівник: к. іст. н., доц. Олешко. Н.П.
Харківський національний автомобільно-дорожній університет

АЛЕЯ СЛАВИ – СУЧАСНИЙ ПРОЯВ КУЛЬТУРИ ВІЙНИ

Розвиток сучасної культури в Україні відображує життя українців в жорстоких умовах Війни за Незалежність України проти Росії. І наразі, на жаль, замість реставраційних робіт на об’єктах культурної спадщини і відкриття нових цікавих арт-об’єктів та інсталяцій, створюються меморіали та пам’ятники нашим загиблим захисникам і захисницям. Хотілося, щоб таких меморіалів було якнайменше, але вони є дуже важливими в контексті не тільки історичному, а й духовному для українського народу, бо вони стають елементами нашої спільної національної пам’яті.

Одним із таких місць є меморіал загиблим воїнам-односельчанам у Кулиничах (місцевість у Немишлянському районі м. Харкова). Рішення про його створення було прийнято наприкінці січня 2025 р. за ініціативи родичів полеглих воїнів і підтримки міського голови Ігоря Олександровича Терехова та Голови адміністрації Немишлянського району м. Харкова Мироненко Тетяни Василівни.

Місцем для створення меморіалу була обрана алея на вулиці Ювілейній біля пам’ятника воїнам, які загинули у Другій Світовій війні. До цієї важливої справи було залучено комунальні підприємства м. Харкова, зокрема КП «Шляхрембуд», працівником якого є автор тез, і «Хавркївзеленбуд». Було вирішено встановити на честь кожного загиблого воїна окрему стелу з інформацією про нього, щоб і сучасне і майбутнє покоління знали своїх героїв-захисників, змогли прийти і вшанувати пам’ять про них.

Працівниками КП «Шляхрембуду» було замінено борти (бордюр) з бетонного на гранітний, залито закладний фундамент для стел, також алею, на якій встановлювалися стели, обкладено гранітною тротуарною плиткою. А працівниками КП «Харківзеленбуду» облаштовано зелені насадження навколо меморіалу й відремонтовано лавки по всій алеї.

Меморіал, спочатку з восьми стел, було відкрито наприкінці лютого 2025 р. Однак, у зв'язку з трагічною загибеллю солдата 113-ої бригади територіальної оборони Онопрієнка Кирила та звернення щодо можливості встановлення стели на честь воїна АТО Якимова Олександра, загиблого у травні 2014 р., було прийнято рішення розширити меморіал та додати ще дві стели.

Таким чином, роботу з розширення меморіалу було проведено наприкінці травня-початку червня 2025 р. У листопаді 2025 р., на жаль, загинув ще один місцевий мешканець – захисник України, і роботу над розширенням меморіалу було продовжено. За планом, роботу зі встановлення цієї стели було завершено до кінця грудня 2025 року.

Отже, створення меморіалу на честь загиблих воїнів-захисників – це не тільки шана нашим загиблим воїнам-захисникам України, а й збереження національної ідентичності через вшанування пам'яті про них наразі і в майбутньому. Алея Слави у Кулиничах є проявом сучасної культури війни.

Спіца А.О.
Науковий керівник: к. філол. н., доц. Красіков М.М.
НТУ «ХПІ»

РОЗВИТОК МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В ХАРКІВСЬКОМУ ТЕХНОЛОГІЧНОМУ ІНСТИТУТІ В 1885–1919 РР.

Актуальність теми полягає в необхідності вивчення культурного життя України кінця XIX – початку XX століття, зокрема ролі музичного мистецтва в освітньому середовищі вищих навчальних закладів. Харківський технологічний інститут був одним із провідних технічних закладів того часу, проте його

діяльність не обмежувалася лише підготовкою інженерних кадрів. Важливе місце в житті інституту займало музичне мистецтво, яке сприяло духовному розвитку студентів та формуванню їхнього світогляду.

У період 1885–1919 рр. музичне життя Харківського технологічного інституту розвивалося в межах позааудиторної діяльності. Студенти брали активну участь у роботі музичних гуртків, хорів та інструментальних ансамблів. Такі колективи виступали під час святкових заходів, благодійних концертів і культурних вечорів, що організовувалися як у стінах інституту, так і поза його межами.

Особливістю розвитку музичного мистецтва в інституті було поєднання освітньої та виховної функцій. Музика сприяла згуртуванню студентського колективу, розвитку творчих здібностей та формуванню естетичних смаків молоді. Водночас участь у музичних заходах допомагала студентам відволіктися від напруженого навчального процесу та сприяла гармонійному розвитку особистості.

У цей період у репертуарі студентських музичних колективів були представлені як класичні твори, так і народні пісні, зокрема українські. Це сприяло поширенню національної культури та формуванню національної самосвідомості студентства.

Події революційних років 1917–1919 рр. мали значний вплив на діяльність Харківського технологічного інституту, однак музичне життя не припинило свого існування. Навпаки, музичні заходи набували особливого значення як засіб емоційної підтримки та вираження суспільних настроїв у складний історичний період.

Отже, музичне мистецтво в Харківському технологічному інституті в 1885–1919 рр. відігравало важливу роль у культурному та духовному житті студентів. Воно сприяло розвитку творчих здібностей, формуванню естетичних цінностей і національної свідомості. Подальші дослідження цієї проблеми можуть бути спрямовані на вивчення діяльності окремих музичних колективів

ХТІ та порівняння музичного життя різних вищих навчальних закладів України того часу.

Сухомлин Д.В.
Науковий керівник: к. філол. н., доц. Красіков М.М.
НТУ «ХПІ»

Б. ІГНАТОВИЧ – ПІОНЕР АВАНГАРДНОЇ ФОТОГРАФІЇ, СТУДЕНТ ХПІ

Актуальність теми зумовлена тим, що історія НТУ «ХПІ» – це не лише розвиток інженерних шкіл, а й внесок його вихованців у світову культуру. Однією з маловідомих постатей, пов'язаних із ХПІ, є Борис Васильович Ігнатович (1899–1976) – один із лідерів радянського фотоавангарду, засновник школи фотожурналістики, чия творчість поєднала технічне мислення та новаторський художній підхід.

Борис народився 1899 р. у м. Слуцьк. У роки 1-ї світової війни та революційних подій він працював у редакціях провінційних і столичних газет, зокрема у харківських виданнях. Саме журналістська практика сформувала його відчуття документа й репортажу, яке згодом органічно перейшло у фотографію. За матеріалами біографічних джерел Ігнатович згадується як вільнослухач Харківського технологічного інституту, 1918 року він вчився на механічному факультеті. Імовірно, він не завершив навчання, однак сам факт згадок про ХТІ в біографіях фотомитця важливий. Про повсякденне студентське життя Ігнатовича відомо небагато, однак загальна характеристика ХТІ дає уявлення про інтелектуальний контекст. Інститут поєднував фундаментальну підготовку з практикою в майстернях та лабораторіях, приділяв значну увагу вивченню конструкцій машин і принципів роботи технічних пристроїв. Для майбутнього фотографа це означало виховання «інженерної оптики», що пізніше проявилася в любові до індустріальних мотивів, чітких ліній і конструктивної композиції в його знімках. До того ж в ХТІ діяв фотогурток, і, можливо, Борис був його членом або, принаймні, спілкувався з тими, хто захоплювався фотосправою. У 1920-х роках Ігнатович

переходить від суто газетної роботи до фотожурналістики. Перші фоторепортажі він знімає на компактний апарат «Kodak», а його знімки поступово з'являються в журналах «Советское фото», «Огонёк», «Современная архитектура». Як фотокореспондент він документує індустріалізацію, будівництво нових об'єктів, повсякденне життя робітників і селян, поєднуючи соціальне замовлення з експериментальною композицією. Кінець 1920-х –початок 1930-х років стали періодом найяскравіших пошуків митця. У творчому об'єднанні «Октябрь» він разом з Олександром Родченком формує нову мову радянської фотографії. Для його стилю характерні незвичні ракурси знизу та зверху, активні діагоналі, різкий контраст світла й тіні, великі плани, що наближають реальний об'єкт до абстракції. Участь у міжнародній виставці «Film und Foto» 1929 року закріплює за Ігнатовичем репутацію одного з провідних фотографів-авангардистів. У 1930-х роках він працює не лише як фотограф, а й як кінодокументаліст, створює фільми про мистецтво, індустрію, електрифікацію країни, співпрацює з журналом «СССР на стройке» та інформаційними агентствами. Навколо нього формується «бригада Ігнатовича» – коло учнів і однодумців, які працюють у великих міських газетах і фактично становлять окрему школу репортажної фотографії. Під час 2-ї світової війни Ігнатович є військовим фотокореспондентом, знімає фронтові події та повсякдення бійців, а після війни одним із перших активно працює з кольоровою фотографією. Він співпрацює з провідними видавництвами, виступає консультантом фотолабораторій, організовує персональні виставки. Його творчість посідає помітне місце в історії радянської та світової фотографії. Таким чином, постать Б. Ігнатовича демонструє важливий для історії ХПІ сюжет взаємодії технічної освіти й гуманітарної творчості. Навчання в ХТІ сприяло формуванню його раціонального, «конструктивного» бачення світу, яке поєдналося з художньою сміливістю авангарду. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на глибше вивчення архівних документів ХПІ щодо його студентських років та аналіз впливу «школи Ігнатовича» на сучасні стандарти репортажної фотографії.

Хірін Є.А.
Науковий керівник: к. мист. н., доц. Дрожжина Н.В.
Харківський національний університет мистецтв ім. І. П. Котляревського

МУЗИКА ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ФЕНОМЕН ПРИФРОНТОВОГО МІСТА В УМОВАХ ВІЙНИ

Духовну культуру сучасного міста неможливо уявити без музики. Музика в усі часи супроводжувала міське життя, допомагала, розважала, виховувала містян. Не є виключенням Харків, який всю свою історію має міцні музичні традиції, власні музичні школи і видатних виконавців. Але музичне життя прифронтового міста в умовах війни має свої особливості, а музика набула нових ролей і сенсів.

Музичне життя прифронтового міста формується в специфічних умовах і суттєво відрізняється від мирного часу. Насамперед зазнав трансформації простір проведення таких мистецьких подій, як концерти, музичні вистави, презентації нових музичних проєктів. Традиційні концертні зали й театральні сцени поступилися невеликим, часто тимчасовим локаціям – укриттям, підвальним приміщенням міських будівель, де функціонують мистецькі кафе та волонтерські культурні осередки. Обмежений простір передбачає нечисленну аудиторію, що надає музичним подіям камерного характеру, створює атмосферу близькості та безпосередньої взаємодії між виконавцем і слухачем. У таких умовах змінюється саме сприйняття музики, яка набуває особливої емоційної глибини та інтимності.

У прифронтовому місті кожен концерт, сольний виступ або поява музичного гурту перетворюється на значущу культурну подію. Участь у таких заходах, як правило, передбачає попередню реєстрацію та благодійний внесок, оскільки зібрані кошти спрямовуються на підтримку фронту, що перебуває в безпосередній близькості. З міркувань безпеки в міському просторі відсутня реклама мистецьких подій, а забезпечення захисту глядачів і музикантів стає визначальним чинником організації музичного життя.

У воєнних реаліях Харкова музика перетворилася на важливий внутрішній ресурс для людей, які щоденно живуть під загрозою смерті. Вона супроводжує особистість у найтяжчі моменти існування, підтримує психологічну стійкість, допомагає не втрачати надію та зберігати віру в перемогу. Для харківських митців музичне мистецтво набуло значення символічної форми спротиву, специфічного засобу боротьби за збереження міського культурного простору, людського життя та функціонування музичних закладів вищої освіти.

Однієї з ключових музичних локацій міста в умовах війни став Харківський метрополітен, його простір стає місцем проведення святкових подій і концертних програм, приурочених до Різдва, Нового року, Дня Незалежності України, Дня міста. На різних станціях для мешканців Харкова виступають творчі колективи студентів мистецьких закладів освіти, ХНАТОБ імені М. В. Лисенка, Харківської філармонії, а також військові оркестри.

Ці концертні заходи є відкритими для широкої аудиторії, не потребують придбання квитків і традиційно збирають численних слухачів. Особливою популярністю користуються виступи студентів кафедри музичного мистецтва естради та джазу ХНУМ імені І. П. Котляревського, у виконанні яких звучать відомі зразки світової джазової класики. Завдяки таким ініціативам харківські музиканти сприяють підтриманню моральної стійкості містян, розширюють їхнє уявлення про класичну, народну та джазову музичну спадщину й водночас презентують високий рівень власної виконавської майстерності.

Музика й війна постають як антагоністичні виміри людського буття: одна несе знищення, інша – оновлення і віру. Проте навіть за умов небезпеки і страху музичне мистецтво здатне долати шум бойових дій, утверджуючи думку про те, що в найтяжчі періоди історії людина не втрачає своєї людяності, а її внутрішній світ продовжує шукати рівновагу та гармонію.

Фенько Т.В.
Науковий керівник: к. філос.н., доц. Фрадкіна Н.В.
НТУ «ХПІ»

DIGITAL ART ЯК НОВІТНІЙ НАПРЯМ У ТВОРЧОСТІ

У сучасні часи цифрові технології стали частиною нашого повсякденного життя для більшості населення планети, без якої тяжко існувати. Від гаджетів, інтернету та візуального контенту залежать освітні, професійні та комунікаційні процеси. У таких умовах художники були зобов'язані підлаштовуватись під новітні реалії щоб не відставати від світу, у наслідок чого з'явилося таке явище як Digital Art, або цифрове малювання. Воно набуло особливого значення як ключовий елемент створення реклами, адже попит на якісний та актуальний візуальний контент стрімко зростає.

Проблематика, яку частково вирішує цифрове малювання, полягає у тому, що значна кількість людей не може реалізувати свій художній талант у традиційному варіанті мистецтва на папері. Головною проблемою є те, що навіть за наявності прихованого таланту чи справжньому бажанню творити люди часто не мають змоги розвивати свої навички. Цифрове малювання допомагає звільнитися від деяких перешкод, надаючи змогу обирати між дуже різноманітним каталогом застосунків та інструментів у них, також представляючи можливість швидко навчатися, легко виправляти помилки, експериментувати без зайвих витрат на матеріали й створювати професійні роботи у зручному веб-середовищі.

Digital Art можна визначити як процес створення художніх творів за допомогою цифрових інструментів – графічних планшетів з стилусами, графічних моніторів та спеціалізованих програмних редакторів. Відмінністю цього підходу від традиційного є те, що художнє зображення існує в цифровому форматі з моменту його створення. Це відкриває можливості для необмеженої кількості редагувань, роботи з нескінченними шарами зображення, зміни композиції, корекції кольору, збільшення або зменшення полотна, та застосування численних ефектів. Наукова новизна сучасного

підходу полягає у поєднанні мистецтва з алгоритмічними та обчислювальними технологіями. Програмні засоби, такі як Clip Studio Paint, Adobe Photoshop, Procreate або Blender, не лише підтримують ручне малювання, а й інтегрують інтелектуальні модулі для автоматизації частини творчого процесу. Алгоритми добирають кольорові палітри, генерують ескізи, допомагають будувати перспективу або деталізувати зображення, що значно полегшує роботу сучасних художників та надає їм можливості виконувати свою роботу набагато швидше.

Цифрове малювання також змінює підхід до мистецької освіти, що є достатньо популярною. Воно дозволяє навчати дітей та дорослих без ризику втрати матеріалів, використовувати інтерактивні методи навчання, порівнювати різні стилі та техніки, а також швидко вказувати та коригувати помилки. Це робить навчання більш доступним і гнучким. Нові засоби забезпечують можливість створення VR-ілюстрацій, 3D-моделей, векторних зображень, концепт-артів та інтерактивних візуальних продуктів – форм, які виходять за межі традиційного мистецтва. Цифрове малювання формує нові професійні компетентності: навички роботи у графічних редакторах, розуміння технічних параметрів зображення, уміння працювати з мультимедійними форматами. Таким чином, воно стає міждисциплінарною сферою, що об’єднує елементи мистецтва, програмування, дизайну та інженерії.

Отже, Digital Art є важливим і сучасним напрямом розвитку візуальної культури, який відіграє далеко не останню роль у формуванні професійних навичок дизайнерів, художників та фахівців креативних індустрій. Його актуальність визначається широким використанням цифрових пристроїв, зростанням попиту на інтернет-контент та підвищенням потреби у якісних візуальних матеріалах. Подальші дослідження у цій сфері можуть бути спрямовані на вивчення впливу штучного інтелекту на творчий процес, удосконалення цифрових інструментів, а також розробку нових методик навчання цифровій ілюстрації та створення інноваційних форматів мистецтва.

Юско Ю.М.
Науковий керівник: к. філос. н., доц. Фрадкіна Н.В.
НТУ «ХПІ»

КУЛЬТУРНА ПАМ'ЯТЬ ЯК ОСНОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ

Ми живемо у час, коли духовна культура вже не виконує роль фону і стає умовою нашого виживання. Україна сьогодні постає не просто як політична реальність і не просто як територія, за яку точиться боротьба. Це передусім культура, яка впродовж століть створювала власні смисли, мову, ритуали та пам'ять. Коли між поколіннями зникає живий зв'язок, культурна пам'ять втрачає свою силу. Те, що колись передавалося через голос, дотик, присутність, – мова, пісня, ремесло, молитва – перестає бути досвідом і перетворюється на інформацію. Діти й онуки можуть знати факти, але вже не відчувають їх сенсів. Комунікативна пам'ять, яка живе лише тоді, коли її хтось промовляє, співає або показує, має свій термін придатності: одне людське життя. Народ без міжпоколінної пам'яті стає народом без нервової системи: він реагує на удари, але не пам'ятає, чому його били й як цьому протистояти. Саме тому сьогодні українська культура потребує не декоративного фольклору, а повернення живого досвіду – відновлення трансмісії, що робить минуле опорою, а не архівом.

Секуляризація радикально змінює спосіб, у який люди переживають сенси і об'єднуються у спільноту. Символи та ритуали, які колись давали відчуття зв'язку між людиною і вічним, тепер часто перетворюються на формальність. Поминання, молитва і свята втрачають глибину, а разом із цим слабшає й спільна мова скорботи та надії. Виникає питання, чи зможе суспільство створити нові форми духовності, які відновлять цю вертикаль сенсів, чи релігійні практики поступляться місцем поверхневим символам і культурним атракціям?

Масштабна українська міграція спричинила розриви у колективній пам'яті, адже пам'ять завжди пов'язана з конкретними місцями, що формують духовну оптику та відчуття приналежності. Коли люди залишають церкви, подвір'я, могили, вулиці дитинства і доми своїх родів, їхня пам'ять перестає

бути цілісним ланцюгом і перетворюється на архіпелаг уривків фотографій у телефоні, смаків дитинства та ритуалів без громади, які супроводжує фантомний біль дому. В умовах втрати рідного ландшафту постає одне ключове питання: як зберегти і передати сенси та традиції, коли зникають місця, в яких вони народжувалися, і чи здатна наша духовна культура проростати глобально, не втрачаючи глибинного зв'язку з власним коренем?

Як уникнути перетворення цифрової культури на механізм забуття й зберегти глибину духовної пам'яті у світі швидких інформаційних потоків? Сучасна людина існує в режимі постійного тепер, де новина тримається кілька хвилин, а історія втрачає вагу ще до того, як устигне стати досвідом. Ми замінили пам'ятання на архівування, переживання на фіксацію, присутність на нескінченний скрол. Це створює нову форму забуття, коли інформація не зникає, а просто тоне у власному надлишку. Пам'ять же потребує тиші і повторення, потребує внутрішнього ехо, а не поверхневих реакцій на швидкі потоки. Для духовної культури це особливо небезпечно, адже вона тримається на повільності, ритуалі, символі, спільному диханні громади. Коли швидкість стає новою нормою, усе, що не встигає під неї підлаштуватися, зникає з уваги.

Отже, духовна культура України – це не абстракція й не музейний експонат. Це дихання нашого народу, його пам'ять, сила й внутрішня вертикаль. Її не можна зберегти наказами чи підручниками – вона живе лише тоді, коли ми самі дозволяємо їй проходити крізь наші щоденні дії. Сьогодні, у момент історичних зламів, українська культура потребує не споглядачів, а носіїв: тих, хто готовий слухати, пам'ятати, передавати, творити. Українська духовність вистояла попри імперські заборони, голод, репресії та війни. Але вона не вистоїть перед байдужістю. Тому справжня відповідальність починається з простого, але рішучого запитання: що готовий зробити я? Який сенс я збережу особисто? Яку історію не дам загубити? Саме від цих відповідей залежить, чи залишиться наша культура живою, глибокою й цілісною. Тому наше завдання – не просто знати культуру, а бути культурою. Бути тими, хто не дозволить їй згаснути.

СЕКЦІЯ 4

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ТА УПРАВЛІНСЬКО-СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ФАХІВЦЯ-ЛІДЕРА

Голова секції: проф. Ігнатюк О.А.
Секретар секції: асп. Сидоренко О. О.

Артеменко О. В.
Науковий керівник: д. пед. н., проф. Ігнатюк О. А.
НТУ «ХПІ»

РОЛЬ САМООЦІНКИ У ФОРМУВАННІ ЖИТТЄВИХ ПЕРСПЕКТИВ СТАРШОКЛАСНИКІВ ЯК МАЙБУТНІХ ЛІДЕРІВ

Актуальність проблеми дослідження не викликає жодних сумнівів, адже сучасна система освіти орієнтована не лише на засвоєння знань, а й на розвиток особистості, здатної до самостійного життєвого вибору та соціальної активності. У цьому контексті особливої уваги потребує формування життєвих перспектив старшокласників, які стоять на порозі професійного й особистісного самовизначення. Самооцінка виступає внутрішнім регулятором поведінки, що впливає на рівень домагань, впевненість у власних силах та готовність майбутніх фахівців проявляти лідерські якості.

Мета роботи: висвітлити роль самооцінки старшокласників у формуванні їхніх життєвих перспектив та лідерського потенціалу.

Самооцінка особистості – це суб’єктивна оцінка людиною своїх якостей, можливостей та успішності, що формується під впливом соціального досвіду та оцінок оточуючих і є ключовим елементом самосвідомості, який визначає ставлення до себе та своє місце у світі. Вона може бути адекватною (здоровою), коли людина реалістично оцінює себе, завищеною або заниженою.

Здорова самооцінка передбачає гармонійне співвідношення реального та ідеального «Я», визнання своїх сильних та слабких сторін, що сприяє життєвій стійкості та успіху. Наукові наробки в цій площині знаходять відображення в

наукових працях дослідників: Балла Г.О., Беха І.Д., Гури Т.В., Грень Л.М., Ігнатюк О.А., Михайліченко В.Є., Підбуцької Н.В., Панфілова Ю.І., Рибалки В.В., Рибалко Л.С., Саєнко Н.В., Солодовник Т.О., Сущенко Л.О., Романовського О.Г., Чебакової Ю.Г., Шаполової В.В., Штефан Л.А. та інших.

Самооцінка визначає характер ставлення особистості до власних можливостей і досягнень, що безпосередньо відображається на процесі планування майбутнього. Відомий педагог І.А. Зязюн обґрунтував, що саме розвинена «Я» - концепція виступає ключовим чинником формування мотивації молодої людини та сприяє її прагненню до досягнення важливої мети.

Старший шкільний вік є важливим етапом особистісного розвитку, упродовж якого відбувається активне усвідомлення власної ідентичності, осмислення своїх можливостей та вибір життєвих орієнтирів. Старшокласники з адекватною самооцінкою здатні реалістично оцінювати власний потенціал, ставити досяжні цілі та проявляти ініціативу у навчальній і соціальній діяльності. Такий тип самооцінки створює сприятливі умови для розвитку відповідальності, самостійності та лідерської спрямованості.

Натомість неадекватна самооцінка може призводити до невпевненості, уникання складних завдань або, навпаки, до переоцінювання власних можливостей, що ускладнює формування життєвих перспектив.

Новизна підходу полягає у розгляді самооцінки як чинника, що поєднує особистісні ресурси старшокласника з його уявленнями про майбутню лідерську роль у суспільстві. Таким чином, рівень і характер самооцінки значною мірою визначають процес формування життєвих перспектив старшокласників як майбутніх лідерів. Розвиток позитивної та реалістичної самооцінки сприяє усвідомленому життєвому плануванню й активній соціальній позиції учнівської молоді.

Подальші наукові дослідження доцільно спрямовувати на вивчення ефективних методів формування адекватної самооцінки (формування в старшокласників упевненості в собі, прийняття власної особистості, формування позитивного бачення майбутнього), що допоможе свідомо

вибудовувати індивідуальні життєві плани та створення психолого-педагогічних програм розвитку лідерського потенціалу старшокласників.

Бейка І. А.
Науковий керівник: д. пед. н., проф. Ігнатюк О. А.
НТУ «ХПІ»

МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ ЗВ'ЯЗКИ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ З ІНШИМИ НАУКАМИ В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ФАХІВЦЯ СОЦІОНОМІЧНОЇ СФЕРИ ДІЯЛЬНОСТІ

Актуальність дослідження не викликає сумнівів, адже **с**оціальна педагогіка за своєю природою є інтегративною галуззю знань, що не може існувати ізольовано. Ефективне вирішення складних проблем соціалізації особистості та допомога вразливим категоріям населення вимагають від фахівця виходу за межі суто педагогічного інструментарію та залучення досягнень суміжних наук.

Мета роботи полягає у розкритті міждисциплінарних зв'язків соціальної педагогіки із іншими науками в контексті формування сучасного конкурентоспроможного фахівця соціономічної сфери діяльності.

Глибинне розуміння об'єкта соціальної педагогіки – людини в соціумі –забезпечується насамперед тісним зв'язком із психологією. Психологічні знання дозволяють соціальному педагогу враховувати вікові та індивідуальні особливості, емоційний стан клієнта та механізми формування особистості. Без розуміння психічних процесів неможливо дібрати ефективні методи корекції поведінки чи адаптації.

Також дуже важливим є зв'язок із соціологією та психологією. Якщо психологія допомагає зрозуміти внутрішній світ людини, то соціологія дає інструменти для аналізу зовнішнього середовища. Соціальний педагог використовує соціологічні дані для вивчення впливу соціальних інститутів (сім'ї, школи, громади), аналізу соціальної стратифікації та динаміки суспільних процесів, що безпосередньо впливають на формування особистості.

Особливе місце займає правознавство. Діяльність соціального педагога завжди відбувається у правовому полі. Знання законів, нормативних актів та механізмів соціального захисту є фундаментом для відстоювання прав та інтересів підопічних, що є однією з ключових функцій професії.

Крім того, важливими є зв'язки з філософією, яка формує методологічне підґрунтя та світоглядні орієнтири професійної діяльності, визначаючи гуманістичну спрямованість роботи.

Таким чином, тісні зв'язки соціальної педагогіки з іншими науками є запорукою успішної практичної роботи фахівців соціономічної сфери діяльності. Комплексне застосування знань із психології, права та соціології дозволяє соціальному педагогу бачити ситуацію клієнта об'ємно, розуміти глибинні причини його поведінки та розробляти індивідуальні траєкторії допомоги, що базуються на глибокому розумінні людської природи та суспільних законів.

Бєльська Я.
Науковий керівник: д. психол. н., проф. Підбуцька Н. В.
НТУ «ХПІ»

СТРЕСОСТІЙКІСТЬ ЯК ВАЖЛИВА ЯКІСТЬ У ФОРМУВАННІ ОСОБИСТОСТІ ФАХІВЦЯ-ЛІДЕРА

У сучасному світі вектор системи підготовки майбутніх фахівців спрямований на формування лідерських якостей. Лідерство займає важливу роль у сьогоденні та нині вважається ключовою компетенцією фахівця 21 століття. Важливо надати розуміння того, що знання фахівця лідера не обмежуються лише навичками управління та керівництва. Якщо розглядати лідерство, як певну структуру, яка складається з багатьох якостей, то важливою частиною цієї структури є персональні або внутрішні риси людини, такі як стресостійкість. Наразі поняття "стресостійкість" має багато визначень, проте ми спираємося на підхід сучасних науковців, які визначають стресостійкість як інтегральну якість особистості, що виражається в когнітивній

репрезентації,саморегуляції, об’єктивній характеристиці ситуації. З а допомогою цього визначення ми можемо більш детально дослідити роль цієї якості у формуванні особистості лідера.

У світі новітніх технологій зміни відбуваються дуже часто та швидко, і сучасні фахівці повинні відповідати вимогам цього світу та вміти швидко та ефективно фраховувати ці зміни у роботі.

Важливо зазначити, що серйозні зміни це стрес, а більш того коли їх багато. Високий рівень стресостійкості дає можливість ефективно справлятися з різними стресовими факторами, що є важливим для збереження працездатності, як і однієї особи, так і групи загалом. Важливим аспектом є також особливості діяльності фахівця-лідера, які також пов’язані з постійним стресом.

Найбільшими стресорами в професійній діяльності керівника є: інтенсивне довготривале спілкування, емоційні взаємовідносини з підлеглим, професійна відповідальність, неможливість діяти ефективно, інформаційне навантаження, обмеженість матеріальних та часових ресурсів тощо. Аналізуючи психологічні чинники професійного стресу керівника Л.4Карамушка виділяє три їх рівня:

- Макрорівень – на рівні держави і суспільства. Факторами такого впливу є економічна забезпеченість і стабільність, наявність мережі соціально-психологічної підтримки.
- Мезорівень – на рівні організації. Факторами впливу є низька або відсутня інформованість про можливість кар’єрного росту, непрозорість кадрової політики, рівень участі в управлінні кожного члена колективу, неефективне використання всіх ланок структури управління тощо.
- Мікрорівень – на рівні особистості. Факторами впливу є фізичні умови праці, способи виконання роботи, контакти з оточенням тощо.

Для подолання усіх цих стресорів та мінімізації їхнього негативного впливу на фізичне та психологічне здоров’я та ефективність власної роботи та роботи групи фахівцю важливо вміти зберігати спокій у стресових ситуаціях та використовувати активні стратегії психологічного захисту.

Діяльність фахівця - лідера не обмежується лише організацією та керуванням. Вона потребує розвитку багатьох компетенцій та пов’язана з високим рівнем стресу, який може з’являтися постійно. Важливим для лідера у цей момент не піддатися стресу, мінімізувати його негативний вплив на себе та команду, пристосовуватися до нових змін та ефективно знайти вихід із стресової ситуації. Для реалізації цього стресостійкість є важливою та незамінною якістю.

Білоножко О. Є.
Науковий керівник: к.пед.н., проф. Гура Т. В.
НТУ «ХПІ»

ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК КЛЮЧОВА СКЛАДОВА ФОРМУВАННЯ ФАХІВЦЯ-ЛІДЕРА

У сучасних умовах глобалізації та швидких змін на ринку праці професійні компетенції вже не визначають повною мірою успіх фахівця. Важливою стає здатність ефективно взаємодіяти з іншими людьми, керувати власними емоціями та мотивувати команду. Саме тут на перший план виходить емоційний інтелект (EQ) як ключовий чинник формування лідерських якостей.

Емоційний інтелект – це здатність розпізнавати власні емоції та емоції інших людей, керувати ними та ефективно використовувати їх для досягнення професійних і особистих цілей. Деніел Гоулман у праці Emotional Intelligence довів, що успіх у професійній сфері визначається не лише рівнем IQ, а передусім рівнем розвитку EQ. На його думку, високий IQ не гарантує успіху без уміння керувати емоціями та будувати міжособистісні відносини.

Формування емоційного інтелекту у фахівця-лідера включає розвиток самосвідомості, саморегуляції, мотивації, емпатії та соціальних навичок. Самосвідомість допомагає лідеру розуміти свої сильні та слабкі сторони, саморегуляція – контролювати імпульси та емоційні реакції, мотивація –підтримувати внутрішню енергію для досягнення цілей, емпатія – розуміти потреби та емоційний стан інших, а соціальні навички – ефективно будувати командну взаємодію.

Сучасні дослідження показують, що фахівці з високим рівнем EQ досягають більшого професійного успіху, здатні підтримувати стабільну командну динаміку, швидко адаптуються до змін і ефективно вирішують конфлікти. В умовах лідерства EQ стає інструментом впливу, мотивації та створення довіри серед підлеглих.

Таким чином, розвиток емоційного інтелекту є невід'ємною складовою формування фахівця-лідера. Сучасний освітній та професійний простір потребує інтеграції тренувань EQ у програми підготовки майбутніх керівників, що дозволить не лише підвищити їх ефективність, а й забезпечити стабільне психологічне благополуччя та розвиток соціально відповідального лідерства.

Богородицька Ю. П.
Науковий керівник: к.пед.н, проф. Гура Т. В.
НТУ «ХПІ»

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ЗМІНИ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЖІНОК У ПЕРІОД ДОРОСЛОСТІ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Сучасні соціальні трансформації суттєво впливають на життєві та професійні стратегії особистості. В умовах соціальної нестабільності, зростання невизначеності та кризових подій професійний шлях дедалі рідше має лінійний характер і все частіше супроводжується необхідністю перегляду кар'єрних орієнтирів, перекваліфікації або зміни сфери діяльності.

Особливо актуальною ця проблема є для жінок у період дорослості, коли вони вже мають сформований життєвий і професійний досвід. Зовнішні чинники, зокрема воєнні події, економічна нестабільність, зміни сімейного статусу або втрата роботи, нерідко стають поштовхом до переосмислення професійного шляху.

Водночас важливу роль у цьому процесі відіграють внутрішні психологічні чинники, пов'язані з переоцінкою цінностей, зниженням відчуття професійної самореалізації та пошуком нових життєвих і професійних сенсів.

Зміна професійної ідентичності в період дорослості постає не лише як реакція на зовнішні обставини, а як складний психологічний процес, що охоплює трансформацію уявлень про себе, власні можливості та соціальні ролі. Ідентичність особистості не є статичною структурою, а зазнає подальших змін упродовж дорослого життя залежно від соціального контексту та індивідуального досвіду. Професійні кризи й переходи можуть супроводжуватися емоційною напругою та відчуттям невизначеності, проте водночас вони здатні виступати ресурсом особистісного розвитку та самореалізації. У сучасних умовах професійні переходи дедалі частіше розглядаються як нормативний елемент кар'єрного розвитку. Кар'єра постає як динамічний процес, що включає професійну переорієнтацію, освітні або вимушені переходи, які супроводжуються змінами професійної ідентичності особистості. Для жінок у період дорослості такі переходи мають особливе психологічне значення, оскільки відбуваються в особистості, у якої вже сформована система цінностей і соціальних ролей.

У межах нашого дослідження ми звернули увагу на зміну професійної ідентичності жінок у період дорослості, а саме вона розглядається як комплексний психологічний процес, зумовлений взаємодією зовнішніх соціальних чинників і внутрішніх особистісних ресурсів. Професійна переорієнтація в цьому віці пов'язана з переосмисленням життєвих і професійних цілей, а також із пошуком нових форм самореалізації в умовах соціальних змін, що узгоджується з уявленнями про реалізацію самообразу впродовж життєвого шляху особистості.

Сучасні дослідження також підкреслюють, що професійне самовизначення є багатогранним процесом, який формується в результаті взаємодії внутрішніх психологічних характеристик особистості та зовнішніх соціально-економічних умов, особливо в ситуаціях суспільних трансформацій.

Елемент наукової новизни полягає у фокусуванні уваги на психологічних чинниках зміни професійної ідентичності жінок у період дорослості саме в контексті соціальних трансформацій, що дозволяє розглядати професійні зміни

не лише як індивідуальний кар'єрний вибір, а як складову процесу соціального розвитку особистості.

Таким чином, в результаті дослідження встановлено, що професійні кризи та зміна професійної ідентичності можуть виступати не лише джерелом психологічної напруги, а й ресурсом формування нових професійних орієнтирів і підвищення суб'єктивної значущості професійної діяльності.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з вивченням психологічних ресурсів і механізмів адаптації жінок у процесі професійної переорієнтації, а також із розробкою підходів до психологічного супроводу професійного самовизначення в умовах соціальної нестабільності.

Болгаріна Ю. О.
Науковий керівник: д. пед. н., проф. Ігнатюк О. А.
НТУ «ХПІ»

РОЗВИТОК ЛІДЕРСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАЙБУТНІХ КОМАНДИРІВ ЯК ОБОВ'ЯЗКОВА ВИМОГА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Тривалий збройний конфлікт на сході України та повномасштабне вторгнення російської федерації є дестабілізуючими безпековими факторами, які актуалізують необхідність кардинальних змін у підходах до формування та розвитку лідерського потенціалу майбутніх командирів, як провідної складової їх професійної компетентності. Майбутні керівники підрозділів повинні бездоганно володіти лідерськими якостями, що включають інноваційне мислення, організаторські та командирські здібності, особистісні якості тощо.

Мета роботи полягає у визначенні теоретичних засад розвитку лідерського потенціалу майбутніх командирів.

Лідерський потенціал, зміст якого визначається не тільки набором лідерських якостей майбутніх командирів, а й уміннями, навичками та іншими характеристиками ефективного лідерства, тому для їх розвитку важливо забезпечити оптимальні педагогічні умови на основі навчальних планів та освітніх програм. На думку Луценко Б. В. до основних компонентів лідерського

потенціалу належать: професійні, управлінські, військово-педагогічні, морально-психологічні, анатомо-фізіологічні особистісні якості.

Науковці Ктіторов М. О. та Пугач А. В. зазначають, що для здобувачів військової освіти важливим є оволодіння лідерською компетентністю - динамічною системою знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, ціннісних орієнтирів, професійно важливих особистісних якостей, які формують здатність впливати на волю та поведінку інших осіб у професійній діяльності для ефективного виконання професійних завдань.

Структура особистості, її спрямованість та якості, інтелект, характер визначають особливості військового командира-лідера, який має високий рівень сформованості професійної компетентності, що полягає у здатності згуртовувати колектив, вести за собою підлеглих, сприяти їх професійному розвитку, досягати бажаних результатів у визначених військових завданнях. Лідерська здатність полягає у спроможності оцінювати ситуацію щодо наявних загроз і можливостей, потрібних ресурсів та комунікацій, мотиваційної сфери особового складу на визначений результат, сприяння розвитку бойової спроможності.

Розвиток лідерства передбачає дотримання системи принципів: розвивального та виховного характеру професійної підготовки, гуманістичної спрямованості освітнього процесу, демократизації навчання, мотивації освітньої діяльності, науковості та доступності змісту й методів навчання, практичної спрямованості професійної підготовки, системності та послідовності навчання, самостійності та творчої активності здобувачів військової освіти, колективізму та індивідуального підходу, оптимізації освітнього процесу тощо.

Базовим етапом у розвитку лідерського потенціалу є створення позитивного соціально-психологічного мікроклімату під час реалізації навчального процесу серед майбутніх командирів, забезпечення диференціації освітніх та бойових завдань, втілення особистісно-орієнтованого підходу з

урахуванням індивідуальних особливостей кожного здобувача військової освіти.

Доцільно розробити й реалізувати модель розвитку лідерського потенціалу майбутніх командирів на основі компетентнісного підходу, де провідним є розвиток особистісних лідерських якостей, здобуття професійних знань і формування вмінь ними оперувати у різних ситуаціях, формування потреби в постійному оновленні професійних знань. Важливо також звертатися до провідних практик розвитку лідерського потенціалу в професійній підготовці військових командирів прогресивних країн світу.

Таким чином, розвиток лідерського потенціалу майбутніх командирів є складною системою комплексної, безперервної роботи усіх учасників освітнього процесу, де визначальними є структура особистості майбутніх командирів, їх характер та індивідуальні особливості, рівень сформованості професійної компетентності, етичні принципи, соціально-психологічний клімат та створення належних педагогічних умов, формування потреби в здобутті знань з урахуванням педагогічних принципів.

Borysova A.V.
Advisor: Doctor of Psychological Sciences,
Professor Academic Pidbutska N.V.
NTU"KHPI"

PECULIARITIES OF IDENTITY IN UKRAINIAN ADOLESCENT REFUGEES IN A NEW CULTURAL ENVIRONMENT

Against the backdrop of prolonged military conflict and radical forced displacement, the problem of identity formation among Ukrainian adolescent refugees is gaining increasingly significant importance, as the critical period of personality development coincides with the experience of deep trauma and a fundamental change in the usual socio-cultural environment, which inevitably affects the mental health and prospects for successful social integration of an entire generation.

The relevance of the study is determined by the urgent need of society to develop scientifically grounded, gender-sensitive mechanisms of psychological support aimed at preserving and harmonizing the personal core of adolescents who have found themselves in refugee circumstances.

The aim of my work is to conduct a comprehensive analysis and determine the specific characteristics of identity among Ukrainian adolescents affected by military conflict and forced displacement, as well as to identify the interrelations between migration factors and the peculiarities of their self-determination in a new cultural environment.

The main idea is to prove that, despite a critically high level of psycho-emotional distress, forced migration and cultural shock, while causing a profound emotional rupture, simultaneously serve as a powerful trigger for the activation of internal personal resources that promote the development of a new, integrated, and multicultural identity.

My scientific novelty is based on establishing that, under conditions of forced displacement, the identity of Ukrainian adolescent refugees does not collapse but rather reconstructs, characterized by a high and integrated level, where the three components from the conducted study–namely, national, ethnic, and regional–function as a single interdependent system. The results of the empirical study, conducted on a sample of 44 adolescents (aged 13–18), confirm that national identity acts as the central latent structure in self-perception, evidenced by the highest scores in "Identification with the nation" and "Pride in belonging".

A key element of novelty is the revelation of significant gender differences in identification processes; for instance, girls demonstrate stronger emotional and value commitment to national belonging, which is particularly noticeable in the indicators of "Responsibility" and "Pride" for the nation, while boys exhibit a more restrained and less reflective stance. This indicates that the migration experience in crisis conditions stimulates the strengthening of national identity, but this process requires gender-sensitive support, particularly regarding the activation of positive collective identification among boys. A review of the literature also documented a critically

high level of psycho-emotional distress (73.2% PTSD, 50% anxiety and depression), which underscores the necessity of immediate clinical intervention.

Thus, the formed identity of Ukrainian adolescent refugees, while exhibiting a high level of integration, remains under significant pressure from traumatic factors, which critically necessitates systemic and comprehensive psychological support. The conclusions of the work confirm the need to implement multi-level resilience-building strategies, which must include the early diagnosis of identification disorientation and emotional distress (specifically, through school screening), psychoeducation, and family involvement.

Directions for further research include studying the long-term impact of multiculturalism on the transformation of the regional and ethnic identity of adolescent refugees, as well as the development and empirical testing of differentiated psychological assistance programs that would take into account the revealed gender peculiarities of emotional involvement and adaptation mechanisms.

Бородай Я. О.
Науковий керівник: к. психол. н., доц. Книш А. Є.
НТУ «ХПІ»

КОУЧИНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ УДОСКОНАЛЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ

Актуальні тенденції в освіті вимагають зміни педагогічної позиції викладача від транслятора до фасилітатора (коуча, тьютора, ментора), що фокусується на здобувачах освіти, а не лише на змісті. Замість простої передачі знань, викладач стає провідником, який допомагає здобувачу освіти самостійно знаходити, аналізувати інформацію та формувати власні висновки. Педагогічний працівник потребує постійного удосконалення педагогічної майстерності в когнітивній, емоційній та мотиваційній сферах своєї діяльності. Підтримка фокусу на комунікаціях, партнерстві та емоційному інтелекті є критично важливою для викладача, адже саме ці компетенції визначають конкурентоспроможність у сучасному професійному середовищі.

Розвиток педагогічної майстерності викладачів ускладнюється недостатньою ефективністю традиційних методів підвищення кваліфікації та потребує розвитку рефлексії, комунікації, саморегуляції. Інноваційні підходи –неформальна освіта, розвиток критичного мислення і акцент на особистісних якостях – стають ключовими для підготовки педагогів до сучасних освітніх викликів.

Актуальність коучингу зумовлена його здатністю ефективно підтримувати професійне зростання педагогів. На відміну від традиційних методів, коучинг орієнтований на досягнення конкретних, вимірюваних результатів у кар'єрі та житті, допомагаючи знайти власні шляхи розв'язання проблем.

Коучинг є потужним інструментом розвитку педагогічної майстерності, що фокусується на розширенні можливостей викладача для досягнення професійних цілей. Він допомагає викладачам розкрити свій потенціал, впроваджувати нові методики та підвищувати якість викладання, спонукаючи педагога аналізувати власні дії, методи, результати та емоції, допомагаючи усвідомити сильні сторони та зони росту, що є основою для професійного розвитку. Завдяки зосередженню на особистих цілях викладача та його внутрішніх ресурсах, коучинг мотивує до безперервного навчання, пошуку нових підходів та впровадження інновацій. Через відпрацювання технік активного слухання, постановки запитань та зворотного зв'язку, викладачі вчаться ефективніше взаємодіяти з студентами та колегами.

Незважаючи на потенціал, коучинг ще недостатньо інтегрований у системи підготовки та безперервного професійного розвитку педагогічних працівників. В умовах освітніх реформ існує нагальна потреба у викладачах, які можуть не лише навчати, але й мотивувати, керувати та розвивати здобувачів освіти як майбутніх лідерів, для чого коучинг є ідеальним інструментом.

Завдяки коучингу педагогічні працівники стають більш впевненими у своїх діях, здатними до самостійного навчання та адаптації. Коучинг, як інноваційна освітня технологія, є ефективним інструментом для модернізації

викладацької діяльності та підвищення якості освіти загалом, адже він розвиває не лише знання, а й ключові навички XXI століття.

Борщ К. С.
Науковий керівник: д. пед. н., проф. Ігнатюк О. А.
НТУ «ХПІ»

ЦІННІСНО-СМИСЛОВІ ДЕТЕРМІНАНТИ ПРОФЕСІЙНОГО ВИБОРУ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПСИХОЛОГА

Актуальність проблеми професійного самовизначення психологів набуває особливої значущості не тільки в умовах соціально-економічних змін України, а й воєнного стану сьогодення, що зумовлює потребу у фахівцях, здатних ефективно працювати з викликами сучасності.

Мета роботи полягає в розкритті ролі та змісту мотиваційно-ціннісного компонента професійного вибору майбутніх психологів.

Прийняття рішення щодо обрання професії в цій фаховій сфері в сучасних умовах передбачає високий рівень усвідомлення його наслідків. У цьому контексті особливого значення набуває аналіз внутрішніх ціннісно-смислових орієнтацій, мотивів, якостей особистості, моральної свідомості та відповідальності. Зазначені чинники є ключовими для оцінки психологічної готовності до складних професійних викликів, що супроводжуються високим рівнем стресу та емоційного напруження, з якими стикається психолог у своїй діяльності.

Здатність витримувати інтенсивні емоційні стани клієнтів, які переживають значні втрати, відчуття безвиході, безпорадності, невизначеності, страху, болю та горя, ґрунтується на глибокому усвідомленні професійного покликання та сприйнятті психологічної діяльності як служіння іншій людині.

Гуманістична спрямованість професії сприяє виходу за межі егоцентричних інтересів, формує основу психологічної стійкості та витримки, необхідних для того, щоб стати опорою для особи, яка потребує допомоги.

Мотиваційною домінантою вибору професії психолога має бути прагнення надавати підтримку іншій людині, розуміння значущості її внутрішнього світу, що передбачає високий рівень емпатії. Професійна діяльність психолога вимагає не лише ґрунтовної теоретичної та практичної підготовки, але й високого рівня етичної зрілості та відповідальності, постійного особистісного розвитку і самовдосконалення, орієнтації на благо клієнта, а не на матеріальну винагороду чи соціальний статус.

Професійна діяльність психолога передбачає наявність специфічних особистісних характеристик та дотримання високих морально-етичних стандартів, оскільки будь-яка помилка може призвести до значної шкоди людині у вразливому стані.

Внутрішній моральний кодекс психолога має відображати сукупність загальноприйнятих соціально-етичних норм і слугувати орієнтиром для вибору поведінкових стратегій, узгоджених із власною системою цінностей, що забезпечує стійкість до зовнішніх впливів.

До ключових особистісних якостей належать совість як етичний регулятор, тактовність і доброзичливість, що засвідчують орієнтацію на людину, повагу до її свободи та права вибору тощо. Важливими є також здатність до саморефлексії та внутрішнього діалогу, які сприяють процесам самопізнання та глибшого розуміння іншої особистості.

Аналіз проблеми професійного вибору майбутніх психологів засвідчує, що ціннісно-смислові орієнтації, моральна свідомість та особистісні якості є ключовими чинниками готовності до виконання професійних функцій в умовах соціальної нестабільності та воєнного стану. Гуманістична спрямованість, емпатія та здатність до саморефлексії виступають базовими компонентами професійної компетентності, що забезпечують психологічну стійкість і ефективність діяльності.

Подальші дослідження доцільно спрямувати на поглиблений аналіз структури ціннісно-смислових орієнтацій студентів-психологів, вивчення взаємозв’язку між етичною зрілістю та готовністю до роботи в кризових

умовах, а також розробку програм розвитку професійної мотивації та стресостійкості з метою профілактики професійного вигорання та підтримки психологічного благополуччя фахівців.

Боряк К. В.
Науковий керівник: д. психол. н., проф. Підбуцька Н. В.
НТУ «ХПІ»

ПІДПРИЄМНИЦЬКА САМОЕФЕКТИВНІСТЬ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ФАХІВЦЯ-ЛІДЕРА

Актуальність теми обумовлена сучасними вимогами до підготовки фахівців-лідерів, здатних ефективно діяти в умовах невизначеності, приймати ризикові рішення та впроваджувати інновації. Психологічні чинники, зокрема підприємницька самоефективність (entrepreneurial self-efficacy, ESE), відіграють ключову роль у формуванні здатності до лідерства та підприємницької активності.

Підприємницька самоефективність (entrepreneurial self-efficacy, ESE) визначається як психологічна характеристика, що відображає віру людини у власні сили та здатність успішно долати завдання, пов’язані із започаткуванням і веденням бізнесу. Вона охоплює впевненість у власних навичках знаходити можливості, генерувати інноваційні ідеї, організовувати діяльність, ефективно управляти ресурсами, а також долати труднощі, ризики та невдачі, що виникають у процесі професійної діяльності. Підприємницька самоефективність має важливе значення для формування фахівця-лідера, оскільки високий рівень ESE сприяє розвитку готовності брати на себе відповідальність, приймати ризикові та стратегічні рішення, ініціювати зміни та мотивувати команду на досягнення спільних цілей. Лідер з високим рівнем ESE здатен швидко адаптуватися до нових умов, знаходити нестандартні рішення, ефективно управляти процесами та приймати обґрунтовані рішення навіть в умовах невизначеності.

Прояви підприємницької самоефективності можна спостерігати як у поведінкових, так і в мотиваційних аспектах. До основних проявів належать ініціативність та проактивність у виявленні нових можливостей, інноваційність та здатність впроваджувати зміни, готовність приймати ризиковані рішення, ефективний фінансовий та організаційний контроль, а також самостійність і внутрішня мотивація у виконанні професійних завдань. Емпіричні дані показують, що студенти факультетів підприємництва демонструють вищу ESE у сферах маркетингу, менеджменту та фінансового контролю порівняно з іншими студентами, тоді як засновники малого бізнесу проявляють більшу інноваційність та готовність до ризику порівняно з менеджерами. Це свідчить про те, що рівень ESE можна оцінювати як через наміри та мотивацію, так і через конкретні дії та успішність виконання завдань.

Врахування та розвиток підприємницької самоефективності набуває особливої ваги в сучасному науковому дискурсі. Наприклад, у 2023 році дослідження “The role of self-efficacy, entrepreneurial passion, and creativity in developing entrepreneurial intentions” виявило, що саме ESE є важливим предиктором наміру займатися підприємництвом серед студентів, поряд із творчістю та підприємницькою пристрастю. Інше сучасне дослідження – “The necessity of others: Entrepreneurial self-efficacy, TMT collective efficacy, CEO-TMT interface, and entrepreneurial orientation” – підкреслює, що ESE керівника (CEO) корелює із стратегічною орієнтацією бізнесу, а також взаємодіє з колективною ефективністю управлінської команди, впливаючи на здатність компанії впроваджувати інновації й приймати ризик. Також у контексті гендерної динаміки, дослідження “Entrepreneurial self-efficacy, resilience and women entrepreneurial performance” показує, що ESE позитивно впливає на ефективність підприємницької діяльності жінок, особливо коли присутня інноватівність як модератор

Отже підприємницька самоефективність (ESE) є однією з ключових характеристик фахівця-лідера, що визначає здатність діяти в умовах невизначеності, приймати ризикові рішення та впроваджувати інновації.

Сучасні дослідження підтверджують, що ESE впливає як на мотивацію, так і на реальні результати діяльності. Розвиток цієї характеристики через навчання, тренінги та менторство сприяє підготовці ефективних лідерів, здатних управляти командами та досягати професійних цілей.

Голозубова А. В.
Науковий керівник: к.пед.н., проф. Гура Т. В.
НТУ ХПІ

ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК КЛЮЧОВИЙ ПСИХОЛОГІЧНИЙ КОМПОНЕНТ ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОГО ФАХІВЦЯ-ЛІДЕРА

У сучасному професійному середовищі все більшу увагу приділяють здатності лідера взаємодіяти з людьми, розуміти їхні емоційні стани та правильно реагувати на різні життєві й робочі ситуації. Саме тому емоційний інтелект розглядається як одна з ключових психологічних якостей, необхідних для формування компетентного та відповідального лідера-фахівця.

Емоційний інтелект охоплює кілька важливих умінь: розпізнавати власні емоції, аналізувати їхні причини, контролювати емоційні реакції та адекватно виражати почуття. Важливою складовою є також здатність розуміти емоції інших людей – емпатія. Для лідера це означає вміння налагоджувати довірливі стосунки, враховувати емоційні потреби колективу та будувати взаємодію на основі поваги й порозуміння.

Розвинений емоційний інтелект дозволяє лідерові залишатися врівноваженим навіть у складних або конфліктних ситуаціях, приймати обдумані рішення й уникати імпульсивних дій. Людина, яка вміє керувати своїми емоціями, здатна підтримувати конструктивну атмосферу в команді, допомагати іншим подолати напруження та зберігати продуктивність колективу в умовах стресу.

Емоційний інтелект також відіграє важливу роль у мотивації. Лідер, який розуміє емоційний стан працівників, може ефективніше підбирати підходи до кожного, підтримувати почуття впевненості та стимулювати бажання

розвиватися. Це сприяє підвищенню ефективності роботи та зміцненню командної єдності.

Підготовка майбутніх лідерів потребує спеціальних заходів, спрямованих на розвиток емоційної саморегуляції, самопізнання, навичок конструктивної комунікації, управління конфліктами та стресостійкості. До таких методів належать тренінги, групові заняття, рефлексивні вправи, рольові ігри та аналіз ситуацій. Вони допомагають здобувачам освіти краще усвідомлювати власні емоції та вчитися ефективно взаємодіяти з іншими людьми.

Отже, емоційний інтелект є невід'ємною складовою формування професійної зрілості, відповідальності та гуманістично орієнтованого стилю лідерства. Лідер з високим рівнем емоційного інтелекту не лише ефективніше керує професійною діяльністю, а й створює сприятливий психологічний клімат, що забезпечує успіх команди та розвиток організації.

Голубнича О.
Науковий керівник: д. психол. н., проф. Підбуцька Н. В.
НТУ «ХПІ»

РОЛЬ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ У ФОРМУВАННІ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ

Сьогодні, під час воєнних подій, суспільству як ніколи потрібні люди, які здатні повести за собою. У будь-якій ситуації, пов'язаній із небезпекою, знову і знову з'являються ті, хто бере на себе відповідальність. Під час організації укриття, під час обстрілів, у волонтерських групах чи навіть в окопі – скрізь знайдуться люди, які зможуть зорієнтувати інших, підтримати, скерувати та повести за собою.

Лідерські якості не з'являються самі по собі. Зазвичай вони починають формуватися ще з дитинства. Найважливішу роль тут відіграє сім'я. Адже саме батьки створюють перше середовище, у якому дитина вчиться спілкуватися, діяти, проявляти ініціативу та брати на себе відповідальність.

Найкращим для розвитку лідерських якостей є демократичний стиль виховання. Це коли батьки не тиснуть на дитину, але й не залишають її без уваги. Вони слухають її думку, дозволяють робити вибір, але водночас допомагають і підтримують. У таких умовах дитина вчиться домовлятися, вирішувати конфлікти та відповідати за свої дії.

Атмосфера в родині також грає не малу роль. Коли дитину приймають і не критикують надмірно, то вона не боїться помилитися і спробувати щось нове. Якщо ж у сім'ї постійні сварки, покарання або надмірний контроль, дитина може вирости невпевненою і боятися брати на себе відповідальність.

Дитина бере приклад поведінки з батьків чи авторитетних дорослих. Якщо батьки вміють організовувати справи, спокійно вирішувати проблеми, поважати інших, відповідно, дитина засвоює такі моделі і використовує їх у школі, в колективі та з друзями.

Для підлітків важливо, щоб батьки давали їм більше самостійності. Наприклад, дозволяли брати участь у сімейних обговореннях, підтримували їхні інтереси, заохочували до різних видів діяльності. Це створює реальні ситуації, у яких підліток може проявити свої лідерські здібності.

Сімейне виховання є основою розвитку лідерських якостей ще з малечку. Дитина копіює поведінку, переймає страхи на себе, впевнено діє або вагається зробити вибір. Всі ці чинники формуються в родинній атмосфері, то ж не слід недооцінювати вплив батьків на формування лідерських якостей у дитини.

Dai Jiajun, China
Scientific adviser: PhD in Pedagogy, Ass. Prof. Lapuzina O.M.
NTU «KhPI»

UKRAINE AND A WORLD: GEOPOLITICS, SECURITY, AND THE REDEFINITION OF GLOBAL ORDER

For much of the post-991 period, Ukraine existed in the international consciousness as a peripheral post-Soviet state navigating a complex path between East and West. The events since 2014, and decisively in 2022, have vaulted it to the

center of global affairs. The world's response to Ukraine's resistance has defined new diplomatic and strategic alignments, while Ukraine's fight for survival has forced a fundamental re-evaluation of principles like territorial integrity, the utility of international institutions, and the costs of upholding a rules-based order.

Ukraine's geopolitical significance stems from its history,geography, and civilizational identity. It represents the most acute flashpoint in the broader strategic competition between a revisionist Russia seeking to reclaim a sphere of influence and a Euro-Atlantic community anchored by NATO and the EU.

Contesting Spheres of Influence: Russia's actions are rooted in a narrative that denies Ukraine's sovereign legitimacy, viewing it as an integral part of Russian history and a necessary buffer against NATO. The West, conversely, supports Ukraine's sovereign right to choose its own alliances, seeing its integration as a democratic and strategic imperative. Ukraine thus sits at the heart of a clash between two opposing principles of European security: one based on spheres of influence and the other on sovereign equality and collective security.

The Democratic Frontier: Ukraine's post-2014 trajectory towards deeper integration with the EU and its robust, if imperfect, democratic development cast it as a frontline state in a broader ideological contest. Its resistance is framed not just as national defense but as a defense of democratic values against authoritarian aggression, garnering significant moral and material support from democracies worldwide.

The war has exposed the limitations and triggered the evolution of existing security frameworks.

The UN and Collective Security: The United Nations Security Council has been paralyzed by Russia's veto power, highlighting the institution's inability to address aggression by one of its permanent members. While the UN General Assembly has passed resolutions condemning Russia, showcasing global opinion, the body's enforcement mechanisms remain weak. This failure has spurred alternative coalitions. NATO's Reinvigoration and Expansion: Contrary to Russian President Vladimir Putin's stated goals, the invasion has revitalized NATO. It has prompted

increased defense spending, enhanced forward presence in Eastern Europe, and led to the historic accession of Finland and Sweden, significantly extending the alliance's border with Russia. Ukraine itself, while not a member, has become a de facto strategic partner, receiving unprecedented levels of military assistance that have transformed the nature of Western support for non-member states. The conflict has also catalyzed a reorganization of global economic relationships and diplomatic alliances, accelerating the trend towards "friend-shoring" and bloc formation. The West has deployed an unprecedented array of economic and financial sanctions against Russia, weaponizing global financial infrastructure. The effectiveness and global reach of these sanctions, however, are limited by the non-participation or circumvention by some major economies. The response from the "Global South" (India, Brazil, many African and Middle Eastern states) has been heterogeneous. While largely condemning the violation of sovereignty, many have refused to join Western sanctions.

Ukraine has emerged from the periphery to become a central actor in defining the character of the 21st-century world. "Ukraine and the World" illustrates a transitionary global order. The world is being reshaped by this conflict, and Ukraine, through its resilience, is playing an indispensable role in shaping what comes next.

Денисьєва Н.
Науковий керівник: к. пед. н., доц. Шаполова В.В.
НТУ «ХПІ»

ОСОБЛИВОСТІ ЖІНОЧОГО ЛІДЕРСТВА ЯК ФАКТОР ПРОФЕСІЙНОЇ УСПІШНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

В умовах воєнного стану багато фахівчинь виїхали за кордон. На сьогодні відчутним є зростання кількості українок, які обіймають керівні посади або ведуть професійну діяльність у міжнародному середовищі. Вони мають свою специфіку, що пов'язана із особливостями жіночої поведінки та культурними кодами. Тому існує потреба у вивченні трансформаційного стилю жіночого лідерства та його сприйняття в різних національних та корпоративних

культурах. На сьогодні бракує досліджень та практичних впроваджень, що допомагають інтегрувати жінку лідера до професійного середовища. Тому порібна низки досліджень, спрямованих на підвищення комунікативної та лідерської ефективності українських фахівчинь у міжнародних контекстах.

Психологія лідерства досліджували як вітчизняні, так і закордонні дослідники. Серед вітчизняних хочеться наголосити на роботах Безсонової, Калачової, Мороз, що адаптують міжнародні моделі лідерства для дослідження особливостей самореалізації українських фахівчинь та їхньої комунікативної компетентності в міжнародному діловому просторі.

Серед закордонних авторів слід виділити Ґоулман, Бояціс, які підкреслюють критичну роль емоційного інтелекту (EI), що часто асоціюється з жіночим стилем управління і є ключовим медіатором для успішної адаптації та ефективності комунікації в неоднорідному міжнародному середовищі.

Не зважаючи на велику кількість досліджень щодо питань лідерства, питання особливостей прояву лідерської позиції жінок у професійному середовищі залишається мало дослідженим.

Тому метою нашого дослідження є встановити взаємозв’язок між домінувальним стилем жіночого лідерства та рівнем ефективності, задоволеності та стратегіями їхньої професійної комунікації в умовах кроскультурного середовища

Жіночий стиль лідерства українських фахівчинь характеризується комбінацією трансформаційних елементів (наставництво, індивідуальна увага) та високою орієнтацією на стосунки, що є ключовим, але культурно-чутливим, фактором у міжнародній комунікації. Проте ефективність професійної комунікації жінок-лідерок не є універсальною, а значною мірою залежить від культурних вимірів країни перебування (зокрема, дистанції влади та маскулінності/фемінності). Особливості особистості лідерки також мають бути враховані для її професійного зростання при виборі стилю поведінки.

Емоційний інтелект (EI) виступає як важливий критерій, зокрема високий рівень EI дозволяє лідеркам адаптувати свій стиль комунікації відповідно до культурних очікувань, тим самим підвищуючи ефективність взаємодії. він дозволяє жінкам-лідерам точно зчитувати невербальні та культурні сигнали та адаптувати свій стиль комунікації для подолання культурних бар'єрів. Специфічні комунікативні стратегії (наприклад, використання м'якої сили, залучення, горизонтальна співпраця), притаманні жіночому лідерству, вимагають цілеспрямованого розвитку для досягнення максимальної ефективності за кордоном. У професійній комунікації за кордоном жінки-лідери часто поєднують м'яку силу (переконання, емпатія, співпраця) з культурно-адаптованою асертивністю для ефективного відстоювання своїх позицій.

Для емпіричної перевірки гіпотез за темою "Особливості жіночого лідерства як фактор професійної комунікації за кордоном" необхідно використовувати комплекс методів, що охоплюють як особистісні якості лідера, так і кроскультурне сприйняття. Методологічна база дослідження охоплює кількісні методи (MLQ для стилю лідерства, опитувальники EI, шкали асертивності), якісні методи (напівструктуровані інтерв'ю та фокус-групи для вивчення культурного сприйняття) та методи математичної статистики (кореляційний аналіз) для встановлення зв'язку між стилем жіночого лідерства, культурними вимірами.

Отже, можемо сказати, що жіночий стиль лідерства залежить від особливостей особистості лідерки. Високий емоційний інтелект дозволяє лідеркам успішно адаптувати комунікативні стратегії, уникаючи культурних пасток, особливо коли їхній стиль лідерства не цілком відповідає традиційним очікуванням приймаючої культури. Ефективність комунікації залежить від соціокультурної компоненти особистості і культурного коду каїни, де вона проявляється.

Деремешко Г. А.
Науковий керівник: д. психол. н., проф. Підбуцька Н. В.
НТУ «ХПІ»

ДІАГНОСТИКА РІВНЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабне вторгнення росії в Україну створило виклики для системи психологічної підтримки дітей. Понад 1,5 мільйона українських дітей потребують психологічної допомоги внаслідок травматичного досвіду війни, з них близько 600 тисяч – діти молодшого шкільного віку. Міжнародні дослідження показують високі рівні тривожності, порушення сну та регресивної поведінки у дітей у прифронтових зонах. Проте наявна система діагностики базується переважно на методиках мирного часу, що не враховують специфіку воєнної травми.

Мета дослідження – розробка та апробація адаптованого діагностичного комплексу для визначення рівня психологічної стійкості молодших школярів в умовах воєнного стану з урахуванням специфіки травматичного досвіду, віково-психологічних особливостей та соціокультурного контексту української дитини.

Емпірична база: проведено пілотне дослідження за участю 30 учнів 1-4 класів (6-10 років) шкіл м. Харкова (вересень-листопад 2025 р.), 58% дівчаток та 42% хлопчиків. Додатково проведено опитування їх батьків про зміни у поведінці дітей.

Наукова новизна полягає у чотирьох аспектах.

По-перше, розроблено трикомпонентну модель діагностики, що диференціює воєнно-травматичні тригери (звуки сирен, розмови про війну, розлука з батьками-військовими) від побутових стресорів.

По-друге, адаптовано методику Теммл-Доркі-Амен для воєнного контексту з включенням сцен у бомбосховищі, розлуки, реакції на сирену. Апробація на пілотній вибірці (n=30) показала, що адаптовані картки

виявляють воєнно-обумовлену тривожність, яка не фіксується класичними методиками.

По-третє, розроблено авторські картки-стимули "Барометр безпеки" для дітей 6-10 років з візуальною шкалою від "дуже страшно" до "зовсім не страшно". Час проведення – 10-15 хвилин.

По-четверте, систематизовано діагностичні маркери воєнної травми через аналіз проєктивних малюнків: темна колористика, зображення руйнувань, регресія графічних навичок, відсутність людей, повторюваність воєнних сюжетів. За даними літератури, поєднання трьох і більше маркерів може вказувати на посттравматичний стресовий розлад.

Результати дослідження: переважна більшість молодших школярів демонструють підвищений рівень ситуативної тривожності. Діти, які пережили обстріли із безпосередньою загрозою життю, виявляли значно інтенсивніші реакції страху порівняно з дітьми, які перебували у відносній безпеці. Дівчатка демонстрували більшу вразливість до розвитку тривожних станів, тоді як хлопчики частіше виявляли екстерналізовані реакції (підвищена агресивність, імпульсивність). Діти 8-10 років краще вербалізують страхи, але глибше переживають загрозу; у 6-7-річних переважають соматичні прояви (болі у животі, головний біль, порушення сну).

За авторською методикою "Барометр безпеки" найнижчі показники відчуття безпеки діти демонструють у ситуаціях: "коли чую гучний звук", "коли залишаюся сам вдома", "коли говорять про війну дорослі". Найвищі показники безпеки: "коли обіймає мама", "коли граю з друзями", "коли малюю", що підтверджує роль близьких стосунків як основного ресурсу стійкості.

Якісний аналіз малюнків виявив воєнну символіку у переважній більшості робіт (механізм захисту через ідентифікацію з захисниками), зображення бомбосховищ у значної частини дітей, ресурсні образи майбутнього без війни – індикатор збереженої надії. Усі діти демонстрували підвищену тривожність при зображенні ситуацій з гучними звуками. У 26 з 30

дітей виявлено спонтанне включення воєнної тематики у малюнки на вільну тему.

Практична значущість: розроблений діагностичний комплекс може бути впроваджений у практику шкільних психологів для раннього виявлення дітей з ознаками порушення психологічної стійкості. Час обстеження – 30-40 хвилин. Переваги методик: доступність для розуміння дітьми (візуальні стимули), екологічна валідність (ситуації, близькі до реального досвіду дітей), можливість відстеження динаміки, простота інтерпретації результатів.

Обмеження дослідження: невелика вибірка (n=30) не дозволяє робити статистичні узагальнення та розробляти нормативні показники. Дослідження має пілотний характер і потребує подальшої валідизації на більшій вибірці.

Перспективи: стандартизація методик на загальноукраїнській вибірці з урахуванням регіональних особливостей травматичного досвіду (прифронтові регіони, тимчасово окуповані території, західні області) та розробка нормативів для різних категорій дітей (діти ВПО, діти військових, діти-сироти).

Дзюба В. О.
Науковий керівник: к. пед. н., професор Гура Т. В.
НТУ ХПІ

ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ФАКТОР ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ (РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ) ЛІДЕРА

Сучасні українські лідери та керівники живуть і працюють в умовах перманентного стресу, який дослідники описують концепцією BANI. Цей акронім характеризує нову реальність як світ, що є крихким (Brittle), тривожним (Anxious), нелінійним (Non-linear) та незбагненним (Incomprehensible). У такій системі звичні алгоритми більше не працюють: стабільність є ілюзорною, а будь-яка дрібна подія може мати непропорційно великі наслідки. Ці виклики, посилені війною та глобалізацією, висувають принципово нові вимоги до професійної компетентності персоналу. Як зазначають дослідники, сучасний контекст вимагає від працівників не лише професійних знань, а й особливих

якостей: критичного мислення, адаптивності, здатності до постійного самовдосконалення та психологічної стійкості.

Однак поширюється негативна тенденція, коли лідери, маючи високий рівень технічних навичок (Hard Skills), виявляються неспроможними впоратися з емоційним напруженням. В умовах війни керівники часто стикаються з феноменом «паралічу рішень», коли надмірна відповідальність та страх помилки руйнують професійну самооцінку. Емоційна напруга лідера та його невпевненість миттєво передаються підлеглим через механізм «емоційного зараження», що дестабілізує роботу організації та перетворює лідера на джерело паніки.

Розглянемо підходи, які пропонують сучасні дослідники, для того, щоб зменшити рівень управлінського стресу та сформувати професійну впевненість керівника.

Особливу увагу варто приділити розвитку компонентів емоційного інтелекту (EQ). Згідно з визначенням Дж. Мейєра та П. Селовея, емоційний інтелект – це здатність аналізувати свої емоції з метою покращення процесу мислення. Дослідження Д. Гоулмана доводять, що успішність управлінської діяльності на 85% визначається саме емоційною компетентністю, і лише на 15% – академічним інтелектом (IQ). Саме тому EQ розглядається як фундамент резильєнтності.

В процесі аналізу проблеми було виділено наступні докази позитивного впливу EQ на формування стійкості та впевненості лідера:

1.Нейрофізіологічне обґрунтування: Стрес BANI-світу блокує роботу префронтальної кори головного мозку (яка відповідає за логіку, планування та волю), активуючи натомість мигдалеподібне тіло (реакція «бий або біжи»). Високий рівень EQ забезпечує швидке відновлення зв’язку між цими зонами мозку. Це дозволяє лідеру свідомо перемикати активність назад до раціонального мислення, що є фізіологічною основою резильєнтності та повертає здатність приймати виважені рішення.

2. Механізми стабілізації (Самосвідомість): Низька стійкість часто пов’язана з неможливістю вчасно розпізнати наближення емоційного зриву.

Лідер з високим EQ вміє ідентифікувати свої емоційні маркери стресу (роздратування, апатію) ще на ранніх етапах. Це дозволяє вчасно взяти паузу та не транслювати свою невпевненість на підлеглих.

3. «Раціональна емпатія» як ресурс: У глобалізованому світі здатність до співпраці є критичною. Лідер повинен володіти «раціональною емпатією» –здатністю розуміти страхи та біль команди, але не занурюватися в травмуючий стан. Це дозволяє зберігати працездатність та надавати підтримку співробітникам без власного вигорання.

4. Зміна поведінкових патернів: Розвиток EQ дозволяє замінити реактивні патерни поведінки (розгубленість, агресія, ступор) на проактивні (аналіз, планування). Це формує образ впевненого керівника, який транслює меседж: «Ситуація складна, але ми знаємо, що робити».

Ефективність саморегуляції та емпатії у підвищенні стійкості пояснюється кількома психологічними механізмами. Ці методи забезпечують внутрішню опору – лідер сприймає проблему не як загрозу особистості, а як зовнішній виклик. Спрацьовує принцип атрибутивного оптимізму: здатність сприймати невдачі як тимчасові та локальні, а не постійні та глобальні. Це суттєво зменшує тривогу перед майбутнім і мотивує рухатися далі. Усвідомлення власних емоцій формує когнітивну гнучкість, послаблюючи «тунельне мислення», типове для стресових станів, а соціальна компетентність задовольняє потребу в підтримці з боку команди, створюючи атмосферу психологічної безпеки.

Отже, формування психологічної стійкості та впевненості сучасного лідера можливе за допомогою методів розвитку емоційного інтелекту. Саме інтеграція емоційної компетентності в стиль управління дозволяє трансформувати тривогу у стійкість, а сумніви – у професійну ефективність. Такі підходи показали свою необхідність як профілактика професійного вигорання в умовах кризи.

Долгова Т.
Науковий керівник: к. психол. н., доц. Книш А. Є.
НТУ «ХПІ»

РЕГУЛЯЦІЯ ЕМОЦІЙ ЛІДЕРА ЯК ЗАПОРУКА ПСИХОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ КОЛЕКТИВУ

У час війни та постійної напруги лідер у будь-якій сфері має вміти контролювати свої емоції. Від його спокою та врівноваженості залежить емоційний стан команди. Як підкреслює в своїй роботі О. В. Павленко, у військових умовах емоційне благополуччя керівника стає критичним фактором стабільності та ефективності роботи колективу.

Емоції керівника впливають на атмосферу в групі значно сильніше, ніж здається. Коли лідер тримає себе в руках, зберігає спокій та дає зрозумілі вказівки, то і колектив почуває себе безпечніше.

У навчальному посібнику Н. Я. Михаліцька та М. Р. Яцик наголошують, що поведінка лідера задає тон усім внутрішнім процесам у команді. Якщо керівник емоційно врівноважений, то працівники поводяться більш зібрано, рідше конфліктують і легше адаптуються до складних умов.

Регуляція емоцій означає те, що лідер уміє помічати свої емоції, не зривається на підлеглих, а шукає конструктивні способи розв’язання проблем. Це особливо важливо у кризових і небезпечних ситуаціях, коли від керівника очікують спокою й чітких рішень.

Л. В. Полещук у своїй роботі підкреслює, що емоційний інтелект лідера –це не просто «м’яка навичка». Це реальна управлінська компетентність, яка впливає на ефективність рішень, здатність підтримувати колектив, знижувати рівень стресу та будувати здорову комунікацію. Лідер, який розвинув емоційний інтелект, краще розуміє як свої почуття, так і емоції підлеглих, а отже створює атмосферу взаємної поваги та психологічної безпеки.

У ситуаціях небезпеки (повітряні тривоги, обстріли, робота в екстремальних умовах) люди підсвідомо орієнтуються на лідера. Якщо керівник демонструє паніку, то рівень тривоги в колективі різко зростає. Якщо

ж він зберігає спокій і показує, що ситуацію можна контролювати, то це дозволяє команді діяти більш організовано та впевнено.

Емоційна регуляція лідера є одним із ключових факторів формування психологічної безпеки в колективі. Роботи українських науковців підтверджують, що емоційно зрілий керівник створює стабільну й підтримувальну атмосферу, що знижує стрес і підвищує ефективність роботи.

Дульська С.О.
Науковий керівник: д. психол. н., проф. Підбуцька Н.В.
НТУ «ХПІ»

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДІВ АРТ-ТЕРАПІЇ В РОБОТІ З ПІДВИЩЕНОЮ ТРИВОЖНІСТЮ

Проблема підвищеної тривожності в сучасному суспільстві набуває дедалі більшої актуальності, адже стресові чинники впливають на психологічне добробут людей різного віку. Зростаючий рівень тривожності серед студентів, підлітків та дорослих створює потребу у впровадженні ефективних методів психологічної допомоги.

Одним із прогресивних напрямків у сфері корекції психоемоційного стану є арт-терапія, яка поєднує творчі процеси із психотерапевтичною практикою. Завдяки використанню образотворчої діяльності, цей метод надає можливість працювати із внутрішніми переживаннями людини, сприяючи зниженню почуття тривоги.

Особливістю арт-терапії є її здатність дозволяти невербальне самовираження. Учасникам терапевтичного процесу стає доступною передача своїх емоцій через малюнок, живопис або ліплення, що допомагає полегшити внутрішнє напруження та позбутися дискомфорту.

До основних технік арт-терапії належать створення «емоційного портрету», виготовлення колажів, використання символічних образів і застосування кольору для регуляції емоційного стану. Ефективність кожного з цих методів підтверджена науковими дослідженнями, які засвідчують їх позитивний вплив на рівень тривожності.

Групові арт-терапевтичні зайняття також мають високу ефективність. Участь у колективній роботі сприяє формуванню навичок соціальної взаємодії, покращенню комунікації та створенню атмосфери підтримки серед учасників.

Інноваційним аспектом є інтеграція традиційних психотерапевтичних методів з арт-практиками та цифровими інструментами, включно із онлайн-заняттями і використанням інтерактивних творчих платформ. Це розширює можливості арт-терапії, адаптуючи її до формату дистанційної роботи та кризових умов сучасності.

Арт-терапія, крім зниження рівня тривожності, надає вагомий вплив на процес самопізнання та розвиток креативного потенціалу. Занурення в творчий процес стимулює мислення, сприяє покращенню настрою та підвищенню психологічної стійкості.

Практика арт-терапії охоплює як короткі індивідуальні заняття, так і довготривалі програми, спрямовані на відстеження змін у психоемоційному стані учасників. Це дає змогу своєчасно коригувати підхід залежно від потреб клієнта.

Методика довела свою ефективність у роботі з різними віковими категоріями: дітьми, підлітками, дорослими, а також у групах чи професійних колективах, де надзвичайно важливим є підтримання емоційної рівноваги та психологічного комфорту. Одним із ключових елементів успіху є створення безпечної та довірливої атмосфери, що дозволяє учасникам відкрито виражати свої емоції й отримувати підтримку як від психолога, так і від групи.

Сучасні дослідження зосереджуються на інтеграції арт-терапії з когнітивно-поведінковими та іншими психотерапевтичними методами, що може забезпечити комплексний підхід до зниження рівня тривожності. Інноваційні рішення включають використання цифрових технологій для проведення арт-сесій. Це розширює доступ до терапії, особливо у віддалених чи кризових умовах, відкриваючи можливість допомоги більшій кількості людей.

Загалом, застосування арт-терапії у боротьбі з тривожністю є дієвим засобом психологічної підтримки. Вона вдало поєднує творчий підхід і науково обґрунтовані методики для зниження рівня стресу та формування емоційної стійкості.

Дяченко В. І.
Науковий керівник: д. пед.н., проф. Ігнатюк О. А.
НТУ «ХПІ»

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МАЙБУТНЬОГО СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА-ЛІДЕРА НА ОСНОВІ МІЖДИСЦИПЛІНАРНОГО ПІДХІДУ

Формування соціального працівника в умовах сьогодення вимагає виходу за межі вузькопрофесійної підготовки. Соціальна педагогіка як наука, що знаходиться на межі кількох дисциплін, надає унікальний інструментарій для розвитку управлінських навичок. Актуальним є використання знань суміжних наук для кращого розуміння мотивації та поведінки людей у колективі, що є критично важливим для ефективного лідерства.

Мета роботи полягає в розкритті міждисциплінарного підходу у формування особистості майбутнього фахівця-лідера соціономічної сфери діяльності, наприклад соціального працівника.

Ефективне лідерство базується на глибокому розумінні людської природи, що забезпечується зв’язком із психологією. Використання психологічних знань дозволяє лідеру аналізувати причини поведінки співробітників, їхню мотивацію та особливості розвитку. Наприклад, розуміння причин агресії або конфліктності допомагає розробити індивідуальні стратегії корекції та налагодження командної роботи, що безпосередньо впливає на продуктивність.

Не менш важливим є соціологічний аспект. Лідер повинен вміти аналізувати соціальні процеси, вплив соціальних інститутів та зовнішнього середовища на колектив. Вивчення соціологічних даних дозволяє керівнику визначати групи ризику, прогнозувати соціальні тенденції та приймати

обґрунтовані управлінські рішення. Соціологічна компетентність допомагає будувати стратегії розвитку організації з урахуванням суспільних запитів.

Крім того, сучасний лідер діє в правовому полі. Знання нормативних актів та вміння захищати права членів своєї команди є невід'ємною складовою професійної компетентності. Це створює атмосферу безпеки та довіри в організації, що є фундаментом для побудови сильної організаційної культури.

Таким чином, формування соціального працівника - фахівця-лідера є багатогранним процесом, що спирається на міждисциплінарні зв'язки соціальної педагогіки, психології, соціології та правознавства. Інтеграція цих знань дозволяє виховати особистість, здатну ефективно керувати, вирішувати складні соціальні завдання та забезпечувати розвиток людського капіталу в умовах сучасних викликів.

Жибовська А. Ю.
Нуковий керівник: к.т.н, доц. Демідова Ю. Є.
НТУ «ХПІ»

ПСИХОЛОГІЧНІ БАР'ЄРИ НА ШЛЯХУ ДО ЛІДЕРСТВА: СИНДРОМ САМОЗВАНЦЯ ТА ШЛЯХИ ЙОГО ПОДОЛАННЯ

В сучасному суспільстві роль певних професій вже почала змінюватися. Починають цінуватися спеціалісти, які здатні не лише виконувати професійні функції, але й брати на себе відповідальність та виявляти лідерські якості. Згідно з результатами дослідження Європейського інституту лідерства та менеджменту, 50% жінок і 31% чоловіків менеджерів регулярно відчувають невпевненість у собі, що пов'язується із синдромом самозванця. Це явище описується як переконання у власній «невдачливості» попри наявність реальних доказів професіоналізму. У контексті формування фахівця-лідера синдром самозванця є однією з причин, чому фахівці уникають лідерських ролей.

Тому, метою дослідження є виявити яким чином синдром самозванця впливає на формування лідерських навичок, та визначити психолого-педагогічні стратегії його подолання під час підготовки майбутніх фахівців.

Синдром самозванця виявляється у формі зневаги до власних досягнень, що особливо характерно для жінок у нетрадиційних сферах діяльності, зокрема топ-менеджменті. Теоретичний аналіз виявляє, що основними причинами виникнення синдрому є гендерні стереотипи та організаційні культури, які «нормалізують» чоловіче лідерство, через що жінки сприймають зовнішні упередження, що призводить до самоцензури та низької лідерської самоідентичності. Відсутність рольових моделей та обмежена кількість жінок на керівних посадах формує уявлення про неможливість досягнення успіху, підсилюючи внутрішні бар'єри. На основі аналізу досліджень пропонується комплексна система подолання синдрому самозванця, що включає три етапи:

Усвідомлення проблеми: самоспостереження та фіксація моментів прояву синдрому через ведення щоденника досягнень; аналіз джерел невпевненості через рефлексивні техніки; визнання розбіжності між реальними досягненнями та самооцінкою. Трансформація мислення: когнітивна реструктуризація –заміна деструктивних думок на конструктивні; формування реалістичних стандартів успішності; поступове накопичення позитивного досвіду через виконання посильних завдань. Закріплення результатів: побудова підтримуючих відносин з наставниками та колегами; інтеграція в професійне середовище через навчальні програми; стабілізація лідерської ідентичності через систематичну практику.

Отже, синдром самозванця є значущим психологічним бар'єром, особливо для жінок-лідерів. Ефективність подолання досягається через комплексний підхід, що поєднує усвідомленні проблеми трансформацію мислення, та закріплення результатів. Застосування цього підходу ефективно допомагає подолати психологічні бар'єри майбутнім лідерам.

Zejun Wang, China
Scientific adviser: PhD in Pedagogy, Ass. Prof. Lapuzina O.M.
NTU «KhPI»

UPLIFTING AND SUSTAINABLE LEADERSHIP IN CHINA AND IN OTHER COUNTRIES

The accelerating complexity of global challenges–from climate change and technological disruption to deepening social inequalities–demands a profound

evolution in leadership paradigms. Traditional, top-down models focused on short-term gains are increasingly inadequate.

Uplifting and Sustainable Leadership are distinct yet complementary frameworks that share a core principle of consistency between ends and means. This principle asserts that the process of leadership must be ethically aligned with its goals, treating both the people served and those who serve them with dignity and respect.

Uplifting Leadership is defined by its "double delivery" of improved outcomes: it uplifts the people an organization serves by first uplifting the people who serve them. This approach rejects the notion of achieving student success, for example, by demeaning teachers. Instead, it focuses on raising the spirits, aspirations, and professional capacities of educators, thereby creating a virtuous cycle of motivation and achievement. Its core principles include pursuing an inspiring dream with relentless determination, collaborating with competitors for the common good, and using meaningful metrics that reflect a broad range of goals.

Sustainable Leadership extends the concept of sustainability from environmental stewardship to organizational and human systems. It is characterized by seven key dimensions: endurance (stability and succession), breadth (shared, distributed responsibility), diversity (valuing different approaches over standardization), systemness (avoiding improvement at the expense of other parts of the ecosystem), energy (conserving and renewing human motivation), conservation (building on past successes), and depth of purpose (focusing on deep, lasting learning rather than short-term test scores). Its ultimate aim is to create change that is lasting, equitable, and enhances the capacity of the entire system.

China’s unique socio-cultural landscape and its rapid development have shaped distinctive interpretations of these leadership models. The concept of "responsible leadership with Chinese characteristics" is particularly salient, emphasizing moral character, harmony, and a profound sense of duty to employees, society, and the nation. This aligns closely with the depth of purpose in Sustainable Leadership and the ethical foundation of Uplifting Leadership.

In practice, this manifests in several ways:

1) Green Development as National Leadership: China's whole-of-nation drive to become the "indispensable nation for the green transition" represents a macro-scale application of sustainable leadership, aligning long-term economic strategy with environmental stewardship;

2) Institutionalizing Virtue and Sustainability: The establishment of leadership academies focused on governance virtue and the integration of "Sustainability Leadership" courses at top universities like Tsinghua demonstrate a systemic commitment to developing leaders with a sustainable mindset;

3) Humble and Collective Leadership: Research indicates that humble leadership, which de-emphasizes hierarchy, has a particularly strong positive effect in China, especially on individualistic employees, fostering trust and well-being. This reflects the uplifting principle of valuing and empowering team members.

Western discourses on Sustainable Leadership often integrate Environmental, Social, and Governance (ESG) frameworks explicitly into corporate boardroom strategy. The convergence with Chinese model lies in the universal need to address "systemness"–the understanding that isolated improvements are insufficient. Whether in a Chinese enterprise, a Ukrainian university, or a European school, effective leaders must consider the wider ecosystem. A leader in higher education must navigate the tension between fostering individual academic excellence (a form of uplifting) and ensuring the institution's long-term financial and social sustainability.

Золотоверха Є. Ю.
Науковий керівник: к. пед. н., проф. Гура Т.В.
НТУ «ХПІ»

ЛІДЕРСТВО В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ ТА КРИЗОВИХ СИТУАЦІЙ

Сьогодні питання лідерства в умовах невизначеності перестало бути суто теоретичним. Постійна нестабільність економіки, соціальні потрясіння та глобальні кризи вимагають від сучасного керівника не просто знання алгоритмів, а високої стресостійкості та здатності швидко приймати рішення в

умовах ризику. Особливо це стосується майбутніх магістрів управлінського та психологічного профілю. Для них формування лідерського потенціалу – це вже не додаткова перевага, а базовий інструмент виживання та ефективності у професійному середовищі.

З погляду психології, лідерство – це не просто набір рис, а цілісний комплекс, де мотивація та інтелект тісно пов'язані з емоційною стійкістю та поведінкою, в тому числі в кризових ситуаціях та в ситуаціях невизначеності. Коли ситуація стає непередбачуваною, на перший план виходить саме психологічна загартованість: здатність лідера не панікувати, приймати важкі рішення та, що не менш важливо, бути опорою для своєї команди. Сучасні дослідники часто називають толерантність до невизначеності базовою якістю. Саме вона допомагає залишатися продуктивним там, де інші втрачають орієнтири через стрес.

Педагогічна складова цієї проблеми зосереджена на тому, як саме виховати такого фахівця в університетських стінах. Навчальний процес має бути побудований так, щоб студент не просто зазубрював теорію, а вчився критично мислити та брати на себе відповідальність. На практиці це найкраще реалізується через «живе» навчання, наприклад: соціально-психологічні тренінги, моделювання реальних кризових кейсів (case-study), ділові ігри та командні проєкти.

Управлінський аспект лідерства в умовах гострої кризи невід'ємно пов'язаний із трансформацією класичних ієрархічних моделей у гнучкі мережеві структури, де ключовою стає здатність лідера до соціального медіаторства. В умовах дефіциту ресурсів та «інформаційного вакууму» традиційний тип адміністратора-директива виявляється нежиттєздатним. Натомість виникає запит на лідера-фасилітатора, який здатний моделювати простір спільної діяльності через механізми відкритої комунікації та делегування повноважень.

Особливого значення набуває роль лідера як «соціального стабілізатора». У моменти пікової невизначеності колектив схильний до дезорганізації та

панічних настроїв; у такому контексті лідер має забезпечувати не лише технологічну керованість процесами, а й психологічну згуртованість. Це досягається шляхом трансляції впевненості, етичного обґрунтування рішень та формування середовища високої міри довіри, що зрештою дозволяє суттєво знизити рівень групової напруженості.

Наукова новизна представленого дослідження полягає у комплексному обґрунтуванні необхідності інтердисциплінарного синтезу під час фахової підготовки майбутніх лідерів. Нами доведено, що ефективне кризове лідерство не може обмежуватися лише функціональною грамотністю. Воно є результатом органічного поєднання високої професійної експертності (hard skills) із розвиненим емоційним інтелектом (EQ), емпатією та здатністю до глибокої професійної рефлексії.

На відміну від традиційних освітніх підходів, які акцентують увагу на засвоєнні сталих алгоритмів, у даних тезах акцент зміщується на розвиток особистісної відповідальності за соціальні та етичні наслідки прийнятих рішень. Ми стверджуємо, що лідерська готовність – це передусім аксіологічна категорія, яка базується на ціннісних орієнтирах фахівця.

Підсумовуючи, можна констатувати, що лідерство в умовах невизначеності виступає інтегральним показником успішності та конкурентоспроможності сучасного магістра. Формування такої якості не може бути стихійним; воно потребує цілеспрямованого системного підходу, який би інтегрував інноваційний психологічний інструментарій (тренінги життєстійкості, коучинг) та сучасні управлінські стратегії. Подальші дослідження мають бути спрямовані на емпіричне вивчення кореляції між рівнем сформованості лідерських компетенцій та успішністю проходження магістрантами професійних стажувань у нестабільних організаційних середовищах.

Зуб Г. І
Науковий керівник: к. пед. н., доц. Чебакова Ю. Г.
НТУ"ХПІ".

ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ВІД ВИКОНАВЦЯ ДО ЛІДЕРА В УМОВАХ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ КРИЗИ

У роботі проаналізовано психологічні механізми та організаційні умови формування лідерських якостей у працівників виробничих підприємств. На основі автоетнографічного дослідження (2020–2025 рр.) обґрунтовано триетапну модель трансформації від рядового виконавця до неформального лідера. Доведено ефективність моделі «70-20-10» у розвитку управлінських компетенцій та визначено роль кризи як каталізатора актуалізації латентного лідерського потенціалу.

Проблема формування лідерського потенціалу набуває особливої актуальності в умовах динамічних змін та кризових явищ. Сучасна наука розглядає лідерство як інтеракційний феномен, що виникає на перетині вроджених якостей особистості та специфічних умов середовища (Bass, 1990; Northouse, 2019). Особливий інтерес становить процес трансформації виконавця у неформального лідера під час організаційних стресів, зокрема викликаних пандемією COVID-19.

Методологія. Дослідження проведено методом автоетнографії з елементами включеного спостереження на базі виробничого підприємства сантехнічної галузі. Об’єктом аналізу став професійний шлях автора протягом 2020–2025 років.

Результати дослідження. Аналіз професійної траєкторії дозволив виокремити чотири ключові індикатори латентного лідерського потенціалу:

Прагнення до розширеної відповідальності: готовність виходити за межі посадових інструкцій.

Психологічна резильєнтність: здатність до швидкого відновлення після невдач та адаптивність.

Біфокальність мислення: одночасне володіння операційним (деталізація) та стратегічним (системне бачення) рівнями аналізу.Ціннісна конгруентність: інтерInternalization організаційної місії та її трансляція колективу.

Процес трансформації виконавця у неформального лідера структуровано за трирівневою моделлю:

Рівень 1: Операційний лідер. Перехід від індивідуальних завдань до координації малої групи. Ключові компетенції: технічна експертиза, планування, делегування та зворотний зв'язок.

Рівень 2: Тактичний лідер. Зміна фокусу з управління завданнями на управління людськими ресурсами. Актуалізуються емоційний інтелект, медіація конфліктів та коучинг підлеглих.

Рівень 3: Стратегічний неформальний лідер. Формування системного бачення, управління організаційними змінами та підтримка корпоративної культури.

Ефективність розвитку зазначених компетенцій підтверджується застосуванням моделі 70-20-10:

70% – Практичний досвід: участь у ротаційних програмах, керівництво кризовими проектами, тимчасове виконання обов'язків вищого рівня.

20% – Соціальна взаємодія: менторство, професійний коучинг, робота в міжфункціональних групах.

10% – Формальне навчання: корпоративні тренінги, програми MBA, що забезпечують теоретичну базу.

В ході самоаналізу виявлено, що відсутність вищої освіти не є критичною перешкодою для формування лідерства, якщо наявні висока ініціативність, самоорганізація та здатність до безперервного навчання. Водночас ідентифіковано зони розвитку: схильність до емоційних реакцій у конфліктах та тенденція до спрощення комплексних проблем.

Висновки та рекомендації**.** Лідерство є результатом взаємодії психологічної готовності особистості та тригерів зовнішнього середовища

(криз).Організаціям доцільно використовувати кризові періоди як «каталізатори» для виявлення латентних лідерів серед рядових працівників.

Програми розвитку персоналу мають базуватися на послідовному переході (операційний → тактичний → стратегічний) із пріоритетом на практико-орієнтоване навчання (70%).

Для подальшого зростання неформальних лідерів необхідно впроваджувати тренінги з емоційної саморегуляції та системного аналізу складних проблем.

Ісакова Д.М.
Науковий керівник: д. пед.н., проф. Ігнатюк О.А.
НТУ «ХПІ»

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА З ДІТЬМИ З НЕБЛАГОПОЛУЧНИХ СІМЄЙ ТА ЇХ БАТЬКАМИ

Проблематика роботи з дітьми, які проживають у неблагополучних сім’ях, вимагає від соціального педагога високого рівня професійної компетентності, емпатії та готовності до міждисциплінарної взаємодії. Такі діти часто переживають емоційні, психологічні та соціальні труднощі, пов’язані з неналежним виконанням батьківських обов’язків, низьким рівнем виховання, конфліктами, насильством, алкогольними чи наркотичними залежностями членів сім’ї, матеріальною скрутою або соціальною ізоляцією. Соціальний педагог є тим фахівцем, який виконує роль посередника між дитиною, сім’єю та соціальними інституціями, забезпечуючи комплексну підтримку в умовах, коли сімейне середовище не може повноцінно виконувати свої функції.

У роботі з такими дітьми соціальний педагог передусім здійснює діагностику умов життя, емоційного стану, рівня розвитку та наявних проблем. Важливо встановити довірливий контакт із дитиною, створити безпечну атмосферу, де вона може вільно висловлювати свої почуття та переживання. Оскільки діти з неблагополучних сімей часто мають занижену самооцінку, підвищений рівень тривожності та недовіру до дорослих, педагог застосовує

методи психологічної підтримки, елементи арт-терапії, ігрові техніки, бесіди, спостереження. Особливої уваги потребує розвиток навичок емоційної саморегуляції, формування позитивного образу «Я», підвищення мотивації до навчання та соціальної активності.

Ще однією важливою складовою роботи є забезпечення дитини соціальним захистом. Якщо педагог виявляє факти насильства, жорстокого поводження, нехтування потребами або інші загрози життю та здоров'ю, він зобов'язаний оперативно взаємодіяти зі службами у справах дітей, центрами соціальних служб, медичними та правоохоронними органами. Важливо дотримуватися етичних норм, конфіденційності та водночас забезпечувати пріоритет інтересів дитини. Соціальний педагог координує заходи щодо надання дитині необхідної допомоги: психологічної, педагогічної, соціальної, матеріальної, юридичної.

Не менш складною частиною роботи є взаємодія з батьками неблагополучної сім'ї. Часто ці батьки не усвідомлюють проблеми, заперечують свою відповідальність або чинять опір участі соціальних служб. Педагогу необхідно проявляти такт, толерантність і вміння мотивувати дорослих до змін. Основне завдання – не звинувачувати, а допомогти побачити наслідки їхньої поведінки для дитини й підтримати бажання покращити ситуацію. У роботі з батьками застосовують консультативні бесіди, тренінги батьківської компетентності, профілактичні заходи, залучення до сімейних програм підтримки.

Комунікація з батьками повинна будуватися на принципах партнерства, поваги та взаємної відповідальності. Соціальний педагог роз'яснює їхні права та обов'язки, допомагає визначити проблеми в сім'ї та шляхи їх подолання, сприяє зміні стилю виховання на більш гуманний і конструктивний. Однією з важливих стратегій є налагодження ресурсного середовища навколо сім'ї: залучення родичів, громадських організацій, соціальних служб, медичних та освітніх установ.

Робота з дітьми з неблагополучних сімей має бути системною й цілеспрямованою. Соціальний педагог розробляє індивідуальні програми супроводу, що включають виховні та корекційні заходи, моніторинг динаміки розвитку, регулярні зустрічі, роботу з класним керівником та іншими педагогами. Ефективність роботи залежить від здатності фахівця аналізувати ситуацію, співпрацювати з командою та гнучко адаптувати методи до потреб конкретної дитини та її сім'ї.

Окремої уваги потребують випадки, коли дитина не має позитивного емоційного досвіду сімейних стосунків. У таких ситуаціях педагог стає для неї модельною фігурою, що демонструє підтримку, стабільність і турботу. Через позитивні взаємини з дорослим дитина поступово вчиться довіряти людям, долати страхи, відкривати свій потенціал. Важливо розвивати у дитини навички життя в суспільстві, відповідальність, уміння співпрацювати, вирішувати конфлікти конструктивно та вести здоровий спосіб життя.

Підсумовуючи, взаємодія соціального педагога з дітьми з неблагополучних сімей та їх батьками має комплексний, багатовимірний характер. Вона поєднує психологічну підтримку, педагогічний супровід, профілактику відхилень у поведінці, соціальний захист та роботу на рівні сімейної системи. Головна мета діяльності – забезпечення благополуччя дитини, створення умов для її гармонійного розвитку, формування позитивних життєвих перспектив і попередження повторення негативних сценаріїв у дорослому житті.

Кабанова Д. Г.
Науковий керівник: д. психол.н., проф. Підбуцька Н. В.
НТУ «ХПІ»

ОСОБИСТІСНІ ЧИННИКИ ВИБОРУ ПСИХОЛОГІЧНОГО КОНТЕНТУ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

У сучасному медіапросторі поруч із доказовими психологічними матеріалами масово поширюються псевдопсихологічні курси й «швидкі рішення», які впливають на уявлення людей про психологічну допомогу та

довіру до фахівців. Важливим стає питання, що саме визначає вибір між науково обґрунтованим і псевдонауковим контенту.

Метою дослідження було теоретично окреслити феномен псевдопсихологічного контенту та емпірично вивчити зв'язок між особистісними рисами, довірою до світу, критичністю мислення й вибором психологічного контенту в соціальних мережах. Об'єктом виступає психологічний контент у медіапросторі, предметом – особистісні чинники, що зумовлюють реальні уподобання та довіру до нього.

У вибірку увійшли 52 користувачі соціальних мереж віком 21 – 50 років. Використано опитувальник рис за моделлю «Великої п'ятірки», короткий опитувальник «Темної тріади», шкалу міжособистісної довіри М. Розенберга та спеціально розроблену авторську анкету зі стимульним матеріалом контенту з соціальних мереж.

На основі відповідей за анкетою були обчислені чотири показники: ІПП_norm (нормований індекс переваги псевдопсихологічного контенту), ІНО_norm (індекс орієнтації на науковий контент), індекс критичності (ІК) та інтегральний індекс якості вибору (ІІЯВ).

Результати показали, що ІПП_norm у вибірці варіювався від 0 до 0,45 (M = 0,13; SD = 0,13), тобто загальна схильність до псевдопсихологічних продуктів була низькою. ІНО_norm змінювався в діапазоні 0–0,83 (M = 0,49; SD = 0,21) і відображав помірну, але не максимальну орієнтацію на науковий контент. ІК перебував у межах 0,33–1,00 (M = 0,85; SD = 0,23), що свідчить про загалом високий рівень здатності розрізняти наукову й псевдонаукову інформацію. ІІЯВ варіювався від 0,04 до 0,83 (M = 0,38; SD = 0,21; n = 50), фіксуючи переважно позитивний, але неоднорідний профіль споживання контенту.

Авторська анкета дала змогу кількісно описати поведінкові реакції на псевдопсихологічні й наукові матеріали. Для трьох псевдонаукових відеокурсів 78,8 %, 84,6 % і 80,8 % респондентів обирали найнижчі оцінки ймовірності участі (1–2 бали з 5), тоді як високі оцінки 4–5 балів становили лише 5,8–9,6 %.

Для рекламних псевдонаукових повідомлень 84,6–86,5 % учасників оцінювали довіру як низьку (1–2 бали), а високий рівень довіри (4–5 балів) відзначали лише 3,8–13,5 % опитаних.

У завданні з одночасною подачею наукового та псевдонаукового тексту 65,4 % обрали варіант «жодний із них», 32,7 % – науковий фрагмент, і лише 1,9 % (одна особа) – псевдонауковий текст.

Аналіз кореляцій засвідчив, що гіпотези про виражений вплив окремих рис особистості, компонентів Темної тріади та міжособистісної довіри на схильність до псевдопсихологічного контенту загалом не підтвердилися: більшість коефіцієнтів між цими показниками та ІПП_norm, ІНО_norm, ІІЯВ залишалися в межах $|r| < 0,27$ і здебільшого не досягали статистичної значущості. Натомість припущення щодо центральної ролі критичного мислення отримало емпіричне підтвердження: вищі значення індексу критичності поєднувалися з нижчим ІПП_norm і вищим ІІЯВ, що вказує на кращу загальну якість вибору контенту.

Отже, результати емпіричного дослідження дозволяють зробити висновок, що при виборі психологічного контенту в соціальних мережах особистісні чинники та рівень міжособистісної довіри відіграють другорядну, модифікуючу роль, тоді як ключовим захисним фактором виступає критичне мислення. Це обґрунтовує необхідність цілеспрямованого розвитку критичності у ставленні до психологічних тверджень та створення психопросвітніх програм, спрямованих на формування навичок розпізнавання псевдонаукових обіцянок і підтримку свідомого вибору на користь науково обґрунтованого психологічного контенту.

Касімова С.В.
Науковий керівник: к.пед.н., проф. Гура Т.В.
НТУ «ХПІ»

ЛІДЕРСТВО ЯК СКЛАДОВА ЕФЕКТИВНОГО КЕРІВНИЦТВА В СУЧАСНІЙ ОРГАНІЗАЦІЇ

Сучасна організація функціонує в умовах постійних змін, зростаючої складності управлінських процесів та інтелектуалізації управлінської діяльності. Це

вимагає від керівництва здатності швидко адаптуватися до змін зовнішнього та внутрішнього середовища, своєчасно реагувати на непередбачувані ситуації та забезпечувати стабільність розвитку організації.

Лідерство у самоцентричному аспекті необхідно розглядати як внутрішній стан людини, що спрямований на досягнення успіху, глибоко замотивований,що веде активне діяльнісне життя, впевнена в своїх рішеннях та діях. Саме лідерські риси дозволяють керівнику забезпечити сприятливий соціально-психологічний клімат у колективі, налагодити конструктивні міжособистісні взаємини та мобілізувати співробітників на досягнення спільних цілей. Процес створення організаційного лідерства пов'язаний із залученням керівника і підлеглих в процес управління.

Лідер – це особистість з певним набором якостей та навичок, що забезпечують здатність вести за собою інших. Оперативність є однією з ключових якостей лідера, що виявляється у його здатності швидко й системно аналізувати проблемні ситуації, визначати їх причини та обирати ефективні способи розв'язання.

Важливою відмінністю лідерства від керівництва є ступінь формалізації управлінських взаємодій. Якщо керівництво спирається переважно на регламентовані, легітимні канали впливу, то лідерство апелює до потреб вищого рівня-моральних, ціннісних, духовних.

Лідерський вплив реалізується через комплекс особистісних якостей: комунікативних навичок, стратегічного бачення та конкретних тактик**,** таких як мотивація, натхнення, служіння прикладом, раціональне переконання та розвиток команди**.** Він залежить від стилю лідерства (авторитарний, демократичний, коучинговий), здатності бути рольовою моделлю, ефективно слухати та заохочувати ідеї підлеглих, а також від створення довіри та спільних цілей.

У дослідженні В. Погольша, був виявлений комплекс комунікативно-особистісних властивостей, що є стрижньовою основою здатності до особистого впливу, що включає разом з такими властивостями, як легкість спілкування, упевненість, мотив досягнення успіху та іншими – розуміння співрозмовника.

На відміну від керівництва, яке оперує категоріями «начальник-підлеглий», лідерство формує управлінську діаду «лідер-послідовники». У межах цієї взаємодії

основними ресурсами впливу стають не примус і контроль, а натхнення, підтримка та спонукання.

Отже, і феномен лідерства, і феномен керівництва в процесі управління є особливими соціальними ресурсами, що володіють регулятивним функціоналом для організації.

Підсумовуючи вище сказане, можна визначити, що керівництво і лідерство є сумісними явищами в управлінській діяльності. В умовах сучасної організації вони доповнюють одне одного і можуть трансформуватися залежно від ситуації. Таке поєднання забезпечує оптимальне використання соціальних ресурсів і підвищує ефективність управлінських взаємодій. Лідерство виступає каталізатором управлінських процесів, перетворюючи формальне керівництво на дієвий інструмент досягнення стратегічних цілей.

Квасник О. В.
Науковий керівник: к. пед .н. доцент Шаполова В. В.
НТУ «ХПІ»

МОВА ВИВЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ МАЙБУТНІМИ ПСИХОЛОГАМИ ЯК ПОКАЗНИК ЇХНЬОГО ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ

Сучасна спільнота характеризується міжкультурними взаємодіями та багатомовністю учасників комунікації. Тому сучасна соціокультурна динаміка зумовлена зростанням білінгвізму в українському суспільстві та освітньому просторі, що вимагає розуміння їхнього впливу на професійний розвиток.

Професійні потреби фахівців -психологів передбачають володіння навичками спілкування та розуміння, що залежить від мови, на якій здійснюється професійна діяльність.

Важливо розуміти співбесідника та знаходити підхід до його особистості. Мова є не лише засобом, а й інструментом та об’єктом психологічної роботи (наприклад, у психотерапії та консультуванні). Важливо також наголосити на необхідності інтеграції знань психолінгвістики, когнітивної та педагогічної психології для створення цілісної моделі особистісного розвитку фахівця.

Отже, особливості та механізми впливу домінуючої мови освітнього та професійного середовища на формування професійно значущих особистісних якостей (когнітивних, афективних, комунікативних) майбутнього психолога слід досліджувати та звертати увагу на зміну рівня їх прояву.

На сьогодні теоретичне обґрунтування та емпіричне вивчення специфіки впливу мовного середовища (монолінгвізм, білінгвізм, мова професійної літератури) на формування професійно значущих особистісних якостей (когнітивна гнучкість, емпатія, рефлексивність, комунікативна компетентність) у студентів-психологів є недостатнім. Завдяки відомостям щодо ролі мови у житті людини, ми можемо сказати, що мова формує нашу діяльність та емоційну й мисленнєву парадигму.

Можна виокремити три рівні діяльності психолога, що опираються на мовну компоненту: структура мислення, швидкість доступу до концепцій, категоризація психічних явищ, що зокрема стосується засвоєння теорій; емоційна реакція та здатність до ідентифікації та вербалізації емоцій, що впливає на рівень емпатії та контакту; стиль спілкування, вміння будувати діалог, обирати метафори та невербальні сигнали.

Надзвичайно важливо для психолога володіти якостями когнітивної гнучкості (Здатність швидко перемикатися між різними мисленнєвими операціями, поглядами та концепціями) та здатністю до децентрації (Здатність бачити ситуацію не лише зі своєї позиції, але й з позиції клієнта, відділяти власні емоції від емоцій іншого), що є вищими у студентів, що активно функціонують у білінгвальному професійному середовищі. Коли в полі діяльності більше однієї мови, виникає "Ефект Мозкового Тренування", що загалом підвищує метакогнітивні навички (здатність мислити про власне мислення).

Домінуюча мова засвоєння професійної термінології корелює з особливостями формування професійної Я-концепції, визначаючи при цьому стиль фахового мислення психолога.

Використання мови першоджерела сприяє глибшій професійній ідентифікації студента зі школою чи напрямом.

Деякі мови (наприклад, англійська) можуть сприяти більш аналітичному, оперативному та покроковому стилю мислення.

Інші (наприклад, українська) можуть підсилювати метафоричність, емоційну глибину та синтетичне розуміння, що є важливим у гуманістичній та наративній терапії.

Мова, яку психолог використовує для внутрішнього "діалогу" з клієнтом, впливає на його інтерпретаційний стиль та здатність до формулювання висновків. Наприклад, термін, засвоєний англійською, може асоціюватися у свідомості з англомовними дослідницькими контекстами, тоді як український термін – з вітчизняною традицією.

Отже, мова, якою психолог вивчає термінологію та спілкується з клієнтами, впливає на його трирівневий вияв особистості та допомагає професійному зростанню.

Квасник О. В., Старостіна Є.
Науковий керівник: к. пед. н., доц. Шаполова В. В.
НТУ «ХПІ»

ФОРМУВАННЯ ЗНАНЬ ПРО ІМІДЖ НАУКОВОГО ВИДАННЯ У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

У сучасному інформаційному суспільстві соціальні мережі стали не лише засобом комунікації, а й важливим інструментом популяризації науки та просування наукових видань. Для наукових журналів активна присутність у соціальних мережах формує публічний імідж, підвищує рівень впізнаваності, а також сприяє залученню нових авторів та читачів.

Формування знань про ефективну стратегію та імідж наукового видання є ключовим елементом професійної підготовки здобувачів вищої освіти. Студенти та магістри, як майбутні дослідники та автори, повинні усвідомлювати, що репутація журналу та його цифровий слід у соціальних

мережах прямо впливає на визнання та цитованість їхніх власних наукових результатів.

Наприклад місія Twitter звучить як: “У Твіттері ми віримо, що вільний обмін інформацією може мати позитивний глобальний вплив. Щодня нас надихають історії про те, як люди за допомогою Твіттера роблять світ кращим найнеочікуванішим способом”. Тобто обмін науковою інформацією може бути доступним для багатьох учасників соціальних мереж.

Однією з переваг комунікування через соціальні мережі, такі як Facebook, Twitter, LinkedIn та Instagram, є швидке інформування про нові випуски журналів, публікації статей, наукові події. Вони є надійними помічниками для встановлення ефективної комунікації між редакцією, авторами та читачами будь-яких вікових груп, рівнів підготовки тощо. Така відкритість формує довіру до видання, надає можливість відчути себе причетним до наукової спільноти.

Окрім загальновідомих платформ, важливу роль відіграють спеціалізовані наукові соціальні мережі, такі як ResearchGate та Academia.edu. Сучасні SMM-стратегії наукових видань активно інтегрують короткі відео-анотації від авторів (Video Abstracts) та подкасти (Podcasts), що значно підвищує доступність та сприйняття складних наукових результатів.

Активна дисемінація наукового контенту через соціальні мережі прямо корелює зі зростанням індексів цитування (*Scopus/SJR, WoS*).

Ще одним пріоритетом у використанні соціальних мереж науковим журналом є якість поширення результатів своїх досліджень, збільшення впливу наукових досліджень, охоплюючи ширшу аудиторію за межами своєї спільноти. Кооперація вчених із різних галузей наукового знання сприяє виникненню унікальних дослідницьких ідей і тем, а також міждисциплінарних підходів до наукових проблем.

Імідж наукового журналу впливає на його рейтинг, індексацію, кількість поданих статей та цитування. Ці показники формують рівень інтересу до видання його позитивну репутацію у цифровому середовищі.

Ефективне використання соціальних мереж вимагає стратегії: регулярного оновлення контенту, дотримання академічних стандартів, візуальної привабливості та врахування цільової аудиторії, що є показником успішного просування журналу. Присутність у соціальних мережах також вимагає від редакції активного репутаційного менеджменту. Журнал повинен дотримуватися академічної етики та оперативно реагувати на критичні дискусії чи спростування, що демонструє його прозорість та прихильність до наукової доброчесності. Це посилює довіру до видання як до надійного та відповідального джерела інформації. Соціальні мережі слугують містком для інтеграції з ключовими науковими інструментами (DOI, ORCID, прямі посилання на сайт), що легітимізує та структурує процес наукової комунікації.

Таким чином, соціальні мережі відіграють ключову роль у формуванні іміджу наукового журналу як динамічного, доступного й авторитетного джерела знань, що відповідає вимогам цифрової епохи. У світлі цифрової трансформації, інтеграція знань про управління цим іміджем та використання цифрових інструментів (Altmetrics, спеціалізовані соцмережі) у професійну підготовку здобувачів вищої освіти є необхідною умовою для формування компетентних та конкурентоспроможних фахівців у науковій сфері.

Клименко О. І.
Науковий керівник: к. пед. н., доц. Бугаєвська Ю. В.
ХНАДУ

РОЗВИТОК ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ СУЧАСНОГО ФАХІВЦЯ

Креативність як багатостороннє явище інтегративного характеру не тільки визначає об’єктивні перспективи творчого розвитку, а й забезпечує функціонування актуальної зони творчої діяльності людини. Вона може проявлятися в різних ступенях. Ця відмінність зумовлена як відмінністю засобів реалізації, так і джерелом походження, рівнем усвідомлення та її стійкістю. Креативність є фактором будь-якої діяльності,

що демонструє той стиль виконання, який можна назвати творчим. Вона – як сукупність творчих сил і можливостей індивіда, що характеризується певним рівнем і характером розвитку творчих якостей особистості, її пізнавальних процесів, мислення, здібностей, знань, умінь і навичок. Критерієм якості підготовки сучасного фахівця є розвиток у майбутніх фахівців компетентності, загальнонаукової та професійної вправності і мобільності, що загалом забезпечує їх конкурентоспроможність.

Для вимірювання, оцінки і прогнозування якості підготовки фахівців у системі всіх рівнів професійної освіти застосовується моніторинг. Об'єктами і суб'єктами моніторингу якості постають викладачі професійної школи, результати діяльності яких – у майбутніх фахівцях. Освіта є головним засобом формування професіоналізму особи і продуктивності діяльності суб'єкта у розв'язанні практичних і теоретичних, спеціальних і професійних задач, пов'язаних із творчістю. Різними є лише ознаки, за якими можна судити про наявність або відсутність творчої готовності випускника до майбутньої діяльності.

Оскільки освітня діяльність є одночасно колективною, груповою й індивідуальною, для отримання загальних результатів необхідне узгодження зусиль її учасників. Засобом такого узгодження є модель ідеалізованого результату, що включає комплекс психологічних (або суб'єктивних) чинників, які забезпечують розвиток творчої готовності студентів до професійної діяльності. Студенти, які досягли значних успіхів у науково-дослідницькій діяльності, можуть працювати за індивідуальним графіком виконання навчального плану в межах терміну навчання. Ця діяльність, як один із чинників, сприяє розвитку творчого потенціалу особистості, яка характеризується високою мотивацією до активної пізнавальної діяльності, розвитку творчих здібностей, досвіду творчої діяльності, характерологічних особливостей особистості.

Науково-дослідницька діяльність вдосконалює не лише професійний рівень, а й формує специфічні навички та звички, відповідний склад

мислення та спілкування. Саме така діяльність дозволяє поглибити професійне спрямування освіти, виховувати спеціалістів і з високим творчим потенціалом і впливає на формування соціально-професійної зрілості майбутніх фахівців. Головним засобом управління і самоуправління якістю підготовки фахівців є проведення комплексних міждисциплінарних досліджень чинників продуктивності професійної діяльності.

Важливо так зорієнтувати навчальний процес, щоб студенти перебували в атмосфері творчості, могли і бажали творити нове, залежно від свого рівня розвитку, бажань, стійкості інтересів, могли вибирати для себе форму прояву і участі в творчій самостійній діяльності, реалізуючи свою пізнавальну активність. Чим ширше діапазон участі студентів у творчому процесі, тим реальніші можливості у викладача активізувати розвиток творчого потенціалу студента, тим якісніша співпраця, тим ефективніший процес професійного навчання. Тобто, під час проведення науково-дослідницької роботи у студентів розвивається творче мислення, виховується потреба застосовувати теоретичні знання у практичній діяльності.

Кравець О. В.
Науковий керівник: д. пед. н., проф. Ігнатюк О. А.
НТУ «ХПІ»

ЕМОЦІЙНА СТІЙКІСТЬ ЯК ПРОФЕСІЙНА ВАЖЛИВА ЯКІСТЬ ВИКЛАДАЧА-ЛІДЕРА

Пріоритети сучасного суспільства, зміни на ринку праці, реформування вітчизняної вищої освіти викликають певне напруження людських сил, спричиняють розбалансованість потреб і шляхів їх реалізації. У цьому зв’язку особливої актуальності та значущості набувають питання розвитку емоційної стійкості особистості, яка повинна бути здатною до управління своїми емоційними станами і реакціями, спроможної проявляти позитивні емоції, стримано та виважено реагувати на стресові ситуації. Перелічені

характеристики зумовлюють конкурентоспроможність й успішність фахівця у професійній діяльності.

Мета роботи полягає у висвітленні емоційної стійкості як професійної важливої якості викладача-лідера.

Сучасна парадигма освіти вимагає від викладача не просто передачі знань, а ролі ментора та лідера. Лідерство в аудиторії базується на здатності керувати груповою динамікою та надихати студентів. Лідерська позиція передбачає високий рівень відповідальності, що автоматично збільшує психологічний тиск.

Емоційна стійкість – це здатність психіки зберігати стабільність і функціональність в екстремальних умовах. Це складний механізм, який не дозволяє емоціям блокувати когнітивні процеси. Емоційна стійкість містить наступні ключові компоненти, а саме: *інтелектуальний:* сутність полягає у здатності до швидкого аналізу стресової ситуації без переходу в афект.; *вольовий:* характеризує уміння свідомо керувати своїми реакціями та зовнішніми проявами емоцій; *адаптивний:* характеризує швидкість повернення до нормального робочого стану після психологічного струсу.

Психологічні дослідження доводять, що група завжди підсвідомо копіює стан лідера. Якщо викладач демонструє тривогу, аудиторія стає некерованою. Якщо викладач транслює спокій – група стає продуктивною. Це ефект «емоційного зараження». Стійкість викладача створює «безпечний простір». Студенти відчувають, що лідер контролює ситуацію, що дозволяє їм зосередитися на навчанні, а не на захисних реакціях. Емоційна стійкість дозволяє лідеру бути асертивним – впевнено відстоювати межі та правила без агресії, що є ознакою високої професійної культури. Емоційна стійкість виступає головним «щитом» проти емоційного вигорання. Викладач, який не володіє методами саморегуляції, швидко досягає фази виснаження. Без належної стійкості лідер ризикує перейти до деперсоналізації (цинічного ставлення до студентів), що повністю руйнує лідерський авторитет.

Для запобігання емоційного вигорання важливі супервізії, рефлексії та постійний самомоніторинг власного психологічного стану. До практичних стратегій формування емоційної стабільності відносяться:

Когнітивний рефреймінг: вміння перетворювати «проблему» на «педагогічну задачу». Наприклад, розцінювати конфлікт із групою як можливість для діалогу та вдосконалення навичок модерації.

Техніки саморегуляції: дихальні практики: використання технік контролю дихання для стабілізації вегетативної нервової системи; *дисоціація:* вміння подивитися на конфліктну ситуацію «зі сторони», як сторонній спостерігач, що дозволяє знизити інтенсивність власних переживань.

Розвиток емпатичного слухання: розуміння емоцій студента дозволяє викладачу не сприймати чужий негатив на свій власний рахунок.

Підсумковуючи варто зазначити, що емоційна стійкість є стрижнем професійної ідентичності викладача-лідера. Вона забезпечує життєздатність всієї освітньої системи, особливо в кризові часи. Психологічна підготовка майбутніх викладачів має обов'язково включати тренінги з емоційного інтелекту та стресостійкості.

Леонов В. О.
Науковий керівник: к. пед. н., доц. Шаполова В. В.
НТУ «ХПІ»

ЦИФРОВІ ПІДХОДИ ДО РОЗВИТКУ РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

В умовах війни особливо актуальною постає проблема налагодженої взаємодії у закладах вищої освіти. Безперервність та доступність освітнього процесу постійно перебувають під загрозою: у низці регіонів можливість отримувати освіту очно відсутня, а наслідки війни призвели до переміщення студентів по різним регіонам України та світу.

Також проблема розвитку резильєнтності здобувачів вищої освіти неодноразово висвітлювалась у працях вітчизняних дослідників, які так само неодноразово робили акцент на тому, що резильєнтність виступає чинником, який сприяє зростанню ефективності освітньої діяльності та посиленню мотивації до навчання серед майбутніх фахівців.

Таким чином, у сучасних кризових умовах виникає потреба не лише в організації взаємодії між здобувачами вищої освіти, але й у пошуку ефективних шляхів підтримки їхньої стійкості та залученості до навчання. У цьому контексті ми зосередимо увагу на дослідженні методів розвитку резильєнтності (таких як *Арт-терапевтичні технології* і *Рольові ігри)* та визначенні цифрових технологій, які можуть бути інтегровані до кожного з них.

Цифрові методи *Арт-терапевтичних технологій* швидко розвиваються, забезпечуючи їх доступність для широкого кола користувачів незалежно від рівня художньої підготовки. Серед таких інструментів варто виокремити ColorMe - Coloring Book, що пропонує розфарбовування для релаксації, Pigment із професійними палітрами та стилями, а також Happy Color, який працює за принципом “color by number” і має медитативний ефект. Окремо виділяється Mandala Coloring Book, де розфарбовування мандал використовується для гармонізації внутрішнього стану. Більш комплексним прикладом є додаток LINA - Art Therapy App, який поєднує арт-вправи, психологічні тести та медитації та створений сертифікованими терапевтами й орієнтований на глибшу роботу з емоціями. Інший показовий інструмент - Art Workout, що пропонує інтерактивні завдання з малювання для розвитку концентрації та творчих навичок.

Методи *Рольовий ігор* у терапевтичній практиці дедалі частіше інтегруються у цифрові формати, відкриваючи нові можливості для роботи зі студентами. Використання платформ такі як Roll20 забезпечує технічну основу для проведення дистанційних RPG-сесій, де учасники взаємодіють через інтерактивні карти, чат та відеозв’язок, а тоді як спеціалізовані ресурси на зразок Roll for Therapy пропонують адаптовані сценарії з чіткими

психологічними цілями. Поєднання цих інструментів дозволяє створювати безпечне середовище, у якому студенти можуть через персонажів досліджувати власні емоції, тренувати комунікативні навички та розвивати гнучкість мислення. Дослідження іноземних науковців представлені у APA Monitor та MDPI, підтверджують, що рольові ігри сприяють зниженню тривожності, розвитку емпатії та соціальної компетентності, а також підвищують мотивацію до навчання.

Отже, цифрові підходи до розвитку резильєнтності здобувачів вищої освіти в умовах війни можуть стати ключовим інструментом підтримки їхньої стійкості та мотивації, особливо за відсутності можливості отримувати освіту очно. Зокрема інтеграція арт-терапевтичних технологій та рольових ігор включно з іншими методами розвитку резильєнтності у цифрові формати можуть не лише забезпечує доступність і безперервність навчання, але й створювати нові можливості для підтримки емоційної стійкості та формування соціальних навичок. Подальші дослідження мають бути спрямовані на систематизацію досвіду використання таких інструментів, а також на проведення експериментальних апробацій у реальних умовах освітнього процесу з метою перевірки їхньої практичної ефективності.

Лисенко Д. К.
Науковий керівник: д. пед. н., проф. Ігнатюк О. А.
НТУ «ХПІ»

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ТА УПРАВЛІНСЬКО-СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ФАХІВЦЯ ЛІДЕРА З ІНКЛЮЗІЇ

Інклюзивна освіта сьогодні є невід’ємною частиною сучасної школи. Запровадження сучасних моделей організації навчання, виховання і реабілітації дітей з порушеннями когнітивного розвитку вимагає не лише спеціального дизайну освітнього середовища, а і нових форм та методів навчання. Однією зі стрижневих умов ефективної соціалізації дітей з особливими потребами є забезпечення їх безперешкодного доступу до якісної освіти та реалізації їх

конституційного права на освіту. Діти з різними освітніми потребами навчаються в одному середовищі, і це вимагає від педагогів нових професійних компетентностей.

Інклюзивна освіта, як сучасна інноваційна тенденція, широко обговорюється в наукових колах, педагогічною та громадською спільнотами. Саме тому зростає потреба у фахівцях, які можуть поєднати педагогічні знання, психологічну чутливість і здатність до ефективного управління. Проблема є актуальною, тому що від якості роботи таких фахівців залежить успішність соціалізації та освітнього розвитку дітей з особливими потребами, а також рівень готовності школи інтегрувати інклюзивні підходи у повсякденну практику.

Метою роботи вбачаємо дослідити психолого-педагогічні та управлінсько-соціальні аспекти формування фахівця-лідера з інклюзії.

Педагог виступає як «лідер з інклюзії» – це спеціаліст, який не лише володіє методиками інклюзивного навчання, а й уміє організувати командну взаємодію, приймати зважені рішення та підтримувати позитивний мікроклімат у школі. Тому педагогу з інклюзії важливо мати розвинену емоційну сферу та стійкість до стресу. До ключових якостей такого педагога належать:

- уміння чути та розуміти дитину;
- терплячість і вміння регулювати власні емоції;
- відкритість до різноманіття;
- здатність будувати довірливі стосунки з батьками та педагогами;
- рефлексія - уміння аналізувати свої дії та їх наслідки.

Психологічна готовність «лідера з інклюзії» дає можливість фахівцю працювати з конфліктними ситуаціями, підтримувати інших і створювати атмосферу безпеки. Тому педагогічна складова такого педагога повинна охоплювати:

- адаптацію навчальних матеріалів і завдань;
- організацію індивідуальної освітньої траєкторії дитини;

- застосування сучасних методів навчання (диференціація, універсальний дизайн);

- взаємодію з асистентом учителя та іншими фахівцями;

- створення умов, де кожна дитина відчуває підтримку та прийняття.

Як показує практика, ефективність роботи інклюзивного навчального закладу залежить від створення особливого освітнього середовища, командного підходу, психологічного та корекційного супроводу, раціонально підібраних стратегій навчання. А для ефективного педагогічного лідерства важливо вміти залучати педагогічний колектив до спільної відповідальності за інклюзивний процес. Тому лідер у сфері інклюзії виконує управлінську функцію, яка включає:

- координацію роботи фахівців, які залучені до підтримки дитини;

- налагодження партнерства між школою, батьками та соціальними службами;

- аналіз потреб і можливостей закладу щодо впровадження інклюзії;

- участь у плануванні та моніторингу індивідуальних програм розвитку.

В сучасному підході до інклюзивної освіти фахівець-лідер з інклюзії розглядається як професіонал широкого профілю, який працює не тільки як педагог чи психолог, а також як організатор, консультант і модератор взаємодії. Такий фахівець стає центром інклюзивного процесу, допомагаючи всім учасникам освітнього середовища діяти узгоджено й підтримувати кожну дитину.

Таким чином, фахівець-лідер з інклюзії є важливою фігурою в сучасній школі. Він забезпечує ефективну організацію навчання дітей з особливими потребами, підтримує педагогів та батьків, а також впливає на створення позитивної, гуманної атмосфери в освітньому середовищі. Лише командна взаємодія дозволяє охопити всі аспекти розвитку дитини, узгодити корекційні заходи та вибудувати найбільш ефективну освітню траєкторію. Подальші дослідження можуть бути пов’язані з: розробкою інноваційних методів підготовки майбутніх лідерів інклюзії; вивченням психологічного вигорання

фахівців та шляхів його профілактики; аналізом ефективності моделі «підтримувального лідерства» в інклюзивних закладах; впливом цифрових технологій на розвиток інклюзивного середовища та компетентностей педагогів.

Литвинова Н. А.
Науковий керівник: к. психол. н., доц. Книш А.Є.
НТУ «ХПІ»

ХАРИЗМА ЯК ІНСТРУМЕНТ ЕФЕКТИВНОГО ЛІДЕРА ПРИ ФРАГМЕНТОВАНОМУ МИСЛЕННІ АУДИТОРІЇ

Актуальність проблеми формування фахівця-лідера обумовлена тим, що сьогодні ефективність його діяльності вимірюється не лише управлінськими рішеннями, чи знаннями, які досить легко здобути в цифрову епоху. Важливою є також мати харизму: здатність ефективно переконувати і мотивувати, утримувати увагу аудиторії. Це дозволяє позитивно впливати на оточуючих. Саме такі якості зосереджують увагу слухачів на лідері. Значення особистісних якостей для сприйняття оточенням підтверджують дослідження соціальної психології. Зокрема, праці Р. Чалдіні (принцип прихильності) показують, що харизма, зовнішня привабливість і привітність є потужними шляхами переконання. Однак проблема полягає у недостатньому вивченні цих психологічних механізмів у контексті професійної підготовки майбутніх фахівців-лідерів.

Сучасна цифрова культура призвела до поширення поверхневого (фрагментованого) мислення та значного дефіциту уваги. Дослідження вказують на загальне зниження середньої тривалості фокусованої уваги, що ускладнює центральний, логічний шлях переконання. У цих умовах харизма стає ключовим чинником, який може привернути та утримати увагу сучасної аудиторії. Харизматичні прояви (енергія, емоційна насиченість, яскравість викладу) діють як потужний «якір» уваги, забезпечуючи початкове залучення, необхідне для подальшого переконання. Харизма – це набутий інструмент

впливу, механізми якого є особливо важливим в умовах інформаційного перевантаження. Харизма розглядається як комплекс соціально-психологічних властивостей, які значно підвищують соціальну привабливість лідера. Наукова новизна нашого дослідження полягає в обґрунтуванні необхідності та розробці педагогічних умов для цілеспрямованого формування харизми, що дозволяє забезпечити позитивний соціальний та управлінський вплив в умовах дефіциту уваги.

Підсумовуючи, харизма є вирішальним фактором у психолого-педагогічному формуванні сучасного фахівця-лідера. Вона є набутим набором соціальних навичок, необхідних для ефективного впливу та утримання уваги в умовах фрагментованого мислення. Відповідно, подальші дослідження цієї проблеми включають: проведення емпіричних досліджень для оцінки зв'язку між розвитком харизми та успішністю лідера у сучасному інформаційному середовищі, а також розробку методики навчання харизмі, яка б допомогла майбутньому лідеру подолати негативні наслідки дефіциту уваги аудиторії.

Lytvynenko P.
Supervisor: PhD in Pedagogy, Ass. Prof. Solodovnyk T.
NTU «KhPI»

PRACTICE-ORIENTED APPROACH TO FORMATION OF FUTURE PSYCHOLOGISTS' ORGANIZATIONAL COMPETENCE

The analysis of modern labour market demands and employer surveys confirms the growing need for psychologists, who possess not only professional knowledge, but also general competencies that facilitate the adaptation of young specialists to professional conditions. Among these, organizational competence occupies a particularly important place, as it includes the ability to plan work processes, meetings, tasks and effectively interact with colleagues and clients. However, many graduates are often not sufficiently prepared for these aspects of professional activity.

The aim of our research is to theoretically substantiate and analyse the practice-oriented approach to development of future psychologists' organizational competence

during their professional training. We define the organizational competence of a psychologist as an integrative professional and personal quality, that ensures the effective organization of all aspects of their activity: from planning the workflow to reflection of their own organizational decisions. This competence is not limited to technical skills, such as maintaining documentation or scheduling, rather, it is a comprehensive ability to structure one's professional activity, anticipate organizational challenges, and address them effectively.

The implementation of a practice-oriented approach within the educational process creates favourable conditions for the holistic development of this competence. This approach is based on the integration of theoretical knowledge with practical experience, enabling students not only to acquire information, but also to learn how to apply it in specific situations. Practice-oriented training aims to build an educational environment in which students gradually transit from passive listeners to active participants in professional activity.

One of the key tools for implementing this approach is the use of active and interactive teaching methods. Business and role-playing games make it possible to model professional situations that closely resemble the real working conditions of a psychologist–from organizing a training session to interaction with various client groups. The case method helps students develop skills in analysing specific situations, finding optimal solutions and predicting the outcomes of organizational actions. Project-based learning promotes the development of planning skills, task distribution, teamwork, and evaluation of work effectiveness.

Engaging students in the independent development and implementation of mini-projects is particularly important. These may include educational events, social initiatives, trainings on relevant topics or preventive programmes for schoolchildren and students. Such activities not only cultivate organizational skills, but also foster responsibility, initiative and reflexivity among future psychologists. The analytical stage is crucial, as students evaluate the success of their project, identify strengths and determine areas for improvement.

An integral component of practice-oriented training is educational and internship practice, which allows students to immerse themselves in a real professional environment. Through collaboration with experienced practitioners, students gain experience in organizing meetings, conducting psychological events, managing consultations, maintaining documentation, and communicating with teachers, parents, and representatives of other institutions. Feedback from professionals helps refine students' skills and develop confidence in their abilities.

The practice-oriented approach also involves creation an educational environment where students have access to digital tools necessary for modern psychological practice. Using online platforms for development training materials, planning events, or analysing results contributes to building the digital component of organizational competence.

Thus, the practice-oriented approach ensures the comprehensive and multidimensional development of future psychologists' organizational competence. It enables the integration of theoretical knowledge with real professional challenges, promotes the development of responsibility, independence, adaptability and teamwork skills. As a result, young specialists enter the labour market better prepared to organization of professional activities in contemporary social conditions and effective interaction in various professional contexts.

Малинка О. А.
Науковий керівник: д. пед.н., проф. Ігнатюк О. А.
НТУ «ХПІ»

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ФАХІВЦЯ-ЛІДЕРА В СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Формування фахівця-лідера в сучасному освітньому середовищі є одним із ключових завдань закладів вищої освіти, оскільки від рівня лідерського потенціалу майбутніх спеціалістів залежить ефективність розвитку професійних спільнот, організацій та суспільства загалом. Лідерство у професійній діяльності розглядається як інтегрована характеристика

особистості, що охоплює мотиваційно-ціннісні установки, комунікативні здібності, здатність до прийняття рішень, інноваційність, відповідальність і соціальну активність. Саме тому процес підготовки фахівця-лідера потребує комплексного врахування психологічних, педагогічних та управлінсько-соціальних чинників, цьому присявена мета роботи.

Психологічна складова лідерства ґрунтується на розвитку емоційного інтелекту, саморегуляції, рефлексивності та позитивної Я-концепції майбутнього фахівця. Досвід досліджень у галузі психології свідчить, що високий рівень емоційного інтелекту корелює зі здатністю до конструктивної взаємодії, управління стресом та ефективної комунікації – навичок, без яких сучасний лідер не може успішно здійснювати професійну діяльність. Важливо підкреслити, що розвиток лідерських якостей не є вродженим процесом; він формується й активно вдосконалюється в освітньому середовищі за умов системної педагогічної підтримки.

Педагогічні підходи, що сприяють становленню лідерських компетентностей, включають інтерактивні технології (дискусії, тренінги, проєктне навчання, кейс-метод), елементи коучингу, фасилітації та наставництва. Особливо ефективним є створення освітнього простору співпраці, де студент має можливість проявити ініціативу, відповідальність і самостійність у прийнятті рішень. Практико-орієнтоване навчання, участь у студентському самоврядуванні, волонтерських проєктах та міждисциплінарних командах забезпечують формування навичок лідерської взаємодії, командотворення та стратегічного мислення.

Управлінсько-соціальні аспекти формування лідерства пов’язані з організацією освітнього процесу, культурою взаємодії у навчальному закладі, а також соціальними умовами, у яких відбувається становлення особистості. Сучасні тенденції у сфері менеджменту освіти підкреслюють важливість демократичного стилю управління, підтримки академічної доброчесності, прозорості та відкритості в ухваленні рішень, ціпідходи створюють середовище довіри та взаємоповаги, що сприяє активній соціальній позиції студентів.

Значний вплив на розвиток фахівця-лідера мають соціальні чинники: рівень громадянської активності молоді, культура взаємодії у студентських спільнотах, можливість реалізувати власні проєкти. Студентські ініціативи, інкубатори інноваційних ідей, участь у міжнародних програмах обміну чи грантових проєктах формують у майбутніх фахівців здатність працювати в умовах соціальної динаміки, приймати управлінські рішення та відповідати за їх результати. Важливою компетентністю сучасного лідера є цифрова грамотність. Вона охоплює вміння працювати з інформаційними технологіями, використовувати цифрові інструменти для комунікації, управління, аналітики та розвитку командних проєктів. Здатність адаптуватися до технологічних змін визначає конкурентоспроможність фахівця на ринку праці.

Формування лідера у закладі вищої освіти має відбуватися як цілісний процес, що поєднує особистісний розвиток студента, педагогічні методи впливу та управлінсько-соціальні умови. Одним із найефективніших шляхів є створення індивідуальних освітніх маршрутів, які враховують унікальні здібності, інтереси й професійні цілі студента. Рефлексивні практики, портфоліо досягнень, наставництво з боку викладачів і старших студентів сприяють формуванню відповідального та свідомого ставлення до власного професійного розвитку.

Комплексна модель підготовки фахівця-лідера передбачає:

- розвиток емоційної, соціальної та цифрової компетентностей;
- оволодіння навичками критичного мислення, командної взаємодії та стратегічного планування;
- забезпечення умов для практичної реалізації лідерських ініціатив;
- створення партнерської атмосфери у взаємодії між викладачами та студентами.

Таким чином, формування фахівця-лідера є багатокомпонентним, динамічним процесом, що потребує узгодженої роботи психологічних, педагогічних і управлінсько-соціальних механізмів. Сучасний лідер має поєднувати професійну компетентність, етичну відповідальність, соціальну

активність та здатність до інновацій. Для цього заклади вищої освіти повинні створювати умови, які стимулюють особистісне зростання, критичне мислення, творчу ініціативність і готовність працювати в команді. Комплексний підхід до розвитку лідерських якостей забезпечує підготовку фахівців, здатних ефективно діяти в умовах суспільних трансформацій і професійних викликів.

Mezentseva T.S.
Scientific Supervisor: Docent, candidate
of pedagogical sciences Chebakova Yu.H.
NTU «KhPI»

STRESS RESILIENCE AS A PSYCOLOGICAL RESOURCE OF A LEADER

The fact that organizations face increasing complexity, crises and adverse events requires corporate leaders to respond rapidly and continuously while maintaining their wellbeing and high performance.

Psychological resilience is crucial for navigating in extreme times. We no longer live in a merely "complex" world; we live in a chaotic one. For a modern leader, stress is no longer an occasional emergency - it is a chronic background condition. However, research on building resilience in leader contexts is scarce, particularly regarding how leaders learn to anticipate, cope with, and learn from crises and adversities.

The relevance of this study stems from a critical contradiction: while organizations demand higher efficiency and faster decision-making from leaders, the cognitive and emotional load often exceeds human physiological limits. This leads to the "burnout epidemic," where a leader’s inability to cope with stress results not only in personal health issues but in the degradation of the entire team’s performance.

Stress resilience is thus transforming from a "soft skill" into a fundamental existential resource. It is the determining factor of a leader’s professional longevity. A leader’s psychological state acts as a "thermostat" for the team: if the leader cracks under pressure, the team’s collective anxiety spikes, leading to paralysis in decision-

making. Therefore, studying stress resilience is not just a psychological task but a strategic management necessity.

Traditionally, resilience was viewed as "toughness" or the ability to endure pain. However, this study proposes viewing resilience through the lens of Conservation of Resources Theory (COR), proposed by Stevan E. Hobfoll. In this context, resilience is not a static trait but a dynamic reservoir of psychological capital.

The scientific novelty of this study lies in the multidimensional interpretation of stress resilience as a key psychological resource underlying leadership effectiveness. Its structure comprises several interrelated components.

The emotional-volitional component reflects the leader's capacity for emotional regulation and psychological endurance in crisis situations. The cognitive component involves reflective abilities, cognitive flexibility, and the accurate appraisal of stressful events. The motivational component is associated with achievement orientation, responsibility, and an internal locus of control. The social-psychological component manifests in effective communication, influence on group dynamics, and the maintenance of a positive psychological climate.

As a psychological resource, stress resilience enables leaders to respond constructively to stressors, make well-balanced decisions, and sustain trust within the team. Leaders with a high level of stress resilience demonstrate greater adaptability, emotional stability, and resistance to professional burnout.

Moreover, this resource enhances leaders' ability to support others during periods of heightened stress, thereby strengthening group cohesion and overall organizational effectiveness. The research highlights that resilience is a trainable skill. Effective leaders utilize specific "recovery protocols" to replenish their psychological resource. The "always-on" culture is identified as the primary enemy of sustainable leadership.

Conclusion. Stress resilience may be conceptualized as a core psychological resource underpinning effective leadership functioning. In conditions of acute or chronic stress, insufficient stress resilience can significantly impair access to cognitive, emotional, and behavioral competencies, even when such competencies are

well developed. Heightened emotional arousal is associated with reduced executive functioning, attentional narrowing, and compromised decision-making processes, which underscores the critical role of emotional regulation in leadership performance under pressure.

The effects of a leader's stress resilience extend beyond the individual level and exert a systemic influence on organizational functioning. Leaders with higher levels of stress resilience are more likely to promote a climate of psychological safety, characterized by open communication, interpersonal trust, and tolerance for risk-taking. Such environments facilitate adaptive learning, innovation, and collective resilience, particularly in contexts of organizational instability and crisis.

Stress resilience should be regarded as a dynamic psychological resource rather than a stable personality trait. Prolonged exposure to stressors may lead to gradual resource depletion, thereby reducing a leader's capacity for effective self-regulation and adaptive coping. Consequently, the maintenance of stress resilience requires intentional engagement in recovery processes, reflective practices, and evidence-based self-regulation strategies. This perspective aligns with resource-based models of stress, which emphasize the continuous interaction between resource loss and resource replenishment.

Future research should address several priority areas. First, there is a need for systematic investigation of digital stress, including the effects of information overload, constant connectivity, and remote leadership formats on leaders' cognitive load and emotional regulation. Second, further methodological work is required to develop valid and reliable assessment instruments capable of measuring baseline stress resilience in leadership candidates for selection and promotion purposes.

Third, applied research should focus on the design and evaluation of organizational interventions that extend beyond general well-being initiatives and incorporate targeted training in cognitive restructuring, emotional self-regulation, and crisis-related psychological competencies.

Меліхова О.В.
Науковий керівник: д. пед. н., проф. Ігнатюк О.А.
НТУ «ХПІ»

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПОРТРЕТ ФАХІВЦЯ-ЛІДЕРА СОЦІОНОМІЧНОЇ СФЕРИ ДІЯЛЬНОСТІ

Сучасні соціальні трансформації, зростання рівня невизначеності та соціальних ризиків актуалізують потребу у фахівцях соціономічної сфери діяльності, здатних не лише виконувати професійні функції, а й здійснювати лідерський вплив. Особливо це стосується психологів, педагогів та соціальних працівників, діяльність яких безпосередньо спрямована на роботу з людиною, групами та спільнотами.

Мета роботи – розкрити сутність психологічного портрету фахівця-лідера соціономічної сфери діяльності.

Отже, соціономічна сфера діяльність характеризується високим рівнем емоційної залученості, міжособистісної взаємодії, відповідальності та морально-етичних вимог. Лідер у цій сфері виступає не лише організатором діяльності, а й агентом змін, носієм гуманістичних цінностей та прикладом професійної і особистісної зрілості. Лідерство у соціономічній сфері діяльності має переважно неформальний характер і ґрунтується на професійному авторитеті, особистісній привабливості та моральній позиції фахівця. Для психолога-лідера важливо поєднання професійної компетентності з етичністю та здатністю забезпечувати психологічну безпеку клієнта. Педагог-лідер виступає носієм цінностей розвитку, підтримки та співпраці, формуючи сприятливе освітнє середовище. Соціальний працівник-лідер реалізує функції адвокації, соціального посередництва та підтримки вразливих груп населення.

Варто зазначити, шо психологічний портрет фахівця-лідера доцільно розглядати як інтегративну систему, що включає мотиваційно-ціннісний, емоційно-регулятивний, когнітивний, комунікативний та особистісно-рефлексивний компоненти.

Мотиваційно-ціннісний компонент визначає гуманістичну спрямованість лідера. Для психологів, педагогів і соціальних працівників провідними є цінності допомоги, розвитку, соціальної справедливості, відповідальності за благополуччя іншого. Лідерська мотивація у соціономічній сфері здебільшого має просоціальний характер і пов'язана з прагненням позитивно впливати на життя людей та соціальних груп.

Емоційно-регулятивний компонент включає емоційну стійкість, розвинену саморегуляцію та здатність до управління власними емоційними станами.

Фахівець-лідер у соціономічній діяльності часто працює в умовах стресу, емоційного навантаження та невизначеності, що потребує високого рівня толерантності до фрустрації та професійного вигорання. Особливу роль відіграє емоційний інтелект, який забезпечує розуміння емоцій інших людей і адекватне реагування на них.

Когнітивний компонент охоплює здатність до аналізу соціальних ситуацій, прийняття рішень в умовах неповної інформації, гнучкість мислення та рефлексивність. Для лідера-психолога або педагога важливо поєднання аналітичного та інтуїтивного мислення, що дозволяє враховувати як об'єктивні чинники, так і суб'єктивні переживання клієнтів чи учасників освітнього процесу.

Комунікативний компонент є центральним у психологічному портреті фахівця-лідера соціономічної діяльності. Він включає навички ефективного спілкування, емпатію, здатність до активного слухання, переконливість та асертивність.

Лідер у соціономічній сфері не нав'язує вплив, а будує його на довірі, партнерстві та діалозі. Для педагогів і соціальних працівників важливо вміти налагоджувати контакт з різними соціальними групами, враховуючи вікові, культурні та соціальні особливості.

Особистісно-рефлексивний компонент передбачає здатність до самопізнання, критичного осмислення власних дій та готовність до постійного

професійного розвитку. Рефлексія виступає психологічним механізмом лідерського зростання, оскільки дозволяє фахівцю усвідомлювати власні сильні сторони, обмеження та ресурси для подальшого розвитку.

Таким чином, психологічний портрет фахівця-лідера соціономічної діяльності є багатовимірною системою особистісних якостей і професійних компетентностей. Для психологів, педагогів та соціальних працівників лідерство проявляється передусім у здатності здійснювати гуманістичний вплив, приймати відповідальні рішення в умовах невизначеності та сприяти особистісному й соціальному розвитку інших.

Мельник А. П.
Науковий керівник: к. психол. н., доц. Книш А. Є.
НТУ «ХПІ»

ЗРІЛІСТЬ ЯК ЗДАТНІСТЬ ДО ПРИЙНЯТТЯ НЕЙРОВІДМІННОСТІ БЕЗ ОЦІНЮВАННЯ

Зрілість – це комбінація внутрішніх якостей і соціальних компетенцій, які допомагають ставитись до нейровідмінності як до норми, а також взаємодіяти відповідально, турботливо та безоціночно, впливати на середовище для інклюзії. В момент, коли родина дізнається, що їх дитина має статус нейровідмінності - це не просто стрес, це випробування для всіх членів родини. Це впливає на взаємопорозуміння між членами родини.

Нейрорізноманітність – це концепція, яка розглядає відмінності у функціонуванні мозку та поведінці як частину нормальних варіацій людської популяції. Вона представляє новий спосіб розуміння та прийняття різноманітності на основі когнітивних відмінностей. Термін «нейрорізноманітність» був вперше введений австралійською соціологинею Джуді Сінгер наприкінці 1990-х років.

Джуді Сінгер стверджувала, що людські уми за своєю природою є різноманітними, а відмінності між людьми є частиною багатого досвіду, інтелекту та навичок людства. Колективна й особистісна відповідальність –

різні форми чи різновиди свідомої діяльності, пов'язаної із самообмеженням. Це готовність добровільно і свідомо брати на себе зобов'язання стосовно інших членів суспільства, виявляти турботу про них, попереджувати ризики, мінімізувати збитки від соціальних дій і таким чином турбуватися про соціальне благополуччя.

В умовах соціокультурної кризи, яку проживає наше суспільство, для людини ключовими постають питання самовизначення, визнання своєї відповідальності за саму себе, своїх близьких і свою країну. На сьогодні перед соціальною психологією постала потреба ретельного теоретично-прикладного розгляду умов оптимізації процесу особистісного росту як свідомого процесу саморозвитку особистості відповідно до реальних умов сучасного життя як суспільства в цілому, так і конкретної людини зокрема.

Інфантильна особистість, як протилежність зрілої, характеризується психічною та інтелектуальною незрілістю, яка проявляється, зокрема, у постійному використанні в житті незрілих критеріїв оцінювання, на основі яких вибудовується поведінка, зниженням рівня самокритики й низьким рівнем самоконтролю, обмеженістю суджень, інтересів і поглядів; конкретний образ мислення, функціонуючий по типу «чорно-біле»; упертість; схильність до перебільшень, брехні і привертанню уваги до власної персони; гонитва за сильними відчуттями; труднощі в зосередженні уваги; ситуаційно обумовлені обмани пам'яті й різкі, часто несподівані зміни настрою.

У контексті аналізу процесуально функціональної характеристики особистісної зрілості система відношень зумовлена всією історією розвитку людини, вона виражає її особистий досвід і внутрішньо визначає її дії, її переживання, показує, наскільки є значимим, наприклад, досвід ранніх дитячо - батьківських відносин для формування почуття власної цінності і цінності Іншого. Цей досвід буде визначальним при визначенні подальшої здатності особистості будувати відношення з іншими у спілкуванні і взаємодії з людьми, світом, собою і на що буде спиратися при прийнятті й несенні відповідальності особистість. Діалектика протиріч особистості й Іншого визначає специфіку

саморозвитку, забезпечуючи внутрішню активність особистості. Результатом такого функціонування можна розглядати систему цінностей і відношень особистості до: себе, Іншого, соціуму, світу в цілому. Є дві важливі складові характеристики суб'єкта: базове відчуття власної цінності і здатність відчувати цінність Іншого.

Отже, зрілість – це усвідомлене сприйняття нейровідмінності, готовність підтримувати та сприяти прогресу середовища, а також готовність до безоціночної взаємодії.

Нарбекова Д. С.
Науковий керівник: д. псих. н., проф. Підбуцька Н. В.
НТУ «ХПІ»

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОКРАСТИНАЦІЇ В УМОВАХ СУЧАСНОГО СТУДЕНТСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА

Сучасний світ висуває перед людиною суворі вимоги, формуючи правила, за якими потрібно жити. Інтенсивна конкуренція, стрімкий ритм життя та нові стандарти змушують людей ставити перед собою занадто високі цілі. Студентські роки є ключовим етапом у житті, коли людина визначає свій професійний шлях, формує почуття відповідальності, усвідомлює свою ідентичність і планує майбутнє.

Втім, на шляху до реалізації цих прагнень може постати феномен прокрастинації – схильність відтерміновувати критично важливі справи, уникати виконання нагальних завдань та ухилятися від прийняття рішень. І хоча явище прокрастинації притаманне людям різного віку, найбільш виразно воно проявляється саме в студентському середовищі. У процесі навчання вони постійно піддаються психологічному стресу, сильному розумовому навантаженню і великій кількості завдань, а в умовах повномасштабного вторгнення, всі фактори набули особливо сильного впливу.

Деякі люди можуть не відчувати прокрастинації, саме тому, що вона проявляється у тих сферах , які не впливають на загальну якість життя. Такі

люди роблять важливі речі вчасно, а прокрастинація хоч і є частиною їх життя, але вона не значуща. Але існують люди, чия прокрастинація може створювати великі проблеми.

Прокрастинатори можуть відчувати внутрішні наслідки у вигляді цілої низки емоцій, від розчарування і жалю до глибоких сумнівів і безнадії. Зовні може здаватися, що все добре і успішно. Але всередині прокрастинація залишає їх нещасними, розчарованими і злими на себе за те, що вони не зробили все, що могли б зробити. Прокрастинація також може мати серйозні зовнішні наслідки, у вигляді накопичення проблем, гальмування особистісного і професійного розвитку, фінансових труднощів тощо.

Прокрастинація часто пояснюється перфекціонізмом. У гонитві за ідеальним результатом прокрастинатори-перфекціоністи можуть ігнорувати встановлені дедлайни і постійно щось виправляти або покращувати, бо вони очикують від себе більше ніж це реально можливо. В результаті, як би вони не старалися і скільки б часу не витрачали на завдання, вони не в змозі його виконати.

В останні роки з’явився окремий напрям досліджень прокрастинації, який вивчає відкладання виконання навчальних завдань, тобто академічну прокрастинацію, що погіршує контроль навчальної діяльності. Вважається, що освітній процес характеризується умовами, в яких прокрастинація виникає найчастіше і призводить до негативних наслідків. Це проявляється у затримках виконання учнями навчальних завдань. Такі затримки мають як об’єктивні наслідки (зниження ефективності навчальної діяльності, погіршення успішності), так і суб’єктивні наслідки.

Надмірна кількість навчальних завдань, брак часу на їх виконання, відсутність планування та постійна напруга змушують студентів свідомо відкладати виконання завдань і відволікатися на другорядні особисті справи (комп’ютерні ігри, соціальні мережі, ведення відеоблогів, прослуховування музики тощо). З часом така поведінка стає звичною.

У результаті молоді люди, які займаються вищезазначеними видами особистої поведінки, часто не виконують навчальні завдання в повному обсязі або взагалі не виконують їх у строк. Таке зневажливе ставлення до навчання часто призводить до значного зниження успішності, що, своєю чергою, формує стресовий стан у майбутніх фахівців. Складність і багатогранність феномена прокрастинації важко переоцінити, і важливо враховувати наявність як позитивних, так і негативних рис, які мають велике значення для дослідження. Іншими словами, прокрастинація може бути як негативним, так і позитивним явищем, а її наслідки можуть бути найрізноманітнішими.

Нестерюк М. І.
Науковий керівник: к. пед. н., доц. Чебакова Ю. Г.
НТУ «ХПІ»

ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКОГО ХАРАКТЕРУ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ В КОНТЕКСТІ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ ТА УПРАВЛІНСЬКО-СОЦІАЛЬНИХ ПІДХОДІВ

У сучасному науковому дискурсі лідерство переважно розглядається як сукупність професійних і управлінських компетентностей. Водночас недостатньо уваги приділяється формуванню лідерського характеру – системи цінностей, чеснот і внутрішніх психологічних якостей, що визначають якість управлінських рішень і соціального впливу. Така диспропорція зумовлює потребу осмислення розвитку лідерського характеру майбутнього фахівця в контексті психолого-педагогічних та управлінсько-соціальних підходів.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю переосмислення лідерства як феномену, що формується впродовж життя та може бути цілеспрямовано вихований у процесі освіти й професійної підготовки. Виходячи з цього, лідерство розглядається не як вроджена характеристика, а як потенціал, притаманний кожній особистості незалежно від формального статусу чи посади. Саме такий підхід відповідає сучасним запитам суспільства на відповідальне, етичне й гуманістично орієнтоване лідерство.

У межах психолого-педагогічного підходу лідерство трактується як результат цілісного розвитку особистості, де провідну роль відіграє не лише сформованість компетентностей, а й розвиток характеру лідера. Лідерський характер постає як система взаємопов'язаних чеснот, що визначають спосіб мислення, прийняття рішень і соціальної взаємодії.

Сучасні концепції лідерства виділяють одинадцять ключових елементів лідерського характеру, які можуть і повинні розвиватися в освітньому процесі. До них належать:

- драйв (drive) як прагнення до досягнення високих цілей та здатність мотивувати інших;
- колаборація (collaboration) як уміння будувати ефективну командну взаємодію;
- смиренність (humility), що виявляється у здатності враховувати інтереси інших і визнавати власні обмеження;
- гуманність (humanity), пов'язана з емпатією, вдячністю та рефлексивністю;
- цілісність (integrity) як відповідність слів і дій внутрішнім цінностям;
- хоробрість (courage), що передбачає готовність до змін і моральної відповідальності;
- зваженість (temperance) як уміння зберігати самоконтроль і стратегічне мислення;
- підзвітність (accountability) – усвідомлення відповідальності за власні рішення;
- візійність (transcendence) – здатність бачити перспективу та цілісну картину розвитку;
- справедливість (justice) – етичний баланс у ставленні до інших;
- критичне судження (judgment) як центральний елемент, що визначає практичну реалізацію всіх інших чеснот у процесі прийняття рішень.

Управлінсько-соціальний аспект формування фахівця-лідера пов’язаний із розвитком таких провідних характеристик, як психічна стійкість, організаторські здібності, здатність до самоуправління, упевненість у собі, цілеспрямованість, наполегливість, комунікативність, емпатія, креативність та готовність до прийняття рішень у складних і невизначених ситуаціях. Важливе значення мають чесність, порядність, самоконтроль, інтелектуальна гнучкість і вміння конструктивно розв’язувати конфлікти.

Сучасний лідер постає як особистість, здатна оперативно реагувати на соціальні зміни, приймати відповідальні рішення та нести відповідальність за їх наслідки. Лідерство в цьому контексті розглядається як здатність надихати інших, «запалювати» їх до активної діяльності та спільного досягнення цілей. Воно є одним із базових механізмів диференціації соціальної діяльності й може проявлятися як на індивідуальному, так і на груповому рівнях.

Елементом наукової новизни є інтеграція підходу до лідерства як механізму впровадження інноваційних змін, моделі формування особистості та духовної місії, що поєднує професійну ефективність із морально-ціннісними орієнтирами. Такий підхід дозволяє розглядати формування фахівця-лідера як процес виховання характеру, а не лише розвитку навичок.

Отже, формування фахівця-лідера є багатовимірним процесом, у якому вирішальну роль відіграє розвиток лідерського характеру та чеснот. Психолого-педагогічні й управлінсько-соціальні аспекти цього процесу мають реалізовуватися комплексно, забезпечуючи гармонійне поєднання професійної компетентності, моральної зрілості та соціальної відповідальності.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробленні педагогічних моделей розвитку лідерського характеру, емпіричному вивченні впливу чеснот на ефективність лідерської діяльності, а також у дослідженні ролі освіти як простору формування лідерства як духовної та соціальної місії.

Нетребенко А. С.
Науковий керівник: к. пед. н., доц. Чебакова Ю. Г.
НТУ «ХПІ»

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ТА УПРАВЛІНСЬКО-СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ФАХІВЦЯ-ЛІДЕРА

У сучасних умовах глобалізації, соціальних трансформацій та зростаючої конкуренції на ринку праці актуалізується потреба у фахівцях нового типу – не лише професійно компетентних, а й здатних до лідерства, ефективної комунікації, прийняття відповідальних рішень та управління соціальними процесами. Формування фахівця-лідера стає важливим завданням системи освіти, оскільки саме такі спеціалісти здатні забезпечити сталий розвиток організацій і суспільства загалом.

Особливої значущості ця проблема набуває в контексті реформування освіти, впровадження компетентного підходу та орієнтації на особистісний розвиток здобувачів освіти. Психолого-педагогічні та управлінсько-соціальні аспекти формування лідерських якостей фахівця потребують ґрунтовного наукового осмислення, адже вони поєднують внутрішні особистісні чинники та зовнішні соціально-організаційні умови.

Формування фахівця-лідера є складним, багатовимірним процесом, що охоплює психологічні, педагогічні та соціально-управлінські складові. З психологічної точки зору лідерство розглядається як сукупність особистісних якостей і внутрішніх ресурсів, серед яких ключову роль відіграють емоційний інтелект, мотивація досягнення, відповідальність, саморефлексія та здатність до саморегуляції. Розвиток цих характеристик забезпечує готовність фахівця до прийняття лідерської ролі в професійному середовищі.

Педагогічний аспект формування фахівця-лідера полягає у створенні освітнього середовища, що сприяє активній позиції здобувачів освіти, розвитку критичного мислення, ініціативності та навичок командної роботи. Ефективними педагогічними умовами є застосування інтерактивних методів

навчання, проєктної діяльності, тренінгових форм роботи, моделювання професійних ситуацій. У таких умовах лідерство формується не декларативно, а через практичний досвід соціальної взаємодії та відповідальності за спільний результат.

Управлінсько-соціальний аспект передбачає формування у майбутніх фахівців розуміння соціальних процесів, норм професійної етики, принципів управління та соціальної відповідальності. Лідер у професійному середовищі виступає не лише як організатор діяльності, а й як носій цінностей, здатний впливати на мотивацію інших, формувати сприятливий психологічний клімат у колективі.

Елементом наукової новизни є інтегративний підхід до формування фахівця-лідера, який поєднує психолого-педагогічні механізми розвитку особистості з управлінсько-соціальними умовами професійної підготовки. Такий підхід дозволяє розглядати лідерство не як вроджену характеристику, а як результат цілеспрямованого педагогічного впливу та соціального досвіду.

Отже, формування фахівця-лідера є актуальною науковою і практичною проблемою, вирішення якої потребує комплексного підходу. Психолого-педагогічні та управлінсько-соціальні аспекти цього процесу взаємопов’язані й взаємодоповнюють один одного, забезпечуючи цілісний розвиток особистості майбутнього фахівця.

Ефективне формування лідерських якостей можливе за умови створення відповідного освітнього середовища, орієнтованого на особистісний розвиток, активну діяльність та соціальну взаємодію. Перспективними напрямами подальших досліджень є розробка та експериментальна перевірка моделей формування фахівця-лідера, вивчення впливу освітніх інновацій на розвиток лідерського потенціалу, а також аналіз особливостей лідерства в різних професійних галузях.

Носач К. В.
Науковий керівник: к. з держуправл., доц. Грибко О. В.
НТУ «ХПІ»

ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА

Формування професійної компетентності соціального працівника сьогодні належить до ключових завдань освіти й практики через динамічні соціальні виклики: демографічні зрушення, зростання вразливих груп, трансформації ринку праці, цифровізації послуг та наслідки бойових дій.

Якісна компетентнісна підготовка визначає здатність фахівця ефективно захищати права клієнтів, забезпечувати соціальну інтеграцію та впроваджувати інноваційні моделі допомоги на рівні громади й держави.

Міжнародні стандарти підкреслюють, що освіта з підготовки соціальних працівників має чітко орієнтуватися на результати (компетенції) і практичну підготовку (польова практика, супервізія).

Компетентність соціального працівника – інтегративна якість, що поєднує знання, цінності, професійні навички та рефлексивні здібності, які дозволяють виконувати роль на різних рівнях (індивідуальна, групова, громадська, політична). В українській літературі виділяють такі складові компетентноті: професійно-комунікативну, соціально-правову, методичну, етичну й рефлексивну.

Міжнародні документи пропонують рамку компетенцій як очікуваних результатів освіти – вони описують знання, цінності, вміння і поведінкові індикатори. Ці стандарти також наголошують на значенні етики, прав людини, міжкультурної взаємодії, практичного навчання й оцінювання компетентностей через поведінкові індикатори.

Переклад та адаптація цих стандартів до національної системи освіти і вимог ринку праці є важливим кроком для підвищення якості підготовки.

Тривала практика в закладах із системою супервізії та зворотного зв’язку є критичною для перенесення знань у реальну діяльність. Вона передбачає

оцінювання через практичні навички замість лише тестових оцінок чи опитування з теоретичних питань. При цьому професійний розвиток має включати безперервне навчання, міжпрофесійні тренінги, е-навчання.

Інтегративна модель компетентності для постконфліктного контексту комбінує базові міжнародні компетенції з додаванням таких компонентів, як-от: травмоповідомленого підходу, роботи з переміщеними особами чи вразливими групами та компоненту безпеки праці в умовах кризи.

Цифрова компетентність соціального працівника – це не лише вміння користуватися інструментами, а й етичні стандарти дистанційної роботи, захист даних клієнтів, використання телемедицини/телесупроводу. Це нова підсистема компетентностей, що стає обов'язковою.

Мультиметодний інструментарій оцінювання компетентності передбачає поєднання поведінкових рубрик, портфоліо, супервізорських оцінок і самооцінки з прив'язкою до реальних результатів клієнтської роботи. Це дає змогу зменшити розрив між «знанням» і «практикою».

Отже, формування компетентності соціального працівника –багатовимірний процес, який має поєднувати стандартизовані (міжнародні) компетентнісні рамки та локальні освітні практики з акцентом на цифровізації послуг і потребі у підготовці до роботи в кризових/постконфліктних умовах.

Серед напрямів досліджень формування компетентності соціального працівника можна назвати: 1) розробку та апробацію інтегративної національної рамки компетентностей, адаптовану до українського контексту; 2) емпіричні дослідження ефективності різних методів оцінювання компетентності у прогнозуванні результатів роботи працівника з клієнтом; 3) дослідження моделей супервізії і професійного розвитку, які найкраще підтримують перехід від академічної підготовки до результативної практики; 4) вивчення етичних, правових і технологічних аспектів дистанційної соціальної роботи та консультування в Україні.

Носач К.В.
Науковий керівник: д. психол. н., проф. Підбуцька Н.В.
НТУ «ХПІ»

РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЯК ФУНДАМЕНТУ ЛІДЕРСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ

Сучасні соціально-професійні умови висувають до фахівця вимоги, що виходять за межі суто когнітивної компетентності. Здатність ефективно взаємодіяти з іншими, регулювати власні емоційні стани та усвідомлювати емоційні процеси в міжособистісному просторі стає визначальним чинником професійної успішності.

Емоційний інтелеккт – базовий психологічний ресурс формування лідерського потенціалу майбутнього фахівця.

У професійного розвитку лідерство розглядається не як формальна позиція, а як психологічна здатність здійснювати вплив через усвідомлену взаємодію. Дослідження свідчать, що традиційні показники інтелекту не забезпечують повного прогнозування лідерської ефективності, тоді як емоційний інтелект демонструє стійкий зв’язок із соціальною адаптацією, мотивацією та міжособистісною компетентністю.

Емоційний інтелект розглядається як багатовимірний психологічний конструкт, що охоплює усвідомлення власних емоцій, управління емоційними реакціями, розуміння емоцій інших людей та здатність використовувати емоційну інформацію для регуляції поведінки.

Майбутній фахівець з високим рівнем емоційного інтелекту здатен не уникати напруги, а використовувати її як джерело саморозуміння та розвитку. Саме ця здатність відрізняє зріле лідерство від формального виконання керівних функцій.

Особливого значення набуває роль емоційного інтелекту у формуванні внутрішньої авторитетності лідера, що не залежить від статусу чи зовнішнього визнання. Така авторитетність ґрунтується на здатності особистості залишатися

автентичною у взаємодії, усвідомлювати власні межі та визнавати емоційний вплив на інших.

У цьому сенсі емоційний інтелект виступає психологічною умовою формування довіри, яка є базовим елементом лідерського впливу.

Крім того, розвиток емоційного інтелекту пов’язаний із формуванням відповідального ставлення до власного емоційного впливу. Майбутній фахівець-лідер не лише розпізнає емоції інших, а й усвідомлює, як його слова, рішення та емоційні реакції впливають на психологічний стан групи. Що дозволяє розглядати емоційний інтелект як етичний регулятор лідерської поведінки.

Таким чином, емоційний інтелект у структурі лідерського потенціалу доцільно інтерпретувати як глибинний особистісний ресурс, що забезпечує психологічну цілісність, автентичність та відповідальність лідера. Цей підхід розширює традиційне розуміння лідерства і відкриває нові можливості для його психологічного дослідження та розвитку в процесі професійної підготовки.

Особливий інтерес полягає у вивченні того, як здатність майбутнього фахівця інтегрувати емоційний досвід у процес саморефлексії впливає на формування індивідуального стилю лідерства, рівень психологічної відповідальності та стійкість до професійних викликів.

Носова О. В.
Науковий керівник: к. псих. н., доц. Книш А. Є.
НТУ «ХПІ»

ВИКОРИСТАННЯ EDTECH ТА ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ФОРМУВАННІ ЛІДЕРСЬКИХ НАВИЧОК

У сучасних умовах цифрової трансформації освіти особливої актуальності набуває проблема формування лідерських навичок здобувачів освіти. Традиційні педагогічні підходи вже не забезпечують необхідного рівня гнучкості, критичного мислення, уміння працювати в команді та приймати управлінські рішення. Тому інтеграція EdTech (освітніх технологій) і штучного

інтелекту (ШІ) в навчальний процес відкриває нові можливості для розвитку компетенцій майбутнього лідера.

EdTech як сукупність цифрових інструментів – онлайн-платформ, інтерактивних середовищ, віртуальних симуляцій та аналітичних систем –створює умови для індивідуалізації навчання, розвитку комунікативних навичок та участі у проєктній діяльності. Такі інструменти сприяють підвищенню мотивації, формуванню відповідальності та здатності працювати в команді, що є ключовими характеристиками сучасного лідера.

Штучний інтелект, інтегрований у цифрові освітні ресурси, значно розширює можливості педагогів. ШІ-тренажери дозволяють моделювати реальні управлінські ситуації: проведення переговорів, розв'язання конфліктів, кризовий менеджмент. Алгоритми адаптивного навчання забезпечують персоналізований підхід, а інтелектуальні асистенти надають своєчасний зворотний зв'язок щодо рішень і прогресу здобувачів освіти. Такі інструменти допомагають формувати емоційну стійкість, відповідальність і навички стратегічного мислення.

Однією з важливих переваг використання EdTech є розвиток комунікаційних компетентностей: робота у віртуальних командах, участь у групових онлайн-проєктах, презентування результатів через цифрові платформи. Студенти вчаться не лише генерувати ідеї, а й координувати діяльність інших учасників, приймати спільні рішення та вирішувати проблеми в умовах обмеженої інформації. Це моделює реальні управлінські процеси та розвиває ключові лідерські якості.

Використання ШІ також сприяє розвитку аналітичного мислення. Завдяки автоматизованому аналізу даних студенти можуть оцінювати ефективність власних дій, прогнозувати наслідки рішень, визначати оптимальні стратегії поведінки. Це формує системне бачення та здатність до стратегічного планування – важливі навички сучасного управлінця.

Попри очевидні переваги, широке впровадження EdTech і ШІ має певні ризики. Зокрема, виникає потреба в розвитку цифрової грамотності педагогів і

студентів, а також у дотриманні етичних норм при роботі з персональними даними. Важливо, щоб цифрові інструменти не замінювали живе спілкування, а доповнювали його, створюючи збалансоване освітнє середовище.

Таким чином, використання EdTech і штучного інтелекту є ефективним засобом формування лідерських навичок, оскільки забезпечує інтерактивність, адаптивність і можливість моделювати реальні управлінські ситуації. Поєднання цифрових технологій із сучасними педагогічними підходами дозволяє формувати конкурентоспроможного, творчого та відповідального фахівця нового покоління.

Одноволикова О.В.
Науковий керівник: к.пед.н., доц. Резнік С.М.
НТУ «ХПІ»

СТРЕС У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СПІВРОБІТНИКІВ АКАДЕМІЧНИХ БІБЛІОТЕК

Професійна діяльність співробітників академічних бібліотек сьогодні здійснюється в умовах підвищеного загального рівня стресу, зумовленого війною в Україні. Постійна загроза безпеці, переживання за власне життя і життя близьких, періодичні повітряні тривоги, перебої з електропостачанням та інтернет-зв’язком істотно впливають на психоемоційний стан працівників бібліотек. У таких умовах підсилається дія стресогенних факторів, які є характерними саме для організаційних умов роботи бібліотекарів.

Специфікою їх професійної діяльності є, в першу чергу, робота з інформацією: її пошук, опрацювання, аналіз, узагальнення, представлення для користувачів тощо. В сучасному інформаційному суспільстві це означає швидкоплинні зміни вимог і особливостей роботи, що, відповідно, потребує від бібліотекарів постійного навчання та вдосконалення. З однієї сторони, такі умови роботи є джерелом самовдосконалення, почуття майстерності та затребуваності і є цікавими, з іншої сторони, вони також можуть викликати відчуття тиску, невпевненості, страху помилки. Необхідність безперервно опановувати технологічні зміни та постійно підтверджувати свою відповідність

вимогам, витрачати час і сили на постійне навчання, може сприйматись як додатковий виклик і бути, безсумнівно, стресовим.

Ще однією ключовою особливістю професійної діяльності бібліотекарів є значна кількість соціальних контактів, пов'язаних із наданням бібліотечно-бібліографічних послуг. Ця робота передбачає постійну комунікацію зі здобувачами освіти, науково-педагогічними та педагогічними працівниками, адміністрацією, а також із зовнішніми користувачами. З одного боку, такі умови праці є джерелом задоволення для співробітників бібліотек від допомоги іншим, від вдячності користувачів за надані консультації, від цікавого спілкування. З іншого – комунікативна насиченість діяльності може призводити до втоми і виснаження. Крім того, неминучими є ситуації, коли потрібно спілкуватись із складними людьми, коли виникають труднощі у взаємодії і спілкуванні, коли назрівають непорозуміння та напруження. У поєднанні з необхідністю дотримання професійної етики та емоційної стриманості це сприяє емоційному виснаженню та значному стресу персоналу бібліотеки.

Суттєвим стресогенним чинником виступають підвищені вимоги та надмірне робоче навантаження. Сучасні бібліотекарі реалізують не лише функції інформаційного забезпечення освітнього і наукового процесів, а й відповідають на найрізноманітніші запити користувачів, надають консультації та організовують навчальні семінари з питань наукометрії, академічної доброчесності, відкритої науки та цифрових ресурсів. Відповідно працівники академічних бібліотек не тільки мають постійно підтримувати високий рівень власної інформаційної грамотності, але і транслювати свої знання і вміння іншим, що в умовах інформаційного суспільства є особливо затребуваним та актуальним. У той же час в умовах кадрового дефіциту різноманітні завдання часто поєднуються в межах однієї посади. Багатозадачність та дефіцит часу призводить до перевантаження, хронічної втоми та зниження суб'єктивного відчуття професійної ефективності.

Окремим фактором стресу є низька заробітна плата, яка часто не відповідає рівню відповідальності, складності та інтелектуальної насиченості

бібліотечної праці. Фінансова нестабільність знижує мотивацію, посилює тривожність і формує відчуття соціальної несправедливості, що негативно позначається на психологічному добробуті бібліотекарів.

Таким чином, стрес у роботі співробітників академічних бібліотек має комплексний характер і формується під впливом як зовнішніх соціальних обставин, зокрема воєнних дій, так і внутрішніх організаційних умов праці. Усвідомлення та аналіз стресогенних факторів є важливою передумовою для розробки ефективних заходів психологічної підтримки та підвищення стресостійкості фахівців бібліотечної сфери.

Однорал К. Ю.
Науковий керівник: к. пед. н., доц. Чебакова Ю. Г.
НТУ «ХПІ»

РОЗВИТОК ЛІДЕРСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ В УМОВАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

В умовах сьогодення, суспільство потребує фахівців, які поєднують глибокі професійні знання з розвиненими лідерськими якостями. Сучасний спеціаліст повинен уміти брати на себе відповідальність, працювати у колективі, самостійно ухвалювати рішення та ефективно будувати взаємодію з оточуючими. У зв’язку з цим, питання становлення фахівця з лідерським потенціалом набуває особливої актуальності в системі вищої освіти.

Ключове значення у процесі виховання майбутніх лідерів мають як психолого-педагогічні, так і управлінсько-соціальні аспекти. Психолого-педагогічні аспекти, зокрема стимулювання навчальної вмотивованості та зміцнення самовпевненості, сприяють формуванню внутрішньої готовності студента брати на себе відповідальність і діяти самостійно, тоді як розвиток комунікативних умінь і здатності до самовдосконалення забезпечує ефективну взаємодію з оточуючими та постійне особистісне зростання. Управлінсько-соціальні аспекти формують практичні лідерські якості через набуття вмінь організовувати спільну діяльність, проявляти ініціативність, відповідально ставитися до виконання завдань і брати активну участь у колективній роботі.

Якщо приділяти недостатню увагу комплексному вдосконаленню цих сторін, існує ризик, що випускники, маючи необхідний обсяг знань, виявляться неготовими до реалізації свого лідерського потенціалу у майбутній професійній сфері. Саме узгоджене формування особистісних якостей і практичних управлінських умінь забезпечує реалізацію лідерського потенціалу в професійній діяльності, що зумовлює практичну значущість наукового осмислення цієї проблематики для вдосконалення освітніх методик у закладах вищої освіти.

Виховання особистості, здатної втілювати лідерські функції, варто сприймати як поетапний процес, що поєднує в собі вдосконалення особистих якостей здобувача освіти та оволодіння ним навичками управління й соціальної взаємодії. Створення таких умов навчання, у яких студент може проявляти ініціативу, аргументовано висловлювати власну позицію та брати участь у колективній діяльності, сприяє формуванню впевненості, відповідальності та готовності до виконання лідерських ролей.

Для стимулювання зародження лідерських якостей варто залучати дієві методи засвоєння знань: зокрема, робота малими колективами, реалізація проєктів, проведення дебатів, а також симуляційні та бізнес-ігри. Подібні формати роботи значною мірою сприяють удосконаленню комунікативних умінь, підвищенню рівня відповідальності та здатності до самостійного ухвалення рішень.

Сутність наукової новизни полягає в обґрунтуванні підходу, за якого процес становлення лідера розглядається як результат інтеграції психолого-педагогічних та управлінсько-соціальних чинників у межах єдиного освітнього середовища. Таке поєднання забезпечує не фрагментарний розвиток окремих лідерських рис, а формування у студента цілісної готовності до виконання керівних функцій у майбутній професійній діяльності.

Формування фахівця-лідера є важливим завданням сучасної вищої освіти зокрема в умовах технічного університету, де поряд із засвоєнням спеціалізованих знань особливої ваги набуває розвиток управлінських і

комунікативних умінь. Реалізація цього завдання потребує цілеспрямованого поєднання психолого-педагогічних та управлінсько-соціальних підходів у навчальному процесі, що забезпечує розвиток лідерських якостей студентів у професійно орієнтованому освітньому середовищі.

Подальші дослідження можуть бути спрямовані на розроблення простих та доступних методик розвитку лідерських якостей студентів технічних університетів, визначення рівнів сформованості лідерської компетентності в умовах професійно орієнтованого навчання, а також вивчення ролі студентського самоврядування у становленні майбутніх лідерів.

Павлюк М.О.
Науковий керівник: к.психол.н., доц. Книш А.Є.
НТУ «ХПІ»

ПРИЧИНИ ФОРМУВАННЯ НИЗЬКОЇ САМООЦІНКИ У ПІДЛІТКІВ

Формування самооцінки у підлітковому віці є однією з головних та актуальних проблем у психології розвитку, оскільки саме в цей період відбувається становлення образу власного «Я», системи цінностей, а також ставлення до власної особистості. Соціальні зміни, зростання ролі цифрового простору та посилення вимог до навчальної успішності суттєво ускладнюють процес особистісного розвитку підлітка. Унаслідок цього дедалі більше молодих людей демонструють занижену або нестійку самооцінку, що негативно відбивається на їхній психологічній адаптації.

Низька самооцінка у підлітковому віці пов’язана з підвищеним ризиком розвитку тривожних розладів, депресивних станів, соціальної ізоляції, труднощів у навчанні та міжособистісних стосунках. Тому дослідження причин її формування є важливим як для теорії особистісного розвитку, так і для практики психологічної допомоги у закладах освіти.

Самооцінка формується як результат взаємодії когнітивних уявлень про себе, емоційного досвіду та соціального зворотного зв’язку. У підлітковому віці

ця система стає нестабільною, оскільки змінюється соціальна позиція дитини та зростає значущість оцінки з боку однолітків.

Однією з провідних причин формування низької самооцінки є негативний соціальний зворотний зв'язок, який підліток регулярно отримує від значущих дорослих або однолітків, наприклад, в школі або певних гуртках. Регулярна образлива критика, порівняння з іншими, знецінення досягнень та ігнорування успіхів поступово формують у дитини уявлення про власну неспроможність.

Також суттєвий вплив має стиль сімейного виховання. Авторитарні практики з жорстким контролем та низькою автономією дитини сприяють формуванню залежності від зовнішніх оцінок і страху помилки. Водночас гіпер опіка обмежує можливості для набуття досвіду самостійності, що також підриває відчуття власної ефективності.

Окремим чинником є вплив соціальних мереж і масової культури, які створюють нереалістичні стандарти зовнішності, успіху та соціального статусу. Порівняння себе з ідеалізованими образами призводить до зниження задоволеності собою та формування відчуття меншовартості.

Не менш значущими є особистісні характеристики підлітка, зокрема підвищена тривожність, чутливість до оцінки, схильність до самокритики та перфекціонізм. За наявності таких рис навіть нейтральні зауваження можуть сприйматися як підтвердження власної неуспішності.

Наукова новизна підходу полягає в розгляді низької самооцінки не як окремої риси, а як динамічного процесу, що формується на перетині когнітивних уявлень про себе, емоційного досвіду та соціального контексту. Самооцінка виступає не лише наслідком впливів, а й фактором, який надалі визначає вибір поведінкових стратегій, коло спілкування та рівень психологічної стійкості.

Формування низької самооцінки у підлітків обумовлене складною взаємодією соціальних, сімейних та індивідуально-психологічних чинників. Такі фактори, як дефіцит підтримки, вплив соціальних та суспільних

стандартів, а також особистісна вразливість створюють умови для формування негативного образу «Я» й зниження віри у власні можливості.

Подальші дослідження доцільно спрямувати на вивчення ресурсів, що сприяють розвитку адекватної самооцінки, зокрема ролі емоційної підтримки, розвитку навичок саморефлексії, формування психологічної стійкості та критичного ставлення до соціальних стандартів. Перспективним є також аналіз ефективності програм психопрофілактики заниженої самооцінки в шкільному середовищі та сімейному консультуванні.

Pedorenko V.
Supervisor: PhD in art sciences, assoc. prof. Sereda N.
NTU «KhPI»

THE CULTURE OF PSYCHOLOGISTS' PROFESSIONAL COMMUNICATION AS A FOUNDATION OF NON-DOMINANT LEADERSHIP IN HELPING INTERACTION

The culture of psychologists' professional communication constitutes a foundational condition for effective helping interaction, where dialogicality, empathic engagement, and recognition of the client's agency play a central role. It is precisely this type of culture that creates the basis for a non-dominant form of professional leadership, grounded not in control or hierarchical influence, but in partnership, support, and responsible guidance of the interactional process.

The content of psychologists' professional communication culture encompasses a system of specialized communicative knowledge, professional speech skills, and personal qualities associated with empathy, reflection, self-regulation, and dialogical orientation. Its structural organization includes perceptual-empathic, speech-communicative, interactive-behavioral, ethical-deontological, and reflective-regulatory components, which together ensure the integrity and coherence of professional contact.

Non-dominant leadership in psychological practice manifests itself in the ability to maintain the boundaries of interaction, guide the process, and

simultaneously support the client's autonomy. This type of leadership is realized through cooperation, shared meaning-making, and subtle professional influence that strengthens the client's active position. In this sense, the culture of professional communication serves as a key condition for the formation of a supportive model of leadership oriented toward development rather than domination. Thus, non-dominant leadership in psychological practice emerges as a professionally grounded mode of organizing helping interaction that ensures psychological safety, trust, and the client's subject-level engagement.

Першина К. В.
Науковий керівник: к. пед. н., доц. Хавіна І. В.
НТУ «ХПІ»

ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ У ВІЙСЬКОВОМУ ЛІДЕРСТВІ

Тривалий час наша країна перебуває у військовому положенні і багато уваги приділяється саме військовим. Гендерна проблема в військовому лідерстві є важливою в даний час для розвитку суспільства, економіки та демократії в Україні. Зараз ми можемо спостерігати, що гендерні проблеми в військовому лідерстві можуть завдають шкоди економічному зростанню, соціальній злагодженості та сталому розвитку. Вони потребують наукового аналізу, правового регулювання та практичних заходів для їх подолання.

Доктрина з військового лідерства в Національній гвардії України надає наступні визначення: «лідерство» – соціальний феномен, що сприяє досягненню групових цілей в оптимальні строки і з найбільшим ефектом.

Військове лідерство вважається ключовим елементом для досягнення високої ефективності та успіхів військового колективу. Військовий лідер не лише керує виконанням завдань, але й впливає на моральний стан та боєздатність військового персоналу.

Однак, на практиці жінки зазнають багатьох перешкод та обмежень у досягненні лідерських позицій у військових колективах, таких як гендерні

стереотипи, сексизм, гендерний розрив у заробітній платі, несумісність професійного та сімейного життя тощо.

Гендерні стереотипи та гендерна дискримінація в лідерстві – це питання, які стосуються розподілу влади, ресурсів та можливостей між жінками та чоловіками на військовій службі.

Деякі українські науковці дають визначення гендерного стереотипу. Зокрема, дослідниця Т.В. Єрмолаєва вважає, що гендерний стереотип – це узагальнене та спрощене уявлення про особливості, ролі та очікування від жінок та чоловіків, які часто ґрунтуються на традиційних, культурних або релігійних нормах.

З огляду на визначення гендерного стереотипу, можна стверджувати, що гендерні стереотипи в лідерстві – це упереджені уявлення про те, якими повинні бути лідери, залежно від їх статі. Зазвичай, лідерство асоціюється з чоловічими рисами характеру, такими як: раціональність, сміливість, амбітність, авторитетність, витривалість, конкурентоспроможність і т.д. Для боротьби з цією проблемою необхідно змінювати гендерні норми та стереотипи, забезпечувати рівність у доступі до освіти і професійного розвитку, а також сприяти участі жінок у прийнятті рішень на всіх рівнях.

Важливо, що в Україні існують різні заходи і механізми для запобігання та покарання за дискримінаційні дії, включаючи ті, що відбуваються у сфері лідерства. Проте, державі необхідно звернути увагу на їх подальше вдосконалення, опираючись на міжнародні стандарти.

Враховуючи завдання, які виконують військовослужбовці Національної гвардії України в період дії правового режиму воєнного стану та участі жінок-військовослужбовців у захисті суверенітету та територіальної цілісності України, дискримінація за ознакою статі, тобто будь-яке обмеження чи надання переваг іншій особі, що базується на статевій належності, тягне за собою порушення або обмеження можливості людини і громадянина розпоряджатися своїми правами та свободами.

Важливу роль мають міжнародні стандарти щодо дискримінації за ознакою статі, які базуються на визнанні гендерної рівності як основного права людини та передумови сталого розвитку у військовому колективі та формування військового лідера.

Полюлях Є. С.
Науковий керівник: д. пед. н., проф. Ігнатюк О.А.
НТУ «ХПІ»

ФОРМУВАННЯ АДАПТИВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО НАПРЯМУ ПІДГОТОВКИ В УМОВАХ МАГІСТРАТУРИ

Освітній процес у магістратурі для майбутніх фахівців психолого-педагогічного профілю виступає не просто етапом поглиблення знань, а критично важливою ланкою у формуванні їхнього адаптивного потенціалу, що є фундаментальною вимогою сучасного світу, сповненого безпрецедентних соціальних, економічних та безпекових викликів.

Під адаптивним потенціалом у науковій літературі розуміють інтегративну характеристику особистості, що охоплює її психофізіологічні, когнітивні, мотиваційні та соціально-поведінкові ресурси, які забезпечують здатність ефективно функціонувати в умовах змін і невизначеності. В умовах тривалих кризових явищ: від глобальної пандемії COVID-19, яка кардинально змінила формати взаємодії та освітні парадигми, до повномасштабної війни, що вимагає від суспільства та особистості екстремальної стійкості та психологічної гнучкості – адаптивний потенціал стає ключовою професійною та особистісною компетентністю. Магістратура, як форма освіти дорослих, за своєю суттю є потужним чинником соціальної адаптації, оскільки вона орієнтована на суб’єктний досвід студента, його потребу у швидкому реагуванні на запити ринку праці та соціальної дійсності, а також на розвиток рефлексивного мислення.

Психолого-педагогічні спеціальності вимагають від студента здатності працювати з кризовими станами інших людей, зокрема дітей, батьків, педагогів,

тому майбутній фахівець повинен спершу оволодіти навичками саморегуляції, емоційної гнучкості та професійної відповідальності. Магістерська підготовка стає платформою, де формується внутрішня готовність до роботи у ситуаціях невизначеності, що особливо важливо в умовах війни, коли освітній процес нерідко переходить у дистанційний формат, змішані моделі, потребує підвищеної психологічної підтримки та нових підходів до взаємодії зі здобувачами освіти.

У контексті воєнного та поствоєнного середовища адаптивний потенціал майбутнього педагога та психолога постає не лише як професійна компетентність, а як соціальна необхідність. Фахівець має вміти працювати з травмованими дітьми, підтримувати педагогічні колективи, сприяти відновленню освітніх спільнот і зниженню психологічної напруги.

З погляду сучасної педагогіки формування адаптивного потенціалу є наслідком якісної взаємодії між здобувачем і освітнім середовищем. Магістратура виступає простором, де майбутній фахівець навчається інтерпретувати суспільні зміни, переосмислювати педагогічні цінності, критично оцінювати традиційні освітні практики та впроваджувати інноваційні підходи.

В умовах війни, глобальної нестабільності та непередбачуваних криз майбутні фахівці повинні вміти не лише підтримувати інших, а й дбати про власну психологічну стійкість та продовжувати професійний розвиток протягом усього життя.

Формування адаптивного потенціалу у майбутніх фахівців психолого-педагогічного напряму в магістратурі поєднує розвиток професійних, особистісних і соціальних компетентностей, необхідних для ефективної діяльності в умовах сучасних викликів. Освіта виступає важливим чинником соціальної адаптації, адже забезпечує можливість переосмислення професійного досвіду, здобуття нових знань і формування стійкості, яка дозволяє майбутньому педагогу впевнено діяти в умовах змін, підтримувати інших та брати участь у відновленні й розвитку освітнього середовища. А з

огляду на актуальність проблеми, озвучена тематика знайде своє відображення у майбутній магістерській кваліфікаційній роботі, для привернення уваги та дослідження на більш глибокому рівні.

Полюлях Є. П.
Науковий керівник: д. псих. н., проф. Підбуцька Н. В.
НТУ «ХПІ»

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ БЛАГОПОЛУЧЧЯ ОСОБИСТОСТІ ЯК ОСНОВА РОЗВИТКУ УПРАВЛІНСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ

У сучасних умовах соціально-економічної нестабільності, зростання професійних вимог і постійної необхідності прийняття відповідальних рішень особливої ваги набуває проблема психологічного благополуччя особистості, а особливо як внутрішньої основи ефективного функціонування та реалізації управлінського потенціалу. Психологічне благополуччя розглядається не лише як суб'єктивне переживання задоволеності життям, а як складний інтегративний феномен, що відображає рівень позитивного функціонування особистості, її здатність до саморегуляції, осмислення власного досвіду та продуктивної взаємодії з соціальним середовищем. У контексті управлінської діяльності саме ці характеристики визначають ефективність прийняття рішень, відповідальність, стресостійкість та здатність до стратегічного бачення.

Психологічне благополуччя особистості формується під впливом комплексу психологічних чинників, серед яких провідне місце посідають когнітивні, емоційні та поведінкові компоненти.

Згідно з трикомпонентною моделлю суб'єктивного благополуччя, воно включає когнітивну оцінку задоволеності різними сферами життя, емоційний баланс позитивних і негативних переживань та конативний компонент, що проявляється у здатності контролювати власну поведінку й життєві обставини. Саме узгодженість цих компонентів забезпечує відчуття внутрішньої стабільності та впевненості, які є необхідними для формування управлінської позиції. Зокрема і для розвитку управлінського потенціалу, який є формою

реалізації особистісного потенціалу, критично важливе визначення особистісних ресурсів, що стають основою психологічного благополуччя.

Важливим психологічним підґрунтям управлінського потенціалу є автономія особистості, здатність до самодетермінації та відповідальності за власні рішення. Дослідження показують, що високий рівень психологічного благополуччя пов'язаний із розвиненою особистісною автономією, особистісним зростанням і відчуттям когерентності життєвого досвіду.

Здатність до реалізації потенціалу, яка є необхідною для управлінця, тісно пов'язана з розвиненістю здібностей, що базуються на переживанні самоідентичності та вірі у власні можливості.

Осмисленість життя, наявність чітких цілей і уявлень про майбутнє сприяють формуванню внутрішньої мотивації, що, у свою чергу, підсилює управлінський потенціал і здатність до довготривалого професійного розвитку. Особи з високим рівнем психологічного благополуччя демонструють перевагу конструктивних копінг-стратегій, зокрема планування розв'язання проблем і позитивної переоцінки, що є психологічною основою ефективного управління та лідерства.

Не можна променути й самоприйняття, довіру до себе й інших, життєстійкість та здатність до рефлексії, які виступають чинниками підтримки психологічного благополуччя та управлінської ефективності. Дані фактори виступають свого роду ресурсом для забезпечення здатності керівника зберігати емоційну рівновагу, діяти відповідально в різних кризових ситуаціях і підтримувати конструктивні взаємини в відповідному середовищі.

Означені психологічні чинники благополуччя особистості формують фундаментально важливу основу розвитку для подальшого розвитку здібностей до ефективного керівництва і становлення управлінської компетентності. Відповідна безперервна ланка забезпечення психологічного благополуччя гарантує і внутрішню готовність до управлінської діяльності, а також сприяє автономності, відповідальності, стратегічному мисленню та визначає здатність особистості до ефективного саморозвитку й самореалізації в професійному

середовищі і власній діяльності. Усвідомлення глобальності впливу психологічного благополуччя, забезпечення та розвиток його чинників є одним з передових завдань психологічної науки й практики у підготовці майбутніх управлінців та лідерів.

Пономаренко О. А.
Науковий керівник: д. пед. н., проф. Ігнатюк О. А.
НТУ «ХПІ»

ФОРМУВАННЯ АДАПТИВНИХ КОПІНГ-СТРАТЕГІЙ ЯК ЧИННИК СТАНОВЛЕННЯ ФАХІВЦЯ-ЛІДЕРА В УПРАВЛІНСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Сучасна управлінська діяльність за своєю природою є високо стресогенною та динамічною. Згідно з науковими дослідженнями, професійний стрес детермінується комплексом багатогранних чинників: від операційного перевантаження й недостатньої оплати праці до глибинних комунікативних труднощів та виснажливого щоденного шляху до місця служби. Для керівника середньої ланки стрес стає неминучою «платою» за кар'єрне зростання, де кожен новий рівень ієрархії суттєво збільшує обсяг відповідальності, кількість підлеглих та масив фактів, що потребують постійного контролю.

Актуальність зазначеної проблеми зумовлена необхідністю розв'язання гострої суперечності: справжнє лідерство вимагає від фахівця розробки стратегічного бачення, наділення команди повноваженнями та ефективного спрямування діяльності людей до спільної мети, проте хронічний стрес, за умови відсутності навичок рефлексії, призводить до розвитку невротичних та психосоматичних захворювань – від гіпертонії до повного емоційного виснаження.

Формування адаптивних копінг-стратегій у процесі становлення фахівця-лідера є стратегічно важливим завданням для збереження професійного здоров'я управлінця та забезпечення життєздатності всієї організації.

Наукова новизна даного підходу полягає в уточненні структури копінг-ресурсів керівника через призму шести ключових джерел стресу: інтенсивного

режиму діяльності, рольової невизначеності, комунікативних деструкцій, труднощів побудови кар'єри, специфіки організаційної культури та позаорганізаційних чинників, зокрема сімейних конфліктів, що виникають через наднормативні навантаження.

Становлення фахівця-лідера безпосередньо залежить від здатності до балансування, де успіх і влада завжди мають зворотний бік у вигляді зростаючого психологічного тиску.

Психосоматичний моніторинг діяльності підтверджує, що такі симптоми як дратівливість, безсоння та м'язові болі є ранніми маркерами неефективного копінгу. Розгляд копінг-стратегій не просто як засобів захисту, а як управлінських компетенцій, дозволяє лідеру зберігати функцію спрямування людей навіть у стані високої організаційної невизначеності.

Важливим аспектом є перехід від стихійного реагування на подразники до свідомої саморегуляції.

Педагогічний процес формування лідера у вищій школі та в умовах корпоративного навчання має містити обов'язковий практикум із психологічної саморегуляції. Це дозволить майбутнім фахівцям не лише розробляти бачення майбутнього, а й володіти методами емоційного відновлення. До таких методів ми відносимо візуалізацію успішного подолання точок перевантаження, дихальні вправи для негайної стабілізації стану в конфліктних ситуаціях та техніки тайм-менеджменту як інструменту подолання стресу від заторів та інтенсивного темпу життя. Формування фахівця-лідера сьогодні – це процес інтеграції управлінських знань із глибоким розумінням механізмів особистісної стійкості.

Перспективи подальшого дослідження проблеми ми вбачаємо у розробці комплексного діагностичного інструментарію для моніторингу точок перевантаження у керівників середньої ланки, вивченні впливу корпоративної культури на вибір індивідуальних стратегій подолання стресу, а також у створенні довгострокових програм психологічного супроводу лідерів. Тільки через поєднання управлінського бачення та розвинених навичок

самозбереження фахівець може реалізувати себе як ефективний лідер, здатний вести організацію до мети, зберігаючи при цьому власне здоров'я та стійкість своєї команди.

Романенко І.В.
Науковий керівник: к. психол. н., доц. Книш А.Є.
НТУ «ХПІ»

ПСИХОЛОГІЧНА СТІЙКІСТЬ ЯК КЛЮЧОВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ФОРМУВАННЯ ФАХІВЦЯ-ЛІДЕРА В УМОВАХ СОЦІАЛЬНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Сучасні соціальні процеси характеризуються зростанням нестабільності, невизначеності та кризових явищ, що істотно підвищує вимоги до професійної діяльності фахівців, насамперед тих, які виконують лідерські та управлінські функції. У цих умовах особливої актуальності набуває проблема формування фахівця-лідера, здатного ефективно діяти в ситуаціях підвищеного ризику, приймати відповідальні рішення та забезпечувати стабільність функціонування соціальних і професійних систем.

Однією з ключових компетентностей такого фахівця виступає психологічна стійкість.

Як зазначає Т. Гура, лідерська діяльність супроводжується значними фізичними та психологічними навантаженнями, високим рівнем відповідальності й необхідністю прийняття рішень в умовах невизначеності, що обумовлює потребу в розвиненій психологічній стійкості як чиннику збереження професійної ефективності та управлінської дієздатності лідера.

Психологічну стійкість фахівця-лідера доцільно розглядати як інтегративну багатовимірну компетентність, що охоплює емоційно-вольову саморегуляцію, когнітивну гнучкість, соціальну компетентність та здатність до рефлексивного аналізу власної діяльності. Саме поєднання цих компонентів забезпечує здатність лідера адаптуватися до змінних умов соціального середовища та зберігати ефективність професійної діяльності в ситуаціях підвищеного психоемоційного навантаження.

На думку Н. Підбуцької, здатність до лідерства розглядається як «властивість обдарованої особистості, що забезпечує їй центральне положення в групі незалежно від ситуаційних умов». У цьому контексті психологічна стійкість може бути інтерпретована як умова реалізації лідерського потенціалу, що забезпечує внутрішню автономію, суб'єктну позицію та здатність впливати на соціальну взаємодію в умовах нестабільності.

А. Черкашина підкреслює, що лідер є членом групи, якому делегується право прийняття відповідальних рішень у значущих для групи ситуаціях. Це положення дозволяє розглядати психологічну стійкість не лише як індивідуально-психологічну характеристику, а як соціально значущу якість, що визначає рівень довіри до лідера та його готовність брати на себе відповідальність у кризових обставинах.

У системі професійної підготовки майбутніх фахівців-лідерів важливого значення набуває цілеспрямоване формування психологічної стійкості через розвиток комунікативних, рефлексивних і регулятивних ресурсів особистості. Як зазначають Ю. Панфілов, Л. Грень та В. Бондаренко, підготовка лідера має поєднувати діагностику комунікативних ресурсів, тренування навичок активного слухання й аргументації, а також відпрацювання поведінки у змодельованих професійних ситуаціях, що сприяє підвищенню адаптивності та стійкості управлінця до соціальних викликів.

Важливу роль у розвитку психологічної стійкості майбутніх лідерів відіграє впровадження інтерактивних освітніх технологій. С. Резнік зазначає, що інтерактивні методи навчання активізують групову взаємодію, сприяють розвитку навичок співпраці, підвищенню самооцінки та впевненості в собі, що є важливими ресурсами психологічної стійкості лідера в умовах соціальної нестабільності.

Психологічна стійкість також виявляється у гнучкості стилю управлінської діяльності та здатності до оперативного коригування поведінки відповідно до змінних умов професійного середовища. Зокрема, наголошується,

що «стиль управлінської діяльності повинен характеризуватися високою мобільністю та адаптивністю».

Важливим напрямом розвитку психологічної стійкості є інтеграція теоретичних положень лідерства в освітню практику закладів вищої освіти. На думку О. Романовського та С. Резнік, така інтеграція створює умови для підвищення якості освітнього процесу та формування професійно й особистісно зрілого фахівця-лідера.

Отже, психологічну стійкість фахівця-лідера розглядаємо як інтегративну особистісно-професійну компетентність, що забезпечує здатність до саморегуляції, адаптації та підтримання ефективності управлінської діяльності в умовах соціальної нестабільності.

Психологічна стійкість виступає ключовою компетентністю формування фахівця-лідера, оскільки виконує системоутворювальну функцію у структурі його професійної готовності та визначає здатність до прийняття відповідальних управлінських рішень у ситуаціях невизначеності.

Подальші наукові дослідження доцільно спрямувати на розроблення моделей формування психологічної стійкості та вивчення умов її розвитку в системі професійної й післядипломної освіти.

Романова С. В.
Науковий керівник: к.пед.н.,доц. Шаполова В. В.
НТУ «ХПІ»

ПРОФЕСІЙНЕ ВИГОРАННЯ ТА СТІЙКІСТЬ ПОСАДОВИХ ОСІБ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ: УПРАВЛІНСЬКО-СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ

В умовах тривалої війни суттєво підвищується професійне навантаження на посадових осіб місцевого самоврядування. Обмеженість ресурсів вимагає постійних змін вже напрацьованих управлінських рішень та оперативного прийняття нових. До управлінських функцій додаються нові завдання, що пов’язані із: забезпеченням безпеки населення, реагуванням на надзвичайні ситуації, координацією гуманітарної допомоги, усуненням наслідків обстрілів,

відновленням пошкодженого житла та інфраструктури тощо. Стрес, брак фінансів та плинність кадрів загострює проблему професійного вигорання, яке у науковій літературі описується як синдром емоційного виснаження, деперсоналізації та зниження ефективності (К. Маслач та С.Джексон).

У міжнародних дослідженнях стійкість розглядається як здатність системи й особистості адаптуватися, відновлюватися та зберігати функціональність за умов тривалого стресу. Посадові особи щодня стикаються з нетиповими ситуаціями, тому професійне вигорання поступово перетворюється на поширене явище в органах місцевого самоврядування. У вимушених умовах сьогодення особливої ваги набуває поняття психологічної та організаційної стійкості.

Стійкість управлінця-лідера формується завдяки поєднанню особистісних психологічних ресурсів - саморегуляції, усвідомленості, резилієнтності.

Суттєве значення до того ж має: щоденна командна робота, підтримка колег, чіткий розподіл функціональних обов'язків, рівномірне навантаження, що в цілому допомагає зберігати працездатність і впевненість.

Постійний професійний розвиток та якісне управління знижують ризики вигорання серед посадових осіб. Отже, здатність до ефективного лідерства стає ключовою умовою керованості громад у критичний період.

Підвищення психологічної обізнаності серед керівників і посадовців - це додатковий ресурс, який дає можливість більш ефективно протидіяти стресовим впливам і підтримувати професійну результативність, навіть у складних умовах.

Важливу роль також відіграє підготовка персоналу із акцентом на розвиток лідерських умінь, підтримання в колективах атмосфери довіри та взаємодопомоги, збереження професійної колективної пам'яті, а також постійне вдосконалення компетентностей у сфері кризового управління.

Формування фахівця-лідера в органах місцевого самоврядування потребує поєднання професійної підготовки та заходів психологічної підтримки. Тренінги стресостійкості, програми розвитку емоційної

компетентності, навчання кризовим комунікаціям в умовах війни стають підґрунтям для зниження ймовірності вигорання та підсилення стійкості міських рад.

Таким чином, професійне вигорання посадових осіб місцевого самоврядування в умовах війни варто розглядати не лише як індивідуальну проблему працівника, а й як фактор, що прямо впливає на ефективність функціонування місцевої влади.

Розвиток лідерських компетентностей і системи психологічної та управлінської стійкості є необхідною умовою стабільного управління, соціальної згуртованості та довготривалого відновлення територіальних громад після війни.

Саліхов Д. О.
Науковий керівник: д. пед. н., проф Ігнатюк О. А.
НТУ"ХПІ"

SOFT SKILLS ТА СОЦІАЛЬНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПСИХОЛОГА-ЛІДЕРА: ХАРАКТЕРИСТИКА ТА СПІВВІДНОШЕННЯ

Заявлена тема виступає актуальною та доцільною через динаміку сучасного життя. Його темп часто викликає необхідність володіти вмінням діяти у невизначених ситуаціях. Цьому сприяє оволодіння «soft skills» та їх застосування на практиці. «Soft skills» часто розглядають як інтегровану сукупність універсальних особистісних якостей, поведінкових умінь і соціальних характеристик, зумовлених рисами характеру та життєвим досвідом, які забезпечують здатність до ефективного спілкування, співпраці й конструктивного розв’язання конфліктів, доповнюють фахові знання та є необхідною передумовою результативної діяльності.

Мета роботи полягає у висвітленні характеристик та співвідношення soft skills та соціальної компетентності психолога-лідера.

Ключові soft skills, що формують цілісність професійної особистості, охоплюють:

саморегуляцію (емоційний інтелект, усвідомленість, стресостійкість, внутрішню мотивацію, навички управління часом);

взаємодію (ефективну комунікацію, емпатію, міжкультурну компетентність, здатність до співпраці й підтримання командної динаміки, конструктивне розв'язання конфліктів, уміння цифрової взаємодії);

мислення (критичне та системне, уважність до деталей, когнітивну гнучкість, креативність і інноваційність, здатність до безперервного навчання, метанавчання);

лідерство (уміння надихати й мотивувати, домовлятися та здійснювати вплив без примусу, фасилітувати процеси, брати на себе відповідальність і діяти з позиції особистісної зрілості, дотримання ціннісних і етичних засад);

ціннісну орієнтацію та етичну культуру (доброчесність і етичність, повагу до прав і особистісних меж інших, екологічність ухвалених рішень, соціальну відповідальність).

Варто зазначити, що комплекс «soft skills» для психолога-лідера включає в себе універсальні особистісні якості, соціальні та комунікативні уміння, емоційно-вольові й поведінкові характеристики.

У сукупності вони забезпечують здатність ефективно впливати на індивідів і групи, налагоджувати продуктивну взаємодію, мотивувати, запобігати та конструктивно розв'язувати конфлікти, поєднуючи лідерські функції з професійною психологічною компетентністю.

Визначальним чинником успішної професійної діяльності психолога є соціальна компетентність. Вона включає ефективність міжособистісної взаємодії, професійну адаптацію та розвиток особистісних ресурсів фахівця. Їх забезпечують комунікативні здібності, емпатія, рефлексивність, емоційна стійкість, а також психологічна компетентність.

Отже, соціальна компетентність психолога-лідера виступає як інтегрована особистісно-професійна характеристика. Ця харакьеристика проявляється у здатності ефективно взаємодіяти з різними соціальними групами, будувати партнерські відносини, координувати спільну діяльність і гармонійно узгоджувати інтереси учасників взаємодії на основі етичних норм і

ціннісних орієнтацій. Вона охоплює розвинені комунікативні вміння, емпатію, соціальну відповідальність, уміння впливати й мотивувати без примусу, конструктивно розв'язувати конфлікти та приймати відповідальні рішення. Це забезпечує професійну зрілість психолога й ефективну реалізацію ним лідерських функцій у соціальних і професійних контекстах.

Підбиваючи висновки зупинимося на співвідношенні досліджених головних дефініцій дослідження. Важливо, soft skills та соціальна компетентність психолога-лідера складають взаємопов'язану систему особистісних і професійних характеристик, що забезпечують ефективне виконання лідерських і психологічних функцій.

Soft skills охоплюють універсальні уміння і якості: саморегуляцію, емоційний інтелект, комунікативні навички, критичне й системне мислення, здатність до співпраці та відповідального прийняття рішень. Вони є інструментальною основою професійної діяльності.

Соціальна компетентність проявляється у здатності реалізовувати ці вміння в соціальній практиці: налагоджувати партнерську взаємодію, координувати спільні зусилля, гармонійно узгоджувати інтереси, дотримуватися етичних норм і ціннісних орієнтацій, здійснювати вплив і мотивацію без примусу. У поєднанні ці компоненти забезпечують професійну зрілість психолога-лідера та його готовність до ефективного управління груповими процесами й психологічного супроводу в різних соціальних контекстах.

Свистун К. Є.
Науковий керівник: к. пед. н., доц. Чебакова Ю. Г.
НТУ ХПІ

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ТА УПРАВЛІНСЬКО-СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ФАХІВЦЯ-ЛІДЕРА В УМОВАХ СУЧАСНОЇ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

У контексті стрімких соціальних трансформацій сучасна система освіти проходить період суттєвого оновлення. Стає очевидно, що фокус виключно на

передачу готових знань наразі не гарантує випускникові конкурентоспроможності. Сьогодні професійний успіх значною мірою залежить від здатності спеціаліста ініціювати зміни та нововведення, працювати у команді, ефективно налагоджувати соціальні зв'язки та впевнено діяти в ситуаціях підвищеної складності. Через значні цифрові досягнення та нестабільність ринку праці зростає попит на фахівців, які володіють не тільки професійними навичками, а й мають розвинені управлінські, психологічні та педагогічні якості. Мова йде про фахівця-лідера, здатного до самоаналізу, нестандартного мислення та конструктивного соціального впливу. Саме такий тип підготовки відповідає сучасним викликам і запитам суспільства.

Мета роботи - дослідження психолого-педагогічних та управлінсько-соціальних аспектів, що сприяють формуванню фахівця-лідера в умовах сучасної системи професійної освіти.

Формування фахівця-лідера в сучасному освітньому просторі є багатоскладовим процесом, що включає психологічні, педагогічні та управлінсько-соціальні компоненти. Це цілісне завдання, орієнтоване на підготовку кадрів, здатних до керівної діяльності. Згідно з результатами міжнародних досліджень, 65 – 70% роботодавців наголошують, що лідерство і комунікативні навички є для них більш важливими, ніж виключно професійні знання. Приблизно 58% випускників, які завершили спеціальні програми розвитку лідерських якостей, обіймають керівні посади протягом перших трьох років своєї професійної діяльності. Психологічний аспект формування лідера заснований на розвитку емоційного інтелекту. Метааналізи демонструють кореляцію між емоційним залученням у роботу та ефективністю лідерства на рівні $r = 0,42 – 0,47$. Важливу роль відіграє формування внутрішньої мотивації, автономії прийняття рішень та здатності до рефлексії. Саме завдяки цим якостям особистість може приймати рішення в умовах невизначеності та брати на себе відповідальність. Педагогічний аспект передбачає впровадження новітніх методів навчання. Частка проєктної та командної роботи в освітньому

процесі має становити не менше 40 – 50% учбового часу, оскільки в таких умовах формуються навички лідерської взаємодії та колективного прийняття рішень.

У рамках експериментального дослідження було сформовано дві групи студентів. Експериментальна група налічувала 60 учасників, для яких було організовано реалізацію програми розвитку лідерських якостей із застосуванням тренінгових форм роботи та командних методик.

Контрольну групу також становили 60 студентів, які навчалися за традиційною програмою. Рівень лідерських компетентностей оцінювався за стандартизованою шкалою від 0 до 100 балів.

На початку дослідження середній показник в експериментальній групі становив 69,8 ± 9,7 бала, а в контрольній – 70,1 ± 10,2 бала, що не мало статистично значущого впливу. Після одного року навчання середній рівень в експериментальній групі зріс до 78,0 ± 10,0 бала, тоді як у контрольній групі він залишився майже без змін і становив 70,0 ± 10,0 бала.

Наукова новизна дослідження полягає в обґрунтуванні комбінованої моделі підготовки фахівця-лідера, в якій психологічні механізми саморегуляції та мотивації поєднуються із сучасними педагогічними методиками активного навчання і соціально-управлінськими практиками командної взаємодії.

Підсумовуючи необхідно зазначити, що підготовка фахівця-лідера сьогодні потребує комплексного підходу, який поєднує розвиток особистісних якостей, комунікативних навичок, формування професійних умінь і становлення соціальної відповідальності. Саме така комбінація гарантує готовність випускника ефективно вирішувати професійні задачі в умовах швидких змін світу, конкуренції та невизначеності. Отримані теоретичні та експериментальні дані підтверджують, що спеціально організовані програми розвитку лідерства з використанням новітніх методів навчання підвищують рівень лідерських компетентностей студентів і сприяють їх успішній професійній діяльності. Подальші наукові пошуки доцільно спрямувати на

розробку й практичну перевірку варіативних моделей формування лідерських якостей для різних спеціальностей, а також на вивчення їх довгострокового впливу на професійний шлях випускників.

Світлична Н. О.
Науковий керівник: д. психол. н., проф. Підбуцька Н. В.
НТУ «ХПІ»

РОЛЬ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ В СТАНОВЛЕННІ ФАХІВЦЯ-ЛІДЕРА

У сучасному світі, де темпи змін постійно зростають, а вимоги до професійної компетентності стають дедалі вищими, особливого значення набувають не лише технічні знання та професійні навички, а й здатність ефективно взаємодіяти з людьми. Саме тому поняття емоційного інтелекту (EQ) стало одним із ключових факторів успішного професійного та особистісного розвитку. Для фахівця, який прагне стати справжнім лідером, уміння розуміти власні емоції, керувати ними та налагоджувати конструктивні стосунки з оточенням є невід'ємною складовою лідерської компетентності.

Емоційний інтелект – інтегральна характеристика особистості, що визначає її здатність розпізнавати, розуміти й регулювати емоційні стани як власні, так і чужі.

Емоційний інтелект позначається як «EQ». Цю абревіатуру ввів ізраїльський психолог Р. Бар-Он в 1988 році, що перекладається на українську мову як «емоційний коефіцієнт». Саме поняття «емоційний інтелект» заснували Д. Майєр та Д. Карузо. Ще більше уваги до цього явища їм вдалося привернути завдяки роботі «Emotional Intelligence». Згідно з їхньою теоретичною моделлю, емоційний інтелект охоплює чотири основні здатності: уміння розпізнавати емоції, використовувати їх у мисленні та діяльності, розуміти емоційні стани та управляти як власними емоціями, так і емоціями інших людей. Д. Гоулман відомий своїми книгами про емоційний інтелект, як і згадані вище психологи,

також розробив власну теорію. Всього Д. Гоулман виділяє п’ять компонентів, розділених на менші елементи: самосвідомість, самоконтроль, управління стосунками, здатність розпізнавати свої та чужі емоції, мотивація. Отже, у моделі дослідника серед ключових складових емоційного інтелекту, поряд з емоційними здібностями, виокремлюються також вольові риси, елементи самосвідомості, соціальні навички та вміння.

Проблематика емоційного інтелекту активно вивчається й українськими науковцями. Зокрема, психолог О. Лящ трактує емоційний інтелект як інтелектуальну здатність, що полягає в умінні розуміти та регулювати емоційні прояви людини [3]. Н. Коврига та Е. Носенко визначають емоційний інтелект як здатність розумності, яка не лише дозволяє людині піднятися над власними слабкостями й емоційними імпульсами, а й сприяє використанню своїх сильних сторін, талантів і позитивних якостей.

Проблематика емоційного інтелекту активно досліджується і на рівні кафедри, зокрема такими науковцями, як Н. В. Підбуцька, Т. В. Гура, С. М. Резнік та А. Є. Книш, О.Г. Романовський, І.Є. Штученко, які у своїх наукових напрацюваннях акцентують увагу на розвитку емоційної компетентності майбутніх фахівців, формуванні лідерських якостей, удосконаленні комунікативної та соціально-психологічної готовності здобувачів освіти. Напрям їхніх досліджень узгоджується із загальною тенденцією сучасної психології та педагогіки, що підкреслює ключову роль емоційного інтелекту в професійному становленні фахівця та підвищенні ефективності лідерської діяльності.

Для фахівця, який прагне стати лідером, емоційний інтелект є ключовим чинником формування лідерських якостей, адже саме він визначає здатність розуміти власні емоції, керувати ними та ефективно впливати на емоційні стани інших.

Емоційний інтелект охоплює такі складові, як самоусвідомлення, саморегуляція, мотивація, емпатія та соціальні навички. Самоусвідомлення дає

змогу лідерові розуміти власні сильні й слабкі сторони, адекватно оцінювати свої реакції та приймати зважені рішення. Саморегуляція допомагає контролювати емоції у складних чи конфліктних ситуаціях, зберігати спокій і впевненість, що викликає довіру підлеглих. Мотивація виявляється у внутрішньому прагненні досягати цілей і надихати інших на спільну працю, формуючи позитивний командний дух. Не менш важливою є емпатія, тобто здатність розуміти почуття та потреби інших людей. Емпатійний лідер створює атмосферу довіри, відкритості та підтримки, де кожен працівник відчуває свою значущість. Завдяки цьому підвищується рівень задоволеності працею, знижується конфліктність і посилюється згуртованість колективу.

Також важливими є соціальні навички, що охоплюють уміння комунікувати, вирішувати конфлікти, делегувати повноваження, вести переговори та впливати на людей. Саме через ці навички проявляється емоційний інтелект на практиці: у процесі управління, організації колективу та налагодження ефективної командної взаємодії. Лідер із розвиненими соціальними компетенціями формує відкриту, доброзичливу атмосферу, в якій кожен співробітник має можливість проявити ініціативу та творчість.

Дослідження показують, що високий рівень емоційного інтелекту корелює з ефективністю лідерства, підвищенням продуктивності праці та покращенням психологічного клімату в колективі. Емоційна компетентність допомагає лідеру не лише керувати іншими, а й розвивати власний потенціал, підвищувати стресостійкість і гнучкість у мінливих умовах сучасного професійного середовища.

Отже, емоційний інтелект є фундаментом становлення фахівця-лідера. Він забезпечує гармонійне поєднання раціонального та емоційного начал у поведінці людини, сприяє розвитку комунікативних і організаторських умінь, підвищує стресостійкість та адаптивність. Лідер із високим EQ здатний не лише ефективно керувати іншими, а й постійно розвивати себе, вдосконалювати власний стиль управління та створювати сприятливе середовище для

професійного зростання кожного члена команди. Саме тому формування емоційного інтелекту має стати пріоритетним напрямом підготовки сучасних фахівців, які прагнуть до лідерства, успіху й соціальної відповідальності.

Сидоренко О. О.
Науковий керівник: д. пед. н., проф. Ігнатюк О.А.
НТУ «ХПІ»

РОЗВИТОК І РЕАЛІЗАЦІЯ ФЕНОМЕНУ ЛІДЕРСТВА В СИСТЕМІ «ВИКЛАДАЧ-ЗДОБУВАЧ» У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ДО ПЕДАГОГІЧНОЇ ТВОРЧОСТІ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Викладач-лідер відіграє ключову роль у створенні сприятливого освітнього середовища, у якому здобувачі вищої освіти відчувають себе активними учасниками навчального процесу. Він здатний надихати студентів до саморозвитку, стимулювати їхню ініціативність, відповідальність і готовність до прийняття рішень. Лідерський потенціал викладача проявляється у вмінні формувати довіру, підтримувати партнерські взаємини, спрямовувати навчальну діяльність на досягнення спільних цілей і водночас зберігати високі стандарти академічної якості та професійної етики. Саме тому способи та підходи до формування лідерських якостей у вищій школі залишаються важливими та актуальними питаннями.

Формування готовності до педагогічної творчості передбачає не тільки оволодіння сукупністю творчих умінь і методів, а й включення здобувачів вищої освіти в види навчальної діяльності, які стимулюють ініціативність, самостійність, здатність до прийняття рішень і відповідальність за їх наслідки. Саме ці характеристики є базовими складовими лідерських компетентностей.

Серед інноваційних методів навчання виділимо проблемне та проєктне навчання, групові та дослідницькі завдання. Вони створюють умови для активної участі здобувачів у співтворчому освітньому процесі. Це надає

можливість набути досвіду у базових складових лідерських компетенціях: організації діяльності, координації взаємодії та впливу на групу.

Опанування інноваційних методів навчання передбачає здатність викладача виходити за межі стандартизованих алгоритмів педагогічної діяльності. Творчість у цьому процесі виступає механізмом педагогічної інтерпретації інновацій, що дає змогу не лише відтворювати запропоновані методики, а й модифікувати їх відповідно до освітніх цілей.

У процесі реалізації педагогічної творчості як інноваційної діяльності змінюється традиційна роль здобувача вищої освіти: від пасивного виконавця навчальних вимог він переходить до позиції суб'єкта освітньої діяльності та потенційного лідера. У такий спосіб педагогічна творчість починає орієнтуватись на підготовку викладачів, що зацікавлені в лідерській самореалізації. Інноваційне освітнє середовище стає для них простором практичного засвоєння лідерських моделей поведінки.

Важливою характеристикою творчої педагогічної діяльності є її рефлексивний вимір, який сприяє усвідомленню викладачем ефективності застосованих інноваційних методів. Аналіз власного педагогічного досвіду, оцінювання результатів навчання та готовність до корекції обраних стратегій дозволяють викладачеві поступово формувати індивідуальний стиль інноваційного викладання. Така рефлексивно-творча позиція є підґрунтям для становлення викладача-лідера, здатного не лише впроваджувати нові підходи, а й обґрунтовувати їхню доцільність, демонструвати ефективність і поширювати успішні практики в професійному середовищі.

Отже, інноваційна педагогічна діяльність виступає цілісним освітнім середовищем, у якому формування готовності до педагогічної творчості органічно поєднується з розвитком лідерських компетентностей здобувачів вищої освіти. Така інтеграція сприяє підвищенню якості професійної підготовки, оскільки забезпечує становлення майбутнього фахівця як активного

суб'єкта освітніх змін. Підготовці лідера здатного ініціювати, організовувати та реалізовувати інноваційні процеси в сучасному освітньому просторі.

Танько М.А.
Науковий керівник: д. психол. н., проф. Підбуцька Н.В.
НТУ «ХПІ»

РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЯК БАЗОВОГО КОМПОНЕНТА ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ ФАХІВЦЯ

У сучасному світі слово «лідер» використовується дуже широко. Лідерами називають керівників компаній, менеджерів, учителів, лікарів, або навіть стилістів чи блогерів. Фактично кожен, хто взаємодіє з людьми, впливає на їхній настрій, рішення чи розвиток, певною мірою виконує лідерську роль. Проте мати формальний статус або популярність і бути справжнім лідером – не одне й те саме. Лідерство починається не з посади, а з внутрішньої позиції, відповідальності та здатності налагоджувати конструктивну взаємодію.

Ідею внутрішньої зрілості добре пояснив Еріх Фромм у своїй роботі «Мистецтво любові». Він розрізняв незрілу, «невротичну» любов, що ґрунтується на страхові, залежності або прагненні контролю, і зрілу любов, яка спирається на відповідальність, повагу, свободу й турботу. Якщо перенести ці ідеї у професійну сферу, можна сказати: людина може «чіплятися» за роботу через страх чи потребу у визнанні, а може – щиро любити свою діяльність, розвиватися і брати відповідальність. Саме зріла мотивація створює основу для справжнього лідерства. Тут виникає питання: що допомагає людині поводитися зріло, конструктивно та вміти надихати інших? Однією з ключових відповідей є розвиток емоційного інтелекту.

Емоційний інтелект – це здатність людини розуміти власні емоції та емоції інших, керувати ними та використовувати їх так, щоб це сприяло співпраці. Це про вміння помічати свої стани, не діяти імпульсивно, підтримувати інших, зчитувати настрій співрозмовника й будувати довірливу комунікацію.

Психолог Деніел Гоулман, один із найвідоміших дослідників емоційного інтелекту, підкреслює, що саме ці навички є визначальними для ефективного лідерства. Він виділяє п’ять основних компонентів емоційного інтелекту: самоусвідомлення, саморегуляцію, внутрішню мотивацію, емпатію та соціальні навички. Такий набір компетентностей дозволяє людині бути врівноваженою, конструктивною, відкритою до діалогу та здатною впливати без тиску.

Це проявляється у будь-якій професії: блогер втрачає довіру аудиторії, якщо не відчуває її настроїв; стиліст не може знайти спільну мову з клієнтом без емпатії; менеджер у сфері ІТ не може ефективно керувати командою без навичок емоційної регуляції; учитель не здатен надихати учнів, якщо не розуміє їхніх переживань. У сучасних реаліях, коли професійна діяльність майже завжди пов’язана зі співпрацею, емоційний інтелект стає не менш важливим, ніж професійні знання. Він допомагає уникати непорозумінь, створювати здоровий психологічний клімат і знаходити спільну конструктивну мову з людьми, з якими людина працює.Справжнє лідерство – це не вміння керувати іншими, а вміння керувати собою. Емоційний інтелект є саме тим фундаментом, який дозволяє людині бути стабільною, уважною, чутливою до інших та ефективною у спільній діяльності.

Трунова Т. Ю.
Науковий керівник: д. психол.н., проф. Підбуцька Н.В.
НТУ «ХПІ»

ПСИХОЛОГО-СОЦІАЛЬНІ ЧИННИКИ СТАНОВЛЕННЯ ЛІДЕРА У ВІЙСЬКОВИХ ПІДРОЗДІЛАХ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Актуальність вивчення психолого-соціальних чинників становлення лідера у військових підрозділах Збройних Сил України посилюється в умовах повномасштабної війни, коли якість лідерства визначає злагодженість, стійкість та боєздатність підрозділів. Сучасний військовий лідер має поєднувати професійну компетентність, психологічну стійкість, емоційну врівноваженість і здатність управляти людьми в умовах високого стресу. Становлення такого

лідера є багатокомпонентним процесом, у якому взаємодіють внутрішні психологічні характеристики та зовнішні соціальні чинники військової служби.

Психологічні чинники формують основу внутрішньої готовності до лідерства. Провідною є психологічна стійкість – здатність зберігати ясність мислення, керувати емоціями та приймати рішення під тиском небезпеки. Важливими є адаптивність, саморегуляція, швидка оцінка ситуації та вміння діяти в умовах невизначеності. Емоційна рівновага командира підтримує стабільність підрозділу, роблячи його орієнтиром у критичних ситуаціях. Важливими складовими сучасного лідерства є характер (відповідальність, моральна цілісність), особиста присутність і приклад, а також інтелект –здатність до критичного й аналітичного мислення.

Психологічна готовність також передбачає вміння керувати власними переживаннями, зокрема стресом і почуттям провини після втрат чи складних рішень. Лідер, який володіє навичками саморегуляції, здатен підтримувати бойовий дух підрозділу та запобігати поширенню негативних емоцій. Внутрішні ресурси командира значною мірою визначають стійкість підлеглих у тривалих бойових ситуаціях.

Соціальні чинники задають зовнішній контекст формування лідера. Ключовим є авторитет, який ґрунтується не лише на посаді, а й на професійності, справедливості, етичності та послідовності дій командира. Довіра підлеглих є стратегічним ресурсом, що забезпечує згуртованість і готовність діяти у високоризикових умовах. Вона формується завдяки особистому прикладу, компетентності та відкритому ставленню до військовослужбовців.

Лідер відіграє центральну роль у формуванні групової взаємодії. Він створює атмосферу психологічної безпеки, де військові можуть відкрито висловлювати труднощі та отримувати підтримку. Соціальний інтелект дозволяє командиру вчасно помічати зміни в поведінці підлеглих, попереджувати конфлікти та підтримувати оптимальний моральний стан.

Емпатія та чуйність сприяють формуванню довірливих стосунків, що підсилює боєздатність підрозділу.

Важливою характеристикою ефективного лідерства є гнучкість стилю управління. У бойових умовах необхідний директивний стиль, що забезпечує швидкість реагування, тоді як у період підготовки та відновлення доцільним є демократичний стиль, який підвищує залученість і мотивацію військових. Здатність комбінувати ці стилі залежно від ситуації свідчить про професійну зрілість командира.

Отже, становлення військового лідера в Збройних Силах України – це інтегрований психолого-соціальний процес, що поєднує стійкість, інтелект, моральні якості та здатність вибудовувати ефективні взаємини в підрозділі. Лідер у військовому середовищі є не лише організатором бойових дій, а й моральним орієнтиром, джерелом стабільності та підтримки. Розвиток цих характеристик визначає боєздатність української армії та її ефективність у сучасних умовах війни.

Філімонова Т. В.
Науковий керівник: д. психол. н., проф. Підбуцька Н.В.
НТУ «ХПІ»

ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ПРОКРАСТИНАЦІЇ З КОПІНГ-ПОВЕДІНКОЮ У ВИМУШЕНО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ, ЯКІ ПРОЖИВАЮТЬ ЗА КОРДОНОМ

У психологічній науці тенденція до відкладання справ отримала назву «прокрастинація». Прокрастинація негативно впливає на ефективність навчальної та професійної діяльності, викликає почуття провини, тривогу та знижує самооцінку. Водночас копінг-поведінка може відігравати ключову роль у формуванні схильності до прокрастинації або в подоланні її наслідків.

Проблема психічного здоров'я і адаптації вимушено переміщених осіб (ВПО, біженців) є гострою суспільною потребою після масових переміщень, пов'язаних із воєнними діями та гуманітарними кризами. Вимушене переміщення створює тривале виснаження ресурсів, невизначеність і множинні

стресори. Дослідження взаємозв'язку прокрастинації як форми уникнення із типами копінг-поведінки у вимушено переміщених осіб (біженців) має особливий науковий інтерес: прокрастинація може бути короткочасним захисним механізмом, прокрастинація може бути чинником довготривалої дисфункції (зниження продуктивності, загострення тривоги).

Феномен прокрастинації почав вивчатися лише у другій половині XX століття. У 1977 році термін було введено в науковий обіг з опублікуванням книг: «Прокрастинація в житті людини» П. Рігенбаха та «Подолання прокрастинації» А. Елліса та В. Кнауса; перший історичний аналіз було зроблено в 1992 році в роботі Н. Мілграма «Прокрастинація: хвороба сучасності». Найвідоміші роботи про сутність та особливості відкладання справ на потім, під авторством таких психологів-дослідників, як Лей К., Соломон Л., Тукман Б., Мілграм Н., пов'язані саме з цим періодом часу. У 2007 році психолог Пірс Стіл із Калгарського університету опублікував огляд майже 800 досліджень з прокрастинації. Пірс Стіл, по суті, визначив чотири основних чинники, які можуть призвести до прокрастинації: низький рівень упевненості в успішності виконання завдання, непринадність завдання, схильність відволікатися та імпульсивність, а також дуже віддалені в часі цілі та стимули.

Сучасні дослідження трактують прокрастинацію не лише як проблему мотивації чи часу, а як форму регуляції емоцій і поведінкового уникнення, тісно пов'язану зі стилями копінгу. Це означає, що прокрастинація часто виступає як «швидке» рішення для короткочасного полегшення негативних емоцій, тоді як копінг-стратегії описують ширший набір реакцій на стрес. В роботах Г. Флетта та співавторів стверджується, що саме завищені стандарти, властиві особистості, є предиктором прояву дилаторної поведінки. В той час, як англійський науковець Н. Фьоре взагалі заперечив наявність зв'язку цих особистісних властивостей.

Найпоширенішими в контексті окресленої проблематики є емпіричні дослідження, спрямовані на визначення особливостей взаємозв'язку прокрастинації з іншими особистісними властивостями: перфекціонізмом (Д.

Барнс, Р. Бірі, Н. Гаранян, С. Єніклопов, М. Ларських, Н. Матюхіна, Л. Сакс, Д. Седлер, А. Холмогорова, В. Ясна та ін.), часовою перспективою (Дж. Гаура, Р. Гупта, М. Дворник, Т. Джексон, Л. Дементій, Дж. Діаз-Моралес, Е. Іпполітова, Л. Попе, О. Сенник, М. Спектер, Д. Херші й ін.), мотивацією (С. Бранлоу, В. Вонг, Р. Классен, Р. Ризингер, Г. Шоувенбург), копінг-стратегіями (А. Клімова, А. Лингурарь, Н. Солинін, А. Шиліна та ін.)

Прокрастинація постає як багатовимірний феномен, пов'язаний не лише з труднощами організації часу, а насамперед із механізмами емоційної регуляції та поведінкового уникнення. Тим часом неадаптивні копінг-стратегії, зокрема уникнення, часто сприяють зростанню прокрастинативних проявів.

Сучасні наукові дані підтверджують, що взаємозв'язок прокрастинації з копінг-поведінкою є комплексним і опосередковується низкою особистісних характеристик – рівнем тривожності, мотивацією, здатністю до самоконтролю та емоційної стабільності. Для вимушено переміщених осіб ці чинники набувають особливої ваги в умовах адаптації до нових соціокультурних та життєвих реалій.

Целіщева К.І.
Науковий керівник: д. пед. наук, проф. Ігнатюк О.А.
НТУ «ХПІ»

ЕМПАТІЯ ЯК БАЗОВА ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ФАХІВЦЯ-ЛІДЕРА

У сучасних умовах соціальної турбулентності, високої конкуренції та постійних трансформацій у професійному середовищі зростає потреба у фахівцях-лідерах, здатних ефективно взаємодіяти з людьми, підтримувати командну згуртованість і забезпечувати психологічно безпечний простір. У цих умовах лідерство дедалі частіше розглядається не лише як управлінська функція, а як соціально-психологічний феномен, що ґрунтується на міжособистісній взаємодії та емоційній компетентності.

Метою роботи вбачаємо розкриття ролі емпатії як базової психологічної характеристики фахівця-лідера у сучасному професійному середовищі.

Лідер, який володіє емпатією, краще відчуває атмосферу в колективі, розуміє, коли хтось потребує підтримки, а коли – мотивації чи чіткого орієнтиру. Такий фахівець здатний будувати довірливі стосунки, зменшувати напруження в складних ситуаціях і допомагати команді зберігати згуртованість навіть у стресових умовах. Саме тому емпатію можна вважати не другорядною рисою, а важливою основою ефективного лідерства.

У психологічній науці емпатія розглядається як складне багатовимірне утворення, що включає когнітивний, емоційний та поведінковий компоненти. Когнітивний аспект пов'язаний із здатністю розуміти внутрішній стан іншої людини, емоційний – із переживанням співчуття та емоційної залученості, поведінковий – з готовністю до підтримки та конструктивної взаємодії.

Для фахівця-лідера важливими є всі три складові, оскільки вони забезпечують комплексне розуміння іншої людини та формують основу ефективної міжособистісної взаємодії:

1. Когнітивна емпатія як інструмент управлінського аналізу – дозволяє лідеру розуміти мотиви, потреби та логіку поведінки інших людей. Це сприяє точнішому прогнозуванню реакцій команди, прийняттю рішень, що враховують інтереси різних сторін, ефективному делегуванню та розподілу ролей.

2. Емоційна емпатія як чинник формування довіри – забезпечує здатність лідера резонувати з емоційними станами інших, що сприяє формуванню довірливих стосунків, зниженню рівня напруги та конфліктності, підвищенню мотивації та залученості команди.

3. Поведінкова емпатія як практична реалізація лідерства – проявляється у конкретних діях: підтримці, активному слуханні, коректному зворотному зв'язку, адаптації стилю комунікації. Вона є критично важливою для медіації конфліктів, створення сприятливого соціально-психологічного клімату та ефективного командного лідерства.

Емпатія є однією з базових психологічних характеристик фахівця-лідера, що забезпечує ефективну міжособистісну взаємодію, сприяє формуванню позитивного психологічного клімату в колективі та підвищує якість

управлінських рішень. Розвинена емпатія дозволяє лідеру не лише краще розуміти інших, а й формувати атмосферу довіри, підтримки та професійного зростання. Вона виступає ключовим чинником згуртованості та мотивації в команді, а також сприяє конструктивному вирішенню конфліктів.

Сучасні дослідження підкреслюють, що емпатія є центральним компонентом емоційного інтелекту, який визначає здатність лідера регулювати власні емоції, ефективність комунікації та рівень соціальної відповідальності.

Таким чином, емпатія стає не лише особистісною рисою, а й професійною компетентністю, що визначає ефективність лідера в різних сферах діяльності –від бізнесу до соціальної роботи, освіти та психологічної практики. Лідер, який уміє співпереживати, здатний не лише ефективно організовувати роботу, а й помічати емоційний стан інших, вчасно підтримувати, знижувати напруження та запобігати конфліктам. У сучасному професійному середовищі, де люди часто працюють у стресових умовах і стикаються з високими вимогами, така якість стає особливо цінною.

Емпатія постає не просто як особистісна риса, а як важлива психологічна характеристика фахівця-лідера, яка поєднує професійну компетентність із людяністю. Вона допомагає зробити лідерство не жорстким і формальним, а підтримувальним, гнучким і орієнтованим на реальні потреби людей.

Шевченко П. М.
Науковий керівник: к. пед. н., доц. Солодовник Т. О.
НТУ «ХПІ»

ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ПЕРЕДУМОВА УСПІШНОЇ СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ФАХІВЦЯ СОЦІОНОМІЧНОЇ СФЕРИ

У сучасному світі, коли зростає соціальна напруга, особливої актуальності набуває розвиток емоційного інтелекту, оскільки виникають проблеми міжособистісної взаємодії та підвищені психологічні вимоги до професій типу «людина – людина». Для таких фахівців ефективна соціально-комунікативна взаємодія є не лише складником професійної компетентності, а

й необхідною умовою результативної професійної взаємодії з різними соціальними групами. Саме тому, як зазначає І. Кірсанов, емоційний інтелект дедалі частіше розглядається як ключовий чинник професійної ефективності та психологічної стійкості.

Наукові дослідження засвідчують, що недостатній рівень сформованості емоційного інтелекту негативно позначається на якості професійного спілкування, ускладнює встановлення довірливого контакту та сприяє зростанню емоційного виснаження фахівців соціономічного напряму. Відтак, розвиток емоційного інтелекту набуває важливого наукового і практичного значення в системі підготовки майбутніх фахівців.

У сучасних наукових розробках емоційний інтелект, за визначенням В. Сідельнікової, це здатність особистості розпізнавати й регулювати власні емоції, розуміти емоції інших людей та застосовувати емоційний досвід у міжособистісній взаємодії. Саме ці компоненти забезпечують ефективність соціально-комунікативної діяльності фахівців соціально орієнтованих професій.

Експериментальні дослідження підтверджують наявність прямого зв’язку між сформованістю комунікативних умінь особистості і рівнем її емоційного інтелекту, зокрема, результати емпіричного дослідження Г. А. Рідкодубської, яке вона проводила серед здобувачів спеціальності «»Соціальна робота, засвідчують, що значна частина респондентів демонструє лише середній або низький рівень розвитку окремих аспектів емоційного інтелекту, зокрема розпізнавання емоцій інших і емпатії, що безпосередньо впливає на ефективність професійної взаємодії.

Наведені статистичні дані підтверджують наукову позицію, обґрунтовану І. Кірсановим, щодо необхідності цілеспрямованого розвитку емоційного інтелекту на різних етапах професійної підготовки: теоретичному, практичному та професійно-адаптаційному.

Розвиток емоційного інтелекту, як підкреслює В. Сідельнікова, допомагає майбутнім фахівцям ефективніше спілкуватися, зменшує конфліктність та знижує ризик емоційного вигорання. Надалі важливо створювати та

впроваджувати програми розвитку емоційного інтелекту у професійній підготовці, а також досліджувати, як соціальні та кризові фактори впливають на взаємодію людей у професійному середовищі. Таким чином, усвідомлення та регулювання власних емоцій, а також розвиток здатності до емпатії й саморегуляції є визначальним чинником успішної комунікації та професійної ефективності і взаємодії в соціальному середовищі.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці та впровадженні програм розвитку емоційного інтелекту для підготовки здобувачів соціономічних професій, а також у детальнішому вивченні впливу соціальних і кризових факторів на соціально-комунікативну взаємодію.

Шелкоуденко В. С.
Науковий керівник: к.пед.н., доц. Чебакова Ю. Г.
НТУ «ХПІ»

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ТА УПРАВЛІНСЬКО-СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ МАЙБУТНЬОГО ПСИХОЛОГА-ЛІДЕРА

Сучасне суспільство висуває до фахівця-психолога значно ширші вимоги, ніж лише наявність професійних знань і навичок. У своїй діяльності психолог дедалі частіше виконує роль лідера: організовує групову роботу, координує взаємодію між людьми, приймає відповідальні рішення та впливає на соціальні процеси. У зв’язку з цим проблема формування фахівця-лідера в галузі психології є актуальною та потребує ґрунтовного наукового осмислення.

Актуальність цієї проблеми зумовлена тим, що традиційна система професійної підготовки психологів переважно зосереджена на формуванні діагностичних, консультативних і корекційних компетентностей. Водночас розвиток лідерських якостей, уміння працювати з групами, брати відповідальність за результати спільної діяльності та усвідомлювати соціальні наслідки власних рішень часто залишається поза увагою. У результаті майбутні психологи не завжди готові до виконання лідерських функцій у професійній практиці.

У процесі підготовки фахівця-лідера важливу роль відіграють психолого-педагогічні умови навчання. Лідерство в психології доцільно розглядати не як вроджену рису, а як особистісну якість, що формується й розвивається. Воно базується на внутрішній мотивації, здатності до рефлексії, розвиненому емоційному інтелекті, емпатії та ефективній комунікації. Для психолога особливо важливо вміти усвідомлювати власні емоційні стани, керувати ними та будувати професійну взаємодію на засадах довіри й поваги.

Елементи наукової новизни полягають в обґрунтуванні підходу до формування лідерства майбутніх психологів як цілеспрямованого та організованого процесу. Ефективним є залучення студентів до активних форм навчання, таких як психологічні тренінги, рольові та ділові ігри, групова робота, аналіз професійних ситуацій і проєктна діяльність. Такі методи дають змогу не лише засвоювати теоретичні знання, а й розвивати практичні навички лідерської поведінки, відповідального прийняття рішень і роботи в команді.

Соціально-управлінський аспект формування фахівця-лідера в психології пов’язаний із готовністю організовувати спільну діяльність і брати на себе відповідальність за її результати. Психолог-лідер має дотримуватися етичних норм професії, враховувати інтереси інших людей та сприяти розвитку їхнього потенціалу. На відміну від авторитарного стилю, для психолога характерним є партнерський, підтримувальний підхід до лідерства.

У результаті аналізу встановлено, що формування фахівця-лідера в галузі психології є складним і багатогранним процесом, який потребує поєднання психолого-педагогічних і соціально-управлінських підходів у системі професійної освіти.

Подальші дослідження доцільно спрямувати на розроблення програм психологічного супроводу розвитку лідерського потенціалу студентів-психологів, а також вивчення критеріїв і показників сформованості лідерських якостей у процесі професійної підготовки.

Отже, цілеспрямований розвиток лідерського потенціалу майбутніх психологів є важливою умовою їхньої професійної готовності та здатності ефективно діяти в сучасному соціальному середовищі.

Яворський А. Р.
Науковий керівник: д. пед. н., проф. Лупаренко С. Є.
ХНПУ

ПЕДАГОГ ЯК ЛІДЕР ТА ОРГАНІЗАТОР ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ

Правове виховання є одним з ключових напрямів виховної роботи закладів освіти і стратегічним напрямом формування громадян демократичної правової держави. Воно передбачає створення умов для формування особистості громадянина, якому притаманні правова культура, усвідомлення цінності свободи, прав людини та власної відповідальності за майбутнє держави. Відповідно, правове виховання охоплює широкий комплекс зусиль і дій, спрямованих на підготовку молоді до компетентної, свідомої участі у громадському житті.

Серед інших завдань, що постають перед педагогом у контексті правового виховання, є такі: формування в молоді системи знань про основи держави та права, виховання поваги до закону та державних інституцій, вироблення практичних умінь і навичок правомірної поведінки, формування активної громадянської позиції та нетерпимості до правопорушень тощо.

У процесі правового виховання ключову роль відіграє вчитель, який виступає не лише як джерело знань, а як справжній лідер, організатор, фасилітатор освітнього процесу. Від його особистої позиції, компетентності та здатності надихати залежить, чи стане правова культура для молоді сухою теорією чи живим орієнтиром у повсякденному житті.

Педагог як ефективний і активний лідер й організатор правового виховання молоді не обмежується лише вивченням певного навчального предмета (правознавство) або проведенням епізодичних виховних заходів з

правового виховання. Він працює над створенням у закладі освіти цілісної системи формування правової культури молоді, її активної громадянської позиції. Така система є складною динамічною моделлю, що вимагає взаємозв'язку всіх учасників освітнього процесу. Справжній лідер не тільки сам постійно вдосконалюється, але й допомагає зростати колегам, учням та всім, хто долучений до освітнього процесу в закладі освіти. Зокрема, досвідчений педагог-лідер, який має високий рівень компетентності і достатній практичний досвід, може виступати в ролі наставника для професійної адаптації молодих учителів, знайомлячи їх з нормативно-правовими актами, сучасними методиками та технологіями формування правової культури учнів.

На шляху вчителя-лідера існують і значні перешкоди. Однією з найсерйозніших загроз є збільшення педагогічного навантаження. Запропоновані зміни, які передбачають збільшення норми до 22 годин на тиждень замість 18, можуть призвести до скорочення десятків тисяч вчительських ставок по всій Україні. Це не тільки збільшить навантаження на тих учителів, хто залишиться, але й загрожує якості освітнього процесу, зокрема у провадженні індивідуальних форм виховної роботи.

Отже, роль учителя як лідера й організатора правового виховання молоді є вирішальною. Він є тим архітектором, який закладає фундамент подальшого розвитку країни як правової держави. Через системну організацію роботи, інноваційні методи, партнерство з різними учасниками освітнього процесу та постійне професійне зростання педагог формує відповідальну, активну громадянську позицію вихованців та інших суб'єктів освітнього процесу. Урахування існуючих викликів (надмірне навчальне навантаження, організація онлайн освіти тощо) є запорукою того, що ця важлива місія буде реалізовуватися в повному обсязі.

Янчук Д.
Науковий керівник: д. пед.н., проф. Ігнатюк О.А.
НТУ «ХПІ»

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ СТРАТЕГІЇ МОТИВАЦІЇ ТА САМОРОЗВИТКУ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ-ЛІДЕРІВ

Формування фахівця-лідера у сфері соціальної роботи є одним із ключових напрямів сучасної освіти, оскільки соціальні працівники стикаються з різноманітними складними ситуаціями та соціальними викликами. Лідер у соціальній сфері – це спеціаліст, який не лише володіє професійними знаннями, але й здатний мотивувати себе та інших, організовувати командну роботу і приймати ефективні рішення у стресових умовах.

Сьогодні особливо актуальним є розвиток внутрішньої мотивації та навичок саморозвитку у студентів, адже сучасний ринок праці вимагає від фахівців гнучкості, компетентності та готовності до безперервного навчання. На мою думку, без розвитку цих аспектів формування лідерських якостей стає неповним, а професійна підготовка – менш ефективною.

Метою роботи є дослідження соціально-педагогічних стратегій, які сприяють підвищенню мотивації та розвитку особистісного потенціалу майбутніх фахівців-лідерів у сфері соціальної роботи. Особливо важливо виділити стратегії, що поєднують психологічні, педагогічні та управлінські підходи, оскільки саме такий комплексний підхід дозволяє формувати стійкі лідерські якості.

1. Мотиваційні стратегії. Активні методи навчання, такі як рольові ігри, практичні кейси та симуляції соціальних ситуацій, допомагають студентам не лише засвоювати теоретичні знання, а й відпрацьовувати їх на практиці. Вони сприяють розвитку навичок прийняття рішень, командної взаємодії та управлінських компетенцій. Особисто я помітила, що встановлення чітких цілей і регулярна оцінка власного прогресу мотивує до самостійного навчання і формує відчуття відповідальності за власний розвиток. Такі підходи також

допомагають студентам зрозуміти, наскільки їхня робота важлива для суспільства, що підвищує внутрішню мотивацію та зацікавленість у професії.

2. Стратегії саморозвитку. Планування індивідуального навчального та професійного шляху, регулярна рефлексія, використання технік резильєнтності та емоційного самоконтролю допомагають студентам краще організовувати свій час, знижувати рівень стресу та підвищувати впевненість у собі. Активна участь у тренінгах, семінарах, конференціях та інших наукових заходах дозволяє постійно розширювати кругозір та підвищувати професійні компетенції. На власному досвіді можу сказати, що систематичне застосування цих стратегій дійсно допомагає помітно покращити навички комунікації та самостійного прийняття рішень.

3. Соціально-педагогічні підходи. Наставництво та коучинг, робота у команді над спільними проєктами та регулярний зворотний зв’язок є невід’ємними елементами розвитку лідерських компетенцій. Вони допомагають студентам аналізувати власні дії, коригувати поведінку та приймати обґрунтовані рішення. Участь у командних проєктах формує не лише професійні навички, а й комунікативні, соціальні та організаційні компетенції, що важливо для майбутнього лідера. Також ці підходи сприяють формуванню відповідальності та здатності до самостійного управління процесами.

Таким чином: поєднання мотиваційних, стратегій саморозвитку та соціально-педагогічних підходів дозволяє сформувати висококваліфікованого фахівця-лідера, здатного ефективно діяти у професійній діяльності та розвиватися у соціальній сфері. Активна участь у практичних завданнях, рефлексія та командна робота значно підвищують впевненість у своїх силах, стимулюють розвиток лідерських навичок та сприяють усвідомленню власної значущості у професійній діяльності. На мою думку, саме комплексний підхід до навчання та розвитку особистісного потенціалу робить підготовку майбутніх фахівців ефективною та сучасною.

СЕКЦІЯ 5

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН ТА ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Голова секції: доц. Волоснікова Н.М.

Секретар секції: доц. Яцина В.В.

Rohach A. O.
Superviser : PhD Gavrys M. O.
NTU «KhPI»

THE ROLE OF VAT IN ENSURING UKRAINE'S ECONOMIC STABILITY IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION PROCESSES

In the context of globalization and Ukraine's strategic course towards accession to the European Union, taxation issues go beyond solely fiscal policy, becoming an instrument of international economic integration. Value added tax (VAT), which operates in more than 140 countries around the world, is a key marker of the Ukrainian economy's compliance with European standards, and therefore this topic is currently highly relevant in the process of Ukrainian integration to the EU.

During the establishment of VAT in Ukraine, there have been many reforms and milestone events for the Ukrainian tax system. Since the declaration of state sovereignty, Ukraine has embarked on the path of creating its own national tax system. One of the first corresponding laws was the Law of Ukraine «On Value Added Tax», enacted on December 20, 1991. Despite certain flaws, this law played a significant role in the country's economic life by introducing the concept of value added tax. In 1997, the law was completely rewritten and re-adopted, although its title remained almost unchanged. Starting from early 2011, this law and many other laws regulating the taxation system in Ukraine were fully replaced by the Tax Code of Ukraine adopted at the end of 2010, which, with amendments and additions, introducing significant improvements taking into account the interests of the state and taxpayers, remains in force to this day.

In Ukraine, as well as in most other countries that use it, the VAT is the main source of budget funding. In current Ukrainian conditions, with enormous social

obligations, government officials would not refuse to impose a tax that provides a third of all revenues. However, due to the complexity of administration and, as a result, multiple controversies, VAT causes many complaints. This is primarily due to the method of its calculation and payment, which allows the state to fill the revenue side of its budget, but at the same time has a corrupt component. Taxpayers evade paying tax due to inconsistencies in regulatory acts, numerous changes in the state's tax policy system in terms of VAT administration, and imperfect tax accounting.

In 2026, the issue of VAT will become particularly pressing for small businesses. Although the mandatory transfer of all individual entrepreneurs to VAT from January 1, 2026, did not take place, they should prepare for significant changes planned by the National Revenue Strategy until 2030. A legislative initiative is being considered to involve single tax payers with an annual income of over UAH 1 million in VAT payments. This will effectively bring the taxation of small businesses closer to common European standards, which is a requirement of international partners.

Furthermore, starting in 2026, the VAT exemption for electric vehicles will be removed, but the VAT exemption for imports of defense goods will be extended until 2027. Therefore, for sole proprietors, 2026 is a time to adapt their accounting and prepare for possible mandatory VAT administration in the near future.

For Ukraine, which seeks to become part of the EU single market, abandoning VAT in favor of other taxes (such as turnover tax) is impossible, as the existence of VAT is a mandatory requirement of the acquis communautaire (the EU legal system).

Therefore, despite the «problematic» nature of VAT in Ukraine, there is no alternative to this tax, especially in the context of our European integration aspirations, as VAT collection is a mandatory requirement for all member states. Even if VAT is our tax fate, there is nothing wrong with improving this tax. It would be advisable for Ukraine to consider the possibility of simplifying VAT administration in line with European practices. Thus, VAT reform in Ukraine is not a local technical task, but an important component of integration into the global economic environment.

Бєлоброва А.О.
Науковий керівник: к.е.н., доц. Ходирєва О.О.
НТУ «ХПІ»

УПРАВЛІННЯ КОМАНДАМИ МІЖНАРОДНИХ ПРОЄКТІВ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Управління командами міжнародних проєктів стає критичним чинником підвищення конкурентоспроможності економіки України, оскільки поєднує глобальні інноваційні практики, цифрові технології та орієнтацію на збереження здоров'я й благополуччя людини в умовах воєнних і поствоєнних трансформацій. Від ефективності менеджменту мультикультурних команд залежать здатність українських організацій інтегруватися у світові ланцюги доданої вартості, залучати інвестиції та реалізовувати міжнародні проєкти відновлення інфраструктури, охорони здоров'я та соціальної сфери, що безпосередньо відбивається на якості життя населення.

Метою роботи є концептуалізація управління командами міжнародних проєктів як інструменту зміцнення конкурентоспроможності економіки України через аналіз сучасних тенденцій, проблем і напрямів розвитку менеджменту. Для досягнення мети доцільно виділити ключові тренди цифровізації, сталого розвитку та соціальної відповідальності бізнесу; проаналізувати інновації в управлінні; визначити управлінські інструменти формування компетентних міжнародних проєктних команд і узагальнити рекомендації.

Сучасні дослідження свідчать, що цифровізація менеджменту виступає передумовою інтеграції українських підприємств у глобальну економіку, наприклад, використання ERP-систем, CRM, BI-платформ і дашбордів змінює архітектоніку управління та забезпечує прийняття рішень у режимі реального часу, що особливо важливо для розподілених міжнародних команд. У міжнародних проєктах це проявляється через застосування хмарних систем управління проєктами, цифрових платформ співпраці та аналітики, які

дозволяють координувати роботу мультикультурних стейкхолдерів, контролювати ризики й прозоро відслідковувати результати для партнерів. Паралельно посилюється роль концепції сталого розвитку та корпоративної соціальної відповідальності, що для України означає необхідність поєднання економічної ефективності міжнародних ініціатив з підтримкою громад, працевлаштуванням ветеранів та захистом вразливих груп, що стає конкурентною перевагою на європейському ринку.

Соціальна відповідальність бізнесу в українському контексті дедалі частіше інтерпретується як основа ділової активності та довіри міжнародних партнерів, а не лише як інструмент іміджевого позиціонування. У міжнародних проєктних командах це означає прозорість процедур, антикорупційні механізми, дотримання стандартів праці та здоров'я, що знижує інституційні ризики й підвищує привабливість українських організацій для грантодавців і інвесторів. Дослідження лідерства демонструють, що системні зміни вимагають формування нової генерації керівників, які поєднують управлінські компетентності, здатність працювати в міжнародних проєктах і фокус на збереженні людського капіталу, що прямо корелює з завданнями відбудови країни.

Отримані узагальнення дозволяють стверджувати, що поєднання цифрової трансформації, соціальної відповідальності та лідерства, орієнтованого на здоров'я і благополуччя, формує нову парадигму управління міжнародними проєктними командами в Україні. Глобальні зміни й технологічні інновації змінюють вимоги до менеджерів: зростає значення міжкультурних комунікацій, управління знаннями, етичного лідерства та вміння працювати в умовах невизначеності, що визначає спроможність українських організацій утримувати участь у довгострокових міжнародних програмах.

Бланар-Дубініна П. О.
Науковий керівник: д.е.н., проф. Дубініна М.В.
ВСП «Технолого-економічний коледж» МНАУ

ВПЛИВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ОБЛІКУ НА ЯКІСТЬ ФІНАНСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА

Цифровізація обліку в діяльності підприємств зумовлює перегляд підходів до формування фінансової інформації та її використання в управлінні. Перехід від паперових і напівавтоматизованих процедур до інтегрованих інформаційних систем змінює швидкість опрацювання даних, точність розрахунків і доступність показників. Оперативність отримання інформації зростає разом із вимогами до перевірюваності та узгодженості. Посилюється залежність результатів від правил, закладених у програмному середовищі, і від якості первинних даних. У такому контексті вплив цифровізації доцільно розглядати як поєднання технологічних і організаційних чинників.

Ключовою рисою цифрового обліку є інтеграція інформації з різних підсистем підприємства, що змінює логіку формування показників. Узгодження даних із продажів, закупівель, складських операцій і розрахунків знижує частку дублювань та підвищує цілісність облікових масивів. Автоматизоване формування записів зменшує ризик арифметичних помилок, однак критичними стають налаштування довідників і правил відображення операцій. Помилки у параметрах або алгоритмах можуть поширюватися на значні обсяги даних і залишатися малопомітними для традиційних перевірок. Внутрішній контроль зміщується у площину оцінювання коректності процедур, вбудованих у програмні модулі, що підсилює потребу в регламентації адміністрування та визначенні відповідальності за налаштування.

Оперативність формування фінансової інформації в цифровому середовищі підвищує управлінську цінність даних і розширює можливості моніторингу ліквідності, дебіторської заборгованості та витрат. Скорочення інтервалу між здійсненням операції та її відображенням у даних підтримує швидші управлінські реакції. Водночас зростає значення процедур верифікації,

оскільки швидке поширення показників може закріплювати помилки у звітних масивах. Важливими стають правила статусів даних, контроль повноти первинних документів і погодження коригувань.

Цифрові інструменти підсилюють простежуваність операцій і змінюють підхід до підтвердження фінансових показників. Електронний документообіг фіксує послідовність обробки документів і зберігає історію змін, полегшуючи відтворення логіки формування результатів. Це розширює можливості аудиту та підвищує доказовість інформації. Одночасно посилюється значення захисту даних, управління доступами та забезпечення цілісності бази, адже несанкціоновані зміни впливають на підсумкові показники. Якість фінансової інформації включає компонент безпеки та відтворюваності результатів. Тому контроль доступу і управління змінами стають необхідними елементами облікової практики.

Зміни у цифровому середовищі висувають нові вимоги до компетенцій персоналу та організації праці. Потреба у розумінні логіки інформаційних систем і здатності працювати з масивами даних зростає разом із ризиками некоректного використання функцій системи. Людський фактор трансформується, а його вплив залежить від навчання, розмежування повноважень і регламентів. Розширення аналітичних можливостей підвищує інформативність показників, проте аналітична цінність залежить від структури бази, коректності класифікацій і якості моделей. Практичного значення набувають поетапність упровадження, тестування та аудит змін у налаштуваннях.

Цифрова трансформація обліку підвищує потенціал точності, оперативності та прозорості фінансової інформації, водночас посилює залежність якості від налаштувань системи й внутрішніх процедур. Узгодження функціоналу IT-рішень із розподілом відповідальності та контрольними механізмами визначає стабільність результатів обробки даних. Високі обсяги даних і часті оновлення програмного забезпечення потребують процедур, що підтримують перевірюваність і відтворюваність фінансових результатів.

Боровенський Є. В.
Науковий керівник: к.т.н., доц. Білоцерківський О. Б.,
НТУ «ХПІ»

УПРАВЛІННЯ ЛОГІСТИЧНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ НА ТОРГОВЕЛЬНОМУ ПІДПРИЄМСТВІ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Логістична діяльність відіграє ключову роль у забезпеченні ефективного функціонування торговельних підприємств України в умовах глобалізації світової економіки, посилення міжнародної конкуренції та нестабільності зовнішнього середовища. Інтеграція українських підприємств у глобальні ланцюги постачання, зростання обсягів імпортно-експортних операцій, а також вплив геополітичних та воєнних чинників зумовлюють підвищення вимог до організації та управління логістичними процесами. У таких умовах логістика трансформується з допоміжної функції в стратегічний інструмент забезпечення конкурентоспроможності торговельних підприємств на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Управління логістичною діяльністю торговельного підприємства в Україні передбачає цілеспрямований вплив на процеси планування, організації, координації та контролю матеріальних, інформаційних, фінансових і сервісних потоків у межах національних та міжнародних ланцюгів постачання. До основних складових логістичної системи належать закупівельна, складська, транспортна, розподільча та інформаційна логістика. Ефективність управління значною мірою залежить від рівня інтеграції цих елементів, а також від здатності підприємства адаптувати логістичні рішення до змін глобального ринкового середовища, коливань валютних курсів, митного регулювання та логістичної інфраструктури України.

Особливого значення для українських торговельних підприємств набуває управління товарними запасами, що має здійснюватися з урахуванням нестабільності постачання, порушень транспортних маршрутів, сезонних коливань попиту та обмеженості фінансових ресурсів. Використання сучасних інструментів управління запасами, зокрема ABC/XYZ-аналізу, концепції Just-

in-Time, методів прогнозування попиту та автоматизованих систем управління складською діяльністю (WMS), дозволяє знизити витрати на зберігання, мінімізувати ризики дефіциту товарів і підвищити гнучкість логістичної системи в умовах глобальних викликів.

В умовах глобалізації зростає роль інформаційної логістики як основи ефективної координації дій між вітчизняними та іноземними контрагентами. Впровадження ERP-систем, електронного документообігу, цифрових платформ управління ланцюгами постачання, інструментів аналітики великих даних та систем моніторингу руху вантажів сприяє підвищенню прозорості логістичних процесів, скороченню часу обробки інформації та підвищенню обґрунтованості управлінських рішень. Для торговельних підприємств України цифровізація логістики є важливим чинником інтеграції у світовий економічний простір.

Вагомим елементом логістичного управління є також розвиток взаємодії з постачальниками та споживачами в умовах глобальних ринків. Формування довгострокових партнерських відносин, диверсифікація джерел постачання, укладання міжнародних контрактів і координація дій у межах ланцюгів постачання дозволяють знизити логістичні ризики, підвищити надійність поставок і забезпечити стабільність діяльності торговельних підприємств України.

Таким чином, управління логістичною діяльністю на торговельному підприємстві в Україні в умовах глобалізації є важливою передумовою підвищення його конкурентоспроможності та стійкості до зовнішніх викликів. Ефективна логістика сприяє оптимальному використанню ресурсів, зниженню витрат, підвищенню якості обслуговування споживачів і адаптації підприємств до змін глобального та національного ринкового середовища. Перспективними напрямами подальших досліджень є розвиток цифрової та сталої логістики, удосконалення механізмів управління ризиками в міжнародних ланцюгах постачання та поглиблення інтеграції логістики у систему стратегічного управління торговельними підприємствами України.

Ворожбит І. І.
Науковий керівник: д.е.н., проф.Дубініна М.В.,
Миколаївський національний аграрний університет

ЗНАЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ДЛЯ ЗАЛУЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ ПАРТНЕРІВ

Розвиток міжнародних ділових зв'язків підвищує вимоги до інформаційної відкритості підприємства. Для іноземних партнерів фінансова звітність є базовим джерелом відомостей про стан і результати діяльності потенційного контрагента. За обмеженого доступу до внутрішніх даних звітні показники формують уявлення про надійність і можливості співпраці. Якість подання інформації визначає рівень довіри та готовність до переговорів. Неповне розкриття даних або суперечливі показники ускладнюють оцінювання підприємства.

Фінансова звітність виконує комунікаційну функцію та забезпечує зіставність результатів діяльності. Вона дає змогу оцінити фінансовий стан, структуру активів і зобов'язань, прибутковість та ліквідність. Зрозумілий формат звітності полегшує аналітичні процедури і прискорює ухвалення рішень щодо співробітництва. Невідповідність прийнятим підходам знижує аналітичну цінність даних і підвищує інформаційний бар'єр. У цьому контексті вагомою є методологічна якість звітності та послідовність її формування.

Принципи визнання доходів і витрат, оцінка активів та відображення зобов'язань мають бути прозорими для користувача. Пояснення до суттєвих змін показників зменшують ризик помилкового трактування й підвищують інформативність звітності. Для іноземних партнерів важливими є обґрунтованість управлінських оцінок і стабільність облікових підходів. Відсутність пояснень посилює обережність під час укладання угод і впливає на перебіг переговорів. Це поєднує зміст звітності з практичними умовами співпраці.

Звітні показники використовуються для оцінювання ризиків виконання зобов'язань і фінансової стійкості підприємства. Показники ліквідності, фінансової незалежності та динаміка результатів формують уявлення про

здатність підтримувати умови контракту. Різкі коливання виручки або прибутку потребують пояснень, оскільки вони змінюють очікування щодо прогнозованості співпраці. Висока частка позикового капіталу або прострочені зобов'язання можуть зумовлювати вимоги до гарантій, авансування чи кредитних лімітів. Унаслідок цього звітність фактично визначає параметри взаємодії.

Своєчасність подання звітності та регулярність розкриття даних впливають на репутацію підприємства й дисципліну партнерської взаємодії. Затримки або часті виправлення показників послаблюють довіру до інформації та підвищують витрати на перевірку. Під час переговорів звітність слугує доказовою базою для узгодження обсягів постачання, відтермінувань платежів і забезпечення. Чітко структуровані дані скорочують час на уточнення та знижують транзакційні витрати. Для підприємства це означає сильнішу позицію при погодженні ціни, строків і гарантій.

Фінансова звітність є інструментом зниження інформаційного ризику в міжнародній взаємодії та підґрунтям для формування довіри. Перспективним є опрацювання показників, що дають змогу швидко оцінювати фінансову надійність контрагента в умовах різних стандартів розкриття інформації. Подальша увага має бути зосереджена на практиках перевірки звітних даних у процедурах due diligence та узгодженні вимог партнерів до форматів і періодичності розкриття.

Галецький К. Р.
Науковий керівник: д.е.н., проф. Сергієнко О. А.
НТУ «ХПІ»

МІЖНАРОДНЕ СТРАТЕГІЧНЕ ПАРТНЕРСТВО ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОСИЛЕННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ У ГЛОБАЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

В умовах сучасної глобалізації конкурентоспроможність національної економіки безпосередньо залежить від здатності вітчизняних підприємств інтегруватися у глобальні ланцюги вартості (Global Value Chains – GVC).

Традиційні конкурентні переваги, засновані на низькій вартості ресурсів, втрачають свою актуальність, поступаючись місцем динамічним перевагам, що базуються на знаннях, технологіях та стратегічній гнучкості.

Формування міжнародних стратегічних партнерств дозволяє українським компаніям змінити свою роль у глобальному розподілі праці. Замість постачальників сировини, через механізми партнерства підприємства отримують можливість переходу до ланок з вищою доданою вартістю. Основними драйверами посилення конкурентних переваг у цьому контексті є:

1. Подолання інституційних бар'єрів. Партнерство з іноземними контрагентами сприяє швидкій адаптації до міжнародних технічних стандартів, сертифікації та екологічних вимог (ESG-стандартів), що є «вхідним квитком» на ринки ЄС та США.

2. Трансфер когнітивних активів. У межах міжнародних альянсів відбувається не просто обмін ресурсами, а «навчання через взаємодію». Вітчизняні менеджери опановують сучасні методи управління, маркетингу та цифрової трансформації, що створює унікальний інтелектуальний капітал підприємства.

3. Ефект масштабування мережі. Участь у міжнародному партнерстві надає доступ до специфічних активів партнера (локальних мереж дистрибуції, специфічних знань про споживача), що мінімізує витрати на вихід у нові географічні регіони.

Таким чином, у глобалізованому світі міжнародне стратегічне партнерство трансформується з форми простої кооперації в інструмент стратегічного виживання та розвитку. Для України це шанс не лише на економічне відновлення, а й на якісну зміну структури експорту через інтеграцію у високотехнологічні сегменти світового ринку.

Гапоненко Л. І.
Науковий керівник: к. біол.н. Мамотенко А. В.
Харківський національний педагогічний
університет ім. Г. С. Сковороди

ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА ЕКОНОМІЧНУ ІНТЕГРАЦІЮ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Актуальність теми пов’язана з запровадженням воєнного стану в Україні, що суттєво змінило умови роботи національної економіки та її міжнародних зв’язків. В умовах повномасштабної війни процес економічної інтеграції України до Європейського Союзу набув не лише стратегічного, але й життєво важливого значення. Європейський напрямок розвитку розглядається як ключовий фактор економічної стабілізації, відновлення та довгострокового розвитку держави. При цьому воєнний стан створює як додаткові перешкоди, так і нові можливості для поглиблення інтеграційних процесів.

З початку повномасштабного вторгнення у 2022 році відносини України та ЄС вийшли на новий рівень. Воєнні дії призвели до масштабної руйнації промислової інфраструктури, зниження експорту та зростання залежності від зовнішньої допомоги. Водночас саме в умовах війни відбулося прискорення економічної інтеграції через розширення доступу до європейського ринку та спрощення торгівлі.

Парадоксально, але війна прискорила деякі інтеграційні процеси. ЄС запровадив режим вільної торгівлі без квот та мит для українських товарів, що дозволило підтримати експорт навіть під час блокади портів. Масштабна фінансова допомога досягла 90 мільярдів євро, частина з яких спрямована на підтримку економіки. Україна отримала статус кандидата на вступ до ЄС у червні 2022 року, а переговори про членство за умови виконання вимог розпочалися у грудні 2023 року.

Наукова новизна полягає в тому, що воєнний стан розглядається не тільки як руйнівний фактор, а й як каталізатор змін адаптацію законодавства до норм

Європейського Союзу та трансформацію економічного управління. Водночас виникли нові можливості через цифровізацію економіки, розвиток оборонної промисловості та зміцнення енергетичної незалежності.

Отже, попри значні втрати, війна стала фактором посилення європейського курсу України та поглиблення взаємодії з ЄС. Воєнний стан поєднує економічний тиск та інтеграційне прискорення, що створює унікальну ситуацію для дослідження. Подальші дослідження варто спрямувати на аналіз ефективності інтеграційних механізмів у післявоєнний період, оцінку впливу фінансової допомоги на структурну перебудову економіки, а також визначення перспектив повноцінного входження України до внутрішнього ринку Європейського Союзу.

Гаркуша А.Є.
Науковий керівник: к.е.н., доц. Литвиненко А. В.,
ХНЕУ ім. Семена Кузнеця

АНАЛІЗ СУЧАСНИХ ТЕНДЕНЦІЙ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ ТА ЇХ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК ПІДПРИЄМСТВ

В умовах війни, що триває в Україні, інвестиційна діяльність набуває особливого значення, оскільки вона є одним із ключових факторів економічної стабільності та відновлення країни. Сучасні тенденції інвестування демонструють як суттєві ризики, так і нові можливості для розвитку підприємств. Аналіз цих тенденцій є важливим для розробки ефективних стратегій економічного зростання, адаптації бізнесу до кризових умов та залучення необхідних фінансових ресурсів.

Сучасний інвестиційний клімат в Україні формується під впливом військових дій, що зумовлює відтік іноземного капіталу, нестабільність фінансової системи та значне скорочення приватних інвестицій. Однак, попри виклики, український ринок залишається привабливим для стратегічних інвесторів, особливо в секторах критичної інфраструктури, оборонної промисловості, енергетики та ІТ. Крім того, активізуються внутрішні

інвестиції, які спрямовуються на підтримку підприємств, що забезпечують функціонування економіки у воєнний час.

Значна частина інвестицій спрямовується на відновлення зруйнованих об’єктів інфраструктури та створення нових підприємств у відносно безпечних регіонах країни. Переміщення бізнесу із зони активних бойових дій сприяє розвитку локальних економік, однак водночас створює нерівномірність у розподілі фінансових ресурсів. Це, своєю чергою, формує нові виклики для регіональної політики та потребує державної підтримки у вигляді податкових стимулів, грантових програм і сприяння у пошуку фінансування.

Інвестори все більше орієнтуються на підприємства, що демонструють високу адаптивність до змінних умов, здатність до інноваційного розвитку та

експортний потенціал. Окрему роль відіграє військовий сектор, який стає точкою зростання для багатьох підприємств, зокрема у сфері виробництва дронів, засобів зв’язку, бронетехніки та іншого військового обладнання. Важливим є і розвиток агропромислового комплексу, адже продовольча безпека є не лише національним, а й міжнародним питанням.

Значну роль у підтримці інвестиційного клімату відіграють міжнародні фінансові інституції та донорські організації. Надання грантів, кредитних ліній та спрямування фінансової допомоги на підтримку малого та середнього бізнесу сприяє збереженню економічної активності та робочих місць. Водночас складнощі з доступом до фінансування через високі ризики потребують гарантій з боку держави та створення механізмів компенсації можливих втрат для інвесторів.

Отже, сучасні тенденції інвестиційної діяльності в Україні визначаються не лише військовими викликами, а й здатністю бізнесу адаптуватися до кризових умов. Основними рушіями економічного розвитку є підтримка критичних галузей, залучення міжнародних ресурсів та розвиток інноваційних підприємств. Подальші дослідження у цій сфері мають зосередитися на розробці механізмів підвищення інвестиційної привабливості країни, оцінці

ефективності державних стимулів та аналізі довгострокових наслідків змін у структурі капіталовкладень для економічної стабільності та відновлення України.

Гулак О. Г.
Науковий керівник: д.е.н., проф.Дубініна М.В.,
Миколаївський національний аграрний університет

ЯКІСТЬ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ ЯК ФАКТОР ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

У сучасних умовах розвитку фінансових ринків інвестиційна привабливість підприємства дедалі більше залежить від якості фінансової звітності. Для потенційних інвесторів звітність є основним джерелом інформації про фінансовий стан і результати діяльності суб'єкта господарювання. Обмеженість альтернативних каналів отримання достовірних даних посилює роль звітних показників у процесі ухвалення інвестиційних рішень. Якість фінансової інформації формує рівень довіри до підприємства. За наявності викривлень або неповного розкриття даних інвестиційний інтерес знижується. Це підтверджує актуальність аналізу впливу якості звітності на інвестиційну привабливість.

Фінансова звітність відображає економічний потенціал підприємства через систему взаємопов'язаних показників. Інвестори аналізують структуру активів і капіталу, рівень прибутковості, ліквідності та фінансової стійкості. Якісна звітність забезпечує внутрішню узгодженість показників і їх обґрунтовану динаміку. Це дає змогу здійснювати порівняння між підприємствами та оцінювати перспективи розвитку. Недостатня якість звітності ускладнює інтерпретацію результатів і підвищує невизначеність інвестиційних рішень.

Важливою характеристикою якості фінансової звітності є достовірність і нейтральність. Відсутність суттєвих викривлень підвищує об'єктивність оцінки ризиків, пов'язаних з інвестуванням. Інвестори очікують відображення реального фінансового стану без штучного завищення результатів. Надмірне

використання оціночних суджень без достатнього обґрунтування знижує інформаційну цінність звітності. Це може негативно впливати на сприйняття підприємства фінансовими ринками.

Суттєве значення для інвестиційної привабливості має повнота розкриття інформації у фінансовій звітності. Пояснення до основних статей, розкриття облікової політики та інформації про ризики підвищують прозорість діяльності підприємства. Для інвесторів важливо розуміти причини змін фінансових показників і можливі наслідки. Недостатній рівень розкриття інформації обмежує можливості комплексного аналізу. Це підвищує вимоги до премії за ризик або зменшує інвестиційну активність.

Якість фінансової звітності пов’язана з послідовністю застосування облікових принципів. Стабільність облікових підходів забезпечує зіставність показників у часі та підвищує аналітичну цінність інформації. Часті зміни методів обліку без належного пояснення ускладнюють оцінювання динаміки розвитку підприємства. Для інвесторів це створює додаткові труднощі під час прогнозування грошових потоків. Послідовність облікової політики підтримує довіру до звітних даних і знижує сприйняття інформаційного ризику.

Своєчасність підготовки та оприлюднення фінансової звітності впливає на інвестиційну привабливість підприємства. Регулярне надання актуальної інформації свідчить про належний рівень фінансового управління. Затримки у поданні звітності або часті коригування показників можуть викликати сумніви щодо якості внутрішніх процесів. Для інвесторів важливо отримувати дані у визначені строки для прийняття рішень. Це підвищує значення організаційної дисципліни у формуванні звітності.

Якість фінансової звітності формує інформаційну основу для оцінювання дохідності, ризиків і керованості підприємства. Достовірність, повнота розкриття та узгодженість показників підвищують довіру до управлінських практик. Для підприємства це означає вигідніші умови залучення капіталу через менші вимоги до ризикової премії та спрощення перевірок. Натомість

низька якість звітності підвищує витрати на підтвердження даних і погіршує інвестиційні перспективи. Пріоритетом є впровадження процедур підготовки звітності, внутрішнього контролю та обґрунтування ключових оцінок.

Гусарчук А. С.
Науковий керівник: д.е.н., проф. Сергієнко О.А.
НТУ «ХПІ»

СТРАТЕГІЧНА РОЛЬ СТАЛОГО РОЗВИТКУ У ФОРМУВАННІ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ ПІДПРИЄМСТВ

В сучасній економіці спостерігається поступове переосмислення цілей та способів ведення підприємницької діяльності. Тривалий час основним критерієм успіху вважалося досягнення високих фінансових результатів. Однак зростання екологічних ризиків, підвищення суспільної уваги до соціальної відповідальності бізнесу та зміни у регуляторному полі спричинили зміщення акцентів на концепцію сталого розвитку. Відповідно підприємства, які орієнтуються на сталий розвиток, отримують можливість формувати нові конкурентні переваги та зміцнювати ринкові позиції.

Концепція сталого розвитку передбачає збалансоване поєднання економічного зростання, екологічної безпеки та соціального добробуту. На нашу думку, саме інтеграція цих трьох складових створює підґрунтя для стратегічної трансформації підприємств. Застосування принципів сталості впливає не лише на внутрішню структуру бізнес-процесів, а й на взаємодію підприємств з ринковими контрагентами, споживачами, державними інституціями та міжнародними партнерами.

Важливо наголосити, що орієнтація на сталий розвиток вже давно перестала бути виключно «соціальною ініціативою». У країнах ЄС та провідних економіках світу sustainability виступає інструментом стратегічного планування, який визначає доступ підприємств до інвестиційних ресурсів, партнерських програм, технологій та зовнішніх ринків. Для України цей процес

нині перебуває на етапі активного становлення, що створює як можливості, так і виклики для підприємницької діяльності.

Формування конкурентних переваг на основі сталого розвитку доцільно розглядати у двох вимірах: ринковому та організаційно-управлінському. У

ринковому вимірі підприємства отримують такі переваги, як підвищення лояльності споживачів, поліпшення репутаційного іміджу, розширення доступу до міжнародних ринків та можливість участі у глобальних ланцюгах створення вартості. В організаційно-управлінському вимірі процеси сталості сприяють оптимізації внутрішніх витрат, впровадженню енергоефективних рішень, підвищенню продуктивності праці та розвитку корпоративної культури.

Елементом наукової новизни дослідження є уточнення ролі сталого розвитку як стратегічного драйвера конкурентоспроможності, а не лише як інструмента соціальної відповідальності. На нашу думку, сталий розвиток формує не окремі конкурентні переваги, а комплексну систему стійкості бізнесу, яка дозволяє підприємствам адаптуватися до невизначеності, швидко реагувати на зміни ринкового середовища та забезпечувати тривалий розвиток.

Окремого значення набуває питання державної підтримки та регуляторного середовища. В умовах євроінтеграційних процесів українські підприємства стикаються з необхідністю наближення власних стандартів до європейських. У перспективі це може сприяти прискоренню модернізації бізнесу та інтеграції у міжнародні виробничо-логістичні мережі. Разом з тим, за відсутності належних інституційних механізмів, підприємства можуть зіткнутися із фінансовими та організаційними бар’єрами.

Таким чином, сталий розвиток слід розглядати як сучасну парадигму стратегічного управління, яка дозволяє підприємствам формувати комплексні та стійкі конкурентні переваги. Подальші дослідження доцільно спрямувати на оцінку ефективності впровадження принципів сталості у вітчизняний бізнес та визначення інструментів державної політики, здатних сприяти розвитку підприємництва на засадах сталого розвитку.

Гусарчук А. С.
Науковий керівник: д.е.н., проф. Сергієнко О.А.
НТУ «ХПІ»

АВТОМАТИЗАЦІЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ У ПІДПРИЄМНИЦЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Автоматизація управлінських рішень у підприємницькій діяльності є закономірним етапом розвитку сучасного бізнесу. В умовах зростання конкуренції, нестабільності ринків та великого обсягу інформації традиційні підходи до управління дедалі частіше виявляються недостатньо ефективними. Використання цифрових технологій, аналітичних систем і алгоритмів обробки даних дозволяє підприємствам оперативніше реагувати на зміни та приймати більш обґрунтовані рішення.

Інформаційні системи забезпечують швидкий збір, структурування та аналіз даних, що зменшує залежність від інтуїтивних або суб'єктивних оцінок керівників. Аналітичні інструменти дозволяють прогнозувати попит, оцінювати фінансові ризики, оптимізувати витрати та підвищувати ефективність використання ресурсів. Це створює передумови для більш раціонального стратегічного та оперативного управління.

Разом із перевагами автоматизація висуває нові вимоги до підприємства. Вона потребує інвестицій у програмне забезпечення, технічну інфраструктуру та навчання персоналу. Крім того, надмірна залежність від алгоритмів може знижувати гнучкість управлінських рішень, особливо в нестандартних або кризових ситуаціях, де формалізовані моделі не враховують усіх факторів. Важливим залишається питання інформаційної безпеки та захисту комерційних даних.

Ефективність автоматизації значною мірою визначається рівнем інтеграції технологій у бізнес-процеси та здатністю керівництва поєднувати аналітичні результати із професійним досвідом. Технології можуть підсилювати управлінські рішення, але не замінюють стратегічне мислення та відповідальність керівника.

Отже, автоматизація управлінських рішень є потужним інструментом підвищення ефективності підприємницької діяльності, проте її впровадження повинно бути системним, економічно обґрунтованим і збалансованим із людським фактором.

Жван Д. О.
Науковий керівник: к.е.н., доц. Лісна І. Ф.,
НТУ «ХПІ»

ІНВЕСТИЦІЙНА ПРИВАБЛИВІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА: ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ

В умовах динамічних економічних трансформацій, зростаючої інтеграції національних економік у глобальний простір та посилення конкурентного тиску питання залучення інвестицій набуває особливої актуальності. Для забезпечення стійкого функціонування та реалізації стратегічних цілей підприємства потребують не лише внутрішніх ресурсів, а й зовнішніх джерел фінансування. У цьому контексті інвестиційна привабливість стає ключовою характеристикою, що визначає потенціал розвитку, рівень довіри інвесторів та конкурентні можливості підприємства.

Інвестиційна привабливість підприємства – це інтегральна характеристика, яка відображає здатність суб’єкта господарювання залучати інвестиційні ресурси завдяки оптимальній комбінації фінансових, виробничих, управлінських, ринкових і нефінансових параметрів. Вона оцінює не лише поточний стан підприємства, але й перспективи його розвитку, рівень ризику та ступінь довіри з боку потенційних інвесторів.

Сучасний підхід до аналізу інвестиційної привабливості передбачає поєднання фінансово-економічних показників із оцінкою інституційних факторів, таких як якість корпоративного управління, ділова репутація, соціальна відповідальність, ступінь технологічної та цифрової зрілості. Інвестори дедалі більше надають перевагу підприємствам, які демонструють прозорість, прогнозованість та відповідальність у своїй діяльності.

Фактори формування інвестиційної привабливості поділяють на внутрішні та зовнішні. Внутрішні чинники характеризують фінансовий стан, організаційний потенціал і стратегічні можливості підприємства. До них належать:

Фінансова стійкість і платоспроможність, які визначають здатність підприємства виконувати свої зобов'язання та забезпечувати фінансову рівновагу.

Рентабельність діяльності, що відображає ефективність використання ресурсів та можливість генерувати прибуток.

Ліквідність та оборотність активів, які забезпечують стабільність грошових потоків і мобільність ресурсів.

Якість менеджменту й корпоративного управління, що впливають на результативність стратегічних рішень.

Рівень інноваційності та технологічного розвитку, який визначає конкурентні переваги та перспективи модернізації.

Структура капіталу, що відображає співвідношення власних і позикових ресурсів та визначає інвестиційні ризики.

Зовнішні чинники визначають макроекономічні та інституційні умови, у яких функціонує підприємство. Серед них:

Макроекономічна стабільність і прогнозованість економічної політики.

Інвестиційний клімат країни, рівень ризику й ступінь захищеності прав інвесторів.

Податкова політика, включно з режимами стимулювання інвестиційної діяльності.

Конкурентне середовище в галузі, бар'єри входу та темпи розвитку ринку.

Державне регулювання, що охоплює технічні, екологічні, фінансові та правові вимоги, які впливають на умови ведення бізнесу.

Взаємодія внутрішніх і зовнішніх факторів формує загальний інвестиційний потенціал підприємства та визначає його позиції на ринку

капіталу. Ефективне управління цими факторами є передумовою підвищення інвестиційної привабливості та забезпечення довгострокової стійкості розвитку підприємства.

Жмака К.О.
Науковий керівник: к.е.н., доц. Єрмоленко О. О.,
Харківський національний економічний університет ім. С.Кузнеця

ОСНОВНІ КОНЦЕПЦІЇ ТА МОДЕЛІ МОТИВАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ

Розширення економічної теорії, активний розвиток цифрових технологій і поява нових форматів організації праці зумовлюють зміну підходів до мотивації персоналу. Класичні системи стимулювання, що переважно базувалися на матеріальному заохоченні, поступово доповнюються сучасними моделями, які враховують потреби працівників у самореалізації, автономності, творчому самовираженні, психологічному комфорті та професійному зростанні. У сучасних наукових дослідженнях виокремлюють кілька концептуальних груп мотиваційних моделей, що дають змогу комплексно оцінити вплив різноманітних чинників на трудову поведінку працівників.

1. Моделі мотивації, орієнтовані на потреби

Дана група моделей базується на положенні про те, що поведінка працівника визначається ступенем задоволення його основних потреб. До найбільш відомих належать теорії А. Маслоу, К. Альдерфера, Ф. Герцберга та Д. МакКлелланда. Ієрархія потреб Маслоу акцентує увагу на послідовності їх задоволення, що безпосередньо впливає на рівень внутрішньої мотивації та готовність працівника до професійного зростання. Ф. Герцберг розробив двофакторну модель, у межах якої гігієнічні чинники запобігають виникненню незадоволеності, тоді як мотиватори сприяють підвищенню результативності праці.

Незважаючи на відмінності у підходах, усі ці теорії підкреслюють ключову роль потреб у формуванні трудової активності. Модель Маслоу створює основу для поетапного задоволення потреб, Герцберг розмежовує фактори підтримки та розвитку мотивації, Альдерфер наголошує на можливості

одночасного задоволення кількох груп потреб, що є особливо актуальним у мінливому середовищі, а концепція МакКлелланда зосереджується на домінуючих мотивах особистості, що дозволяє більш точно формувати кадрову політику. У

сукупності ці моделі дають змогу підприємствам розробляти багаторівневі системи стимулювання, адаптовані до індивідуальних характеристик персоналу та сучасних вимог ринку праці.

2. Процесуальні моделі мотивації

Процесуальні теорії зосереджують увагу не на змісті потреб, а на механізмах прийняття рішень працівником щодо власної трудової поведінки. До основних із них належать теорія очікувань В. Врума, теорія справедливості Дж. Адамса, а також модель постановки цілей Е. Локка та Г. Летема, які пояснюють мотивацію через оцінку очікуваних результатів, відчуття справедливості та чіткість поставлених цілей.

3. Сучасні поведінкові та інтегративні моделі мотивації

У XXI столітті особливої актуальності набули концепції внутрішньої мотивації, автономії та психологічної залученості працівників. Серед найбільш відомих сучасних підходів виокремлюють теорію самодетермінації Е. Десі та Р. Раяна, яка визначає автономію, компетентність і соціальну взаємодію як ключові чинники внутрішньої мотивації; модель емоційної залученості працівників В. Кана, що аналізує психологічний стан особистості у процесі праці; а також концепцію навчальної організації П. Сенге, яка розглядає розвиток персоналу як стратегічний мотиватор.

Отже, сучасні моделі мотивації формують цілісний підхід до управління персоналом, у межах якого враховуються не лише економічні, а й емоційні, соціальні та психологічні аспекти. Їх використання сприяє підвищенню продуктивності праці за рахунок зростання рівня залученості працівників, зниженню плинності кадрів через посилення відчуття значущості співробітників, розвитку інноваційного потенціалу завдяки підтримці креативності та автономії, формуванню сприятливого організаційного клімату та адаптації системи мотивації до різних категорій персоналу й поколінних

особливостей. У сучасних умовах такі концепції стають важливим елементом стратегії управління людським капіталом і забезпечують підприємствам стійкі конкурентні переваги в динамічному ринковому середовищі.

Камаєва В.Д.
Науковий керівник: д.е.н., проф. Сергієнко О.А.
НТУ «ХПІ»

ФОРМУВАННЯ КОРПОРАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ ПІДПРИЄМСТВА ЯК ІНСТРУМЕНТ СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ БІЗНЕСУ

Формування корпоративної культури підприємства в сучасних економічних умовах набуває особливої ваги, оскільки саме нематеріальні чинники дедалі більше визначають стійкість і конкурентоспроможність бізнесу. Традиційні переваги, пов’язані з матеріальними ресурсами чи технологіями, швидко втрачають унікальність через глобалізацію, цифровізацію та швидке поширення знань. У таких умовах корпоративна культура перетворюється на важливий стратегічний ресурс, що впливає на поведінку працівників, стиль управління та узгодження інтересів персоналу й організації, забезпечуючи стабільність реалізації стратегічних цілей. Саме система спільних цінностей і норм формує внутрішнє середовище підприємства, здатне підтримувати інновації, адаптацію до змін і ефективне використання людського потенціалу.

Корпоративна культура виступає основою узгодженого функціонування організації, поєднуючи стратегічні орієнтири з повсякденною діяльністю. Вона охоплює усталені переконання, традиції та моделі взаємодії, що визначають характер управлінських рішень і співпраці між працівниками. Завдяки цьому культура виконує роль інструменту управління, який сприяє координації дій, зміцненню довіри в колективі та формуванню організаційної ідентичності.

У стратегічному вимірі корпоративна культура діє як внутрішній регулятор поведінки, що дозволяє підприємству зберігати стабільність навіть за умов невизначеності зовнішнього середовища. Спільні цінності допомагають працівникам швидше реагувати на зміни без надмірного адміністративного контролю, підвищують узгодженість рішень і ефективність взаємодії між

підрозділами. Завдяки цьому культура стає важливим чинником довгострокового розвитку та внутрішньої інтеграції колективу.

Важливою є й її роль у формуванні конкурентних переваг. Підприємства з розвиненою корпоративною культурою характеризуються вищою лояльністю персоналу, кращою командною взаємодією та більшою готовністю до інновацій. Оскільки культура формується поступово під впливом управлінського досвіду й організаційної історії, вона є унікальною характеристикою компанії та складно піддається копіюванню конкурентами.

У період цифрової трансформації бізнесу корпоративна культура змінюється, орієнтуючись на гнучкість, відкритість до нових підходів і розвиток дистанційної взаємодії. Це сприяє переходу до більш адаптивних організаційних моделей, у яких ключову роль відіграють співпраця, довіра та швидке навчання.

Крім того, корпоративна культура впливає на репутацію підприємства, оскільки внутрішні цінності відображаються у взаємодії з клієнтами, партнерами та суспільством. Позитивне культурне середовище зміцнює імідж компанії, підвищує рівень довіри та сприяє посиленню її ринкових позицій.

Отже, формування корпоративної культури слід розглядати як цілісний управлінський процес, спрямований на забезпечення довгострокового розвитку підприємства. Вона виступає фундаментом реалізації стратегії, забезпечує узгодженість дій персоналу, підвищує ефективність управлінських рішень і створює передумови для формування стійких конкурентних переваг у динамічному бізнес-середовищі.

Ковтуненко В.В.
Науковий керівник: Погорєлова Т.О.,
НТУ «ХПІ»

«ПЛАН МАРШАЛЛА 2.0»: РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ ІНСТИТУЦІЙ У ПОВОЄННІЙ ВІДБУДОВІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Повномасштабна військова агресія РФ проти України спричинила безпрецедентні руйнування інфраструктури, промислового потенціалу та

людського капіталу. Станом на 2024 рік, за оцінками Світового банку, потреби у відновленні сягають сотень мільярдів доларів, що значно перевищує внутрішні можливості національної економіки. У цьому контексті концепція «План Маршалла 2.0» перестає бути лише історичною метафорою і набуває статусу безальтернативного механізму виживання та розвитку держави.

Актуальність теми зумовлена необхідністю наукового осмислення нових форм міжнародної співпраці, які формуються «тут і зараз». Вивчення ролі міжнародних фінансових інституцій (МВФ, Світовий банк, ЄБРР, ЄІБ) є критично важливим для розробки ефективної національної стратегії залучення та розподілу донорських коштів, мінімізації корупційних ризиків та забезпечення синергії між відновленням і євроінтеграцією.

Сучасний механізм відновлення України суттєво відрізняється від класичного «Плану Маршалла» 1948 року. Якщо історичний план базувався на допомозі одного донора (США), то український «План Маршалла 2.0» передбачає складну архітектуру багатостороннього донорства.

Елементи наукової новизни у дослідженні даної проблематики полягають у визначенні трансформації ролі міжнародних інституцій: від функції кредитування до функції «архітекторів реформ».

Можна виділити три ключові вектори їхнього впливу:

1. Створення Міжвідомчої координаційної платформи донорів, яку часто називають «фінансовим Рамштайном». Це новий формат взаємодії між Україною, країнами G7 та міжнародними фінансовими організаціями, який

дозволяє уникати дублювання зусиль та спрямовувати ресурси на пріоритетні напрямки (енергетика, будівництво, розмінування).

2. Принцип «Build Back Better» (Відбудувати краще, ніж було): Міжнародні інституції, зокрема ЄБРР та Світовий банк, наполягають не на простому відновленні зруйнованих об’єктів радянського зразка, а на їх модернізації. Це означає впровадження «зелених» технологій, енергоефективності та цифровізації як обов’язкових умов фінансування. Таким чином, відбудова стає інструментом технологічного стрибка.

3. Механізм кондиційності: Фінансова підтримка дедалі жорсткіше прив’язується до проведення структурних реформ (судова реформа, антикорупційні заходи, корпоративне управління). Це змінює парадигму відносин з «донор-реципієнт» на «партнерство заради розвитку», де кошти є стимулом для інституційних змін, необхідних для вступу в ЄС.

Проведений аналіз дозволяє стверджувати, що успішна реалізація «Плану Маршалла 2.0» залежить не лише від обсягу фінансових вливань, а й від спроможності України ефективно адмініструвати ці ресурси. Міжнародні інституції виступають не лише джерелом ліквідності, а й гарантом прозорості та каталізатором модернізації економіки.

Перспективними напрямками подальших досліджень є:

1) розробка механізмів страхування воєнних ризиків за участі Multilateral Investment Guarantee Agency для залучення приватного капіталу;

2) аналіз ефективності використання конфіскованих суверенних активів РФ як джерела наповнення фонду відновлення;

3) дослідження проблеми боргової стійкості України в умовах переходу від грантового до кредитного фінансування відбудови.

Колодочка А. С.
Науковий керівник: к.т.н., доц. Білоцерківський О. Б.,
НТУ «ХПІ»

РОЛЬ ЛОГІСТИЧНИХ ВИТРАТ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Витрати - одна з важливіших частин будь-якої діяльності людини, співвідношення доходу - витрат допомогає розуміти наскільки рентабельним є бізнес, послуга, товар. Витрати на логістичну діяльність в залежності від форми, географії, масштабу фірми може коливатися приблизно від 6 до 35% бюджету.

У стратегічному масштабі є два варіанти оптимізації витрат: аудит та зміна концепції.

Повний і загальний бухгалтерський аудит допоможе компанії більш чітко дослідити на що вона витрати, це дозволяє відслікувати фінансові діри через які витрачаються кошти, звільнити некомпетентних працівників, оптимізувати капітал.

Концепційним варіантом пошук нових логістичних концепцій на ринці, якщо стара виявиться неефективною та високою за витратами. Це допоможе змінити підхід та підвищити ефективність діяльності фірми через менші витрати і більшу оперативність.

Тактичними варіантами в умовах глобалізації є наступні: краща технологічність транспорту, раціональне корисне навантаження під час перевезень, ефективне використання складів, дослідження постачальників для

скорочення витрат, підвищення загального технічного рівня організації.

Важливим є технологічний рівень розвитку підприємства, компанії які не мають наприклад систем управління коштами у реальному часі, сильно програють тим, у кого їх нема. Для дослідження власного рівня технологічності потрібно порівняти себе з актуальними конкурентами на ринці, виявити, які вони ноу-хау використають для покращення своєї діяльності.

Згідно з дослідженням консалтингової компанії McKinsey компанії, які використовують інноваційні технології в логістиці зростають на 15-20%. Також це дає наступні переваги: зменшення витрат часу на замовлення до 40%. Витрати на транспортування знижуються до 30%. Ефективність обліку складських запасів зростає на 50%.

Вміння оптимізувати витрати в бізнесі при цьому зберігаючи його ефективність - це важливий навик керування його фінансовими потоками, вміння робити це допоможе у знаходженні нових варіантів розвитку бізнесу.

Лебедєв О. О.
Науковий керівник: к.е.н. Андрєєв В. О.
Дніпровський фаховий коледж радіоелектроніки

ГЛОБАЛІЗАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ

Глобалізаційні процеси є визначальною ознакою сучасного етапу розвитку світової економіки, що проявляється у поглибленні міжнародної торгівлі, фінансової інтеграції, транснаціоналізації виробництва та зростанні ролі цифрових технологій. Для України, яка перебуває у стані структурної трансформації економіки та водночас інтегрується у європейський і світовий економічний простір, вплив глобалізації має подвійний характер. З одного боку, відкриваються нові можливості для залучення інвестицій, розвитку експорту, модернізації виробництва та впровадження інновацій. З іншого – посилюються зовнішні ризики, залежність від кон'юнктури світових ринків, конкурентний тиск на національних виробників і вразливість до глобальних криз. У цьому контексті дослідження впливу глобалізаційних процесів на економіку України є важливим як для наукового обґрунтування економічної політики, так і для практичного формування стратегії сталого розвитку держави.

Вплив сучасних глобалізаційних процесів на українську економіку досліджували у своїх працях: Ю. Бобир, Бусарєва Т., Р. Гармаш, О. Гетманець, Г. Дугінець, Ю. Єжелий, Д. Коробцова, Ю. Курилюк, О. Комеліна та ін.

Глобалізація впливає на економіку України через кілька ключових каналів: торговельний, інвестиційний, технологічний, фінансовий та інституційний. Аналіз динаміки зовнішньої торгівлі свідчить про поступову переорієнтацію України на ринки ЄС, що сприяє уніфікації стандартів, підвищенню якості продукції та інтеграції у глобальні ланцюги доданої вартості. Водночас сировинна спрямованість експорту зумовлює залежність від коливань світових цін та обмежує формування високотехнологічного сектору.

Інвестиційний канал глобалізації проявляється у зростанні ролі прямих іноземних інвестицій як джерела модернізації економіки, трансферу технологій

та управлінської практики. Проте недостатня інституційна спроможність, воєнні ризики та нестабільність регуляторного середовища стримують повною мірою реалізацію потенціалу міжнародної інвестиційної співпраці.

Елемент наукової новизни полягає у комплексному розгляді глобалізації не лише як зовнішнього чинника впливу, а як багаторівневої системи взаємодії, де Україна виступає не пасивним реципієнтом, а активним суб'єктом формування нових економічних зв'язків. Обґрунтовується, що ефективність участі України в глобалізаційних процесах залежить від здатності держави формувати власні конкурентні переваги у сферах ІТ, агропромислового комплексу з високою доданою вартістю, машинобудування та оборонних технологій, а також від розвитку людського капіталу та цифрової інфраструктури.

Важливим каналом впливу глобалізації також є фінансово-інституційний вимір, який проявляється через інтеграцію України у світові фінансові ринки, співпрацю з міжнародними фінансовими організаціями та імплементацію міжнародних норм регулювання. Така взаємодія сприяє підвищенню прозорості фінансової системи, удосконаленню банківського нагляду, розвитку фондового ринку та запровадженню сучасних механізмів управління ризиками.

Таким чином, глобалізаційні процеси створюють для економіки України як нові можливості, так і суттєві виклики. Їх вплив не є однозначним і значною мірою визначається якістю національної економічної політики, рівнем інституційного розвитку та здатністю до інноваційної модернізації. Стратегічним завданням є перехід від сировинної моделі участі у світовій економіці до моделі, що базується на знаннях, технологіях і готовій продукції.

Подальші дослідження доцільно спрямувати на оцінювання ефективності інтеграції України у глобальні ланцюги доданої вартості, аналіз механізмів підвищення стійкості національної економіки до несприятливих зовнішніх впливів, а також розроблення інструментів державної політики, що забезпечують баланс між відкритістю економіки та захистом національних інтересів України.

Литвиненко А.С.
Науковий керівник: к. держ.упр., доц. Кармінська-Бєлоброва М.В.
НТУ «ХПІ»

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ЕКОНОМІКИ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

Цифрова трансформація економіки є однією з визначальних тенденцій сучасного глобального розвитку. Вона охоплює впровадження інформаційно-комунікаційних технологій, автоматизацію виробництва, розвиток електронної комерції та цифрових фінансових сервісів, що радикально змінює структуру економіки як на національному, так і на міжнародному рівні. У цьому контексті цифровізація виступає не лише економічним феноменом, але й чинником формування нових політичних та дипломатичних стратегій.

Вплив цифрової трансформації на економіку проявляється у декількох ключових напрямках. По-перше, цифрові технології значно підвищують продуктивність та ефективність виробництва, дозволяючи оптимізувати логістичні ланцюги, зменшувати витрати та прискорювати обіг товарів і послуг. По-друге, цифровізація створює нові ринки та форми діяльності, зокрема пов’язані з платформами електронної комерції, фінансовими технологіями та інтелектуальними послугами. Міжнародний аспект цифрової трансформації економіки проявляється у зміні глобальних торгових потоків та інвестиційних стратегій. Цифрові платформи зменшують бар’єри входу на міжнародні ринки, дозволяючи навіть невеликим компаніям розширювати географію своєї діяльності. У той же час, рівень доступу до цифрових ресурсів і технологій залишається неоднорідним серед країн, що підкреслює проблему глобального цифрового розриву. Цифрова трансформація також суттєво впливає на міжнародні відносини через формування нових моделей державного управління. Цифрові технології стають інструментом, через які держави можуть більш оперативно комунікувати, координувати політичні та економічні ініціативи, а також формувати власний імідж на міжнародній арені. При цьому цифровізація підсилює значення інформаційної безпеки та кіберполітики, оскільки контроль над даними, кіберзахист і регулювання цифрових платформ перетворюються на стратегічні чинники національної безпеки.

Важливо зазначити, що цифрова трансформація має глибокі геополітичні наслідки. Розподіл технологічних ресурсів і контроль над ключовими цифровими платформами формують нові центри впливу, що впливає на баланс сил у міжнародних відносинах. Конфлікти щодо доступу до технологій, регулювання даних та кібербезпеки стають невід'ємною частиною сучасної глобальної політики. У цьому контексті цифровізація економіки не лише створює економічні переваги, але й визначає стратегічні пріоритети держав, формуючи нові сценарії міжнародної взаємодії та співробітництва.

Отже, цифрова трансформація економіки виступає ключовим чинником сучасного розвитку, що поєднує економічні, соціальні та політичні аспекти. Вона формує нові ринки та моделі виробництва, підвищує ефективність економіки, змінює структуру міжнародної торгівлі та інвестицій. Разом із цим цифровізація породжує виклики, пов'язані з регулюванням трансграничних даних, забезпеченням кібербезпеки та подоланням цифрового розриву, що робить її одним із ключових факторів формування майбутніх міжнародних відносин. Таким чином, вплив цифрової трансформації на міжнародну економіку та політику є комплексним і багатовимірним. Він визначає нові економічні можливості, трансформує правила глобальної конкуренції, змінює стратегії держав у міжнародних відносинах і створює умови для виникнення нових форм глобального управління. Аналіз цифрової трансформації та її наслідків дозволяє глибше зрозуміти сучасні тенденції розвитку світової економіки та визначити напрями ефективного міжнародного співробітництва в умовах швидких технологічних змін.

Мачихіна М. А.
Науковий керівник: к.е.н., доц. Лісна І.Ф.,
НТУ «ХПІ»

УПРАВЛІННЯ ПРОДУКТИВНІСТЮ ПРАЦІ ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

У сучасних умовах глобалізаційних трансформацій, турбулентності ринкового середовища та зростання інтенсивності конкуренції питання забезпечення конкурентоспроможності підприємств набуває пріоритетного

значення. Одним із визначальних факторів, що зумовлює ефективність функціонування суб'єктів господарювання та їхні позиції на внутрішньому й зовнішньому ринках, є рівень продуктивності праці. Продуктивність праці виступає ключовим індикатором результативності використання трудового потенціалу та істотно впливає на фінансові результати, якість продукції, швидкість обслуговування та загальну конкурентоспроможність підприємства.

Продуктивність праці варто розглядати не лише як економічну категорію, що характеризує співвідношення між обсягом виробленої продукції та витратами живої праці, а як багатофакторний показник, на який впливають організаційні, техніко-технологічні, інноваційні та соціально-психологічні чинники. Сучасні наукові підходи акцентують увагу на тому, що продуктивність є результатом взаємодії технологічних можливостей підприємства та рівня розвитку його людського капіталу. Тому управління продуктивністю праці передбачає формування системи, яка охоплює планування, нормування, оцінювання результатів, зміцнення корпоративної культури, розвиток персоналу та оптимізацію бізнес-процесів.

Важливим інструментом підвищення продуктивності праці є впровадження дієвих мотиваційних механізмів. Ефективна система мотивації має забезпечувати поєднання матеріальних і нематеріальних стимулів, враховувати індивідуальні потреби, рівень компетентності та професійну

активність працівників. Нематеріальні стимули, зокрема можливості для кар'єрного зростання, участь у прийнятті управлінських рішень, професійний розвиток, сприятливий психологічний клімат, стають дедалі важливішими у сучасних умовах, коли працівники орієнтуються не лише на заробітну плату, а й на якість трудового життя.

Цифровізація та інноваційні технології відіграють ключову роль у модернізації системи управління продуктивністю праці. Автоматизація виробничих і управлінських процесів, впровадження систем бізнес-аналітики, ERP- та HRM-рішень, використання технологій штучного інтелекту дають можливість підприємствам оптимізувати витрати часу, підвищити точність

виконання операцій, покращити комунікації та контроль за показниками ефективності. Цифрові інструменти дозволяють швидко реагувати на зміни ринку, прогнозувати потреби у трудових ресурсах та формувати персоналізовані траєкторії розвитку співробітників.

Зростання продуктивності праці безпосередньо впливає на конкурентоспроможність підприємства, оскільки забезпечує зниження собівартості продукції, підвищення її якості, пришвидшення виробничого циклу та збільшення гнучкості підприємства у відповідь на ринкові виклики. Підприємства з високим рівнем продуктивності здатні формувати більш привабливі умови для інвесторів, активніше впроваджувати інновації, розширювати ринкову присутність та ефективніше протистояти зовнішнім ризикам.

Особливої актуальності проблема підвищення продуктивності праці набуває в Україні, де підприємства функціонують в умовах економічної нестабільності, трансформації ринкових відносин, кадрових втрат та необхідності швидкої адаптації до глобальних змін. Для вітчизняних підприємств важливо формувати комплексний підхід до управління продуктивністю, який включає розвиток людського капіталу, удосконалення організаційної структури, підвищення технологічного рівня виробництва, створення сприятливих умов праці та модернізацію системи управління.

Мащенко В.В.
Науковий керівник: к.е.н, доц. Кліменко О. М.
Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця

ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

У сучасному інформаційному суспільстві, де знання та технології відіграють ключову роль, мотивація персоналу набуває нових особливостей. Традиційні методи стимулювання працівників, що базуються лише на матеріальних заохоченнях, поступово поступаються місцем більш комплексним

моделям, які враховують особисті потреби, професійний розвиток та залученість працівників у процес прийняття рішень.

Глобальна цифровізація, дистанційні формати роботи, автоматизація та зростання значення креативних і комунікаційних навичок змінюють очікування співробітників від роботодавця. Гнучкий графік, можливості для навчання, корпоративна культура та соціальна відповідальність компанії стають важливими чинниками мотивації персоналу.

Таким чином, вивчення особливостей мотивації працівників в умовах інформаційного суспільства є надзвичайно актуальним, оскільки ефективна мотиваційна система дозволяє підвищити продуктивність, рівень задоволеності роботою та конкурентоспроможність підприємства.

Сучасні світові корпорації успішно впроваджують мотиваційні стратегії на науковій основі, використовуючи новітні цифрові технології. Актуальні тенденції у сфері мотивації персоналу включають:

Індивідуалізований підхід, що враховує особисті особливості та потреби працівників.

Інтеграцію мотивації з іншими управлінськими функціями, такими як рекрутинг, навчання, атестація, планування кар’єрного розвитку тощо.

Автоматизацію та цифровізацію мотиваційних процесів, що підвищує їхню ефективність та прозорість.

Використання різноманітних методів і стимулюючих інструментів, зокрема ініціатив, спрямованих на підтримку фізичного та ментального благополуччя працівників.

Формування сприятливого робочого середовища, що сприяє розвитку креативності, інноваційного мислення та ухваленню нестандартних рішень у команді.

Підвищення привабливості компанії як роботодавця, що передбачає активну роботу над корпоративним брендом і створенням позитивного іміджу на ринку праці.

Для впровадження ефективних сучасних систем мотивації персоналу необхідно враховувати нові виклики, що постають перед управлінням кадрами у глобальному масштабі. Насамперед, слід робити акцент на досягнутих результатах та ефективному використанні робочого часу. Важливо стимулювати не лише професійний, а й особистісний розвиток працівників, зокрема у сфері інформаційних технологій.

Особливу увагу слід приділяти підтримці талановитих співробітників із добре розвиненим критичним мисленням, здатних генерувати інноваційні ідеї та втілювати їх у вигляді нових продуктів і послуг. Досвід провідних міжнародних корпорацій свідчить, що лише застосування сучасних і нестандартних методів мотивації дозволяє досягти високої продуктивності праці та підвищити рівень корпоративної лояльності.

Коли працівники задоволені як змістом своєї роботи, так і умовами праці, вони прагнуть максимально сприяти успіху компанії та забезпечувати її стабільність і конкурентоспроможність у довгостроковій перспективі.

Мащенко Д.Р.,
Науковий керівник: к.е.н, доц. Черкашина Т.С.
ХНЕУ імені С. Кузнеця

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА

Управління інвестиційною діяльністю підприємства в сучасних реаліях набуває ключового значення для забезпечення його конкурентоспроможності, фінансової стійкості та здатності адаптуватися до зовнішніх шоків. Інвестиції формують основу стратегічного розвитку підприємства, сприяють оновленню виробничого потенціалу, впровадженню інновацій, цифрових технологій та екологічних рішень. Водночас формування ефективної інвестиційної політики ускладнюється впливом як макро-, так і мікроекономічних факторів, що зумовлює потребу у вдосконаленні механізмів управління.

До сучасних викликів інвестиційної діяльності належать: волатильність фінансових ринків, нестабільність регуляторного середовища, обмежений

доступ до капіталу, зростання вартості кредитних ресурсів, структурні зрушення в економіці, а також високий рівень інвестиційних ризиків. Особливої ваги набувають глобальні тенденції – цифровізація бізнес-процесів, розвиток циркулярних моделей виробництва, інноваційна модернізація та зміна структури попиту, що потребують від підприємств проактивного оновлення інвестиційних стратегій.

Важливим аспектом є інтеграція інноваційно-інвестиційної та інвестиційно-економічної політики підприємства. У цьому контексті значення набувають інвестиції в науково-технічний розвиток, екологічні технології (ESG-підходи), людський капітал та цифрові рішення. Розвиток циркулярної економіки формує додаткові можливості для підприємств шляхом оптимізації ресурсних потоків, зниження витрат та підвищення енергоефективності, що позитивно впливає на інвестиційну привабливість.

Перспективи вдосконалення управління інвестиційною діяльністю пов’язані з упровадженням сучасних інструментів оцінювання та прогнозування,

зокрема фінансового моделювання, сценарного аналізу, ризик-аналізу та цифрових аналітичних платформ. Доцільним є використання технологій бізнес-аналітики, які дозволяють підвищити точність інвестиційних рішень та мінімізувати невизначеність.

Важливу роль відіграє взаємодія підприємств з державними інституціями та елементами публічного управління, оскільки на рівні державної політики формуються умови доступу до інвестиційних ресурсів, стимулюється інноваційний розвиток та запроваджуються інструменти підтримки бізнесу. Підтримка інноваційної діяльності, інвестицій у високотехнологічні виробництва та проєкти з високою доданою вартістю створює умови для структурного посилення економіки.

Загалом, ефективне управління інвестиційною діяльністю підприємства передбачає синтез стратегічних, інноваційних та фінансових рішень із врахуванням сучасних викликів та нових можливостей. Подальший розвиток у

цьому напрямі потребує стандартизації інвестиційних процедур, удосконалення систем підтримки прийняття рішень, а також інтеграції інноваційних та екологічних критеріїв в інвестиційні моделі. Отже, перспективними стають системні підходи, спрямовані на підвищення ефективності інвестицій, зниження ризиків та формування довгострокової стійкості підприємств.

Мащенко Р.В.,
Науковий керівник: д.т.н., проф. Шапран Є.М.,
НТУ «ХПІ»

ОСОБЛИВОСТІ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЄКТІВ ЯК ОБ'ЄКТІВ РИЗИКУ

Сучасні підприємства функціонують в умовах стрімкого розвитку інформаційних технологій, які створюють нові можливості для бізнесу, але водночас збільшують загрози інформаційній безпеці. Зростання кількості кіберзагроз, таких як хакерські атаки, витоки даних, фішинг, а також уразливість інформаційних систем, створюють серйозні ризики для бізнесу. Особливо це стосується інвестиційних проєктів, реалізація яких часто потребує використання інноваційних цифрових технологій, залучення значних обсягів даних та впровадження новітніх програмних рішень.

Невчасне або неефективне реагування на інформаційні загрози може призвести до фінансових втрат, зниження конкурентоспроможності підприємства, втрати довіри партнерів та клієнтів. Успішна реалізація інвестиційних проєктів напряму залежить від надійності інформаційної інфраструктури.

Інвестиційні проєкти є складними та багатовимірними об'єктами управління, що відзначаються низкою особливостей, які визначають їхню схильність до ризиків:

1) інвестиційні проєкти зазвичай охоплюють тривалий період від етапу планування до завершення. Така тривалість підвищує ймовірність впливу зовнішніх чинників (економічних, політичних, соціальних), які важко передбачити на початкових етапах;

2) інвестиційні проєкти суттєво залежать від змін макроекономічного середовища, зокрема інфляції, коливань валютних курсів, податкового законодавства, а також від політичної та соціальної стабільності;

3) інвестиційні проєкти вимагають значних фінансових ресурсів, що збільшує ризики, пов’язані з втратою капіталу через неефективне управління чи несприятливі зовнішні обставини;

4) прогнозування майбутніх доходів і витрат завжди пов’язане з невизначеністю. Будь-які помилки у розрахунках можуть призвести до недосягнення запланованих цілей;

5) реалізація інвестиційного проєкту часто потребує впровадження нових технологій, організації виробничих процесів, що підвищує ризики технічних помилок, затримок у виконанні чи перевищення бюджету;

6) ризики інвестиційного проєкту часто взаємопов’язані, і їхній вплив може мати ланцюговий характер. Наприклад, фінансові ризики можуть викликати затримки у виконанні робіт, що, своєю чергою, вплине на терміни завершення проєкту;

7) багато інвестиційних проєктів орієнтовані на нові розробки чи освоєння нових ринків. Це супроводжується високим рівнем ризиків через невизначеність попиту, конкуренції чи невідпрацьованість технологій;

8) інвестиційний проєкт охоплює економічні, технічні, правові, екологічні та інші аспекти, що створює додаткові ризики через необхідність координації дій різних сторін і врахування багатьох факторів;

9) реалізація інвестиційного проєкту значною мірою залежить від якості роботи команди, її компетентності, взаємодії та здатності приймати ефективні рішення.

Отже, специфіка інвестиційних проєктів як об’єктів ризику полягає у багатокомпонентності, довготривалості та високій залежності від зовнішніх умов, що вимагає комплексного підходу до ідентифікації, оцінки й управління ризиками.

Насвіт Є. В.,
Науковий керівник: к.е.н., доц. Кліменко О. М.
Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця

КОРПОРАТИВНА СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА ЯК НАПРЯМ СОЦІАЛЬНОГО ПРОГРЕСУ ТА СТАЛОГО РОЗВИТКУ

У сучасних умовах розвитку національної та світової економіки зростає роль підприємств у вирішенні соціальних проблем суспільства, що зумовлює підвищену увагу до корпоративної соціальної відповідальності (КСВ) як важливого елементу системи управління. Посилення соціальної нерівності, трансформація трудових відносин, екологічні виклики та загострення конкуренції актуалізують необхідність формування ефективної КСВ, орієнтованої і на економічні результати, і на досягнення соціального прогресу.

КСВ підприємства розглядається як комплексна управлінська концепція, що передбачає добровільне врахування соціальних, екологічних та етичних аспектів у процесі господарської діяльності. Так, підприємство може проводити окремі соціальні заходи час від часу, але що до сучасної КСВ – то тут головне системність та тісний зв’язок із загальною стратегією розвитку підприємства. Саме такий підхід забезпечує узгодженість інтересів бізнесу, персоналу, споживачів і суспільства в цілому.

Практика функціонування вітчизняних підприємств свідчить, що реалізація КСВ часто має фрагментарний характер і не супроводжується належним стратегічним обґрунтуванням. Це знижує ефективність соціально відповідальної діяльності та обмежує її вплив на формування позитивного соціального іміджу підприємства. Тому особливої актуальності набуває обґрунтування напрямів удосконалення політики корпоративної соціальної відповідальності з урахуванням сучасних соціально-економічних викликів.

До пріоритетних напрямів удосконалення політики КСВ доцільно віднести, по-перше, інтеграцію принципів соціальної відповідальності у

стратегічне управління підприємством. По-друге, важливим є розвиток соціально орієнтованої кадрової політики, що передбачає створення безпечних

умов праці, підвищення рівня соціального захисту персоналу та формування ефективної системи мотивації. По-третє, значну увагу слід приділяти екологічній відповідальності підприємств, зокрема впровадженню ресурсозберігаючих технологій та зменшенню негативного впливу на навколишнє середовище. Окремого значення набуває розвиток взаємодії підприємства з місцевими громадами та іншими зацікавленими сторонами.

Удосконалення політики корпоративної соціальної відповідальності сприяє підвищенню довіри до підприємства з боку суспільства, зміцненню його конкурентних позицій та формуванню передумов для сталого розвитку. Водночас реалізація принципів КСВ позитивно впливає на соціально-економічний розвиток, оскільки сприяє підвищенню якості життя населення та розвитку людського капіталу.

Практична значущість результатів дослідження полягає у можливості їх використання в процесі формування та коригування корпоративної соціальної відповідальності підприємств різних галузей економіки. Запропоновані напрями удосконалення КСВ можуть бути застосовані під час розроблення внутрішніх корпоративних стандартів, програм соціального розвитку персоналу та нефінансової звітності підприємства. Використання наведених підходів сприятиме підвищенню ефективності управлінських рішень, зміцненню соціального іміджу підприємства та посиленню його стійкості в умовах нестабільного зовнішнього середовища.

Таким чином, корпоративна соціальна відповідальність підприємства є важливим інструментом забезпечення соціального прогресу в сучасних умовах. Спрямованість подальших досліджень планується на розроблення практичних механізмів оцінювання ефективності КСВ та адаптацію міжнародного досвіду до вітчизняних умов господарювання.

Опашко М. Є.
Науковий керівник: к.т.н., доц. Білоцерківський О.Б.
НТУ «ХПІ»

«АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН ТА ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ»

В наш час світовий ринок перебуває в дуже нестабільному положенні як і через війну в нашій країні, так і через інші світові події, але глобалізація не зупиняється – вона адаптується під нові реалії, створюючи нові виклики та можливості для підприємців різних рівнів як в Україні так і за її межами.

Сучасні міжнародні відносини перебувають під впливом кількох ключових проблем: По-перше, зростає геополітична напруженість яка проявляється у вигляді військових конфліктів, санкціях тощо. Ці події дуже сильно змінюють старі установи міжнародних відносин, через що як і державі, так і власникам бізнесів різних видів необхідно змінювати підхід до ведення справ. По-друге через економічну нестабільність між країнами збільшується конкуренція за ринки та інвестиції. Це приводить до обмеження ресурсів та капіталу, коли в тяжкий час підприємці та великі корпорації зі всього світу все більше потребують зовнішнього фінансування. По-третє через швидке розвинення технологій деякі країни мають можливість отримати більше стратегічно важливих компонентів, сировини тощо, через що окремі країни або підприємства втрачають частину ринку або взагалі втрачають можливість повноцінно функціонувати.

Конкретно на Україну воєнний стан та світова нестабільність вплинула дуже сильно: через агресію ворога країна втратила велику частину виробничого потенціалу, деякі бізнеси вимушені робити ре локацію бізнесу та трудових ресурсів в інші області або взагалі в інші країни. Дуже сильно змінилась структура експорту та імпорту: тепер держава робить більше акценту на імпорт товарів стратегічного призначення, а саме: ліки, військове спорядження, електроніка тощо. Для підприємців всіх рівнів зміна структури експорту змусила шукати нових постачальників та нові методи виходу на ринки збуту.

На даний момент все більше українських підприємців орієнтує свій бізнес під торгівлю напряму з кінцевим користувачем завдяки європейським онлайн-платформам типу Amazon, Etsy, eBay тощо. Також дуже сильно змінились методи доставки в Україну: порти закрити, літаки вже не доставляють товари, тому підприємці почали використовувати європейські шляхи з подальшим ввезення товарів на територію України.

Локальні підприємці почали стикатись з поєднанням фізичних, фінансових та психологічних викликів, що потребують швидкої адаптації. На даний момент підприємства які змогли адаптуватись під сучасні змогли не лише утримати бізнес в робочому стані, а й відкрити нові можливості для конкурентоспроможності на національному та міжнародному рівні. На даний момент дуже важливо адаптувати свою діяльність під реалії: створювати власні виробництва, розвивати онлайн-торгівлю, освоювати нові логістичні шляхи доставки товарів як і на склади, так і до кінцевого користувача. Користувачі в свою чергу почали приділяти більше уваги швидкості послуг, надійності, гнучкості бізнесів під час вирішення питань різних рівнів тощо.

На даний момент українські підприємці мають дуже гарний шанс розпочати створювати власні продукти, не важливо, буде це IT-стартап або власне виробництво продовольчих та непродовольчих товарів, головне не піддаватись тиску, мати чіткий план дій та розвитку, розуміти кому і для чого ти надаєш свої послуги або свій продукт і не втрачати фокус на своїй позиції на ринку.

Петришина Д. А., Грицюк Т. В.
Науковий керівник: д.е.н., проф. Дубініна М.В.,
к.е.н., проф. Партин Г. О.,
Миколаївський національний аграрний університет,
Національний університет «Львівська політехніка»

ПОДАТКОВІ РИЗИКИ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Податкові ризики підприємства в умовах глобалізації посилюються через зростання міжнародної взаємозалежності економік і мобільності капіталу. Операції за межами національних юрисдикцій ускладнюють планування

податкових платежів та контроль правильності їх нарахування. Відмінності в правилах оподаткування різних країн підвищують невизначеність щодо обсягу зобов'язань і строків їх виникнення. Це збільшує ймовірність податкових спорів, санкцій і репутаційних втрат. Податковий ризик набуває рис управлінської проблеми, що потребує системного наукового аналізу.

Формування податкових ризиків визначається поєднанням внутрішніх і зовнішніх чинників. До внутрішніх належать облікова політика, якість первинних документів, організація внутрішнього контролю та рівень податкової дисципліни. Вагомими є компетентність персоналу і сталість процедур підготовки звітності, оскільки помилки на ранніх етапах спричиняють накопичувальні викривлення. Зовнішні чинники охоплюють зміни податкового законодавства, практику адміністрування та застосування міжнародних угод. Наявність норм із неоднозначним тлумаченням посилює регуляторну мінливість для підприємства.

Найбільш ризикогенними є транскордонні операції, що змінюють підходи до визначення податкової бази. Переміщення товарів і послуг супроводжується різними правилами щодо місця постачання, резидентства та моменту виникнення зобов'язання. Значні ризики виникають під час розподілу прибутку між пов'язаними особами, зокрема у сфері трансфертного ціноутворення. Недостатнє економічне обґрунтування умов операцій або прогалини в документації підвищують імовірність донарахувань і штрафів. Відмінності адміністративних

практик контролюючих органів у різних країнах додатково ускладнюють дотримання вимог.

Наслідки податкових ризиків виходять за межі мікрорівня, оскільки податкова дисципліна бізнесу впливає на стабільність бюджетних надходжень. Неповне виконання зобов'язань зменшує доходи бюджетів і ускладнює фінансування суспільних потреб, а нерівномірність сплати посилює волатильність доходів. Це підвищує значення контролю та раннього виявлення відхилень у податкових надходженнях, особливо для місцевих бюджетів. Для

підприємства наслідком стають жорсткіші вимоги до узгодженості фінансових даних із податковими розрахунками, а також до якості доказової бази.

Управління податковими ризиками потребує опори на якісний бухгалтерський облік і дієві процедури податкового комплаєнсу. Повнота й точність відображення операцій знижують імовірність помилок у звітності та претензій з боку контролюючих органів. Цифровізація облікових процесів підвищує оперативність формування показників, посилює контроль первинних даних і забезпечує простежуваність операцій. Аналітичні інструменти сприяють виявленню нетипових транзакцій і зон підвищеної податкової чутливості, водночас зростають вимоги до якості даних. Перспективним напрямом є розвиток методик оцінювання податкових ризиків та їх можливого фіскального ефекту для бюджетної стійкості.

Піструй А. С.
Науковий керівник: д.е.н., проф. Дубініна М.В.,
Миколаївський національний аграрний університет

РОЛЬ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРОЗОРОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА НА МІЖНАРОДНИХ РИНКАХ

Розширення діяльності підприємств на міжнародних ринках супроводжується зростанням вимог до прозорості фінансово-господарських процесів. Умови глобалізації посилюють увагу іноземних партнерів, інвесторів і регуляторних органів до якості фінансової інформації. Прозорість діяльності виступає передумовою довіри та стабільної співпраці. За таких обставин бухгалтерський облік є ключовим джерелом систематизованих і перевірюваних даних. Його роль виходить за межі внутрішнього управління та поширюється на зовнішнє інформаційне середовище. Це зумовлює потребу в науковому аналізі впливу обліку на рівень прозорості підприємства.

Прозорість діяльності підприємства на міжнародних ринках значною мірою визначається повнотою та достовірністю фінансової звітності. Бухгалтерський облік забезпечує формування інформації про фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів. Відповідність облікових даних

міжнародним стандартам підвищує порівнянність показників і спрощує їх інтерпретацію для зовнішніх користувачів. Недостатня якість обліку або викривлення інформації знижують довіру до підприємства. Це обмежує доступ до міжнародних ринків капіталу та партнерських мереж. Облік виступає основою інформаційної відкритості та зниження інформаційної асиметрії.

Особливого значення бухгалтерський облік набуває у сфері міжнародних господарських операцій. Зовнішньоекономічна діяльність пов'язана з використанням різних валют, податкових режимів і правових вимог. Коректне відображення таких операцій забезпечує прозорість фінансових потоків і виконання регуляторних норм. Помилки або невідповідності в обліку ускладнюють аналіз діяльності підприємства іноземними контрагентами. Це

підвищує ризик фінансових втрат і негативних репутаційних наслідків. Точність і повнота відображення операцій підсилюють передбачуваність результатів діяльності для зовнішніх користувачів.

Забезпечення прозорості діяльності потребує належної організації облікової політики підприємства. Чітке визначення принципів оцінки, визнання та відображення господарських операцій підвищує послідовність фінансової інформації. Узгодженість облікової політики з міжнародними стандартами сприяє зрозумілості звітності для іноземних користувачів. Дотримання принципу послідовності у застосуванні облікових процедур підтримує зіставність показників у часі. Це дає змогу зменшити ризики різночитань під час інтерпретації звітних даних. У підсумку підвищується рівень прозорості та передбачуваності діяльності підприємства.

Суттєвий вплив на прозорість має система внутрішнього контролю, пов'язана з бухгалтерським обліком. Належна організація контрольних процедур зменшує імовірність помилок і зловживань. Це забезпечує надійність фінансової інформації, що подається зовнішнім користувачам. Для міжнародних ринків важливою є перевірюваність облікових даних і можливість підтвердження їх первинними документами. Наявність ефективного

внутрішнього контролю підсилює довіру до звітності підприємства. Бухгалтерський облік виступає інструментом гарантування прозорості.

Цифровізація бухгалтерського обліку розширює можливості забезпечення прозорості діяльності підприємства. Використання інформаційних систем підвищує оперативність і точність обробки даних. Автоматизація облікових процедур зменшує вплив людського чинника та посилює простежуваність операцій. Електронні форми звітності спрощують доступ до інформації для міжнародних користувачів. Одночасно зростають вимоги до якості, узгодженості та захищеності даних. Цифровий облік стає важливим інструментом підтримання прозорості в міжнародному середовищі.

Роль бухгалтерського обліку у забезпеченні прозорості діяльності підприємства на міжнародних ринках має комплексний характер. Вона

реалізується через формування достовірної звітності, узгодженість облікової політики, ефективний внутрішній контроль і застосування цифрових технологій. Прозорість фінансової інформації сприяє зміцненню довіри з боку іноземних партнерів та інвесторів. Це підвищує конкурентоспроможність підприємства в глобальному середовищі. Перспективним є поглиблення методичних підходів до кількісної оцінки прозорості та її впливу на результати міжнародної співпраці. Додаткового опрацювання потребують процедури розкриття інформації з урахуванням вимог комплаєнсу, аудиту та кіберстійкості інформаційних систем.

Пушенко О.С.
Науковий керівник:к.е.н., доц. Мацука В. М.
Маріупольський державний університет, м. Київ, Україна

КАДРОВИЙ ГОЛОД ТА ТРУДОВА ІМІГРАЦІЯ ЯК АКТУАЛЬНА ПРОБЛЕМА В ПОБУДОВІ МІЦНИХ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН ТА ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Зважаючи на дані 2025 року з відкритих джерел Німеччина прийняла понад 1,1 млн біженців з України та є однією з головних країн ЄС (поряд з

Польщею та Чехією), що зацікавлені у швидшій інтеграції та в подальшому залученні українців до свого ринку праці. Хоч канцлер Німеччини нещодавно і закликав нашу країну робити ставку на індустріалізацію, а саме – посилити промислові та оборонні галузі, Фрідріх Мерц не згадав, де саме знайти працівників на це посилення.

Європейські політики визнають, що кадровий голод критичний для економіки України – не вистачає близько 4,5 млн працівників. Це в першу чергу спричиненою масовим виїздом населення (з початку війни виїхало та не повернулось понад 3,1 млн осіб, за офіційними даними лише чоловіків призовного віку більше 500 тис.). Станом на 16.01.2026 додатковою «втратою» в цьому напрямку є безперешкодне перетинання кордону без повернення більше 80 тис. чоловіків 18-22 років (Постанова КМУ №1031 від 26.08.2025).

Мобілізація, що є безперервним процесом для забезпечення національної безпеки стає також основним маркером демографічної кризи. Зважаючи на складну динаміку призову (не виконання плану в 30000 осіб на місяць), уряд та Генштаб впроваджують заходи стимулювання та змушені посилювати рекрутинг. В листопаді 2025 року Президент заявив, що міжнародні партнери часто порушують тему збільшення мобілізації. Гарант апелював фразою «партнери - не на полі бою» і не стикаються з реаліями війни.

Основні аспекти проблеми:

1. Величезний масштаб кризи. Війна призвела до глибоких трансформацій, дефіциту кадрів, демографічних втрат (рівень смертності у 2024 році став найвищим в світі – 18,6 на 1 тис. осіб), зниження народжуваності, старіння населення (кожен четвертий – старше 60 років), ці та інші чинники впливатимуть на економіку десятиліттями.

2. Трудова імміграція та глобалізація. Триваюча війна і відповідно нестабільність у багатьох сферах, а також високий рівень життя та зарплат в країнах ЄС, стимулюють українців до виїзду, перетворюючи людський капітал на ресурс для світового господарства.

3. Наслідки для економіки. Кадровий голод призупиняє економічний розвиток, знижує продуктивність та створює соціальні напруження (збільшення бідності, ризик конфліктів). Основний дефіцит – робітничі професії, медики та сфера послуг. (у м. Київ попит на спеціалістів в енергетиці перевищує пропозицію у 39 разів)

4. Міжнародні відносини. Міграційна криза потребує зміни підходів до державної політики, а також посилює потребу в інтеграції не тільки до європейського, а й світового ринку праці, при цьому створюючи конкуренцію за фахівців. Основна увага партнерів зосереджується на необхідності повернення біженців та перекваліфікації.

Для подолання цієї трудової кризи окрім якісної державної політики, яка повинна фокусуватись на адаптації до дефіциту кадрів, необхідна комплексна міграційна політика, спрямована на збереження людського потенціалу та стимулювання повернення громадян.

Смолка В.О.,
Науковий кервник: к.е.н., доц. Степаненко Н. О.
Харківський національний економічний університет ім. С.Кузнеця

ПОНЯТТЯ І ПРИНЦИПИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА

Інноваційний розвиток підприємства є багатовимірним процесом, що передбачає впровадження сучасних технологій, нових продуктів, прогресивних управлінських рішень і ефективних маркетингових підходів, спрямованих на зміцнення конкурентних переваг компанії. За умов динамічних змін ринкового середовища та прискореного технологічного розвитку підприємства, які не приділяють належної уваги інноваційній діяльності, наражаються на ризик втрати ринкових позицій.

У сучасних умовах економічних перетворень інноваційна діяльність виступає визначальною передумовою зростання конкурентоспроможності підприємств і формування їх стійких стратегічних переваг у довгостроковій перспективі. Саме інновації забезпечують здатність суб’єктів господарювання

оперативно реагувати на зміни ринкового середовища, створюють основу для сталого розвитку та сприяють більш раціональному використанню наявного ресурсного потенціалу. Водночас для ґрунтовного розуміння сутності інноваційної діяльності необхідним є аналіз її економічної природи, ключових характеристик і структурних складових.

Інноваційну діяльність підприємства доцільно розглядати як цілеспрямований та системний процес розробки, впровадження й комерціалізації нововведень, результатом яких є створення принципово нових або вдосконалених продуктів, технологій чи управлінських рішень. З економічної позиції вона являє собою механізм трансформації науково-технічних знань у додану вартість, що реалізується через виробництво конкурентоспроможної продукції та формування інноваційних переваг підприємства.

Економічна природа інноваційної діяльності полягає в інтеграції наукових знань, технологій, людського капіталу та організаційних механізмів з метою досягнення нового економічного ефекту та забезпечення розвитку підприємства. Провідні країни світу визнають інноваційний розвиток ключовим чинником довгострокового економічного зростання. Особливо це характерно для економік, у яких традиційні моделі розвитку вичерпали свій потенціал, а подальший прогрес значною мірою залежить від здатності підприємств упроваджувати нові або вдосконалені продукти та ефективно комбінувати основні фактори виробництва.

Поняття «інновація» уперше було введене в науковий обіг Й. Шумпетером, який трактував його як будь-які зміни, що виникають у результаті впровадження нових або вдосконалених організаційних, технічних і технологічних рішень у процесах виробництва, збуту продукції та надання послуг.

Окремі науковці визначають інновації як цілеспрямовані перетворення, свідомо реалізовані у відтворювальних процесах з метою більш повного задоволення наявних або формування нових потреб суспільства. Інші підходи

розглядають інновацію як будь-яку технічну, організаційну, економічну чи управлінську зміну, що відрізняється від попередньої практики діяльності підприємства.

Отже, найпоширенішим є трактування інновацій як комплексного процесу створення, поширення та використання нових практичних рішень, спрямованих на підвищення рівня задоволення потреб споживачів. Водночас інновації розглядаються і як процес розробки та впровадження нових технічних виробів у господарську діяльність, який у довгостроковій перспективі виступає основним джерелом економічного добробуту та результатом творчої діяльності, спрямованої на створення конкурентоспроможної продукції, сучасних технологій, нових організаційних форм управління й економічних структур.

Тітов М. О.
Науковий керівник: к.е.н., доц. Лісна І.Ф.,
НТУ «ХПІ»

УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА ТА ШЛЯХИ ЇЇ ПІДВИЩЕННЯ

В умовах глобалізації, посилення конкурентного тиску та високої мінливості ринкового середовища управління конкурентоспроможністю набуває вирішального значення для забезпечення стабільного розвитку вітчизняних підприємств. Ефективне реагування на зовнішні виклики, адаптація до технологічних змін, впровадження інновацій та раціональне використання ресурсів формують основу довгострокового успіху компаній на національному й міжнародному ринках.

Конкурентоспроможність підприємства – це інтегральна характеристика, що відображає його здатність проєктувати, виробляти та реалізовувати продукцію або послуги, які за сукупністю цінових і нецінових параметрів перевищують пропозиції конкурентів і краще відповідають потребам споживачів.

Для формування ефективної системи управління конкурентоспроможністю доцільно спиратися на такі стратегічні напрями:

1. Інноваційний розвиток. Впровадження сучасних технологій, цифрових рішень, автоматизації та роботизації бізнес-процесів забезпечує підвищення продуктивності, зменшення собівартості та прискорення виходу нових продуктів на ринок. Інновації слід розглядати як постійний елемент стратегії, а не одноразовий захід.

2. Підвищення якості продукції та послуг. Орієнтація на міжнародні стандарти (ISO, HACCP, GMP тощо) сприяє зростанню довіри споживачів і відкриває можливості для виходу на зовнішні ринки. Забезпечення стабільно

високої якості є ключовим інструментом створення довгострокових конкурентних переваг.

3. Удосконалення маркетингової стратегії. Формування унікальної ціннісної пропозиції, активний бренд-менеджмент, використання сучасних цифрових інструментів просування (SMM, таргетинг, SEO, контент-маркетинг) дозволяє ефективно взаємодіяти з цільовою аудиторією та підвищувати лояльність клієнтів.

4. Розвиток людського капіталу. Персонал є основним джерелом нематеріальних конкурентних переваг. Інвестування у підвищення кваліфікації, розвиток управлінських компетенцій, формування корпоративної культури та мотиваційних програм безпосередньо впливає на продуктивність і якість управлінських рішень.

Підвищення конкурентоспроможності є безперервним процесом, який потребує комплексного та системного підходу. До ключових шляхів її зміцнення належать:

· активізація інноваційної діяльності;

· оптимізація витрат шляхом запровадження ресурсозберігаючих технологій;

· інтенсифікація використання цифрових інструментів управління й маркетингу;

· стратегічне планування розвитку підприємства на основі аналізу ринкових тенденцій та конкурентного середовища.

Забезпечення ефективного управління цими аспектами створює підґрунтя для сталого економічного зростання, підвищення ринкової вартості та зміцнення позицій підприємства в довгостроковій перспективі.

Хорошилов А. О.
Науковий керівник: к.е.н., доц. Яцина В. В.
НТУ «ХПІ»

ВПЛИВ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ НА МАКРОЕКОНОМІЧНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ

Аналіз впливу повномасштабної російської агресії проти України, яка розпочалася 24 лютого 2022 року, на макроекономічні процеси нашої держави залишається вкрай актуальною темою дослідницьких розвідок.

Агресія призвела до низки негативних наслідків для макроекономіки України. Відбулися: значне скорочення економічної активності внаслідок руйнування у прифронтових регіонах (схід, південь держави) інфраструктури, підприємств, зокрема енергетичних, логістичних шляхів, блокади портів, втрати контролю над окупованими територіями; закриття або призупинення бізнесу; зниження споживчого попиту на товари та послуги тощо. Валовий внутрішній продукт (ВВП) у 2022 році скоротився приблизно на 30%, що стало рекордним показником для України за роки незалежності. Погіршився інвестиційний клімат, адже іноземні та внутрішні інвестори утримуються від вкладень через високі ризики, пов’язані з небезпекою втрат.

Недонадходження податків, необхідність фінансування оборонних програм, соціальних та гуманітарних витрат, компенсацій та відбудови, зменшення експортної виручки значно посилили дефіцит бюджету, підштовхнули до зовнішніх запозичень, емісії гривні, і, відповідно, мали наслідком збільшення інфляції, яка у 2022 році сягнула понад 26% річних (у 2023 році - 5,1%, у 2024 році – 12%) та зростання споживчих цін. Одночасно збільшився державний борг.

Російсько-українська війна вкрай негативно вплинула на ринок праці та рівень безробіття в Україні. Так, багато співвітчизників вимушено стали внутрішньо переміщеними особами (ВПО). Відповідно до даних Міністерства

соціальної політики України станом на червень 2025 року офіційно зареєстровано майже 4,6 млн. таких громадян. Згідно з результатами дослідження Національного банку України станом на кінець травня 2025 року поза межами України перебувало близько 5,6 млн. вимушених українських мігрантів (без урахування тих, які виїхали до РФ). Значну частину працівників цивільних професій мобілізовано до лав ЗСУ. Трагедією є беззворотні втрати військових та цивільного населення, їх загибель або втрата працездатності.

Це призвело до дефіциту кваліфікованих працівників, дисбалансу ринку праці, коли у деяких регіонах попит на робочу силу перевищував пропозицію, в інших – навпаки; розриву між навичками працівників і потребами ринку; збільшенню тіньової зайнятості без соціального захисту; зростанню частки віддаленої роботи (особливо в ІТ-сфері, освіті, консалтингу). Руйнування підприємств мало наслідками втрату близько 5 млн. робочих місць. У 2022 році, за різними оцінками, рівень безробіття зріс до шокуючого рівня в 24 –30%. У 2023 - 2024 роках ситуація дещо стабілізувалася, але й до сьогодні цей показник залишається значним (12 – 18%).

Незважаючи на триваючу війну, Україна демонструє ознаки економічної адаптації: зростання ВВП; зниження офіційного рівня безробіття; розвиток нових драйверів зайнятості, зокрема таких, як ІТ-сфера, логістика, оборонна промисловість, аграрний сектор; діджиталізація та релокація бізнесів. Цьому сприяють: адаптивність населення; економічна допомога з боку міжнародної спільноти; державні програми, які дозволяють мінімізовувати наслідки агресії, підтримувати банківську ліквідність, надавати допомогу малому та середньому бізнесам, зокрема, у вигляді грантів та пільгових кредитів за, так званою, програмою «5-7-9%» задля збереження робочих місць; створювати програми для ВПО; здійснювати перекваліфікацію кадрів тощо.

Втім, ключовими умовами для відродження економіки України залишаються повернення до миру, міжнародні безпекові гарантії, майбутня інтеграція до Європейського Союзу та НАТО.

Шатна А.В.,
Науковий керівник: Ph.D Царук Д.С.,
к.філ.н., доц. Михайлова Є.В.
Національний університет водного господарства та природокористування

АНАЛІТИЧНА ОЦІНКА КІБЕРБЕЗПЕКИ УКРАЇНИ У ГЛОБАЛЬНОМУ КОНТЕКСТІ ДЛЯ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНИМИ РИЗИКАМИ В УМОВАХ ГІБРИДНИХ ЗАГРОЗ

У сучасних умовах економічна безпека України залежить не лише від традиційних економічних та фінансових механізмів, а й від рівня цифрової готовності та кібербезпеки держави. Гібридні загрози поєднують кібератаки, економічний тиск та інформаційні кампанії, що робить цифрову економіку вразливою до зовнішніх і внутрішніх ризиків.

Індекси кібербезпеки та цифрового розвитку, такі як National Cyber Security Index (NCSI) та Digital Development Level (DDL), дозволяють оцінити готовність держави до кіберзагроз та ефективність використання цифрових технологій у забезпеченні економічної стійкості. Ці показники є особливо важливими для формування системи, що аналізує та управляє ризиками економіки в умовах гібридних загроз.

Основна частина з елементами наукової новизни.

За даними NCSI 2025, було розглянуто 136 країн. Середнє значення NCSI по світу становить 55,1 %, а для України – 88,33 %, що демонструє значне перевищення світового середнього значення. Найвищий показник у світі має Швеція – 98,33 %, а найнижчий – Палау, де NCSI складає лише 1,67 %.

Середній DDL для всіх країн – 55,41, тоді як для України цей показник дорівнює 71,87, що свідчить про високий рівень цифрового розвитку у порівнянні з

глобальною середньою. Найвищий DDL у світі має Сінгапур – 86,93, а найнижчий – Таїті, де він становить 10,59.

Різниця Dif = NCSI − DDL для України становить 16,46 це свідчить про позитивний дисбаланс: рівень кіберзахисту випереджає цифровий розвиток, забезпечуючи більш ефективну економічну стійкість держави у випадку кібератак чи інших гібридних впливів.

Наукова новизна цього дослідження полягає у порівнянні всіх цих показників – середнього, найвищого, найнижчого та українського – для оцінки готовності держави протидіяти кібер- та гібридним загрозам, а також у визначенні можливостей використання цих даних для аналітичних систем управління економічною безпекою.

Висновки й напрямки подальшого дослідження.

Україна має високий рівень кібербезпеки (88 %) та цифрового розвитку (71,87 %), значно перевищуючи світові середні значення, що забезпечує певну стійкість економіки в умовах гібридних загроз. Різниця між NCSI та DDL (Dif = 16,46) є позитивною, що свідчить про ефективність системи кіберзахисту України щодо підтримки цифрової економіки. Використання цих даних дозволяє розробити аналітичну систему цифрових інновацій, яка буде: оцінювати поточні та потенційні ризики економіки України; прогнозувати наслідки кібератак та гібридних впливів на ключові сектори; визначати пріоритетні заходи щодо підвищення кіберзахищеності та економічної стійкості.

Подальші дослідження можуть включати: моніторинг NCSI, DDL та Dif у часі; інтеграцію показників Global Cybersecurity Index, E-Government та Network Readiness для комплексної оцінки цифрової готовності; розробку моделей прогнозування економічних ризиків та втрат для України під впливом гібридних загроз.

Шматько І.І.
Науковий керівник: к.е.н., доц. Ходирєва О.О.
НТУ «ХПІ»

ПРОЄКТНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ У МІЖНАРОДНИХ ІТ-КОМПАНІЯХ: РОЛЬ КОМАНДНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Глобалізація економічних процесів та цифрова трансформація бізнес-середовища актуалізують потребу в ефективних моделях управління

міжнародними проєктними командами. Інформаційно-технологічний сектор демонструє найвищі темпи впровадження інноваційних управлінських практик, де координація розподілених команд стає критичним чинником досягнення стратегічних цілей організації. Командна взаємодія в умовах географічної, часової та функціональної розподіленості вимагає адаптації класичних підходів проєктного менеджменту до специфіки віртуальної співпраці, враховуючи культурні особливості, комунікаційні бар'єри та технологічну інфраструктуру.

Мета дослідження полягає у систематизації сучасних підходів проєктного менеджменту в міжнародних IT-компаніях та виявленні ключових механізмів командної взаємодії, що забезпечують конкурентоспроможність у глобальному контексті. Завдання включають аналіз моделей управління розподіленими Agile-командами, ідентифікацію культурних чинників успішної міжнародної співпраці та обґрунтування технологічних інструментів координації віртуальних проєктних колективів.

Сучасні підходи проєктного менеджменту в IT-сфері характеризуються переходом від послідовних каскадних моделей до гнучких методологій, що забезпечують швидку адаптацію до змін вимог. Систематичний аналіз управлінських практик виявляє домінування Agile-підходів (Scrum, Kanban), гібридних моделей і контекстуальних методологій, адаптованих до специфіки

розподілених команд. Управління процесами у розподілених проєктних командах вимагає врахування трьох базових параметрів: функціональної відповідності компетенцій учасників завданням, часової узгодженості робочих графіків з урахуванням різниці часових поясів та географічної сумісності, що впливає на ефективність комунікації. Культурні аспекти управління міжнародними проєктами охоплюють розуміння відмінностей у комунікаційних стилях, ставленні до часу, прийнятті рішень і вирішенні конфліктів. Успішне управління вимагає адаптації лідерських підходів до культурного контексту команди, розвитку міжкультурної компетентності менеджерів і впровадження інклюзивних практик.

Результати аналізу практик міжнародних ІТ-компаній демонструють, що ефективність командної взаємодії безпосередньо визначає успішність проєктів у глобальному контексті. Ключові фактори успіху включають чітко визначені ролі та відповідальності учасників, прозорі комунікаційні канали, регулярні синхронізаційні наради та адаптовані методології управління. Українські ІТ-компанії активно інтегруються у міжнародні проєкти, демонструючи високу адаптивність до вимог глобального ринку. Специфічні виклики включають управління в умовах асинхронної комунікації, коли члени команди працюють у різних часових поясах, що вимагає ретельного планування спільних активностей і автономності виконання завдань.

Проєктний менеджмент у міжнародних ІТ-компаніях є стратегічною компетенцією, що забезпечує ефективну координацію розподілених команд і досягнення бізнес-цілей у глобальній економіці. Систематизація підходів дозволяє констатувати, що успішна реалізація проєктів залежить від інтеграції гнучких методологій, врахування культурних особливостей, застосування цифрових технологій координації та розвитку міжкультурних компетентностей менеджерів. Менеджерам рекомендовано впроваджувати моделі відбору команд на основі функціональної, часової та географічної відповідності, використовувати middleware-рішення для координації та розвивати навички міжкультурної комунікації.

СЕКЦІЯ 6

СУЧАСНЕ СУСПІЛЬСТВО: СОЦІОЛОГІЧНИЙ ТА УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТИ

Голова секції: проф. Терещенко Д.А.

Секретар секції: ст. викл. Григор'єва С.В.

Баштан Д. А.
Науковий керівник: д. соц. н., проф. Бірюкова М. В.
НТУ «ХПІ»

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ІНСТРУМЕНТ СОЦІАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ

Електронна комерція (e-commerce) перетворилася на глобальний ринок обсягом понад 6 трлн дол. США у 2023 р., де штучний інтелект (ШІ) відіграє роль не лише технічного інструменту, але й механізму соціального управління. ШІ впливає на поведінку споживачів через персоналізовані рекомендації, автоматизований маркетинг та аналіз даних, що дозволяє компаніям формувати соціальні норми споживання. Актуальність теми зумовлена швидким розвитком ШІ, який, за прогнозами Gartner, до 2025 р. охопить 95% взаємодій у e-commerce.

Соціальне управління в e-commerce розуміється як процес впливу на соціальні взаємодії та рішення через технології. За теорією М. Фуко про "дисциплінарне суспільство", ШІ створює "паноптикон" даних, де споживачі контролюються непомітно. Д. Канеман пояснює, як ШІ експлуатує когнітивні упередження для маніпуляції вибором. І. Предборська трактує соціальні технології як зв'язок теорії та практики, де ШІ посилює вплив на соціальні процеси. Таким чином, ШІ персоналізує маркетинг, впливаючи на досвід споживачів.

Теорія соціального управління в e-commerce базується на ідеї, що ШІ – це "м'який контроль", де алгоритми формують поведінку без примусу. За Фуко, ШІ створює "біовладу", аналізуючи дані для нормалізації споживання. Канеман

описує, як алгоритми використовують "швидке мислення" для імпульсивних покупок.

В українському науковому дискурсі ШІ розглядається як інструмент регулювання соціальних відносин, з потенціалом для e-commerce. В англомовному науковому дискурсі наголошують, як ШІ автоматизує соціальні медіа, впливаючи на громадську думку. ШІ аналізує дані (історія покупок, соціальні мережі) для "мікротаргетингу. ШІ створюють певні мережеві "бульбашки", де споживачі бачать тільки релевантний контент, формуючи соціальні норми. У e-commerce це посилює споживацтво, але ризикує маніпуляцією.

У e-commerce ШІ застосовується для персоналізації, рекомендацій та клієнтського сервісу, впливаючи на поведінку. Так, Amazon використовує ШІ для "предиктивної аналітики", прогнозуючи покупки та формуючи звички. ШІ покращує досвід, але контролює вибір через алгоритми.

Чатботи стають інструментом управління, вони аналізують настрої для персоналізованого маркетингу. У українському контексті, як у "8 прикладів ШІ в електронній комерції", ШІ оптимізує ціни та рекомендації, впливаючи на споживацьку поведінку.

Таким чином, штучний інтелект став невід’ємним елементом електронної комерції, трансформуючи її з простої платформи торгівлі в потужний механізм соціального управління. Разом з тим, зростання ролі ШІ в e-commerce супроводжується суттєвими викликами. Серед них – ризик маніпуляції поведінкою, порушення приватності, посилення соціальної нерівності (коли доступ до персоналізованих переваг отримують лише ті, хто генерує достатньо даних) та етичні дилеми, пов’язані з «капіталізмом спостереження». Усе це ставить під питання свободу вибору споживача та можливість автономного прийняття рішень. ШІ дозволяє досягати комерційного успіху через глибоке розуміння та передбачення поведінки, але водночас створює нові форми контролю, що потребують критичного осмислення. Перспективи розвитку цієї сфери пов’язані з необхідністю балансу між комерційною вигодою та етичними

принципами: прозорістю алгоритмів, захистом даних, регулюванням та підвищенням цифрової грамотності споживачів. Лише за умови такого балансу ШІ може залишатися інструментом розвитку, а не засобом прихованого домінування.

Биковченко О. О.
Науковий керівник: д. н.з держ. упр., проф. Терещенко Д.А.
НТУ «ХПІ»

ЕТИЧНІ ТА СОЦІАЛЬНІ ВИМІРИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПУБЛІЧНИХ СЛУЖБОВЦІВ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Трансформаційні процеси в системі публічного управління України, що відбуваються у складних умовах правового режиму воєнного стану, обумовлюють необхідність радикального переосмислення етичних та соціальних вимірів відповідальності публічних службовців як фундаментальної основи державної стійкості. На тлі системної кризи, спровокованої військовою агресією, та дефіциту суспільної довіри, традиційна (формально-юридична) відповідальність публічних службовців має трансформуватися в адаптивну модель кризового врядування. Така модель ґрунтується на синергії етичних стандартів та соціальних зобов'язань і реалізується через такі виміри:

1. Соціально-антропоцентричний вимір. Передбачає зміну управлінської парадигми від механічного виконання функцій до активної фасилітації суспільних інтересів. Соціальна відповідальність у цьому контексті виражається у створенні інклюзивного середовища, де пріоритетом є відновлення соціальної справедливості та забезпечення прав громадян як найвищої цінності держави.

2. Стратегічно-гуманітарний вимір. Визначає роль публічного службовця як гаранта гуманітарної безпеки. Цей аспект відповідальності полягає у здатності інституцій підтримувати життєдіяльність соціальних систем у критичних умовах, забезпечуючи безперервність надання публічних послуг та стабільність інституційного середовища в зонах високої невизначеності.

3. Етико-регулятивний вимір. Передбачає інтеграцію етичних стандартів

у процес прийняття управлінських рішень. У цьому контексті етична відповідальність стає дієвим інструментом подолання інституційної інерції та мінімізації корупційних ризиків.

4. Інституційно-відновлювальний вимір. Охоплює відповідальність за капіталізацію інтелектуального та морального ресурсу публічної служби для майбутньої відбудови. Це передбачає формування стратегічного кадрового резерву, здатного не лише до адміністрування процесів, а й до генерування суспільної довіри через прозорість, підзвітність та високу професійну етику.

Соціальна відповідальність у сфері публічного управління має комплексний характер і реалізується у двох взаємозалежних площинах: зовнішній – як система зобов'язань перед суспільством, та внутрішній – як трансформація управлінської культури, що ґрунтується на відповідальності керівного складу за формування якісного, безпечного та інклюзивного робочого середовища. Етична складова виступає детермінантою («стрижнем») публічної служби, формуючи цілісну систему, що інтегрує стратегічну місію (забезпечення суспільного блага), фундаментальні цінності (справедливість, гідність, доброчесність) та імперативні норми професійної поведінки.

Сучасна модель підготовки майбутніх публічних управлінців має базуватися на усвідомленні їхньої визначальної ролі у забезпеченні сталого розвитку та добробуту майбутніх поколінь. Для зміцнення етичних засад публічної служби необхідно забезпечити комплексну реалізацію таких заходів: масштабну цифровізацію процесів задля прозорості й мінімізації корупційних ризиків, розбудову стійкої корпоративної культури доброчесності, а також суттєве посилення відповідальності за порушення антикорупційного законодавства та етичних норм. Лише поєднання професійної компетентності, патріотизму та високої етичної культури дозволить відновити довіру громадян. Це запорука того, що Україна утвердиться як сильний міжнародний суб'єкт, здатний відстоювати національні інтереси та гарантувати захист прав своїх громадян.

Білополець Д.С.
Науковий керівник: д. держ. упр., проф. Терещенко Д.А.
НТУ «ХПІ»

ВИКЛИКИ ТА НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ: ВІД УМОВ ВОЄННОГО СТАНУ ДО СТРАТЕГІЙ ВІДБУДОВИ

Сучасний етап розвитку місцевого самоврядування в Україні характеризується логічним переходом від успішного впровадження реформи децентралізації до пошуку нових механізмів життєздатності в умовах воєнного стану. Хоча передача повноважень та ресурсів на рівень територіальних громад стала фундаментом для формування їхньої стійкості, сьогодні цей процес стикається з безпрецедентними викликами та необхідністю адаптації публічного управління до вимог національної безпеки й оборони.

Одним із найбільш гострих питань залишається збереження балансу між централізацією управління задля потреб оборони та дотриманням принципів демократії, оскільки надмірне обмеження самостійності громад може нівелювати здобутки попередніх років. Паралельно з цим місцева влада змушена самостійно вирішувати складні демографічні проблеми, спричинені масовим переміщенням населення та виїздом працездатного ресурсу за кордон, що створює колосальний тиск на соціальну сферу та інфраструктуру.

Внутрішнє переміщення осіб після 24 лютого 2022 року перетворилося на масштабний соціальний виклик, у якому органи місцевого самоврядування перебрали на себе ключову роль у забезпеченні прав громадян через безпосередню взаємодію з населенням та оперативне реагування на його потреби. Такий багатофункціональний процес вимагає впровадження моделей партисипативного управління, де мешканці та внутрішньо переміщені особи залучаються до прийняття рішень через громадські ради та стратегічні сесії. Водночас виконання цих функцій відбувається на тлі докорінної зміни архітектури публічної влади, що вимагає від муніципальних службовців опанування навичок кризового менеджменту та психологічної підтримки

населення. Фінансова стабільність місцевого самоврядування наразі перебуває під загрозою через скорочення податкових надходжень, що примушує громади до розбудови внутрішнього економічного потенціалу шляхом створення індустріальних парків та підтримки локального підприємництва. Ситуація ускладнюється критичним кадровим голодом, подолання якого можливе лише через запуск програм професійного розвитку та залучення молодих фахівців до муніципального сектору. Важливим вектором стає розвиток культури проєктного менеджменту, що дозволяє громадам самостійно розробляти конкурентоспроможні стратегії відновлення для залучення міжнародного донорського капіталу.

Для подолання цих викликів необхідно впроваджувати сучасні інструменти інституційної спроможності, забезпечуючи масштабну цифрову трансформацію задля відкритості управлінських процесів та мінімізації людського чинника. Удосконалення організаційно-правового механізму публічного управління має поєднуватися з активізацією прямої співпраці громад із міжнародними партнерами через грантові програми ЄС для залучення інвестицій у відбудову. Ключовим елементом стратегій відбудови має стати перехід від точкового ремонту пошкоджених об’єктів до комплексного просторового планування, яке базується на принципах «Build Back Better» (відбудувати краще, ніж було). Це передбачає впровадження енергоефективних технологій, створення безбар’єрного середовища та інтеграцію екологічних стандартів у муніципальні програми розвитку.

Отже, місцеве самоврядування в Україні сьогодні виступає не лише фундаментом демократичного устрою, а й критично важливим механізмом забезпечення життєдіяльності територій в екстремальних умовах. Процеси майбутньої відбудови мають базуватися на принципах інклюзивності, де кожна громада виступатиме активним суб’єктом стратегічного планування власного простору, узгоджуючи локальні потреби з пріоритетами державної політики відновлення. Таким чином, успішне подолання сучасних викликів дозволить

місцевому самоврядуванню стати рушієм модернізації всієї системи публічного управління України на шляху до її повноцінного членства в європейському співтоваристві.

Гетта З.О.
Науковий керівник: ст. викл. Сутула О.А.
НТУ «ХПІ»

КОНЦЕПТУАЛЬНА БАЗА ФЕНОМЕНУ СОЦІАЛЬНОЇ СОЛІДАРНОСТІ

Еволюція соціології як самостійної галузі знань нерозривно пов’язана з пошуком фундаментальних засад суспільної цілісності. Тематика солідарності в цьому контексті посідає центральне місце, виступаючи не просто об’єктом дослідження, а концептуальним базисом для розуміння природи соціального зв’язку. Генезис цієї проблематики в класичний період найбільш повно представлений у працях Е. Дюркгейма, для якого солідарність є синонімом нормативного стану соціальної системи. Будь-яка ерозія солідарних зв’язків інтерпретується дослідником як стан аномії або соціальна патологія, що загрожує дезінтеграцією суспільного організму. Солідарність заснована на колективній свідомості – сукупності загальних вірувань і відчуттів, які поділяють члени однієї групи або суспільства. Колективна свідомість відображає характер народу, його ідеали і традиції. Очевидним фактом, який символізує солідарність, Дюркгейм вважав право. Класифікуючи види права, автор виокремлює відповідні їм види соціальної солідарності, а саме: для репресивного права характерна механічна солідарність, для реститутивного права – органічний тип соціальної солідарності. По суті, в роздумах дослідника з приводу феномену соціальної солідарності найбільше виділявся морально-психологічний аспект. Таким чином, розподіл праці в класичній теорії трансформується з суто економічного чинника на морально-етичний фундамент соціальної інтеграції.

Проблематиці солідарності приділяв увагу Т. Парсонс, який розглядав солідарність в контексті процесу інтеграції соціальної системи.

У межах структурного функціоналізму вчений переосмислив солідарність крізь призму інтегративної функції соціальної системи. Для Т. Парсонса солідарність не є статичним станом; це динамічний процес, що забезпечує стабільність та безперервне відтворення соціального порядку. Дослідник наголошує на дуалістичній природі феномену солідарності: з одного боку – це статична соціальна система, а з іншого – динамічне явище, зумовлене комплексом повсякденних взаємодій акторів.

Французький соціолог П. Бурдьє акцентував увагу на активній позиції соціального «агента», включеного в мережі соціальних взаємин, в межах яких він прагне розширити «поле» свого впливу, використовує «символічний капітал» досягнутого соціального статусу та індивідуальних можливостей. Групи та спільності, з якими індивід солідаризується, володіють аналогічним «символічним капіталом» (влада, престиж, можливість впливу на інших).

Досліджуючи принципи феномену солідарності, можна зробити висновок, що соціальна солідарність у інтерпретації вчених базується на поділі праці, загальних ідеях, моральних правилах, ритуалах, почуттях, які відображають прихильність суспільству. Проте в соціології другої половини XX – початку XXI століття соціальна солідарність розглядалася переважно в спеціалізованих аспектах, і основну увагу дослідників було сфокусовано на відносинах солідарності всередині окремих груп, де солідарність носить більш рефлексивний характер, передбачає активну роль індивіда в її формуванні.

Гнутов А. В.
Науковий керівник: д. соц. н., проф. Бірюкова М. В.
НТУ «ХПІ»

ТИПОЛОГІЯ ПІДПРИЄМСТВ ЗА СОЦІАЛЬНИМИ ЧИННИКАМИ УСПІХУ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Трансформація українського суспільства в умовах повномасштабної війни актуалізувала потребу переосмислення категорії «успіх підприємства» за межами традиційних економічних показників. До соціальних чинників успіху можна віднести наступні:

- соціальний капітал, що виступає як стратегічний ресурс, що забезпечує підприємствам доступ до інформації, підтримки та взаємодопомоги.
- корпоративна соціальна відповідальність, що в сучасній Україні трансформується з інструменту репутаційного менеджменту у механізм соціальної легітимації.
- внутрішня згуртованість та організаційна культура, оскільки підприємства, що інвестують у підтримку персоналу, горизонтальні комунікації та спільні цінності, демонструють вищу стійкість і здатність до відновлення.
- адаптивність і антикрихкість, що перетворюють кризові виклики на можливості для трансформації бізнес-моделей і соціальних ролей.

На основі узагальнення зазначених соціальних чинників сформовано типологію підприємств, що відображає різні стратегії соціальної взаємодії та механізми досягнення успіху.

- Соціально інтегровані підприємства: характеризується високим рівнем соціальної вбудованості в локальні спільноти та активною реалізацією практик корпоративної соціальної відповідальності. Успіх досягається завдяки формуванню довгострокових відносин довіри, що забезпечують соціальну легітимність і підтримку з боку суспільства.
- Адаптивно-мережеві підприємства: орієнтовані на використання горизонтальних соціальних зв’язків і партнерських мереж. Їхній успіх ґрунтується на гнучкості організаційних структур, швидкому обміні інформацією та здатності до колективних дій.
- Антикрихкі підприємства: демонструють здатність трансформувати соціальні та інституційні виклики у джерела розвитку, переосмислюють свою роль у суспільстві, впроваджують інноваційні соціальні практики та посилюють взаємодію з різними стейкхолдерами. Успіх таких підприємств пов’язаний із здатністю навчатися та формувати нові соціальні норми взаємодії.

- Формально-економічні підприємства: зосереджуються переважно на короткострокових економічних цілях, мінімізуючи соціальну взаємодію. В умовах стабільності така стратегія може бути ефективною, однак у кризових умовах вона обмежує рівень довіри та знижує стійкість підприємства.

Запропонована типологія дозволяє систематизувати різноманіття соціальних стратегій підприємств і показати, що успіх у сучасній Україні формується не лише через економічну ефективність, а й через здатність бізнесу виконувати соціальні функції.

Подальші дослідження мають бути спрямовані на емпіричну перевірку запропонованої типології, що дозволить поглибити розуміння взаємодії бізнесу й суспільства в сучасній Україні.

Гурова А.
Науковий керівник: к. соц. н., доц. Шанідзе Н. О.
НТУ «ХПІ»

УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ЦИФРОВОЇ ГРАМОТНОСТІ СТУДЕНТІВ ЗВО В КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНОЇ НЕРІВНОСТІ ДОСТУПУ ДО ЦИФРОВИХ РЕСУРСІВ

У сучасному інформаційному суспільстві цифрові компетентності стали однією з ключових складових професійної та соціальної успішності. Для студентів закладів вищої освіти цифрова грамотність не лише сприяє ефективному навчанню та розвитку, але й формує базу для подальшої адаптації у цифровій економіці, підвищує конкурентоспроможність, формує інтелектуальні активи особистості. Однак в Україні, як і в багатьох інших країнах, процес цифровізації освіти відбувається на тлі значних соціальних нерівностей доступу до цифрових ресурсів, що породжує ризики посилення освітньої та соціальної дискримінації. Особливо гостро це проявилося внаслідок вимушеної дистанційної освіти під час пандемії COVID-19 та воєнних дій, які посилили розрив між студентами, що мають стабільний доступ

до якісного інтернету та цифрових пристроїв, і тими, хто не має таких можливостей.

Соціальна нерівність доступу до цифрових ресурсів виступає однією з ключових перешкод для формування рівня цифрових компетентностей студентів, що, у свою чергу, негативно впливає на якість здобуття освіти, академічну мобільність та майбутню зайнятість випускників. Саме тому управління якістю цифрової грамотності вищих навчальних закладів у контексті соціальної нерівності доступу до цифрових ресурсів є нагальною практичною й науковою проблемою, що потребує системного осмислення та ефективних управлінських рішень.

Цифрова грамотність трактується як інтегративна компетентність, що включає здатність шукати, аналізувати, створювати та безпечно використовувати цифрову інформацію й технології для вирішення професійних, навчальних і соціальних завдань.

Соціальна нерівність доступу до цифрових ресурсів проявляється на різних рівнях: у доступі до апаратного забезпечення (комп'ютери, планшети, смартфони), до якісного Інтернету, до освітніх цифрових платформ і сервісів, а також у нерівності навичок у користуванні цими ресурсами. Важливим є розрізнення трьох рівнів цифрової нерівності: 1) доступ до технологій, 2) навички користування, 3) результати застосування цифрових засобів. Таке розмежування дозволяє глибше аналізувати соціальні диспропорції – від технічних бар'єрів до когнітивних і соціальних ефектів.

Управління якістю цифрової грамотності студентів – це комплекс планових, організаційних, моніторингових та коригувальних заходів, спрямованих на забезпечення рівного й ефективного формування цифрових компетентностей. Цифрові компетентності не повинні бути окремою опцією, а мають бути інтегровані у всі освітні програми як міждисциплінарна компетентність, що формує здатність до продуктивної діяльності в цифровому середовищі.

Таким чином, управління якістю цифрової грамотності студентів ЗВО в контексті соціальної нерівності доступу до цифрових ресурсів є комплексною і багаторівневою проблемою, що об'єднує освітню, соціальну та управлінську сфери. Соціальна нерівність у доступі до цифрових ресурсів створює значні бар'єри у формуванні цифрових компетентностей, негативно впливає на академічну успішність та майбутні кар'єрні шанси студентів. Ефективне управління повинно включати системну діагностику, розвиток інфраструктури, професійну підтримку викладачів, соціальні механізми підтримки вразливих груп та інтеграцію цифрових компетентностей у контент навчальних програм. Такий підхід не лише підвищить якість освіти, а й сприятиме зменшенню цифрової нерівності та соціальної стратифікації в системі вищої освіти.

Д'яченко К.С.
Науковий керівник: д. держ. упр., проф. Круглов В.В.
НТУ «ХПІ»

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ЖИТТЄВОГО ЦИКЛУ ПРОЄКТІВ ППП: ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЗОРОСТІ ТА МОНІТОРИНГУ ЕФЕКТИВНОСТІ

В умовах повоєнної відбудови України та необхідності залучення значних обсягів приватного капіталу в інфраструктуру, традиційні підходи до управління публічно-приватним партнерством (ППП) вичерпують свій потенціал. Актуальність цього питання підкріплюється кардинальною зміною законодавчого ландшафту, зокрема набранням чинності оновленого законодавства про ППП наприкінці 2025 року, яке зміщує акцент з бюрократичних процедур на результативність та швидкість реалізації проєктів. Критичним фактором успіху в цьому контексті стає цифрова трансформація механізмів взаємодії між публічним та приватним партнерами. Відмова від паперового документообігу на користь екосистемних цифрових рішень є не просто технічною модернізацією, а необхідною передумовою для забезпечення прозорості, мінімізації корупційних ризиків та підвищення інвестиційної привабливості національної економіки.

Традиційна практика розробки техніко-економічного обґрунтування (ТЕО) як статичного, громіздкого документа поступається місцем динамічним інструментам, таким як цифрові «концептуальні записки» (Concept Notes). Це дозволяє стандартизувати вхідні дані про проєкт, автоматизувати первинну оцінку фіскальних ризиків та значно пришвидшити процедуру прийняття рішення про доцільність партнерства (Value for Money analysis).

Наукова новизна підходу полягає у визначенні ролі технологій Big Data як ключового інструменту для верифікації попиту на інфраструктурні об’єкти. Використання великих даних (аналіз трафіку мобільних операторів, супутникові знімки, транзакційна активність) дозволяє публічному партнеру переходити від гіпотетичного прогнозування до доказового планування (evidence-based policy). Це критично важливо для проєктів, де повернення інвестицій залежить від користувацького попиту (платні дороги, аеропорти, соціальна інфраструктура), оскільки дозволяє уникнути завищених гарантій з боку держави та оптимізувати розподіл ризиків ще на етапі ініціації.

Особливої уваги заслуговує імплементація концепції «цифрових двійників» (Digital Twins) в управління життєвим циклом об’єкта ППП. Якщо на етапі будівництва цифрові інструменти (BIM-технології) вже стають стандартом, то на етапі експлуатації, який у проєктах ППП може тривати від 5 до 50 років, їх потенціал розкрито недостатньо. Цифровий двійник дозволяє здійснювати моніторинг технічного стану об’єкта та якості надання суспільно значущих послуг у режимі реального часу. Це створює об’єктивну базу для розрахунку плати за доступність (availability payment) або застосування штрафних санкцій до приватного партнера, виключаючи суб’єктивний людський фактор при оцінці виконання умов договору.

Інтеграція зазначених інструментів у єдину цифрову екосистему управління відбудовою забезпечує наскрізну прозорість проектів ППП. Це формує довіру міжнародних донорів та інвесторів, для яких зрозумілість правил гри та доступність даних є пріоритетними критеріями прийняття рішень.

Отже, перехід від «документо-центричної» до «дата-центричної» моделі управління проєктами ППП, як і цифровізація сфери ППП є незворотним процесом, що вимагає перегляду методології управління публічними інвестиціями. Перехід до цифрових концептуальних записок та впровадження моніторингу на базі Digital Twins дозволяє вирішити триєдине завдання: прискорити підготовку проєктів, знизити транзакційні витрати та забезпечити жорсткий контроль за виконанням зобов'язань. Подальші наукові дослідження доцільно зосередити на розробці алгоритмів автоматизованої оцінки ризиків ППП на основі машинного навчання та створенні нормативно-правової бази для легітимізації даних, отриманих з цифрових систем моніторингу, як доказової бази у спорах між партнерами.

Журавель В. А.
Науковий керівник: к. соц. н., доц. Шанідзе Н. О.
НТУ «ХПІ»

СУЧАСНЕ СУСПІЛЬСТВО В УМОВАХ СОЦІАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ: СОЦІОЛОГІЧНИЙ ТА УПРАВЛІНСЬКИЙ АНАЛІЗ

У XXI столітті суспільство переживає масштабні соціальні трансформації, що охоплюють усі сфери життя – від політичної та економічної до культурної й комунікативної. Глобалізація, цифровізація, міграційні процеси, зростання соціальних нерівностей, війни та соціальні кризи формують нові умови функціонування соціальних інститутів і змінюють традиційні моделі соціальної взаємодії.

Соціологічний аналіз цих процесів є фундаментальним для розуміння сучасних соціальних явищ, прогнозування можливих сценаріїв розвитку та розробки ефективних управлінських рішень. Управлінська діяльність у свою чергу потребує науково обґрунтованих підходів, що враховують динаміку цінностей, мотивацій та поведінкових стратегій різних груп населення.

Таким чином, значення дослідження сучасного суспільства полягає в забезпеченні наукового підґрунтя для формування державної політики,

оптимізації роботи соціальних інститутів, підвищення рівня соціальної згуртованості та створення адаптивних управлінських практик.

Однією з ключових рис сучасного суспільства є ускладнення соціальної структури та виникнення нових соціальних груп – цифрових кочівників, фрилансерів, мігрантів нового типу, людей третього віку, які активно беруть участь у соціальних процесах тощо. Ці групи формують нову соціальну динаміку, що потребує гнучких інструментів управління та соціальної підтримки. Другим важливим аспектом сучасних соціальних процесів є цифрова трансформація, яка змінює комунікаційні моделі та створює нові форми соціальної взаємодії. Соціальні мережі стають не лише інструментом комунікації, а й механізмом формування громадської думки, політичної мобілізації та соціального контролю. Управлінські стратегії мають враховувати вплив цифрових платформ на поведінку громадян, їхню інформованість та готовність до участі в соціальних змінах.

Ще одним фактором, який суттєво трансформує соціум, є посилення глобальних кризових процесів – пандемій, економічних потрясінь, військових конфліктів. У таких умовах зростає роль адаптивних механізмів соціального управління та потреба в розвитку соціальної стійкості (resilience). Соціологічна наука досліджує, які саме фактори допомагають спільнотам зберігати цілісність у періоди нестабільності: довіра, солідарність, горизонтальні зв’язки, ефективні комунікації між державою та громадянами.

Елементом наукової новизни в цьому дослідженні є акцент на взаємодії соціологічних та управлінських підходів у вивченні сучасних трансформацій. Якщо традиційно соціологія аналізує структури та процеси, то управлінські науки орієнтуються на практичні рішення. Поєднання цих двох підходів дає змогу розробити більш ефективні стратегії управління соціальними системами, що враховують мотиваційні механізми та реальні потреби різних соціальних груп.

Особливої уваги потребує питання соціального капіталу, який виступає одним із головних ресурсів розвитку суспільства. Умови недовіри,

інформаційних маніпуляцій і соціальної поляризації послаблюють соціальний капітал, що безпосередньо впливає на ефективність управлінських рішень і стійкість інститутів.

Водночас розвиток нових форм громадської активності – волонтерства, самоорганізації, цифрових спільнот – створює підґрунтя для оновлення суспільних структур. Управлінські моделі мають враховувати ці тенденції, сприяти підтримці локальних ініціатив і стимулювати громадянську участь.

Сучасне суспільство також характеризується зміною мотивацій та цінностей, що впливають на поведінку людей у різних сферах: праці, освіті, громадській активності. Нові покоління орієнтуються на гнучкість, самореалізацію, психологічний комфорт і баланс між роботою та особистим життям. Тому для ефективного управління важливо застосовувати персоналізовані підходи, фасилітаційні методи, сучасні комунікаційні технології та практики участі.

Таким чином, сучасне суспільство перебуває в динамічній фазі трансформацій, що ставить нові вимоги перед соціологічною наукою й сферою управління. Соціологічний аналіз дозволяє глибше зрозуміти закономірності соціальних змін, а управлінські підходи допомагають використати це знання для ефективного розвитку соціальних систем. Комплексний підхід, що поєднує соціологічний і управлінський аналіз, забезпечить створення ефективних, гнучких і людиноцентричних моделей розвитку сучасного суспільства.

Каширова Н.М.
Науковий керівник: д. соц. наук, проф. Горошко О.І.
НТУ «ХПІ»

МЕДІА ЯК АРЕНА І МОДЕРАТОР ІНСТИТУТУ РЕПУТАЦІЇ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

У сучасній соціологічному дискурсі медіа перестають бути пасивними каналами передачі інформації, а перетворюються на окремий соціальний інститут, який виконує функції посередника між владою, суспільством та

політичними акторами, суттєво впливає на різні елементи суспільства. У період воєнного стану медіа стають інституційним механізмом управління нормами та колективними очікуваннями. Більшість соціологів тлумачать соціальні інститути насамперед як сукупність норм і цінностей, в яких втілено значущість (як для кожного індивіда, так і для суспільної системи) певних зразків поведінки, тому медіа в умовах воєнного часу стають саме такою структурою: джерелом нормативних смислів, контролю й санкцій, а також ареною, де відбувається боротьба за інтерпретації, визначення специфіки відповідальності, формування політичної легітимності й репутаційних атрибутів влади.

Вивченню аспектів, як медіа формують громадське сприйняття та впливають на інституційний статус під час конфліктів вивчаються в роботах Б. Макнейра, Б. Явчан і Х. Онгур, В.Пансанелла, А. Сірбу, Я. Кертеш і Дж. Розетті та ін. В українському контексті особливості медіа в досліджуються Ю. Бідзіля, Є. Соломін, В. Швець . М. Яценко та ін.

Серед підходів, які вивчають такі питання медіа – дослідження М. Кастельса, С. Х'ярварда, Н. Колдрі та А. Хеппа, що доповнюють дослідження М. Кастельса, драматургічний підхід Е. Ґофмана.

Дж. Б. Томпсон визначає репутацію як «крихку форму соціального капіталу», що може бути миттєво зруйнована через механізми медійної експозиції та сварок. У період війни, такі процеси поглиблюються: соціальні санкції стають жорсткішими, а репутаційні втрати більш масштабними та швидкими, тому що медіа та соціальні мережі функціонують як простір негайного публічного суду .

У теоретичному вимірі зазначені процеси можна інтерпретувати крізь призму трансформації механізмів соціального контролю, з урахуванням воєнної мобілізації суспільства. Війна активізує нормативний тиск колективу, де роль моральних регуляторів посилюється, актуалізуються латентні механізми санкціонування. Згідно з логікою символічного інтеракціонізму, репутація - результат постійної інтерпретації дій актора іншими, але у воєнний період цій

процес радикально прискорюється та інституціоналізується через медіа. Масова комунікація перебирає на себе функції «квазісудової» інстанції, де відбувається публічне закріплення норм, колективне винесення моральних вердиктів. У цьому варіанті, сенсі репутація набуває ознак символічного капіталу (за Бурдьє), який у кризових умовах стає надзвичайно вразливим до інформаційних атак і дискурсивних відхілень.

За результатами аналізу літератури, медіа, у період воєнного стану, можна розглядати у двох ключових ролях: як арену та як модератора інституту репутації. Так, медіа – це публічний простір, у якому відбувається конкурентна боротьба за інтерпретації подій, видимість і символічний статус політичних акторів. Також вони виконують модераційну функцію: визначаючи теми, рамки подачі інформації, стандарти «вірної» поведінки та межі допустимого - саме через ці механізми медіа трансформують інституційні репутаційні норми, перекладаючи окремі дії політичних акторів «мовою соціальних очікувань», за результатом, репутація закріплюється як елемент соціального порядку воєнного періоду .

Репутація може бути не тільки як індивідуальна або іміджева характеристика, а як форма соціального капіталу, який складається з довіри, легітимності і символічних ресурсів інституції. Репутація стає «інституційною валютою», яка визначає здатність державних та політичних акторів працювати ефективно, мобілізувати підтримку та зберігати авторитет у публічному просторі. Репутація формується не тільки через реальні дії інституцій, а на сам перед через їхню медійну інтерпретацію. В такому контексті, репутація виконує функцію механізмів регуляції поведінки в межах інституції.

В умовах воєнного стан, репутація стає крихкою, тому що інформаційні потоки прискорюються, а емоційна напруга зростає, при тому, соціальні очікування стають жорсткішими, й помилка «коштує» вище. Так, будь-яка затримка в комунікації, неточність або суперечливе повідомлення може призвести до негайної негативної реакції і репутаційних втрат. Потім вони, у медійному просторі, трансформуються в символічне зниження легітимності -

так репутаційні втрати виконують функцію соціальної кари. Соціальні мережі, які ще швидше реагують на новини і події, посилюють потенціал санкції суспільства. Таким чином, у період війни, репутація стає елементом соціального контролю, що не лише відображає дії інституцій, активно впливає на їхню подальшу поведінку через закріплення нових репутаційних норм воєнного часу.

Медіафреймінг стає важливим механізмом трансформації репутаційних норм у період воєнного стану, тому що фрейми працюють як когнітивні та культурні схеми, за допомогою яких суспільство інтерпретує події, дії інституцій і поведінку політичних акторів. В умовах війни ці схеми спрощуються і сприйняття працює через домінування опозицій: «свій / чужий», «герой / зрадник», «ефективність / некомпетентність». Через медіа повторюються наративи, акцентуються та емоційно передаються.

В умовах війни інтерпретації подій і медіафрейми поступово закріплюються як норми, які працюють як інструмент репутаційної оцінки інституцій: змагання за домінуючий фрейм стає боротьбою за репутацію, саме він визначає, чи буде дія сприйнята як легітимна і відповідальна або як помилка, яка, у воєнному контексті, має жорсткі санкційні наслідки. У цьому процесі медіа проходять послідовну функціонально-рольову трансформацію: від арени, де відбувається боротьба за видимість і символічну легітимність, вони переходять до ролі модератора, регулюючи правила публічної комунікації відповідно до логіки воєнного часу; далі - нормотворець, який через повторювані наративи та оцінки легітимує нові репутаційні стандарти відповідальності, ефективності, а потім - санкціонера, що публічно схвалює, героїзує або делегітимує акторів. Унаслідок цього репутація в складний воєнний період перетворюється на ключовий механізм соціального контролю. Таким чином, війна постає не лише як правовий стан, а як режим комунікативної дисципліни, у межах якого медіа не просто відображають події, а активно структурують репутаційний порядок і підтримують підвищений рівень соціальної регуляції.

У період воєнного стану медіа отримують статус ключового інституту соціального контролю, через який фіксуються та санкціонуються норми публічної поведінки інституцій. Репутація, за цих обставин, трансформується з комунікативного ресурсу в елемент інституційного порядку, який визначає межі легітимності та довіри. Медіа відображають події, активно структурую. Таким чином, репутаційні норми стають жорстокими, швидшими та медіазалежними, формуючись у режимі реального часу, під впливом логіки публічної видимості.

Клочко В.С.
Науковий керівник: д. держ. упр., проф. Круглов В.В.
НТУ «ХПІ»

СПЕЦИФІКА АДАПТАЦІЇ ІНСТРУМЕНТІВ ШІ НА РИНКУ ПРАЦІ УКРАЇНИ

Завдяки зростаючій ефективності та доступності інструментів штучного інтелекту (ШІ), ця технологія починає стрімко пронизувати всі сфери праці. Зниження технічного бар'єру дозволяє широким верствам населення інтегрувати моделі ШІ у своє професійне та повсякденне життя. Найчастіше їх використання зводиться або до пошуку інформації (як альтернатива пошуковим системам), або до генерації чогось потрібного (ідей, малюнків, музики, тощо). Багатозадачність таких систем дозволяє користувачам значно оптимізувати часовий ресурс, оскільки звільняє від рутинного навантаження та надає змогу зосередитись на більш важливих або приємних речах.

Найбільшого розповсюдження ШІ зазнав у сфері ІТ, вона є провідною у використанні новітніх цифрових технологій. За даними DOU 85% українських працівників з ІТ-сегменту застосовують ШІ у роботі, при чому переважно довіряють йому лише 26%. Згідно з даними звіту "2024 Work Trend Index Annual Report" від Microsoft та Linkedin, майже 78% працівників використовують самостійно обрані інструменти ШІ. Це дослідження ґрунтується на респондентах з 31 країни, але підтверджується українськими профільними дослідженнями. Наприклад, згідно з опитуванням маркетологів

від Gradus, лише 12% працівників мають високий рівень навичок роботи з ШІ, всі інші або починають знайомитись з новим інструментом, або можуть виконувати за допомогою нього лише базові задачі. Отже, поширення ШІ в Україні здійснюється переважно завдяки ініціативам самих працівників, які хочуть покращити свої робочі умови. Ефективність такого поширення є низькою та може провокувати витоки даних через відсутність спеціальних навичок та політик користування.

Наразі в Україні ШІ лише починає розповсюджуватись, згідно зі звітом "Global AI Adoption in 2025: A Widening Digital Divide" від Microsoft, його використовує 9% працездатного населення. На заході Європи цей показник складає близько 25% – 45% в залежності від країни та сильно корелює з рівнем розвитку цифрових технологій, економіки та цифрових навичок населення. Найбільше розповсюдження ШІ має у Об'єднаних Арабських Еміратах, там показник використання досягає 64%. Такого результату ОАЕ змогли досягти завдяки великому рівню інвестування у новітні розробки та залученню експертів з усього світу, саме там було вперше в світі призначено державного міністра з питань ШІ. Також була розроблена національна стратегія, що охоплювала 9 пріоритетних секторів економіки та контролювала розвиток технології. Тобто ключову роль у впровадженні такого рівня технологій відіграє саме держава, оскільки вона володіє вирішальними важелями впливу, здатними перетворити ініціативи на системну національну політику розвитку. Без такої політики та підтримки з боку централізованих органів багато перспективних технологій можуть залишитись на рівні локальних експериментів, не досягнувши масового соціально-економічного ефекту.

Таким чином адаптація інструментів ШІ на ринку праці України відбувається за моделлю стихійної інтеграції, коли головним драйвером цифровізації виступає не корпоративна політика чи державна стратегія, а індивідуальна мотивація працівників, які прагнуть оптимізувати власну рутину. Така ситуація створює ризики інституційного відставання та проблеми з безпекою даних. Практика країн-лідерів з використання інструментів ШІ

доводить, що перехід від хаотичного використання до його системної інтеграції в економіку неможливий без активної ролі держави. Тому, в Україні на державному рівні необхідно не тільки розробляти програми з опанування ШІ для підготовки кваліфікованих спеціалістів, але й потрібні програми інвестування комплексного впровадження технологій, інтеграції виробничих процесів, економічної модернізації та цифровізації економіки.

Конопльова І.О.
Науковий керівник: д. держ. упр., проф. Терещенко Д.А.
НТУ «ХПІ»

МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: СОЦІАЛЬНІ ВИКЛИКИ ТА МЕХАНІЗМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Повномасштабна збройна агресія російської федерації проти України спричинила значні трансформації у соціально-демографічній структурі суспільства та активізувала інтенсивні міграційні процеси. Масове переміщення населення як у межах держави, так і за її межі стало одним із найбільших соціальних явищ сучасності, що суттєво впливає на функціонування економіки, соціальної сфери та системи публічного управління. У таких умовах дослідження міграційних процесів набуває особливої актуальності, оскільки вони безпосередньо пов’язані з питаннями соціальної стабільності, демографічної безпеки та ефективності державної політики.

Актуальність дослідження обумовлюється масштабністю вимушеної міграції, спричиненої воєнними діями. За даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (UNHCR), повномасштабна війна спричинила найбільшу хвилю переміщення населення в Європі з часів Другої світової війни. Станом на 2025 рік близько 3,7 млн осіб залишаються внутрішньо переміщеними (ВПО) всередині країни, тоді як понад 6,5 млн громадян отримали статус тимчасового захисту або біженця за кордоном. Загалом майже 10 млн українців були змушені залишити свої домівки, що

становить значну частку довоєнного населення держави. Окрім того, понад 12,7 млн осіб в Україні потребують гуманітарної допомоги, що свідчить про глибокі соціально-економічні наслідки війни для суспільства та державних інституцій.

Міграційні процеси в умовах воєнного стану мають комплексний характер, оскільки вони впливають на демографічну структуру суспільства, рівень зайнятості населення, систему соціального забезпечення та життєдіяльність територіальних громад. Переміщення населення супроводжується трансформацією соціальних зв'язків, зміною структури ринку праці, а також необхідністю адаптації внутрішньо переміщених осіб до нових соціально-економічних умов. Водночас громади, що приймають ВПО, стикаються з додатковими викликами, пов'язаними із забезпеченням житлом, доступом до медичних, освітніх та адміністративних послуг.

Зазначені обставини зумовлюють необхідність трансформації механізмів публічного управління міграційними процесами. Реалізація державної міграційної політики передбачає координацію діяльності органів державної влади, місцевого самоврядування та міжнародних організацій. Важливу роль у цьому процесі відіграють інституційні механізми державного регулювання, актуалізація нормативно-правової бази, удосконалення системи обліку населення та впровадження цифрових інструментів управління. Використання електронних сервісів та інформаційних систем сприяє підвищенню ефективності управлінських рішень, забезпечує оперативність реагування на кризові ситуації та покращує доступ громадян до адміністративних послуг.

Таким чином, міграційні процеси в Україні в умовах воєнного стану є визначальним фактором трансформації суспільної структури та вимагають якісної адаптації системи публічного управління. Їхня масштабність і динамічність зумовлюють необхідність переходу до сервісно-орієнтованої державної політики, спрямованої не лише на забезпечення соціальної стабільності та інтеграцію внутрішньо переміщених осіб у громади, що їх приймають, а й на стимулювання їхньої економічної самостійності. У довгостроковій перспективі ефективні управлінські механізми – від

цифровізації обліку до програм професійної рекваліфікації – мають стати фундаментом післявоєнного відновлення країни. Пріоритетним стратегічним завданням при цьому є розробка дієвих стимулів для репатріації людського капіталу з-за кордону, що зрештою визначить демографічний потенціал держави, тривкість її інститутів та можливості сталого розвитку українського суспільства.

Крутько Т.
Науковий керівник: к. соц. н., доц. Шанідзе Н. О.
НТУ «ХПІ»

СТУДЕНТСЬКЕ САМОВРЯДУВАННЯ ЯК СОЦІАЛЬНИЙ ЧИННИК ФОРМУВАННЯ КОРПОРАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ ЗВО

У сучасних умовах трансформації системи вищої освіти України особливого значення набувають питання формування ефективної корпоративної культури закладів вищої освіти. Конкурентоспроможність університетів, їхня привабливість для абітурієнтів, міжнародна інтеграція та стійкість до криз значною мірою залежать не лише від освітніх програм і матеріально-технічної бази, а й від сформованих цінностей, норм взаємодії та рівня внутрішньої солідарності академічної спільноти. У цьому контексті студентське самоврядування виступає важливим соціальним інститутом, що впливає на розвиток корпоративної культури ЗВО.

Студентство є найбільш чисельною та динамічною частиною університетської спільноти, а тому його активність, рівень участі в управлінні та характер взаємодії з адміністрацією й викладачами суттєво визначають соціально-психологічний клімат у закладі освіти. Студентське самоврядування не лише представляє інтереси здобувачів освіти, а й формує систему цінностей, норм відповідальності, комунікації та партнерства, що становлять основу корпоративної культури.

В умовах демократизації управління освітою, імплементації європейських стандартів та посилення автономії університетів роль студентського самоврядування як суб’єкта внутрішньоінституційних процесів суттєво зростає.

Відтак дослідження студентського самоврядування як соціального чинника формування корпоративної культури ЗВО є актуальним як у теоретичному, так і в прикладному вимірах.

Корпоративна культура закладу вищої освіти – це система спільних цінностей, норм, традицій, моделей поведінки та символів, які визначають характер взаємодії між членами академічної спільноти та формують імідж університету в зовнішньому середовищі. Вона включає такі компоненти, як місія і візія ЗВО, етичні стандарти, комунікаційні практики, стиль управління, традиції та ритуали.

З позицій організаційної теорії корпоративна культура формується через взаємодію формальних структур управління та неформальних соціальних процесів. Студентське самоврядування як форма організованої участі студентів у вирішенні питань життєдіяльності ЗВО є одним із ключових механізмів такої взаємодії. Воно виконує представницьку, комунікативну, інтеграційну та соціалізаційну функції.

Як соціальний інститут студентське самоврядування сприяє формуванню у студентів навичок лідерства, відповідальності, колективного прийняття рішень та участі в управлінських процесах. Через включеність у роботу вчених рад, комісій із забезпечення якості освіти, організацію культурних та соціальних заходів студенти стають активними суб’єктами формування корпоративних норм і традицій.

Попри значний потенціал, студентське самоврядування не завжди повною мірою виконує функцію соціального чинника формування корпоративної культури. Серед основних проблем можна виокремити: формальний характер участі студентів у прийнятті рішень; низький рівень інституційної підтримки органів самоврядування; недостатній рівень управлінських компетентностей студентських лідерів; конфлікти між адміністрацією та студентськими органами; відсутність системної інтеграції студентських ініціатив у стратегічний розвиток ЗВО. Подолання зазначених проблем потребує удосконалення нормативної бази функціонування студентського

самоврядування, підвищення рівня його автономії та ресурсного забезпечення, а також формування культури реального партнерства між усіма суб'єктами освітнього процесу.

Таким чином, розвиток студентського самоврядування слід розглядати не лише як вимогу демократичного управління, а й як стратегічний ресурс формування стійкої, інклюзивної та ціннісно орієнтованої корпоративної культури університету. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на розроблення моделей інтеграції студентського самоврядування у систему забезпечення якості освіти та стратегічного управління ЗВО.

Лаптій В.М.
Науковий керівник: д. соц. н., проф. Бірюкова М. В.
НТУ «ХПІ»

ДИТЯЧІ ЦЕНТРИ ДОЗВІЛЛЯ УКРАЇНИ ЯК ІНСТРУМЕНТ СОЦІАЛЬНОЇ ІНКЛЮЗІЇ: СОЦІОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД

Соціальна інклюзія – ключовий концепт сучасної соціології, що передбачає інтеграцію індивідів у суспільство через доступ до ресурсів, прав та можливостей. У контексті України, де війна з 2022 р. посилила соціальну фрагментацію, дитячі центри дозвілля (позашкільні заклади, клуби, центри творчості) стають інструментом інклюзії для дітей з вразливих груп. Соціологічний підхід дозволяє аналізувати центри як соціальні технології –систематизовані практики, що трансформують поведінку та відносини. При цьому центри дозвілля можуть компенсувати навіть шкільні прогалини.

В цілому, соціальна інклюзія – процес інтеграції маргіналізованих груп у суспільство, за теорією соціального капіталу П. Бурдьє, де капітал (соціальний, культурний) накопичується через мережі та взаємодії. Центри дозвілля сприяють цьому, створюючи простір для соціалізації, де діти з інвалідністю чи ВПО набувають навичок через спільну діяльність. Е. Гідденс у теорії структуації бачить центри як дуальність, в якій поєднуються структурні ознаки

(правила центрів) та певні практики (ігри, заняття), формуючи інклюзивну ідентичність.

В українській соціології інклюзія розглядається як реінтеграція в кризових умовах (Н. Левченко). В соціологічному дискурсі підкреслюється, особлива роль дозвілля в інклюзії мігрантів, де центри компенсують травму. Таким чином, центри дитячого дозвілля відбивають алгоритмізовані практики, що посилюють соціальний капітал та структурують взаємодії. У воєнний час такі дитячі центри стають "кризовими хабами" для психологічної підтримки, де центри інтегрують дітей з інвалідністю.

В Україні дитячі центри дозвілля (понад 1500 закладів позашкільної освіти) традиційно фокусуються на творчості, спорті та соціалізації. За даними МОН, до війни вони охоплювали 1,2 млн дітей, сприяючи інклюзії через програми для дітей з ООП. Воєнний контекст змінив специфіку: центри в Харкові, Херсоні адаптувалися до онлайн/гібридного формату.

Соціологічний аналіз показує, що центри зменшують ізоляцію ВПО: у 2023 р. 690 центрів надавали послуги для 5003 дітей з інвалідністю. Між тим спостерігаємо прояву системних викликів щодо діяльності дитячих центрів дозвілля, що пов’язано із руйнуванням інфраструктури (понад 40% центрів пошкоджено на сході) та брак ресурсів.

Між тим центри сприяють інклюзії через соціалізацію: у Львові "Інклюзивний центр" інтегрує дітей з аутизмом через арт-терапію, накопичуючи соціальний капітал. Центри також мають можливість формувати ідентичність через спільні практики. Під час війни центри стали хабами для ВПО: у Києві "Центр для дітей біженців" використовує групові ігри для травма-терапії. У Харкові центри адаптувалися до бомбосховищ, сприяючи психологічній резильєнтності.

Таким чином, дитячі центри дозвілля в Україні – ефективний інструмент інклюзії, що посилює соціальний капітал та структуацію. У воєнний час вони адаптуються, але потребують підтримки.

Лебідь Д.В.
Науковий керівник: ст. викл. Сутула О.А.
НТУ «ХПІ»

МАСОВА СВІДОМІСТЬ ЯК ОБЄКТ СОЦІОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОТИБОРСТВА

Інтелектуальна надбання феномену масової свідомості бере свій початок на межі XVIII-XIX століть, що було детерміновано наслідками промислової революції, інтенсивною урбанізацією та формуванням масових професійних страт. Початкові етапи дослідження (Г. Лебон, С. Сігеле) мали переважно соціально-психологічний та науково-публіцистичний характер. Проте перехід до власне соціологічного дискурсу відбувся у XX столітті, коли розростання мегаполісів та посилення соціальної інтеграції представників гетерогенних груп актуалізували потребу в аналізі масових ментальних структур.

У сучасному соціологічному вимірі масова свідомість визначається як специфічний тип суспільної свідомості, що актуалізований у конкретному часо-просторовому континуумі певною сукупністю спільнот під впливом домінуючих соціально-політичних та економічних чинників. Вона не є простою сумою індивідуальних свідомостей, а постає як особливе якісне утворення, що виникає на ґрунті спільних проблем: системних криз, воєнних конфліктів (традиційних та інформаційних) або радикальних трансформацій соціального устрою.

Масова свідомість відзначається специфічною архітектонікою, якій притаманні такі риси:

- Емоційність та аморфність: домінування афективних компонентів над раціональними.
- Мозаїчність: фрагментарність сприйняття дійсності, відсутність цілісної логічної системи.
- Когнітивна суперечливість: одночасне співіснування взаємовиключних установок.

Саме ці характеристики роблять масову свідомість вразливою до зовнішньої експлуатації, перетворюючи її на ключовий об’єкт інформаційної війни. Якщо в епоху «фіксованого» модерну механізми управління масами були лінійними, то сучасна епоха з її цифровізацією та доступністю інтернету вимагає складніших стратегій впливу.

Інформаційна війна в сучасному соціумі спрямована на модифікацію масової свідомості в інтересах певних соціальних чи політичних акторів («замовників»). Засоби масової комунікації виступають не просто трансляторами даних, а конструкторами соціальної реальності. Специфіка впливу ґрунтується на багатовекторному ураженні основних станів масової свідомості:

1. Ціннісні орієнтації: деконструкція традиційних ідеалів та впровадження нових аксіологічних матриць.
2. Когнітивний потенціал: маніпулювання рівнем поінформованості та інтерпретаційними схемами.
3. Суспільні настрої: радикалізація або, навпаки, апатія електоральних мас.

Масова свідомість є універсальною мішенню, оскільки вона нівелює релігійні, етнічні та расові відмінності, апелюючи до базових архетипів та емоцій «маси». Метою такого впливу часто є дестабілізація легітимного порядку, провокування соціальних вибухів або зміна політичного вектору держави.

Отже, комплексний соціологічний аналіз станів масової свідомості є критично важливим для розуміння архітектури сучасних інформаційних операцій. Вивчення закономірностей її функціонування дозволяє не лише діагностувати зони вразливості, а й розробляти ефективні механізми соціального імунітету. Створення системи протидії маніпулюванню потребує переходу від пасивного споживання інформації до формування критичної медіаграмотності на рівні всього суспільства.

Лук'яненко А.А.
Науковий керівник: к. соц. н., доц. Шанідзе Н. О.
НТУ «ХПІ»

ПЕДОФІЛІЯ ЯК СИМПТОМ ПАТРІАРХАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ: СОЦІОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ВІКОВИХ НОРМ ФЕМІННОСТІ

Проблема сексуалізації неповнолітніх у сучасному суспільстві залишається однією з найбільш небезпечних форм девіантної поведінки та соціального насильства. Її аналіз зазвичай зосереджується на психологічних або кримінологічних чинниках, проте значно менше уваги приділяється соціокультурним детермінантам цього явища. Одним із системних чинників, що впливають на формування викривлених сексуальних сценаріїв, є патріархальні норми фемінності, які задають ієрархію жіночої «цінності» залежно від віку та репродуктивного потенціалу. Знецінення жіночої дорослості та надмірне акцентування молодості створюють передумови для толерування, естетизації та прихованої нормалізації вікової нерівності у сексуальних стосунках.

У патріархальних моделях культури жіночність часто пов'язується насамперед із молодістю, «чистотою» та підлеглістю, тоді як зріла жінка асоціюється з автономністю, досвідом та суб'єктністю. У результаті в суспільній свідомості формується подвійний стандарт: дорослу жінку розглядають як менш бажану, ніж дівчину у підлітковому віці, а її зрілість – як загрозу чоловічому домінуванню. Це спричиняє викривлення вікових норм сексуальності, де жіноча дорослість втрачає символічну цінність, натомість естетизується «дівочість», що може стимулювати високий рівень сексуалізованого інтересу до неповнолітніх.

Масова культура, реклама та соцмережі активно відтворюють ці уявлення, продукуючи образи жінок, стилізованих під підлітків, та нормалізуючи інфантилізацію жіночості. Такі практики стирають межу між дорослою та неповнолітньою сексуальністю, сприяють формуванню толерантності до вікової нерівності в стосунках та створюють сприятливі умови

для проявів девіантної поведінки. На структурному рівні патріархальна система влади підтримує безкарність і подвійні стандарти щодо сексуальної поведінки чоловіків, що посилює масштаб проблеми.

Таким чином, педофілія постає не лише як індивідуальна патологія, а як комплексний соціокультурний феномен, пов'язаний із гендерними ролями, віковими нормами, конструювання жіночої цінності через молодість та системами влади. Проведений аналіз дозволяє розглядати сексуалізацію неповнолітніх не лише як криміногенну або психологічну проблему, а як наслідок патріархальних соціальних норм, що формують викривлені уявлення про жіночий розвиток та вікову жіночу ідентичність. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на вивчення:

1. Впливу медіапродукції на нормалізацію інфантилізованих образів жіночності.
2. Взаємозв'язку між гендерним ейджизмом та сексуальними девіаціями.
3. Можливостей освітніх і соціальних інтервенцій, орієнтованих на перегляд вікових норм фемінності, формування здорових уявлень про жіночу суб'єктність і сексуальність та зміцнення інститутів соціального захисту неповнолітніх.

Петрусенко В.
Науковий керівник: к. соц. н., доц. Шанідзе Н. О.
НТУ «ХПІ»

ЕМОЦІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ТА НАВИЧКИ САМОРЕГУЛЯЦІЇ ЯК БАЗОВІ КОМПОНЕНТИ ЛІДЕРСТВА У СУЧАСНОМУ СВІТІ

Сучасний лідер діє в середовищі високої невизначеності, інформаційного перевантаження та постійного стресу. Тому здатність розуміти власні емоції, регулювати їх, витримувати інтенсивні стани й залишатися в контакті з іншими є не просто додатковою навичкою, а основою професійної зрілості. Наприклад у гештальт-підході емоційна компетентність розуміється як здатність

усвідомлювати переживання в моменті, досліджувати їх, розрізняти потреби, що стоять за ними, і діяти з позиції відповідальності.

У терапевтичній практиці часто можна побачити, як саме неусвідомлені емоції або неефективні способи їх уникнення стають головним бар'єром для лідерства. Людина може бути компетентною, талановитою, але якщо вона не вміє витримувати фрустрацію, страх, невизначеність чи критику – вона втрачає контакт із собою та іншими. Емоційна компетентність дозволяє лідеру не тільки справлятися зі стресом, але й залишатися живим, гнучким та людяним.

Навички саморегуляції – ще один критично важливий компонент. Ідеться не про «заспокоїти себе», а про те, щоб повернутися у цілісність, відновити внутрішню опору та діяти у відповідності до реальних потреб, а не до автоматичних реакцій. У гештальті ми працюємо через дихання, тілесні відчуття, мікродії, називання переживань, підтримку контакту. Ці прості на перший погляд техніки часто стають трансформаційними: людина починає краще відчувати свої межі, вибирати поведінку, а не реагувати машинально.

Для професійного лідера емоційна компетентність має ще одну важливу функцію – створення психологічно безпечного середовища. Керівник, який вміє усвідомлювати свої стани, не знецінює і не тисне, а здатний бути поруч, чути і розуміти. Саме такі лідери формують команди, де є місце творчості та розвитку, а не страху й формального підкорення.

Висновки. Емоційна компетентність і саморегуляція є визначальними навичками лідера XXI століття. Вони підвищують ефективність взаємодії, знижують рівень стресу в команді та сприяють формуванню зрілої професійної позиції. Перспективи подальших досліджень полягають у розробці освітніх програм з розвитку емоційної компетентності в студентів і молодих фахівців, а також у вивченні зв'язку між навичками саморегуляції та лідерською ефективністю в умовах кризових ситуацій.

Потапенко Ю. В.
Науковий керівник: д. соц. н., проф. Бірюкова М. В.
НТУ «ХПІ»

СОЦІАЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСІБ ПЕНСІЙНОГО ВІКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабна війна в Україні, що триває з 2022 року, спричинила глибокі трансформації соціальної структури суспільства, системи соціального захисту та механізмів соціальної інтеграції вразливих груп населення. Однією з таких груп є особи пенсійного віку, для яких воєнний стан означає не лише зростання матеріальних ризиків, а й посилення соціальної ізоляції, руйнування звичних соціальних зв'язків, обмеження доступу до публічних просторів і соціальних інститутів.

У соціологічному розумінні соціалізація осіб пенсійного віку є безперервним процесом адаптації, підтримання соціальної активності та інтеграції в соціальне середовище на пізніх етапах життєвого циклу. В умовах воєнного стану цей процес набуває специфічних рис, оскільки відбувається на тлі загальної соціальної нестабільності, високого рівня тривожності, зростання потреб у психологічній підтримці та зміни форм соціальної взаємодії. Відтак соціалізація пенсіонерів перестає бути виключно індивідуальним завданням і дедалі більше перетворюється на сферу цілеспрямованого соціального управління.

Соціальні технології в діяльності органів місцевого самоврядування можна визначити як сукупність інституціоналізованих методів, процедур, програм і інструментів, спрямованих на досягнення соціально значущих цілей шляхом раціональної організації соціальних процесів. У сфері соціалізації осіб пенсійного віку соціальні технології виконують функцію посередника між соціальною політикою та повсякденними практиками життя літніх людей. Вони забезпечують трансляцію нормативних цілей соціальної підтримки у конкретні форми соціальної взаємодії на рівні територіальних громад.

Серед основних напрямів соціальних технологій соціалізації осіб пенсійного віку в умовах воєнного стану можна виокремити інформаційно-комунікаційні, соціально-інтеграційні, психологічно-підтримувальні та цифрові технології. Окремого значення набувають цифрові соціальні технології, які водночас виступають інструментом і об'єктом соціалізації пенсіонерів. В умовах воєнного стану цифрові сервіси місцевих органів влади (електронні черги, онлайн-звернення, цифрові платформи соціальних послуг) стають важливим каналом взаємодії між пенсіонерами та інституціями. Разом із тим низький рівень цифрової компетентності частини осіб пенсійного віку зумовлює необхідність спеціальних соціальних технологій навчання та супроводу, які спрямовані на подолання цифрового розриву та включення літніх людей у цифровий простір громади.

Отже, соціальні технології органів місцевого самоврядування у сфері соціалізації осіб пенсійного віку в умовах воєнного стану виступають важливим чинником соціальної стабільності та згуртованості територіальних громад. Вони сприяють не лише подоланню негативних наслідків війни для літніх людей, а й формуванню нових моделей соціальної взаємодії, заснованих на принципах солідарності, взаємної підтримки та активного довголіття. Подальше соціологічне дослідження цих технологій дозволяє виявити їхні сильні та слабкі сторони й розробити рекомендації щодо підвищення ефективності соціальної політики на місцевому рівні.

Радченко І. О.
Науковий керівник: д. соц. н., проф. Бірюкова М. В.
НТУ «ХПІ»

ПРОМТ-ТЕХНОЛОГІЇ ЯК НОВА КОМПЕТЕНЦІЯ ФАХІВЦІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У XXI столітті штучний інтелект (ШІ) став не лише інструментом технологічного розвитку, а й чинником глибокої трансформації освітнього та професійного середовища. Одним із новітніх напрямів використання ШІ є промт-технології – технології формування й оптимізації текстових або

мультимодальних запитів до мовних моделей і генеративних систем. На їх основі сформувалася нова міждисциплінарна галузь знань – промт-інженерія, яка швидко перетворюється на ключову компетенцію фахівців незалежно від галузі діяльності.

Промт-технології виникли як практична відповідь на потребу ефективної комунікації між користувачем і штучним інтелектом. Вони базуються на принципі створення структурованих запитів, які забезпечують точність і релевантність результатів, що генеруються нейронними моделями.

Поняття промт-інженерія вперше почало активно використовуватися у 2021–2022 роках у контексті роботи з моделями OpenAI. Сьогодні промт-інженерія перетворилася з технічної навички на метакомпетенцію – здатність поєднувати знання з комунікації, логіки, аналітики, когнітивної психології, лінгвістики та інформатики.

Згідно з аналітичними звітами World Economic Forum (2024) та OECD Education Future Skills Report (2023), до переліку ключових навичок майбутнього входять «вміння ефективно працювати з генеративним штучним інтелектом» і «розуміння принципів побудови запитів до ШІ-систем». Це свідчить про те, що промт-інженерія перестає бути суто технічною сферою –вона стає частиною загальної цифрової грамотності.

Для фахівців будь-якої професійної галузі – від гуманітарних наук до інженерії чи бізнесу – вміння формулювати завдання для ШІ, аналізувати його відповіді та інтегрувати результати у власну діяльність перетворюється на нову норму професійної компетентності.

В Україні питання інтеграції промт-технологій в освіту поступово привертає увагу освітньої політики. Міністерство освіти і науки України у стратегії цифрової трансформації освіти (2023) наголошує на важливості розвитку навичок роботи зі штучним інтелектом як складової цифрової компетентності викладачів і студентів. Промт-інженерія може бути впроваджена у навчальні програми через такі напрями:

Інформаційна грамотність та цифрова культура – навчання роботі з текстовими, візуальними та мультимодальними запитами.

Критичне мислення – оцінювання достовірності, повноти та етичності результатів, отриманих від ШІ.

Креативні індустрії – використання промтів для генерації контенту, дизайну, медіапроєктів.

Наукові дослідження – формування запитів для аналізу літератури, побудови гіпотез і моделювання соціальних процесів.

Промт-технології та промт-інженерія – це не просто інструменти взаємодії зі штучним інтелектом, а нова форма когнітивної діяльності людини в цифрову епоху. Вони поєднують гуманітарні, технічні та комунікативні знання, утворюючи універсальну компетенцію для фахівців будь-якого напряму – від педагогіки до інженерії, від права до мистецтва.

Інтеграція промт-інженерії у систему вищої освіти України відкриває можливості не лише для підвищення якості навчання, але й для переосмислення ролі людини у взаємодії з технологіями – як активного творця, аналітика й медіатора між знанням і алгоритмом.

Радюк П.К.
Науковий керівник: ст. викл. Сутула О.А.
НТУ «ХПІ»

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СОЦІОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ ЗДОРОВ'Я ТА СОЦІАЛЬНОЇ НЕРІВНОСТІ

У межах сучасної соціологічної парадигми здоров'я інтерпретується не лише як біологічний та фізіологічний стан, а як фундаментальна соціологічна категорія, детермінована структурою суспільних відносин. Одним із ключових дослідників цієї проблематики є англійський соціолог Е. Гідденс, який акцентує увагу на складності кореляції між соматичним станом індивіда та його соціальним статусом. Вчений вважає, що соціальна стратифікація безпосередньо зумовлює показники здоров'я (смертність, захворюваність), а тому стан здоров'я виступає предиктором соціальної мобільності, тобто

хвороба призводить до зниження статусу, а не навпаки. Е. Гідденс акцентує увагу на відмінностях у стилях життя. Представники нижчих верств частіше демонструють саморуйнівні практики, хоча така поведінка є не стільки вільним вибором, скільки продуктом класового контексту.

Польський соціолог П. Штомпка розвиває концепцію здоров'я крізь призму теорії соціального становлення. Він стверджує, що різні соціальні групи чинять неоднаковий тиск на індивіда щодо підтримання фізичної форми. П. Штомпка впроваджує поняття «капіталу фізичної культури». Це сукупність ресурсів (знань про дієтологію, доступу до медицини, звичок до гігієни), які розподілені нерівномірно і залежать від габітусу групи. Соціальне середовище формує специфічне ставлення до тіла як до об'єкта інвестування або як до ресурсу, що експлуатується.

Феномен хвороби в соціології аналізується крізь дві основні соціологічні теорії. В структурно-функціональній теорії хвороба розглядається через концепт «ролі хворого». Це сукупність нормативних очікувань та соціальних санкцій, які звільняють особу від звичних обов'язків, але накладають зобов'язання щодо одужання та співпраці з медичними інституціями. В теорії символічного інтеракціонізму хвороба фокусується на «живому досвіді». Досліджується суб'єктивна інтерпретація діагнозу, конструювання смислів та трансформація ідентичності індивіда в повсякденному житті.

Для цілісного розуміння проблеми необхідно звернутися до класичної спадщини Е. Дюркгейма. Його концепція соціальної солідарності дозволяє стверджувати, що рівень інтеграції індивіда в групу радикально змінює сприйняття недуги. Висока групова згуртованість виступає буфером проти психосоматичних розладів.

Сучасні соціологічні дослідження підтверджують даний вектор: найбільш благополучними в контексті здоров'я є не обов'язково найбагатші суспільства, а ті, де соціальний розрив мінімізований, забезпечено рівномірний розподіл доходів, на достатньо високому рівні існує соціальна інклюзія. Таким чином,ми

можемо констатувати, що в сучасному розумінні здоров'я нації є прямою похідною від якості соціального капіталу та рівня солідарності в суспільстві.

Терещенко А.А.
Науковий керівник: д. держ. упр., с. д. Мороз С.А.
НТУ «ХПІ»

ЦИФРОВА ВЗАЄМОДІЯ СТЕЙКХОЛДЕРІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЩОДО ВНУТРІШНЬОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЇЇ ЯКОСТІ

У сучасних умовах цифрової трансформації суспільства система вищої освіти зазнає суттєвих змін, що стосуються не лише форм організації освітнього процесу, а й механізмів управління його якістю. Одним із ключових чинників цих змін є цифрова взаємодія стейкхолдерів, яка набуває системного значення у процесах внутрішнього забезпечення якості вищої освіти. Вона створює нові можливості для залучення різних груп зацікавлених сторін до оцінювання, моніторингу та вдосконалення освітньої діяльності закладів вищої освіти.

У соціологічному та управлінському дискурсі до основних стейкхолдерів вищої освіти відносять здобувачів освіти, науково-педагогічних працівників, адміністрацію закладів вищої освіти, роботодавців, випускників, а також представників державних і громадських інституцій. Цифрові інструменти комунікації суттєво розширюють можливості їхньої взаємодії, забезпечуючи оперативний обмін інформацією, зворотний зв'язок та спільну участь у прийнятті управлінських рішень щодо якості освіти.

Цифрова взаємодія у сфері внутрішнього забезпечення якості реалізується через електронні освітні платформи, системи управління навчанням, онлайн-опитування, аналітичні панелі, корпоративні інформаційні системи та соціальні мережі. Завдяки цим інструментам заклади вищої освіти отримують можливість систематично збирати та аналізувати дані про результати навчання, задоволеність здобувачів освіти, ефективність освітніх програм і відповідність компетентностей вимогам ринку праці. Водночас

цифрові канали сприяють прозорості процедур внутрішнього контролю якості та підвищенню рівня довіри між учасниками освітнього процесу.

Особливу роль у цифровій взаємодії відіграє студентство як активний суб'єкт внутрішнього забезпечення якості. Онлайн-анкетування, електронні платформи для подання пропозицій і скарг, участь у віртуальних засіданнях органів студентського самоврядування створюють умови для реального впливу здобувачів освіти на зміст і організацію навчання. Таким чином, цифрові технології посилюють суб'єктність студентів та сприяють формуванню культури якості у закладах вищої освіти.

Водночас цифровізація взаємодії стейкхолдерів супроводжується низкою викликів. Серед них – нерівний доступ до цифрових ресурсів, різний рівень цифрової компетентності учасників освітнього процесу, ризики формалізації зворотного зв'язку та перевантаження інформаційними потоками. Тому ефективне внутрішнє забезпечення якості вищої освіти потребує не лише технічного впровадження цифрових інструментів, а й розвитку цифрової культури, етичних стандартів та відповідальності всіх стейкхолдерів.

Управління якістю вищої освіти в умовах цифрової взаємодії передбачає інтеграцію даних, отриманих від різних груп зацікавлених сторін, у єдину систему прийняття рішень. Це дозволяє перейти від фрагментарних оцінок до комплексного аналізу якості освітньої діяльності, орієнтованого на постійне вдосконалення. Цифрова взаємодія, таким чином, виступає не лише інструментом комунікації, а й важливим соціальним механізмом забезпечення сталого розвитку системи вищої освіти.

Отже, цифрова взаємодія стейкхолдерів є ключовим чинником підвищення ефективності внутрішнього забезпечення якості вищої освіти. Вона сприяє демократизації управління, посиленню прозорості та формуванню спільної відповідальності за результати освітньої діяльності. Соціально орієнтований підхід до використання цифрових технологій дозволяє розглядати їх як інструмент не лише технічної модернізації, а й глибинної трансформації культури якості у вищій освіті.

Тищук О.М.
Наукова керівниця: д. держ. упр., с. д. Мороз С.А.
НТУ «ХПІ»

ПРАКТИКА АКРЕДИТАЦІЇ ОСВІТНІХ ПРОГРАМ: ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРОВЕДЕННЯ ТА ОБЄКТИВНІСТЬ ОТРИМАНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Серед ключових пріоритетів розробленої відповідно до умов вступу України до ЄС дорожньої карти реформ публічного управління є у тому числі й ті з них, які зосереджуються на проблематиці підвищення ефективності розподілу ресурсів на рівні формування публічної політики. Вирішення питань за цим пріоритетом може бути здійснено за рахунок опрацювання пропозицій щодо забезпечення заощадливого використання державного бюджету під час виконання державою своїх функцій. З огляду на сформульований вище фокус дослідницької уваги в організації наукових пошуків, нами було обрано той напрям, який пов’язаний з обґрунтуванням можливості заощадження ресурсів держави які витрачаються під час акредитації освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти.

Порядок проведення акредитації освітніх програм, які реалізуються ЗВО на кожному з рівнів вищої освіти, передбачає організацію роботу експертів НАЗЯВО з оцінювання освітньої програми за 9 або 10 критеріями. Частина з цих критеріїв, у межах змісту окремих з підкритеріїв, мають відношення не стільки до конкретної освітньої програми, скільки до ЗВО в цілому. Наприклад, зміст окремих з підкритеріїв 3-го, 6-го, 7-го, 8-го, 9-го та 10-го критеріїв тяжіє до ієрархічного рівня ЗВО. Іншими словами, ці підкритерії (за нашими підрахунками це 19 підкритеріїв з 54 формалізованих НАЗЯВО у Положенні критеріїв) є наскрізними для всіх освітніх програм ЗВО. За умови прийняття цього твердження за основу, можемо припустити, що за кожною освітньою програмою яка акредитується у ЗВО (таких освітніх програм у ЗВО може бути чимало, наприклад, в НТУ «ХПІ» їх 199) проводиться оцінка за одними та тими самими підкритеріями різними експертними групами. Залишаючи поза увагою той факт, що оцінки за одними та тими самими підкрітеріями не є однаковими

від одної акридитаційної процедури до іншої, хоча таке абстрагування є достатньо суперечливим з огляду на необхідність забезпечення об'єктивності оцінки (різні оцінки від різних груп експертів за одними та тими самими підкритеріями в одному й тому самому ЗВО не можуть бути одночасно об'єктивними) зосередимось на питанні неефективного витрачання як фінансових ресурсів ЗВО (вартість однієї акредитаційної процедури для ЗВО дорівнює 63 256,06 грн.) так й організаційних ресурсів НАЗЯВО (адміністрування експертизи на кожному з рівнів). Цілком очевидно, що виконання однієї та тієї самої роботи різними групами експертів, та тим більше ще й з різними результатами експертної оцінки, переконливо свідчить, з одного боку, про необ'єктивність оцінювання або непрофесіоналізм експертів (фахово проведена експертиза, незалежно від персоналій експертної групи, повинна забезпечувати однаковий результат за одними та тими самими критеріями), а з іншого – про неефективне використання організаційних, кадрових, фінансових ресурсів. Крім того, слід звернути увагу, що адміністрація ЗВО яка залучається на акредитацію освітніх програм, змушена рефлексувати на достатньо схожі за своїм змістом запити експертів за одними та тими самими підкритеріями у межах акредитації різних освітніх програм. Очікувано, що відбувається перевантаження адміністративної системи ЗВО, що у свою чергу, обумовлює зниження ефективності її функціонування та перевитрату організаційних ресурсів ЗВО.

Діючий на цей час механізм акредитації освітніх програм не є досконалим, як з огляду на об'єктивність результатів оцінювання так й з огляду на ефективність його використання. З'ясування можливості вдосконалення змісту та практики функціонування цього механізму є одним перспективних напрямів продовження розпочатого у межах цієї публікації дослідження.

Часнікова І. В.
Науковий керівник: к. соц. н., доц. Шанідзе Н. О.
НТУ «ХПІ»

ПОГІРШЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО САМОПОЧУТТЯ ТА ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Актуальність проблеми соціального самопочуття та психічного здоров'я населення у 2025–2026 роках значно посилилася в умовах тривалої соціально-економічної нестабільності, воєнних дій, інформаційного перенавантаження та загальної невизначеності майбутнього. Соціальне самопочуття виступає інтегральним показником того, як людина оцінює власне життя, рівень безпеки, доступ до ресурсів, якість взаємодії з соціальними інститутами й можливість самореалізації. Психічне здоров'я, у свою чергу, є важливою складовою соціальної стійкості та продуктивності суспільства. Погіршення цих показників створює серйозні ризики для розвитку держави, посилює соціальну напругу, знижує рівень довіри та ефективність суспільних процесів.

Основна проблема полягає у тому, що сучасний громадянин одночасно перебуває під впливом декількох криз: економічної, військово-політичної, культурної та психологічної. Це зумовлює зростання рівня тривоги, стресу, емоційного виснаження та дезадаптації. Особливо вразливими є молодь, внутрішньо переміщені особи, ветерани, люди похилого віку й ті, хто втратив стабільне середовище проживання. Негативно впливає і дефіцит якісних соціальних послуг, нерівномірний доступ до психологічної допомоги, а також перевантаження інформаційним контентом, що підтримує стан постійного напруження.

Наукова новизна цього дослідження полягає у розгляді соціального самопочуття не лише як суб'єктивної оцінки індивіда, а як системного індикатора стану суспільства, який відображає ефективність соціальної політики, рівень соціальної справедливості та доступність інституційної підтримки. У роботі також виокремлюються нові чинники погіршення психічного здоров'я, зумовлені сучасними цифровими умовами: медіатравма,

тривале перебування у новинних стрічках, формування «хронічного стресового фону» через вплив алгоритмів соціальних мереж.

Важливими напрямами покращення соціального самопочуття населення є розвиток системи психосоціальної підтримки, підвищення доступності психологічної допомоги, формування безпечного освітнього та інформаційного середовища, розширення програм підтримки ветеранів та внутрішньо переміщених осіб. Не менш важливим є зміцнення довіри до соціальних інститутів, підвищення прозорості державної політики та створення умов для соціальної мобільності.

У висновках слід зазначити, що погіршення соціального самопочуття та психічного здоров'я є комплексною загрозою, яка потребує міждисциплінарного підходу. Становлення ефективної системи підтримки населення можливе лише за умови взаємодії держави, психологічних служб, освітніх установ та громадських організацій. Подальші дослідження проблеми мають бути спрямовані на вивчення динаміки соціального самопочуття в умовах тривалої нестабільності, визначення найбільш уразливих груп населення та розробку моделей превентивних програм із збереження психічного здоров'я.

Шумська В. В.
Науковий керівник: д. соц. н., проф. Бірюкова М. В.
НТУ «ХПІ»

СОЦІОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ДІЯЛЬНІСТЮ У СФЕРІ ФРІЛАНСУ

У сучасних умовах трансформації ринку праці фріланс набуває статусу одного з ключових сегментів нестандартної зайнятості, що суттєво впливає на соціальну структуру суспільства, трудові відносини та механізми управління працею. Поширення цифрових технологій, розвиток платформеної економіки та зростання попиту на гнучкі форми зайнятості актуалізують необхідність соціологічного осмислення управління діяльністю у сфері фрілансу як специфічної соціально-економічної практики.

З соціологічної точки зору фріланс розглядається як форма індивідуалізованої трудової діяльності, що характеризується відсутністю стабільного роботодавця, автономністю виконавця та високим рівнем саморегуляції. Управління у цій сфері не зводиться до традиційних адміністративно-ієрархічних механізмів, а реалізується через мережеві взаємодії, соціальні норми, репутаційні інструменти та платформені алгоритми. Таким чином, соціологічні засади управління фрілансом формуються на перетині теорій соціальної дії, соціального контролю та цифрового управління.

Важливу роль у регуляції фріланс-діяльності відіграють соціальні інститути та неформальні практики. Онлайн-платформи виконують функцію посередника між замовниками та виконавцями, встановлюючи правила взаємодії, стандарти якості та санкції за їх порушення. Рейтингові системи, відгуки та портфоліо стають інструментами соціального контролю, які стимулюють дисципліну та відповідальність фрілансерів без прямого адміністративного впливу. У цьому контексті управління набуває рис «м'якого» контролю, заснованого на довірі, репутації та самопрезентації.

Соціологічний аналіз також дозволяє виявити структурні нерівності у сфері фрілансу. Незважаючи на декларовану свободу та гнучкість, фрілансери часто стикаються з нестабільністю доходів, відсутністю соціальних гарантій та асиметрією влади у відносинах із платформами або великими замовниками. Управління діяльністю в цій сфері потребує врахування соціальних ризиків, пов'язаних із прекаризацією праці, професійним вигоранням та соціальною ізоляцією виконавців.

Особливе значення мають процеси самоуправління та професійної ідентичності фрілансерів. Соціологічні дослідження засвідчують, що успішність у цій сфері значною мірою залежить від здатності індивіда до самоорганізації, планування часу, комунікації та побудови професійних мереж. Управління фріланс-діяльністю, таким чином, включає не лише зовнішні регулятивні механізми, а й внутрішні соціально-психологічні ресурси особистості.

У контексті державної та організаційної політики соціологічні засади управління фрілансом можуть слугувати підґрунтям для розробки нових моделей регулювання ринку праці. Йдеться про поєднання гнучкості з елементами соціального захисту, адаптацію трудового законодавства та підтримку професійних спільнот фрілансерів. Соціологічний підхід дозволяє врахувати не лише економічну ефективність, а й соціальні наслідки поширення фрілансу для суспільства загалом.

Отже, управління діяльністю у сфері фрілансу є складним соціальним процесом, що ґрунтується на взаємодії індивідуальних стратегій, платформених механізмів та інституційних регуляторів. Соціологічні засади такого управління сприяють глибшому розумінню сучасних трансформацій праці та відкривають можливості для формування більш збалансованої та соціально відповідальної моделі розвитку фрілансу.

СЕКЦІЯ 7
ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА І ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ В УКРАЇНІ

Голова секції: доц. Лисенко І.В.

Секретар секції: доц.Гаряєва Г.М.

Kononova O. O
Research Supervisor: Candidate of Philosophical Sciences,
Associate Professor Perevalova L. V.
NTU «KhPI»

TERRITORIAL STRUCTURE OF UKRAINE

The territorial structure of Ukraine is based on the principles of a unitary state, which are enshrined in the Constitution. This means that Ukraine is a single and indivisible country with one center of power, a common legal system, and unified citizenship. The administrative-territorial division serves not for political autonomy, but for effective governance, sustainable regional development, and ensuring a high standard of living for citizens.

Ukraine belongs to the type of unitary states where all regions are subordinate to the central government. Despite the active development of local self-government, the main state power is concentrated in the capital. This path corresponds to historical development, national traditions, and the need for unity in the face of contemporary challenges, allowing the preservation of state integrity and prevention of political fragmentation. Countries like France, Great Britain, and Japan have a similar structure. At the same time, other forms of state structure exist in the world –federations, confederations, empires, and associated states.

The administrative-territorial division of Ukraine has three main levels. At the regional level, the state consists of 24 district, the Autonomous Republic of Crimea (ARC), and two cities with special status–Kyiv and Sevastopol. Each district has its own administration and council. According to the Constitution, the ARC has autonomous status, but is currently temporarily occupied. The district level underwent significant changes as a result of the 2020 reform: the number of district

was reduced from almost five hundred to 136. This has allowed for stronger governance, increased coordination effectiveness, and brought power closer to citizens. At the basic level, territorial communities are the core of local democracy. Communities became the foundation of the decentralization reform, receiving their own budgets, resources, and the right to resolve local issues by electing heads and councils that represent the interests of the residents.

However, the territorial integrity of Ukraine is currently facing serious challenges. The Autonomous Republic of Crimea, Sevastopol, and parts of the Donetsk, Luhansk, Zaporizhzhia, and Kherson Oblasts remain temporarily occupied. Despite this, according to international law, these territories remain an integral part of Ukraine. The state is actively working on their de-occupation and restoration.

Ukraine is also distinguished by the richness of its historical and ethnographic zoning. Naddnipranshchyna, Podillia, Volyn, Halychyna, Bukovyna, Zakarpattia, Polissia, Slobozhanshchyna, Tavria, and Crimea are not just geographical names, but vibrant centers of unique cultural traditions and linguistic features.

The capital of Ukraine, Kyiv, is not only the political but also the spiritual center of the state. It is where the main government bodies, cultural institutions, and educational and scientific centers are concentrated.

An important element of the modern territorial structure is local self-government. It is exercised through oblast, rayon, city, town, and village councils, which are elected by citizens. The executive bodies of the councils implement their decisions, manage communal property, and ensure the vital functions of the communities. Starostas (village elders) play a special role–they are representatives of the residents of small settlements, serving as a bridge between the authorities and the people.

Today, the territorial structure of Ukraine faces a number of challenges–war, the occupation of part of its lands, the need to restore destroyed territories, and the completion of the decentralization reform. However, these difficulties only strengthen the Ukrainian people's desire for freedom, unity, and self-governance. In conclusion, the territorial structure of Ukraine embodies the nation's fundamental principle –unity in diversity. Despite historical challenges and present hardships, Ukraine

preserves its integrity, strengthens self-governance, and continues to develop as a democratic and independent state.The unity of its lands, people, and culture remains the main guarantee of independent Ukraine's existence.

Kosenko R. A.
Research Supervisor: Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor, Tkachov M.
NTU «KhPI»

STRUCTURAL ELEMENTS OF THE LEGAL SYSTEM OF UKRAINE: THEORETICAL ANALYSIS AND PRACTICAL APPLICATION

The legal system of Ukraine is a complex and multifaceted phenomenon that reflects the characteristics of society, its history, culture, and values. It consists of various elements that interact with one another, forming an integral structure capable of regulating social relations. The purpose of this article is to analyze the structural elements of the legal system of Ukraine, as well as to examine their theoretical and practical significance.

The legal system is defined as a set of norms, institutions, and bodies that regulate social relations within the state. It performs the functions of regulation, protection of human rights and freedoms, ensuring law and order, and promoting social justice. The main components of the legal system include normative legal acts, legal institutions, law enforcement (application of law), and legal consciousness.

The primary source of law is the Constitution of Ukraine, which enshrines the foundations of the legal order and guarantees human rights and freedoms. In addition to the Constitution, important sources include codes and laws regulating various spheres of social relations, as well as by-laws that specify and detail legislative provisions.

These include courts, the prosecutor's office, the bar (advocacy), executive authorities, and other bodies that ensure the implementation of legal norms. A key role in the legal system is played by the judiciary, which guarantees the protection of rights and freedoms through the application of law.

The legal system of Ukraine is divided into several branches, including constitutional, administrative, criminal, civil, labor, and environmental law. Each of

these branches has its own specific norms and institutions that interact with one another, ensuring a comprehensive approach to the regulation of legal relations.

The theoretical analysis of the legal system of Ukraine includes comparative research with the legal systems of other countries, which makes it possible to identify the distinctive features of Ukrainian law and its development in the context of globalization. It is also important to study the influence of historical, social, and economic factors on the formation of the legal system, as this helps to understand its evolution and current state.

The practical application of legal norms is closely linked to their theoretical foundations. In Ukraine, there are a number of problems related to law enforcement, such as corruption, legal uncertainty, and insufficient legal awareness among the population. These factors significantly complicate the implementation of legal norms and require urgent solutions.

Current directions of reforming the legal system include decentralization, ensuring access to justice, and modernization of the judicial system. It is essential to take into account international standards, which can serve as a basis for improving Ukrainian legislation and legal practice.

The analysis of the structural elements of the legal system of Ukraine demonstrates that its effective functioning requires a comprehensive approach. Improving legal norms and institutions should become a priority for ensuring law and order and social justice. Only through the integration of theoretical knowledge and practical experience can positive changes in the legal sphere of Ukraine be achieved.

Kosenko S. A.
Research Supervisor: Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor, Tkachov M. M.
NTU «KhPI»

INTERNATIONAL LAW: FUNDAMENTAL PRINCIPLES AND THEIR IMPLEMENTATION IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION

International law, as a system of legal norms regulating relations between states and other subjects of international law, plays a key role in shaping the global legal order. In the context of globalization, which is accompanied by the integration

of economies, cultures, and political systems, the importance of international law is increasing. The purpose of this article is to analyze the fundamental principles of international law and their implementation under conditions of globalization. The principle of sovereignty is one of the fundamental aspects of international law. It provides that states have equal rights and independence in their internal and external affairs. State sovereignty forms the basis of political autonomy and territorial integrity.

This principle prohibits external interference in the internal affairs of sovereign states, unless such interference is related to violations of international law or is authorized by the United Nations Security Council. It ensures stability in international relations. The recognition and protection of human rights constitute a central aspect of international law. Universal declarations and conventions, such as the Universal Declaration of Human Rights, establish states' obligations to respect and protect human rights within their territories. The principle of peaceful settlement of international disputes requires states to resolve conflicts through negotiations, mediation, arbitration, or judicial procedures rather than resorting to the use of force. Globalization requires closer cooperation among states in addressing common problems such as climate change, terrorism, economic inequality, and other global challenges.

Globalization influences the mechanisms and institutions that ensure the implementation of international law. It leads to the growing role of international organizations such as the United Nations, the World Trade Organization, and Interpol, which play an important role in maintaining peace, security, and cooperation among states. Within the framework of globalization, international legal institutions have become important platforms for implementing the principles of international law. They provide mechanisms for dispute resolution, monitoring compliance with international obligations, and coordinating state actions. The principles of international law must adapt to new global challenges. For example, climate change requires collective action at the international level, including the conclusion of multilateral agreements regulating environmental issues. Globalization also

challenges traditional notions of sovereignty. Interdependence among states may lead to situations in which national interests must be balanced against international obligations. Under conditions of globalization, human rights violations may have a transnational character. This requires strengthening international oversight and cooperation in the field of human rights, particularly through international courts and tribunals.

International law is a dynamic system that continuously adapts to the new realities of globalization. Fundamental principles of international law, such as state sovereignty, non-intervention in internal affairs, and respect for human rights, remain relevant; however, their implementation requires new approaches and mechanisms. Globalization can be both a challenge and an opportunity for the development of international law, as it promotes greater integration and cooperation among states in addressing common problems.

Pererva P. O.
V. N. Karazin Kharkiv National University
Research Supervisor: Associate Professor Tkachov M. M.
«NTU» KhPI

PROCEDURAL STATUS OF FOREIGN VOLUNTEERS: COMPARATIVE ANALYSIS OF THE LEGAL REGIME OF COMBATANTS AND MERCENARIES

The abstract provides a comprehensive comparative legal analysis of the status of foreign nationals participating in the armed conflict on the side of Ukraine. Based on an analysis of international humanitarian law and updated national legislation for 2025–2026, it is proven that the activities of foreign volunteers do not meet the legal criteria for mercenary status. Key procedural guarantees arising from combatant status are identified.

The large-scale involvement of foreign personnel in the Armed Forces of Ukraine has created a new paradigm in contemporary military law. Despite clear regulations within the Additional Protocol I to the 1949 Geneva Conventions, the demarcation line between a legitimate combatant and a mercenary is often subject to

manipulation in the context of information and legal confrontations. In view of the legislative changes of 2025 regarding the simplification of naturalisation for foreign military personnel, there is a need to rethink their procedural status from the perspective of national and international jurisdiction.

The legal construct of a «combatant» is based on a person's functional connection with the armed forces of a state party to the conflict. According to Article 43 of Additional Protocol I, the key factor is the integration of the person into a hierarchical structure that is subordinate to a party to the conflict and responsible for complying with IHL.

For foreign volunteers in Ukraine, procedural confirmation of combatant status is achieved through: The existence of a valid contract certifying official inclusion in the Armed Forces of Ukraine or other legal paramilitary formations. Compliance with the principle of distinction, expressed in the wearing of uniforms and identification marks of the established type. Subordination to a single chain of command, which excludes signs of irregularity or autonomy of actions.

The main legal consequence of acquiring combatant status is combatant immunity – the right to exemption from criminal liability for participation in hostilities, provided that the latter do not contradict the laws and customs of war.

The legal definition of mercenary status, enshrined in Article 47 of Additional Protocol I, requires the cumulative presence of a number of characteristics. In the context of foreign volunteers, the analysis of point (c) of the aforementioned article is of critical importance – receiving material compensation that significantly exceeds the payments to combatants of the corresponding rank.

From an academic point of view, foreign volunteers in Ukraine do not fall under the status of mercenaries for the following reasons: Equality of monetary compensation: The wages of foreigners in the Armed Forces of Ukraine are regulated by general regulations on the monetary compensation of military personnel, which excludes the criterion of excessive enrichment. Official implementation: Unlike mercenaries, who operate outside state control, volunteers operate within the state legal framework. No special «ad hoc» recruitment: Individuals are recruited on the

basis of a public appeal by the state for assistance, which is in line with the traditional concept of «foreign legions».

Throughout 2025, Ukrainian legislation underwent intensive adaptation to the needs of international security. The key act was a reform that allowed foreigners who had signed a contract to obtain a permanent residence permit or citizenship through a simplified «fast-track procedure». This creates an additional level of legal protection: Subjective aspect: From the moment of applying for citizenship, a person legally identifies themselves with the state they are defending, which directly contradicts the definition of a mercenary («not a citizen»). Procedural aspect: Foreigners acquire a full range of social guarantees (medical treatment, rehabilitation), which equates them with national combatants not only on the battlefield but also in terms of logistical support.

To sum up the comparative analysis, it should be noted that foreign volunteers who are integrated into the regular structures of the Armed Forces of Ukraine have full combatant status. Attempts to classify them as mercenaries are legally invalid, as they are based on ignoring the principle of official incorporation into the armed forces. For further scientific development, it is promising to study the mechanisms of international judicial protection of foreign military personnel in the event of their illegal conviction by the aggressor country as «mercenaries».

Гарна У. Ю.
Науковий керівник: канд. юрид. наук, доцент Гаєвая О. В.
НТУ «ХПІ»

ПРАВОВА ОХОРОНА ТОРГОВЕЛЬНИХ МАРОК ТА БОРОТЬБА З НЕДОБРОСОВІСНОЮ КОНКУРЕНЦІЄЮ

Правова охорона торговельних марок і протидія недобросовісній конкуренції в Україні ґрунтуються на трьох нормативних актах: Законі України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», Цивільного кодексу України та Законі «Про захист від недобросовісної конкуренції». Торговельна марка є нематеріальним активом, що індивідуалізує товари й послуги, акумулює ділову репутацію та впливає на конкурентоспроможність бізнесу.

Торговельною маркою може бути будь-яке позначення або їх комбінація, що здатні вирізняти товари чи послуги однієї особи від інших та можуть бути внесені до Державного реєстру. Не охороняються описові, загальновживані, оманливі позначення, такі, що суперечать публічному порядку чи моралі, а також тотожні або схожі до ступеня змішування з раніше зареєстрованими або добре відомими брендами. Це запобігає монополізації загальних термінів і охороняє наявні марки.

Права на торговельну марку набуваються переважно через державну реєстрацію після формальної та кваліфікаційної експертизи. Свідоцтво діє десять років і може необмежено продовжуватися. Добре відомі торговельні марки охороняються навіть без реєстрації. Власник отримує виключне право використання марки та можливість забороняти її несанкціоноване застосування. Порушенням є будь-яке використання тотожних чи схожих позначень щодо однорідних товарів, здатне ввести споживача в оману. Засоби захисту включають припинення порушення, вилучення контрафакту й відшкодування збитків або компенсацію.

Недобросовісна конкуренція охоплює дії, які формально можуть не порушувати порядок реєстрації, але суперечать чесним звичаям бізнесу. Закон «Про захист від недобросовісної конкуренції» забороняє неправомірне використання чужих позначень чи упаковки, імітацію стилю, копіювання зовнішнього вигляду, паразитування на репутації брендів та поширення недостовірних відомостей. Такі дії встановлюються Антимонопольним комітетом України, який може визнавати їх недобросовісними, зобов’язувати припинити порушення та накладати штрафи. Захист можливий навіть тоді, коли порушник формально зареєстрував подібну марку з очевидною метою введення споживачів в оману.

Ефективність охорони забезпечує поєднання цивільно-правових і публічно-правових механізмів. Правовласник може звернутися до суду й одночасно ініціювати провадження в Антимонопольному комітеті України. Суд оцінює схожість до ступеня змішування, загальне враження від позначень і

ступінь відомості торговельної марки. Практика Антимонопольного комітету України та судів щодо імітації упаковки, стилю та використання позначень у доменних іменах формує стандарти поведінки бізнесу й стимулює розвиток власної візуальної ідентичності.

Подальшого вдосконалення потребують гармонізація законодавства з правом ЄС, регулювання використання марок в інтернеті, боротьба з недобросовісною реєстрацією доменів і підвищення правової культури підприємців. У підсумку, система охорони торговельних марок і боротьби з недобросовісною конкуренцією забезпечує захист правовласників і споживачів та підтримує чесну конкуренцію.

Гаєвая Е. Є.
Науковий керівник: доцент Гаряєва Г. М.
НТУ «ХПІ»

ПОЗБАВЛЕННЯ ЛЮДЕЙ СТРАХУ БУТИ ПОКАРАНИМИ «ЗА ІНІЦІАТИВУ» Й САМОСТІЙНІ ДІЇ

У процесі формування громадянського суспільства в Україні важливо подолати страх людей перед власною ініціативою та самостійними діями. Тривалий час у суспільстві домінувала модель, коли рішення ухвалювала держава, а активність громадян «знизу» вважалася небажаною або небезпечною. Через це багато людей звикли не висловлювати власну думку, уникати відповідальності і чекати вказівок. Подолання цієї звички є необхідною умовою створення правової держави. Згідно ст. 34 Конституції України «кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір». Але в цій же статті: «...здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров’я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для

запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя».

Страх «бути покараним за ініціативу» проявляється у небажанні брати участь у громадських організаціях, місцевому самоврядуванні, захисті власних прав. Люди сумніваються, що держава їх захистить у разі тиску з боку влади чи роботодавців. До цього додається низький рівень правової поінформованості, через що громадяни часто не знають, як діяти законно і куди звертатися по допомогу. Саме тому більшість громадян не хоче використовувати своє право згідно ст. 38 Конституції України, в якій наголошується, що громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування...».

Історичний досвід поколінь, які жили в тоталітарній системі, зіграв негативну роль у формуванні активності і самостійнісості суспільства приймати участь в будуванні громадянського суспільства. Формально права і свободи сьогодні проголошені, але внутрішній страх ще зберігається. У результаті люди рідше користуються своїми правами і уникають відкритої громадянської позиції, що гальмує розвиток демократичних інститутів.

Правова держава повинна гарантувати, що законна ініціатива громадян не стане підставою для переслідування. Для цього важливо реальне, а не декларативне верховенство права, прозорість роботи державних органів і відповідальність посадових осіб. У таких умовах громадянська активність сприймається не як загроза, а як нормальна частина суспільного життя.

Подолати страх можливо через збільшення розвиткук інститутів громадянського суспільства: волонтерських рухів, громадських об’єднань, студентського та місцевого самоврядування. Участь у них вчить людей співпраці, відповідальності та захисту власної позиції. Важливу роль відіграють також незалежні медіа, які дають інформацію і підтримують публічні дискусії.

Велику увагу слід приділити правовій освіті. Люди мають знати свої права і реально вірити, що їх можна захистити. Для цього потрібні доступні

механізми правової допомоги, можливість оскаржити незаконні дії посадових осіб, а також захист активістів, волонтерів і викривачів корупції.

Отже, позбавлення страху перед ініціативою є важливою умовою формування громадянського суспільства і правової держави. Воно потребує не лише змін у законодавстві, а й змін у суспільній свідомості. Коли люди відчувають внутрішню свободу і знають, що їх права захищені, вони готові діяти самостійно, брати відповідальність і впливати на життя своєї громади та держави.

Даньшина А. О.
Науковий керівник: канд. юрид. наук, доцент Олійник О. М.
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

«ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРАВОВОЇ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ: ВПРОВАДЖЕННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ТА АНТИКОРУПЦІЙНИЙ ЕФЕКТ ЕКОСИСТЕМИ «ДІЯ»

Правова держава обов’язково передбачає верховенство права, доступність прав і свобод громадян, прозорість та контроль держави. Право у правовій державі є гарантом справедливості та свободи. Його дотримання забезпечує рівність усіх громадян перед законом і можливість захисту своїх інтересів. Цифровізація правових процесів у «Дії» дає змогу кожному громадянину мати при собі юридично значимі документи: паспорт, водійське посвідчення, студентський квиток, ідентифікаційний код тощо. Також за допомогою «Дії» можна підписувати електронні документи, які мають таку ж юридичну силу, як і власноручний підпис. Це є підтвердженням того, що право не лише існує у традиційних паперових формах, а розвивається задля забезпечення сучасних потреб суспільства. «Дія» – інструмент електронної держави, який може реалізовувати ці принципи на практиці за допомогою сучасних технологій. Держава повинна створювати умови, щоб люди мали можливість повноцінно реалізувати свої права та свободи. У застосунку «Дія» громадянин отримує прямий доступ до багатьох можливостей: електронних документів, державних послуг, реєстрації бізнесу, податкових звітів, звернень до органів влади.

Станом на вересень 2025 року на порталі «Дія» доступно понад 130 електронних послуг. У мобільному застосунку «Дія» – понад 30 сервісів. Це дозволяє людині почуватися захищеною від корупції. Влада максимально наближена до людини, діє прозоро та відкрито. Додаток дозволяє уникнути таких ризиків, адже зменшується кількість особистих контактів із чиновниками. Замість тривалої бюрократії громадянин отримує послуги кількома кліками. Це не лише зручно, а й сприяє довірі до держави, що є фундаментом правової державності. Дослідження Civitta засвідчило, що з 2020 року антикорупційний ефект цифровізації усіх послуг «Дії» становить 7,4 млрд. грн. щороку. З них 3,6 млрд. грн. становить переведення найбільш вразливих до корупції послуг. Раніше послуги з будівництва, отримання статусу ВПО, дипломування моряків вважалися найбільш бюрократичними та схильними до корупції. Цифровізація допомогла зменшити людський фактор. Послуги стали простими, прозорими та максимально відкритими. Щороку цифровізація будівельних послуг заощаджує бюджету 3,3 млрд. грн., послуги для моряків – 271 млн. грн., для ВПО – майже 67 млн. грн. Ще 10,4 млн. грн. вдалося зберегти завдяки ковідним сертифікатам. Перехід до цифровізації суттєво знизив витрати на послуги: деякі стали дешевшими на 99%. Громадяни стали витрачати набагато менше часу, уникаючи черг і бюрократії. Аналітики прогнозують, що до 2035 року переведення найбільш корупційних послуг в онлайн додасть до ВВП 1%. Заощаджені кошти українці зможуть спрямувати на розвиток та економічну активність. Станом на вересень 2025 року запущено Дія.AI, який допомагає громадянам вирішувати необхідні питання. Україна – перша держава, яка надає не тільки консультації, а й послуги через чат ШІ: можливо отримати довідку про доходи через чат. У майбутньому планується збільшення кількості послуг, які зможе надавати ШІ-асистент. Також у грудні 2025 року портал комплексно адаптували для людей з інвалідністю: більш доступні підписи для скрін-рідерів, високий контраст, зручна навігація тощо. Це є важливим кроком до рівного доступу всіх громадян до електронних послуг. У наступному році має з’явиться ще більше послуг у Дії: «Європротокол» – автоматичне

фіксування ДТП; Перетин кордону через Дію планується додати функцію електронного обміну або фіксації при перетині кордону.

Україна бере участь у міжнародній програмі «Цифрова Європа». Ця програма пропонує конкурси з бюджетом 3,2 млрд. євро на період 2025–2027 років у напрямках високопродуктивного комп'ютингу, штучного інтелекту, хмарних технологій. Безумовно цей досвід тільки покращить рівень надання послуг не тільки в Україні, а й в інших країна, бо українці можуть навчити інших учасників практичним знанням, які застосовуються в умовах військового стану. Не зважаючи, на повітряні тривоги, на епідемії, українці мають цілодобовий доступ для отримання послуг та допомоги державі. Кожен громадянин має доступ до сервісу «Єворог», завдяки якому можна допомогти роботі наших захисників, надавши інформацію стосовно особового складу ворога або техніки.

Дідич Л. В.
Науковий керівник: канд. юрид. наук, доцент Гаєвая О. В.
НТУ «ХПІ»

ПРАВА ПСИХОЛОГІВ НА «ОБОВ'ЯЗКОВУ СЕРТИФІКАЦІЮ»

У сучасній Україні професійна сертифікація психологів стає особливо важливою. Законодавчі ініціативи щодо обов'язкової сертифікації, особливо в контексті реформ охорони здоров'я та освіти, викликають дискусії серед фахівців. Вони можуть суттєво вплинути на правовий статус психологів, їхні обов'язки та етичні стандарти. Тому важливий детальний аналіз правових аспектів сертифікації, щоб поєднати підвищення якості послуг і захист прав фахівців.

Метою даного дослідження є аналіз законодавства, що буде регулювати обов'язкову сертифікацію психологів в Україні.

Згідно із Законом України №12030 «Про систему охорони психічного здоров'я», починаючи з 2031 року, всі психологи в Україні повинні пройти обов'язкову сертифікацію. Ця зміна суттєво вплине на професійну діяльність

фахівців у сфері психічного здоров'я, забезпечуючи високий рівень кваліфікації та довіру до психологічних послуг.

Матеріал, присвячений Закону України №12030, детально висвітлює механізми обов'язкової сертифікації психологів, що набуде чинності у 2031 році. Закон передбачає створення Національної комісії з питань психічного здоров'я, яка здійснюватиме контроль за дотриманням професійних стандартів та веденням реєстру психологів. Основним завданням сертифікації є оцінка компетентності фахівців, що включає перевірку теоретичних знань, практичних навичок і дотримання етичних норм.

Закон гарантує психологам право на участь у підготовчих програмах перед сертифікацією, оскарження результатів оцінювання та захист персональних даних, водночас встановлюючи їхні обов'язки щодо регулярного підтвердження компетентності, підвищення кваліфікації та дотримання етичних стандартів; обов'язкова сертифікація сприяє підвищенню якості психологічних послуг, уніфікації професійних стандартів, захисту прав клієнтів і розвитку безперервної професійної освіти, водночас вимагаючи уваги до потенційних проблем, пов'язаних із бюрократією та обмеженням практики.

Впровадження сертифікації може створити бюрократію, фінансове навантаження та обмеження практики, тому потрібні чіткі критерії оцінювання для забезпечення справедливості та уникнення дискримінації.

Закон №12030 забезпечує баланс між підвищенням професійних стандартів і захистом прав психологів, створюючи основу для розвитку професії в Україні. Його реалізація потребує активної участі фахівців у підвищенні кваліфікації та належного фінансування й регулювання сертифікації з боку держави.

У підсумку, обов'язкова сертифікація відкриває можливості для підвищення престижу професії, забезпечення якісних психологічних послуг та гармонізації професійних стандартів з міжнародними нормами, водночас вимагаючи уваги до прав і соціально-економічного стану психологів.

Для клієнтів введення обов’язкової сертифікації психологів стане гарантією отримання послуг від кваліфікованих фахівців. Кожен, хто звертається за психологічною допомогою, може бути впевнений у професійному рівні спеціаліста, що підвищує довіру до психологічної підтримки та сприяє ефективності наданих послуг.

Сертифікація надає психологам офіційне підтвердження компетентності, підвищує їхній авторитет і сприяє зміцненню репутації та розширенню клієнтської бази.

Таким чином, впровадження обов’язкової сертифікації є важливим кроком у підвищенні якості психологічних послуг. Воно сприяє розвитку професійної майстерності фахівців та забезпечує клієнтів більш надійною та ефективною психологічною підтримкою, що відповідає сучасним стандартам професії.

Жмур Д. М.
Науковий керівник: канд. юрид. наук, доцент Лисенко І. В.
НТУ «ХПІ»

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА В УКРАЇНІ: ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

В умовах гібридної війни та глобальної цифровізації інформаційна безпека трансформувалася з суто технічного питання захисту даних у фундаментальну складову національного суверенітету. На сьогодні інформаційний простір є повноцінним театром бойових дій, де об’єктом захисту виступають не лише критична інфраструктура, а й свідомість громадян та конституційний лад держави.

Інформаційна безпека є невід’ємною складовою національної безпеки України. Згідно із Законом України «Про національну безпеку України», це стан захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, при якому запобігається нанесенню шкоди через неповноту інформації, негативний вплив або несанкціоноване розповсюдження. Важливо розрізняти три рівні застосування інформаційної безпеки:

˜ безпека особи: захист від впливів, що змінюють психічні стани та обмежують свободу вибору;

˜ безпека організації: забезпечення нормального функціонування та розвитку;

˜ безпека держави: захист інформаційного суверенітету та протидія інформаційній експансії.

Правовий фундамент інформаційної безпеки в Україні базується на Конституції та низці спеціалізованих законів («Про національну безпеку України», «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України», «Про критичну інфраструктуру» тощо). Однак, ключову роль у формуванні державної політики відіграють стратегічні документи:

«Стратегія інформаційної безпеки України»: Її метою є посилення спроможностей держави у протидії дезінформації, інформаційним операціям держави-агресора та маніпулятивним впливам. Особливий акцент зроблено на підвищенні медіаграмотності та створенні системи стратегічних комунікацій;

«Стратегія кібербезпеки України»: Визначає кібербезпеку як захищеність інтересів під час використання кіберпростору. Пріоритетами є розвиток національної системи кібербезпеки на засадах стримування, кіберстійкості та міжнародної взаємодії.

Правовий аналіз демонструє необхідність чіткого розмежування технічного та змістовного аспектів. Ототожнення інформаційної безпеки виключно з кібербезпекою або криптографічним захистом є концептуальною помилкою:

˜ технічний рівень (кібербезпека): стосується захисту кіберфізичних систем, критичної інфраструктури, цілісності та доступності даних. Тут основними викликами є кібершпигунство, кібертероризм та атаки на інфраструктуру;

˜ змістовний рівень (інформаційні операції): загрози впливу неякісної інформації (дезінформації, фейків), насамперед держави-агресора, що

спрямовані на розпалювання ворожнечі, пропаганду війни та зміну поведінки соціальних груп.

Система забезпечення інформаційної безпеки включає два рівні управління: стратегічний (РНБО, Кабінет Міністрів) та тактичний (центральні органи виконавчої влади). Важливим вектором є прагматичне міжнародне співробітництво, зокрема з ЄС та НАТО. Це передбачає не лише обмін даними про інциденти, але й проведення спільних кібероперацій та гармонізацію нормативно-правової бази. Україна переходить до сервісної моделі держави у кіберзахисті, де вона виступає партнером, а не лише джерелом вимог.

Отже, в умовах гібридної війни правове забезпечення інформаційної безпеки України вимагає комплексного підходу, який поєднує захист критичної інфраструктури та активну протидію деструктивним когнітивним впливам. Ефективність державної політики безпосередньо залежить від чіткого розмежування та одночасного посилення двох векторів: технічного кіберзахисту та боротьби з дезінформацією на змістовному рівні. Водночас, стратегічним пріоритетом залишається гармонізація національного законодавства зі стандартами ЄС та НАТО, а також перехід до сервісної моделі держави для забезпечення національної кіберстійкості.

Ігнатьєв О. А.
Науковий керівник: канд. пед. наук, доцент Кузьменко О. В.
НТУ «ХПІ»

ПРОБЛЕМИ ВОЛОНТЕРСЬКОГО РУХУ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Волонтерський рух став однією з найпотужніших сил українського громадянського суспільства, особливо після 2014 року та з новою силою – після повномасштабного вторгнення РФ у 2022 р. Українське волонтерство сьогодні – це не лише допомога армії чи цивільним, а феномен, який суттєво впливає на соціальну стабільність держави, формування довіри між громадянами, розвиток самоорганізації та горизонтальних зв’язків.

Проте разом із вражаючими здобутками цей рух стикається з низкою проблем, які стримують його ефективність і потребують комплексного осмислення. Однією з ключових проблем є інституційна нестабільність волонтерського сектору. Переважна частина ініціатив продовжує працювати у форматі неформальних груп, що дозволяє діяти швидко, але водночас ускладнює довгострокове планування, залучення фінансування, юридичний захист та партнерство з міжнародними структурами. Багато команд тримаються на ентузіазмі кількох людей, що створює ризик вигорання та розпаду таких груп у критичні моменти. Не менш важливою проблемою є перевантаження волонтерів та емоційне вигорання. В умовах війни волонтерство часто перетворюється з громадської активності на спосіб щоденного виживання країни. Люди поєднують основну роботу з постійною допомогою фронту, внутрішньо переміщеним особам, лікарням, тваринам, громадам. Постійне відчуття відповідальності, брак ресурсів, складні моральні рішення та зіткнення з людським горем спричиняють серйозні психологічні наслідки. На жаль, системної державної підтримки ментального здоров’я волонтерів сьогодні практично немає.

Суттєву складність становлять також логістичні та фінансові бар’єри. Оскільки держава не завжди може закривати нагальні потреби армії та цивільного населення, волонтери часто працюють у режимі надзвичайної швидкості – доставляють техніку, гуманітарну допомогу, медикаменти, транспорт. Під час бойових дій логістика ускладнюється блокуванням маршрутів, зростанням цін на паливо, нестачею транспорту, змінами у митних правилах та тривалими чергами на кордоні. Фінансування залежить здебільшого від пожертв українців, серед яких через тривалу війну спостерігається «втома донорів». Окремим викликом є проблема довіри та інформаційної безпеки. Через високу активність волонтерського середовища часто з’являються фейкові збори, шахрайські сторінки та псевдоволонтери. Це не лише шкодить реальним ініціативам, а й підриває загальну віру суспільства у волонтерський рух. Крім того, надмірна публічність окремих волонтерських

проєктів може становити ризик для військових, якщо розголошується чутлива інформація щодо постачання техніки чи місць дислокації підрозділів. Ще однією важливою проблемою є відсутність стратегічної координації між державою та волонтерським сектором. Хоча з 2022 року співпраця покращилася, багато питань залишаються неврегульованими: доступ до державних програм підтримки, спрощення бюрократичних процедур, формування єдиних стандартів звітності, взаємодія з міжнародними фондами. Волонтери часто закривають критичні потреби, які повинні забезпечувати державні інституції, що призводить до перенавантаження та зростання недовіри між ними.

Отже, проблеми волонтерського руху в Україні мають комплексний характер і пов’язані як із зовнішніми чинниками війни, так і з внутрішньою організаційною структурою самого сектору. Подолання цих викликів не лише посилить ефективність допомоги, а і сприятиме розвитку зрілого громадянського суспільства. Волонтерство в Україні стало символом сили, солідарності та людяності, і його підтримка є стратегічно важливою для майбутнього нашої країни.

Касьяненко А. Ю.
Науковий керівник: к. і. н., доцент Солошенко О. М.
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЯК ГОЛОВНИЙ ВЕКТОР ВИВЧЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ

У сучасних умовах розвитку українського суспільства формування громадянської ідентичності молоді є важливим науковим і практичним завданням освіти. Загальна середня освіта виконує не лише навчальну функцію, вона необхідна для соціалізації учнів, сприяє становленню учня як свідомого та відповідального громадянина, здатного до прийняття рішень та участі в суспільному житті. Період навчання у 10 класі є особливо значущим, оскільки саме в цей час посилюються процеси самопізнання, осмислення цінностей,

власної соціальної ролі та свого місця в суспільстві. Саме навчальний курс «Громадянська освіта» створює необхідне підґрунтя для формування громадянських якостей учнівської молоді.

Актуальність проблеми визначається сукупністю сучасних викликів, серед яких одним із найважливіших є російсько-українська війна. Вона актуалізує питання громадянської відповідальності, усвідомлення належності до суспільства і важливості взаємодії між громадянином та державою. Водночас на формування ідентичності впливають процеси глобалізації, інформаційна перенасиченість і співіснування різних моделей ідентичності. У цьому контексті тема «Особистість та ідентичність» створює можливості для усвідомлення учнями власного досвіду та його співвіднесення з громадянськими цінностями.

У процесі вивчення теми громадянська ідентичність розглядається як складова цілісної структури особистості, що формується у взаємодії індивідуальних цінностей, соціального досвіду та освітніх впливів. Такий підхід дозволяє відійти від формального засвоєння знань про державу й право та зробити акцент на внутрішньому сприйнятті учнем ролі громадянина.

Наукова новизна полягає в інтеграції особистісного та громадянського вимірів ідентичності в межах одного навчального змісту. Формування громадянської ідентичності розглядається як процес самовизначення, що активізується через рефлексію власного досвіду та діалогічні методи роботи. Доцільним є використання навчання, побудованого на розгляді проблемних ситуацій, дискусій і аналізу життєвих прикладів, які спонукають учнів до усвідомлення співвідношення свободи особистості й відповідальності перед суспільством.

Ефективним є залучення міждисциплінарних зв’язків з історією, українською літературою та громадянською освітою. Аналіз історичних постатей, біографій або художніх образів як прикладів складного морального вибору сприяє глибшому розумінню механізмів формування ідентичності.

Важливу роль відіграють також письмові завдання, які дозволяють учням краще усвідомити власні ціннісні орієнтири.

Таким чином, формування громадянської ідентичності учнів у процесі вивчення теми «Особистість та ідентичність» дисципліни «Громадянська освіта» є доцільним і результативним. За умови використання рефлексивних і діалогічних підходів громадянська ідентичність постає як особистісно значущий результат навчання, а не як формальна вимога програми.

Подальші дослідження доцільно спрямувати на уточнення критеріїв сформованості громадянської ідентичності старшокласників, а також на аналіз впливу освітнього та цифрового середовища на процеси самовизначення сучасної молоді.

Кириліна О. Д.
Науковий керівник: Вергун В. Г.
НТУ «ХПІ»

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЕЛЕКТРОННОГО ДОКУМЕНТООБІГУ

Електронний документообіг у сучасних умовах цифрової трансформації набуває статусу ключового елемента ефективного управління, комунікації та правового забезпечення діяльності органів влади, бізнесу та громадян. Актуальність дослідження зумовлена зростаючою необхідністю юридично коректного використання електронних документів та електронного підпису, адже технічна цифровізація сама по собі не гарантує правової сили документа. Саме розуміння правових аспектів створення, підписання й зберігання е-документів є основою для вирішення важливих практичних і наукових завдань.

Наукова новизна дослідження полягає у визначенні ролі організаційно-правових механізмів у забезпеченні достовірності та доказової сили електронних документів. Основні ризики е-документообігу пов’язані не з технологічними інструментами, а з недотриманням регламентів, відсутністю внутрішніх політик або неналежним архівуванням. Цифровий підпис може втратити доказову вагу за умови некоректного ведення журналів доступу чи

порушення строків зберігання. Ось саме так юридична валідність е-документа формується комплексом технічних та правових заходів.

Хочу також пригадати про ризик-менеджменту у сфері електронного документообігу. Цифрові документи піддаються як технічним, так і юридичним загрозам: несанкціонованому доступу, зміні змісту, втраті ключів підпису, неналежній фіксації часу підписання. Ефективна система е-документообігу передбачає інтеграцію сучасних ІТ-рішень із чіткими внутрішніми процедурами, що визначають порядок створення, перевірки, підписання та архівування документів. Саме цей підхід забезпечує можливість використання електронних документів у суді та у взаємодії з партнерами й державними органами.

Отже, електронний документообіг є комплексною юридично-технічною системою, що потребує поєднання нормативних вимог, технологічної безпеки та організаційної дисципліни. Лише системний підхід гарантує юридичну силу електронних документів і мінімізує правові ризики. Перспективи подальших досліджень полягають у вдосконаленні механізмів контролю достовірності е-документів, стандартизації внутрішніх процедур, а також гармонізації національних норм із міжнародними практиками цифрової взаємодії.

Кліщук Д. В.
Науковий керівник: канд. пед. наук, доцент Кузьменко О. В.
НТУ «ХПІ»

ПРОБЛЕМИ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТСЬКИХ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Актуальність дослідження діяльності студентських громадських організацій (далі – СГО) визначається їхньою роллю у формуванні правової свідомості молоді та розвитку демократичних інститутів. Учасники СГО виступають активними суб’єктами громадянського суспільства, здатними впливати на внутрішні процедури навчальних закладів, дотримання законності та захист своїх прав у межах університетського простору. В умовах воєнної

агресії росії проти України студенти проявляють активність не лише у волонтерській діяльності, а й у правовому та інформаційному забезпеченні захисту прав і свобод громадян. СГО відіграють ключову роль у розвитку студентського самоврядування, яке регулюється Законом України «Про вищу освіту», Положеннями про студентське самоврядування та внутрішніми нормативними актами університетів. Студенти мають право брати участь у формуванні локальних нормативних актів, подавати пропозиції щодо освітніх програм, контролювати їх виконання та брати участь у прийнятті рішень, що впливають на академічне середовище. Водночас вони зобов'язані дотримуватися законодавства України та внутрішніх правил навчального закладу, що забезпечує баланс між свободою діяльності та правовою дисципліною. Незважаючи на це, розвиток СГО стикається з низкою правових проблем. У багатьох університетах студентські ради мають формальний характер і обмежені можливості впливу на адміністрацію. Нечітке визначення повноважень та механізмів взаємодії з керівництвом вишів призводить до правової невизначеності, що знижує ефективність діяльності організацій. Неоднаковий рівень активності студентів у різних регіонах та відсутність системного правового навчання обмежують можливості для ефективного громадського контролю. Новим аспектом дослідження є аналіз СГО як суб'єкта громадянського суспільства з погляду реалізації правових механізмів. У багатьох вишах студенти активно долучаються до розроблення внутрішніх правил поведінки, положень про академічну доброчесність та освітніх програм, що дозволяє закріпити принципи верховенства права на рівні університетів. Важливим напрямом діяльності є проведення правових просвітницьких проєктів: тренінгів з прав людини, семінарів з антикорупційної культури та лекцій з академічної доброчесності. Ці ініціативи формують правову свідомість, підвищують компетентність студентів у сфері захисту їхніх прав та розвивають навички участі у суспільному житті. В умовах воєнного стану студенти активно залучаються до волонтерської діяльності, гуманітарної допомоги та інформаційної підтримки, що демонструє не лише їхню соціальну

відповідальність, а й правову активність у захисті своїх і чужих прав. Цифрові платформи та соціальні мережі відкривають нові можливості для реалізації прав студентів на свободу об'єднання та участь у громадському житті, дозволяють проводити опитування, подавати петиції та контролювати прозорість у діяльності університетів. Важливою проблемою залишається недостатня правова підготовленість лідерів студентських організацій. Брак знань у сфері публічного управління, правового регулювання студентського самоврядування та механізмів комунікації з адміністрацією університетів знижує ефективність їхньої діяльності.

Отже, студентські громадські організації є ключовими суб'єктами громадянського суспільства та правового розвитку, сприяючи формуванню правової культури молоді та розвитку демократичних інституцій. Подальші дослідження мають бути спрямовані на вдосконалення законодавчої бази щодо студентського самоврядування, створення ефективних механізмів взаємодії з адміністрацією університетів та підвищення правової підготовленості лідерів студентських організацій. Реалізація цих напрямів забезпечить зміцнення громадянського суспільства та посилення ролі молоді у правовому розвитку України.

Ковалик В.В.
Науковий керівник: к.і.н., доц. Солошенко О.М.
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

ГРОМАДЯНИН У СУЧАСНОМУ ГРОМАДЯНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ: РОЛЬ ТА ШЛЯХИ ВЗАЄМОДІЇ

У сучасному суспільстві громадянин із пасивного об'єкта державного управління через мережу інститутів громадянського суспільства може стати активним суб'єктом суспільно-політичних перетворень. Проте, на практиці багато людей залишаються пасивними, не беруть участі в громадських ініціативах, виборах, волонтерстві чи обговореннях важливих питань. Через це суспільство втрачає здатність швидко реагувати на виклики, а держава втрачає зворотний зв'язок з

громадянами. Сьогодні роль громадянина значно зросла, оскільки розвиток держави залежить від його активної позиції.

Шляхи взаємодії між громадянином і суспільством можуть бути різними: участь у громадських організаціях, місцевому самоврядуванні, волонтерських рухах, петиціях, мирних зібраннях та онлайн-ініціативах. Соціальні мережі сьогодні відіграють особливо важливу роль, дозволяючи людям швидко об'єднуватися навколо спільних проблем і поширювати соціально важливу інформацію.

Наукова новизна дослідження полягає у визначенні сучасних форм взаємодії між громадянином і суспільством та аналізі ролі цифрових технологій і соціальних мереж у розвитку громадянської активності.

Сьогодні існують проблеми, пов'язані із недостатнім рівнем громадянської свідомості та правової культури, що приводить до байдужості, недовіри до влади та зниження рівня соціальної відповідальності. Для подолання існуючих викликів, до прикладу, необхідно розвивати громадянську освіту, починаючи зі школи, щоб формувати почуття відповідальності за майбутнє своєї країни.

Окрім розвитку громадянської освіти, важливими шляхами подолання зазначених проблем є залучення громадян до процесів місцевого самоврядування, підтримка волонтерських і громадських ініціатив, підвищення рівня правової поінформованості населення, розвиток культури діалогу між владою та суспільством, а також створення умов для активної участі молоді у суспільно-політичному житті.

Лише через активну взаємодію між громадянами та державними інституціями можна створити по-справжньому демократичне та справедливе суспільство.

Таким чином, питання ролі громадянина в сучасному суспільстві є надзвичайно актуальним, оскільки активна позиція кожної людини визначає рівень розвитку держави та якість життя в ній. Шляхи цієї взаємодії постійно удосконалюються – від традиційних електоральних процедур до сучасних цифрових платформ прямої демократії та волонтерських ініціатив. Дослідження цих механізмів є критично важливим для розбудови стійкої демократичної системи, де партнерство,

відповідальність та взаємна довіра стають основними складовими національного поступу.

В подальших дослідженнях варто звернути увагу на ресурсність використання цифрових технологій для активізації взаємодії громадян та їх впливу на розвиток громадянського суспільства.

Ковальова Д. А.
Науковий керівник: Вергун В. Г.
НТУ «ХПІ»

ПРОБЛЕМАТИКА СКАСУВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Актуальність проблеми скасування Господарського кодексу України обумовлена його втратою чинності 28 серпня 2025 року відповідно до Закону України № 4194-IX від 09.01.2025, що є частиною реформи правового регулювання господарських відносин. Проте наявні наступні проблеми:

Основні ознаки підприємницької діяльності. Господарський кодекс України визначав сутність підприємництва, включаючи диференціацію за розмірами (мікро, малі, середні, великі підприємства), що використовувалось для державної політики, але непередбачено в інших законах.

Поняття «господарських договір» та «господарсько-договірні зобов’язання». Спеціальні правила укладання та виконання таких договорів (наприклад, поставки, бартеру) не дублюються в Цивільному кодексу України, що може призвести до хаосу в комерційних відносинах.

Режими похідні від права власності. Включаючи право господарського відання та оперативного управління, які регулювали використання майна держаними та комунальними підприємствами.

Застосування адміністративно-господарських та оперативно-господарських санкцій. Інститути досудового захисту, включаючи 6-ти місячний строк застосування санкцій, не передбачені в чинному законодавстві України, що послаблює механізми відповідальності.

Визнання високих або дискримінаційних тарифів зловживання монопольним становищем. Стаття 29 Господарського кодексу України регулювала аспекти, які не повністю дублюються в антимонопольному законодавстві.

Поняття фіктивної діяльності суб'єкта господарювання. Визначення статті 55-1 Господарського кодексу України, яке не має аналогів ускладнює боротьбу з фіктивним бізнесом.

Регламентація інституту концесійної діяльності та комерційного посередництва. Глави 40 та 31 Господарського кодексу України містили унікальні норми, відсутні в Цивільному кодексі України.

Організаційно-правові форми суб'єктів господарювання. Такі як державне підприємство, казенне підприємство, комунальне підприємство, приватне підприємство, кредитна спілка, підприємство колективної власності –ці форми не відокремлюють в Цивільному кодексі України, що вимагає реорганізації.

Організаційно-правові форми об'єднань підприємства. асоціація, корпорація, консорціум, концерн, холдингові компанії – залишаються без правового статусу.

Інститут залікової неустойки. Гарантований Господарським кодексом України, якщо інше непередбачено, але не регулюється Цивільним кодексом України.

Відповідальність юридичних осіб публічного права. Норми Господарського кодексу України не дублюються що впливає на державні та комунальні суб'єкти.

Правовий статут державних та комунальних підприємств. Включаючи порядок призначення керівників, фінансову звітність, планування та зобов'язання – не передбачено Цивільним кодексом України.

Скасування Господарського кодексу України є кроком до модернізації, але без заповнення прогалин загрожує правовою хаотичністю та економічними втратами.

Корпан В. В.
Науковий керівник: доцент Гаряєва Г. М.
ВСП «ХКТФК НТУ «ХПІ»

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОТИДІЇ БІДНОСТІ В УКРАЇНІ

Протидія бідності в Україні має чітко виражену правову природу, оскільки ґрунтується на положеннях Конституції України, законодавства про соціальний захист, зайнятість, освіту, охорону здоров'я та соціальні послуги.

Правове регулювання протидії бідності в Україні здійснюється через низку законів, підзаконних актів та стратегічних документів. Основними нормативними джерелами є: Конституція України (1996 р.) - закріплює основні права громадян на соціальний захист, працю, соціальні гарантії та мінімальний рівень життя (ст.. 43-48). Указ Президента України № 637/2001 «Про Стратегію подолання бідності» - визначає основні напрями державної політики з подолання бідності, критерії віднесення населення до категорії бідних, соціальні програми та механізми адресної допомоги. Закон України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» (2000р., №1768-III) –встановлює порядок призначення допомоги, критерії потреби та відповідальність органів соціального захисту. Закон України «Про зайнятість населення» (2012 р. № 5067-VI) – регулює питання сприяння працевлаштуванню, соціальної адаптації безробітних та стимулювання підприємницької діяльності серед соціально вразливих груп. Закон України «Про соціальні послуги» (2019 р. №2671-VIII) – визначає права та обов'язки отримувачів і надавачів соціальних послуг, стандарти якості та механізми контролю. Кодекс законів про працю України (1971 р.) – гарантує право на працю, справедливу оплату та безпечні умови праці. Бюджетне законодавство та програми соціального захисту – Закон України про Державний бюджет визначають фінансування адресної допомоги та соціальних програм.

Таким чином, нормативно-правова база України створює комплексний механізм реалізації політики протидії бідності, поєднуючи конституційні гарантії, закони та урядові програми.

Незважаючи на наявність нормативно-правової бази, реалізація заходів протидії бідності стикається з низкою проблем:

1. Фінансові обмеження – недостатнє фінансування соціальних програм обмежує їх масштаб та ефективність (Закон України «Про державний бюджет»).
2. Недосконаліть механізмів адресної допомоги – частина вразливих категорій населення не отримує допомогу через бюрократичні перешкоди або недосконалі критерії визначення потреби (Закон України №1768-III).
3. Нерівномірний доступ до соціальних послуг – особливо у сільській місцевості та на територіях, що постраждали від конфліктів.
4. Соціальна стигма та дискримінація – низька ефективність соціальної інтеграції деяких груп, таких як ВПО чи особи з інвалідністю.
5. Недостатня координація між органами влади та громадськими організаціями – впровадження програм у різних регіонах здійснюється нерівномірно.

Ці проблеми свідчать про необхідність удосконалення правових механізмів та підходів до реалізації політики подолання бідності.

Правова природа протидії бідності полягає у взаємозв'язку конституційних гарантій, національного законодавства та міжнародних зобов'язань України, спрямованих на забезпечення гідного рівня життя кожної людини. Міжнародні стандарти визначають універсальні принципи, до яких Україна адаптує власне законодавство: забезпечення гідного життя, соціальної рівності, підтримка вразливих груп та адресної допомоги.

Таким чином, правові стандарти протидії бідності в Україні формують систему гарантій для забезпечення гідного життя громадян та реалізації їх основних прав і свобод.

Косенкова І. Д.
Науковий керівник: Вергун В. Г.
НТУ «ХПІ»

РОЗВИТОК ЕКОЛОГІЧНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В УКРАЇНІ ТА НЕОБХІДНІСТЬ ПРИЙНЯТТЯ НОВОГО ЗАКОНУ

Екологічне законодавство України формується від початку 1990-х років та постійно розвивається, реагуючи на сучасні виклики охорони довкілля. Важливою правовою основою став Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 р. № 1264-XII [1].

З часом виникла необхідність оновлення його положень. Так, у 2012 р. та пізніше було внесено зміни, що стосуються розширення повноважень органів державної влади, впровадження принципу екологічної відповідальності підприємств, а також конкретизації вимог щодо екологічної експертизи та моніторингу.

До основних положень цього Закону належать:

- гарантії екологічних прав громадян (право на безпечне для життя та здоров’я довкілля, відшкодування шкоди);
- вимоги щодо раціонального використання природних ресурсів;
- регламентація державного контролю у сфері екології;
- запровадження механізмів екологічної безпеки під час господарської діяльності.

Таким чином, розвиток екологічного законодавства в Україні зумовив необхідність оновлення існуючих нормативно-правових актів і прийняття нових законів, що враховують сучасні реалії та європейські стандарти. Українське екологічне право продовжує еволюціонувати, забезпечуючи баланс між господарською діяльністю та охороною довкілля.

Кузнецов М. О.
Науковий керівник: канд. юрид. наук, доцент Лисенко І. В.
НТУ «ХПІ»

КІБЕРЗЛОЧИНИ: КЛАСИФІКАЦІЯ, ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ ТА ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ

У сучасному цифровому суспільстві суттєво зросла кількість кіберзлочинів, які охоплюють широкий спектр правопорушень: від кібершахрайства та несанкціонованого доступу до розповсюдження шкідливого програмного забезпечення (далі ПЗ) та порушення авторського права (далі АП) у цифровому середовищі. Актуальність дослідження зумовлена не тільки швидким ростом, але й високою динамічністю та транскордонним характером, що ускладнює ефективне виявлення та розслідування ціх правопорушень. Проблематика кіберзлочинності має велике практичне та наукове значення, оскільки від рівня її протидії залежить безпека державних інституцій, бізнесу та приватних осіб, а також захист критично важливої інформаційної інфраструктури країни.

Кіберзлочини класифікуються за кількома ознаками: за об’єктом посягання (інформаційні системи, персональні дані, інтелектуальна власність), за характером дій (несанкціонований доступ, модифікація або знищення даних, створення та розповсюдження шкідливого ПЗ, кібершахрайство), за засобами та методами вчинення (використання анонімізуючих технологій, фішингових схем, соціальної інженерії та ботнетів).

Особливості розслідування кіберзлочинів полягають у ряді ключових аспектів: складності встановлення особи правопорушника, використанні анонімних мереж та шифрування, транскордонному характері більшості інцидентів, необхідності цифрової криміналістики, швидкій зміні технологій та методів злочинців. Розслідування потребує комплексного застосування технічних та правових інструментів: аналізу логів серверів та мережевих пакетів, відновлення видалених даних, ідентифікації цифрових слідів та співпраці з міжнародними правоохоронними органами.

Наукова новизна дослідження полягає у систематизації сучасних підходів до класифікації кіберзлочинів та методів їх розслідування, а також у виділенні ключових проблем правового регулювання. Аналіз національного та міжнародного законодавства показав, що українське правове поле поступово адаптується до стандартів ЄС та положень Будапештської конвенції про кіберзлочинність.

В ході дослідження можна дійти висновку, що кіберзлочинність потребує комплексного підходу, що поєднує правові, технічні та організаційні заходи. Необхідне вдосконалення законодавства, застосування цифрових технологій для збору доказів та тісна співпраця з приватним сектором. Подальші напрями дослідження: системи раннього виявлення кіберзагроз; підвищення кіберграмотності.

Лепетень Д. А.
Науковий керівник канд. юрид. наук, доцент Гаєвая О. В.
НТУ «ХПІ»

СТАН ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТЕХНОЛОГІЧНИХ ПАРКІВ В УКРАЇНІ

У сучасному світі технології стрімко розвиваються та конкуренція посилюється, успішний розвиток держави неможливий без опори на інновації та нові технології. Для України, яка прагне зміцнити економіку, підвищити якість життя населення та забезпечити національну безпеку, саме інноваційний шлях, який обрали більшість країн що досягли значних успіхів є актуальним і найбільш перспективним. Саме впровадження інновацій, розвиток інноваційної інфраструктури, створення технологічних парків, дасть можливість країні побудувати успішну державу та забезпечити економічну безпеку.

Згідно Закону України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» технопарк – це юридична особа або група юридичних осіб – учасники технологічного парку, що діють відповідно до договору про спільну діяльність без створення юридичної особи та без об’єднання вкладів з метою створення організаційних засад виконання проектів технологічних

парків з виробничого впровадження наукоємних розробок, високих технологій та забезпечення промислового випуску конкурентоспроможної на світовому ринку продукції.

У сучасних умовах постає потреба покращувати діяльність технопарків в Україні, тому потрібно:

1. Провести детальний аналіз діяльності технопарків із залученням незалежних експертів, який допоможе зрозуміти їхній внесок в інноваційний розвиток.

2. Підготувати пропозиції стосовно розвитку українського інноваційного законодавства з урахуванням орієнтації на євроінтеграцію та для різних типів технопарків – технопарки, які впроваджують наукові результати в практику та технопарки, які спрямовані на конкурентоспроможність окремих сфер, потрібні різні нормативні основи та різні державні стимули.

3. Забезпечити порядок і заходи для технопарку за якого він повинен бути результатом співпраці усіх суб'єктів, а не тільки одного університету або наукової установи. Технопарк має стати спільним підприємством, створеним у партнерстві з місцевими органами влади і управління, промислові підприємства, індивідуальні підприємці, фінансові інститути та інше.

Рішення стосовно діяльності та подальшого розвитку технопарків необхідно приймати лише на основі об'єктивної та виваженої оцінки цієї проблеми у державі.

Основні тенденції та перспективи розвитку технопарків в Україні:

– Співпраця науки, освіти та бізнесу – партнерство з університетами та науковими центрами потрібна для створення потужної науково-технічної бази.

– Просування нових технологій на ринок – розширення міжнародної співпраці дозволить залучити світові ринки, нові технології та партнерів.

– Залучення інвестицій – технопарки можуть стати платформою для залучення іноземних інвестицій, нових технологій та створення сприятливого середовища для інноваційних проектів.

– Розвиток високотехнологічних секторів – технопарки сприятимуть формуванню наукоємного сектора економіки, що призведе до створення та виробництва інноваційних продуктів.

– Підтримка інноваційного процесу – важливою перспективою є надання комплексної підтримки винахідникам на всіх етапах життєвого циклу інновацій, починаючи від розробки ідеї до її комерціалізації.

Таким чином, для досягнення успіху українським технопаркам потрібно впроваджувати сучасні та ефективні моделі управління, забезпечити стабільне та достатнє фінансування, а також створити умови для активної співпраці між науковими установами, бізнесом та державою, щоб стати потужними платформами технологічного розвитку та економічного зростання країни.

Логачова О. О.
Науковий керівник: канд. юрид. наук, доцент Гаєвая О. В.
НТУ «ХПІ»

ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО ЯК ПРАВОВА ПРОБЛЕМА ТА ШЛЯХИ ЇЇ ВИРІШЕННЯ

Домашнє насильство належить до числа найбільш небезпечних соціально-правових проблем сучасної України. Воно порушує конституційні права людини на життя, гідність і особисту недоторканність (статті 27–29 Конституції України). Масштаби цього явища та його негативні наслідки зумовлюють потребу в комплексному вирішенні проблеми на правовому та психологічному рівнях. Домашнє насильство має суспільний характер: воно руйнує сімейні відносини, створює психологічні травми, сприяє формуванню атмосфери безкарності. Вирішення проблеми є важливим завданням як для правознавців, так і для практичної юриспруденції та психології. У наукових тезах пропонується поєднати правові механізми із системними психологічними програмами для постраждалих і кривдників. Це сприятиме більш ефективному захисту прав людини та попередженню повторних випадків домашнього насильства.

Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (2017 р.) визначає його форми та механізми захисту постраждалих, однак на практиці виникають труднощі з ефективною реалізацією цих положень. Наприклад, у багатьох випадках правоохоронні органи обмежуються профілактичною бесідою з кривдником і не виносять термінові заборонні приписи, що знижує рівень реального захисту жертв. Гострою на нашу думку також є проблема юридичної невизначеності у кваліфікації діянь. Так, ст. 126-1 КК України передбачає кримінальну відповідальність лише за систематичне домашнє насильство. Це означає, що за одноразовий випадок фізичного чи психологічного насильства особа часто уникає кримінальної відповідальності, і такі дії кваліфікуються лише за адміністративними нормами. Це створює ризик безкарності кривдників та ускладнює судову практику, оскільки жертви змушені чекати повторюваності правопорушень, аби захист був ефективним.

Для вдосконалення протидії необхідно:

1. Забезпечити швидке реагування правоохоронних органів;
2. Підвищити доступність судового захисту;
3. Розширити мережу кризових центрів і шелтерів;
4. Запровадити програми ресоціалізації для кривдників.
5. Удосконалити законодавство, зокрема скасувати вимогу «систематичності» у ст. 126-1 КК України.

Юридичні заходи доцільно поєднувати з психологічною підтримкою постраждалих. Комплексний підхід дозволяє не лише припиняти випадки насильства, а й зменшувати ризик їх повторення у майбутньому.

Мастеров Ю. Л.
Науковий керівник: Сємко О. М.
НТУ «ХПІ»

КОРУПЦІЯ ТА НЕЕФЕКТИВНІСТЬ ДЕРЖАВНИХ ІНСТИТУЦІЙ

Корупція залишається однією з найзначущіших перепон на шляху побудови правової держави в Україні. Вона пронизує різні рівні управління та

секторів – від дрібних адміністративних процедур до великомасштабних схем у держзакупівлях і приватизації. Наслідком є зниження довіри громадян до держави, підрив легітимності публічних інституцій і викривлена конкуренція на ринку, що стримує економічний розвиток і інвестиції. Корупційні практики формують економічні й політичні ренти, які замінюють прозорі правила гри й стимулюють клієнтарні залежності замість доброго управління.

Неефективність державних інституцій часто пов’язана з кадровою політикою, низьким рівнем професіоналізму та слабкою мотивацією до результату. Розпорошені, непослідовні або часті зміни управлінських програм призводять до розриву у реалізації політик, слабкої координації між відомствами і дублювання функцій. Відсутність сучасних управлінських практик, цифровізації процесів і систем моніторингу ускладнюють своєчасну та прозору реалізацію послуг для громадян.

Політичний вплив на кадрові рішення й інститути контролю створює середовище для неконкурентного доступу до ресурсів і послуг. Судова система, правоохоронні органи й антикорупційні інститути інколи стикаються із зовнішніми впливами, які знижують їхню ефективність і автономію. Слабка незалежність судів і непослідовність у розслідуванні корупційних правопорушень підривають принцип верховенства права, оскільки громадяни не впевнені у справедливому доступі до правосуддя.

Важливим фактором є також дефіцит системних механізмів запобігання корупції: недостатній контроль за деклараціями, незавершена е-деклараційна система, обмеженість прозорості державних контрактів і слабке застосування санкцій. У поєднанні з недостатнім громадським контролем і обмеженою ролью незалежних медіа це створює простір для безкарності.

Подолання цих викликів потребує комплексних заходів: зміцнення незалежності ключових інституцій (судів, антикорупційних органів), впровадження професійної кадрової політики та прозорих конкурсних процедур, цифровізації процесів публічних послуг і державних закупівель, посилення систем внутрішнього контролю й аудиту. Необхідні також жорсткіші механізми притягнення до відповідальності й сталі правила

конфлікту інтересів. Важливу роль відіграє підвищення спроможності громадянського суспільства й журналістики щодо моніторингу влади та просування прозорості.

Можаєва К. Є.
Науковий керівник: канд. пед. наук, доцент Кузьменко О. В.
НТУ «ХПІ»

ВПЛИВ ПОВІТРЯНИХ ТРИВОГ НА ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС В УКРАЇНСЬКИХ УНІВЕРСИТЕТАХ

Повномасштабне вторгнення РФ в Україну створило безпрецедентні виклики для системи вищої освіти, оскільки повітряні тривоги, ракетні обстріли та постійна загроза небезпеки суттєво впливають на організацію навчального процесу, психологічний стан учасників освітнього середовища та доступність освіти. Університети змушені функціонувати в умовах нестабільності, коли безпека студентів і викладачів стає ключовим чинником, що визначає формати проведення занять і можливість реалізації навчальних планів. Найбільшим викликом стало порушення безперервності освітнього процесу, адже повітряні тривоги часто змушують переривати лекції, практичні заняття та лабораторні роботи, що ускладнює засвоєння матеріалу та зменшує ефективний навчальний час. У регіонах, які систематично зазнають атак, студенти та викладачі нерідко проводять значну частину навчального часу в укриттях, що робить дотримання розкладу конче проблема. У такій ситуації освітнім закладам доводиться шукати нові підходи до організації навчання, щоб мінімізувати втрати та зберегти академічну якість. Саме тому багато університетів переходять на дистанційний або змішаний формат, хоча й він залежить від стабільності електропостачання та можливості перебувати в безпечному місці. Повітряні тривоги також посилюють освітню нерівність, оскільки студенти з прифронтових територій або районів частих обстрілів нерідко не можуть повноцінно брати участь у заняттях, пропускають важливі теми або виконують завдання у вимушено нерегулярному режимі. Це створює різницю в навчальних можливостях між студентами різних регіонів. Важливим є психологічний

аспект, адже постійна тривога, відчуття небезпеки та переживання за життя близьких негативно впливають на здатність студентів концентруватися, запам’ятовувати інформацію та підтримувати мотивацію до навчання. Викладачі також працюють у стані підвищеного емоційного навантаження, що позначається на їхній продуктивності та якості комунікації зі студентами. Університети намагаються реагувати на ці виклики, розширюючи програми психологічної підтримки та створюючи гнучкі умови для виконання навчальних завдань, однак масштаби проблеми залишаються значними. Не менш гостро постає питання інфраструктури безпеки, адже наявність обладнаних укриттів є обов’язковою умовою для проведення очних занять. Частина університетів переобладнує підвальні приміщення під навчальні аудиторії, забезпечуючи їх меблями та освітленням, проте такі рішення потребують значних фінансових ресурсів, яких багато навчальних закладів не мають. У тих університетах, де укриття відсутнє або не відповідає вимогам, очне навчання практично неможливе. Попри всі труднощі, українські університети демонструють високу здатність до адаптації, активно застосовуючи цифрові платформи, відеолекції, асинхронні форми навчання та гнучкі моделі оцінювання. У періоди частих повітряних тривог важливим стає проведення частини занять або консультацій в укриттях, що дозволяє не переривати навчання навіть за умов небезпеки.

Отже, повітряні тривоги мають комплексний вплив на освітній процес, охоплюючи організаційні, технічні, психологічні та інфраструктурні аспекти. Хоча законодавство гарантує право на освіту, його реалізація у воєнний час потребує значної підтримки та модернізації освітньої системи. Подальший розвиток університетської освіти вимагатиме вдосконалення механізмів безпеки, цифрової інфраструктури та забезпечення рівного доступу до знань незалежно від місця проживання. Лише скоординовані зусилля держави, освітніх закладів та міжнародних партнерів дадуть змогу забезпечити стійкість і безперервність навчального процесу в умовах воєнного часу.

Назарова В.В.
Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент Олійник О.М.
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди

ЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ ЯК УМОВА РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ТА СТАНОВЛЕННЯ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ УКРАЇНИ

У сучасних умовах розвитку України проблема формування громадянського суспільства та становлення правової держави набуває особливої актуальності. Демократичні перетворення, європейський вектор розвитку, а також виклики, пов’язані з війною та трансформацією суспільних цінностей, вимагають не лише ефективних правових механізмів, а й високого рівня моральної та етичної свідомості громадян. Вагому роль у цьому процесі відіграє молодь, оскільки рівень її етичної культури значною мірою визначає якість громадянського суспільства та реальне утвердження принципів правової держави в Україні.

Громадянське суспільство є сферою добровільної та відповідальної діяльності громадян і їх об’єднань, що функціонує поза межами безпосереднього державного управління, але активно взаємодіє з державою з метою захисту прав і свобод людини, реалізації суспільних інтересів та контролю за владою. Його існування є необхідною умовою правової держави, оскільки саме через громадянське суспільство забезпечується реальне втілення принципу верховенства права, підзвітність влади та участь громадян у публічному житті.

Водночас ефективність громадянського суспільства неможлива без належного рівня громадянської культури його учасників. Важливою складовою громадянської культури є етична культура, яка відображає ступінь засвоєння особистістю та суспільством моральних цінностей, норм і принципів, що регулюють соціальні взаємини. Етична культура включає здатність до морального вибору, усвідомлення відповідальності за власні вчинки, повагу до

людської гідності, орієнтацію на справедливість, чесність, солідарність і толерантність. Вона відображає внутрішні переконання людини та визначає її поведінку у правовому й суспільному просторі.

Формування етичної культури не є стихійним процесом, а потребує цілеспрямованого та системного впливу, ключовим елементом якого виступає етичне виховання молоді. Таке виховання є важливою передумовою становлення активного, відповідального та свідомого громадянина. Саме в молодому віці формуються базові ціннісні орієнтири, уявлення про добро і зло, справедливість, відповідальність, повагу до прав інших людей та готовність діяти в інтересах суспільства, що стають етичним підґрунтям для повноцінного розвитку громадянського суспільства. При цьому зазначимо, що правові норми ефективно діють лише тоді, коли вони підтримуються внутрішнім моральним переконанням громадян.

Особливе значення у процесі етичного виховання молоді відіграють освітні установи, сім’я, засоби масової інформації та інститути громадянського суспільства. Так, освіта виконує інформаційну, ціннісно-виховну функцію, формуючи правову та етичну свідомість, здатність до відповідального громадянського вибору. Водночас сім’я є первинним середовищем соціалізації, де закладаються основи моральної поведінки особистості та її ставлення до суспільства.

Таким чином, етичне виховання молоді є важливим чинником розвитку громадянського суспільства та становлення правової держави в Україні. Воно забезпечує формування етичної культури як внутрішньої основи правосвідомості, громадянської активності та відповідального ставлення до закону. Без належного рівня етичної зрілості молодого покоління неможливе повноцінне функціонування демократичних інститутів і реальне утвердження принципу верховенства права та довіри між громадянами і державою.

Несвітайло А. С.
Науковий керівник: к. і. н., доцент Солошенко О. М.
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

ТОЛЕРАНТНІСТЬ ТА ІНКЛЮЗІЯ ЯК ЧИННИКИ РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

У сучасному суспільстві люди дедалі частіше стикаються з різноманіттям – у поглядах, стилі життя, можливостях та способах самовираження. Це робить питання толерантності та інклюзії не абстрактними поняттями, а практичною необхідністю. Від того, настільки суспільство готове приймати відмінності, залежить рівень соціальної стабільності та взаємної довіри.

Наукова новизна дослідження полягає у спробі визначення толерантності та інклюзії, як важливих складових розвитку громадянського суспільства.

Толерантність, насамперед, проявляється у повсякденній поведінці людини. Йдеться про вміння сприймати інших без упереджень, не оцінювати їх виключно через призму власного досвіду та переконань. Толерантна позиція формується не миттєво, а через виховання, особисті контакти та здатність до саморефлексії. Вона дозволяє уникати конфліктів і сприяє конструктивному діалогу в суспільстві. Інклюзія є наступним кроком після усвідомлення цінності толерантності і полягає у створенні умов, за яких кожна людина може бути активним учасником суспільного життя. Інклюзивний підхід передбачає увагу до реальних потреб людей та усунення перешкод, що обмежують доступ до освіти, праці чи соціальної взаємодії. У цьому сенсі інклюзія спрямована не на виокремлення окремих груп, а на їх залучення до спільного простору.

Особливу роль у поширення інклюзивних цінностей відіграє освітнє середовище. Саме в процесі навчання формується ставлення до різноманіття та закладаються основи відповідальної громадянської позиції. Спільна діяльність людей з різним життєвим досвідом сприяє розвитку взаєморозуміння та поваги, що має довгостроковий вплив на суспільні відносини.

Толерантність та інклюзія є дуже важливими і для професійної сфери, якщо розглядати професійні об’єднання як «міні копії» громадянського

суспільства, оскільки вони базуються на принципах самоорганізації, внутрішньої демократії та здатності до колективного захисту спільних інтересів. Колективи, у яких підтримується атмосфера взаємоповаги та рівних можливостей, зазвичай є більш згуртованими й ефективними. Водночас ігнорування цих принципів може призводити до соціальної напруги та зниження мотивації.

Отже, толерантність та інклюзія виступають необхідними умовами розвитку сучасного громадянського суспільства. Вони сприяють формуванню середовища, у якому кожна людина має можливість реалізувати себе та відчувати власну значущість.

В наступних дослідженнях варто звернути увагу на основні шляхи забезпечення інклюзивного простору в умовах воєнної ситуації, як важливої складової сучасного українського суспільства.

Несмашна А. Ю.
Науковий керівник: канд. юрид. наук, доцент Гаєвая О. В.
НТУ «ХПІ»

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ КАПІТАЛ ТА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ ЯК ОСНОВА ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У сучасній економіці все більшого значення набувають нематеріальні активи, зокрема інтелектуальний капітал та інтелектуальна власність. Інноваційна діяльність неможлива без ефективного використання знань, досвіду, професійних навичок та результатів творчої діяльності. Метою даного дослідження є визначення ролі інтелектуального капіталу та інтелектуальної власності у формуванні конкурентоспроможності підприємств та економіки загалом.

Інтелектуальний капітал включає людський капітал (знання, вміння, навички працівників), структурний капітал (організаційні процеси, бази даних, корпоративна культура) та клієнтський капітал (зв’язки з партнерами, репутація, бренд). Інтелектуальна власність охоплює авторські права, патенти,

торговельні марки, корисні моделі та інші результати творчої діяльності, що підлягають правовому захисту. Сукупність цих складників формує основу для інноваційного розвитку.

Ефективне управління інтелектуальним капіталом дозволяє підприємствам підвищувати продуктивність, створювати нові продукти та послуги, виходити на міжнародні ринки. Водночас, захист інтелектуальної власності забезпечує правову охорону результатів досліджень і створює стимули для подальших інновацій. Державна політика в цій сфері має спрямовуватись на розвиток інноваційної інфраструктури, підтримку стартапів, фінансування науково-дослідних проектів.

Знання та творчий потенціал працівників трансформуються в інноваційні продукти й технології через механізм інтелектуальної власності. Інноваційна діяльність неможлива без ефективного використання інтелектуального капіталу, адже саме він є основою для створення нових рішень. Приклади комерціалізації інтелектуальної власності – ліцензування, франчайзинг, спільні науково-технічні проекти.

Управління інтелектуальним капіталом передбачає його ідентифікацію, оцінку, захист і використання для підвищення вартості підприємства. Важливу роль відіграють нормативно-правові акти, зокрема міжнародні угоди (Паризька конвенція, Угода TRIPS), а також Закон України «Про інтелектуальну власність», що визначає правові основи охорони та використання результатів творчої діяльності. Подальший розвиток інноваційної економіки України залежить від створення ефективних механізмів захисту та комерціалізації інтелектуального капіталу.

У світі існують численні приклади того, як інтелектуальний капітал стає основним активом компаній. Так, глобальні корпорації, такі як Google, Microsoft чи Tesla, мають у своїй структурі значну частку нематеріальних активів, що перевищує матеріальні ресурси. В Україні поступово зростає кількість компаній, що комерціалізують наукові розробки, зокрема у сфері IT, біотехнологій та енергетики.

Таким чином, інтелектуальний капітал та інтелектуальна власність є ключовими факторами інноваційного розвитку. Вони визначають конкурентні переваги підприємств, формують економіку знань та забезпечують стійке зростання. Для України особливо важливо розвивати інституційні механізми захисту інтелектуальної власності, інвестувати у людський капітал та стимулювати взаємодію науки, бізнесу та держави. Розвиток інноваційної діяльності неможливий без гармонійного поєднання цих елементів.

Овчаренко А. Т.
Науковий керівник: канд. пед. наук, доцент Маркова В. М.
ННІ «Українська інженерно-педагогічна академія» ХНУ ім. В.Н.Каразіна

ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО І ПРАВОВА ДЕРЖАВА В УКРАЇНІ: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Формування громадянського суспільства та правової держави є ключовою умовою демократичного розвитку України та її інтеграції до європейського правового простору. Незважаючи на наявність законодавчих засад, реалізація прав і свобод людини та участі громадян у публічному управлінні залишається непослідовною, що зумовлює необхідність наукового аналізу інституційної нестабільності та низького рівня правової культури. Дослідження дозволяє виробити рекомендації для підвищення ефективності демократичного врядування та правового регулювання.

Громадянське суспільство розглядається як сфера соціальної самоорганізації, а правова держава – як форма публічної влади, заснована на верховенстві права. Наукова новизна полягає у комплексному аналізі їх взаємозалежності та встановленні, що слабкий розвиток одного гальмує становлення іншого. Основні проблеми: низька довіра, обмежений вплив громадських інституцій, нестабільність правозастосування, корупція та недостатня правова культура. Необхідним є посилення громадської участі, правової освіти, прозорості органів влади та механізмів контролю для сталого демократичного розвитку.

У ході дослідження встановлено, що формування громадянського суспільства та правової держави в Україні є взаємозалежними процесами, результативність яких визначається рівнем інституційної спроможності державної влади, розвитком правової культури та активністю громадян у сфері публічного управління. Основними стримувальними чинниками залишаються низький рівень суспільної довіри, формалізм демократичних інститутів і обмежений вплив інститутів громадянського суспільства на прийняття управлінських рішень.

Перспективи подальшого розвитку пов'язані з інституціоналізацією механізмів громадської участі, розширенням практик електронної демократії, посиленням правової освіти та формуванням культури підзвітності органів влади. Подальші наукові дослідження доцільно спрямувати на вивчення соціокультурних чинників демократизації, регіональних особливостей розвитку громадянського суспільства та адаптацію європейського досвіду розбудови правової держави до українських умов.

Парфьонова К. Ю.
Науковий керівник: к. і. н., доцент Солошенко О. М.
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

РОЛЬ ГРОМАДЯНСЬКОЇ АКТИВНОСТІ У ФОРМУВАННІ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

Формування правової держави є одним із ключових завдань сучасного демократичного розвитку України. В умовах суспільних трансформацій, реформування державних інституцій та євроінтеграційних процесів особливого значення набуває активна участь громадян у суспільно-політичному житті. Громадянська активність виступає важливим чинником утвердження верховенства права, демократичних цінностей і прав людини. Саме через участь громадян у виборах, громадських організаціях, волонтерській діяльності та процес громадського контролю забезпечується прозорість і підзвітність влади. В умовах воєнного стану та подальшого повоєнного відновлення, громадянська активність стає ключовим фактором забезпечення прозорості державного апарату та запобігання авторитаризму. Тому дослідження ролі громадянської

активності є актуальним як у науковому, так і в практичному вимірах, адже сприяє пошуку ефективних шляхів побудови правової держави.

Наукова новизна дослідження полягає у аналізі громадянської активності не лише як форми соціальної участі, а як системи правового контролю за діяльністю органів влади. Громадянська активність охоплює різноманітні форми участі населення в управлінні державними та суспільними справами: від участі у виборчому процесі до діяльності громадських об'єднань і ініціативних груп. Вона є значущим інструментом впливу громадян на процес ухвалення рішень та формування державної політики. У правовій державі активні громадяни не лише користуються наданими їм правами, а й усвідомлюють власну відповідальність за дотримання законів і захист демократичних цінностей.

Активна позиція громадян сприяє виявленню порушень законодавства, протидії корупції та підвищенню рівня правової культури суспільства. Зокрема, участь громадян у діяльності громадських рад при органах виконавчої влади, подання електронних петицій, звернень та запитів на публічну інформацію є прикладами правових інструментів, що дозволяють суспільству здійснювати моніторинг і оцінку діяльності посадових осіб у межах чинного законодавства. Важливу роль у системі громадського правового контролю відіграє діяльність громадських організацій та антикорупційних ініціатив, які здійснюють аналіз нормативно-правових актів, контролюють використання бюджетних коштів та виявляють порушення законності. Прикладом такої діяльності є громадський моніторинг публічних закупівель через електронні платформи, що сприяє підвищенню прозорості та підзвітності органів влади. В умовах сучасної України громадянська активність також відіграє роль каталізатора правових реформ і зміцнення довіри між державою та суспільством.

Отже, громадянська активність є невід'ємною складовою формування правової держави, оскільки вона забезпечує участь громадян у демократичних процесах, сприяє утвердженню верховенства права та розвитку громадянського суспільства. Активні та свідомі громадяни виступають гарантом дотримання прав і свобод людини, а також ефективного функціонування державних інституцій. Подальші дослідження варто спрямувати на аналіз саме молодіжних

ініціатив та активностей, ефективних форм громадянської активності в умовах воєнного та повоєнного розвитку України на шляху формуванні правової держави.

Пивоваров Б. О.
Науковий керівник: Сємко М. О.
НТУ «ХПІ»

СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНА НЕРОЗВИНЕНІСТЬ ГРОМАДЯНСЬКОЇ УЧАСТІ

Недостатній рівень політичної культури в Україні є одним із ключових бар'єрів на шляху формування активного громадянського суспільства. Багато громадян не володіють системними знаннями про інститути влади, механізми політичної участі та способи впливу на прийняття рішень, тому їхній внесок у публічну політику часто зводиться до одноразових голосувань або епізодичних протестних акцій. Така пасивність посилюється історичними травмами та спадковими моделями поведінки, коли довіра до державних інституцій була підривана роками корупції, репресій і неефективного менеджменту.

Соціальна нерозвиненість проявляється також у слабкому громадському капіталі: мережі довіри між людьми, що обмінюються ресурсами й інформацією для спільних дій, залишаються фрагментованими. Відсутність довіри ускладнює організацію сталих ініціатив, формування добровольчих рухів та партнерств між громадянським сектором і бізнесом. Часто ініціативи виникають довкола конкретних криз або проектів, але не трансформуються у довготривалі структури, здатні системно впливати на політику й забезпечувати моніторинг реалізації рішень.

Низький рівень медіа- та правової грамотності ускладнює розуміння громадянами власних прав і механізмів їх захисту. Люди не завжди знають, як користуватися інструментами публічного контролю, звертатися до омбудсмена, брати участь у консультаціях чи ініціювати громадські обговорення. Це зменшує якість громадської участі: замість продуманих, аргументованих

позицій домінують емоційні реакції або стереотипи, що робить громадську дискусію вразливою до маніпуляцій.

Економічні фактори також відіграють важливу роль. Бідність, нестабільна зайнятість та вимоги виживання забирають час і енергію, які могли би бути спрямовані на громадську діяльність. Молодь, яка могла б стати рушійною силою змін, часто виїжджає за кордон у пошуках кращих можливостей, що погіршує демографічний потенціал активних громадян.

Щоб подолати ці проблеми, потрібна цілеспрямована робота над підвищенням політичної освіти й розвитку локальних ініціатив. Це включає інтеграцію курсів громадянської освіти в шкільну та позашкільну систему, підтримку довготривалих проектів на місцях, спрямованих на створення мереж взаємної допомоги, а також стимулювання участі через механізми партисипативного бюджетування й місцеві платформи обговорення. Разом ці кроки можуть поступово змінити культуру участі – від епізодичної до системної, обґрунтованої та відповідальної.

Подригун А. Ю.
Науковий керівник: Вергун В. Г.
НТУ «ХПІ»

РЕФОРМУВАННЯ ВИБОРЧОГО ЗАКОНОДАВСТВА В УКРАЇНІ

Вибори – це основа демократії, адже саме через них громадяни делегують владу тим, кому довіряють. Але вибори будуть справді демократичними лише тоді, коли правила їх проведення є зрозумілими, чесними і стабільними.

В Україні виборче законодавство змінюється дуже часто. Ми досі знаходимось на етапі «змішаної демократії», що підтверджується міжнародними інститутами та рейтингами, найавторитетнішим з яких є «The Economist», який вказує на статус змішаної демократії в Україні з рейтингом свобод 4.9/10, що є показником нижче середнього на Європейському континенті, найближчим з яких є Румунія, хоча і є значно вищим за багатьма азійськими, африканськими та південноамериканськими країнами, включно з росією, яка має рейтинг 2.0, на ряду з такою країною як Іран. Це пояснюється

як політичними змінами, так і спробами адаптації до нових умов. Проте часті зміни без чіткої стратегії формують у людей недовіру – мовляв, закони «пишуться під себе». У зв'язку з євроінтеграцією та війною, тема реального реформування виборчого законодавства стала ще більш актуальною. Це важливо не лише для внутрішньої стабільності, а й для зовнішньої підтримки України.

Останні роки показали, що в Україні є як позитивні реформи, так і старі проблеми, які не дають виборчій системі стати повністю справедливою та прозорою.

Важливою реформою стало прийняття Виборчого кодексу, який об'єднав кілька законів і зробив процедури більш уніфікованими. Кодекс передбачає використання відкритих списків, що дало виборцям більше впливу на персональний склад депутатів, а не тільки на партію.

Співпраця з ОБСЄ, Європейським Союзом та міжнародними спостерігачами підвищує прозорість виборів. Україна регулярно отримує рекомендації, які допомагають вдосконалити процедури голосування та підрахунку.

Через платформу «Дія» виборці вже можуть перевіряти свою реєстрацію, змінювати місце голосування, бачити офіційну інформацію. Це зручно і значно зменшує кількість помилок у списках.

Часто законодавчі зміни проводяться під конкретну політичну ситуацію або інтереси певних сил. Наприклад, змінюється виборча система (пропорційна, мажоритарна, змішана), що створює правову нестабільність і плутає виборців.

Незважаючи на заборони, під час виборів все ще трапляються випадки роздачі грошей, продуктів чи подарунків. Такі дії шкодять як довірі до результатів, так і самому змісту виборів.

Хоча відкриті списки мали підвищити вплив виборців, на практиці партії часто формують списки без прозорих критеріїв. Крім того, фінансування кампаній часто відбувається «в тіні».

Реформа виборчого законодавства в Україні – це не одноразовий закон чи документ. Це постійний процес, який має ґрунтуватися не на політичній вигоді, а на інтересах суспільства.

У майбутньому важливо:

- забезпечити стабільність законодавства, щоб виборці не плутались у правилах;
- посилити контроль за фінансуванням партій і кампаній;
- розвивати електронні сервіси і поступово готуватись до безпечного е-голосування;
- дотримуватись рекомендацій міжнародних партнерів;
- залучати молодь і громадянське суспільство до контролю над виборами.

Тільки тоді вибори в Україні стануть справжнім інструментом демократії, а не просто формальною процедурою.

Пруць Д. П.
Науковий керівник: к. і. н., доцент Солошенко О. М.
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

КРИЗА ДОВІРИ ЯК ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

У сучасних умовах розвитку українського суспільства, що характеризуються політичною нестабільністю, воєнними викликами та трансформацією державних інститутів, особливої актуальності набуває проблема довіри громадян до влади. Рівень суспільної довіри є важливим показником ефективності функціонування правової держави, оскільки він безпосередньо впливає на легітимність державної влади, стабільність правопорядку та готовність громадян дотримуватися правових норм. Криза довіри ускладнює реалізацію демократичних принципів, знижує ефективність правозастосування та перешкоджає формуванню сталих інститутів правової держави, що зумовлює наукову й практичну значущість дослідження даної проблематики.

Довіра до держави та її інститутів є складним соціально-правовим феноменом, що формується на основі сприйняття громадянами справедливості законодавства, ефективності діяльності органів влади, рівня захисту прав і свобод людини та відповідальності посадових осіб. Кризові явища у сфері довіри проявляються у зниженні авторитету судової системи, правоохоронних органів і органів державної влади, поширенні правового нігілізму та зростанні соціальної апатії. Наукова новизна дослідження полягає в розгляді кризи довіри не лише як наслідку окремих управлінських помилок, а як системної проблеми, що має комплексний вплив на процес формування правової держави. Досвід України в умовах війни демонструє суперечливу динаміку довіри: з одного боку, зростає підтримка окремих інституцій, з іншого – посилюється критичне ставлення до корупції, непрозорості влади та вибіркового застосування законів.

Отже, криза довіри виступає однією з ключових перешкод на шляху формування правової держави, оскільки без довіри громадян неможливе ефективне функціонування демократичних інститутів і реалізація принципу верховенства права. Подолання цієї проблеми потребує підвищення прозорості діяльності органів влади, розвитку правової культури населення та забезпечення реального захисту прав і свобод людини. Подальші наукові дослідження доцільно спрямувати на аналіз механізмів відновлення суспільної довіри, ролі громадянського контролю та впливу кризових умов на трансформацію взаємовідносин між державою і суспільством.

Раїнчик І.М.
Науковий керівник: канд.пед.наук, доцент Маркова В.М.
ННІ «Українська інженерно-педагогічна академія» ХНУ ім. В.Н.Каразіна

ІНСТИТУЦІЙНІ ВИКЛИКИ РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ТА ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ СУСПІЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Формування громадянського суспільства та правової держави є одним із визначальних чинників сталого демократичного розвитку України. Сучасні суспільні трансформації, спричинені реформуванням системи публічного управління, децентралізаційними процесами та безпековими викликами,

актуалізують необхідність переосмислення інституційних засад взаємодії держави й громадянського суспільства. Практичне значення дослідження полягає у можливості використання його результатів для вдосконалення механізмів публічної участі, підвищення ефективності державного управління та зміцнення правових інститутів.

Розвиток громадянського суспільства та правової держави в Україні доцільно розглядати як процес інституційного становлення, що визначається не лише наявністю демократичного законодавства, а й ефективністю його практичної реалізації. Однією з ключових проблем є розрив між формальним закріпленням правових норм і реальною здатністю державних та громадських інститутів забезпечувати їх дотримання.

Обґрунтовано, що низький рівень інституційної довіри до органів публічної влади негативно впливає на громадянську активність і ефективність правозастосування. Формалізований характер механізмів громадської участі обмежує реальний вплив громадянського суспільства на процес ухвалення управлінських рішень. Наукова новизна полягає у визначенні якості громадської участі як індикатора інституційної зрілості правової держави.

Важливим чинником розвитку правової держави є рівень правової культури та відповідальності як громадян, так і представників публічної влади. У цьому контексті наголошується на необхідності переходу від формально-нормативного до ціннісно-орієнтованого підходу, що ґрунтується на принципах верховенства права, підзвітності та прозорості.

Формування громадянського суспільства та правової держави в Україні є взаємопов’язаними процесами, ефективність яких залежить від рівня інституційної спроможності держави та громадянської активності. Основними перешкодами на сучасному етапі залишаються низький рівень суспільної довіри до органів публічної влади, формалізований характер механізмів громадської участі та розрив між правовими нормами і практикою їх реалізації.

Реалізація принципу верховенства права неможлива без підвищення відкритості та підзвітності діяльності органів публічної влади, а також без

формування належного рівня правової культури й громадянської відповідальності. Подальші наукові пошуки доцільно спрямувати на дослідження сучасних форм громадської участі, зокрема цифрових демократичних практик, а також на аналіз змін у функціонуванні інститутів правової держави в умовах актуальних суспільних трансформацій.

Рибальченко В. Р.
Науковий керівник: канд. філос. наук, доцент Перевалова Л. В.
НТУ «ХПІ»

ПРАВОВИЙ СТАТУС ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

Конституції України (ч. 1 ст. 75) встановлює, що єдиним органом законодавчої влади в Україні є парламент – Верховна Рада України. В Україні, як і у більшості сучасних демократичних держав, здійснення законодавчої влади доручається Основним Законом виборному представницькому органу.

Парламент є колективним представником усього народу України**.** Він не просто група окремих політиків; це інститут, через який народ реалізує свою владу. Ця функція реалізується, перш за все, через народних депутатів, які обираються народом на демократичних засадах, що робить їх легальними представниками усього українського народу. Важливо розуміти, що згідно із законом, депутат представляє не лише тих, хто за нього проголосував, але й інтереси всієї країни.

Правовий статус Верховної Ради України складається з наступних елементів: по-перше, місце ВРУ у системі органів державної влади – це єдиний орган законодавчої влади, що й визначає вищу роль парламенту у сфері законотворчості. По-друге, конкретний перелік повноважень Верховної Ради України, які перелічені у статті 85 Конституції України. По-третє, будь-яка влада має нести відповідальність. Верховна Рада відповідає перед своїм основним принципом – народним суверенітетом, а також повинна діяти строго в рамках закону. Четверте, держава забезпечує умови для роботи ВРУ, ніхто не

має права втручатися в її діяльність. Отже, аналізуючи ці чотири елементи, ми отримуємо повну картину правового статусу парламенту.

В основі сучасної демократії лежить принцип розподілу влад, запроваджений для запобігання її надмірної концентрації. Згідно Конституції (ст.6) державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених Конституцією межах і відповідно до законів України.

Верховна Рада є осереддям законодавчої влади. Це означає, що саме парламент має виключне право приймати закони, які є обов'язковими для виконання на всій території України. Інші гілки влади працюють в рамках цих законів: виконавча – реалізує їх, а судова – забезпечує їхнє дотримання.

Стаття 75 Конституції підкреслює цю винятковість, називаючи Верховну Раду «єдиним органом законодавчої влади». Ця формула виключає можливість створення будь-яких паралельних законодавчих органів.

Законодавча функція – це основа діяльності Верховної Ради, її головне призначення. Саме через прийняття законів парламент безпосередньо впливає на всі сфери життя суспільства та держави.

Процес прийняття законів чітко регламентований і складається з певних стадій. Все починається з внесення законопроекту. Це право належить обмеженому колу суб'єктів: народним депутатам, Президенту та Уряду. Далі законопроект потрапляє на розгляд до профільних комітетів. Це найважливіша експертна стадія, де відбувається детальне опрацювання тексту, аналіз наслідків та підготовка рекомендацій для всієї Ради. Після цього починаються пленарні засідання. Перше читання присвячене обговоренню загальних засад закону, його концепції. Депутати вирішують, чи варто рухатися далі з цим документом. Якщо так, настає черга другого читання. На цій стадії розглядаються запропоновані поправки. Це найбільш тривала і дискусійна частина процесу. Після успішного проходження поправок закон ухвалюється в цілому. Після ухвалення закону його підписує Голова Верховної Ради і передає

на підпис Президенту. Глава держави має право вето, тобто може відхилити закон і повернути його до парламенту зі своїми пропозиціями та зауваженнями. Це важливий механізм системи стримувань і противаг. Таким чином, законодавчий процес – це складний, багатоетапний механізм, покликаний забезпечити якість та обґрунтованість прийнятих рішень.

Рисований І. М.
Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент Олійник О. М.
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

РОЛЬ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ «СУСПІЛЬСТВОЗНАВСТВО» У ФОРМУВАННІ АКТИВНОЇ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ПОЗИЦІЇ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

У сучасних умовах державотворчих процесів в Україні, воєнного стану та європейської інтеграції, питання формування свідомого громадянина перестає бути суто педагогічним і набуває статусу стратегічного завдання національної безпеки. Освітня галузь «Суспільствознавство», що інтегрує історію, громадянську освіту та основи правознавства, є основним інструментом громадянської соціалізації молоді. ЇЇ значення полягає у: консолідації українського суспільства (розуміння спільних цінностей та історичного процесу), протидії маніпуляціям (через розвиток критичного мислення), формування правової грамотності (засвоєння алгоритмів захисту власних прав та виконання обов’язків).

Актуальність даної проблеми зумовлена необхідністю подолання політичної апатії серед молоді, формуванням національної ідентичності та залученням учнів до громадянського життя суспільства. Вирішення цього завдання дозволяє підготувати покоління, здатне не лише критично мислити, але й брати на себе відповідальність за розвиток громади та держави.

Формування активної громадянської позиції є важливим у віці 15–17 років, коли підлітки перебувають на стадії соціального самовизначення. Саме в цей період суспільні дисципліни допомагають сформувати власну позицію

учня, яка не залежить від маніпуляцій медіа та оточуючих, усвідомити зв'язок між власним добробутом та розвитком держави і підготуватися до реального виконання громадських обов'язків.

Особливу значимість сучасного підходу до викладання суспільних дисциплін, ми вбачаємо в переході від трансляційної моделі навчання, коли учитель дає лише готові факти і учень повинен їх завчити, до трансформаційної моделі, де учень стає активним суб'єктом суспільних відносин. При такому підході формується не лише знання як діяти, але і бажання діяти. Громадянська позиція розглядається як синтез когнітивної сфери (знання) та емоційно-вольової (готовність до участі). Реалізація даного підходу можлива через використання інтерактивних методів навчання: диспутів, дебатів, круглих столів з обговорення актуальних проблем школи, громади та держави. Також важливим елементом даного підходу є застосування методу соціального проектування, при якому учні залучаються до реальних мікро-проектів (адвокація, волонтерство), що перетворює абстрактні поняття на особистий досвід.

Також необхідно додати, що у сучасних реаліях, коли громадянська позиція формується у цифровому просторі, освітня галузь «Суспільствознавство» є фундаментом для розвитку критичного мислення особистості учня, який може протистояти маніпуляціям та приймати участь в електронній демократії.

Таким чином, ефективність формування громадянської позиції прямо залежить від освітнього середовища. Вивчення суспільних дисциплін повинно відійти від суто теоретичного засвоєння знань на користь діалогу, проектної діяльності та реальної громадянської участі. Напрямом подальших досліджень даної проблеми є аналіз стану сформованості громадянських якостей учнів та дослідження системи методів та прийомів формування громадянської компетентності на уроках суспільствознавчої освітньої галузі.

Романюк Ю. Р.
Науковий керівник: Вергун В. Г.
НТУ «ХПІ»

СУРОГАТНЕ МАТЕРИНСТВО: ПРАВОВІ КОЛІЗІЇ МІЖ БАТЬКАМИ, ВИНОШУВАЛЬНИЦЕЮ ТА ДИТИНОЮ. МІЖНАРОДНЕ СУРОГАТНЕ МАТЕРИНСТВО ТА ПРОБЛЕМИ ОТРИМАННЯ ГРОМАДЯНСТВА

Сурогатне материнство є одним з найскладніших інститутів репродуктивного права, породжуючи численні правові колізії між суб'єктами правовідносин через непристосованість традиційних сімейних норм до нових репродуктивних технологій.

В Україні сурогатне материнство регулюється Сімейним кодексом України (ст. 123), Законом «Основи законодавства України про охорону здоров'я» (ст. 48) та підзаконними актами МОЗ. Сурогатною матір'ю може бути жінка 18-49 років з власною дитиною, письмовою згодою та відсутністю медичних протипоказань, при цьому вона не може бути донором яйцеклітини.

Основні правові колізії виникають у трьох площинах:

По-перше, питання материнських прав сурогатної матері. Хоча законодавство забороняє залишення дитини сурогатною матір'ю (ст. 123 СК України), на практиці можливі ситуації відмови віддавати дитину генетичним батькам, створюючи правову невизначеність.

По-друге, проблема відмови генетичних батьків забирати дитину через вади розвитку або зміну обставин, залишаючи сурогатну матір формальною матір'ю небажаної дитини.

По-третє, врегулювання фінансових відносин. Законодавство дозволяє як альтруїстичне, так і комерційне сурогатне материнство, але не визначає чіткі межі компенсації, провокуючи конфлікти.

Особливо складне міжнародне сурогатне материнство. Україна стала популярним напрямком репродуктивного туризму через ліберальне законодавство та низькі ціни, але це породжує серйозні правові проблеми.

Найгостріша проблема – отримання громадянства дитини. За українським правом дитина автоматично отримує українське громадянство при народженні

на території України (Закон «Про громадянство України», ст. 7). Однак багато країн не визнають сурогатне материнство: у Франції, Німеччині, Італії воно заборонено, що ускладнює визнання генетичних батьків.

Різні країни по-різному визначають материнство: одні керуються принципом «mater semper certa est» (матір – та, що народила), інші визнають генетичне материнство. Європейський суд з прав людини у справах «Меннессон проти Франції» та «Лабассе проти Франції» визнав порушення прав дитини при невизнанні відносин з генетичними батьками (ст. 8 ЄКПЛ).

Деякі країни розробляють спеціальні процедури для оформлення документів через консульства, але це не усуває всіх невизначеностей.

Експерти пропонують розробку міжнародних конвенцій, гармонізацію законодавств та створення спеціальних процедур визнання батьківства. Гаазька конференція з міжнародного приватного права працює над відповідною конвенцією.

Необхідно враховувати інтереси всіх сторін: права дитини на громадянство та захист від експлуатації (Конвенція ООН про права дитини, ст. 3, 7), права генетичних батьків на створення сім'ї (ст. 8 ЄКПЛ), права сурогатної матері на репродуктивну автономію та справедливу компенсацію.

Сучасні тенденції вимагають комплексного підходу до регулювання, що враховує національні особливості та міжнародний характер відносин, потребуючи співпраці держав та міжнародних організацій для захисту прав усіх учасників, насамперед найкращих інтересів дитини.

Семенюк К. Д.
Науковий керівник: доцент Гаряєва Г. М.
НТУ «ХПІ»

ОСНОВНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ

В умовах триваючої збройної агресії Російської Федерації проти України роль військовослужбовця як захисника державного суверенітету, територіальної

цілісності та конституційного ладу стала ключовою. Підвищується суспільна увага до забезпечення їхнього правового статусу та правового захисту.

Правовий захист військовослужбовців – це система державних, правових, соціально-економічних та організаційних заходів, спрямованих на гарантування реалізації, охорони та відновлення їхніх прав і законних інтересів. Проблематика правового захисту військовослужбовців охоплює як питання соціальних гарантій, трудових і житлових прав, так і питання рівності можливостей для жінок у війську, а також підтримки сімей загиблих чи поранених військових.

Станом на 2025 рік законодавство України суттєво оновлено з урахуванням потреб воєнного часу. Конституція України є базовим джерелом, що визначає основні права та свободи людини і громадянина, у тому числі військовослужбовців. Відповідно до статей 3, 17, 65 Конституції, захист Вітчизни є обов'язком громадян України, а держава зобов'язується забезпечувати соціальний і правовий захист військовослужбовців.

Законодавче забезпечення цих гарантій деталізується у численних нормативно-правових актах, серед яких головним є Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» № 2011-XII від 20 грудня 1991 р. (з останніми змінами станом на 2025 р.). Його положення формують основну систему соціального і правового захисту військовослужбовців. Закон регламентує права, гарантії, пільги, обов'язки, а також відповідальність посадових осіб за порушення цих прав.

До інших нормативних актів, які мають безпосереднє значення, належать: Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу» (оновлено у 2024 р.) – визначає правовий статус військовослужбовців, порядок проходження служби та підстави її припинення; Закон України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» – встановлює порядок призначення і виплати пенсій; Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» – забезпечує пільги учасникам бойових дій, інвалідам війни, сім'ям загиблих; Постанова Кабінету Міністрів України №

168 від 2023 р. «Про особливості виплати грошового забезпечення військовослужбовцям під час воєнного стану»; Наказ Міністерства оборони України, № 330 від 2024 р. «Про затвердження Інструкції з організації соціально-правової роботи у Збройних Силах України».

На початку 2025 р. Верховна Рада ухвалила зміни, якими було посилено гарантії військовослужбовців, які перебувають у полоні або зникли безвісти, а також розширено перелік осіб, які мають право на пільги у сфері житлового кредитування (постанова КМУ № 45/2025).

Україна є учасницею багатьох міжнародних договорів, що встановлюють стандарти у сфері захисту військовослужбовців.

Станом на 2025 рік Міноборони розробило єдину систему електронного обліку грошового забезпечення, що забезпечує прозорість і контроль виплат.

Військовослужбовці, які отримали поранення або стали інвалідами, мають право на щомісячну державну допомогу, передбачену постановою КМУ № 116 від 2024 р. «Про соціальні виплати пораненим учасникам бойових дій».

Пенсії військовослужбовцям виплачуються згідно із Законом України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених військової служби, та деяких інших осіб». Станом на 2025 р. розмір пенсії визначається виходячи з 90% грошового забезпечення, що відповідає посаді, яку займала особа перед звільненням. З 2023 р. запроваджено щорічну індексацію військових пенсій.

Право на судовий захист є однією з ключових конституційних гарантій (ст. 55 Конституції України). Військовослужбовці можуть звертатися до суду для захисту своїх прав, у тому числі щодо грошового, пенсійного чи житлового забезпечення.

Закон України «Про безоплатну правову допомогу» гарантує військовослужбовцям та членам їхніх сімей право на безоплатну вторинну правову допомогу, що включає представництво у судах.

Україна у 2022-2025 роках здійснила масштабне оновлення правового поля у сфері захисту військовослужбовців. Проте головним викликом залишається реальне виконання законів, а не лише їх наявність. Справжня

ефективність системи правового захисту можлива лише за умови її цифровізації, прозорості, спрощення бюрократії та належного фінансування.

Скрипник А. Р.
Науковий керівник: к. і. н., доцент Солошенко О. М.
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

ЧЕТВЕРТЕ ПОКОЛІННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ: ЮРИДИЧНІ ВИКЛИКИ ТА ЕТИЧНІ ДИЛЕМИ СУЧАСНОСТІ

Сьогодні ми стаємо свідками розвитку правової доктрини спостерігається конституювання нової парадигми правового статусу особи – четвертого покоління прав людини. Якщо попередні етапи еволюції права були спрямовані на забезпечення політичних свобод та соціально-економічних гарантій, то нинішній етап фокусується на захисті біологічної ідентичності та автономії індивіда в умовах глобальної цифровізації.

Актуальність обраної теми детермінована об’єктивним випередженням правотворчих процесів стрімким розвитком високих технологій. Четверте покоління прав концентрується на праві суб’єкта на самодетермінацію у питаннях розпорядження власною тілесністю та забезпеченні приватності в інформаційному середовищі. У цій сфері індивід самостійно окреслює межі особистої свободи, керуючись персональними ціннісними орієнтирами, що реалізуються в межах чинного правового поля.

Наукова новизна дослідження полягає в спробі відокремлення правових та етичних аспектів четвертого покоління прав людини та визначити їх особливості.

Науковці розділяють права людини четвертого покоління на дві основні групи: соматичні та інформаційні. До соматичних належить усе, що стосується нашого фізичного тіла – від права на трансплантацію органів і штучне запліднення до більш дискусійних питань, як-от зміна статі, евтаназія чи право на сім’ю без дітей. Інформаційні ж права гарантують нам доступ до віртуальної

реальності та захист у мережі. Проблема в тому, що регулювати ці сфери надзвичайно складно. В Україні та багатьох інших країнах світу ці питання стоять дуже гостро, адже вони зачіпають найінтимніші аспекти людського життя, які раніше регулювалися виключно традиціями або релігією.

На сучасному етапі спостерігається виражена колізія між розширенням юридичних можливостей особи та традиційними нормами моралі й релігійними канонами. У науковому дискурсі за участю філософів, медиків та теологів тривають дискусії щодо ризиків, пов'язаних із потенційним перетворенням реалізації соматичних прав на форму глобального біомедичного експерименту над людством. Релігійні інституції вбачають у подібних правових тенденціях загрозу національним та духовним цінностям, що актуалізує проблему пошуку оптимального балансу між прогресом та етикою. У цій системі правові норми визначають межі допустимої поведінки, тоді як морально-етичні переконання особи виступають фундаментальними аксіологічними орієнтирами, що дозволяють зберегти антропологічну цілісність індивіда в умовах інтенсивної глобалізації.

Розвиток четвертого покоління прав ґрунтується на визнанні суверенності особистості щодо держави. Ключовою категорією тут виступає індивідуальна автономія – право на недоторканність приватної сфери від необґрунтованого державного втручання. Прецедент Ханни Джонс, яка спочатку відмовилася від трансплантації серця, а згодом змінила своє рішення, ілюструє фундаментальну сутність новітніх прав: повагу до динамічного характеру волевиявлення особи та її права на самодетермінацію і зміну власної позиції.

Підсумовуючи, можна сказати, що поява четвертого покоління прав людини – це вже доконаний факт, а не теорія. Хоча в українському суспільстві до багатьох із цих прав досі ставляться насторожено або навіть негативно, ми не можемо ігнорувати ці виклики. Недостатнє правове регулювання лише створює додаткові конфлікти. Нам потрібні зважені рішення, які дозволять технологіям

служити людині, не руйнуючи при цьому фундаментальні етичні засади нашого існування. Адже за будь-яких обставин головним завданням права залишається одне – захистити можливість кожного з нас залишатися Людиною.

В подальших дослідженнях варто провести порівняльний аналіз українського та світового досвіду реалізації четвертого покоління прав людини.

Степанов М. С.
Науковий керівник: Сємко М. О.
НТУ «ХПІ»

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ТА ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Формування громадянського суспільства (ГС) та правової держави в Україні є ключовою передумовою для стійкого демократичного розвитку та європейської інтеграції. Актуальність цієї проблеми зумовлена багатовимірними викликами, що стримують процес. До них належать соціально-політична пасивність населення через низький рівень медіа- та правової грамотності, а також брак довіри до інституцій. Значною перешкодою є слабкість громадських інституцій: обмежена організаційна спроможність, фінансова залежність від зовнішніх грантів і фрагментація рухів. Системна корупція та неефективність державного апарату підривають легітимність влади, а недосконаліть правової системи створює розрив між законами та їх втіленням. Додатковим негативним фактором є інформаційні загрози, що посилюють сприйнятливість до дезінформації.

Розробка науково обґрунтованих шляхів подолання цих проблем має критичне значення. Основна частина роботи містить елементи наукової новизни. По-перше, обґрунтовано нерозривність інституційних і соціально-культурних реформ. Необхідний перехід від епізодичної до системної, відповідальної культури участі, що вимагає інтеграції громадянської грамотності в освіту. По-друге, визначено пріоритет цифровізації як антикорупційного інструменту. Системна автоматизація послуг та відкритість

даних про держконтракти створюють інструменти контролю, зменшуючи простір для людського фактора та корупційних схем. По-третє, запропоновано зміщення фокусу підтримки ГС на місцеві ресурси. Для подолання фінансової вразливості необхідна диверсифікація через розвиток місцевого донорства та соціального підприємництва, що сприятиме трансформації ініціатив у довготривалі структури впливу. Четвертим аспектом є взаємозв'язок судової автономії та якості нормотворчості, що вимагає широкого обговорення законів для усунення правової невизначеності.

Висновки підкреслюють, що формування правової держави є довготривалим трансформаційним процесом. Його успіх залежить від одночасного посилення імплементації законів, професіоналізації інститутів через прозорі конкурси та освітніх реформ. Напрямки подальших досліджень мають зосередитися на вивченні ефективності цифрових інструментів (зокрема е-закупівель) у зниженні корупційних ризиків на місцевому рівні та розробці моделей сталого фінансування громадських організацій в українських реаліях.

Ткачов Є. І.
Науковий керівник: к.і.н., доцент Солошенко О. М.
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

РОЛЬ ГРОМАДЯН У СТАНОВЛЕННІ Й ФУНКЦІОНУВАННІ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Актуальність проблеми. У сучасних умовах глобальних трансформацій, зокрема в контексті викликів демократії, конфліктів та цифровізації, роль громадян у становленні та функціонуванні громадянського суспільства набуває особливого значення. Ця проблема є ключовою для вирішення наукових завдань, таких як вивчення механізмів соціальної мобілізації та формування демократичних інститутів, а також практичних – для посилення громадського контролю над владою, запобігання корупції та забезпечення сталого розвитку суспільства.

Громадянське суспільство – це сукупність недержавних суспільних інститутів і відносин, які виражають різноманітні приватні (індивідуальні та групові) інтереси й потреби громадян у політичній, економічній, духовній та культурній сферах.

Громадяни є базовими суб'єктами громадянського суспільства, оскільки саме їхня активність, ініціативність та здатність до самоорганізації визначають рівень його розвитку. Участь громадян у діяльності громадських організацій, волонтерських рухів, органів місцевого самоврядування, а також в формах громадського контролю сприяє вирішенню соціальних проблем і захисту прав людини.

Наукова новизна дослідження полягає в розгляді ролі громадян не лише як учасників політичних процесів, а як ключових агентів суспільної стійкості та солідарності в умовах кризових викликів. Досвід України в умовах війни засвідчує посилення горизонтальних зв'язків між громадянами, зростання ролі волонтерського руху та громадських ініціатив, що свідчить про трансформацію громадянської активності в напрямі більшої відповідальності та самоорганізації.

Водночас розвиток громадянського суспільства гальмують такі проблеми, як слабке знання людьми своїх прав, байдужість частини населення до політики та звичка покладатися на державу замість власної активності.

Отже, роль громадян у становленні й функціонуванні громадянського суспільства є визначальною, адже саме активна громадянська позиція забезпечує розвиток демократії, ефективний контроль за діяльністю влади та захист суспільних інтересів. Формування відповідального громадянства сприяє зміцненню правової держави та підвищенню рівня соціальної згуртованості.

Подальші наукові дослідження доцільно спрямувати на вивчення механізмів залучення громадян до процесів ухвалення рішень, підвищення рівня громадянської та правової культури, а також аналіз впливу воєнних викликів на трансформацію форм громадянської участі в Україні.

Фінашкіна А. В.
Науковий керівник: к.і.н., доц. Солошенко О. М.
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

ДЕМОКРАТИЧНІ ІНСТИТУТИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Демократичні інститути громадянського суспільства відіграють важливу роль у функціонування демократичної держави. Для України ця тема нині є однією з особливо актуальних через повномасштабну війну, яку розв'язала Російська Федерація. Умови в яких нині живе Україна стала справжнім випробуванням для демократичних цінностей, прав і свобод громадян та спроможності громадянського суспільства впливати на державні процеси. Завдяки активності громадян, волонтерського руху, громадським організаціям та незалежнім медіа уціліла стійкість української держави.

Наукова новизна полягає у спробі визначення особливостей діяльності демократичних інститутів в умовах війни.

Громадянське суспільство охоплює мережу інституцій та ініціатив, що діють незалежно від держави та забезпечують активну участь громадян у суспільному житті. До основних демократичних інститутів належать: громадянські об'єднання, волонтерські та благодійні структури, незалежні медіа, органи місцевого самоврядування, профспілки, політичні партії. Під час війни їх значення та кількість в Україні зросло. До прикладу, волонтерський рух став прикладом високого рівня самоорганізації: волонтери підтримують Збройні Сили України, допомагають внутрішньо переміщеним особам та постраждалим від бойових дій. А громадянські організації контролюють дотримання прав людини, фіксують воєнні злочини та забезпечують нагляд за діяльністю влади.

Водночас з тим війна створює серйозні виклики для розвитку демократичних інститутів. Воєнний стан обмежує окремі права та свободи, наприклад свободи зібрань та діяльність політичних партій. Також зростає ризик надмірної централізації влади та зниження прозорості ухвалення рішень.

Слід зазначити про інформаційну боротьбу та пропаганду, яка становить загрозу для свободи слова та незалежності медіа.

Попри всі труднощі, українське громадянське суспільство демонструє відповідальність. Взаємодія між державними структурами та громадянськими ініціативами підтверджує прагнення країни зберегти демократичні принципи навіть в умовах війни.

Отже, демократичні інститути громадянського суспільства є основою, яка допомагає Україні вистояти в умовах війни. Вони не тільки підтримують державу у важкий час, а також допомагають зберігати демократичні цінності та рухатися у напрямку Європи. І у подальші часи – як під час війни, так і після неї, – важливо підтримувати та розвивати громадянське суспільство, робити владу більш відкритою та захищати права людей.

В подальших дослідженнях варто звернути увагу на участь молоді в демократичних інститутах громадянського суспільства.

Чернега І. В
Науковий керівник: канд.філос.наук, доцент Перевалова Л. В.
НТУ «ХПІ»

КОНСТИТУЦІЙНИЙ ЛАД УКРАЇНИ: ЗМІСТ ТА ПРИНЦИПИ

Конституційний лад України є фундаментальною основою існування сучасної української державності та суспільства. Під цим поняттям розуміють систему суспільних відносин, що закріплені Конституцією та визначають основи організації державної влади. Це своєрідна правова модель організації суспільного життя, яка має найвищу юридичну силу й виступає орієнтиром для всіх інших нормативно-правових актів. Конституційний лад України виступає не лише як юридичне поняття, але й як реальний механізм забезпечення гармонійних відносин між особою, суспільством і державою.

Конституційний лад України базується на низці фундаментальних принципів, без яких неможливо уявити демократичну і правову державу. До таких основних рис належать верховенство Конституції, поділ влади на законодавчу, виконавчу та судову, а також народовладдя, що закріплює народ

як єдине джерело державної влади. Ці риси становлять ядро конституційного устрою й забезпечують стабільність та ефективність функціонування політичної системи. Конституційний лад України ґрунтується на системі основоположних принципів, які визначають характер держави, її політичний устрій та взаємовідносини між владою і громадянами.

Одним із головних є принцип народовладдя, за яким народ виступає єдиним джерелом влади та суверенітету. Саме народ через вибори, референдуми й інші форми демократії бере участь у формуванні органів влади та контролює їхню діяльність. Цей принцип забезпечує демократичний характер держави, рівність громадян перед законом.

Конституційний лад України заснований на визнанні людини, її життя, честі та гідності найвищою соціальною цінністю. Основна мета держави –забезпечення та захист прав і свобод кожного громадянина, створення умов для всебічного розвитку особистості та її участі в суспільному житті. Конституційні норми гарантують захист кожного від незаконних дій чи обмежень, що посягають на життя, здоров'я чи гідність людини.

Важливе місце серед принципів конституційного ладу займають суверенітет і унітарність держави, верховенство права та поділ влади на законодавчу, виконавчу та судову. Суверенітет гарантує незалежність України у внутрішній і зовнішній політиці, а унітарність – неподільність території та єдність системи державної влади. Верховенство права означає, що Конституція має найвищу юридичну силу, і жоден нормативний акт не може їй суперечити.

Не менш важливою рисою є поділ влади на законодавчу, виконавчу та судову. Цей принцип був закладений ще мислителями Нового часу, зокрема Шарлем Монтеск'є, і полягає в тому, що влада не повинна зосереджуватися в одних руках, інакше це неминуче призведе до зловживань та узурпації. Сукупність цих ознак створює основу для розвитку України як демократичної, соціальної та правової держави.

Для реалізації цих принципів у державі створено систему ефективного захисту прав людини. Важливу роль відіграє Конституційний Суд України,

який контролює відповідність законів і рішень Конституції, а також уповноважений Верховної Ради з прав людини (омбудсмен), що здійснює нагляд за дотриманням прав і свобод громадян.

Конституційний лад України є основою функціонування держави, її демократичного устрою та правової системи. Його забезпечення здійснюється через спеціальні правові механізми, серед яких головну роль відіграє Конституційний Суд України. Саме цей орган контролює відповідність законів та рішень Конституції, захищає права громадян і запобігає узурпації влади.

Отже, принципи конституційного ладу, забезпечення прав людини та механізми їхнього захисту формують єдину систему, що гарантує демократичний розвиток України. Конституційний Суд, омбудсмен і незалежна судова влада забезпечують реальне дотримання прав і свобод, а неможливість скасування основ конституційного ладу підтримує стабільність держави та зміцнює її правову основу.

Шацький А. В.
Науковий керівник: к. і. н., доцент Солошенко О. М.
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

ГРОМАДЯНСЬКА АКТИВНІСТЬ МОЛОДІ В УМОВАХ КРИЗИ ДОВІРИ ДО ДЕРЖАВНИХ ІНСТИТУТІВ

У сучасному світі, особливо в країнах з перехідною демократією, таких як Україна, криза довіри до державних інститутів стає ключовим викликом для суспільного розвитку. Ця проблема набуває особливої гостроти в умовах воєнних конфліктів, економічних криз та політичної нестабільності, де молодь, як найбільш динамічна частина населення, часто стає рушійною силою змін. Дослідження показують, що рівень довіри до державних органів серед української молоді критично низький, що призводить до зниження участі в традиційних політичних процесах і переорієнтації на альтернативні форми активності. Значення цієї теми полягає в її внеску до вирішення наукових завдань, таких як аналіз механізмів формування громадянської свідомості, та практичних аспектів, зокрема розробка стратегій для посилення взаємодії між молоддю та владою. Сьогодні спостерігається загальне зменшення довіри до

соціальних і політичних інститутів, де половина українців виявляє недовіру, що безпосередньо впливає на стабільність суспільства.

Криза довіри до державних інститутів у молодіжному середовищі в Україні стає все більш вираженою. За результатами соціологічного опитування, проведеного у липні–серпні 2017 року компанією GfK Ukraine на замовлення Центру «Нова Європа», абсолютна недовіра до політиків сягає 49% серед молодих українців, тоді як лише 13% респондентів виявляють інтерес до національної політики. Ці показники свідчать про переорієнтацію молоді на неурядові та неформальні форми участі. Зокрема, волонтерські рухи отримали 2,98 бала за шкалою довіри, а Збройні сили України – 2,86 бала, що вказує на пошук альтернатив традиційним політичним інститутам. У студентському середовищі ситуація не краща: низький авторитет викладачів та обмежений інтерес до суспільно-політичних процесів лише підсилюють цю тенденцію. Багато молодих людей сприймають традиційну участь у політиці як неефективну і, відтак, часто уникають будь-якої активності у цьому напрямку. Ці зміни в ставленні молоді до політики свідчать про необхідність переосмислення підходів держави до залучення молоді та формування нових стратегій для підвищення довіри до інститутів влади.

В умовах таких криз, як пандемія COVID-19 чи воєнні дії, молодь адаптується через альтернативні канали залучення. Наприклад, під час пандемії зросла роль цифрового активізму, де молоді люди використовували соціальні мережі для мобілізації підтримки, волонтерства та поширення інформації, компенсуючи брак довіри до офіційних джерел

Таким чином, громадянська активність молоді в умовах зниження довіри до державних інститутів виступає як механізм адаптації до нових викликів і відіграє важливу роль у трансформації суспільства. Однак для запобігання маргіналізації цієї активності потрібна системна підтримка. «Національна стратегія розвитку молодіжної політики до 2030 року» підкреслює необхідність створення умов для участі молоді в громадянському суспільстві, що може слугувати основою для відновлення довіри. Подальші дослідження повинні зосередитися на вивченні впливу цифрових технологій на активність молоді,

оцінці ефективності державних програм, спрямованих на підвищення довіри, а також на порівнянні досвіду країн, які стикалися з подібними кризами. Це допоможе розробити рекомендації для зміцнення демократичних процесів.

Шуріга О. С.
Науковий керівник: канд. юрид. наук, доцент Лисенко І. В.
НТУ «ХПІ»

АВТОРСЬКЕ ПРАВО В ЦИФРОВУ ЕПОХУ: ПРОБЛЕМИ КОПІЮВАННЯ ТА РОЗПОВСЮДЖЕННЯ КОНТЕНТУ

Цифрова епоха докорінно змінила підходи до створення, використання та поширення інформаційних продуктів. Контент – текстовий, аудіовізуальний, графічний чи програмний – став доступним для миттєвого копіювання, редагування та глобального розповсюдження. Ці технологічні можливості відкривають широкі перспективи для розвитку культури й творчості, але одночасно створюють серйозні загрози для системи авторського права, яка була сформована в умовах традиційних медіа. Відтак постає питання адаптації правових механізмів до нових викликів цифрової реальності.

Однією з ключових проблем є неконтрольоване копіювання інформаційних об’єктів. Цифровий формат дозволяє створювати точні копії без втрати якості, що ускладнює можливість відстеження порушень. Контент може бути завантажений, скопійований або перепублікований у соціальних мережах, месенджерах та на онлайн-платформах без згоди автора. Поширеним явищем є нелегальне розміщення фільмів, музики, програмного забезпечення та електронних книг на торрент-трекерах і «піратських» сайтах. Унаслідок цього правовласники втрачають прибутки, а індустрії креативного бізнесу зазнають економічних збитків.

Ще одна проблема – складність визначення відповідальності в цифровому середовищі. Онлайн-платформи часто виконують роль посередників між авторами та користувачами, але юридичний статус цих платформ у контексті авторського права не завжди чітко окреслений. Постає питання: хто має відповідати за неправомірне розміщення контенту – користувач, який його

опублікував, чи платформа, що надала технічну можливість для поширення? Європейська й міжнародна практика пропонує концепцію «notice-and-takedown», відповідно до якої платформа зобов'язана оперативно видалити порушуючий контент після відповідного повідомлення. Проте ефективність цього механізму залежить від внутрішньої політики платформ та їхньої технічної спроможності.

Одним із дискусійних аспектів цифрового авторського права є баланс між свободою доступу до інформації та захистом прав творців. З одного боку, інтернет став ключовим інструментом для розвитку освіти, науки й комунікацій. З іншого – необмежений доступ до контенту часто вступає у конфлікт із фінансовими інтересами авторів і виробників. У цьому контексті постає питання справедливого використання (fair use), яке дозволяє застосовувати частину творів для навчання, цитування чи досліджень. Проте на практиці межі такого використання нерідко стають предметом спорів та юридичних колізій.

Цифрова епоха спричинила появу нових форм творчості, зокрема реміксів, мемів, колажів, генеративного контенту та творів, створених за допомогою штучного інтелекту. Ці продукти часто ґрунтуються на вже існуючих матеріалах, що ставить під сумнів питання оригінальності та авторства. Правове регулювання таких матеріалів у багатьох країнах досі перебуває у процесі формування, що створює невизначеність для користувачів та правовласників.

Суттєвий виклик становить боротьба з цифровим піратством. Хоча держави запроваджують механізми блокування ресурсів, адміністративну й кримінальну відповідальність, технологічні можливості обходу блокувань та анонімність користувачів значно ускладнюють процес. У відповідь на це виникають альтернативні моделі монетизації – стримінгові сервіси, підписки, ліцензійні цифрові продукти, а також системи захисту типу DRM. Проте навіть сучасні технічні засоби не гарантують абсолютної безпеки, оскільки часто піддаються обходу.

У межах міжнародного права важливу роль відіграють Бернська конвенція, Угода ТРІПС та Директиви ЄС про авторське право, які

встановлюють стандарти захисту цифрового контенту. Їхня імплементація в національні законодавства є необхідною умовою інтеграції у світовий цифровий ринок. Водночас країни мають адаптувати ці норми з урахуванням власних культурних, технологічних та економічних особливостей.

Підсумовуючи, можна зазначити, що авторське право в цифрову епоху потребує системної модернізації та впровадження інноваційних механізмів захисту. Важливо створити ефективну модель взаємодії між авторами, користувачами, онлайн-платформами та державою. Перспективним напрямом є розвиток технологій цифрової ідентифікації контенту, автоматизовані системи моніторингу порушень, розширення правосвідомості користувачів та вдосконалення законодавства. Лише комплексний підхід дозволить забезпечити баланс між доступністю інформації та захистом інтересів творців у мінливому цифровому середовищі.

СЕКЦІЯ 8

ІСТОРІЯ НАУКИ ТА ТЕХНІКИ

Голова секції: проф. Тверитникова О.Є.

Секретар секції: доц. Гайдамачук О. В.

Гриценко С. О.
Науковий керівник: д.і.н., проф. Тверитникова О. Є.
НТУ«ХПІ»

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ МЕРЕЖЕВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ПРОТОКОЛІВ TCP/IP

Сучасне суспільство вже неможливо уявити без Інтернету, цифрових сервісів та глобальних мережевих комунікацій, які формують основу повсякденної діяльності людини. Висока швидкість обміну даними, миттєвий доступ до інформації та масштабованість мереж стали можливими завдяки тривалому розвитку телекомунікаційних технологій. Особливе місце в цьому процесі займає становлення й еволюція протоколів TCP/IP, що визначають принципи функціонування Інтернету до сьогодні. Дослідження історії цих технологій є важливим для розуміння того, як було сформовано сучасний цифровий простір і які технічні рішення стали ключовими для розвитку глобальних мереж.

Метою роботи є аналіз історичного розвитку мережевих технологій та протоколів TCP/IP, визначення їхнього впливу на формування Інтернету та окреслення перспектив подальшого удосконалення мережевої архітектури.

Першим етапом розвитку глобальних мереж стала поява ARPANET - проекту Міністерства оборони США у кінці 1960-х років. ARPANET створювалася для забезпечення стійкого обміну даними між університетами та дослідницькими лабораторіями. Одним з найбільш інноваційних рішень того часу було застосування технології комутації пакетів, яка дозволяла передавати

інформацію невеликими блоками. Це підвищувало надійність мережі та давало можливість створювати маршрути обходу пошкоджених вузлів.

У 1970-х роках дослідники Роберт Кан і Вінтон Серф поставили перед собою завдання створити універсальний протокол, який би дозволяв взаємодіяти різним типам комп'ютерів та мереж. Так виникла концепція TCP (Transmission Control Protocol) та IP (Internet Protocol), що разом забезпечували надійну передачу даних, адресацію та маршрутизацію пакетів. У 1983 році протоколи TCP/IP були офіційно впроваджені в ARPANET, що стало ключовою подією в історії Інтернету.

У наступні роки технології поширилися в університетському середовищі, а потім - у комерційному секторі. Розпочався розвиток локальних мереж, з'явилися маршрутизатори, технології Ethernet, сформована система доменних імен DNS, що стала основою сучасної адресації в Інтернеті. Важливу роль відіграв протокол IPv4, який дозволив підключити величезну кількість пристроїв. Проте з часом його адресний простір став недостатнім, що стало стимулом для створення IPv6 - нового стандарту з майже необмеженою кількістю адрес та покращеними можливостями маршрутизації та безпеки.

Окремої уваги заслуговує вплив мережевих технологій на соціальний та текономічний розвиток. Завдяки TCP/IP стало можливим створення електронної комерції, дистанційної освіти, телемедицини, відео зв'язку, а також формування глобального інформаційного простору, у якому беруть участь мільярди користувачів. Крім того, мережеві технології стали основою для появи нових професій, галузей та ринків, зокрема кібербезпеки, DevOps, Cloud-інфраструктур та аналітики великих даних.

Таким чином, історія розвитку мережевих технологій та протоколів TCP/IP демонструє, як поступові наукові відкриття та інженерні рішення привели до створення глобальної інфраструктури, що визначає життя сучасної людини. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на вдосконалення мережевої безпеки, оптимізацію передачі даних у високонавантажених системах, розвиток IPv6 та нових моделей маршрутизації.

Ілюхін С. Є.
Науковий керівник: д.і.н., проф. Тверитникова О. Є.
НТУ«ХПІ»

ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ РАДІОЗВ'ЯЗКУ В УКРАЇНІ ТА ЙОГО ТЕХНІЧНЕ ОСНАЩЕННЯ (1895-1950)

Радіозв'язок був ключовою технологією XX століття, що забезпечив розвиток телекомунікаційних систем України. Сучасні телекомунікаційні технології спираються на фундамент, закладений у цей історичний період. Перші досліди з бездротового зв'язку на території України розпочалися вже у 1890-х роках. На морських портах Чорного моря встановлювалися ранні радіостанції для забезпечення навігаційної безпеки. На початку XX століття важливим центром розвитку радіотехніки став Харків. Науковці Харківського технологічного інституту проводили експерименти з приймання та передавання сигналів, а також удосконалювали антенно-фідерні системи. У 1920-1930 роках активно розгортали радіомовлення, створили перші студії, передавальні центри та мережі ретрансляторів. Поступово переходили від іскрових до лампових генераторів, які дозволяли працювати в стабільніших частотних діапазонах.

Створювали спеціальні радіовежі висотою понад 100 метрів, що забезпечувало покриття великих промислових центрів. Загалом розширювали мережу проводного мовлення – так звана "радіофікація" населених пунктів із використанням дротових ліній. У Києві, Харкові та Одесі створили потужні радіовузли з передавачами середньої та великої потужності. Після утворення УСРР почали будувати цивільні системи зв'язку. 16 листопада 1924 року з Харкова вийшла перша в Україні радіотрансляція. Технічне оснащення цих станцій включало лампові генератори високих частот, підсилювачі потужності, а також багатодротові антени типу "Т", рамкові конструкції та "П". Антенні поля займали площі у кілька гектарів та вимагали складних систем заземлення. У цей же період також розвивалися засоби приймання: радіоприймачі, детекторні схеми, високочутливі вхідні кола. У 1934 році було створено

Київський пункт технічного радіоконтролю (ПТРК) в селищі Борова Фастівського району Київської області у складі двох працівників.

Першим начальником Київського ПТРК в 1934 – 1938 рр. був Балієвич – один з ініціаторів організації пункту техрадіоконтролю. З Українського центру радіоконтролю поїздом доставили аппаратуру: приймачі, радіокомпаратор, фотописець з часовим механізмом та іншу апаратуру. Наукову новизну становлять розробки українських інженерів ХПІ, які впроваджували інноваційні методи підвищення стабільності сигналу та ефективності передачі на далекі відстані.

Важливим центром розвитку радіотехніки став НТУ «ХПІ» “Харківський політехнічний інститут”. Місто Харків з його технічними університетами відіграло дуже значну роль в покращенні телекомунікацій в той період часу. У 1940-х роках у Харкові сформувався один
із найбільших центрів радіотехнічної науки. У ХПІ працювали лабораторії електрозв’язку, де проводили дослідження генераторів високої частоти. Дослідники ХПІ працювали над кількома задачами: стабілізацією частоти генераторів; підвищенням чутливості приймачів; створення нових типів антен; розробкою навчальних стендів і лабораторних установок. У 40-х роках на території України створювали мобільні польові радіостанції військового призначення на лампах (А-7, БЧ, РСБ, РБ), які забезпечували надійний зв’язок у складних умовах. Після завершення Другої світової війни почали будувати нові стаціонарні передавальні центри, які згодом потім заклали основу для подальшого розвитку телекомунікаційної мережі України. Розробляли перші методики екранування апаратури та захисту ліній зв’язку від промислових наводок. Будували нові антенно-вежові комплекси, впроваджували передавачі (50-100 кВт). Створювали переносні та автомобільні радіостанції. Найбільш поширеними були лампові КХ/УКХ установки, що працювали в діапазоні 1,5 – 15 МГц. Вводили стандарти короткохвильового зв’язку, що дозволяло забезпечити зв’язок на сотні кілометрів. А саме в цей час у студентських лабораторіях ХПІ продовжували вдосконалювати лампові схеми, антенні

системи та методи частотної стабілізації, що потім сприяло формуванню нашої сучасної української радіотехніки. Також у технічних вишах впродовжувались спеціальні навчальні курси з радіотехніки, електромагнітих хвиль, антенної техніки та теорії сигналів. У 1895-1950 роках в Україні почав формуватись технічний фундамент радіозв'язку, включаючи генераторні системи, підсилювачі, антенно-фідерні комплекси та приймальні пристрої. Подальші дослідження спрямовували на детальний аналіз технічних рішень конкретних українських станцій, розробок. Детальне вивчення схем, конструкцій передавачів і приймачів, антенно-фідерних систем, їх характеристик і меж дії. Українські інженери співставляли досягнення з технологіями інших країн у той самий період, завдяки чому Україна мала можливість швидше розвиватися, мати ефективність та розуміння принципів роботи.

Кравченко А. О.
Науковий керівник: д.і.н., проф. Тверитникова О. Є.
НТУ«ХПІ»

ІСТОРІЯ КОМП'ЮТЕРІВ: ВІД МЕХАНІЧНИХ ОБЧИСЛЮВАЧІВ ДО ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Сьогодні важко уявити життя без комп'ютера. Він став не лише інструментом для роботи чи навчання, а й основою сучасної цивілізації. Проте шлях, який пройшли обчислювальні машини від простих механізмів до систем зі штучним інтелектом, був довгим.

Метою дослідження було простежити розвиток комп'ютерів, визначити внесок українських учених і сучасні тенденції інформаційних технологій. Першими пристроями для обчислень вважають абак і подібні інструменти, що використовувалися ще у Стародавньому світі. У XVII ст. з'являються перші механічні калькулятори: паскалін Блеза Паскаля (1642 р.) та обчислювальна машина Лейбніца. У XIX ст. Чарльз Беббідж створює проєкт аналітичної машини, яка вже мала принципи сучасних комп'ютерів. Його колега Ада Лавлейс описала алгоритм для цієї машини, тому її вважають першою програмісткою в історії.

У XIX–XX ст. важливим кроком стала табуляційна машина Германа Холлеріта, що застосовувалася для перепису населення у США. Згодом, у середині XX ст. розпочалася ера електронних комп'ютерів: ENIAC, UNIVAC та ін. В Україні під керівництвом Сергія Лебедєва у 1951 р. створено першу у континентальній Європі – МЕСМ. Вагомий внесок у розвиток комп'ютерної науки зробили Катерина Ющенко, Віктор Глушков, Борис Малиновський. К.Ющенко розробила мову програмування високого рівня з адресацією, що випередила аналоги світу. В. Глушков заснував Інститут кібернетики АН УРСР, розробив концепції «електронного уряду» та мереж. Б. Малиновський став провідним істориком обчислювальної техніки, зберігши спадщину вітчизняних учених. О.Заковоротний, представник ХПІ, розвивав електроніку та підготував покоління інженерів, що формували українську школу комп'ютерних наук.

У 1970–1980-х рр. винайдено мікропроцесори, що дозволило створювати персональні комп'ютери. Компанії Apple, IBM, Microsoft зробили ПК доступними для масового користувача. 1990-ті роки стали часом появи Всесвітньої павутини (WWW), яка об'єднала комп'ютери в глобальну мережу. На початку XXI ст. з'явилися ноутбуки й смартфони, що поєднали в собі потужність комп'ютера і мобільність.

Сьогодні ми живемо у світі, де ключову роль відіграють технології штучного інтелекту. Нейронні мережі, машинне навчання та великі дані дозволяють комп'ютерам розпізнавати обличчя, перекладати тексти, писати музику та навіть вести діалог з людиною. ШІ активно застосовується у медицині, бізнесі, освіті та повсякденному житті. Водночас він ставить перед людством нові виклики: питання етики, безпеки даних і збереження робочих місць.

Отже, окреслено внесок українських учених, зокрема С.Лебедєва, В.Глушкова і К. Ющенко у розвиток теоретичних та практичних основ обчислювальної техніки. Вони не лише змінили економіку й науку, а й трансформували спосіб життя людини. Історія комп'ютерів доводить, що

розвиток науки і техніки – це безперервний рух уперед, де кожне відкриття стає підґрунтям для нових досягнень.

Меньшиков С. О.
Науковий керівник: к.і.н., доцент Гутник М. В.
НТУ «ХПІ»

ВНЕСОК КАФЕДРИ ТУРБІНОБУДУВАННЯ НТУ «ХПІ» У РОЗВИТОК АТОМНОГО ТУРБІНОБУДУВАННЯ

Сучасне людство сильно залежить від електроенергії. Бо її відсутність - це не лише відсутність можливості користуватись побутовими електричними приладами. Без електроенергії складно організувати подачу води і тепла в оселі, від неї залежить і функціонування очисних споруд. Також зникає зв’язок, можливість безготівкових розрахунків при придбані життєво необхідних речей, навіть виготовлення їжі та важливих товарів ускладнене. Обстріли енергетичної інфраструктури України під час російської агресії показали нашу залежність від електроенергії. Тому вивчення розвитку енергомашинобудування у минулому може сприяти пошуку шляхів, які допоможуть уникнути негативних наслідків у майбутньому.

Атомні електростанції видобувають значну частину електроенергії України. В залежності від пори року, їх частка досягає 60 відсотків, а середні показники за рік становлять біля 50 відсотків загального видобутку електроенергії.

Вчені кафедри турбінобудування Харківського політехнічного інституту (нині НТУ «ХПІ») зробили вагомий внесок у розвиток турбін для атомних електростанцій. Інтенсивні дослідження в цьому напрямку, а згодом і будівництво турбін для АЕС почалось з 1960-х рр.

Для АЕС потрібні турбіни великої одиничної потужності щоб виправдати будівництво самої електростанції. Через цю особливість, велике значення мала економічність турбін. Кафедра турбінобудування разом з ХТГЗ створила високоекономічні, широкорежимні останні ступені для швидкохідних і тихохідних турбін. Завдяки кафедрі турбінобудування вдалося створити

лопатки завдовжки 1030 мм для швидкохідних турбін (3000 об/хв.) і 1450 мм для тихохідних (1500 об/хв.). Також кафедра розробила рекомендації з оптимізації обводів проточної частини циліндрів низького тиску (ЦНТ), що стало важливим етапом у розвитку вітчизняного турбінобудування.

Результати дисертацій, які були захищені на кафедрі у 1966 р. В. Н. Пономарьовим та А. Г. Кнабе були використані у роботах кафедри над створенням уніфікованих ЦНТ для парових турбін, які будувались для ТЕС та АЕС.

У 1968–1973 рр. для серії швидкохідних турбін кафедрою спільно з ХТГЗ створений уніфікований ЦНТ з робочою лопаткою завдовжки 1030 мм для турбін потужністю від 220 до 750 МВт. Також у 1968–1975 рр. разом з ХТГЗ розроблений останній ступінь ЦНТ для тихохідних турбін АЕС з робочою лопаткою завдовжки 1450 мм. Авторами були: Я.І. Шнеєє, А.В.Гаркуша, Т.Й. Шведова, Ю.В. Гречаніченко та ін. Він забезпечував надійну й економічну роботу турбін потужністю 500–1100 МВт в широкому діапазоні режимів експлуатації. Цей ступінь був використаний у турбіні К-1000-60/1500 потужністю 1000 МВт, головний зразок якої був змонтований на Південно-Українській АЕС у 1980 р.

Таким чином, вивчення ретроспективи енергомашинобудівних кафедр відкриває нові перспективи для розуміння синергії науки та промисловості. Аналіз накопиченого досвіду дозволяє виділити стратегічні вектори взаємодії, що є критично важливим для підвищення стійкості енергосистеми до зовнішніх загроз. Отримані дані стануть фундаментом для модернізації мереж та виведення партнерства між дослідницькими центрами та виробництвом на якісно новий рівень.

Папушин О. О.
Науковий керівник: д.і.н., проф. Тверитникова О. Є.
НТУ«ХПІ»

ІСТОРІЯ КОМУНІКАЦІЙ В УКРАЇНІ

Актуальність дослідження зумовлена важливою роллю комунікацій у розвитку суспільства, економіки та науки. Процеси передавання інформації завжди були основою управління, освіти, науки та міжлюдської взаємодії. Для України питання становлення та еволюції засобів зв'язку має особливе значення, оскільки саме комунікаційні технології забезпечували інтеграцію регіонів, розвиток економічних зв'язків, поширення суспільно важливої інформації та формування єдиного інформаційного простору. В умовах стрімкого розвитку цифрових технологій аналіз історичних етапів розвитку зв'язку дозволяє краще зрозуміти сучасні тенденції, оцінити досягнення минулого та визначити перспективи подальшого розвитку галузі.

Історія комунікацій в Україні тісно пов'язана з розвитком технічних засобів передавання інформації та загальним рівнем науково-технічного прогресу. У другій половині XIX століття на українських землях почали активно розвиватися телеграфні лінії, які з'єднали великі міста та промислові центри. Це стало першим кроком до формування електронних систем зв'язку. Подальший розвиток телефонного зв'язку значно підвищив доступність комунікацій для населення та сприяв розвитку підприємництва й управління.

На початку XX століття важливим етапом стало впровадження радіозв'язку. Українські вчені та інженери брали участь у дослідженнях і вдосконаленні радіотехнічних систем, що сприяло розвитку радіомовлення та створенню масового інформаційного простору. У другій половині XX століття домінуючим засобом комунікації стало телебачення, а розвиток супутникових і кабельних технологій забезпечив передачу сигналів на великі відстані з високою якістю.

Значний внесок у розвиток комунікаційних технологій зробили українські науковці. Зокрема, діяльність академіка Бориса Патона сприяла створенню надійної інфраструктури зв'язку, а ідеї Володимира Глушкова в галузі кібернетики заклали основи автоматизованих систем управління. Вагому роль у підготовці фахівців і розвитку телекомунікацій відіграли профільні науково-освітні установи України.

Після здобуття незалежності Україна перейшла до активного впровадження цифрових телекомунікаційних технологій та реформування галузі зв'язку відповідно до світових стандартів. Широкого поширення набули мобільний зв'язок та мережа Інтернет, що забезпечило інтеграцію країни у світовий інформаційний простір. Сучасний етап розвитку характеризується впровадженням широкосмугових мереж, технологій 4G/5G та цифрових сервісів у різних сферах суспільного життя.

Розвиток комунікацій в Україні є складним і багатоступеневим процесом, тісно пов'язаним із науково-технічним прогресом, суспільними потребами та економічними умовами. Подальші дослідження доцільно спрямувати на аналіз інноваційних телекомунікаційних технологій, їхнього впливу на суспільство та питання інформаційної безпеки.

Рашевська Ю.В.
Науковий керівник: д.і.н., проф. Тверитникова О. Є.
НТУ«ХПІ»

ІСТОРИЧНІ ВИТОКИ ПСИХОЛОГІЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

У другій половині XX століття розвиток навігаційних технологій увійшов у нову фазу, позначену появою глобальної системи позиціонування GPS. Її становлення стало результатом послідовного наукового прогресу, що поєднав здобутки астрономії, радіотехніки та інженерії. Теоретичні засади сучасної супутникової навігації сягають ще XVII століття, коли Йоганн Кеплер у працях 1609–1619 рр. сформулював закони руху планет. Саме вони забезпечили математичну основу для точних розрахунків орбіт штучних

супутників, без яких подальший розвиток навігаційних систем був би неможливим.

Поворотним моментом став 1957 рік, коли запуск радянського «Спутника-1» відкрив можливість визначення координат за зміною частоти радіосигналу, що має назву «Ефект Доплера». У 1960-х роках американські вчені Іван Гетінґ та Роджер Л. Істон розробили концепцію глобальної супутникової системи, заснованої на синхронізованому супутниковому часі. У 1973 році під керівництвом Бредфорда Паркінсона була започаткована програма NAVSTAR, що визначила архітектуру GPS. Перші випробування супутників Block I, проведені у 1978 році, продемонстрували технічну можливість високоточного визначення місцеположення в реальному часі.

До появи супутникової навігації орієнтування у просторі спиралося на роботу з паперовими картами, компасом та ментальними моделями місцевості. Історично цей процес вимагав великих когнітивних зусиль: формування просторової пам’яті, утримання ключових орієнтирів і здатності прогнозувати напрям руху. З появою GPS значна частина цих функцій була передана технічній системі, що зумовило глибокі зміни у психології просторового сприйняття.

У цифрову епоху простір дедалі частіше постає не як безперервна реальність, а як інформаційна структура, що подається у вигляді послідовності алгоритмічних команд. Навігаційні застосунки фактично формують новий спосіб мислення, у якому відстань вимірюється не кілометрами, а часом до прибуття. Така трансформація впливає на когнітивні процеси: за даними нейропсихологічних досліджень початку XXI ст., надмірне користування GPS знижує активність гіпокампу – зони мозку, відповідальної за просторову пам’ять, оскільки частина навігаційних функцій «делегується» технологією.

Важливим етапом стало скасування селективного погіршення сигналу для цивільних користувачів у 2000-му році, що перетворило GPS на універсальний інструмент повсякденної мобільності. Це зменшило навігаційну

невизначеність, підвищило безпеку пересування та розширило можливості орієнтації у складних умовах.

Отже, дослідження витоків розвитку GPS технологій дає підстави стверджувати, що перехід від аналогових до цифрових технологій мав для суспільства комплексний вплив, що проявився в трансформації засобів просторових вимірювань, стандартизації геоінформаційних процесів та формуванні нової технологічної інфраструктури.

Саприкін Г. О.
Науковий керівник: к.і.н., доц. Дворкін І. В.
НТУ «ХПІ»,

ВНЕСОК ХАРКІВСЬКИХ ДОСЛІДНИКІВ У ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ ІСТОРІОГРАФІЇ ЕЛЕКТРОТЕХНІКИ УКРАЇНИ

Сучасна українська історіографія науки і техніки перебуває на етапі докорінного переосмислення свого спадку, що зумовлено необхідністю відходу від радянських ідеологічних догм і переходу до об’єктивного аналізу національного наукового доробку. Харків, маючи статус одного з провідних центрів електротехнічної освіти та промисловості, традиційно відігравав ключову роль у формуванні новітньої історіографії галузі. Однією з причин стало утворення у 2004 р. в НТУ «ХПІ» першої в Україні спеціалізованої кафедри історії науки і техніки.

Новий підрозділ відразу почав активно розвивати науку і вести спеціалізовані курси. За досить короткий період існування кафедри (2004-2018 рр.) з’явилася ціла плеяда талановитих учених-політехніків, що зосередилися на дослідженні історії науки і техніки, зокрема електротехніки. Наукові праці О. Є. Тверитникової, О. В. Лавріненко, М. В. Гутник, С. А. Радогуза, Н.В.Веселової та інших вчених стали основою для системного розуміння розвитку електротехніки в Україні, зробивши НТУ «ХПІ» провідним інституційним центром таких досліджень.

У 2018 р. кафедру науки і техніки реорганізували, об’єднавши її з двома іншими кафедрами НТУ “ХПІ”. Колектив новоствореної кафедри

українознавства, культурології та історії науки продовжив дослідження історії науки і техніки, зокрема електротехніки.

Серед робіт харківських дослідників науки і техніки варто виділити дисертаційне дослідження проф. О. Є. Тверитникової «Наукове забезпечення розвитку електротехнічної галузі України (1945–1991 роки)», яке заповнило суттєві лакуни у висвітленні діяльності академічних і галузевих інститутів. Паралельно з цим, дослідниця О. В. Лавріненко висвітлила розробку теоретичних засад галузі у своїй праці «Становлення та розвиток теоретичної електротехніки як науки та навчальної дисципліни на теренах України у 30-ті рр. XX ст. – початок XXI ст.». Обидва дослідження дозволили структурувати знання про становлення прикладних технічних наук і визначити місце українських вчених у світовому науковому контексті.

Завдяки активному запровадженню до наукового обігу архівних матеріалів, історики кафедри виявили нові факти про дослідження українських електротехніків. Крім того, активне використання наукової біографістики та просопографії дозволило їм методологічно оновити свої дослідження у XXI столітті. Так реконструювали історію галузі через життєві шляхи видатних особистостей – П. П. Копняєва, О. О. Потебні та інших вчених. Більше того, з допомогою методів усної історії в дослідженні історії науки другої половини XX – початку XXI століття взяли інтерв'ю у провідних фахівців НТУ «ХПІ» (таких як: проф. В. Т. Долбня, проф. В. Г. Данько тощо). Це дозволило зафіксувати неформальні аспекти наукового пошуку вчених, а також етику інженерної діяльності.

Отже, харківська школа дослідників історії науки і техніки, поєднуючи традиції класичної політехнічної освіти з сучасними історичними методами, відкрила нові перспективи для збереження інституційної пам'яті та популяризації національної наукової спадщини, що сприяло формуванню об'єктивного історичного наративу.

Свічкар О. С.
Науковий керівник: д.і.н., проф. Робак І. Ю.
НТУ «ХПІ»

А. К. ВАЛЬТЕР ЯК ІНІЦІАТОР ЗАСНУВАННЯ КАФЕДРИ: МОТИВАЦІЯ ТА КОНЦЕПЦІЯ

Формування наукових шкіл у радянській фізиці 1930-х років відбувалося через поєднання експериментальних досліджень і систематичної підготовки науковців. Діяльність Антона Карловича Вальтера (1905–1965) становить важливий приклад створення дослідницької школи у галузі ядерної фізики та фізики діелектриків в Українському фізико-технічному інституті (УФТІ) та Харківському державному університеті (ХДУ). Аналіз його ролі як керівника наукового колективу дозволяє з’ясувати механізми формування харківської фізичної школи та принципи організації підготовки кадрів.

Після навчання в Ленінградському політехнічному інституті та роботи в лабораторії академіка А. Ф. Йоффе Вальтер у липні 1930 року почав працювати в УФТІ. Ще з 1928 року, перебуваючи в Ленінграді, він займався педагогічною діяльністю.

Мотивація Вальтера у створенні наукової школи випливала з розуміння необхідності підготовки нового покоління експериментаторів, здатних працювати з найсучаснішою фізичною апаратурою. Як випускник школи Йоффе, він прагнув адаптувати досвід ленінградської фізико-технічної школи до умов Харкова, де активно формувався новий науковий центр.

Концепція Вальтера реалізувалася через кілька напрямків. По-перше, створення експериментальної бази світового рівня. У липні 1930 року він очолив роботи з обладнання високовольтних лабораторій УФТІ. Разом з О. І. Лейпунським, К. Д. Синельниковим та Г. Д. Латишевим Антон Вальтер сформував високовольтну бригаду для досліджень атомного ядра. Результатом стало розщеплення ядра літію 10 жовтня 1932 року – друге у світі після досліду Кокрофта й Уолтона та перше в Радянському Союзі.

По-друге, систематичне керівництво створенням експериментальних установок. Вальтер очолив роботи зі створення електростатичних генераторів для ядерних досліджень. У 1937 році було завершено будівництво генератора типу Ван де Граафа на 3,5 МеВ – першого в Європі такої потужності. Ця робота стала школою для молодих фізиків-експериментаторів, які опановували методи високовольтної техніки та прецизійних вимірювань.

По-третє, інтеграція наукових досліджень і університетської освіти через створення кафедри. За ініціативою Вальтера та за підтримки К. Д. Синельнікова у 1937 році була створена кафедра експериментальної ядерної фізики в ХДУ, якою Вальтер керував до кінця свого життя. На цій кафедрі він реалізував власну концепцію підготовки фізиків-експериментаторів: студентів залучали до актуальних досліджень в УФТІ, працювали на діючих експериментальних установках, опановували методи високовольтної техніки та прецизійних вимірювань. Вальтер особисто читав спеціальні курси з ядерної фізики та фізики прискорювачів, створював навчальні програми, що відображали найновіші досягнення світової науки. Кафедра стала організаційним центром, що поєднував дослідницький потенціал УФТІ з університетською освітою.

Антон Вальтер систематично керував аспірантами, формуючи наукову школу експериментальної фізики високих енергій. Його учні продовжили розвиток прискорювальної техніки: у 1950–1960-х роках в ХФТІ було створено серію лінійних прискорювачів електронів потужністю від 0,7 до 2000 МеВ.

Вальтер створив продуктивну наукову школу в УФТІ та ХДУ, яка поєднувала експериментальні дослідження з систематичною підготовкою фізиків через кафедру експериментальної ядерної фізики. Його керівництво аспірантами забезпечило безперервність наукової традиції.

Таран Д. А.
Науковий керівник: д.і.н., проф. Тверитникова О. Є.
НТУ «ХПІ»

ІСТОРИЧНІ ЕТАПИ РОЗВИТКУ БЕЗДРОТОВОЇ МЕРЕЖІ WI-FI

Створення Wi-Fi мережі стало результатом багатовікового розвитку технологій передачі інформації, включаючи радіохвилі, існування яких в XIX сторіччі довів Генріх Герц, військові винаходи та експерименти зі швидким обміном даними між комп'ютерами. Перша у світі пакетна радіомережа ALOHAnet була створена в 1971 році вченими Гавайського університету під керівництвом Нормана Амбрамсона для з'єднання комп'ютерів без дротів, використовуючи радіозв'язок. Мережа ALOHAnet дозволяла студентам та викладачам Університету Гаваїв передавати дані між кампусами, розкиданими по різних островах, використовуючи радіоканал замість кабелів. Це стало революцією в системах передачі уданих, адже вперше у світі відбулася заміна дротів на радіохвилі для комп'ютерної мережі. Саме принципи системи ALOHAnet стали основою для сучасних Wi-Fi алгоритмів.

До 1985 року радіозв'язок був дуже жорстко регульований і компаніям доводилося купувати дорогі ліцензії або отримувати дозволи від держави. Але після історичного рішення у 1985 році Федеральної комісії зі зв'язку США (FCC) про відкриття три радіочастотних смуги (902–928 МГц, 2,4–2,4835 ГГц, 5,725–5,825 ГГц) для вільного, некерованого (unlicensed) використання бездротові технології сталі стрімко розвиватися. Саме з цього моменту стало можливим розвиток комерційних бездротових технологій, адже навіть маленьким компаніям і університетам дозволили створювати бездротові пристрої. Наступним кроком до розробки технології Wi-Fi стала створення першої комерційної бездротової мережевої технології WaveLAN (Wave Local Area Network). В 1988 роках міжнародна компанія NCR Corporation, з продажу комп'ютерів та касових апаратів, поставила команді розробників під керівництвом Вика Хейса завдання розробки бездротового зв'язку для касових апаратів, що дало б можливість уникнути витрат на прокладання кабелів до

кожної каси. WaveLAN працювала на частоті 900 МГц чи 2.4 ГГц зі швидкістю від 1 до 2 Мбіт/с, але висока вартість адаптерів (сотні доларів) та точок доступу (тисячі доларів) зробили WaveLAN продуктом, який можна було знайти лише у великих компаніях.

Так як в подальшому ALOHAnet та WaveLAN не надавали бажаних швидкостей для користувачів, вчені намагалися вдосконалити радіомережу. Головною проблемою була боротьба с ефектом багатопроменевого поширення хвиль та забезпечення надійного захисту від перешкод. Для підвищення завадостійкості інженери використали метод розширення спектру FHSS –Frequency Hopping Spread Spectrum, який був розроблений та запатентований в 1941 році відомою акторкою Голлівуду Хеді Ламарр. Під час Другої світової війни Хеді Ламарр і Джордж Антейл запропонували нову систему дистанційного керування торпедами. На той час головною слабкістю торпед була їхня радіосистема: вона працювала на фіксованій частоті, яку противник легко «глушив», надсилаючи перешкоди саме на цю частоту. Хеді Ламарр запропонувала інший підхід – передавати керуючі сигнали не на одній, а на різних частотах, постійно змінюючи їх за певним алгоритмом. Нині цей принцип відомий як псевдовипадкова зміна робочої частоти. У 1942 році технологія була запатентована і передана ВМС США, але була засекречена та не використана через технічні обмеження часу. Ідею було реалізовано лише в 1962 році, коли з’явилися сучасніші електронні компоненти. В 1980–1990-ті методи частотних стрибків, що забезпечувала роботу в умовах сильних завад та стійкість до глушіння і перехоплення, стали використовуватися вже інженерами телекомунікаційних компаній. У 1990–2000-х внесок Хеді Ламарр був офіційно визнаний, і Геді Ламарр назвали “матір’ю Wi-Fi”.

Друга технічна проблема, коли радіосигнал відбивається від стін і предметів та приходить до приймача з різними затримками, руйнуючи дані була вирішена у 1990-х роках інженерами компанії CSIRO під керівництвом Джон О’Салівана (саме його вважають «батьком» Wi-Fi). Без роботи О'Саллівана сучасний Wi-Fi був би неможливим. Хоча науковці з CSIRO не

були авторами базових методів, які використали у своїх дослідженнях, їхня справжня заслуга полягала в іншому: випробувавши сотні різних технічних підходів, вони змогли підібрати оптимальне поєднання – багатонесучу модуляцію, пряме виправлення помилок та частотне чергування для передачі кількох копій даних. Кожен із цих методів існував і раніше, але саме в CSIRO створили унікальну комбінацію, яка стала першою версією протоколу майбутньої технології Wi-Fi та повноцінного стандарту IEEE 802.11. У 1996 році на цю технологію вони отримали патент США №5 487 069. А в 1997 році широкій публіці було запропоновано перший повноцінний стандарт IEEE 802.11. Але низька пропускна здатність до 2 Мбіт/с, поганий зв'язок, мала дальність дій, виска вартість не сприяло розповсюдженню бездротового зв'язку.

У 1999 році була створена (Wireless Ethernet Compatibility Alliance WECA) міжнародна некомерційна асоціація компаній-виробників обладнання та технологій бездротового зв'язку, головним завданням якої стало забезпечити сумісність пристроїв різних виробників, впроваджувати єдиний стандарт якості, популяризувати технологію бездротових мереж IEEE 802.11. Саме ця агенція запропонувала коротку та звучну назву "Wi-Fi" (назва IEEE 802.11 була технічною, складною та «не маркетинговою»). Назва створена як гра слів асоціація з "Hi-Fi" (High Fidelity), але нічого технічно не розшифровує. Також був розроблений офіційний логотип – дві перехрещені «краплі», що символізують радіохвилі. Бренд Wi-Fi став маркою сертифікації. Пристрій отримував право носити логотип Wi-Fi лише після проходження тестів на сумісність та відповідність стандартам IEEE 802.11. Це гарантувало, що ноутбук від одного виробника, роутер від іншого та телефон від третього –будуть працювати разом без проблем. Створення Wi-Fi Alliance та бренду "Wi-Fi" стало ключовим кроком для масового поширення бездротових мереж. Wi-Fi стає стандартом у домашніх, офісних і громадських мережах.

Подальший розвиток технологій був спрямований на покращення швидкості та надійності передачі даних, для цього було створено основні

протоколи бездротових технологій 802.11a, g, n, ac, ak, завдяки яким працюють сучасні Wi-Fi системи.

Дослідження основних етапів створення та розвитку технологій Wi-Fi передачі даних в мережах зв'язку дало змогу простежити еволюцію бездротових систем – від ALOHAnet до сучасних стандартів IEEE 802.11. Було з'ясовано ключові технічні ідеї, що вплинули на появу Wi-Fi: частотні стрибки, спектральне розширення, OFDM, псевдовипадкова зміна робочої частоти, корекція помилок. Показано роль регуляторних рішень, зокрема дозвіл FCC на використання ISM-діапазону 2.4 ГГц як відкритий та безкоштовний, що відкрило масовий шлях до інновацій в області бездротових технологій. Визначено вагомий внесок відомих інженерів та новаторів – Геді Ламарр, Джорджа Антейла, вчених компанії CSIRO, розробників NCR та IEEE.

Чупахіна М. В.
Науковий керівник: д.і.н., проф. Тверитникова О. Є.
НТУ «ХПІ»

ЗАПОЧАТКУВАННЯ ЕЛЕКТРОТЕХНІКИ В «ХПІ»

Історія розвитку електротехніки в Національному технічному університеті має велике наукове та практичне значення, адже саме тут формувалися основи української електротехнічної школи. Вивчення цього процесу дозволяє зрозуміти витоки технічного прогресу, розвиток промисловості, енергетики та інженерної освіти в Україні. Актуальність теми полягає у необхідності збереження історичної спадщини науки, що стала фундаментом сучасних електротехнічних технологій.

Початок електротехнічних досліджень у Харківському технологічному інституті (ХТІ) припадає на кінець XIX століття. Наукову основу заклали вчені-фізики О. К. Погорєлко, М. Д. Пильчиков і М. П. Клобуков, які організували фізичні кабінети, проводили експерименти з електричними машинами та досліджували електромагнітні явища. У 1894 році М. Д. Пильчиков уперше у Харкові продемонстрував передачу сигналу без дротів, що стало однією з

найперших демонстрацій радіозв'язку в Україні. Це відкриття є важливим внеском у світову науку. Розвиток електротехнічного напряму пов'язаний насамперед з діяльністю професора Павла Петровича Копняєва, який у 1899 році очолив новостворену електротехнічну спеціальність у ХТІ. Він створив першу електротехнічну лабораторію, запровадив дипломне проєктування та системну підготовку інженерів-електриків. Під його керівництвом у 1900 році відбувся перший випуск п'яти інженерів-електротехніків.

Наукова новизна полягає у тому, що діяльність Копняєва стала моделлю поєднання освіти, науки та виробництва: він консультував заводи, сприяв електрифікації промисловості та впровадженню нових технічних рішень. У 1920 році з його ініціативи створено електротехнічний факультет ХТІ, який став базовим центром підготовки інженерів-електриків. А вже у 1930 році на його основі виник Харківський електротехнічний інститут (ХЕТІ) – перший в Україні вищий навчальний заклад електротехнічного профілю. Тут функціонували сучасні лабораторії, де проводилися дослідження в галузі електричних машин, високовольтної техніки, освітлення та радіотехніки. Під впливом школи Копняєва сформувалася харківська науково-технічна школа електротехніки, яку продовжили його учні, зокрема академік В. М. Хрущов, засновник Інституту енергетики АН УРСР (1939 р.).

Тому заснування електротехніки в НТУ «ХПІ» стало результатом багаторічної праці кількох поколінь науковців, що перетворили Харків на один із провідних центрів технічної освіти в Україні. Від перших дослідів О.К.Погорєлка до створення факультету та інституту під керівництвом П.П.Копняєва – це шлях формування школи, яка забезпечила розвиток електроенергетики, радіотехніки й електроніки. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на вивчення впливу харківської електротехнічної школи на розвиток енергетики України та аналіз внеску НТУ «ХПІ» у формування національної технічної еліти.

СЕКЦІЯ 9

МІЖНАРОДНА ОСВІТА, МОВА ТА НОВІТНІ ТЕНДЕНЦІЇ СВІТУ

Голова секції: проф. Горовий Д.А.

Секретар секції: доц. Ларченко В.В.

Ануліч А.О.
Науковий керівник: ст. викл. Дяченко О.В.
НТУ «ХПІ»

ОБМЕЖЕННЯ ОНЛАЙН-ПЕРЕКЛАДАЧІВ У ПОВСЯКДЕННОМУ ЖИТТІ ТА НАВЧАННІ

Сьогодні онлайн-перекладачі полегшують спілкування між людьми різних мов і культур. Вони дозволяють швидко перекладати тексти і повідомлення, що особливо корисно у навчанні та повсякденному житті. Але такі інструменти не завжди передають точний зміст і можуть впливати на формування мовних навичок користувачів. Тому актуально досліджувати, які аспекти їхньої роботи потребують покращення, і визначити їхні сильні та слабкі сторони.

Принцип роботи онлайн-перекладачів полягає у тому, що вони працюють на основі алгоритмів машинного навчання і нейронних мереж. Вони аналізують великі обсяги текстів, виявляють закономірності між словами та фразами і на їхній основі автоматично формують переклад. Проте, незважаючи на постійне технічне вдосконалення цих систем, комп’ютерний переклад часто не досягає рівня точності, притаманної людському перекладу. Алгоритми поки що неповною мірою враховують контекст висловлювання, що особливо помітно у складних реченнях і виразах із переносним значенням.

Основні помилки пов’язані також зі смисловою неадекватністю, граматичними невідповідностями та стилістичними упущеннями. Як типовий приклад можна взяти переклад фразеологізмів або сталих висловів. Такі одиниці переважно відтворюються програмою дослівно, що призводить до

втрати чи викривлення сенсу. Наприклад, український вислів «води в рот набрав» у машинному перекладі англійською як «took water into the mouth» звучить неприродно і не передає справжнього значення. Подібні порушення виникають через недостатній контекстний аналіз та культурні особливості мови.

Хоча й існують зазначені обмеження, онлайн-перекладачі залишаються корисним інструментом для швидкого орієнтування в іншомовних текстах. Вони сприяють засвоєнню нових слів, формуванню загального розуміння змісту та можуть слугувати допоміжним матеріалом для самостійного навчання. Водночас їх використання потребує критичного підходу: зіставлення результатів із мовними нормами, редагування смислових помилок і перевірки, зокрема наукової адекватності для спеціальних галузей шляхом порівняння з авторитетними джерелами.

У висновку підкреслимо, що слабкі сторони цифрових перекладачів зумовлені технічними характеристиками алгоритмів і складністю людської мови. Автоматизовані системи поки що не здатні повноцінно передати контекст, стиль, інтонаційно-смислові нюанси та інші ознаки.

Перспективи розвитку онлайн-перекладачів у повсякденній комунікації пов’язані насамперед зі зменшенням кількості смислових спотворень, підвищенням природності мовлення та розвиток усвідомленого й критичного ставлення користувачів до результатів автоматичного перекладу.

Бєлогуб Л. Ю.
Науковий керівник: ст. викл. Снігурова І.І.
НТУ «ХПІ»

МОЛОДІЖНИЙ СЛЕНГ ЯК СОЦІОЛІНГВІСТИЧНИЙ ФЕНОМЕН

Метою роботи є прагнення з’ясувати, у чому феномен молодіжного сленгу. Актуальність проблеми полягає в тому, що молодіжний сленг є складовою розвитку мови, її збагачення та різноманіття.

Молодіжний сленг – це динамічний, творчий і соціально значущий мовний феномен, який відображає ідентичність покоління, його культурні коди, цінності та спосіб взаємодії зі світом. Він постійно змінюється, реагуючи на технології, медіа та соціальні процеси, і постає не просто набором нестандартних слів, а складною системою комунікації, що виконує важливі соціальні, психологічні й культурні функції.

Молодіжний сленг формується всередині молодіжних спільнот і є частиною соціолектів. Він відображає стиль життя, інтереси, цінності та комунікативні потреби молоді. На відміну від літературної мови, сленг більш гнучкий, емоційний і відкритий до експериментів. Саме тому він так швидко реагує на зміни в суспільстві та культурі.

Однією з основних причин існування молодіжного сленгу є потреба у груповій ідентифікації. Використовуючи специфічні слова і вирази, молоді люди створюють власний мовний простір, який відмежовує їх від старших поколінь. Це особливо помітно у шкільних, студентських, субкультурних та онлайн-групах, де мова відіграє роль інструмента соціальної інтеграції.

Молодіжний сленг – один із найдинамічніших пластів лексики, що постійно оновлюється під впливом цифрових технологій і соціальних мереж, мемів, масової культури, глобалізації та англіцизмів. Слова можуть з’являтися за кілька днів і швидко зникати. Це робить молодіжний сленг живим і гнучким. Соцмережі, меми, стрімінгові платформи та чати створюють нові умови для появи й поширення слів. Онлайн-спільноти формують власні мікросленги, які потім переходять у ширше мовне середовище. Завдяки інтернету сленг стає глобальним: слова легко переходять між мовами та культурами.

Сленг – це різновид розмовної мови, що відхиляється від літературних норм і вирізняється емоційністю, короткістю та неофіційністю. Сучасний український молодіжний сленг дозволяє передавати емоції, гумор, іронію та оцінку, роблячи мовлення більш живим і виразним: *байтити, вайб, грузитися, зависати, заліпати, зашквар, імба, кайф, краш, крінж, лузер, морозитися, наїхати, пруф, рофл, топ, чіліти, шиперити* тощо.

Молодіжний сленг виконує низку важливих соціальних функцій: допомагає молоді самоідентифікуватися, формує код для своїх, спрощує і прискорює спілкування, створює простір для мовної творчості, допомагає передавати емоції та ставлення, а також утворювати групи за інтересами, творчо висловлюватися.

Молодіжний сленг вирізняється високим рівнем креативності. Молодь активно експериментує зі звучанням, формою та значенням слів. Найпоширенішими способами творення є метафоризація (*токсичний*), запозичення (*вайб*), скорочення (*лінк*), переосмислення звичайних слів (*легенда* як *«крута людина»*).

До факторів, які суттєво впливають на мовлення молоді та появу нових слів, можна віднести: 1) розвиток комп'ютерних технологій (*вірусняк, геймер, інет*); 2) сучасна музична культура (*попса, свіжак, реліз, трек*); 3) іноземна мова (*пакі, пліз, сорі, фейс*); 4) ігри, фільми, мультфільми (*гобліни, телепузик, шрек*); 5) хобі й інтереси молодих людей (*ганяти фінти*) та інші.

За результатами опитування студентів з'ясовано, що 56% студентів уживають сленг без особливої мети, 22% – для невимушеності й веселості, 22% – щоб виглядати сучасними. Студенти свідомо користуються сленгом, добираючи слова відповідно до ситуації та співрозмовника.

Отже, феномен молодіжного сленгу полягає в його здатності відображати дух часу, культурні тенденції та соціальні процеси. Це живий, творчий і динамічний шар мови, який допомагає молоді самовиражатися, об'єднуватися та адаптуватися до сучасного світу.

Блудова А.В.
Науковий керівник: ст. викл. Шокуров О.В.
НТУ «ХПІ»

ПРОБЛЕМИ ЗАПОЗИЧЕНЬ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ: НЕОБХІДНІСТЬ ЧИ ЗАГРОЗА?

У добу глобалізації й розвитку інформаційних технологій спостерігається тенденція швидкого збільшення запозичень термінів у багатьох європейських мовах, у тому числі й в українській мові.

Запозичення – це процес включення іншомовних слів, термінів чи конструкцій у мову-реципієнт. Вони можуть бути лексичними, морфологічними або синтаксичними. Основною причиною мовних запозичень є необхідність у нових термінах. Окрім того, до них вдаються через прагнення інтегруватися у світовий контекст, вплив масової культури, а також через відсутність або недоліки власних відповідників. Запозичення мають низку переваг: збагачення словникового запасу, розвиток термінологій, підвищення гнучкості мови, здатність оперативно реагувати на наукові й суспільні зміни. Однак їхнє надмірне використання може призводити до негативних наслідків, таких як: витіснення корінної лексики, порушення граматичних норм, складнощі у сприйнятті термінів широкою аудиторією, ризик втрати мовної ідентичності.

Особливо активно наразі запозичуються слова з англійської, тому що це мова більшості міжнародних наукових публікацій.

Активно проникають англіцизми й у сферу психології. У наш час наукова психологічна лексика активно поширюється через онлайн-тренінги, науково-популярну літературу, соцмережі.

За нашими спостереженнями, значна частина психологічних термінів походить з давньогрецької та латинської мов (*патологія, психоз, невроз, афект, соціальний, агресія тощо*), однак сучасні терміни (назви поведінкових моделей, емоційних реакцій, психічних станів і процесів) активно запозичуються саме з англійської мови. Перевага надається однослівним термінам, оскільки це відповідає сучасним тенденціям: прагнення до лаконічності, зручність уживання та сприйняття, мінімізація описових та складних конструкцій: *депресія, посттравматичний, булінг, тригер.*

Важливо розрізняти доцільні та надмірні запозичення. Критичне ставлення до іншомовних слів, розвиток мовної культури та підтримка норм літературної української – основа збереження мовного багатства. Державна мовна політика спрямована на розвиток та регулювання мовного середовища через впровадження сучасних мовних норм, популяризацію української традиційної

лексики, дотримання мовних стандартів.. Такі заходи сприяють зміцненню статусу української мови під час комунікації у всіх сферах суспільного життя та збереженню національної мовної ідентичності.

Запозичення – природна частина мовного розвитку, яка дозволяє українській мові адаптуватися до нових реалій та термінології, але їх використання має бути усвідомленим і зваженим. Вони можуть бути як необхідністю, так і загрозою – залежно від контексту та масштабу.

Братишкін А.А.
Науковий керівник: ст. викл. Сабадир Г.І.
НТУ «ХПІ»

ВЗАЄМОДІЯ МИСЛЕННЯ ТА МОВЛЕННЯ В УМОВАХ ПУБЛІЧНОГО ВИСТУПУ

Мовлення та мислення – базові когнітивно-фізіологічні процеси, які розвиваються з перших днів життя людини. Дорослішаючи, утворення думок та їх озвучення стає частково несвідомим. Однак, на мою думку, краще розуміння взаємодії цих механізмів може бути в пригоді будь-кому, адже мовлення супроводжує нас повсюди. Людина, яка вміє чітко та переконливо висловлюватися, має змогу ефективніше досягати власних цілей і почуватися впевненіше. У науковому контексті вивчення досліджуваних явищ є необхідним, оскільки розуміння взаємодії мислення та мовлення важливе для діагностики й корекції мовленнєвих розладів, покращення навчання та розвитку через можливість висловити свою думку.

Розгляньмо детальніше взаємодію зазначених психічних процесів у мозку людини. Спочатку в лобній долі формується загальна думка та намір її висловити. Далі у лівій півкулі мозку добираються потрібні слова і формується кінцева фраза. Після цього мозок задає послідовність рухів язика, губ, щелепи. Наступним є етап, з яким найбільш активно працюють мовленнєві коучі, –робота голосових зв’язок, дихання та резонаторів.

Важливо зазначити, що під час мовлення мозок паралельно сприймає власний голос (задіюється слухова кора) і контролює можливі помилки, у чому беруть участь лобні частки. Значну роль у процесі мовлення також відіграє дихальний апарат, зокрема діафрагма та міжреберні м’язи.

Розуміння описаних процесів є важливим для впровадження конкретних навичок покращення мовлення у повсякденному житті та слугує теоретичною основою для роботи фахівців із корекції мовленнєвих розладів.

У межах взаємодії мислення та мовлення варто згадати й цікаве спостереження з власного досвіду – мою інтерпретацію впливу прогнозування (очікувань) на якість мовлення. Коли перед промовою я переймався, що можу розхвилюватися або забути важливі речі, у багатьох випадках саме так і ставалося. Це було наслідком своєрідного «налаштування», яке я несвідомо формував у власній свідомості. З наукового погляду зазначене явище можна пояснити тим, що мозок відфільтровує й виділяє сигнали, які підтверджують попередні очікування, тим самим підвищуючи ймовірність реалізації очікуваного сценарію. Така особливість характеризує мозок як прогностичну систему.

Простими словами, уявляючи певну ситуацію, ми частково несвідомо налаштовуємо систему очікувань мозку. Якщо людина орієнтується на позитивний варіант розвитку подій (умовно – впевнена промова), мозок виокремлює для нас сигнали, що його підтверджують, наприклад: «я пам’ятаю текст», «бачу позитивну реакцію викладача на мої слова». Натомість за налаштування на негативний сценарій, навіть незначний тригер може сприйматися як катастрофа й підтвердження очікуваного провалу.

Підсумовуючи, необхідно зауважити, що вивчення взаємодії мовлення та мислення є важливим для людей незалежно від наявності мовленнєвих дефектів. Розуміння цих процесів дозволяє сформувати навички покращення мовлення як у повсякденному спілкуванні, так і в ситуаціях підвищеної відповідальності, наприклад, у публічних промовах. Цікаво, що і сумніви щодо

успішності або страх публічного виступу можуть суттєво знизити рівень упевненості мовлення та спрямувати мисленнєві процеси на підтвердження можливого «провалу», за умови, якщо загалом усе відбувається вдало.

Перспективними напрямами подальших досліджень цієї теми є детальніше опанування роботи структур мозку під час формулювання думки, вікові особливості взаємодії мислення та мовлення в умовах стресу та публічних виступів тощо.

Василенко А. М.
Науковий керівник: к.філол.н., доц. Кримець О.М.
НТУ «ХПІ»

ВЗАЄМОДІЯ МОВЛЕННЯ ТА МИСЛЕННЯ ЯК ЗВ'ЯЗОК МІЖ ВНУТРІШНІМ СВІТОМ ЛЮДИНИ ТА ЇЇ КУЛЬТУРНИМ СЕРЕДОВИЩЕМ

Мовлення та мислення – це два процеси, що супроводжують людину впродовж усього життя і формують її здатність розуміти себе та світ. Хоча мислення часто сприймається як внутрішня, «невидима» діяльність, а мовлення як її зовнішній прояв, вони настільки тісно пов'язані, що межу між ними встановити складно. Психологи й нейролінгвісти доводять, що в моменти інтенсивного розумового напруження активуються ті ж мовні центри мозку, що й під час реального говоріння. Це означає, що мова є основним інструментом структуризації думки.

Мова впливає не лише на когнітивні процеси, вона торкається найглибших шарів ідентичності людини. Тому важливим та актуальним є дослідження української мови не лише як системи знаків, а як живого культурного організму, на який впливають екстралінгвальні чинники –суспільно-політичні, економічні зміни, війни тощо.

Сьогодні українська мова переживає період відродження та оновлення, і разом із цим зростає її роль у формуванні колективної свідомості. Щоденне використання української мови поступово формує в людини не лише мовну

звичку, а й певний спосіб мислення, адже мова – це не лише інструмент вираження, а своєрідна когнітивна оптика. Через українські слова носії мови відчувають реальність по-іншому, ніж через слова іншої мови, тому що кожна мова несе в собі унікальний культурний досвід. Слід зазначити, що українська мова має особливу образність і мелодійність, які сприяють розвитку емоційної чутливості. Велика кількість зменшувально-пестливих форм формує м'який стиль комунікації, а розвинута метафоричність відкриває простір для творчого мислення.

Використання української мови у повсякденному житті активує важливий психологічний процес – відбувається посилення відчуття належності до національної культури та країни. У побутовому спілкуванні українська мова викликає відчуття рідності, впізнаваності, довіри, вона повертає носіїв до власного коріння, допомагає відчути тяглість поколінь, відновити зв'язок між ними.

У період суспільних викликів, у кризових ситуаціях, однією з яких є війна, посилюється роль мови як чинника консолідації нації – українська мова стає не просто засобом комунікації, а символом стійкості, непохитності та свободи, вона згуртовує людей, надає сили, створює відчуття спільної мети. Через мову відбувається не лише спілкування, а й виникає спільний простір, в якому зберігаються національна культура та пам'ять.

Отже, взаємодія мовлення та мислення – це не лише когнітивний механізм, це зв'язок між внутрішнім світом людини та її культурним середовищем. Українська мова, стаючи мовою повсякденного життя, здатна впливати не лише на те, як людина мислить, а й на те, ким вона себе відчуває. Перспективним вважаємо дослідження впливу української мови на формування та розвиток національної ідентичності під час складних викликів в історії розвитку нації.

Войцехівська Х.І.
Науковий керівник: ст. викл. Дяченко О.В.
НТУ «ХПІ»

АКАДЕМІЧНА І ПРОФЕСІЙНА ТОЧНІСТЬ ОНЛАЙН-ПЕРЕКЛАДАЧІВ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Стрімкий розвиток цифрових технологій зумовив активне використання онлайн-перекладачів у різних сферах міжмовної комунікації. Студенти, викладачі, дослідники та спеціалісти різних галузей використовують їх для швидкого перекладу текстів і подолання мовних бар'єрів. Однак ефективність таких інструментів не завжди відповідає вимогам точності, стилю та семантики, що особливо критично у професійних і академічних матеріалах. Метою цієї роботи є аналіз функціональних можливостей сучасних перекладацьких систем та виявлення основних семантичних і стилістичних деформацій автоматизованого перекладу.

Зазначимо, що через наявні технічні перешкоди алгоритми опрацьовують мовний матеріал переважно на рівні окремих слів і коротких фраз. Вони не завжди розпізнають довгі синтаксичні структури, підтексти, авторську інтонацію чи логічні зв'язки між частинами тексту. Через це відтворення тексту може бути граматично коректним, але втрачати смислову цілісність. З точки зору стилю та жанру автоматичний переклад часто нівелює відмінності між науковим, публіцистичним і художнім текстами, що знижує відповідність стилістичним нормам.

Проблемою є переклад спеціальної та вузькопрофільної термінології. Тексти в галузях медицини, права, техніки, економіки та інформаційних технологій вимагають точного, однозначного і стандартизованого терміновживання. Проте онлайн-перекладачі часто пропонують загальні або нефахові відповідники, що робить переклад ненадійним у ситуаціях, де точність кожного терміна є визначальною для збереження змісту, при чому не враховуючи професійних стандартів і специфіки галузі.

Необхідно зазначити, що подальший розвиток технологій комп'ютерного перекладу саме термінологічного лексичного шару має базуватися на вдосконаленні механізмів семантичного аналізу, впровадженні моделей глибокого контекстного розуміння та розширенні бази спеціальної лексики.

Суттєвим нюансом для онлайн-перекладачів є їхня неспроможність відтворювати прагматичний і культурний компоненти висловлювання. Алгоритми не розпізнають іронію, підтекст, соціальні ролі мовців та мету повідомлення. У міжкультурній комунікації це призводить до прагматично неадекватного перекладу, який не виконує своєї комунікативної функції.

Таким чином, онлайн-перекладачі є ефективними для передачі загального змісту повідомлення, але не забезпечують необхідного рівня семантичної, стилістичної та прагматичної точності. Це підтверджує доцільність використання такого виду перекладу лише як засобу первинного опрацювання тексту, що потребує подальшої редакції та оцінки фахівцем.

Майбутнє вдосконалення сервісів машинного перекладу в професійному та академічному середовищах потребує орієнтації на стандарти фахової комунікації, термінологічну уніфікацію і поєднання автоматизованого перекладу з експертною редакторською оцінкою. Лише така модель використання здатна забезпечити надійність відтворених текстів, особливо наукової сфери.

Воловик С.К.
Науковий керівник: ст. викл. Лухіна М.Ю.
НТУ «ХПІ»

ЕВОЛЮЦІЯ ПЕРЕКЛАДАННЯ БАГАТОЗНАЧНИХ СЛІВ ОНЛАЙН-ПЕРЕКЛАДАЧАМИ

Хоча людство давно намагалося автоматизувати процес перекладання, а зараз неймовірні кроки вперед в цій галузі зробили сучасні ШІ-перекладачі, в практиці онлайн перекладу залишаються свої «ахіллесові п'яти». Так проблема полісемії і до цього часу є актуальною у теорії та практиці машинного перекладу.

Багатозначні слова – це лексичні одиниці, які мають два або більше взаємопов’язаних значень. Для адекватного перекладу таких слів необхідно визначити актуальне значення слова в конкретному контексті. Помилка у виборі значення призводить до спотворення змісту. Для людини-перекладача правильний вибір значення ґрунтується на контексті, ситуації мовлення, фонових знаннях і прагматичних чинниках, а для машинних перекладачів полісемія тривалий час залишалася серйозним викликом.

Еволюція онлайн-перекладачів – від перших алгоритмічних систем до сучасних моделей штучного інтелекту – традиційно відслідковується з 1950-1970 років. Тоді машини виконували буквальний переклад без глибокого аналізу контексту, переклад багатозначних слів призводив до численних помилок.

Період з 1990-тих до початку 2010-х років називають періодом корпусного і статистичного підходу. В ці роки з’явився Інтернет, великі текстові корпуси сформувалися та перші реальні онлайн-перекладачі. SMT спирався на аналіз великих паралельних корпусів текстів, системи почали визначати значення слова на основі ймовірності його поєднання з іншими словами. Переваги цього підходу було урахування лексичного контексту, що призвело до зменшення кількості грубих помилок перекладу полісемічних слів. Якість перекладу багатозначних слів зросла, але системи залишалися залежними від навчальних даних і погано працювали з рідкісними значеннями.

З середини 2010-х років починається етап нейронного машинного перекладу, який стає більш «людиноподібним», бо нейронні мережі цілісно аналізують речення, враховують ширший контекст, а тому можуть точніше впоратися з полісемією.

Сучасний етап – 2020-ті роки – це інтеграція великих мовних моделей і ШІ. Тут вже враховується і тема тексту, і стиль, і навіть попередній контекст, онлайн-переклад перетворюється на інтелектуальну систему підтримки перекладача, але все одно повна еквівалентність людському перекладу навіть за допомогою ШІ все ще недосяжна.

Актуальними проблемами онлайн-перекладачів під час перекладу багатозначних слів залишається те, що навіть штучний інтелект не завжди розуміє ситуацію мовлення або культурні реалії, помиляється в спеціалізованих значеннях у наукових або професійних текстах, не враховує тонкощі фразеологізмів та ідіом, не завжди коректно передають емоційне або оцінне значення. І, звичайно, спотикаються об сарказм, гумор та культурні коди. То іронію перекладе як пряму інструкцію, то крилаті вислови або локальні жарти перекладає буквально, знищуючи весь сенс.

Отже, еволюція машинного перекладу – від перших словникових систем до сучасних моделей штучного інтелекту – суттєво покращила здатність онлайн-перекладачів працювати з багатозначними словами. Проте полісемія залишається складним лінгвістичним явищем, повністю розв’язати яке без участі людини поки що неможливо.

Гіль І.О.
Науковий керівник: ст. викл. Дяченко О.В.
НТУ «ХПІ»

ЯВИЩЕ МОЛОДІЖНОГО СЛЕНГУ

У сучасному українському суспільстві явище молодіжного сленгу набуває все більшого розповсюдження. Молодіжна мова є динамічним соціолінгвістичним феноменом, що відображає не лише лексичні, але й культурні, психологічні та соціальні зміни в суспільстві. Сленг як форма творчості демонструє інноваційність мовців, їхнє прагнення до самовираження та створення власного комунікаційного простору, відмінного від офіційної або стандартної мовної норми. Дослідження молодіжного сленгу є важливим для розуміння загальних тенденцій розвитку сучасної української мови та механізмів її оновлення.

Молодіжний сленг – це сукупність неформальних слів і виразів, що використовуються переважно молоддю для спілкування в межах однієї вікової або соціальної групи. Його головна функція полягає у формуванні особливого

простору спілкування, яке забезпечує ідентифікацію групи та її відмежування від офіційного мовлення або мовної практики інших поколінь.

Основними джерелами зазначеного мовного явища є: 1) запозичення з англійської та інших мов («краш», «флексити», «левелап», «респект»); 2) скорочення і трансформації українських слів («тупо», «зашквар», «угар»); 3) лексичні новотвори, сформовані через гру слів або креативні сполучення («задонатити», «прокачати себе»); 4) вплив інтернет-культури та соціальних мереж, де нові лексичні одиниці поширюються з високою швидкістю.

Сленгова лексика виступає показником соціальної активності та творчого потенціалу молодої особистості. Вона виконує низку функцій: комунікативну (полегшує взаєморозуміння в групі), емоційно-експресивну (допомагає передавати емоції), інтеграційну (об'єднує учасників спільноти) та ідентифікаційну (виражає приналежність до певного покоління або субкультури).

Більшість дослідників зазначають, що молодіжний сленг є середовищем мовних інновацій. Частина сленгових одиниць з часом переходить до загальновживаної лексики й стає елементом мовної практики. Наприклад, слова «круто», «прикольно», «тусити» раніше належали до молодіжного жаргону, а сьогодні функціонують як складники розмовної нормативної української лексики.

Характерною є тенденція до інтерпретації впливу сленгу на мовну культуру як амбівалентного. У помірному вияві цей різновид сприяє лексичному оновленню та різноманітності. Водночас його некритичне або надмірне використання може знижувати стилістичну точність письма та ускладнювати відповідність академічним і офіційним нормам.

Окремим аспектом сучасних досліджень є мультимодальність комунікації певної групи. В умовах цифровізації лексикон молодих людей поєднує вербальні й невербальні засоби, зокрема текст, графічні символи (емодзі), звукові ефекти та візуальні елементи. Така мовна поведінка характерна для

нового покоління, а провідну роль у поширенні сленгових одиниць відіграють блогери, інфлюенсери та активні користувачі соціальних платформ.

Таким чином, молодіжний сленг в українській мові є системним соціолінгвістичним явищем, що відображає процеси глобалізації, розвитку цифрових технологій та культурної інтеграції. Він засвідчує адаптивність і мовотворчий потенціал української молоді та демонструє здатність мови оновлювати лексичні ресурси відповідно до викликів часу.

Перспективи подальших досліджень можуть охоплювати створення словників молодіжної лексики, аналіз регіональної специфіки нових слів і вивчення впливу іншомовних запозичень на українську мовну норму.

Горбатенко Є.В.
Науковий керівник: к.філол.н., доц. Кримець О.М.
НТУ «ХПІ»

МОЛОДІЖНИЙ СЛЕНГ ЯК СУСПІЛЬНЕ ТА МОВНЕ ЯВИЩЕ

Молодіжний сленг – це найрухливіша частина сучасної української мови, яка постійно змінюється та поповнюється новими словами, відбиває життя молодого покоління, його інтереси, спілкування в соціальних мережах. Сленг виконує важливі суспільні функції, зокрема допомагає молодим людям самовиражатися, відчувати себе частиною певної спільноти, створює відчуття неформальності у спілкуванні з близькими. Дослідження сленгу залишається актуальним завданням, оскільки допомагає зрозуміти, як розвивається українська мова, як швидко вона реагує на соціальні, технологічні, культурні зміни та пристосовується до них.

Джерелами походження молодіжного сленгу є запозичення з англійської мови, Інтернету, соціальних мереж чи комп’ютерних ігор: *кринж, вайб, ізі*. Сучасна молодь активно українізує запозичення, створюючи нові форми: *хейтити, чілити, флексити*. Такі зміни демонструють відкритість та адаптивність української мови до нової лексики, яка пристосовується до чинних норм та правил. Молодіжний сленг має здатність розповсюджуватися та

ставати частиною повсякденної мови представників іншого покоління: *дедлайн, задонатити*.

Сленгізми можна класифікувати за різними ознаками. Однією із класифікацій є поділ за сферою поширення на загальномолодіжний сленг та спеціальні жаргони. Загальномолодіжний сленг – це слова, які використовує більшість молоді у повсякденному спілкуванні (*топ, лайтовий*). Спеціальні жаргони – слова, що виникають у різних групах за інтересами: комп'ютерний (*юзер, апгрейд*), автомобільний (*бублик, тачка*), музичний (*сингл, саундтрек*), спортивний (*качала, залізо*), студентський (*стипуха, хвіст*) та багато інших різновидів. Причиною появи таких слів є те, що кожна група людей має свої інтереси, теми для спілкування, під час якого виникають специфічні слова –сленгізми, що відображають атмосферу мовного середовища. Певна частина сленгу зникає, інші ж слова міцно закріплюються в повсякденних розмовах (*фідбек, кеш, бро*), стають невід'ємною частиною сучасної української мови.

Молодіжний сленг є важливим суспільним явищем. Він не лише дає змогу спостерігати, як молодь реагує на зміни у світі, а також відображає цінності молоді, демонструє спосіб їхнього мислення та ставлення до інших людей, допомагає краще зрозуміти їхні інтереси. Сленг підтримує відчуття легкості у спілкуванні, створює дружню, неформальну атмосферу. З іншого боку, проникнення сленгізмів у нашу мову дає змогу зрозуміти, як швидко українська мова приймає та адаптує нові слова, які поступово впливають на ширшу аудиторію, потрапляють у медіа та художню літературу. Завдяки цьому мова оновлюється та виглядає живою, що наочно демонструє: сленг – це не прості тимчасово популярні слова, а важливий елемент мови.

Перспективним вважаємо дослідження того, як сленг впливає на сферу художньої літератури та офіційно-ділову мову, аналізування розвитку сленгізмів у соцмережах, особливостей їх словотворення та українізації. Цікавим вважається також вивчення того, які саме сленгізми швидко закріплюються у повсякденному мовленні, а які зникають.

Гордієнко І.Д.
Науковий керівник: ст. викл. Сабадир Г.І
НТУ «ХПІ»

ТИПОВІ ПОМИЛКИ ОНЛАЙН-ПЕРЕКЛАДАЧІВ У РІЗНИХ КОМУНІКАТИВНИХ СФЕРАХ

Онлайн-перекладачі є однією з найпоширеніших технологій сучасного світу, що активно використовуються для міжмовної комунікації у сфері освіти, бізнесу та науки. Водночас дедалі частіше виявляється, що такі системи не завжди здатні точно передати зміст висловлювання іноземною мовою. Недоліки автоматизованих перекладачів можуть спричиняти зниження ефективності комунікації, а в окремих випадках – до професійних чи іміджевих ризиків. Це зумовлює актуальність системного вивчення проблем автоматичного перекладу та шляхів їх подолання.

Основні помилки онлайн-перекладачів пов’язані з недостатнім урахуванням контексту. Більшість систем схильні до буквального відтворення тексту, що призводить до неправильного тлумачення багатозначних слів і граматичних конструкцій. Важливою проблемою також залишається те, що ці системи часто не відрізняють сферу використання, через що переклад втрачає відповідність нормам ділового, наукового або художнього стилю. У галузях права, медицини чи техніки програми автоматичного перекладу створюють текст менш точним через брак якісних фахових корпусів даних.

Окрему проблему становлять діалекти, сленг і жаргон, оскільки більшість систем навчаються на стандартизованих мовних даних. У результаті переклад часто набуває неприродного, буквального характеру або взагалі втрачає зміст. Крім того, динамічний розвиток жаргонної лексики ускладнює своєчасну модернізацію програмних ресурсів, що негативно впливає на точність перекладу. Інколи перекладач узагалі не розпізнає, що це сленг і пропонує неправильний варіант. Через це користувач може отримати смішний або безглуздий переклад. Такі слова дуже швидко змінюються з часом, а ось

програма не встигає оновлюватися, що негативно впливає на точність і зрозумілість словесного відтворення тексту.

Отже, онлайн-перекладачі залишаються важливим інструментом міжмовної комунікації, однак потребують подальшого вдосконалення. Перспективними напрямами є поглиблене врахування контексту, розширення спеціалізованих мовних баз даних, адаптація до сфери використання та поєднання автоматичного перекладу з постредагуванням людиною. Реалізація таких заходів сприятиме підвищенню точності комп'ютерного перекладання та зниженню комунікативних ризиків.

Горова Є.А.
Науковий керівник: ст. викл. Сабадир Г.І.
НТУ «ХПІ»

АВТОМАТИЧНИЙ ПЕРЕКЛАД І РОЛЬ ЛЮДСЬКОГО РЕДАГУВАННЯ

У сучасному суспільстві онлайн-перекладачі відіграють важливу роль у міжмовній комунікації та вивченні іноземних мов. Вони широко використовуються у професійній діяльності, навчанні та повсякденному спілкуванні. У той же час, попри широкий спектр можливостей, надійність таких систем залишається поганою, що зумовлює появу численних перекладацьких помилок. На мою думку, кожна людина хоча би раз зіштовхувалася з неточністю перекладу, нерозумінням змісту, неправильним тлумаченням термінів або, наприклад, хибним вживанням артиклів. На власному досвіді я зіштовхувалася із зазначеними труднощами.

Однією з ключових проблем машинного перекладу є труднощі з передаванням багатозначних слів, ідіом та фразеологізмів. Особливо це помітно під час роботи з науковими й технічними текстами, де точність перекладу має принципове значення. Автоматичний переклад часто орієнтується на статистично найпоширеніші варіанти, що може призводити до спотворення змісту або підміни смислових акцентів. Також навіть сучасні моделі часто допускають похибки або зовсім підмінюють смисл і видають найчастіше використаний іншими варіант, виходячи зі статистики. Новизна роботи полягає

у виокремленні типових помилок онлайн-перекладачів під час роботи з текстами гуманітарної та технічної сфер, а також в ідентифікації причин їх виникнення лексики за допомогою штучного інтелекту.

Онлайн-перекладачі не враховують культурний і соціальний контекст, а також рівень формальності мовлення, що часто зумовлює надмірно дослівні переклади, які суперечать мовним нормам мови-реципієнта. Перекладацькі програми не містять у собі так званого «культурного фільтра», на відміну від людини-перекладача, яка набула власний досвід і краще розвила інтуїцію.

Електронні перекладачі також часто ігнорують ввічливість, формальність та соціальний контекст, і за результатами аналізу ми отримуємо, що машина краще працює з простими текстами, але складніші матеріали з вузьконаправленою лексикою залишаються важкими для цього виду перекладання.

У висновках хочу зауважити, що машинний переклад доцільно використовувати як допоміжний інструмент, поєднуючи його з людським корегуванням. Урахування культурних, стилістичних і лінгвістичних особливостей тексту є необхідною умовою підвищення якості перекладацького процесу та зменшення комунікативних ризиків.

Сучасні дослідження зосереджені на вдосконаленні штучного інтелекту та нейронних моделей, а також на покращенні якості роботи з онлайн-перекладачами. Суспільство ж створило ці системи не лише для спрощення певних завдань або вивчення мов, але й, що особливо важливо, для саморозвитку та ефективнішого використання часу.

Діченко Є.А.
Науковий керівник: ст. викл. Дяченко О.В.
НТУ «ХПІ»

ВЗАЄМОДІЯ МОВЛЕННЯ ТА МИСЛЕННЯ

Проблема взаємодії мовлення і мислення тривалий час залишається предметом міждисциплінарного вивчення у психології, лінгвістиці та педагогіці. Її актуальність полягає у тому, що саме через мовлення людина

передає результати своєї розумової діяльності, формує знання і спілкується з іншими. Здатність логічно мислити і чітко вербалізувати думку виступає важливою умовою ефективного навчання та професійного розвитку особистості.

Мислення є внутрішньою, пізнавальною діяльністю людини, спрямованою на пізнання світу, встановлення причинно-наслідкових зв'язків, узагальнення та продукування нових знань. Мовлення ж виступає зовнішньою формою такої діяльності, засобом вираження і передачі думок іншим. Без мислення мовлення було би беззмістовним, а без мовлення мислення не могло б вийти за межі внутрішнього світу людини. Таким чином, ці два процеси тісно пов'язані й взаємозалежні. Науковці наголошують, що у мовній діяльності людина не лише відтворює готові думки, а й створює нові, адже під час формулювання фрази виникає потреба осмислення висловлювання, добору слів і структурування думки, що активізує мислення. Водночас мовлення впорядковує хаотичний потік думок, надаючи йому зрозумілої та логічної форми. Вислів Льва Виготського «Мислення народжується у слові» точно передає сутність цього явища.

Взаємозв'язок мислення та мовлення охоплює усі рівні: від побутового спілкування до наукових дискусій. У повсякденній практиці він виявляється у внутрішніх діалогах, вербальному плануванні дій і мовному осмисленні ситуацій. В освітньому процесі розвиток мовленнєвих навичок безпосередньо впливає на якість аналітичних і логічних операцій мислення. Студент або школяр, який володіє навичками побудови й компресії висловлювань, ефективніше аналізує інформацію, глибше опрацьовує текстовий зміст, легше засвоює нові відомості та точніше формулює власні висновки. Цей зв'язок має особливе значення, адже розвиток мовлення безпосередньо впливає на формування логічного й аналітичного мислення.

Цифрове середовище трансформує способи комунікації, впливаючи на характер мовленнєвого оформлення думки. Домінування коротких повідомлень у соціальних мережах та спрощених моделей обміну смислами сприяє

фрагментарності висловлювання і може обмежувати складність когнітивних операцій. Це актуалізує потребу у дослідженнях, що фокусуються на вивченні впливу сучасних форм комунікації, двомовності та штучного інтелекту на мовне опосередкування мислення молоді.

У сучасному світі, де інформаційні технології все більше впливають на спосіб мислення, ця тема набуває нового значення. Швидке спілкування через соціальні мережі, короткі повідомлення й емодзі скорочують глибину мовлення, а отже, і складність мислення. Люди часто висловлюють думки поверхнево, без аналізу. Тому важливо розвивати культуру мовлення, читати, писати, дискутувати – усі дії стимулюють мислення й допомагають людині залишатися свідомою та глибокою особистістю.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що мовлення і мислення є двома сторонами єдиного пізнавально-комунікативного процесу. Мовлення виступає формою існування думки, тоді як мислення становить її зміст. Вони перебувають у тісній взаємодії та розвиваються упродовж усього життя людини. Подальші дослідження цієї проблеми можуть бути спрямовані на вивчення впливу двомовності, штучного інтелекту та цифрового середовища на формування мовлення й мислення молодого покоління.

Дружиніна С.А.
Науковий керівник: канд. іст. н., доц. Чернявська С.М.
НТУ «ХПІ»

НЕДОЛІКИ ОНЛАЙН-ПЕРЕКЛАДАЧІВ

Машинний переклад (МП), включаючи сучасні системи нейронного машинного перекладу (NMT), є швидким та економічно вигідним інструментом, що дозволяє миттєво обробляти значні обсяги інформації. Однак, незважаючи на ці переваги, на автоматичні системи не слід покладатися повністю, особливо у професійній сфері, через низку суттєвих недоліків, пов’язаних із якістю, контекстом і безпекою.

1. Проблеми якості та стилістична неприродність. Якість онлайн-перекладу часто залишається посередньою. Автоматизовані системи можуть допускати граматичні помилки, використовувати некоректні формулювання і навіть надавати неточні переклади.

МП зазвичай перекладає дослівно, що може спотворювати зміст і призводити до тексту з неправильними закінченнями або неприродними конструкціями. У результаті переклад може звучати роботизовано або бути важким для сприйняття.

МП особливо малоефективний для перекладу спеціалізованих матеріалів. Системи не володіють глибокими професійними знаннями, а їхній словниковий запас для технічних, юридичних, медичних чи фінансових текстів є обмеженим. Онлайн-перекладачі не підходять для роботи з документами, де точність і термінологічна правильність мають критичне значення.

2. Нерозуміння контексту та культурних нюансів. Автоматичний переклад часто не враховує контекст, бо машини обробляють фрази по одній, не беручи до уваги попередній або наступний текст. Хоча сучасні системи NMT частково покращують розуміння контексту, вони все ще є не досконалими у передачі тону, стилістичних нюансів і культурних особливостей.

Системи МП погано справляються з ідіомами, метафорами, грою слів та гумором. Наприклад, фразеологізми або культурно специфічні вислови можуть бути перекладені дослівно, що спотворює сенс і створює нерозуміння. Машини не здатні передавати емоційні відтінки тексту на рівні людини, а тон повідомлення часто сприймається нейтрально або неправильно.

Культурні відмінності також залишаються проблемою. Автоматизовані системи не враховують локальні традиції, стиль спілкування або соціокультурні нюанси, що може призвести до непорозумінь або ненавмисного образливого ефекту для читачів. Крім того, системи МП мають обмежену підтримку рідкісних мов і діалектів, а переклад текстів у вигляді зображень або нестандартних форматів для них майже недоступний.

3. Ризики безпеки та професійні наслідки. Використання онлайн-перекладачів, особливо безкоштовних, пов’язане з ризиками конфіденційності та впливу на бізнес.

Однією з основних проблем є потенційне порушення конфіденційності даних. Багато безкоштовних сервісів не гарантують захист інформації і можуть залишати за собою право використовувати та зберігати конфіденційні дані користувачів. Коли компанії використовують МП для перекладу власного вмісту (наприклад, заявки на патент), вони ризикують ненавмисно розкрити свою інтелектуальну власність конкурентам, оскільки вміст може зберігатися на серверах постачальника послуг. Крім того, конфіденційна інформація може стати видимою в URL-адресі під час використання безкоштовних сервісів, що робить її вразливою для хакерів, які можуть моніторити мережевий трафік або отримувати доступ до історії браузера.

Таким чином, для критичних документів і комунікацій, де точність і ясність мають вирішальне значення, покладатися виключно на безкоштовні онлайн-перекладачі є ризикованим. Хоча МП забезпечує швидкість і зниження витрат, він вимагає втручання людських ресурсів для редагування та контролю з боку людини для досягнення високої якості перекладу.

Збукер М.О.
Науковий керівник: ст. викл. Лухіна М.Ю.
НТУ «ХПІ»

ІНТЕРНЕТ І СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ЯК ГОЛОВНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ МОЛОДІЖНОГО СЛЕНГУ

Мова ніколи не стоїть на місці; вона дихає, змінюється і постійно оновлюється. Це стосується всіх верств населення: на це впливають загальнолюдські тенденції розвитку суспільства у XXI столітті, історичні події, освіта, нові професії, високий рівень міждержавної комунікації. Проте, якщо поглянути на це явище глибше, стає зрозуміло, що сленг – це не просто мовне сміття, а унікальний соціальний механізм та своєрідна лінгвістична лабораторія, де випробовуються нові форми комунікації.

Сленг - це своєрідний мовний бунт, спроба створити власний, закритий простір, куди немає входу батькам чи викладачам. Коли підліток каже, що зловив "крінж" або відчув певний "вайб", він не просто передає інформацію –він транслює свою приналежність до глобальної молодіжної культури. Як тільки певне сленгове слово стає загальновживаним і потрапляє до лексикону дорослих, молодь миттєво відмовляється від нього, вигадуючи щось нове, аби зберегти цю дистанцію.

Сучасний український молодіжний сленг має свої виразні особливості, продиктовані часом. Якщо у 90-х та на початку 2000-х основним джерелом запозичень був кримінальний жаргон або русизми, то сьогодні вектор кардинально змінився, він став накопичувати більше слів з англійською мови, він дуже змінився під впливом інтернету та соціальних мереж, ставши більш візуальним, швидким та залежним від мемів, трендів і геймінгу. Варто зазначити, що таке запозичення використовується методом ‘‘транскодування’’. Слова "рофлити", "чілити", "пруф", "краш" є прямою адаптацією англійських термінів. Це пояснюється не лише модою, а й законом мовної економії: молодь завжди прагне висловити думку максимально коротко та емоційно. Сказати "хейтити" швидше і простіше, ніж "висловлювати необґрунтовану ненависть чи критику".

Окрім того, сленг виконує важливу експресивну функцію: сленг дозволяє знизити градус серйозності, додати іронії або, навпаки, надати висловлюванню максимальної експресії, порівнюючи з літературною мовою, вона здається молодим людям занадто прісною, сухою або пафосною для опису їхніх яскравих, часом гіперболізованих емоцій. Сленг дозволяє знизити градус серйозності, додати іронії або, навпаки, надати висловлюванню максимальної експресії. Він на даному етапі є основою поповнення сучасного українського молодіжного сленгу і головним джерелом його запозичення є англійська мова. З нашої точки зору, лінгвістичні причини виникнення молодіжного сленгу базуються на маленькому словниковому запасі молоді, на запозиченій лексиці, що пов’язано з впливом соцмереж, де для спрощення спілкування між

представниками різних країн та мовних груп за базову обрано англійську мову як найпоширенішу в світі та просту для вивчення.

Звісно, сленг – явище тимчасове, його життя коротке, але воно яскраво спалахує, активно вживається протягом кількох років, а потім або зникає безслідно, або, що трапляється рідше, переходить до розряду розмовної літературної мови. Наприклад, слова на кшталт "тусовка" чи "класний" колись теж були викликом мовним нормам, а зараз стали цілком звичними. Тому боротися зі сленгом – справа марна і непотрібна. Це природна "хвороба росту" мови, через яку проходить кожне покоління.

Отже, сленг - це дзеркало, в якому відображаються сучасні реалії, вплив технологій, зміни в суспільстві та вічний конфлікт поколінь. Поки мова здатна генерувати сленг, вона залишається живою, здатною до розвитку та адаптації у світі, що стрімко змінюється. Замість того щоб засуджувати молодь за "незрозумілі слова", варто спробувати зрозуміти, які саме нові сенси та емоції вони намагаються закодувати у своєму мовленні.

Ільєнко Н.А.
Науковий керівник: ст. викл. Дяченко О.В.
НТУ «ХПІ»

СУЧАСНИЙ СТАН УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ: ВИКЛИКИ, ТРАНСФОРМАЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Актуальність дослідження. Сучасний стан української мови характеризується безпрецедентними змінами у мовній свідомості громадян та мовному ландшафті держави, що відбуваються на тлі повномасштабної російської агресії. Мова остаточно припинила бути лише засобом комунікації, трансформувавшись в індикатор національної ідентичності та інструмент захисту інформаційного простору. Питання функціонування державної мови в усіх сферах суспільного життя – від побутового спілкування до ІТ-сектору та військової справи – має стратегічне значення в контексті національної безпеки.

Новизна роботи полягає в аналізі мовної ситуації в Україні у 2022–2025 роках крізь призму поняття «мовна стійкість», що визначає здатність

та її носіїв зберігати функціональність і розвиватися в умовах кризових впливів. На відміну від попередніх років, коли українізація часто сприймалася як результат законодавчого тиску, сучасний етап українізації відзначається феноменом свідомого масового переходу на українську мову, ініційованого самими мовцями, без домінування адміністративного примусу. Цей процес описують як «поступову суспільну українізацію знизу», що відрізняється від попередніх моделей упровадження мовних змін.

Дослідження виокремлює такі тенденції сучасного стану української мови:

1) розширення функціональних сфер. Українська мова активно утверджується в нішах, де раніше переважала російська: у сфері обслуговування, розважальному відеоконтенті (YouTube, TikTok), кіберспорті та геймінгу. Відбувається стрімке витіснення російськомовного культурного продукту і зростання українськомовного контенту, що формує нові стандарти міжкультурної та медійної комунікації.

2) Зміни у лексичному складі. Сучасний стан мови характеризується активним розвитком словотворення, зумовлений реаліями війни. Формується й поширюється нова військова лексика та неологізми, що швидко інтегруються в загальну систему. Паралельно спостерігається процес очищення мови від неприродних калькованих конструкцій і ненормативних росіянізмів, що сприяє посиленню смислової точності та відповідності орфографічним стандартам і свідчить про зростання мовної культури.

3) Цифровізація та технологічна адаптація мови. Українська мова активніше входить у глобальні технологічні процеси. Зростає кількість україномовних інтерфейсів, покращується якість машинного перекладу, розпізнавання голосу та автоматичного опрацювання тексту. Значну роль у цьому відіграють волонтерські ініціативи й технологічні компанії, що підтримують адаптацію української мови до сучасних цифрових стандартів.

Попри позитивну динаміку розвитку, наша мова стикається із певними викликами, серед яких – проблема суржику як природного перехідного етапу

для нових мовців та нестача якісного науково-технічного контенту українською для забезпечення потреб вищої освіти і науки.

Підсумовуючи, зауважимо, що сучасний стан української мови є етапом інтенсивного «мовного ренесансу», тобто мовного оновлення, що поєднує розширення сфер ужитку, лексичну трансформацію та технологічну адаптацію. Відбувається не лише кількісне зростання носіїв, а й якісна зміна ставлення до мови як до цінності. Українська мова демонструє високу вітальність і здатність до смислової та структурної стабілізації, здатності адаптуватися в умовах кризових зовнішніх впливів.

Подальші дослідження можуть бути спрямовані на вивчення мовної адаптації внутрішньо переміщених осіб, впливу глобалізації та англійської мови на граматичну структуру сучасної української мови, а також вдосконалення моделей термінологічної стандартизації.

Кайдаш К.А.
Науковий керівник: ст. викл. Сабадир Г.І.
НТУ «ХПІ»

ІНШОМОВНІ ТЕРМІНИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

У сучасному світі українська мова постійно перебуває під постійним соціальним впливом інших мов, насамперед англійської. Ці зміни часто відбуваються внаслідок глобалізації та активних міжкультурних комунікацій і зумовлюють виникнення нових терміноутворень у нашій мові. Треба зазначити, що поява нових лексичних одиниць може становити проблему не тільки для професійного спілкування, а й для збереження національної ідентичності, оскільки постає питання унормування сучасної української мови в умовах активного втручання іншомовних слів.

Під термінами іншомовного походження слід розуміти спеціальні слова та словосполучення, запозичені з інших мов або мови-посередника, що дають визначення вузькоспеціалізованій лексиці в різних терміносистемах. Дуже часто можна зустріти інтернаціоналізми, тобто запозичені одиниці з грецької та

латинської мов, що полегшують міжнародну фахову комунікацію, наприклад, у медицині.

Особливо активно іншомовні терміни проникають в інформаційні технології, технічні галузі та соціальні комунікації. Слова з цих сфер досить швидко входять до мовного лексикону молоді й з часом стають загальновживаними. Запозичену лексику активно використовують не лише фахівці, а й підлітки та студенти, що можна розглядати як поєднання іншомовної основи з українською граматичною системою.

Водночас уживання таких слів порушує питання їх нормативності в українській мові. Частина іншомовних термінологічних одиниць добре адаптується, а інші й надалі можуть сприйматися як «чужі». Значна кількість запозичених слів має відмінну вимову або кілька словникових відповідників, що може спричиняти труднощі у перекладі. Окрім цього, виникають проблеми з правописом і транслітерацією. Закономірності розвитку сучасної української мови можна дослідити саме через аналіз уживання та рівня адаптації іншомовних слів.

Слід зазначити, що масове використання запозиченої лексики має не лише переваги, але й певні ризики. Тому важливо дотримуватися балансу між використанням іноземних слів і збереженням цілісності української мови.

Підсумовуючи, можна сказати, що втручання іншомовних термінів є активним процесом розвитку сучасної української мови під впливом соціальних змін і важливим чинником формування її терміносистем. Запозичення сприяють спеціалізованій комунікації та інтеграції у світовий науковий простір, однак потребують виваженого використання, особливо у процесі підготовки майбутніх спеціалістів. Перспектива цих досліджень полягає у відстежуванні тенденції використання іншомовних термінів у професійному мовленні студентів, особливо технічних спеціальностей.

Константінова Н.Р.
Науковий керівник: ст. викл. Сабадир Г.І.
НТУ «ХПІ»

МОЛОДІЖНИЙ СЛЕНГ У СУЧАСНОМУ МОВНОМУ ПРОСТОРІ

У наш час сленг став надзвичайно важливою частиною комунікації, особливо серед молоді. Нові слова та фрази настільки міцно входять у повсякденне життя, що інколи складається враження: без них молоді люди вже не можуть ефективно спілкуватися. Насправді кожне покоління формує власний набір молодіжних висловів, однак сьогодні описаний процес відбувається значно швидше. Причиною цього є розповсюдження соціальних мереж, комп'ютерних ігор, відеоплатформ і постійний контакт з англомовним середовищем. Щодня, переглядаючи відео, жарти, коментарі або меми в соціальних мережах, можна помітити, що мова починає існувати окремо від її носіїв. Для мене молодіжний сленг – це вже не лише спосіб спрощення спілкування, а й головний засіб для самовираження. Коли чуєш знайомі вислови, виникає відчуття зв'язку між співрозмовниками, складається враження, що ви розмовляєте «однією мовою». Саме так виникає відчуття приналежності до певної спільноти.

Варто детальніше розглянути, як різні субкультури створюють власні сленгові коди. У музичному середовищі активно функціонують слова для позначення жанрів, стилів і ролей, зокрема: треп, дріл, олдскул, фіт, панч. У програмістському ж середовищі доступними є мовні одиниці: баг, фікс, «залити на гіт», фулстек. На мою думку, такі вислови вже давно вийшли за межі професійного спілкування. Фрази на кшталт «забагалася система» або «треба пофіксити ситуацію» нині можна почути в побутовому мовленні як спосіб опису звичайних проблем. Слід згадати і геймерський сленг: NPC, баф, тімейт, левелап, донат. Наприклад, людину, яка діє шаблонно, можуть назвати NPC, а добровільний внесок – донатом. Це свідчить про те, що молодь часто сприймає реальність через особисту призму ігрових образів, музики та цифрових сервісів, переносячи відповідну лексику у щоденну практику.

Окрему групу становить інтернет-сленг, сформований унаслідок постійного контакту з англомовною культурою. Наприклад, лексичні одиниці крінж (від англ. Cringe), рофл (від ROFL), хайп (hype), токсичний (toxic), лол (LOL), рандом (random) стали універсальними маркерами емоційних реакцій. Зауважимо, що ці мовні одиниці значно спрощують комунікацію: одним словом «крінж» можна передати цілий спектр емоцій, «рофл» одночасно означає і жарт, і реакцію на нього, а «зашквар» використовується для оцінки неприйнятної поведінки. Саме завдяки англомовному контенту такі слова поширюються та адаптуються до української молодіжної мови.

Субкультурний сленг загалом можна розглядати як систему знаків, що позначає належність людини до певної спільноти. Фанати аніме, рокери, репери, прихильники k-pop, скейтери – кожна з цих груп має локальні меми, жарти та скорочення. Деякі сленгові вислови залишаються «внутрішнім кодом», а інші виходять за межі спільнот за допомогою соціальних мереж, коротких відео або фан-артів.

Особливої уваги заслуговує військовий сленг, який останнім часом став дуже популярним. Зокрема шахеди, мопеди, приліт, донат, «відпрацювали по цілях», на жаль, стали частиною щоденної інформаційної реальності. Їх активно використовують у новинах, мемах і волонтерських чатах. З одного боку, цей лексичний шар забезпечує швидку та лаконічну комунікацію, а в той же час –допомагає психологічно дистанціюватися від травматичних подій, перетворюючи їх на умовні знакові системи.

Підсумовуючи, можна зазначити, що молодіжний сленг – це не просто модні слова, а важливий інструмент соціальної ідентифікації. Спільні сленгові вислови об’єднують людей, тоді як незрозуміла лексика підкреслює відмінності між поколіннями та соціальними групами. На мій погляд, подальші дослідження мають зосереджуватися на тому, як нові слова переходять із професійних, субкультурних та інтернет-спільнот у загальний молодіжний словник, а також вплив війни й цифрових платформ на формування сучасних мовних тенденцій.

Космачов В.О.
Науковий керівник: канд. іст. н., доц. Чернявська С.М.
НТУ «ХПІ»

ЗМІНИ В УКРАЇНСЬКОМУ ПРАВОПИСІ (2019 РІК)

Український правопис 2019 року покликаний усунути недоліки та непослідовності попередніх норм, а також адаптувати мову до сучасних потреб і зробити її більш автентичною.

За нормами 2019 року майже всі іншомовні префікси пишуться разом, числівник пів з іменниками – окремо, англомовне ck відтворюється одним к, а звук [j] у складі звукосполучень [je], [ju], [ja], [ji] – літерами є, ю, я, ї без букви й перед ними. Також слова проєкт та проєкція мають літеру є. Назви сайтів, марок автомобілів, виробів пишуться з великої в лапках, якщо стоять поруч із родовим словом, і з малої без лапок у протилежному випадку.

Однією з найголовніших особливостей нового правопису є можливість писати слова двома способами. Наприклад, буквосполучення -th-, що походить від грецької θ, за допомогою як т, так і ф (міф і міт, ефір і етер). Аналогічна варіативність спостерігається з -au- та українськими відповідниками: -ау- та -ав- (лауреат та лавреат, фауна і фавна) або літерою g та українськими г та ґ у фаміліях, іменах, власних назвах (Гете і Ґете, Грегуар і Ґреґуар). Схожа ситуація з іменниками, що закінчуються на -ть після приголосного та кількох інших у родовому відмінку однини, де допустимі закінчення -и, так -і -і (гідности і гідності, Русі і Руси). Також слова ирій або ірій та ирод або ірод мають два варіанти.

Перелічені вище правила наближають сучасну українську мову до «харківського» правопису 1928-го року, який вважається традиційнішим. Вони враховують вплив радянських редакцій, які мали політичну мету зросійщення мови; ці зміни, хоча й мали примусовий характер, тепер стали частиною її історичного розвитку. Водночас далеко не всі особливості норм 1928-го повертаються в українську, наприклад, придихове г на початку іншомовних слів або відтворення іншомовного -la- в деяких випадках буквосполученням -

ля-. Таким чином, новий правопис стає компромісним, що дозволяє обирати між автентичним та сучасним написанням і зменшує вплив російської, уникаючи занадто радикальних змін у нашій мові і не забираючи можливість використовувати більш звичні варіанти.

У новій редакції правопису також закріплено правила творення фемінітивів від іменників чоловічого роду (здебільшого назв професій, посад тощо). Найчастіше вони утворюються за допомогою суфіксів -к-, -иц-(я), -ин-(я), рідше -ес-(а). Ці суфікси нейтральні, на відміну від -ш- чи -их- не можуть бути інтерпретовані так, ніби жінка є лише дружиною чоловіка згаданого фаху. Втім, правопис не пропонує самих фемінітивів посад чи професій, тільки загальні правила. Це забезпечує гнучкість словотвору у відносно новому для українського мовознавства, створює можливість експериментувати із милозвучністю.

Отже, зміни у правописі 2019 року зменшили кількість винятків, модернізували українську мову та одночасно наблизили її до традиції, пропонуючи новий підхід: вільний вибір між нормами, які утворились за часів СРСР та до 2019, і деякими мовними особливостями «харківського» правопису 1928-го, а також новими засобами словотвору.

Лаврик М.А.
Науковий керівник: ст. викл. Лухіна М.Ю.
НТУ «ХПІ»

ЗМІНИ В УКРАЇНСЬКОМУ ПРАВОПИСІ – БАЛАНС МІЖ ТРАДИЦІЯМИ ТА ПОТРЕБАМИ СУЧАСНОГО МОВЦЯ

Аналіз змін в українському правописі від 2019 року є актуальним і доречним для усвідомлення їх впливу на розвиток мови, повернення їй автентичних рис та пристосування до сучасних потреб комунікації. Дослідження реформ дає змогу мовознавцям бачити, як користувачі мови пристосовуються до змін. Ця реформа повертає до давнішої версії нашої мови, коли вона ще не була значно русифікована, а також пропонує нововведення, що адаптують її до глобалізованого світу.

До змін, що повертають правопис до витоків, можна віднести варіативність у запозиченнях, закінчення іменників у родовому відмінку, літеру *И* на початку слова, до змін, що враховують потреби сучасного мовця –написання *пів,* складні слова без дефіса, а до змін, що демонструють мовну репрезентацію та ідентичність, відноситься творення фемінітивів, вживання великої літери для релігійних понять

Серед ключових нововведень можна навести варіативність написання слів іншомовного походження. Вона передбачає розширене використання літери “ґ” для передачі звука [g] в іноземних іменах, для прикладу Георг, Ґеорґ. Було дозволено варіантне вживання “и” на початку слів (ірод, ирод), а також закріплено можливость варіантного написання “т” замість “ф” у словах грецького походження (ефір і етер) та “ав” замість “ау” (аудиторія, авдиторія). Це стосується і повернення літери “и” в іншомовних словах перед твердою приголосною.

Щодо спрощення та уніфікації власне українських слів та загальних правил, що відповідають логіці сучасного сприйняття та мислення, запроваджено окреме написання числівника “пів” з іменниками, якщо він означає половину (пів року), тоді як слова, що становлять єдине поняття, пишуться разом (півострів). Офіційно закріплено можливість утворення і використання фемінітивів (директорка, авторка), уніфіковано правило подвоєння приголосних у слові священник. Додатково, тепер деякі елементи імен людей пишуться через дефіс, а самі слова можуть мати паралельні форми. Це свідчить про прагнення збалансувати історичну традицію та сучасну мовну практику.

Отже, можна зробити висновок, що зміни правопису це не лише історичний принцип, а й сучасні мовні тенденції. До цього ж я б зазначив, що ця зміна є балансом між традиціями та потребами сучасного мовця. Щодо можливих подальших досліджень, я би навів приклад, що ця зміна покаже сприйняття мовцями нововведень, тобто як вони адаптуватимуться до змін. До того ж вона надасть змогу порівняти сучасний правопис з іншими мовами,

котрі також переживали реформу орфографії, так мовознавці зможуть виявити універсальні закономірності.

Лапицький Д.Р.
Науковий керівник: ст. викл. Дяченко О.В.
НТУ «ХПІ»

ХАРКІВ – ОСЕРЕДОК ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВОЇ МОВИ

Харків посідає особливе місце в історії української освіти, науки та культури. Його нерідко визначають як «український Кембридж» не лише з огляду на потужний розвиток наукових шкіл, а й через визначальний внесок у становленні української наукової мови. Саме в Харкові розпочалися процеси формування термінології, унормування мовних стандартів і наукового стилю української мови, що стало важливим чинником розвитку національної освіти.

Заснування Харківського університету у 1804 році стало поштовхом до інтенсивного розвитку науки і водночас – до усвідомлення потреби використання української мови в науковому дискурсі. Учені та викладачі створювали праці, в яких поступово викристалізовувалися принципи наукового стилю української мови. У місті працювали дослідники, котрі закладали підвалини мовознавчих досліджень, розробляли граматичні моделі та збагачували словниковий склад української мови фаховою термінологією.

Визначальну функцію у становленні української лінгвістики виконувала Харківська філологічна школа. Саме тут формувалася традиція системного вивчення структури, функцій і стилістичних ресурсів української мови, що згодом стало основою мовної підготовки фахівців різних галузей. Харків утвердився як центр, де наукова діяльність поєднувалася з розвитком національної мовної свідомості та академічної культури.

У другій половині XIX – на початку XX століття з’явилися перші повноформатні зразки українського наукового стилю. Виходили підручники, наукові праці та статті, написані українською мовою, що засвідчило можливість її повноцінного функціонування як інструмента науки. Наукова мова набувала

власної поняттєвої структури, термінологічної системності та логічної чіткості, що сприяло формуванню україномовного академічного простору.

У радянський період розвиток української мови зазнав обмежень, однак Харків зберіг статус потужного освітньо-дослідницького центру. У вищих навчальних закладах міста підтримувалася традиція точного, логічного й нормативного викладу українською мовою, зокрема наукової сфери, що залишалося складовою професійної підготовки та академічної культури.

Сьогодні Харків залишається одним із провідних центрів мовної освіти та наукової діяльності в Україні. У місті активно вивчаються питання термінології, функціонування української мови в науковому середовищі, особливості перекладу фахових текстів і методики академічної мовної підготовки студентів. В умовах глобалізації й розвитку міжнародної освіти важливо забезпечувати нормативність, смислову адекватність і стилістичну доречність запозичень, а також розвивати українську мову науки як невід'ємнй компонент національної інтелектуальної традиції.

Отже, Харків продовжує відігравати важливу роль у формуванні української академічної мови. Освітні традиції, наукові школи та мовна культура міста сприяють становленню сучасного фахівця, який використовує українську мову в професійній, науковій і повсякденній комунікації. Це дозволяє розглядати Харків як один із центрів розвитку фахової мови.

Левченко Є.Р.
Науковий керівник: к.філол.н., доц. Кримець О.М.
НТУ «ХПІ»

ВПЛИВ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ВОЄННОГО СТАНУ НА РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Упродовж останніх років українська мова опинилася у дуже незвичній ситуації: з одного боку, вона швидко оновлюється під впливом цифрових технологій, а з іншого – переживає період сильного суспільного піднесення, спричиненого війною. Актуальність дослідження полягає у тому, що ці два

процеси розглядаються спільно, оскільки саме вони формують нове мовне середовище, у якому зараз живе і навчається молодь.

Національна комісія зі стандартів державної мови у своїх офіційних матеріалах зазначає, що норми сьогодні стикаються з викликами, яких раніше не існувало: нові запозичення, масовий інтернет-сленг, великі обсяги автоматично створених текстів, а також зміни у мовній поведінці суспільства.

Цифровізація освіти та щоденного життя стала звичним явищем. За даними Міністерства освіти і науки України, студенти та учні дедалі частіше отримують інформацію з електронних ресурсів, а це означає, що вони постійно стикаються з текстами різного рівня. Частина таких матеріалів створюється автоматично або з використанням штучного інтелекту. Через це виникає помітна проблема: мова поступово насичується шаблонами, а молодим людям стає важче формувати власний стиль. Саме тому МОН підкреслює важливість розвитку критичного мислення, уміння працювати з джерелами і перевіряти інформацію, а не механічно відтворювати готові конструкції.

Війна значно вплинула на мовну ситуацію. Міністерство культури та інформаційної політики України у своїх звітах наголошує, що перехід значної частини населення на українську мову спілкування став громадянським жестом. У різних містах збільшилася кількість україномовних подій, інформаційних ресурсів, трансляцій і соціальних проєктів. Інститут української мови НАН України відзначає, що за останні три роки у вжитку з’явилося багато нових слів, пов’язаних із війною, волонтерською діяльністю, військовими технологіями та інформаційною безпекою. Такі слова не завжди стають частиною літературної норми, однак вони наочно демонструють зміни у житті країни та реакцію суспільства на події.

Окремої уваги потребує питання інформаційної безпеки. Міністерство цифрової трансформації України наголошує, що неправдиві повідомлення найчастіше поширюються через некоректно сформульовані тексти, перекручені цитати, маніпулятивні заголовки. У такій ситуації мова фактично стає засобом захисту: чіткість формулювань, грамотність і послідовність допомагають

уникнути непорозумінь та неправдивих трактувань. Саме тому держава посилює роботу над розвитком медіаграмотності та відповідального використання інформації.

Отже, попри всі складнощі, українська мова демонструє стійкість і здатність пристосовуватися. Вона оновлюється під впливом технологій, але водночас зберігає власну традицію. У матеріалах Національної академії наук неодноразово підкреслюється, що саме поєднання сучасних інструментів і внутрішньої мовної потреби суспільства створюються сприятливі умови для подальшого розвитку української мови. Наразі важливо не лише знати правила, а й уважно стежити за тим, як формується мовний простір у соціальних мережах, на освітніх платформах, у медіа та повсякденному спілкуванні. Перспективним вважаємо дослідження української мови у майбутньому – у післявоєнний період і в ширшому європейському контексті не лише як засобу комунікації, а й як одного із ключових елементів культурної стійкості та самоусвідомлення суспільства.

Липовецька К.І.
Науковий керівник: ст. викл. Дяченко О.В.
НТУ «ХПІ»

ІСТОРИЧНЕ СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ: ЗНАЧЕННЯ МОВНИХ ЗМІН

Тема походження і становлення української мови є надзвичайно важливою, адже мова є головною ознакою нації та показником її історичного розвитку. Усвідомлення процесів формування української мови дозволяє глибше зрозуміти культуру, розвиток національної самосвідомості та відмінності від інших слов’янських народів. У наш час, коли питання ідентичності та культурної спадщини набувають особливої ваги, дослідження історії української мови зберігає свою актуальність і практичне значення.

В умовах відновлення і зміцнення української державності, посилення уваги до національної ідентичності та історичної спадщини, дослідження

витоків української мови набуває ще більшої пріоритетності, що є важливим не лише з наукової точки зору, але й для розвитку мовної свідомості суспільства й осмислення історичної безперервності української культурної традиції.

Початок формування української мови зазвичай пов'язують із періодом розпаду праслов'янської мовної єдності приблизно у VI–VII століттях. Тоді від спільної мови давніх слов'ян почали відокремлюватися окремі гілки, зокрема східнослов'янська, до якої належать українська, білоруська та російська. Уже в межах цієї гілки поступово почали формуватися локальні діалекти, з яких і постала українська мова.

Дослідники виділяють кілька етапів цього процесу. Прасхіднослов'янський період (VI–IX ст.) – час, коли поділ між східнослов'янськими мовами ще не відбувся. Населення територій сучасної України, Білорусі та частини історичних руських земель користувалося близькими за структурою діалектами. Уже тоді з'являлися локальні фонетичні, орфоепічні й лексичні риси, які згодом стали системними ознаками української мови.

Староукраїнський період (X–XIV ст.) – етап, в якому виявляються фонетичні й граматичні зміни, що визначили подальший розвиток української мовної системи. До них належать: перехід о в і після м'яких приголосних (наприклад, ніч – від старослов'янського нощь) унормування голосного е у новозакритих складах (дєнь – день), поява дієслівних форм із закінченням -мо в дієсловах першої особи множини (робимо, маємо), втрата деяких старих відмінкових форм тощо.

Період становлення нової української літературної мови (XVI–XVIII ст.) – час активного розвитку української писемної традиції на народній основі. Писемні пам'ятки, як-от Пересопницьке Євангеліє, Граматика Мелетія Смотрицького, полемічна література і твори І. Вишенського, а також культурно-просвітницькі тексти XVI–XVII ст. уже чітко демонструють усталення українських мовних рис. Паралельно з'являються елементи, які пізніше ляжуть в основу сучасної літературної норми.

Сучасна наука розглядає формування української мови комплексно, поєднуючи лінгвістичний, історичний і культурний підходи. Мовний розвиток відбувався у тісному зв'язку із державними утвореннями на українських землях, серед яких Київська Русь, Галицько-Волинське князівство, Литовсько-Руська держава. Українська мова зазнавала впливів церковнослов'янської, польської, білоруської та литовської, проте зберегла свою цілісність і поступово виробила власні норми.

Таким чином, становлення української мови – це тривалий історичний процес, що розпочався в добу розпаду праслов'янської мовної єдності й відбувався під впливом внутрішніх мовних закономірностей і зовнішніх історичних чинників. Українська мова поступово розвивалася на діалектній основі прасхіднослов'янського мовного ареалу, зберігаючи власну фонетичну, граматичну та лексичну самобутність.

Литвиненко А.А.
Науковий керівник: к.філол.н., доц. Кримець О.М.
НТУ «ХПІ»

ОНЛАЙН-ПЕРЕКЛАДАЧІ: НЕДОЛІКИ

Онлайн-перекладачі стали звичним інструментом у навчанні, роботі та особистому спілкуванні. Проте в сучасних дослідженнях звертають увагу на те, що ці сервіси мають суттєві недоліки та обмеження, зокрема труднощі з переданням контексту, з'ясуванням багатозначності слів та іншими лінгвістичними викликами. У сфері навчання також виявлено, що хоча студенти часто використовують онлайн-перекладачі, викладачі ставляться до цього скептично, бо інструмент може знижувати можливість самостійного мовного розвитку. Отже, тема використання онлайн-перекладачів є важливою і для наукового, і для практичного рівня: вона стосується як підготовки фахівців, так і якості міжмовної комунікації.

Серед недоліків онлайн-перекладачів виокремлюють передусім проблему правильного передання змісту та переклад багатозначних слів. Дослідження

показують, що системи комп’ютерного перекладання мають труднощі з коректним відтворенням слів, які мають декілька значень, або з перекладом стійких словосполучень, а також виразів, що залежать від контексту. Наприклад, якщо слово має декілька значень, онлайн-система може обрати найпоширеніше з них, що в результаті може дати неточний або взагалі неправильний переклад.

Застосування онлайн-перекладачів у навчанні та педагогіці не завжди є коректним. Хоча ці інструменти можуть підвищувати мотивацію студентів та давати швидкий результат, вони також можуть негативно впливати на процес опанування іноземною мовою, знижуючи потребу у глибинному аналізі мови й критичному мисленні. Це означає, що для мовної підготовки фахівця треба враховувати не лише використання перекладачів, але й їхні обмеження у навчальному процесі.

Дослідження якості онлайн-перекладу демонструє, що різні системи мають свої сильні та слабкі сторони, і вибір перекладача залежить від конкретного випадку, власне від змісту тексту, який підлягає перекладу, його приналежності до певної галузі знань. Поглиблене вивчення функціональних обмежень онлайн-перекладачів у специфічних темах (техніка, юриспруденція, медицина), зокрема дослідження 2025 р. з медичними термінами показало, що онлайн-інструменти не є достатньо надійними у критичних випадках.

Отже, онлайн-перекладачі є корисним засобом, але вони не здатні замінити кваліфікованого перекладача або мовознавця. Основні недоліки онлайн-перекладачів – некоректне передання контексту, неправильне трактування багатозначних слів, слабка адаптація до стилістики цільової мови.

Для подальших досліджень можна спрямувати увагу на розроблення методики навчання студентів критичному використанню онлайн-перекладачів, створення адаптованих модулів, які пояснюють, коли перекладач може давати помилку, аналіз впливу комп’ютерного перекладу на формування мовної компетентності студентів та фахівців.

Yang Man
Academic Supervisor: Candidate of Pedagogical Sciences, Sladkykh I.A.
Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics

DIGITAL SECURITY IN CHINESE UNIVERSITIES

The current trend of digitalization of higher education in China includes typical scenarios: blended learning, cloud-based collaboration in scientific research, student information systems (course selection / grades), access to academic databases, learning and interaction on social platforms. The share of online courses in universities worldwide exceeds 60% (according to UNESCO, 2023); the level of "smart campus" implementation in Chinese universities exceeds 90% (data from the Ministry of Education, 2022). The main threats in Chinese universities can be identified as technical vulnerabilities: untimely system updates (for example, the risk of SQL injections in outdated learning platforms), weak or default passwords (vulnerability of student accounts to brute-force attacks). Human negligence: clicking malicious links (phishing emails disguised as "academic notifications"), shared use of accounts (several people using one account, which complicates activity tracking). Malicious attacks: ransomware (encryption of educational materials with ransom demands), DDoS attacks (paralysis of course selection systems during peak periods). Data misuse: third-party platforms illegally collect students' behavioral data (for example, tracking viewing history in educational applications for commercial purposes).

Fundamentals of digital security: technical protection through the creation of a robust "firewall." Basic measures include regular system patch updates, deployment of firewalls and intrusion detection systems (IDS), and encryption of confidential data (for example, AES-256 for student ID numbers). Training: anti-cheating technologies for online examinations (facial recognition + screen monitoring), private cloud storage, and access rights differentiation. Politics: implementation of the "Campus Network Security Regulations" and "Standards for the Use of Student Data," based on the principles of "the collector is responsible" and "minimum necessary volume." Process control: key operations (file deletion, access granting)

require multi-level approval; regular security audits of information systems. A combined case of “technology + management.” For example, one university reduced account theft by 80% through the introduction of two-factor authentication (password + SMS code); a scientific data-sharing platform uses “watermarks + access logs” to prevent leakage of research results.

Practical Approach: Multilateral Model of Shared Governance. • **At the university level**: creation of a "Cybersecurity and Ethics Committee" (involving the information center, academic department, student affairs office, and faculty representatives). • **At the faculty level**: the role of the "primary responsible person" (emphasizing the need for originality in student work and guiding safe data handling in laboratories). • **At the student level**: establishment of the "Digital Security Volunteer Association" to spread knowledge through peer-to-peer education (e.g., posters with "Anti-Fraud Guidelines").

Specific Action Proposals: • **Short-term**: holding a university-wide "Digital Security Month" (lectures, competitions, rewards for vulnerability reports); mandatory training for first-year students (access to systems only after passing a test). • **Long-term**: inclusion of digital ethics in the comprehensive assessment of students’ quality (records of academic integrity influence awards and incentives); collaboration with IT companies to develop specialized security tools, such as lightweight encryption plugins for scientific data.

Recommendations on technical tools: password managers (Bitwarden), VPNs (protection during off-campus access), AI-content detection tools (updated Turnitin). Education: interactive platforms (CyberSecurity Lab with simulated hacking attacks), micro-courses (“How to recognize a phishing email in 5 minutes”).

The information environment of higher education is not only a technological system, but also a digital ecosystem that transmits knowledge and shapes personality. Every teacher and student is a participant in this process; the transition from “passive protection” to “active preservation” of the integrity of the educational space in the digital era.

Миронюк Б.Я.
Науковий керівник: ст. викл. Дяченко О.В.
НТУ «ХПІ»

КУЛЬТУРА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Культура української мови є важливою складовою життя сучасної людини, особливо студента як майбутнього фахівця. Актуальність цієї теми зростає через те, що ми постійно взаємодіємо в інформаційному полі, де точне, правильне й зрозуміле мовлення є базовою умовою ефективної комунікації. Саме тому вміння грамотно та логічно висловлювати свої думки виступає необхідною навичкою, а не лише елементом загальної освіти, і визначає не лише рівень освіченості, але й якість професійного мовлення.

У студентському та професійному середовищі культура мови передбачає не знання норм української мови і уміння доречно їх застосовувати відповідно до ситуації спілкування. Сучасні підходи до вивчення цієї теми зосереджені на аналізі впливу цифрових технологій, що прискорюють мовлення, скорочують висловлювання і часто знижують рівень їхньої смислової опрацьованості. Студенти активно використовують соціальні мережі та інтернет-комунікацію, які впливають на структуру висловлювань, словниковий запас та дотримання нормативності. Тому культура мови сьогодні передбачає не тільки орфографію, а й здатність адаптувати стиль мовлення у будь-яких ситуаціях, зберігаючи ввічливість, точність значення, логічність викладу та відповідність правописним нормам.

Окремої уваги потребує питання впливу суржику, молодіжного сленгу та інтерференції інших мов на українське мовлення. З одного боку, такі явища є природним наслідком мовної системи, адже вона постійно змінюється. З іншого боку, надмірне використання нефахової лексики може ускладнювати спілкування й знижувати рівень професійності. Важливою частиною мовної компетентності студента є здатність відрізняти ситуації, в яких неформальні лексичні одиниці допустимі, від контекстів, де потрібно дотримуватися офіційного або наукового стилів. Культурна практика мови є вагомим

чинником формування професійної підготовки та навичок оперування мовними засобами, оскільки забезпечує точність формулювань, стилістичну гнучкість і нормативність поведінки мовця. Вона також визначає здатність продукувати якісний контент, адекватний комунікативному завданню, жанру та ситуації спілкування.

Отже, культура української мови є важливою умовою розвитку сучасного фахівця та збереження смислової й нормативної цілісності висловлювань. Її вивчення має значення для поглиблення уявлень про історію розвитку мови, удосконалення лексикографії та формування збалансованої поведінки у спілкуванні молоді. Подальші дослідження можуть фокусуватися на аналізі впливу цифрової комунікації на мовні навички, розвитку правил онлайн-етикету українською та виробленні стратегій підвищення смислової точності й стилістичної доречності молодіжного мовлення в академічному та професійному середовищах України.

Моцна К.О.
Науковий керівник: ст. викл. Дяченко О.В.
НТУ «ХПІ»

УКРАЇНСЬКА МОВА: ВИТОКИ ТА ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ

Мова є найціннішим скарбом кожного народу, адже вона відображає душу нації, її історичний шлях, культурні досягнення та духовну самобутність. Формування української мови тривало протягом століть і продовжується сьогодні, зберігаючи послідовність мовної традиції.

Історія східних слов’ян бере свій початок із VI століття, що засвідчують писемні пам’ятки того часу. На північному сході та в передгір’ях Карпат утворилися перші військово-політичні союзи слов’янських племен, які стали підґрунтям для подальшого етнокультурного розвитку регіону. М. Грушевський уважав, що відлік історичних часів для українського народу доцільно розпочинати з IV століття нашої ери, про що писав у своїх працях, підкреслюючи давність процесів державотворення.

На початку XI століття виникла Київська Русь – держава, сформована внаслідок консолідації різних племінних союзів. Частина авторитетних дослідників, серед яких Ф. Міклошич, А. Шлейхер, О. Бодянський, вважали, що українська мова походить від спільнослов'янської мовної системи. Одночасно А. Кримський стверджував, що українська мова вже в XI столітті мала ознаки самостійного розвитку, відмінного від інших східнослов'янських мов. Є. Тимченко критично оцінював гіпотезу про існування «праруської мови», вважаючи її методологічно хибною, а І. Огієнко підтримував цю позицію, підкреслюючи незалежність і паралельність історичного розвитку української, білоруської та російської мов.

Прийняття християнства та діяльність перших видатних діячів слов'янської культури, Кирила і Мефодія, сприяли поширенню старослов'янської (церковнослов'янської) мови як літургійної та писемної основи слов'янського культурного простору. Давньоболгарська та давньоруська мови були спорідненими між собою, але суттєво відрізнялися від латиномовної наукової і культурної традиції Західної Європи, що вплинуло на формування окремого східнослов'янського мовного ареалу.

Умовним початком нової української мови вважають 1798 рік – час публікації першої частини «Енеїди» І. Котляревського. Цей твір започаткував новий етап розвитку української літературної мови. Основоположником модерного українського мовного канону став Тарас Шевченко, який збагатив лексичні ресурси української мови, посилив її стилістичну виразність і удосконалив граматичні та орфографічні норми.

Отже, українська мова має глибоке історичне коріння і формувалася протягом тисячоліть у тісному зв'язку з культурним розвитком та державотворчими процесами українського народу. Її становлення є результатом тривалого історичного процесу, в якому поєдналися традиції, духовність і творчі здобутки багатьох поколінь. Українська мова виступає не лише засобом спілкування, а й потужним символом національної ідентичності, інтелектуальної традиції та культурної спадкоємності народу.

Ніколенко О.В.
Науковий керівник: канд. іст. н., доц. Чернявська С.М.
НТУ «ХПІ»

НЕОЛОГІЗМИ ТА АРХАЇЗМИ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Українська мова розвивається постійно, тому немає сталої кількості слів, які є загальновживаними в усі часи. Щодня на зміну старим словам приходять нові, які називаються неологізмами, а слова, що виходять з ужитку, стають архаїзмами. Через цей процес неможливо просто користуватися всією загальнодоступною лексикою, адже деякі слова можуть згодом з'явитися та зникнути через їхню непопулярність.

Загалом архаїзми можна поділити на чотири основні типи:

1) Лексичні – це слова, які вийшли з активного використання через заміну іншими. Наприклад, архаїзм «перст» раніше використовувався в урочистій, конфесійній чи поетичній мові, але зараз ми вживаємо слово «палець».

2) Фонетичні архаїзми – це слова, які відрізняються від сучасних аналогів одним або кількома звуками чи наголосом. Наприклад, можна розглянути слово «злато», що вживалося як поетичне слово для позначення «золота», що є сьогоднішнім аналогом цього слова.

3) Словотвірні архаїзми – це слова з іншими суфіксами або префіксами, які відрізняються від сучасних. Слово «словеса», яке раніше використовували в іронічному чи поетичному контексті для позначення багатослівної, пишної або нещирої мови. Сучасний аналог цього архаїзму – «слово».

4) Семантичні архаїзми – це слова, в яких застаріло лише одне значення Наприклад, слово «худий», що раніше означало «поганий», а зараз має значення «стрункий». Отже, з розвитком мови деякі слова втрачають свою актуальність, а на зміну їм приходять нові.

Термін «неологізм» походить від грецьких «neos» – новий і «logos» –слово.

Більшість неологізмів утворюються внаслідок розвитку науки, техніки, культури, суспільства та інтернет-комунікацій.

Зазначимо основні способи їх утворення: 1) преосмислення вже наявних слів; 2) словотворення на основі наявних морфем; 3) створення нових слів за аналогією; 4) запозичення з інших мов. Через постійне оновлення технологій з'являються нові назви. Наприклад, слово «смартфон» виникло через потребу в назві цього пристрою.

Сьогодні більшість неологізмів походять від соціальних мереж, де було створено такі слова, як «селфі», «рилс», «лайк» та інші. Інколи нові лексичні одиниці виникають через скорочення довгих чи складних назв. До таких слід віднести неологізми «флешка» (від «флеш-пам'ять»), «АЗС» (акронім для «автозаправна станція»). Поширене вивчення англійської мови сприяє виникненню багатьох англіцизмів. Одним із таких є слово «фідбек», що буквально перекладається як «зворотний зв'язок» і означає реакцію або відгук на якусь дію чи захід.

Підсумовуючи, слід зазначити, що архаїзми та неологізми є невід'ємною частиною мови, адже вона є живою системою, що постійно розвивається та удосконалюється: одні слова зникають з ужитку, інші – з'являються або змінюють своє значення. Цей процес є закономірним для будь-якої мови.

Онищенко Н. О.
Науковий керівник: ст. викл. Лухіна М.Ю.
НТУ «ХПІ»

ГЕНЕЗА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І РОЗВИТОК ПИСЕМНОЇ ТРАДИЦІЇ

Вивчення походження української мови та писемності важливе для усвідомлення національної ідентичності, мовної самобутності та культурної спадщини, сприяє зміцненню та розумінню ролі мови у формуванні нації.

Метою дослідження є з'ясування історичних етапів формування української мови та писемності, аналіз внеску ключових діячів і пам'яток у розвиток літературної мови, а також визначення процесів, які впливали на збереження та розвиток української мовної традиції.

Історичні джерела та перші пам’ятки писемності підтверджують давнє формування української мови та її безперервний розвиток, Початок якого слід шукати в праслов’янській спільноті. Слов’янська єдність формувалася з середини І тисячоліття до н.е., а саме функціонування праслов’янської мови почалося ще у ІІ-ІІІ тисячолітті до н.е.

Важливим етапом розвитку писемності було прийняття християнства. Саме тоді почали активно поширюватися книги та освіта. Брати Кирило і Мефодій створили слов’янську абетку й перекладали релігійні тексти, переписувачі додавали у книжки елементи живої народної мови, так поступово формувалася староукраїнська мовна традиція.

У період Київської Русі з’явилися перші автори, чиї імена ми знаємо сьогодні: Іларіон, Феодосій Печерський та Нестор Літописець, який написав «Повість минулих літ» одну з найважливіших пам’яток нашої писемності. Значний рівень розвитку літературної мови бачимо й у творах XII-XIII століть, наприклад у «Слові о полку Ігоревім».

Монголо-татарська навала сильно зруйнувала культуру, незважаючи на це, писемна традиція продовжувала розвиватися. Велике значення мали перші друкарні та граматики, особливо праця Мелетія Смотрицького 1619 року, яка надовго визначила правила правопису. Справжній перелом у розвитку української мови стався в кінці XVIII століття, коли Іван Котляревський написав «Енеїду», з якої бере початок нова українська літературна мова.

Генеза української мови привертала увагу вчених протягом декількох сторічь.

Праця П. Г. Житецького ’’Очерк звуковой истории малорусского наречия’’(1876) була першим ґрунтовним дослідженням, присвяченим історичній фонетиці української мови та питанню її формування. Вчений дійшов висновку, що основні ознаки українського вокалізму були сформовані вже у XII-XIII ст. Видатний український філолог О. О. Потебня у своїх дослідженнях писав, що у давні часи східнослов’янська мова становила певне цілісне утворення, знане як

руська мова, яка згодом розділилася на два наріччя, одне з яких стало основою для формування української мови.

У 1883 році в Києві виникла дискусія щодо походження українців та української мови. Російський академік О. Соболевський у своїй доповіді заявив, що в XIV-XV ст. у Києві говорили не українською, а російською мовою. Український мовознавець П. Житецький спростував ці твердження. Він довів, що в старокиївських текстах є багато спільних рис із мовою Галичини, тобто в Києві існувала саме українська мовна традиція. Житецького підтримали й інші науковці М. Дашкевич, В. Антонович та ін. У XX ст. єдиною правильною була позиція, за якою початок формування української мови припадає на XIII–XIV ст. – період падіння середньовічної держави Київська Русь.

Таким чином, історія українського народу й мови має глибоке та науково підтверджене підґрунтя, без потреби в міфах чи перебільшеннях. Мовна самобутність відіграла важливу роль у національному становленні України, адже мова є основою культури нашого народу.

Печенізька А.Р.
Науковий керівник: ст. викл. Сабадир Г.І.
НТУ «ХПІ»

СУЧАСНЕ СУСПІЛЬСТВО: СОЦІОЛОГІЧНИЙ ТА УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТИ

Нинішнє суспільство перебуває у стані постійних трансформацій, зумовлених глобалізацією, розвитком технологій, цифровізацією, урбанізацією і змінами системи соціальних цінностей. Ці процеси створюють нові виклики для держави, бізнесу та громадянського сектору, що потребує глибокого розуміння соціологічних закономірностей і формування ефективних управлінських рішень.

Актуальність дослідження полягає в тому, що сучасні соціальні системи стають з часом складнішими, динамічнішими та мережевими. Одночасно традиційні механізми управління не завжди забезпечують необхідну гнучкість і

результативність. Соціологічний аналіз дає змогу виявити нові форми соціальної взаємодії, особливості структури соціальних груп, рівень соціального капіталу, чинники суспільної довіри та механізми впливу на поведінку населення.

Управлінський аспект набуває особливого значення, оскільки саме ефективне державне, корпоративне й громадське управління, здатне забезпечити сталий розвиток, соціальну стабільність і якісну взаємодію ключових соціальних інституцій. Таким чином, окреслена проблематика є актуальною як у теоретичному, так і в прикладному вимірах, а її дослідження сприятиме вдосконаленню сучасних організаційних підходів і зміцненню соціальної згуртованості.

Сучасні соціологічні дослідження свідчать про те, що суспільство функціонує як мережева структура, в якій провідну роль відіграють інформаційні потоки, цифрові комунікації та горизонтальні зв’язки між соціальними групами. Це суттєво змінює традиційні моделі влади, лідерства і соціальної взаємодії.

Наукова новизна роботи полягає в акцентуванні уваги на тому, що управлінська діяльність має ґрунтуватися на соціологічно обґрунтованих підходах до ухвалення рішень. Такі підходи інтегрують результати емпіричних досліджень, поведінкові моделі та сучасні технології прогнозування. Сьогоднішні системи управління дедалі частіше спираються не лише на адміністративні засоби, а й на концепції управління соціальним капіталом, формування довіри між суб’єктами взаємодії, реалізацію моделей колаборації в громадах та організаціях, а також на аналіз соціальних ризиків і поведінкових реакцій населення.

Інноваційною тенденцією є поєднання соціологічних методів із цифровими технологіями, зокрема зі штучним інтелектом та інструментами аналізу соціальних мереж. Це дає змогу не лише досліджувати соціальні процеси, а й прогнозувати суспільні настрої, рівень соціальної напруги та ефективність управлінських рішень.

Отже, дослідження сучасного суспільства в соціологічному та управлінському аспектах доводить, що ефективна діяльність можлива лише за умови глибокого розуміння соціальних процесів, мотивацій і ціннісних орієнтацій різних соціальних груп. Поєднання соціологічного аналізу та сучасних методів управління сприяє підвищенню результативності державних, корпоративних і громадських рішень.

Майбутні дослідження можуть бути спрямовані на: 1) аналіз впливу цифрової трансформації на соціальні інститути; 2) вивчення моделей лідерства в мережевих спільнотах; 3) дослідження феномену соціальної довіри як ключового ресурсу розвитку; 4) розробку управлінських технологій, що базуються на даних соціологічних досліджень; 5) оцінювання соціальних ризиків і реакцій населення на управлінські рішення.

Піддубний Б. А.
Науковий керівник: ст. викл. Лухіна М. Ю.
НТУ «ХПІ»

ЕТИМОЛОГІЧНА ПРИРОДА ЗАПОЗИЧЕНИХ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Актуальність цієї теми полягає в тому, що фразеологізми, які допомагають краще зрозуміти оповідача, особливості українського народу, його культуру, традиції та спосіб мислення, активно використовуються у повсякденному мовленні, художній літературі, медіа й освітньому процесі. Без їхнього розуміння важко повноцінно сприймати мовлення і правильно передавати зміст висловлювання. Тому дослідження фразеології важливе як для науки, так і для практичного використання мови.

Фразеологізми – це стійкі словосполучення, що виступають в мові як неподільний за значенням вислів. Серед фразеологізмів розрізняємо зрощення, єдності і сполучення. Вони є стародавнім жанром усної народної творчості, але активно вживаються в мовленні українців дотепер, вони прижилась у побуті людей і фольклорно пояснюють ту чи іншу подію, явище, дію. З цього можна

зробити висновок, що велика частина фразеологізмів – це відображення історії українського народу, його досвіду та світогляду, які формувалися протягом багатьох років через повсякденне спілкування, побут, історичні події та народні прислів'я.

Водночас, якщо звернутися до словників, стає помітно, що в українській мові є чимало запозичених фразеологічних одиниць. Джерелами запозичень у різні часи можуть бути різні мови, і на цей процес протягом століть вплинули як лінгвістичні та екстралінгвістичні чинники.

Передусім треба згадати одні з найдавніших запозичення зі старослов'янської (церковнослов'янської) мови, оскільки вони пов'язані з християнською літературою, біблійними текстами, такі як *нести хрест*, *ставити на коліна*, *не від світу цього*. Також через християнську літературу та античну традицію були запозичені фразеологізми з грецької мови: *дамоклів меч*, *Ахіллесова п'ята*, *між Сциллою і Харибдою* тощо. Через те, що мовою науки в Європейському регіоні була латина, з неї теж були запозичені фразеологізми: tabula rasa, terra incognita, modus vivendi. Через культурні контакти з Францією особливо активно у XVIII–XIX ст. були запозичені фразеологізми з французької мови такі як: бон тон, парі тримати, візитна картка. Через військову, ремісничу та міську лексику до української мови з німецької прийшли такі вислови, як *взяти під контроль*, *як по нитці*, *вийти з ладу*. Унаслідок історичних контактів у степових регіонах з турецької, татарської та інших тюркських мов до української прийшли фразеологізми: *гарбуз піднести*, *килим миру*, *караван іде*. Вислови *дати раду*, *мати гонор*, *панське діло* прийшли з польської мови через тривалі культурні та політичні контакти. Найбільш сучасними є запозичення з англійської мови в галузі медіа, технології, спорту, маскультури: *гра в одні ворота*, *потрапити в точку*, *план Б*.

Це маленька частина того, що було запозичено, тому що є ще варіанти різних фразеологізмів з інших культур, народів і релігій, що допомагають забагатіти наше спілкування.

Через це можна сказати, що фразеологія – явище міжнародне. Українська мова не існує ізольовано: вона взаємодіяла з іншими мовами протягом століть, і це природно відобразилося в її фразеології. Запозичені вислови збагатили мову, зробили її різноманітнішою та точнішою. Разом з тим українські власні фразеологізми залишаються важливим носієм нашої культури, бо передають унікальні особливості нашого народу, його гумор, світогляд та ставлення до життя.

Позднякова Ю. О.
Науковий керівник: ст. викл. Снігурова І.І.
НТУ «ХПІ»

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ХІМІЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Формування української хімічної термінології є важливою складовою розвитку національної науки та її інтеграції в міжнародний освітній і науковий простір. Мова науки не лише відображає рівень розвитку наукового знання, а й визначає доступність освіти, якість викладання та можливість повноцінного професійного спілкування.

Розвиток української хімічної термінології зазнав значного впливу зовнішніх чинників, насамперед радянської мовної політики, яка протягом десятиліть витісняла питомі українські терміни з наукового вжитку. У другій половині XX століття відбулося фактичне обмеження використання української наукової лексики, яка не відповідала російським нормам. У 70–80-х роках українські терміни часто оголошувалися неправильними або застарілими, тому що все було зорієнтовано на московські номенклатурні правила. Це призвело до формування спотвореної терміносистеми та закріплення численних кальок і неточних запозичень.

Після відновлення незалежності України постало завдання очищення хімічної термінології від радянсько-російських нашарувань і повернення міжнародно визнаних назв. Важливу роль у цьому процесі відіграють

рекомендації Міжнародного союзу теоретичної та прикладної хімії (IUPAC), який забезпечує уніфікацію та стандартизацію хімічної номенклатури. Проте адаптація української мови до міжнародних термінів супроводжується труднощами, зокрема у випадках, коли одне англомовне поняття має кілька можливих перекладів або не має усталеного українського відповідника.

Окреме значення для збереження української хімічної лексики мало наукове середовище західної української діаспори. Саме там продовжували використовувати харківський правопис 1929 року та словники, укладені до періоду мовних репресій. Завдяки цьому було збережено низку питомих термінів, які сьогодні можуть слугувати основою для відновлення національної терміносистеми.

Суттєвою проблемою сучасної української хімічної термінології є калькування іншомовних термінів і небажана синонімія. Неправильні переклади понять ускладнюють розуміння наукових текстів і знижують точність фахового спілкування. Додаткові труднощі створюють багатозначні міжнародні терміни, а також складні поняття сучасної хімії, що потребують узгодження з нормами IUPAC та українською мовною традицією.

Важливим завданням є також збереження й послідовне використання питомо українських назв хімічних елементів і речовин, таких як *сірка, свинець, олово, ртуть*, які відповідають як національній мовній нормі, так і міжнародній практиці. Натомість надмірна латинізація та впровадження подвійних назв у 1990–2000-х роках спричинили плутанину в навчальному процесі й у наукових текстах.

Отже, сучасна українська хімічна термінологія перебуває в процесі балансування між очищенням від застарілих радянсько-російських форм і адаптацією до світової термінологічної системи. Вирішення цих завдань є необхідною умовою розвитку міжнародної освіти, підвищення якості наукових досліджень і повноцінної інтеграції української науки в глобальний інтелектуальний простір.

Поліванов Є.В.
Науковий керівник: ст. викл. Сабадир Г.І.
НТУ «ХПІ»

ПОЧАТКОВІ ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У сучасному світі, де інформація часто використовується як інструмент маніпуляції, питання походження мови виходить далеко за межі суто лінгвістичної проблематики. Для України воно стосується не лише філології, а й національної безпеки та інтелектуальної суверенності. Протягом тривалого часу в науковому просторі домінували нав'язані ззовні концепції про пізнє виникнення української мови (XIV–XV ст.) та існування так званої «спільної колиски». Я вважаю, що для сучасного українського фахівця надзвичайно важливо спиратися на об'єктивні факти, щоб протидіяти ворожим наративам і гідно представляти свою країну в глобальному середовищі. Актуальність теми полягає в необхідності відновлення історичної справедливості та усвідомлення того, що українська мова є однією з найдавніших слов'янських мов із безперервною традицією розвитку.

Аналіз історії мови доцільно здійснювати не крізь призму політичних кордонів минулого, а з урахуванням об'єктивних мовних законів. Дослідження сучасної науки, особливо праці видатного лінгвіста Юрія Шевельова, переконливо засвідчують, що формування української мови розпочалося ще в період розпаду праслов'янської мовної єдності – у VI–VII століттях нашої ери. Отже, процес її зародження почався задовго до виникнення Київської Русі як держави.

На мій погляд, однією з головних помилок дослідників минулого було ототожнення літературної мови, зокрема церковнослов'янської, з живою народною мовою. Насправді це дві різні мовні системи. Поки ченці писали канонічні тексти штучною писемною мовою, народне мовлення розвивалося природно й незалежно. Саме ця жива мова вже тоді мала виразні риси, характерні для сучасної української.

Переконливим доказом є епіграфічні пам’ятки, наприклад, графіті на стінах Софії Київської (XI–XII ст.). Ці джерела унікальні тим, що звичайні люди фіксували власні думки у формі, максимально наближеній до повсякденного мовлення. Аналіз написів свідчить, що вже в той період кияни використовували граматичні форми, які є нормативними для сучасної української мови, але відсутні в інших східнослов’янських мовах, зокрема: 1) кличний відмінок (друже, княже); 2) закінчення –ові/–еві в давальному відмінку іменників чоловічого роду (Петрові, Богові); 3) форми дієслів минулого часу на –в (ходив, писав) замість церковнослов’янських форм на –л.

Окремої уваги заслуговують фонетичні маркери української мови. Перехід вибухового [g] у фарингальний [h] (дзвінке «г»), чергування [у]–[в], а також специфічна вимова «і» на місці давнього «ять» (іканізм) не є пізніми нашаруваннями. Це архаїчні риси, що почали формуватися ще в ранньому середньовіччі. Наведені факти спростовують міф про «вторинність» або «зіпсованість» української мови й, навпаки, підтверджують її самобутність та глибоку історичну неперервність.

Розуміння цих процесів істотно змінює сприйняття власної культури. Воно дозволяє побачити безперервність поколінь і зрозуміти, що мова, якою ми спілкуємося в університеті, вдома чи на роботі, має тисячолітній фундамент. Таке усвідомлення формує впевненість сучасного фахівця та робить його позицію більш аргументованою в професійних і міжнародних комунікаціях.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що початок формування української мови припадає на VI–VII століття, а її специфічні риси чітко фіксуються вже в писемних пам’ятках XI століття. Українська мова розвивалася органічно, спираючись на народні говірки, паралельно з іншими європейськими мовами. На мою думку, подальші дослідження мають бути спрямовані на інтеграцію цих історичних знань у підготовку фахівців різних галузей, адже саме освічена еліта, яка усвідомлює глибину власного культурного коду, є запорукою конкурентоспроможності та стійкості суспільства перед викликами часу.

Романова А.І.
Науковий керівник: ст. викл. Дяченко О.В.
НТУ «ХПІ»

ТЕРМІНИ ІНШОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Актуальність проблеми. Сучасний глобалізований світ впливає на українську мову, що зумовлює активне проникнення іншомовних термінів у різні сфери знань. Зростання таких запозичень прямо пов’язане з розвитком інформаційних технологій, медицини, економіки, міжкультурної взаємодії та наукових обмінів. Актуальність цієї теми обумовлена потребою впорядкування, унормування й доцільного використання іншомовної термінології, яка є важливою складовою професійної мови і чинником формування загальної та наукової культури суспільства. Утім, неконтрольоване поширення таких термінів створює низку проблем, зокрема смислової точності, доступності й нормативності, що потребують аналізу та наукового обґрунтування.

Основна частина. Результати проведеного аналізу засвідчують значну частку іншомовних слів у сучасних українських терміносистемах. Наукова новизна дослідження полягає у виявленні напрямів їхньої адаптації та критеріїв доцільності запозичень. До основних тенденцій належать:

1) Формування змішаних термінів, у яких іншомовна основа інтегрується з українськими словотворчими елементами (наприклад, смарт-годинник, еко-продукт, біоматеріал).

2) Семантична трансформація, унаслідок якої значна частина запозичених термінів набуває нових або специфічних, спеціалізованих значень в українській мові. Наприклад, запозичений термін «формат» в українській мові набув вузькоспеціалізованих значень і вживається для позначення технічних, медійних або організаційних параметрів (формат файлу, формат заходу), що відрізняється від його первинного загального значення.

3) Виявлення критеріїв доцільності запозичень: це дозволяє відокремлювати необхідну міжнародну термінологію від тих запозичень, що мають українські питомі відповідники (наприклад, моніторинг – відстеження, імплементація –впровадження).

Серед поширених труднощів у терміновживанні спостерігаються: 1) надмірне використання іншомовних термінів, що ускладнює спілкування; 2) звуження сфери використання українських відповідників; 3) помилки у вживанні термінів через некоректне запозичення чужорідних моделей; 4) порушення правописних і граматичних норм під впливом англіцизмів; 5) посилення соціолінгвістичної нерівності, пов'язаної зі складністю сприйняття 6) текстів, що містять значну кількість нефахово адаптованих запозичень.

Отримані результати свідчать, що терміни іншомовного походження здатні гармонійно функціонувати в українській мові за умов їх граматичної адаптації, відповідності правопису та зрозумілості для широкого кола користувачів.

Висновки та майбутні напрями досліджень. Іншомовні терміни є природним джерелом розвитку української мови та ефективним інструментом для вдосконалення науково-технічної комунікації. Однак їх використання має ґрунтуватися на виваженому підході, щоб уникнути мовного перевантаження, семантичної розмитості та ускладнення доступності інформації.

Перспективними напрямками подальших досліджень є: 1) аналіз вдосконалення правил стандартизації сучасних іншомовних термінів; 2) створення електронних словників із порівнянням запозичених і питомих варіантів; 3) вивчення ролі медіапростору у популяризації англіцизмів; 4) дослідження мовної свідомості носіїв стосовно прийняття чи відторгнення іншомовної термінології.

Салата М.С.
Науковий керівник: ст. викл. Сабадир Г.І.
НТУ «ХПІ»

ВИНИКНЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ПИСЕМНОСТІ

Українська мова є не лише засобом спілкування, а й важливою основою національної самосвідомості, духовності та культури нашого народу. Вона впливає на ментальність, зберігає історичну пам'ять і відіграє значну роль у

процесах державотворення. В умовах сучасного світу, де глобалізація сприяє розповсюдженню мов міжнародного спілкування, особливо актуальним є усвідомлення цінності та унікальності рідної мови.

Питання походження української мови та становлення її писемності має важливе наукове й суспільне значення, адже дає змогу простежити усталення мовних традицій українців, а також зрозуміти, яким чином через мову передавалися знання, вірування й культурні надбання. Знання історії української мови допомагає глибше осмислити історію мовознавства та шлях народу, його боротьбу за право говорити і писати рідною мовою.

Українська мова сформувалася на основі спільної слов'янської мовної спадщини, яка існувала ще у VIII–IX століттях. У процесі історичного розвитку вона поступово набула власних фонетичних, лексичних і граматичних рис, що відрізняють її від інших слов'янських мов. В українській мові збереглося чимало архаїчних форм та унікальних звукових поєднань, що збагачують її структуру й зумовлюють мелодійність мовлення.

Виникнення писемності на українських землях пов'язане із запровадженням християнства у 988 році князем Володимиром Великим. Саме з цього часу поширюється кирилична абетка, створена на основі грецького письма, яка стала головним засобом фіксації текстів. До найдавніших пам'яток української писемності належать «Остромирове Євангеліє», «Ізборники Святослава» та літопис «Повість минулих літ» – цінні джерела для вивчення мови й культури.

У наступних століттях писемна українська мова активно розвивалася та охоплювала різні сфери суспільного життя – від релігійної й літописної традиції до юридичного діловодства та народної творчості. У XIV–XVII століттях утворюється староукраїнська книжна мова, яка використовувалася в освіті та адміністративній практиці й стала важливою передумовою утвердження сучасної української літературної мови.

Наукова новизна дослідження полягає в розгляді процесів формування української мови та писемності не лише з історико-лінгвістичного боку, а й у

ширшому культурному та соціальному контексті. Мова постає як важливий чинник духовного зростання нації, оскільки саме через неї передається досвід поколінь, удосконалюється література, мистецтво й наука. Українська писемність відіграла особливу роль у збереженні національної самобутності, зокрема в періоди бездержавності.

Отже, українська мова та писемність мають глибоке історичне коріння й тісно пов'язані з культурним і духовним життям українського народу. Пройшовши тривалий шлях становлення – від усного мовлення давніх племен до сучасної літературної мови, – вони стали символом незалежності, гідності та національної єдності. Подальші дослідження можуть бути присвячені еволюції української мови під впливом цифровізації, а також аналізу нових мовних тенденцій у медіа та соціальних мережах. Захист і підтримка української мови та писемності є спільною відповідальністю суспільства, адже саме в мові живе історія народу та його майбутнє.

Федорова М.Р.
Науковий керівник: ст. викл. Дяченко О.В.
НТУ «ХПІ»

НЕОЛОГІЗМИ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Неологізми є одним із найдинамічніших пластів сучасної української лексики та відображають суспільні процеси, технологічний розвиток і культурні трансформації. Їх вивчення є актуальним, оскільки мова постійно оновлюється під впливом глобалізації, цифрової комунікації в умовах розвитку інформаційних технологій та суспільно-політичних викликів. Розуміння природи і механізмів появи нових слів сприяє формуванню сучасних мовних норм, оновленню лексикографічних ресурсів, підвищенню ефективності медійної комунікації та забезпеченню адекватного мовного відтворення нових реалій. Актуальність теми полягає у можливості простежити вектор розвитку української мови, її адаптивність, відкритість до зовнішніх впливів і здатність до самостійного мовотворення.

Сучасні дослідження неологізмів характеризуються новими підходами, які поєднують традиційний лінгвістичний аналіз із цифровими методами корпусної лінгвістики. Це дає змогу фіксувати появу нових слів у реальному часі, аналізувати їхню частотність та особливості функціонування у різних комунікативних середовищах, включно з соціальними мережами та медійними платформами, де мова змінюється дуже швидко. Особливої уваги набувають терміни-новотвори, пов'язані з технологічним розвитком, суспільними подіями та культурними впливами, що формують основні тенденції сучасного мовотворення.

Окремим напрямом є вивчення процесів адаптації запозичених слів, їхнього входження у національну словотвірну систему та вироблення механізмів унормування. Важливою є також увага до семантичної динаміки нових слів – розширення або звуження їхніх значень, переходу з периферійних сфер у загальномовний ужиток і ролі соціальних груп, передусім молоді, у поширенні нових лексичних одиниць. Такий підхід дозволяє комплексно описати неологізми як динамічний індикатор сучасної мовної ситуації в Україні.

Таким чином, неологізми є важливим показником розвитку української мови та її здатності реагувати на суспільні зміни. Вони збагачують лексичну систему, розширюють комунікативні можливості та підвищують здатність мови відтворювати нові поняття й явища. Аналіз неологізмів має теоретичне й практичне значення, сприяє формуванню сучасних мовних норм, створенню словників і розвитку мовної політики.

Перспективи подальших досліджень можуть охоплювати аналіз функціонування нових слів у цифровому середовищі, вивчення механізмів їхнього поширення й закріплення у мові, застосування автоматизованих методів для виявлення нових лексичних засобів і зіставлення українських мовних інновацій із глобальними когнітивно-мовними тенденціями. Важливим є також розгляд психологічних аспектів сприйняття неологізмів носіями мови, що дозволить глибше осмислити процеси мовної еволюції.

Холодний М.А.
Науковий керівник ст. викл. Сабадир Г.І.
НТУ «ХПІ»

НОВОТВОРИ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Мова є не тільки засобом спілкування, а й важливою складовою культурної ідентичності народу. Вона відображає суспільні процеси, історичні зміни, розвиток науки, техніки, освіти, культури та діяльності суспільства. У XXI столітті українська мова перебуває в активній фазі оновлення, що зумовлено розвитком інформаційних технологій, соціальних мереж, масової комунікації та світовими процесами. У зв'язку з цим значно зросла кількість неологізмів – нових слів і виразів, що виникають для позначення сучасних понять і явищ. Вивчення новотворів є актуальним, оскільки дає змогу простежити, як мова реагує на суспільні зміни, зберігає власну самобутність у процесі глобалізації та формує сучасну мовну картину світу.

Неологізми – це слова або стійкі словосполучення, які нещодавно з'явилися в мові або ще не стали загальновживаними. Їх поява зумовлена потребами суспільства, розвитком нових сфер діяльності, зокрема науки, техніки, культури, освіти та інтернет-комунікації. У сучасній українській мові нові лексичні одиниці відображають глибокі соціокультурні трансформації, що відбуваються в суспільстві. До активного словникового складу входять нові лексеми, а саме: безпілотник, крафтовий, стартапер, відеоурок, дистанційка, лайкати, які свідчать про динамічний розвиток словотворення. Значна частина новотворів є запозиченнями, переважно з англійської мови: бренд, тренд, стримінг, блогер, контент, дедлайн, апгрейд. Ці слова позначають реалії, пов'язані з інтеграцією України в глобальний інформаційний простір.

Новотвори, як і будь-які інші мовні одиниці, підлягають граматичній адаптації. Наприклад, слова, що називають сучасні технології, форми комунікації або інтернет-сервіси, активно пристосовуються до норм української мови: лайк – лайкати – лайкнув; блог – блогер – блогерка. Подібні процеси свідчать про гнучкість української мовної систем, легкість у комунікації та її

здатність до саморозвитку.

Неологізми охоплюють різні сфери суспільного життя. У культурі це перформанс, репост, фандрайзинг, лайв-концерт; в освіті – вебінар, онлайн-курс, тьютор; у бізнесі – бренд, колаборація, стартап, менеджмент; у повсякденному мовленні – смартфон, месенджер, коворкінг, гаджет, фоловер. Уживання цих слів підкреслює взаємодію української мови з глобальними культурними феноменами. Водночас українська мова виробляє власні відповідники, зокрема: застосунок, уподобайка, допис, світлина, що сприяє збереженню національної мовної традиції.

Мас-медіа та соціальні мережі є основним середовищем поширення нових слів. Вони формують мовні тенденції та прискорюють входження неологізмів у щоденне мовлення. Слова та фрази входять до буденного вживання через телебачення, інтернет-платформи, блоги та рекламу. Особливо активним середовищем інноваційного мовотворення є молодь, у мовленні якої закріпилися слова, серед яких: хайп, челендж, колаб, сторіз.

Нові лексичні одиниці не лише передають інформацію, а й сигналізують про належність до спільноти та відображають зміни в соціокультурному просторі. Їх використання свідчить про оновлення і трансформації дискурсів освіти, культури, медіа, бізнесу й політики, а також про зв’язок сучасного мовлення з історичним досвідом суспільства.

Отже, неологізми є важливим чинником розвитку сучасної української мови. Вони збагачують словниковий запас, відображають актуальні наукові, культурні та соціальні процеси й сприяють адаптації мови до нових реалій. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на вивчення шляхів асиміляції нових слів серед молодого покоління, особливостей їх функціонування в медіа та створення електронних баз новотворів, що сприятиме розвитку української лінгвістики й підтриманню мовної культури під час глобалізації.

Чайкова К.Д.
Науковий керівник: ст. викл. Сабадир Г.І.
НТУ «ХПІ»

ФРАЗЕОЛОГІЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Фразеологія – це важливий і невід'ємний розділ української мови, що відображає багатство народної культури, історії та світогляду. У стійких висловах поєднуються гумор, образність, національні традиції й життєвий досвід багатьох поколінь. Фразеологізми надають мовленню емоційності, роблять його виразнішим і живішим, а також свідчать про мовну компетентність мовця. Розвинена система фразеологізмів національної мови є показником багатства та краси української мови й відіграє важливу роль у щоденному спілкуванні.

Фразеологія представляє собою не просто сукупність усталених висловів, а відокремлену галузь мовознавства, яка досліджує найвиразніші одиниці мови. У світовій лінгвістиці цей термін почав уживатися ще у XVII столітті, тоді як в українській науці він утвердився у XX столітті разом із активним науковим осмисленням стійких словосполучень. Формування української фразеології як самостійної дисципліни тісно пов'язане з розвитком вітчизняної лінгвістики в міжвоєнний і післявоєнний періоди. Спираючись на європейські та загальнослов'янські дослідження, зокрема праці Шарля Баллі та Віктора Виноградова, українські мовознавці почали системно вивчати фразеологічні одиниці. З того часу термін «фразеологія» став загальновживаним у наукових працях, навчальних курсах і шкільних підручниках.

Фразеологізми ґрунтуються на досвіді багатьох поколінь, світовій історії, літературі (міфи Давньої Греції) та національних традиціях. За походженням їх можна умовно поділити на кілька груп. До стійких виразів, що виникли з повсякденного досвіду, належать такі вирази, як вилізти на граблі (повторити помилку), води в рот набрати (мовчати), як грім серед ясного неба (несподівано). Вони мають побутовий характер, широко використовуються в розмовному мовленні та легко сприймаються носіями мови.

Особливу групу становлять фраземи з історичними та літературними алюзіями: Гордіїв вузол (надзвичайно складна проблема), Авгієві стайні (щось дуже занедбане, брудне), фаустівська угода (угода, укладена ціною великих жертв). Їх походження пов’язане з міфами Давньої Греції та творами світової літератури. Значне місце посідають і усталені словосполучення, пов’язані з українськими традиціями, зокрема дати гарбуза (відмовити під час сватання) або ходити в свиті (жити просто), що відображають побут і звичаї українського народу.

Підсумовуючи, зазначимо, що знання та вміння доречно використовувати фразеологізми допомагає глибше зрозуміти не лише лексику, а й світогляд української нації, сформований упродовж століть. Фразеологічна система є своєрідним містком між минулим і сучасністю, елементом культурної пам’яті та важливою складовою мовної ідентичності. Вона формує уявлення про мову як про засіб духовної сили, самовираження та національного спротиву.

Шевчук С.Є.
Науковий керівник: ст. викл. Сабадир Г.І.
НТУ «ХПІ»

ОНОВЛЕННЯ В УКРАЇНСЬКОМУ ПРАВОПИСІ: ЗМІНИ 2019 РОКУ

Зміни у правописі зазвичай здійснюються з метою вдосконалення мови. Вони можуть бути спрямовані на її осучаснення шляхом упорядкування написання слів або, навпаки, на повернення до історичних норм і усунення русифікованих елементів. Основною метою таких змін є наближення правопису до природних норм української мови. Правописні реформи 2019 року значною мірою мали на меті саме відновлення історичної мовної традиції, хоча це було не єдине прагнення українських мовознавців.

Причинами змін у правописі 2019 року стали три основні чинники: стрімке оновлення мови, суспільні трансформації та повернення окремих положень правопису 1928 року. Кожен із цих аспектів заслуговує на окрему увагу.

Стрімке оновлення мови пов’язане з тим, що попередня редакція українського правопису була ухвалена ще у 1989 році. Відтоді світ і українське суспільство зазнали кардинальних перетворень. За цей час змінилося кілька поколінь, з’явилися нові технології, інтернет, соціальні мережі, месенджери, сучасні пристрої, які увійшли в повсякденне життя та мовну практику. Усе це потребувало єдиних і зрозумілих правил написання нових слів. Відповідно до правопису 2019 року, слова з першими іншомовними компонентами відео-, веб-, аудіо-, екс- тощо почали писатися разом, що сприяло впорядкуванню мовної норми.

Трансформації в суспільстві стали підґрунтям для унормування фемінітивів. Варто зазначити, що це не нововведення, а радше повернення до історичної мовної традиції. Фемінітиви активно вживалися ще в давньоукраїнських пам’ятках, зокрема в «Повісті минулих літ», де зафіксовано слово «княгиня». Вони широко представлені й у «Словнику української мови» Бориса Грінченка (1907–1909), де зустрічаються, наступні слова: аптекарка, артистка, арештантка та ін., а також у словниках і дослідженнях початку XX століття (наприклад, домовласниця, абатиса, дивачка тощо). Мовознавець Микола Сулима у 1928 році зазначав, що в українській мові назви професій, посад і звань мають окремі форми для чоловіків і жінок. На відміну від російської, де слова на кшталт «автор» чи «композитор» однакові для обох статей, в українській: він – автор, вона – авторка; він – професор, вона –професорка. Однак у 1930-х роках унаслідок політики кривавої русифікації вживання фемінітивів було майже повністю витіснене. Лише після здобуття незалежності та активної участі жінок у різних професійних сферах постало питання повернення цих форм у мовну норму.

Наступною причиною змін стало відновлення окремих правил правопису 1928 року. У 1933 році українська мова зазнала значних утисків: було вилучено літеру ґ, а багато питомо українських слів замінено на форми, наближені до російських. Тому слова городина (овочі), садовина (фрукти), автомобілярня (автозавод), бережина (берегова лінія) були витіснені з ужитку. Правопис

2019 року частково повернув ці «репресовані» елементи, відновивши автентичні орфографічні та лексичні норми.

Підсумовуючи, варто зазначити, що правописні зміни 2019 року є необхідним кроком для розвитку української мови, історію якої, на жаль, досі намагаються знищити. Я вважаю, що саме такий перегляд правописних норм дозволяє поєднати сучасні потреби суспільства з історичною мовною традицією. Захист і розвиток мови сьогодні є не менш важливими, ніж захист державності, адже мова залишається основою національної ідентичності та культурної стійкості.

Юхно К.В.
Науковий керівник: канд. іст. н., доц. Чернявська С.М.
НТУ «ХПІ»

ПИТАННЯ ФЕМІНІТИВІВ В АКАДЕМІЧНОМУ МОВЛЕННІ

Словотвір української мови відзначається фемінітивами, які використовуються для позначення осіб жіночої статі. Фемінітиви є не лише лінгвістичним явищем, а й соціальним, оскільки розвиток їх вживання свідчить про поступову українізацію мови та визнання ролі жінок у суспільстві.

Творення фемінітивів – це динамічна сфера, яка обговорюється серед науковців і мовознавців. Частина вважає їх оригінальним способом позначення жінок, що відображалося у багатьох словниках, початку XX століття, зокрема у «Словнику української мови» (1907-1909 рр.) Б. Грінченка, та «Російсько-українському академічному словнику» (1924-1933 рр.) А. Кримського під редакцією С. Єфремова. Інші дослідники розглядають фемінітиви як нововведення, запроваджене під впливом західних цінностей.

Український правопис від 22 травня 2019 року, редакції Національної комісії зі стандартів державної мови, визначив продуктивні суфікси для творення іменників від чоловічого роду, що позначають осіб жіночої статі: *-к-, -иц-(я), -ин-(я), -ес-*.

Саме формулювання вказаних суфіксів викликає дискусії, оскільки творення фемінітивів відбувається від назв професій чоловічого роду і не завжди сприймається як узагальнена форма для представниць обох статей. Це може відображати нерівність у мовному представленні жінок та мати певний вплив на сприйняття їх ролі в суспільстві й політичному просторі, адже мова безпосередньо пов'язана з державотворенням.

В академічному та освітньому середовищі є звичними форми: *студентка, лаборантка, аспірантка, вчителька*, проте не *викладачка, завідувачка, докторка, доцентка* чи *професорка*. Жінка з вищим статусом іноді сприймається скептично не тільки соціально, але й на рівні мови.

Якщо брати до увагу суспільну думку, суфікс *-к-*, який є найбільш продуктивним за словами нової редакції правопису, оцінюється як різкий та недоречний. Деякі фахівці вважають, що вчителька звучить не так солідно й переконливо як учитель. Однією з причин є вплив правопису 1933 року, розробленого радянською владою задля знищення особливостей української мови та її зближення з російською.

Натомість російська мова має пейоративний суфікс *-ш-*, який негативно забарвлює слово, підкреслюючи насмішку над жінкою: *докторша, професорша* й інші. Фонетичною причиною цього є те, що звук [ш] є глухою заясенною фрикативною приголосною, яка утворює неприємний шиплячий ефект. На противагу, український суфікс *-к-* у такій позиції є глухим задньоязиковим проривним звуком, який не створює надмірний акцент.

Як мовний конструкт фемінітиви деталізують інформацію та служать проявом поваги до жінки, відзначаючи її професійні досягнення без негативного акценту. Багато університетів із ґендерними дослідженнями пропонують результати, які особливо підкреслюють те, що жінки мають право обіймати посади на початкових рівнях освіти, наприклад: няні, вихователькі, вчительки середніх шкіл. Це не знижує значення жінок в академічному середовищі, проте застережує про ставлення до них з більш емоційної сторони,

поки чоловіки-професори сприймаються «геніальними» та загально «освіченішими».

Сучасні мовні практики демонструють поступову нормалізацію вживання фемінітивів, що відображається у журналістиці, статтях на сайтах університетів та щоденному мовленні освітян.

Таким чином, фемінітиви не лише уточнюють гендерну ознаку, а й підвищують повагу до жінок як членів суспільства. Їхнє впровадження сприяє мовній рівності та відображає соціальні зміни в академічному і повсякденному мовленні.

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

Перелік закладів освіти

1. Відокремлений структурний підрозділ «Технолого-економічний фаховий коледж Миколаївського національного аграрного університету» (ВСП «ТЕФК МНАУ») – м.Миколаїв, Україна
2. Відокремлений структурний підрозділ «Харківський комп'ютерно-технологічний фаховий коледж Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» (ВСП «ХКТФК НТУ «ХПІ») – м. Харків, Україна
3. Дніпровський фаховий коледж радіоелектроніки (ДФКР) – м.Дніпро, Україна
4. Маріупольський державний університет (МДУ) – м. Київ, Україна
5. Миколаївський національний аграрний університет (МНАУ) – м. Миколаїв, Україна
6. Національний університет водного господарства та природокористування (НУВГП) – м.Рівне, Україна
7. Національний університет цивільного захисту України (НУЦЗ України) –м. Черкаси, Україна
8. Національний університет «Львівська політехніка»– м.Львів, Україна
9. Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (НТУ «ХПІ»; NTU «KhPI») – м. Харків, Україна
10. Національний фармацевтичний університет (НфаУ) – м. Харків, Україна
11. Харківський національний автомобільно-дорожній університет (ХНАДУ) – м. Харків, Україна
12. Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця (ХНЕУ ім. С. Кузнеця) – м. Харків, Україна
13. Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди (ХНПУ ім. Г. С. Сковороди) – м. Харків, Україна
14. Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна **(**ХНУ ім. В.Н. Каразіна) – м. Харків, Україна

Наукове видання

«УКРАЇНА І СВІТ: ГУМАНІТАРНО-ТЕХНІЧНА ЕЛІТА ТА СОЦІАЛЬНИЙ ПРОГРЕС»

МАТЕРІАЛИ

ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ ТА АСПІРАНТІВ

23 – 24 квітня 2026 р.

Відповідальний за випуск проф. Кіпенський А.В.

Підп. до друк .2026 р. Друк цифровий. Гарнітура Таймс.

Ум. друк. арк. 34,7. Безкоштовно.

Видавничий центр НТУ “ХПІ”. Свідоцтво про реєстрацію ДК №116 від

10.07.2000р. 61002, Харків, вул. Кірпічова 2.

Самостійне електронне видання